

ЗАМАНАУИ БІЛІМ

Қарағанды облысында білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығы
Учебно-методический центр развития образования Карагандинской области

30.12.2025

желтоқсан

#4⁽³⁰⁾

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» журналында жарияланатын мақаланы рәсімдеу талаптары

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» журналына мақаланы қалай жариялауға болады?

1. Мақаланың мазмұны журналдың тақырыптық бағыттарына және ғылыми деңгейіне сәйкес келуі қажет.
2. Мақалалар мынадай тілдердің бірінде беріледі: қазақ, орыс немесе ағылшын.
3. Ақпарат баспа және электрондық түрде беріледі (мәтін: A4 форматы, Times New Roman шрифті, 14 мөлшер, беттің параметрлері: сол алаң — 3 см., оң — 1,5 см., жоғарғы — 2 см. және төменгі — 2 см., жол аралық ара қашықтық — бірлік). Мақала көлемі 6 беттен немесе 15 000 белгіден аспауы тиіс.
4. Мақалаға мыналар қоса беріледі:
 - автор (лар) туралы қазақ және орыс тілдеріндегі мәлімет: автордың аты-жөні, қызметі, ғылыми дәрежесі, атағы (егер бар болса); автор жұмыс істейтін мекеменің толық атауы; автордың пошта және электрондық мекен-жайы; байланыс телефондары, автордың жеке фотосуреті;
 - мақаланың қазақ және орыс тілдеріндегі атауы;
 - 10 жолдан аспайтын қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі түйін.
5. Қолжазба соңында әдебиеттер тізімі беріледі, мәтінде дәйексөз тәртібімен сілтемелер нөмірі көрсетіледі.
6. Кестелер және графикалық материалдар мақала мәтіні бойынша орналасады, бұл ретте барлық кестелер және графикалық материалдар жеке файлға жинақталуы тиіс. Диаграммалар және графикалар Microsoft Excel форматында берілуі және қажет болған жағдайда, олардың ең анық жаңғыртуын қамтамасыз ететін сандық деректермен жабдықталуы тиіс.
7. Басып шығарылған мәтінге автор қол қоюы қажет, ал бірнеше автор болған жағдай да барлық бірлескен авторлар қол қояды.
8. Фотоматериалдар және суреттер мәтіннен бөлек электрондық түрде JPEG, Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw, Adobe InDesign форматында, олардың ішінде қолданылатын барлық суреттер мен шрифттерді қоса бере отырып ұсынылады. Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Open Office кез келген нұсқасында жасалған немесе сақталған макеттер және фотоматериалдар жұмыста пайдаланылмайды.
9. Редакция жіберілген материалдарды редакциялау құқығын өзіне қалдырады.
10. Көрсетілген талаптарға сәйкес келмейтін қолжазбаларды редакция қарамайды және қайтармайды.

Требования к оформлению статей для публикации в журнале «ЗАМАНАУИ БІЛІМ»

Как опубликовать статью в журнале «ЗАМАНАУИ БІЛІМ»?

1. Содержание статьи должно соответствовать тематическим направлениям и научному уровню журнала.
2. Статьи предоставляются на одном из следующих языков: казахском, русском или английском.
3. Информация предоставляется в печатном и электронном виде (текст: формат A4, шрифт Times New Roman, размер 14, параметры страницы: левое поле — 3 см, правое — 1,5 см, верхнее — 2 см и нижнее — 2 см, межстрочный интервал — одинарный). Объем статьи не должен превышать 6 страниц, или 15 000 знаков.
4. К статье прилагаются:
 - сведения об авторе (-ах) на казахском и русском языках: Ф. И. О. автора, должность, ученая степень, звание (если имеется); полное название учреждения, в котором работает автор; почтовый и электронный адрес автора; контактные телефоны;
 - название статьи на казахском и русском языках;
 - резюме, содержащее не более 10 строк, на казахском, русском и английском языках.
5. В конце рукописи приводится список литературы, в тексте указываются номера ссылок в порядке цитирования.
6. Таблицы и графические материалы располагаются по тексту статьи, при этом все таблицы и графические материалы должны быть собраны в отдельных файлах. Диаграммы и графики должны быть предоставлены в формате Microsoft Excel и снабжены числовыми данными, обеспечивающими, при необходимости, их достоверное воспроизведение.
7. Распечатанный текст должен быть подписан автором, а при наличии нескольких авторов — всеми соавторами.
8. Фотоматериалы и рисунки предоставляются отдельно от текста в электронном виде в формате JPEG, Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw, Adobe InDesign с приложением всех используемых в них растровых изображений и шрифтов. Не принимаются в работу макеты и фотоматериалы, созданные или сохраненные в любых версиях Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, OpenOffice.
9. Редакция сохраняет за собой право редактирования присланных материалов.
10. Рукописи, не соответствующие указанным требованиям, редакцией не рассматриваются и не возвращаются.

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» #4(30)

Оқу-әдістемелік журнал
30.12.2025

Меншік иесі: «Қарағанды облысында білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығы» КМҚҚ.

Бас редактор: Нартова Т. Г.

Редакциялық баспа кеңесі: Б. Х. Абдикерова, А. З. Мухамедьярова, Д. А. Суртубаева, Г. Г. Мукашева, Ж. А. Сартаева.

Редакциясы: Б. С. Шамарова, А. Ж. Рахимкулова, А. Т. Буkenова, М. А. Сподыряк.

«Заманауи білім» журналы мәдениет және ақпарат Министрлігінің «Ақпарат комитеті» республикалық мемлекеттік мекемесінде тіркелген (тіркеу нөмірі: №KZ01VPY00092355).

Журнал 2024 жылы Үздік педагогикалық практиканы жариялау үшін ұсынылған басылымдар тізіміне енгізілген.

Тоқсанына (әр үш айда) бір рет шығады.

Жарияланым тілі: қазақ, орыс, ағылшын.

Материалдарды қайта басу кезінде журналға сілтеме жасалуы шарт. Редакция пікірі мақала авторларының пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін.

Редакцияның мекен-жайы:

100019, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қаласы, С. Сейфуллин даңғылы, 8/2, «ҚО ББД 080».

Электрондық пошта: zamanaubilim@umckrg.gov.kz

Байланыс телефоны: 8(7212) 25-57-50.

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» #4(30)

Учебно-методический журнал
30.12.2025

Собственник: КГКП «Учебно-методический центр развития образования Карагандинской области».

Главный редактор: Нартова Т. Г.

Редакционно-издательский совет: Б. Х. Абдикерова, А. З. Мухамедьярова, Д. А. Суртубаева, Г. Г. Мукашева, Ж. А. Сартаева.

Редакция: Б. С. Шамарова, А. Ж. Рахимкулова, А. Т. Буkenова, М. А. Сподыряк.

Журнал «Заманауи білім» зарегистрирован в Республиканском государственном учреждении «Комитет информации» Министерства культуры и информации Республики (Регистрационный номер: №KZ01VPY00092355). Журнал «Заманауи білім» включен в перечень рекомендованных изданий для публикации лучшей педагогической практики в 2024 году.

Периодичность издания: 1 раз в квартал.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

При перепечатке материалов ссылка на журнал обязательна. Мнение редакции может не совпадать с точкой зрения авторов статей.

Адрес редакции: 100019, Республика Казахстан, Караганда, пр. С. Сейфуллина, д. 8/2, «УМЦ РО КО».

Электронная почта: zamanaubilim@umckrg.gov.kz

Контактный телефон: 8(7212) 25-57-50.

Құрметті әріптестер! Сіздерді келе жатқан Жаңа жылмен шын жүректен құттықтаймын!

Еліміз үшін парасат пен пайымға, бірлік пен берекеге толы тағы бір жыл ХХІ ғасыр қойнауына енгелі тұр. Бірлік пен бейбітшілікті, ырыс пен ынтымақты ту еткен 2025 жылмен қоштасып, жаңа үміт пен жаңа мақсаттарға жетелейтін 2026 жылға қадам басқалы отырмыз.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2025 жылды «Жұмысшы мамандықтар жылы» деп жариялап, адал еңбек пен кәсібилікті қоғам дамуының басты құндылықтары ретінде айқындады. Бұл — еңбек адамына деген зор құрметтің, отаншылдық пен жауапкершілікке негізделген ұстанымның айқын көрінісі.

«Адал азамат — адал еңбек — адал табыс» қағидаты бүгінде еліміздің тұрақты дамуының берік тұғырына айналды.

Ұстаз — ұлт шамшырағы. Білім мен тәрбие беру ісінде аянбай еңбек етіп жүрген әр педагог еліміздің зияткерлік әлеуетін арттыруға, саналы әрі бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеуге өлшеусіз үлес қосуда. Облысымыздағы мыңдаған ұстаз жас ұрпаққа сапалы білім мен өнегелі тәрбие беріп, ел болашағын қалыптастыру жолында табанды еңбек етіп келеді.

Оқушыларымыздың халықаралық білім сайыстарында, ғылыми жобаларда және шығармашылық байқауларда қол жеткізген жетістіктері — өңір ұстаздарының кәсіби шеберлігі мен тынымсыз еңбегінің жемісі.

Осы мерейлі сәтте баршаңызға зор денсаулық, шығармашылық шабыт, кәсіби табыс пен отбасылық амандық тілейміз. Еңбектеріңіз әрдайым ел игілігіне қызмет етіп, жас ұрпақтың жарқын болашағына жол ашсын!

Қарағанды облысы білім басқармасының басшысы Д. Жекебаев

Уважаемые коллеги! От всей души поздравляю вас с наступающим Новым годом!

В сокровищницу истории ХХІ века уходит еще один год, ставший для нашей страны годом мудрости и рассудительности, единства и благополучия. Прощаясь с 2025 годом, который прошел под знаком мира и согласия, мы вступаем в 2026 год, ведущий нас к новым надеждам и целям.

Глава государства Касым-Жомарт Токаев объявил 2025 год «Годом рабочих профессий», определив честный труд и профессионализм главными ценностями развития общества. Это яркое проявление глубокого уважения к человеку труда, принципов патриотизма и ответственности. Принцип «Честный гражданин — честный труд — честный доход» стал сегодня прочным фундаментом устойчивого развития нашей страны.

Учитель — это светоч нации. Каждый педагог, неустанно трудящийся в сфере образования и воспитания, вносит неоценимый вклад в повышение интеллектуального потенциала страны и воспитание сознательного, конкурентоспособного поколения. Тысячи учителей нашей области своим упорным трудом формируют будущее страны, давая молодежи качественные знания и достойное воспитание.

Достижения наших учеников на международных олимпиадах, в научных проектах и творческих конкурсах — это плод профессионального мастерства и неустанного труда педагогов региона.

В преддверии праздника желаю всем вам крепкого здоровья, творческого вдохновения, профессиональных успехов и семейного благополучия. Пусть ваш труд всегда служит на благо страны и открывает путь к светлому будущему подрастающего поколения!

Руководитель управления образования Карагандинской области Д. Жекебаев

Жаңалықтар |

| Новости

Т. Г. НАРТОВА, С. О. ШАЯХМЕТОВА. «WorldSkills Kazakhstan 2025»: подтверждение высокого уровня профессионального образования Карагандинской области	6
---	---

Мектепке дейінгі білім беру |

| Дошкольное образование

С. В. БЕЛЯНИНА, О. В. ЮРОВА. Интеллектуальный потенциал через робототехнику	8
М. Е. БЕСПАМЯТНЫХ. Развивающая предметно-пространственная среда как средство развития игровой деятельности детей старшего дошкольного возраста	12
Т. К. КИТАНОВА, А. С. КИТАНОВА. Ұлттық элементтер негізіндегі логикалық ойындар арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың ойлау қабілетін дамыту	14
А. В. КОНОВАЛОВА. Развитие дикции и запуск речи у детей дошкольного возраста на уроках вокала через логоритмику	18
Ж. М. МӘКЕЕВА, А. Д. НАСКЕНОВА. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын байытудағы ойын технологиясының маңызы	21
М. Т. САМИЕВА. Мектепке дейінгі білім беруде мультимедиялық ойындардың мүмкіндіктері: «Тііншектің саяхаты» тәжірибесі	24
Ж. Ә. ХАЛИМАНОВА. Психикалық дамуы тежелген балалардың фонетика-фонетикалық сөйлеу тілін дамытуда ойындарды қолдану	27

Орта білім беру |

| Среднее образование

К. М. АБАЕВА. Физика сабағында сыни ойлау әдісін оқу үрдісінде дамыту	30
Б. Б. АБИЛОВА. Химия пәнін жасанды интеллект мүмкіндіктері арқылы оқыту	33
Д. А. АБСАТОВА, Б. А. ОРАЗБЕКОВА. Бастауыш сыныптардағы білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингісі: функционалдық сауаттылықты дамытудың негіздері	36
А. Ж. АДАСБЕКОВА. Көркем шығарманы 5-сынып оқушыларына талдатып үйрету әдістері	40
Е. В. АКПАРОВА. Формирование инженерного мышления у учащихся старших классов как основа осознанного выбора профессии	44
Г. А. АЛИБЕКОВА. Химиялық элементтер мен қосылыстарды ұлттық құндылықтармен байланыстыра отырып оқыту	47
Н. Т. АШИМОВА. Бастауыш сыныпта зерттеу жұмыстарын жүргізу — сапалы білім кепілі	49
И. Т. БАКИРОВА, Г. С. ЗЕЙТОВА. Білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығын қалыптастыру	53
М. И. БУТУЗОВА. Приёмы работы с текстом на уроках литературного чтения в начальной школе	56
А. А. ВЕРБИЦКАЯ. Применение активных методов и приёмов для повышения качества обучения в начальных классах	58
Н. Г. ВОЛКОВА, А. В. МОРОЗОВА. Применение элементов пешеходного туризма и спортивного ориентирования в внеурочной деятельности на занятиях физической культурой	60
Ж. Н. ГАЗИЗ. Білім беру процесін геймификациялау бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын дамыту құралы ретінде	63
Р. К. ДЮСЕНОВА. Функциональная грамотность на уроках математики в 5 классе	65
М. Ж. ЕСЕНГУЛОВА, Н. В. ШЕВЕРГИНА. Развитие критического мышления учащихся через сопоставление художественного и исторического видения событий	68
Т. А. ЖАКУПОВ. Заманауи инновациялық технологияларды көркем еңбек сабағында қолдану	71
Е. С. ЗАКЕНОВ. Қазақ тілі сабағындағы функционалдық сауаттылық: жаңаша көзқарас және заманауи әдістер	73
М. М. ИБРАЕВА. «Оқулықтан тыс» келісім шарт бойынша курстар мен лекциялар	75
А. С. КАРАБАЕВА. Методика подготовки школьников к конкурсам чтецов, сочинений, дебатов	76
А. К. КАРШАЛОВА. Тілді меңгертудегі төрт дағды	80
А. М. КАСЕНОВА. Speaking Club — оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың заманауи құралы	83
Т. К. КАШКЫМБЕКОВА. Цифрлық платформаларды оқу үдерісінде қолдану	84
Б. Ж. КОНУРОВ, О. БОЛАТ. Ойын технологиялары арқылы физикалық белсенділікті арттыру: геймификацияның рөлі	87
К. Е. КУЛМАГАМБЕТОВА. Математикалық сауаттылық — сыни ойлаудың құралы	90
Ж. М. ҚАБЫКЕН. Тестілеу — жоғары сынып оқушыларының қозғалыс белсенділігін арттырудың факторы	92
Б. Т. ҚАИРИЕВА. Көркем еңбек пен жасанды интеллект: болашақтың тоғысуы	95
А. В. ЛУСТИНА, Е. В. КОЛУБЕЛОВА. Метод анализа уроков как инструмент профилактики профессионального эмоционального выгорания молодых педагогов	98
С. Т. МАКАЕВА. Оқушылардың білім сапасын арттыру: мүмкіндіктер мен шешімдер	101
Б. О. МЕЙРМАНОВА. Развитие речи учащихся через изучение художественно-изобразительных средств на уроках русского языка и литературы	105
Н. М. МУКЫЖАНОВА. Көркем еңбек арқылы тұлғаның дамуы	107
К. М. НАУКЕНОВА. Использование возможностей цифровой образовательной среды для повышения познавательного интереса обучающихся с НОДА	109
М. А. НУРЛЫБАЕВА. Оқу сауаттылығын дамыту және білім алушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында әдебиетті тарихи білімге интеграциялау	112
И. С. ОСПАНОВА. Генетикалық есептерді шешу арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту	114

Б. РАХИМОВА, Т. У. ЖҮНІСБЕК. Бастауышта когнитивті оқытудың маңызы	116
И. А. САРМАНКУЛОВА. Оқу сауаттылығы — жаңа заман оқушысының басты капиталы	118
Г. Қ. СЕРІКБАЙ. Интерактивті әдістер арқылы бастауыш буында коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттерді қалыптастыру	120
А. С. СМАИЛОВА. Балаға жағымсыз эмоцияларды жеңуге қалай көмектесуге болады	123
А. С. СОГОСБАЙ. Сабақты зерттеу — білім сапасын арттырудағы инновациялық бағыт	125
Г. З. СУЛТАНБЕКОВА. Жасушалық инженерия: білім берудегі инновациялық бағыт	128
Р. С. ТУРКОВА. Мотивация учащихся как фактор повышения качества образования	131

Техникалық және кәсіптік білім беру | Техническое и профессиональное образование

А. В. БЕЙНИКОВА. Практико-ориентированный подход в обучении профессиональному английскому языку студентов технических специальностей	134
Л. К. БЕЛЕКБАЕВА. Өндірістік оқытуда асинхронды қозғалтқышты тікелей қосу сұлбасын меңгерудің тәсілдері	137
И. А. КАЙЫРБЕКОВА. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі идеяларын химия және биология сабақтарында жүзеге асыру жолдары	140
Г. А. КНАШИНА. Развитие функциональной грамотности студентов как стратегическая задача технического и профессионального образования ...	144
Э. Т. СЕЙТАЛИНОВА. Тарихты оқытудағы практикалық сабақтардың маңызы, рөлі, тиімділігі және оны жетілдіру жолдары	147
А. Г. ШИЛИН. ПОУРОЧНЫЙ ПЛАН «Тема торга и власти денег в произведении А. Н. Островского «Бесприданница»	149

Тәрбие жұмысы | Воспитательная работа

А. А. МАГЗИНА. Қыш өнері — оқушылардың шығармашылық әлеуетін қалыптастырудың көпқырлы құралы	154
Е. Ф. ПОТАПОВА, С. В. ПРОКОПИВ. Опыт работы по реализации проекта «Наставники» — как инструмента эффективной социализации воспитанников центров поддержки детей	156
А. Б. РАХИМЖАНОВА. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында дарынды оқушылармен жоба жұмыстары арқылы оларды дамыту	158
Ю. В. СОБОЛЕВА. Воспитание честности, справедливости и патриотизма в контексте ценностей программы «Адал Азамат»	161
Е. А. СТРУНИНА, Н. П. ГОНЧАРУК. Интеллектуально-командные игры как инструмент профилактической работы педагога-психолога	164
Р. А. АГЕЕВА. Интеграция нейропсихологических упражнений в процесс хорового обучения: развитие слуха, внимания и межполушарного взаимодействия	167

Қосымша білім беру | Дополнительное образование

Д. Ж. ҚАМИ. Қазақ шешендік өнерінің теориялық-әдістемелік негіздері және заманауи білім берудегі рөлі	170
С. В. КОРНЕВА. Традиционные методы и современные технологии работы над произведениями малой формы в классе фортепиано ДМШ	172
С. К. КУСАИНОВА. Методические рекомендации «Инструментальная традиция Казахстана»	176
Г. П. СОЛОМОН. Нескучное пение. Мелизмы в вокале	180
З. Р. ХАРЬКОВСКАЯ. Сольфеджио в 5–6 лет: принципы геймификации и движения для эффективного освоения музыкальной грамоты	184
Е. Ю. ШЕСТОПАЛОВА. «Шаг за шагом к вершинам успеха» (начальный этап обучения игре на фортепиано для детей 5–7 лет) методические рекомендации для преподавателей по классу фортепиано в детских музыкальных школах	187

Инклюзивті білім беру | Инклюзивное образование

С. А. ВДОВИЦКАЯ. Методические подходы к использованию наглядно-дидактических игр при обучении детей с нарушениями интеллекта ...	191
Н. Ю. КАРАМАНОВ, Р. И. МАМЕДОВА. Организация спортивной секции бочка для детей с нарушениями интеллекта	195
К. К. КУЛМАГАМБЕТОВА, И. С. ЗАБЛОЦКАЯ, Е. В. МЫСКОВА. Нейросети в разработке визуального расписания для детей с нарушениями общения и социального взаимодействия	198

Білім берудегі жасанды интеллект | Искусственный интеллект в образовании

Д. К. КАРАБЕКОВА, Е. Н. АКИЖАНОВ. Эффективное использование Canva AI для моделирования учебного контента в естественно-математическом цикле	203
Г. С. КОПБАЕВА, А. М. БОКЕБАЕВ. Применение искусственного интеллекта в развитии стрелковой подготовки уланов военного колледжа	206
С. Т. МУСАТАЕВА, Т. Ж. АЛЫЖАНОВА. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллект технологиясын қолданудың тиімділігі	209
Г. Р. САРТБАЕВА. Жасанды интеллект және қазақ тілі сабағы	212
К. Ж. ТАНАШЕВА. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағында заманауи технологияларды қолданудың тиімділігі	214
С. К. ТУЛЕПБЕКОВА. STEM және жасанды интеллект интеграциясы арқылы географиядағы функционалдық сауаттылықты кешенді дамыту жолдары	216
А. С. ЦОЙ, Р. Ұ. БЕРЕКЕ, Д. Б. БЕКТЕМИРОВА. Ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллекті пайдалану	220
А. М. ШАЛДЫБАЕВА. Жасанды интеллекті биология сабағында пайдалану	222

«WorldSkills Kazakhstan 2025»: подтверждение высокого уровня профессионального образования Карагандинской области

Т. Г. НАРТОВА,
заместитель руководителя,
С. О. ШАЯХМЕТОВА,
методист УМЦ РО КО

Республиканский чемпионат профессионального мастерства «WorldSkills Kazakhstan 2025» стал значимым этапом в развитии национальной системы технического и профессионального образования. В этом году соревнования прошли по расширенной программе и продемонстрировали растущую роль рабочих профессий в экономике страны.

Движение WorldSkills, объединяющее 89 государств, способствует повышению качества профессиональной подготовки и укреплению международных стандартов в сфере рабочих профессий. Казахстан, являясь активным участником этого процесса, ежегодно расширяет перечень компетенций и совершенствует систему оценки профессиональных навыков.

В 2025 году Карагандинская область вновь представила одну из самых многочисленных и технически подготовленных сборных. В соревнованиях приняли участие 51 конкурсант по 43 компетенциям, охватывающим отрасли промышленности, техники, IT, сферы услуг и строительства. Следует отметить, что в этом году масштаб чемпионата расширился: количество компетенций увеличено с 30 до 45. В перечень профессиональных компетенций включены ключевые направления экономики, такие, как производство, инженерия, информационные технологии, креативные индустрии.

На протяжении трех конкурсных дней участники выполняли задания, максимально приближенные к реальным условиям производства. Оценивание осуществлялось сертифицированными экспертами по международным стандартам WorldSkills, с применением автоматизированной системы CIS (Competition Information System).

По итогам чемпионата сборная продемонстрировала уверенное выступление и заняла 3 место в общекомандном зачете.

Командный результат включает:

- 5 золотых медалей;
- 7 серебряных медалей;
- 14 медальонов за профессионализм.

ЗОЛОТЫЕ МЕДАЛИ:

«Кирпичная кладка» — Абдумажидов Нурсултан Тулкинуглы, КГКП «Карагандинский технико-строительный колледж»;

«Автоматизация бизнес-процессов на платформе 1С» — Акоронко Анастасия Алексеевна, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

«Отель-ресепшионист» — Куралова Дильназ Сайрановна, ЧУ «Карагандинский высший колледж «Bolashaq»;

«Управление локомотивом» — Нуриев Магамед Джанияроғлы, Жантүгел Ернияз, КГКП «Карагандинский железнодорожный колледж»;

«Ремонт и обслуживание легковых автомобилей» — Ынтықбай Диас Нұрланұлы, КГКП «Карагандинский транспортно-технологический колледж».

СЕРЕБРЯННЫЕ МЕДАЛИ:

«Облицовка плиткой» — Аяғанов Айдын Жанболатұлы, КГКП «Карагандинский технико-строительный колледж»;

«Сантехника и отопление» — Базархан Әділ Ерболатұлы, КГКП «Карагандинский технико-строительный колледж»;

«Технология моды» — Құрамыс Аружан Русланқызы, КГКП «Карагандинский колледж технологии и сервиса»;

«Флористика» — Амантайқызы Айдана, КГКП «Карагандинский технико-строительный колледж»;

«Лабораторный и химический анализ» — Швеца Анастасия Евгеньевна, КГКП «Темиртауский высший политехнический колледж»;

«Разработка мобильных приложений» — Бейсен Алан Абзалұлы, ЧУ «Карагандинский высший колледж «Bolashaq»;

«Эксплуатация беспилотных летательных аппаратов» — Жұмабаев Марлен Біржанұлы, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж».

МЕДАЛЬОНЫ ЗА ПРОФЕССИОНАЛИЗМ:

«Веб-технологии» — Болат Алдияр Бауыржанұлы, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

«Сварочные технологии» — Сорокин Тимофей Григорьевич, КГКП «Карагандинский горно-индустриальный колледж»;

«Сетевое и системное администрирование» — Жарылқасынов Нұрбек Ғалымбекұлы, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

«Инженерная графика САД» — Сарсенов Исламбек Тастемирович, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

«Токарные работы на станках с ЧПУ» — Миненков Никита Андреевич, КГКП «Карагандинский машиностроительный колледж»;

«Электроника» — Князьков Максим Сергеевич, КГКП «Темиртауский технический колледж»;

«Сухое строительство и штукатурные работы» — Момынжанов Айсұлтан Шамильевич, КГКП «Темиртауский высший политехнический колледж»;

«Малярные и декоративные работы» — Глуховская Мария Олеговна, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

«IT-решения для бизнеса» — Бахметьев Дмитрий Вадимович, КГКП «Темиртауский высший политехнический колледж»;

«Промышленная автоматика» — Ризабек Ернар Қайнарұлы, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

«Пекарское мастерство» — Әбдуәли Рәзия Серікқызы, КГКП «Карагандинский колледж питания и сервиса»;

«3D-моделирование компьютерных игр» — Шмидт Вилен Викторович, КГКП «Темиртауский высший политехнический колледж»;

«Прототипирование» — Сарахман Максим Игоревич, КГКП «Темиртауский высший политехнический колледж»;

«Видеомонтаж» — Танирбергенов Шафагат Улукбекович, КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»;

Каждый из участников продемонстрировал глубокие знания, практическую подготовку и устойчивость к работе в условиях высокой конкурсной нагрузки.

Победители чемпионата получают путёвки на международный чемпионат WorldSkills, который пройдёт в 2026 году в Китае.

Подготовку команды обеспечивали педагоги колледжей — эксперты и тренеры, а также специалисты Центра психологической поддержки Управления образования Карагандинской области.

Организационную связь с Национальным оператором движения WorldSkills Казахстан координировали технические делегаты от региона — Акбергенова Салтанат Ермаковна и Сапарова Асель Сагимбаевна.

На конкурсной площадке поддержку участникам оказывали тим-лидеры — Шамекенова Рауна Даулетхановна и Тусупбеков Аян Амантаевич.

Выступление команды Карагандинской области на «WorldSkills Kazakhstan 2025» стало подтверждением высокого уровня региональной системы профессионального образования и эффективности внедрения международных стандартов подготовки кадров.

Полученные награды — это не просто знак признания, но и свидетельство того, что студенты области готовы к реальным вызовам рынка труда и могут конкурировать на республиканском уровне.

Чемпионат 2025 года укрепил межрегиональное сотрудничество, обеспечил обмен опытом и способствовал формированию профессионального сообщества, ориентированного на качество подготовки и развитие кадрового потенциала страны.

Интеллектуальный потенциал через робототехнику

**С. В. БЕЛЯНИНА,
О. В. ЮРОВА,**

КГКП «Ясли-сад «Дельфинчик»,
г. Темиртау

В статье автор раскрывает основную идею образовательной робототехники для развития интеллектуального потенциала детей старшего дошкольного возраста. Анализирует психологические и педагогические исследования передовых авторов, таких, как Д. И. Фельдштейн, Венгер, Н. А. Ветлугина и других о когнитивном развитии дошкольников. В статье рассматриваются методы и формы использования робототехники в интеллектуальном развитии дошкольников. Обращает внимание на то, что робототехника представляет собой инновационный подход для развития интеллектуальной одаренности, личностных качеств дошкольников, позволяющая дошкольникам в игровой форме быстро освоить основы искусственного интеллекта, алгоритмизации и программирования. Обосновывает интеграцию робототехники в образовательном процессе для педагогов дошкольной организации. Автор приходит к заключению, при систематическом обучении образовательной робототехникой, у дошкольников развиваются мыслительные процессы, формируются учебные навыки, целеполагание, познавательный интерес, а также раскрыть свой творческий потенциал и развить навыки командной работы.

Введение: в связи с переменами в образовании и необходимостью воспитания новой креативной личности, способной мыслить оригинально и видеть мир под новым углом, феномен детской одаренности привлекает все больше внимания педагогов. Психологи сходятся во мнении, что уровень и особенности развития одаренности формируются в результате сложного взаимодействия природных задатков и социокультурного окружения, которое реализуется через активную деятельность ребенка.

Поэтому встает вопрос о выявлении и теоретическом обосновании психолого-педагогических условий, а также механизмов, позволяющих активизировать мыслительную деятельность дошкольников с помощью современных информационных технологий. Это особенно важно для развития интеллектуальной одаренности у детей дошкольного возраста. Сегодня дошкольное образование делает акцент не столько на знаниях и умениях, сколько на развитии психических процессов и личностных качеств ребенка, таких как любознательность, целеустремленность, самостоятельность, ответственность, коммуникабельность и креативность. Эти качества обеспечивают социальную адаптацию и способствуют формированию интеллектуально-творческой личности. Выявление личностной индивидуальности, поддержка, развитие и социализация одаренных и талантливых детей — приоритетная задача для совершенствования дошкольного образования.

Какова основная идея занятий робототехникой в детском саду? Робототехника представляет собой инновационный подход для развития интеллектуальной одаренности, личност-

ных качеств дошкольников; позволяет педагогу сочетать обучение, воспитание и развитие детей в игровой форме; формирует познавательный интерес, способствуют воспитанию социально активной личности, развивают навыки общения и совместного творчества; объединяет игру с исследовательской и экспериментальной деятельностью, предоставляя ребенку возможность создавать свой собственный мир. Только внедрение инновационных технологий позволяет дошкольникам в игровой форме быстро освоить основы искусственного интеллекта, алгоритмизации и программирования от простых алгоритмов до робототехнических наборов.

Передовые психологические и педагогические исследования (Ю. К. Бабанский, Л. А. Венгер, Н. А. Ветлугина, Н. Н. Поддьяков, И. Д. Зверев, В. В. Запорожец, И. Я. Лернер, А. И. Савенков, Г. И. Щукина и др.) демонстрируют, что интеллектуальный потенциал дошкольников значительно превосходит прежние представления. Оказалось, что дети успешно осваивают не только внешние, наглядные характеристики предметов и явлений, но и их внутренние взаимосвязи. [1] В этот период, когда закладываются основы обобщения, умозаключения и абстрактного мышления, робототехника позволяет на практике, через действия, раскрывать скрытые стороны объектов и явлений, развивать умение видеть проблемы, анализировать и самостоятельно находить решения.

Описывая изменения, происходящие с современными детьми, Д. И. Фельдштейн отмечает глубокие трансформации в их восприятии, внимании, памяти, сознании, мышлении. Особое внимание он обращает на резкое снижение когнитивного развития у дошколь-

ников. Но в то же время наблюдается усиление значимости интеллектуальных ценностей: образованность, стремление к высоким достижениям, хорошее здоровье становятся особенно важными для детей и родителей.[2] Из этого следует, что проблема развития познавательных способностей дошкольников на данный момент является одной из самых актуальных в современной теории и практике детской педагогики и психологии.

Методика: на начальном этапе для выявления высокомотивированных детей с нестандартным мышлением, командой педагогов проводится диагностическая работа с использованием нескольких методик: наблюдение, анкетирования воспитателей, индивидуальные беседы с детьми, диагностические методики (например: экспресс-анкета «Одаренный ребенок» (для воспитателя), методик диагностики общей одаренности «Интеллектуальный портрет» А. И. Савенкова, методика экспертных оценок Лосева А. А. и другие), тесты для изучения психологических особенностей, развития психических процессов (речи, памяти, логического мышления, воображения), анкетирование и беседы с родителями. А также, берется во внимание результат проведения педагогами стартового мониторинга по усвоению содержания Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения. [3] Но не стоит забывать о том, что в дошкольном возрасте очень ощутим скачок развития у ребенка буквально в три месяца, поэтому выявление одаренных и талантливых детей — это продолжительный процесс, и невозможно определить способности ребенка разовой процедурой наблюдения и тестирования.

Практическое применение: целью педагогов нашего детского сада является, через игру с роботизированными игрушками, сформировать у дошкольников элементы учебной деятельности, понимать поставленные задачи, уметь пользоваться инструкциями и правилами, применять усвоенные умения и навыки в различных ситуациях, а также развитие навыков контроля, самооценки и планирования действий.

Интеграция робототехники в образовательный процесс открывает для педагогов огромные возможности для обучения детей, охватывая все направления развития, получая при этом отличные результаты усвоения дошкольниками навыков, умений и развития индивидуальных личностных качеств:

- физическое воспитание: развитие координации движений, крупной и мелкой моторики обеих рук; самостоятельная двигательная активность; повышать интерес к спорту, развивать навыки здорового образа жизни.

- развитие коммуникативных навыков: навыки свободного общения со взрослыми и детьми; слушать и слышать собеседника, вести диалог, высказывать свое мнение; обучение принципам совместной работы и обмен идеями; приобщать детей к простым умозаключениям и понятной передаче своих мыслей окружающим при четком описании предметов и ситуации.
- развитие познавательных и интеллектуальных навыков: способствовать проявлению предпосылок математического и интеллектуально-творческого потенциала; развивать внимание, память, наблюдательность, умение исследовать, анализировать, устаивать причинно-следственные связи, делать выводы; приобщать детей к получению новой информации в ходе исследования, вырабатывать алгоритм своей деятельности для проведения исследования объектов; повышать мотивацию к обучению в школе.
- развитие творческих навыков, исследовательской деятельности детей: творческое конструирование — создание замысла; реализация самостоятельной творческой деятельности детей; прививать умение оценивать результаты своей работы, работы сверстников, выполнять работу в коллективе.
- формирование социально-эмоциональных навыков: развивать познавательный интерес; формировать уважительное отношение к видам труда и к людям различных профессий; обучение принципам совместной работы и обмен идеями; формировать основы экологической культуры.

Из опыта работа хотелось отметить следующие подходы, которые используют педагоги детского сада для с детьми с интеллектуальной одаренностью:

- системный подход: интеграция воспитательно-образовательного процесса, видов деятельности, форм обучения и воспитания;
- деятельностный подход: раскрытие творческого потенциала ребенка, его потребности и способности преобразовывать окружающую действительность;
- принцип индивидуализации: разработка индивидуальных методов и приемов для каждого ребенка с учетом его способностей и потребностей;
- принцип непрерывности и преемственности: постепенное и непрерывное развитие одаренности от дошкольника до завершения образования и начала самостоятельной жизни;
- принцип постоянного развития и программирования: последовательное развитие интеллектуальных способностей детей через решения повседневных практических задач;

- комплексный подход: обеспечение комплексного воспитания, обучения и развития детей с одаренностью.

Эффективность обучения дошкольников происходит при использовании нами следующих методов:

- объяснительно-иллюстративный: педагог передает детям информацию разными средствами и способами;
- эвристический: ребёнок самостоятельно достигает своего результата разными способами;
- репродуктивный: закрепление и воспроизведение полученных знаний, умений и навыков;
- частично-поисковый: решение проблемных задач при помощи педагога;
- поисковый: самостоятельный поиск решения проблемы;
- метод проблемного изложения: педагог ставит проблему и самостоятельно ее решает, вовлекая ребенка в процесс;
- метод проектов: организация ситуаций, при которых ребенок раскрывает творческие и интеллектуальные способности при взаимодействии детей и педагогов.

При организации разных видов деятельности с дошкольниками педагоги в своей работе используют:

- программирование по образцу. Обучение программированию через повторение: задания строятся на основе демонстрации и подражания.
- программирование с использованием схем и алгоритмов. Улучшается зрительное восприятие и развивается наглядно-образное мышление (схемы расположения секций, карточки с алгоритмами)
- программирование по собственному замыслу или творческое программирование. Это способствует творческому применению знаний и развитию креативности и самостоятельности. (Использование прозрачного, тематического поля, наборов тематических, предметных и сюжетных карточек, мелких игрушек, LEGO DUPLO)
- программирование, основанное на тематическом задании. Происходит создание лабиринтов, соответствующих заданной теме, что позволяет актуализировать и закрепить полученные знания и умения. (Использование ковриков различной тематики, предметных и сюжетных картинок, мелких игрушек, карточек с заданиями, схемами)

По результатам диагностических мероприятий мной совместно с педагогами планируется психолого-педагогическое сопровождение, включающее в себя разработку индивидуальных траекторий развития,

создание комфортной развивающей среды и проведение психологического просвещения родителей по вопросам одаренности. Выстраивается тесная работа с родителями, предполагающая организацию совместной практической деятельности ребенка, родителей и педагога.

Эффективность использования робототехники оценивается по следующим критериям: мониторинг развития робототехнических навыков и умений дошкольников, участие дошкольников в конкурсах, фестивалях, различного уровня и занявших призовые места, оценка состояния удовлетворенности родителей воспитательно-образовательным процессом в дошкольной организации.

Мониторинг развития робототехнических навыков и умений дошкольников проводится два раза в год (начальный и итоговый мониторинг). Способы определения умений и навыков вытекают из того, насколько успешно ребёнок освоил практический материал.

Текущим контролем усвоенных детьми умений и навыков является рефлексия, проводимая по окончании каждой организованной или игровой деятельности. Оценивается правильность выполнения учебного задания (справился или не справился, сформировано-не сформировано). Если ребенок имеет какие-либо трудности, то используется дифференцированный подход для лучшего усвоения умений и навыков, работа в парах или индивидуальных подходов. Все зависит от степени усвояемости материала ребенком.

Предлагаем обратить внимание на результативность дошкольников по некоторым разделам типовой учебной программы из опыта работы детского сада. На основании проведенной итоговой диагностики по физическому воспитанию (двигательной деятельности) показали положительные результаты. У детей улучшилась ориентировка относительно своего тела, в пространстве, на заданной местности, так как эти задачи параллельно отрабатывались на занятиях по робототехнике. Так как робототехника — это точность, логичность и техничность. Таким образом, дети научились ходить в колонне с поворотом по сигналу педагога, менять направление, выполнять повороты на месте, соблюдать правила игр, в соревнованиях и эстафетах.

Основы математики отлично интегрируются с робототехникой. На основании полученных результатов к концу учебного года дошкольники вместе с роботами научились создавать множества (группы предметов) из разных по качеству элементов, запомнили

прямой и обратный счет в пределах 10-ти, могут определить предметы по различным признакам (цвет, форма, размер, материал). Путешествуя с роботомышкой, дети быстрее запоминают геометрические фигуры и находят в окружающей среде предметы, похожие на них. Особое внимание уделялось ориентировке на заданной плоскости, выстраиванию алгоритмов последовательно по дням недели, месяцам, по временам года.

Результатом итогового мониторинга является участие дошкольников в конкурсах, фестивалях, различного уровня, занявшие призовые места: V открытый областной турнир «ROBOT MOUSE 2022» — I место, VII международный фестиваль по дошкольной робототехнике, программированию и инновациям технологий «ROBOLAND 2022» — II место; Республиканский турнир по дошкольной робототехнике «ROBOT MAUSE — 2025» — I место, V Международный дистанционный Фестиваль по дошкольной робототехнике и программирования «Жас Ғарышкер» в категории «ROBOT MAUSE» 2025 год — III место, X международный фестиваль робототехники, программирования и инновационных технологий «ROBOLAND 2025» — I место.

Рекомендации: внедрение образовательной робототехники в воспитательно-образовательный процесс способствует всестороннему развитию личности дошкольника. Задача педагога правильно ставить цели и задачи, чтобы дети не просто играли в новые игрушки, а самостоятельно приобретали новые знания. Перед педагогами стоит задача оказания помощи одаренным дошкольникам в реализации их потенциала. С этой целью можно предлагать индивидуальные творческие задания, проектная деятельность, а также участие дошкольников в интеллектуальных играх, конкурсах исследовательских работ для развития самооценки, коммуникативных навыков. Для педагогов использование робототехники интегрируется с любыми лексическими темами, разделами типовой учебной программой, что не только упрощает усвоение нового материала, но и позволяет закрепить пройденное в игровой форме. Для лучшей адаптации дошкольников к социуму, дошкольной организации необходимо выстраивать преемственность с такими социальными институтами, как школа и другие детские сады для проведения совместных интеллектуальных игр и проектной деятельности. А также обязательное участие детей в областных, региональных и международных фестивалях и турнирах.

Заключение: таким образом, планомерное и систематическое обучение детей дошкольного возраста

образовательной робототехники играет важную роль в их интеллектуальном развитии, формирует учебные навыки, целеполагание, познавательный интерес. Важно, чтобы эта работа продолжалась в школе, а не ограничивалась дошкольным образованием. С помощью робототехники дошкольники знакомятся с техническими профессиями, такими как инженер, конструктор, программист, механик, формируется начальное техническое мышление, предоставляется возможность раскрыть свой творческий потенциал. Применяя свой опыт, полученный в детском саду, они могут создавать уникальные проекты с использованием роботов и других технических устройств, что способствует развитию креативного мышления, воображения. При взаимодействии в группах, они учатся делиться знаниями и идеями, что формирует умение работать в команде и развивает социальные и коммуникативные навыки, воспитывает ответственность и дисциплинированность. Через все новое и увлекательное, у дошкольников повышается мотивация, которая играет важную роль в обучении и развитии ребенка, влияя на его интерес к образовательной деятельности.

Применение инновационных методик и технологий для интеллектуального, социального и личностного развития ребенка [3] позволяет подготовить дошкольника к будущим возможностям и задачам в области науки, техники и инженерии.

Литература:

1. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения // Давыдов В. В. // М.: ИНТОР — 1996 г.
2. Фельдштейн Д. И. Глубинные изменения современного детства и обусловленная ими актуализация психолого-педагогических проблем развития образования // Вестник практической психологии образования. — 2011. — №4.
3. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения от 12 августа 2016 года №499 (с изменениями и дополнениями на 30.04.2025)
4. Государственный общеобразовательный стандарт дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования от 3 августа 2022 года №348 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 15.04.2025)
5. Образовательная программа курса повышения квалификации педагогов «Конструкторы образования: методические аспекты применения робототехники в дошкольном образовании» Нұр-Сұлтан 2020 год.
6. Петрова И. ЛЕГО-конструирование: развитие интеллектуальных и креативных способностей детей 3–7 лет // Дошкольное воспитание.

Развивающая предметно-пространственная среда как средство развития игровой деятельности детей старшего дошкольного возраста

М. Е. БЕСПАМЯТНЫХ,

«Ясли-сад «Дельфинчик»,
г. Темиртау

Развитие интеллекта — это целенаправленный и организованный процесс передачи и усвоения знаний, приёмов и способов умственной деятельности. Статья основана на внедрении развивающего комплекса «Интеллектум», способствующего интеллектуальному развитию детей старшего дошкольного возраста и предметно-пространственной среде в качестве повышения эффективности данного комплекса.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что игры являются неотъемлемой частью в воспитании и обучении детей дошкольного возраста. Эффективным способом познавательного развития детей являются интеллектуальные игры. Развивающий комплекс «Интеллектум» имеет большое значение в развитии у детей индивидуальных и умственных навыков. Игры «Интеллектум» способствуют развитию у детей гибких навыков: креативность, критическое мышление, нацеленность на результат, работа в команде, внимательность, эмоциональная устойчивость, коммуникабельность.

В Типовой Учебной Программе дошкольного воспитания и обуче-

ния отмечено, что игровая деятельность — это ведущая деятельность и основная форма работы с детьми дошкольного возраста. Важным результатом дошкольного образования является интенсивно развитый интеллект, положительно влияющий на обучение детей в школе, уверенность в собственных силах, адаптацию к новой обстановке и различным жизненным ситуациям.

На эффективное и легкое развитие игровой деятельности у детей дошкольного возраста важную роль играет наличие и правильная организованность предметно-развивающей среды.

Совместные игры со взрослыми, положительно-эмоциональ-

ное общение с ними, выполнение интересных игровых заданий, яркий, красочный, доступный игровой материал, делают игры интересными, тем самым создают комфортную обстановку в предметно-пространственной среде. Познавательное пребывание ребенка в дошкольном учреждении, всегда является радостным моментом для детей.

Виды игр «Интеллектум»:

1. Тез тап
2. Жол Бағдар
3. Legolino
4. Block Buddies
5. EQUILIBRIO
6. BECERIKLI YAPILAR

Рис. 1. BECERIKLI YAPILAR — умный конструктор.

Постройка замка для Королевы.

Рис. 2. EQUILIBRIO-волшебный замок.

Рис. 3. BECERIKLI YAPILAR — умный конструктор. Постройка башни.

Рис. 4. EQUILIBRIO-мосты

Игры предназначены как для индивидуальных работ, так и для групповых. Дети имеют возможность конструировать фигуры, исходя из собственных фантазий, а не ограничены предложенными образцами. За счет этой особенности дети не теряют интерес к игре и с каждым разом проявляют творческие и интеллектуальные спо-

собности. Играя, дети общаются друг с другом, учатся думать неординарно, развивают логическое мышление.

Этапы формирования игровой деятельности:

Ознакомительная игра является — первым этапом формирования игровой деятельности. Содержание этой игры: обследование игры, предметов игры.

Отобразительная игра. Содержание является выявление специфических функций предмета и использование его по назначению и в качестве игрового атрибута. Сюжетно-отобразительная игра. Содержанием данного этапа является действия с предметами, связанные между собой по смыслу, составляющая игровой сюжет. Последним этапом развития игровой деятельности дошкольников является сюжетно-ролевая игра. Содержание этой игры является роль поведения детей в определенной игровой ситуации. Ребенок осознает кто он и какие действия должен выполнить в игре. Результаты работы. Каждому ребёнку успех дает позитивную мотивировку, приносит положительный психологический эффект.

Данный вид игровой деятельности в моей группе, проводится как вариативный компонент — 2 раза в неделю. Первые занятия начинаю со знакомства с комплексом «Intellectum».

На всех последующих занятиях — дети самостоятельно работают с модулями, с деталями, общаются друг с другом, создают индивидуальную или коллективную композицию.

В своей работе я заметила, что любая классификация деталей из игры, улучшает психомоторное развитие детей. Дети охотно играют с собственными собранными композициями.

Чувствуется, что дети любят заниматься играми «Intellectum», они с нетерпением ждут каждого занятия.

Совместные игры со взрослыми, положительно-эмоциональное общение с ними, выполнение интересных игровых заданий, яркий, красочный, доступный игровой материал, делают игры интересными, тем самым создают комфортную обстановку в предметно-пространственной среде. Познавательное пребывание ребенка в дошкольном учреждении, всегда является радостным моментом для детей.

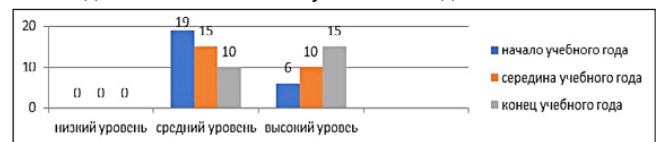
Наблюдая за процессом работы вариативного компонента, мною был проведен мониторинг уровня развития детей.

На начало работы вариативного компонента уровень развития творческих способностей дошкольников в группе составил низкий — 0 чел., средний — 19 чел., высокий — 6 чел.

В середине учебного года уровень развития творческих способностей детей составлял: низкий — 0 чел., средний — 15 чел., высокий — 10 чел.

В конце учебного года уровень творческих способностей детей составлял: низкий — 0 чел., средний — 10 чел., высокий — 15 чел.

Диаграмма развития вариативного компонента деятельности детей на 2022–2023 учебный год

Решили развивать интеллектуальные и конструктивные способности с использованием интеллектуальных игр. Больше проводить индивидуальных занятий в свободное время.

Многочисленное систематическое использование интеллектуально-развивающего комплекса «Интеллектум» в работе с детьми старшего дошкольного возраста показало положительные результаты в развитии познавательных, творческих и коммуникативных способностей.

Игры применялись в организованной деятельности.

Проводился вариативный компонент на тему: «Интеллектуально-творческое развитие детей, через интеллектуальные развивающие игры «Детский сад» (2 раза в неделю)

В свободное время, на индивидуальных и коллективных занятиях, проводились викторины. Предметно-пространственная среда группы была организована так, чтобы дети имели свободный доступ к материалам и могли самостоятельно выбирать и комбинировать элементы игр.

Развивающая предметно-пространственная среда группы была организована таким образом, чтобы у детей был свободный доступ к игровым материалам. Конструкторы и карточки заданий размещались в зоне познавательной активности и зоне конструирования. Это позволило детям самостоятельно выбирать игры, комбинировать элементы и создавать собственные модели, тем самым проявляя инициативу и творчество.

Методика работы включала несколько этапов:

- ознакомление с материалом.
- выполнение заданий по образцу.
- создание совместных построек и игровых сюжетов.
- включение конструкций в сюжетно-ролевые игры.

Результаты наблюдений: В результате работы с интеллектуально-развивающего комплекса «Интеллектум» наблюдалось у детей улучшение внимания, логического мышления, мелкой моторики, коммуникативных навыков и уверенности в себе; повысился интерес к познавательной и творческой деятельности.

Вывод: Использование комплекса «Интеллектум» способствует всестороннему интеллектуальному развитию дошкольников, формирует у них гибкие навыки (креативность, мышление, коммуникацию, командную работу) и делает образовательный процесс интересным и эффективным.

Ұлттық элементтер негізіндегі логикалық ойындар арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың ойлау қабілетін дамыту

Т. К. КИТАНОВА,

«Батыр» санаторлық
бөбекжайы» КММ,

А. С. КИТАНОВА,

«Қарағанды қаласы
білім бөлімі» ММ ӘК

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда ұлттық элементтерге негізделген логикалық ойындарды қолданудың тиімділігі қарастырылды. Зерттеу барысында ою-өрнек, асық, құрақ сияқты мәдени элементтер логикалық тапсырмалардың мазмұнына енгізіліп, балалардың салыстыру, топтау, сәйкестендіру, заңдылық табу дағдыларының даму динамикасы жіті талданды. Тәжірибелік жұмыс «Айгөлек» ересек тобы балаларымен жүргізіліп, мониторинг нәтижелері логикалық ойлау деңгейінің тұрақты түрде артқанын көрсетті. Ұлттық элементтерді оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіру баланың танымдық қызығушылығын арттырып, ұлттық құндылықтарды табиғи түрде меңгеруіне ықпал етеді.

Кіріспе. Мектеп жасына дейінгі кезең — баланың тұлғалық қалыптасуы мен ақыл-ойының дамуында ерекше орын алатын маңызды шақ. Бұл уақытта бала қоршаған әлемді тікелей әрекет арқылы танып, заттар мен құбылыстардың қасиеттерін тәжірибелік жолмен меңгереді. Танымдық процестердің, қабылдау, зейін, ес, қиял және ойлаудың, белсенді дамуы дәл осы жаста қарқынды жүреді. Ойлау баланың көргенін, естігенін, сезгенін бір жүйеге келтіріп, қорытынды жасауға мүмкіндік беретін негізгі психикалық процесс болып табылады.

Ғалымдардың пікірінше, мектеп жасына дейінгі балалардың ойлауы initially көрнекі-бейнелік сипатта болады, кейін біртіндеп логикалық сипатқа ие бола бастайды. Сондықтан дәл осы кезеңде логикалық ойлауды қалыптастыруға бағытталған жүйелі жұмыс ұйымдастыру — тәрбиешінің де, ата-ананың да басты міндеттерінің бірі.

Ойын — мектеп жасына дейінгі баланың жетекші әрекеті. Л. С. Выготский, Ж.Пиаже, Д. Б. Эльконин сынды психологтардың еңбектерінде ойын баланың танымдық және әлеуметтік тәжірибені меңгеруінің ең табиғи формасы екені дәлелденген Бала ойын барысында салыстырады, топтайды, талдайды, болжам жасайды, яғни логикалық операцияларды орындайды. Сол себепті логикалық тапсырмаларды ойын түрінде ұсыну — ең тиімді әдістердің бірі. [2; 3; 4].

Мектепке дейінгі балалардың логикалық ойлауын дамытуда ұлттық элементтерді тиімді қолдану бүгінгі күні ерекше өзекті мәселе болып табылады. Бұл, ең алдымен, Қазақстан Республикасының 2022 жылғы Мектепке дейінгі тәр-

бие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында баланың жеке тұлғалық дамуы ұлттық мәдениет пен дәстүрлер арқылы рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде қалыптасуы тиіс деп нақты көрсетілуімен түсіндіріледі. Яғни стандарттың өзі білім беру мазмұнына ұлттық құндылықтарды кіріктіруді міндет ретінде айқындайды.

Демек, ұлттық элементтерді пайдалану — танымдық құзыреттілік пен ұлттық тәрбиені қатар дамытатын пәрменді технология. Бұл бағыт Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты мен «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының талаптарына толық сәйкес келеді [1].

Қазақ халқының ою-өрнек, тұрмыстық бұйымдар, киіз үй элементтері мен асық ойындары — тек эстетикалық көрініс емес, онда ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан логикалық құрылым, симметрия, жүйелілік, мағыналық байланыстар сақталған. Осы ұлттық элементтерді логикалық ойындарға енгізу арқылы бала әрі ойлау қабілетін дамытады, әрі туған халқының мәдениетін табиғи түрде танып, құрметтейді. Осыған байланысты, мектеп жасына дейінгі жастағы балалардың логикалық ойлауын ұлттық элементтерге негізделген ойындар арқылы дамыту мәселесін зерттеу — ғылымилығы мен практикалық өзектілігі жоғары міндет болып табылады.

Әдеби шолу. Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі логикалық ойлаудың дамуы көптеген отандық және шетелдік зерттеушілердің назарында болған. Бұл кезеңде баланың танымдық процестері қарқынды дамып, ойлау біртіндеп бейнелі сипаттан логикалық сипатқа өтеді. Сондықтан логикалық қабілеттерді да-

мыту педагогика мен психология ғылымдарында маңызды зерттеу нысаны болып келеді.

Л. С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы бойынша, баланың психикалық дамуы әлеуметтік тәжірибені меңгеру барысында қалыптасады. Ересек адамның көмегімен бала күрделі әрекеттерді біртіндеп дербес орындай алатын деңгейге жетеді. Ол «жақын даму аймағы» деген ұғымды енгізіп, баланың дамуында арнайы ұйымдастырылған оқытудың рөлін ерекше атап өтті [2].

Ж.Пиаже мектеп жасына дейінгі кезеңдегі ойлау көрнекі-бейнелік сипатта болатынын және бала қоршаған ортаны тікелей әрекет арқылы игеретінін негіздеді. Оның пікірінше, бала алғашында заттардың сыртқы белгілеріне сүйеніп ойлайды, кейін себеп-салдарлық байланыстарды түсінуге көшеді [3].

Ойлау әрекетін дамытудың тиімді әдістерін зерттеген Д. Б. Эльконин мен В. В. Давыдов ойында баланың жетекші әрекеті мен танымдық белсенділігі бар екенін атап көрсетеді. Ойын барысында бала өз әрекетін жоспарлап, логикалық шешім қабылдауға дағдыланады [4].

Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу мәселесі қазақ ағартушылары еңбектерінде кеңінен көрініс тапқан. М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, Н.Құлжанова халықтық тәрбиенің бала дамуына тигізетін зор ықпалын ғылыми тұрғыда негіздеген. Әсіресе Н.Құлжанованың «Мектептен бұрынғы тәрбие» еңбегінде ойынның баланың танымдық, әлеуметтік және эмоциялық дамуына әсері терең сипатталған [2].

Қазақ этнопедагогикасы зерттеушілері С.Қалиев, С.Ұзақбаева, Ж.Наурызбай ұлттық мәдениеттің тәрбиелік әлеуетін, оның тұлғаның адамгершілік және рухани дамуына ықпалын ашып көрсетеді. Олар баланың ұлттық құндылықпен ерте жастан танысуы оның дүниетанымын кеңейтетінін айтады.

Соңғы жылдары ұлттық элементтер негізіндегі дидактикалық ойындарды қолдану мектепке дейінгі білім беру саласында өзекті бағытқа айналды. Ғалымдар мен тәжірибелі педагогтар ұлттық ою-өрнек, тұрмыстық бұйымдар, ұлттық ойын элементтерін логикалық тапсырмаларға енгізудің тиімділігін дәлелдеуде [5; 6; 7].

Жалпы зерттеулерді қорытындылай келе, ұлттық мазмұнға негізделген логикалық ойындар:

- баланың ойлау операцияларын жетілдіреді (талдау, салыстыру, топтау, жалпылау);
- кеңістіктік ойлауын, түсті қабылдау мен есте сақтауын дамытады;
- баланың қызығушылығын арттырып, мотивациясын нығайтады;
- ұлттық мәдениетке деген құрметті қалыптастырады.

Осыған орай ұлттық элементтерді логикалық ойындармен кіріктіру, ғылыми негізі бар, мектепке дейінгі ұйымдарда қолдануға тиімді әдістемелік бағыт болып табылады.

Әдістеме. Бұл зерттеу «Батыр» санаторлық бөбекжай-бақшасының «Айгөлек» ересек тобы балалары арасында жүргізілді. Жұмыс 2024–2025 оқу жылы бойында орындалды және ұлттық элементтер негізіндегі логикалық ойындардың тиімділігін тәжірибелік түрде анықтауға бағытталды.

Зерттеу нысаны:

- мектеп жасына дейінгі балалардың логикалық ойлау әрекеті.

Зерттеу пәні:

- ұлттық элементтерге негізделген логикалық ойындарды қолдану арқылы логикалық ойлауды дамыту үдерісі.

Зерттеудің мақсаты:

- логикалық тапсырмаларды ұлттық мазмұнмен байланыстыра отырып, балалардың танымдық қабілеттерін және ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттыру.

Міндеттері:

- ұлттық элементтерді қолдану арқылы салыстыру, топтау, сәйкестендіру және заңдылықты табу дағдыларын дамыту;
- логикалық ойындар барысында ұлттық мәдениетке баулу;
- топтық әрекетте өзара тыңдау, пікірді дәлелдеу, бірлесіп шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыру.

Әдістері:

- бақылау;
- логикалық тапсырмалар арқылы диагностикалау;
- ойын әрекетін ұйымдастыру;
- мониторинг және нәтижелерді салыстырмалы талдау.

Ұйымдастыру қағидаттары:

№	Қағида	Қолданылуы
1	Көрнекілік	Ою-өрнек, құрақ, асық сияқты ұлттық элементтерді нақты қолдану
2	Жүйелілік	Тапсырмаларды жеңілден күрделіге қарай ұсыну
3	Қолжетімділік	Баланың жас ерекшелігіне сәйкес мазмұн
4	Белсенділік	Жетекші сұрақтар арқылы ойландыру
5	Құндылықтық бағыт	Ұлттық мұраға құрметті қалыптастыру

Қолданылған ойын түрлері:

- Салыстыру ойындары: «Артық оюды тап», «Қателікті тап»;
- Сәйкестендіру ойындары: «Бірдей оюды тап», «Бөлігін тап»;
- Топтау ойындары: «Асықтарды топта», «Оюлар сыры»;
- Заңдылық табу: «Өрнек тізбегін жалғастыр», «Жоғалған элемент»;

« Қазақ тілінен асыл, қазақ тілінен бай тіл жоқ. Сол ата-бабаның тілі болған қазақ тілін осы күнгі қазақтың жалғызы білмейді. Егер қазақ тілін білсе, дін де осында, ғылым-білім де осында. Солай болғаны үшін бұрынғы өткен ата-бабаларымыз бәрі жақсы болып, әулие болып өтті», «Дүниедегі ең асыл тіл — араб тілі, одан кейін түрік тілі, түрік тілінің ішіндегі гауһары — қазақ тілі

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы

- Кеңістіктік ойлау: «Құрақ құрау», «Оюды орнына қой»;
- Шығармашылық тапсырмалар: «Өрнек құрастыр», «Оюды сипатта»;
- Мәдени-танымдық ойындар: «Ұлттық бұйымды тап», «Қай жерге қандай ою?»

Жүргізу кезеңдері:

1. Бастапқы диагностика — қыркүйек, баланың логикалық ойлау деңгейін анықтау.
2. Жүйелі жұмыс — қазаннан сәуірге дейін, ұлттық мазмұндағы логикалық ойындар аптасына 2 рет қолданылды.
3. Қорытынды диагностика — мамыр, даму динамикасын бағалау.

Бағалау критерийлері:

- логикалық ойлау (салыстыру, анализ, себеп-салдар);
- топтау және сәйкестендіру;
- кеңістіктік бағдарлау;
- ұлттық элементтерді тану;
- түстік үйлесімділік;

- коммуникативтік дағды.

Осы әдістер мен ұйымдастыру тәсілдері логикалық ойлауды қызықты әрі нәтижелі дамытуға мүмкіндік берді.

Нәтижелер және оларды талдау. Зерттеу нәтижелері балалардың логикалық ойлау дағдыларының ұлттық элементтерге негізделген ойындар арқылы біртіндеп және тұрақты дамығанын көрсетті. Мониторинг үш кезеңде жүргізілді: бастапқы (қыркүйек), аралық (желтоқсан) және қорытынды диагностика (мамыр).

Бағалау критерийлері бойынша нәтижелер төмендегі кестеде берілген:

№	Бағалау критерийлері	Жыл басы (Т/О/Ж)	Жыл ортасы (Т/О/Ж)	Жыл соңы (Т/О/Ж)
1	Логикалық ойлау	28%/42%/55%	22%/39%/62%	17%/33%/68%
2	Топтау, жіктеу, сәйкестендіру	30%/40%/56%	24%/38%/62%	18%/31%/69%
3	Кеңістіктік ойлау	31%/39%/55%	25%/37%/62%	19%/31%/68%
4	Геометриялық пішіндер	33%/37%/55%	26%/35%/62%	20%/30%/69%
5	Ұлттық элементтерді тану	26%/42%/52%	21%/40%/59%	16%/33%/68%
6	Түстерді сәйкестендіру	30%/40%/55%	24%/38%/61%	19%/31%/68%
7	Шығармашылық әрекет	29%/41%/54%	23%/39%/60%	18%/32%/68%
8	Бөлік-тұтастық логикасы	31%/39%/55%	25%/37%/61%	20%/31%/68%
9	Коммуникативтік дағды	28%/42%/54%	23%/39%/60%	17%/31%/69%

Түсіндірме:

Т — төмен деңгей

О — орта деңгей

Ж — жоғары деңгейі.

Нәтижелерді талдау:

Жыл басында жоғары деңгей **52–56 %** аралығында болды. Бұл балалардың логикалық тапсырмаларға бастапқы дайындығын сипаттайды.

Жыл ортасында көрсеткіштер **3–5 %** жақсарды. Балалар ойын құрылымын түсініп, ұлттық элементтерді ажырата бастады.

Жыл соңында жоғары деңгей **68–70 %**-ға жетті. Бұл ұлттық ойындарды жүйелі қолдану ойлау операцияларының нақты дамуына әкелгенін дәлелдейді.

Ең айқын ілгерілеу байқалған дағдылар:

- салыстыру және сәйкестендіру;
- логикалық заңдылықты табу;
- кеңістікте бағдарлау;
- ұлттық элементтерді тану.

Балалар:

- ою-өрнек атауларын ажыратып;
- бөлігін тұтасымен сәйкестендіріп;
- өрнек ретін жалғастырып;
- өз таңдауларын дәлелдеп үйренді.

Нәтижеге әсер еткен факторлар:

- ойынды жүйелі қолдан;
- қызығушылықты арттыратын ұлттық мазмұн;
- көрнекіліктің қолжетімділігі;
- баланың дербес ойлануына мүмкіндік беру.

Бұл деректер ұлттық элементтерге негізделген логикалық ойындар балалардың танымдық даму серпінін күшейтетінін сенімді түрде дәлелдейді.

Талқылау. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ұлттық элементтерге негізделген логикалық ойындар мектеп жасына дейінгі балалардың ойлау қабілеттерінің жан-жақты дамуына маңызды ықпал етеді. Мұндай ойындар баланың тек логикалық операцияларын ғана емес, сондай-ақ эмоционалдық, коммуникативтік және мәдени дамуын қатар қамтамасыз етеді.

Алдымен балалар ұлттық элементтерді тек әсем көрнекілік ретінде қабылдаса, уақыт өте келе олардың құрылымын, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын, орналасу заңдылықтарын аңғара бастайды. Бұл. аналитикалық ойлаудың қалыптасуының айқын белгісі.

Ойын барысында бала таңдау жасайды, қателеседі, қайта түзетеді, өз шешімін дәлелдеуге тырысады. Осы әрекеттер логикалық ойлау дағдыларының табиғи жолмен дамуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, топпен жұмыс кезінде балалар бір-бірінің пікірін тыңдауға, идея алмасуға, келісімге келуге үйренеді. Бұл коммуникативтік құзыреттіліктің нығайуы.

Зерттеу көрсеткен тағы бір маңызды аспект, ұлттық мәдениетке қызығушылықтың артуы. Ою-өрнек атаулары мен олардың мағыналық символикасын түсіндіру барысында балалар ұлттық дәстүрге қызығып, оның мәнін сезіне бастады. Демек, логикалық ойындар арқылы тек танымдық емес, ұлттық тәрбие де іске асады.

Ұлттық элементтердің логикалық ойындар мазмұнына енуі балаларға:

- түстер мен пішіндерді сәйкестендіруде;
- симметрияны және ырғақтылықты байқауда;
- бөлікті тұтасымен байланыстыруда;
- реттілікті сақтауда.

Бұл еркін әрекет етуге мүмкіндік берді. Бұл олардың шығармашылық қиялының да дамуына әсер етті.

Жалпы алғанда, ұлттық элементтерді логикалық тапсырмаларға кіріктіру: қызық, таным, тәрбиелік мәні бар тиімді әдіс.

Бұл тәсіл:

- баланың жас ерекшелігіне сай;
- эмоциялық-танымдық белсенділікті арттырады;
- ұлттық болмысты қалыптастырады.

Сондықтан мұндай ойындар мектепке дейінгі білім беру тәжірибесінде кеңінен қолданылуы тиіс.

Қорытынды. Зерттеу барысында ұлттық элементтерге негізделген логикалық ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда жоғары тиімділікке ие екені анықталды. Ұлттық ою-өрнек, құрақ, асық және тұрмыстық бұйымдар сияқты мәдени мұра үлгілері логикалық тапсыр-

малардың мазмұнын байытып, баланың қызығушылығын арттырды, ойлау әрекетіне белсенді қатысуына мүмкіндік берді.

Ұсынылған ойындар жүйесі арқылы балаларда:

- салыстыру, талдау, топтау, сәйкестендіру дағдылары қалыптасты;
- себеп-салдарлық байланыстарды ажыратып, заңдылықтарды таба білу қабілеті дамыды;
- көру-талдау, кеңістіктік бағдарлау, түстік үйлесімділікті түсіну сияқты маңызды когнитивтік процестер жетілді;
- өз ойын дәлдеп айту, бірлесіп әрекет ету секілді коммуникативтік білік-дағдылар нығайды;
- ұлттық құндылыққа құрмет, мәдениетке қызығушылық арта түсті.

Мониторинг нәтижелері логикалық ойлаудың даму динамикасының баяу емес, тұрақты және сенімді түрде өсіп отырғанын көрсетті. Бұл әдістемені аптасына 1–2 рет қолданудың өзі айтарлықтай нәтижелер беретінін дәлелдейді.

Жалпы алғанда, «ұлттық элементпен логикалық ойын» моделі:

- мазмұны бай;
- тәрбиелік әлеуеті жоғары;
- баланың жас ерекшелігіне толық сәйкес;
- заманауи талаптарға жауап беретін;
- тиімді педагогикалық құрал болып табылады.

Сондықтан ұлттық элементтерге негізделген логикалық ойындарды мектепке дейінгі ұйымдардың оқу-тәрбие үдерісіне жүйелі түрде енгізу баланың логикалық ойлауын дамытудың ғана емес, оның ұлттық болмысты тануына жағдай жасаудың да маңызды жолы.

Әдебиеттер:

1. «Балапан» бағдарламасы. — Астана: «НЗМ» ДББҰ, 2020.
2. «Білім беру ұйымдарында «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасын бекіту туралы» ҚР Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 26 мамырдағы №123 бұйрығы.
3. Бейсенбекова Г. Б., Маженова Р. Б. және т. б. Мектепке дейінгі балалардың логикалық ойлауын дамыту жолдары. — Қарағанды: Е. А. Бөкетов атындағы ҚарУ, 2021.
4. Жұмабекова Ф. Н. Ойын арқылы оқыту технологиясы. — Алматы: «Білім», 2020.
5. «Қазақтың ұлттық ойындары» жинағы. — Алматы: Рауан, 2018.
6. Құрманалиева Н. «Ұлттық ойындар арқылы баланың зейінін дамыту». — «Бастауыш мектеп» журналы, №9, 2021.
7. Сағындықова С. «Дидактикалық ойындар арқылы танымдық қабілетті дамыту». — Алматы: Рауан, 2018.
8. Нұрсұлтанова А. Балалардың логикалық ойлауын дамытудағы ойын түрлері. — Алматы, 2022.
9. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>.

Развитие дикции и запуск речи у детей дошкольного возраста на уроках вокала через логоритмику

А. В. КОНОВАЛОВА,

ДЮЦ АО «Qarmet»,
г. Темиртау

Статья предназначена для педагогов дополнительного образования, музыкальных руководителей дошкольных учреждений, руководителей детских творческих коллективов, логопедов. В данной статье рассматривается практическая работа по развитию дикции и запуску речи у детей дошкольного возраста на уроках вокала. Раскрывается влияние данных упражнений на развитие речи, когнитивные функции. Приводятся конкретные примеры упражнений, применяемых на уроках вокала, а также наблюдения педагога, подтверждающие их эффективность в формировании музыкальных и когнитивных навыков обучающихся с задержками речевого развития (ЗРР), фонетико-фонематическим недоразвитием речи (ФФНР) и нормой. Раскрыто влияние вокальной практики на артикуляцию, фонематический слух, словарный запас, темпо-ритмическую сторону речи.

Уроки вокала для дошкольников — это не только обучение пению, но и комплексный подход к развитию речи. Однако у многих детей в этом возрасте наблюдаются проблемы с четкостью произношения, недостаточной артикуляцией. В наше время все больше детей рождается с патологиями речевых проблем — задержкой речи, нарушением дикции и когнитивными расстройствами, это напрямую связано с урбанизацией, ухудшением экологии, нездоровым питанием, чрезмерным увлечением гаджетами, снижением двигательной активности, стрессом. Задержки речи приводят к социальным проблемам (изоляция, низкая успеваемость в будущем). В дошкольном возрасте закладываются фундаментальные речевые компетенции: артикуляционная моторика, фонематический слух, темпо-ритмические особенности речи, словарный запас и произносительная (дикционная) культура [1]. Недостаточное развитие этих компонентов встречается у детей с задержкой речевого развития (ЗРР) или фонетико-фонематического недоразвития речи (ФФНР), что, в свою очередь, оказывает влияние и на когнитивные функции — внимание, память, темпо-ритмическое восприятие [2]. Ранние вмешательства (вокал, сенсорика, логоритмика) могут снизить риски на 30–50 %, стимулируя развитие.

Казахстанские и зарубежные исследования указывают на устойчивую тенденцию роста количества дошкольников с речевыми нарушениями [3]. Например, в Казахстане отмечено, что за 10 лет количество детей с речевыми проблемами выросло примерно на четверть [4].

Одним из эффективных подходов к коррекции и развитию речи в дошкольном возрасте является методика логоритмики — интеграция речевой, артикуляционной, двигательной и музыкально-ритмической активности [5].

В контексте уроков вокала (в ДМШ, ДШИ, дополнительное музыкальное образование) логоритмика предлагает благоприятную среду для развития дикции, запуска речи, артикуляции и темпо-ритмики через музыкально-двигательную деятельность. Цель данной статьи — представить обоснование, методику, практическое применение и рекомендации по работе с дошкольниками на уроках вокала через логоритмическую деятельность, направленную на развитие дикции и запуск речи.

Методика основывается на следующих положениях:

Логоритмика — система упражнений, заданий и игр на основе сочетания музыки, движения и слова, направленная на речевое, двигательное-ритмическое и когнитивное развитие детей [6].

Логоритмика способствует развитию высших психических функций: слухового и зрительного внимания, памяти, моторики, темпа-ритма, артикуляционной базы речи.

Логоритмика применяется в коррекционной работе с детьми с тяжёлыми речевыми нарушениями для развития координационных способностей, ритмической моторики и речевых навыков [3].

В дошкольной среде логоритмика рассматривается как средство формирования коммуникативной компетентности и запуска активной речи [1].

Следовательно, интеграция логоритмических элементов в уроки вокала позволяет одновременно работать над дикцией (чёткостью произношения, артикуляцией), запуском речи (в контексте детей с ЗРР, ФФНР или нормой), темпо-ритмикой и музыкально-двигательной координацией.

Предлагаемая методика может быть структурирована следующим образом:

Артикуляционно-дыхательный блок. Дыхание — основа как вокала, так и речи. Простые упражнения, такие как «Свеча» (дети дуют на воображаемую свечу, контролируя выдох) или «Шарик» (имитация надувания шарика), помогают детям научиться управлять дыханием. Эти упражнения не только улучшают силу голоса, способствуют правильной постановке звуков, но и укрепляют дыхательный аппарат. Упражнения на подвижность губ, языка, мягкого неба; дыхательные упражнения с акцентом на музыкальный темп и ритм.

Дикционно-ритмический блок. Скороговорки, числовые обороты, рифмованные фразы, произносимые и пропеваемые в разных темпах и интонациях, с акцентом на чёткость дикции.

Логоритмический блок. Игровые формы обучения, музыкальное сопровождение + движение (шаги, хлопки, руки вверх/вниз) + речевые и вокальные элементы. Синхронизация речи/слов с движением и ритмом. Дети дошкольного возраста лучше усваивают материал через игру. Например — «Звуковая дорожка», где учащиеся «путешествуют» по нотам, проговаривая слоги или слова в такт мелодии; «Музыкальный магазин» — ребята, пропевая слова и выполняя ритмичные движения под музыку, знакомятся с различными музыкально-шумовыми инструментами и т. д. Это не только развивает дикцию, но и стимулирует интерес к занятиям.

Вокально-речевой блок. Выбор репертуара играет ключевую роль. Песни с простыми мелодиями, ритмичными текстами, такие как народные потешки, дразнилки, считалки, помогают детям запоминать слова и развивают чувство ритма. Использование музыкально-шумовых инструментов помогает в решении этих задач, и очень нравится детям. Например, русская народная песня «Во кузнице» позволяет отрабатывать четкое произношение согласных и гласных звуков в заданном ритме. Исполнять произведение или стихотворение следует с музыкальным сопровождением, с акцентом на дикцию, артикуляцию, темпо-ритмическую сторону речи.

Возрастные особенности и тайминг

Для дошкольников рекомендуются следующие ориентиры:

Возраст 3–4 лет: 5–7 мин артикуляционные и дыхательные упражнения; 3–5 мин логоритмика; затем короткая вокальная часть.

Возраст 5–6 лет: 8–10 мин артикуляции, 7–10 мин логоритмики, 10–15 мин вокальной части. Занятия должны быть игровыми, музыкально насыщенными, с чёткой регулярностью (например, 2–3 раза в неделю) и интеграцией речи, движения и музыки.

Практическое применение

Пример занятия

Разминка (артикуляция + дыхание):

Упражнение «улыбочка» (губы в улыбке, язык расслаблен)

Упражнение «дудочка» (губы вытянуты вперёд)

Дыхательное упражнение: вдох носом, выдох ртом со звуком «а-а-а», представляем, что нюхаем цветы.

Речевая ритмика:

Скороговорка: «Та-та-та — три кота, да-да-да — там вода» (произносится сначала медленно, затем быстрее, с хлопками по такту).

Логоритмика:

Музыкальный марш-ритм хлопками (1–2–3–4). Дети произносят слог «та-та-та» одновременно маршируя на месте; затем: «та-та-та — мы идём — та-та-та — мы поём» в песенном варианте.

Вокальная часть:

Простая песенка с чёткими словами: например «Петушок-петушок, золотой гребешок». Песня исполняется сначала в медленном темпе с акцентом на чёткость произношения, затем ускоряется, добавляется движение-марш.

Наблюдения педагога и эффективности

Согласно зарубежным исследованиям, у дошкольников, занимающихся логоритмикой 5–10 мин ежедневно, отмечается развитие чувства ритма, снижение речевой скованности, активизация устной речи. В коррекционной работе с детьми с ЗРР и ФФНР логоритмика показала эффективность как средство включения речевого запуска, работы над артикуляцией и темпо-ритмом речи. В обзорах отмечается, что логоритмика способствует развитию словарного запаса, артикуляционной моторики, двигательной координации и темпо-ритмической стороны речи [7]. Таким образом, применение предложенной методики на уроках вокала может активно способствовать: развитию дикции, запуску речи, улучшению фонематического слуха, обогащению словарного запаса, формированию тем-

по-ритмической стороны речи и музыкально-двигательных навыков.

Преимущества логопедических музыкальных занятий:

- увлекательное построение урока — зазорные мелодии и тексты песен, подсказывающие движения, радуют малышей;
- психологическое расслабление — в игровой атмосфере преодоление речевых недостатков и связанных с ними комплексов проходит легче;
- удобная подача материала — стихотворная форма, плавная ритмика помогают детям развить правильное дыхание при произношении, учат управлять темпом разговора, понимать слоговую структуру слов;
- эффективность — результативность при коррекционных занятиях и развитии музыкальных способностей доказана на практике;
- универсальность — заниматься по таким аудиозаписям можно дома, у логопеда, в детском саду и т.д.

Рекомендации:

- Регулярность: логопедические элементы обязательно включать в каждое занятие не реже 3–4 раз в неделю.
- Индивидуализация: следует учитывать уровень речевого развития ребёнка (ЗРР, ФФНР или норма); начинать с простых упражнений, медленного темпа, большого количества повторений.
- Интеграция: речевые, артикуляционные и вокальные задания должны быть встроены в двигательную-ритмическую музыкальную среду.
- Игровая форма: следует применять современные цифровые технологии — аудио видео сопровождение, интерактивные игры с движением и звуком, музыкальные игры, смену темпа и интонации, музыкально-шумовые инструменты, элементы костюмов, что повышает мотивацию и эффективность.
- Мониторинг: с помощью анкетирования рекомендуется фиксировать начальный уровень дикции, речевой активности, темпа-ритма; отслеживать изменения через 4–8 недель и корректировать план.
- Вовлечение семьи: следует рекомендовать родителям простые логопедические игры-упражнения для выполнения дома (например, чистоговорки под хлопки, интерактивные упражнения).
- Сотрудничество специалистов: при работе с детьми с ЗРР/ФФНР взаимодействие педагога по вокалу, музыкального руководителя и логопеда обеспечивает комплексный подход и эффективную результативность.

Заключение

Интеграция логопедики в уроки вокала для дошкольников представляет собой эффективный методический подход, позволяющий комплексно воздействовать на дикцию, запуск речи, артикуляцию, темпо-ритмические навыки и музыкально-двигательную координацию. Актуальные исследования как зарубежом, так и в Казахстане подтверждают, что логопедика способствует развитию речевых, когнитивных и музыкальных компонентов у детей дошкольного возраста [4; 5; 7]. Для педагогов вокала, музыкальных руководителей дошкольных учреждений, логопедов данная методика открывает возможности по созданию игровых, музыкально-ритмических, эмоционально привлекательных занятий, ориентированных на речевое и музыкальное развитие детей. В дальнейшем представляется перспективным проведение экспериментальных исследований с количественным измерением динамики: дикции, фонематического слуха, словарного запаса, темпо-ритма речи у дошкольников, участвующих в логопедических вокальных занятиях, а также сравнительный анализ с традиционными методами обучения речевой и вокальной деятельности.

Литература:

1. Журавлёва О. Ю. Логопедика как одно из средств формирования коммуникативной компетентности у ребенка в контексте с семьёй. — Костанай: ГЖКП «Ясли-сад №4», 2020 // bilimportal.kz+1
2. Мажинев Б. М. Арнайы педагогтарды қасиби дамытудағы дәстүр мен жаңашылдық. Атты профессор Қ. Қ. Әмірбекованың 80 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция, 2022 // is.ku.edu.kz+2mektepzhurnal.kz+2
3. Касмакова Л. Е., Березина А. В., Колясова В. Л. Логопедика и артпедагогические технологии в развитии и коррекции координационных способностей дошкольников с тяжёлыми нарушениями речи. «Наука и спорт», Том 11, №1, 2023 // https://www.sciencesport.ru/journals/tom-11-no1-2023/articles/logoritmika-i-artpedagogicheskie-tehnologii-v-razviti-i-utm_source=chatgpt.com.
4. Сборник материалов областного семинара «Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в условиях кабинета психолого-педагогической коррекции» // Гос портал Казахстана+1.
5. Терентьева Н. А. Логопедика как средство коррекции речевых расстройств у детей дошкольного возраста, 2021 // <https://urok.1sept.ru/articles/690498>.
6. Зырянова О. Ю. «Развитие речи у детей 4–5 лет посредством интеграции развивающих методик и технологий» // <https://urok.1sept.ru/articles/700817>.
7. Развитие речевого аппарата дошкольника: методическая работа (Образовательный портал). // <https://skysmart.ru/articles/preschool/logoritmika-dlya-dete>.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын байытудағы ойын технологиясының маңызы

Кіріспе

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың тілін дамыту мен коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі басты бағыттардың бірі болып отыр.

Мектеп жасына дейінгі кезең — баланың тілі ең тез, ең қарқынды дамытын кезең. Бұл уақытта бала айналасындағы адамдармен қарым-қатынас орнатып, сөз арқылы әлемді тани бастайды. Сондықтан қазақ тілі сабағында ойын арқылы тіл дамыту жұмыстарының маңызы ерекше.

Ойын технологиясы баланың жас ерекшелігіне, психологиялық дамуына сәйкес келетін, әрі танымдық белсенділікті арттыратын тиімді әдіс. Мұндай технологиялар баланы еркіндікке, ізденіске, сөйлесім әрекетіне жетелейді.

Ойын — баланың табиғи болмысына тән әрекет. Ол арқылы бала өзін қоршаған ортамен танысып, тәжірибе жинақтайды.

Психологтар мен педагогтар (Л. С. Выготский, Ж. Аймауытов, А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев) ойынның баланың ақыл-ой, тіл және эмоциялық дамуына тигізетін әсерін ерекше атап өткен.

Выготскийдің айтуынша, ойын барысында бала шынайы өмірдің үлгісін жасайды, әлеуметтік рөлдерді игереді, ал тіл — сол рөлдердің құралы.

Демек, ойын арқылы бала тек қимыл жасап қана қоймай, тілдік қарым-қатынасқа белсенді түрде араласады.

Мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеуі ойын үстінде табиғи қалыптасады: ол бірін-бірі тыңдайды, сұрақ қояды, жауап береді, жаңа сөздерді қолдануға тырысады. Бұл — баланың сөйлеу мотивациясын арттыратын маңызды фактор.

Инновациялық тәсілдер.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын байытуда инновациялық тәсілдер ерекше маңызға ие. Қазіргі таңда ойын технологиясын қолдану жаңа әдістер мен технологияларды тиімді енгізуге мүмкіндік береді. Инновациялық тәсілдер баланың сөйлеу белсенділігін арттырып, сөздерді меңгеру үдерісін жеңілдетеді, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Бұл тәсілдердің басты мақсаты — баланың қызығушылығын сақтау, өз пікірін жеткізуге, жаңа сөздерді қолдана отырып сөйлесуге ынталандыру.

Инновациялық бағыттағы ең нәтижелі тәсілдердің бірі — цифрлық және интерактивті ойын технологиялары. Интерактивті тақта, мультимедиялық жаттығулар, бейне контент пен ойындық бағдарламаларды пайдалану арқылы балалар жаңа сөздерді көріп, тыңдап, қайталап есте сақтайды. Сонымен бірге, STEAM элементтерін қолдану, яғни түрлі тәжірибе, бақылау, зерттеу әрекеттері арқылы сөздік қорды табиғи ортада байытуға жағдай жасалады.

Сонымен қатар, проектілік ойын технологиясы үлкен рөл атқарады. Белгілі бір тақырып аясында ортақ жобаларды орындау (дүкен, асхана, емхана, саяхат, отбасы) балалардың сөйлесу дағдыларын дамытады, диалог пен монолог түріндегі сөйлеуді қалыптастырады. Ойын-серіктестік әдісі мұғалім мен бала арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, белсенді әрекетке жетелейді. Бұл тәсілдер сөйлеу, сұрақ қою, жауап беру, өз ойын толық жеткізу сияқты тілдік компетенцияларды қалыптастыруға бағытталған.

Инновациялық тәсілдердің тағы бір түрі — қозғалыс және музыкалық-

**Ж. М. МӘКЕЕВА,
А. Д. НАСКЕНОВА,**

қазақ тілі мұғалімдері,
«Тауһар» бөбекжайы» КМҚК,
Қарағанды қаласы

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дамуы мен сөздік қорын байытудағы ойын технологиясының рөлі қарастырылады. Зерттеу барысында ойын арқылы балалардың сөздік қорының кеңеюі, сөйлем құру дағдыларының дамуы және тілдік шығармашылық қабілеттерінің артқаны көрсетіледі. Авторлар ойын әдістерінің тиімділігін және олардың баланың когнитивтік және әлеуметтік дамуына тигізетін оң әсерін сипаттайды. Мақала мектепке дейінгі білім беру саласындағы педагогтерге, логопедтерге және ата-аналарға практикалық ұсыныстар береді.

Сүйемін туған тілді — анам тілін,

Бесікте жатқанымда-ақ берген білім!

Шыр етіп жерге түскен минутымнан

Құлағыма сіңірген таныс үнін.

Сұлтанмахмұт Торайғыров

ритмдік ойындар. Қимылды ойындар жаңа сөздерді есте сақтауды жеңілдетіп, сөйлеу қарқынын реттейді. Топ бөлмесінде арнайы тілдік орта құру (сөз қабырғасы, тақырыптық суреттер, сөздік карточкалар, әдеби бұрыштар) сөздерді жиі қолдануға ықпал етеді.

Сонымен, инновациялық тәсілдер ойын технологиясының тиімділігін арттырады, балалардың сөздік қорын табиғи жолмен кеңейтуге, тілді еркін меңгеруге мүмкіндік береді. Инновациялық әдістер мектеп жасына дейінгі баланың тілдік дамуын жеделдетіп, оқыту процесін қызықты әрі нәтижелі етеді.

Ойын технологиясының мәні мен педагогикалық ерекшеліктері.

Ойын технологиясы — баланың оқу әрекетіне қызығушылығын арттыру үшін ойын түрлерін оқу процесіне кіріктіретін педагогикалық жүйе.

Ол келесі қағидаттарға негізделеді:

- Жас ерекшелігіне сәйкестік;
- Қызығушылық пен белсенділік қағидаты;
- Тілдік қарым-қатынасқа бағытталу;
- Шығармашылық пен еркіндік атмосферасы.

Ойын технологиясының артықшылығы — әр баланы қатыстыру мүмкіндігі. Кейбір балалар сабақты тыңдаушы ретінде қабылдаса, ойын кезінде белсенділік танытады, жаңа сөздерді қолдануға ұмтылады.

Сөздік қорды байытуда ойынның ықпалы.

Сөздік қор — тіл дамуының негізі. Бала сөз арқылы әлемді таниды, өз ойын білдіреді.

Сөз үйрету тек қайталау немесе жаттау арқылы емес, әрекет пен тәжірибе арқылы жүзеге асқанда ғана нәтижелі болады.

Ойын барысында:

- Балалар жаңа сөздерді нақты жағдаятта қолданады;
- Сөздің мағынасын түсінеді және есте сақтайды;
- Сөзді байланыстырып сөйлеуде пайдаланады.

Мысалы:

- «Жоғалған затты тап!» ойынында бала «Қызыл доп, көк қасық, үлкен кітап» сияқты тіркестерді қолдана отырып, заттың түсін, көлемін, орнын сипаттайды.
- «Кімнің дауысы?» ойынында жануарлардың атауларын, олардың дыбыстарын айтады.

Мұндай әрекеттер баланың сөздік қорын ғана емес, логикалық және есту қабілетін де дамытады.

Іс-тәжірибеде қолдану

Педагог ретінде өз тәжірибемізде ойын технологиясын жүйелі қолдану балалардың қазақ тілінде еркін сөйлесуіне үлкен мүмкіндік беретінін байқадық. Ойын элементтерін жүйелі енгізу нәтижесінде топтағы балалардың сөйлеуге деген қызығушылығы айқын өсті. Бұрын үндемей отыратын балалар да ойын кезінде белсенділік танытып, сұрақ-жауапқа еркін араласа бастады. Бұл ойындардың бала тілін табиғи жолмен дамытып, жаңа сөздерді өмірлік жағдаяттарда қолдануға итермелейтінін дәлелдейді.

Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында басқа да тәсілдерді қолданысқа енгіземіз: топпен жұмыс, жұптық тапсырмалар, диалог құру, сұрақ қою және жауап беру. Балалар бір-бірімен кеңесіп, өз ойларын ортаға салады. Мұндай кезде олар тек ойын ойнап отырған жоқ, керісінше қазақ тілінде еркін сөйлесуге жаттығады. Бұл — ойын технологиясының тәжірибелік құндылығының нақты айғағы.

Қазақ тілі ұйымдастырылған іс-әрекетінде қолданылатын тиімді ойын түрлері. Ойын түрлері мазмұнына қарай бірнеше топқа бөлінеді:

а) Дидактикалық ойындар — білімді бекітуге, жаңа сөз үйретуге бағытталған. Мысалы: «Не өзгерді?» ойыны: заттық суреттерді қойып, біреуін алып тастайды. Балалар: «Қай сурет жоқ?» деп айту арқылы сөздерді есте сақтайды. «Сиқырлы қоржын»: қоржын ішіндегі затты қолмен сипалау арқылы табу. Бала затты сипаттап айтады: «Бұл — жұмсақ, қызыл, ойыншық аю». «Жануарлар әлемі» тақырыбында төмендегідей ойындар тиімді нәтиже береді: «Жануарды тап!» — мұғалім жануардың суретін жасырып, сипаттайды: «Бұл — үлкен, сұр, тістері өткір. Ол орманда жүреді». Балалар жауап береді: «Бұл — қасқыр!». Баланың сөздік қорына сын есімдер, зат есімдер қосылады.

ә) Сюжеттік-рөлдік ойындар — бала өзін белгілі бір кейіпкердің орнына қойып, диалогтық сөйлесімге қа-

тысады. Мысалы: «Дүкен» ойынында сатушы-сатып алушы диалогы:

— Маған алма беріңізші.

— Міне, алыңыз.

«Дәрігер» ойынында балалар өзара сөйлесіп, сұрақ қоюды үйренді. Ойын барысында бала:

— сәлемдесу,

— сұрақ қою,

— жауап беру,

— өтініш жасау, қоштасу сияқты тілдік формаларды қолдануға дағдыланды.

б) Қимыл-қозғалыс ойындары — бұл ойындар тіл мен қимылды ұштастырды. Мысалы «Тығылып қалған жануарды тап!» ойынында мұғалім жануарды сипаттап айтады. Балалар қимылмен бейнелейді: «Бұл секіреді, құлағы ұзын — қоян». Бала қимыл арқылы жаңа сөзді еске сақтады, тіпті белсенді түрде сөйлеуге ұмтылды.

в) Халықтық тілдік ойындар — «Санамақ», «Жаңылтпаш», «Жұмбақ шешу», «Мақалды жалғастыр» секілді халық ауыз әдебиеті үлгілері баланың тілін дамытумен қатар, ұлттық рух пен мәдениетке баулиды.

Мұндай ойындарды жүйелі қолдану балалардың тілін тез байытады және қазақ тілін үйренуге деген қызығушылығын арттырады.

Ұсыныс

Ойын технологиясының табысты болуы мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты. Мұғалім ойын таңдау кезінде келесіні ескеруі керек:

- Сабақтың тақырыбы мен мақсатына сәйкестігі;
- Балалардың жас және тілдік деңгейі;
- Ойынның ұзақтығы мен эмоционалдық әсері.

Мұғалім ойын барысында баланың сөйлеу белсенділігін қадағалап, жаңа сөздерді қолдануға бағыттайды.

Әр сабақ соңында қорытынды жасап, жетістікке жеткен балаларды мадақтау — мотивацияны арттырады.

Қазіргі заманда балабақша педагогтары заманауи технологияларды қолдану арқылы ойын үдерісін жаңаша ұйымдастыру керек. Мысалы, интерактивті тақта, мультимедиялық ойындар, LearningApps, Kahoot, Quizizz сияқты платформалар арқылы балаларға суретті, дыбысты, қозғалысты тапсырмалар беруге болады. Бұл тәсілдер:

- Баланың назарын ұзақ сақтайды;
- Көру-есту арналарын қатар пайдаланады;
- Сөздерді есте сақтауды жеңілдетеді.

Дегенмен, мұғалім сандық құралдарды тек көмекші әдіс ретінде пайдаланып, тірі тілдік қарым-қатынасқа көбірек мән беруі қажет.

Қорытынды

Зерттеу және практикалық бөлікте жүргізілген жұмыс нәтижелері көрсеткендей, ойын технологиясы мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын байытудың ең тиімді педагогикалық құралы болып табылады. Практика барысында қолданылған дидактикалық, рөлдік, қимылды, халықтық және цифрлық ойын түрлері балалардың сөздік қорын кеңейтіп қана қоймай, жаңа сөздерді жағдаяттық қарым-қатынаста қолдану дағдыларын қалыптастырды. Сонымен қатар, өзара диалог жүргізу, сұрақ қою, сипаттап айту, салыстыру, тұжырымдау сияқты тілдік әрекеттердің қарқын алғаны байқалды.

Жүргізілген тәжірибе жұмыстары балалардың сөйлеу белсенділігінің, қызығушылығының, шығармашылық қабілетінің артқанын дәлелдеді. Әсіресе интерактивті ойындар мен STEAM элементтеріне негізделген тапсырмалар сөздік қорды бекітуге және тілдік ортаны жандандыруға ықпал етті. Бұл нәтижелер ойын технологиясының практикалық маңызы зор екенін айқындайды.

Педагог ретінде біздің ойымызша, ойын — жай ғана жаттығу немесе көңіл көтеру құралы емес, ол баланың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік дамуын жүзеге асыратын кешенді педагогикалық тәсіл. Сондықтан қазақ тілін меңгертуде ойын технологиясын жүйелі түрде қолдану, оны заманауи әдістермен толықтырып отыру — бүгінгі білім беру ісінің өзекті талабы.

Қорытындылай келе, ойын технологиясын дұрыс ұйымдастыру баланың сөздік қорын табиғи, еркін және қызығушылыққа негізделген жағдайда дамытады. Бұл әдісті тәжірибеге енгізу арқылы біз тілді еркін меңгеретін, ойы жүйелі, тілдік қарым-қатынасқа белсенді түсетін тұлғаны қалыптастыра аламыз. Осы себепті ойын — мектепке дейінгі кезеңде тіл дамытудың басты стратегиялық бағыты ретінде өз құндылығын көрсетіп отыр.

Әдебиеттер:

1. Сухомлинский В. А. Балаларға жүрек жылуы. — Алматы: Рауан, 1990.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. — Алматы, 1992.
3. Сағындықова С. Мектепке дейінгі білім беру әдістемесі. — Алматы, 2016.
4. Әбдіразақова Қ. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту. — Нұр-Сұлтан, 2020.
5. ҚР МЖМБС 2020. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты.
6. Жұмабаев М. Педагогика. — Алматы, 2006.
7. Қоянбаева Ж. Балабақшада ойын арқылы тіл дамыту. — Алматы, 2021.

Мектепке дейінгі білім беруде мульти-медиялық ойындардың мүмкіндіктері: «Тиіншектің саяхаты» тәжірибесі

М. Т. САМИЕВА,

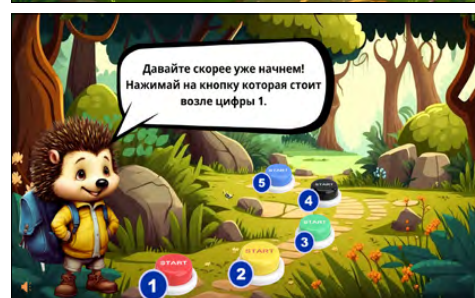
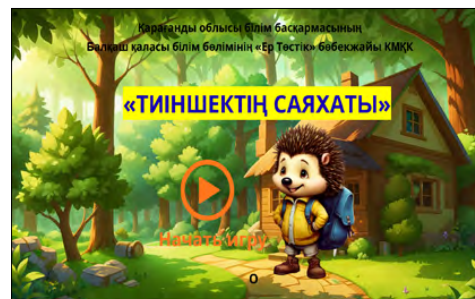
Тәрбиеші,
«Ер Төстік» бөбекжайы» КМҚК,
Балқаш қаласы

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың назарын, есте сақтауын, логикалық ойлауын және ұсақ моторикасын дамытуға бағытталған «Тиіншектің саяхаты» атты мультимедиялық ойын сипатталады. Авторлық әдістеме балалардың танымдық қабілеттерін арттырумен қатар, тәрбиелік және сөйлеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Кіріспе. Қазіргі заманауи білім беру жүйесінде мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың когнитивтік қабілеттерін дамыту — басты міндеттердің бірі. Технологиялық құралдарды пайдалану арқылы баланың қызығушылығын арттырып, назарын шоғырландыру, есте сақтау қабілетін жетілдіру тиімді жолдардың бірі болып саналады. Осы тұрғыда мультимедиялық ойындар педагогикалық үдерістің ажырамас бөлігіне айналып келеді [1, 414 б.].

Әдістеме. Мектепке дейінгі ұйымдарда мультимедиялық технологияларды қолдану — балалардың танымдық қабілеттерін дамытудың заманауи және тиімді жолдарының бірі [1, 212 б.]. «Тиіншектің саяхаты» мультимедиялық ойыны осы бағыттағы авторлық әдістемелік тәжірибе ретінде ұсынылады (1-сурет). Оның басты ерекшелігі — ойын сюжетінің кезең-кезеңімен құрылуы және әрбір станцияның бала миының белгілі бір қызметін дамытуға бағытталуы.

Әдістеменің негізгі реттілігі бес кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде («Тыңда да қайтала») балалардың есту жадын дамыту үшін дыбыстық қатар ұсынылады. Екінші кезең («Айна орманы») нейропсихологиялық жаттығулар арқылы екі жарты шардың байланысын нығайтады. Үшінші кезеңде («Жұбын тап») логикалық ойлау мен жіктеу қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмалар беріледі. Төртінші кезең («Жад соқпағы») көру және қысқа мерзімді жадты жаттықтыруға мүмкіндік береді. Соңғы кезең («Көңілді сандар») балалардың 5-ке дейінгі сандық түсініктерін қалыптастыруға және сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді.

1-сурет. «Тиіншектің саяхаты» мультимедиялық ойыны

Бұл әдістеме ойын технологиясына, АКТ элементтерін қолдануға және нейропсихологиялық тәсілдерге сүйенеді. Әдістің ерекшелігі — балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың назарын ұзақ уақыт сақтауға мүмкіндік беруінде. Сонымен қатар, ойын жеке және шағын топтық жұмыс формаларында ұйымдастырылып, әр баланың даму деңгейін ескеруге жағдай жасайды [3, 368 б.].

Әдістемені қолдану принциптері: қолжетімділік, жүйелілік, жас ерекшелігіне сәйкестік және вариативтілік. Мұғалім тапсырмаларды күрделендіріп немесе жеңілдетіп, баланың даму қарқынына сәйкес өзгерте алады. Ойын процесінде бала белсенді әрекетке тартылады, бұл оның ерікті назарын, сөйлеуін және ойлауын табиғи жолмен дамытады.

Практикалық қолдану. Менің педагогикалық тәжірибемде мектепке дейінгі жастағы балалардың когнитивтік қабілеттерін дамытуда мультимедиялық құ-

ралдарды тиімді пайдалану ерекше нәтиже беріп келеді. Солардың ішінде «Тиіншектің саяхаты» атты авторлық мультимедиялық ойынды жүйелі түрде қолданып жүрмін. Ойынның басты ерекшелігі — оның құрылымының кезең-кезеңмен ұйымдастырылуы және әрбір станцияның нақты бір психикалық функцияны дамытуға бағытталуы.

Сюжет бойынша Тиіншек білім орманы арқылы өз үйіне жетуі үшін бес станциядан өтуі қажет.

Бірінші станция — «Тыңда да қайтала» кезеңінде мен балалардың есту жадын дамытуға баса назар аудардым. Экраннан ұсынылған дыбыстарды балалар суреттерге басу арқылы ретімен қайталады. Бұл олардың есту назарын шоғырландыруына мүмкіндік берді (сурет-2).

2-сурет. Бірінші станция — «Тыңда да қайтала»

Екінші станция — «Айна орманы» кезеңінде балалар нейрогимнастика элементтерін орындап, қимыл-қозғалыс үйлесімділігін жетілдірді. Мен бұл әдісті қолдану арқылы екі жарты шардың өзара байланысын белсендіруге жағдай жасадым (сурет-3).

3-сурет. Бірінші станция — «Айна орманы»

Үшінші станция — «Жұбын тап» кезеңінде балаларға жемістер, жануарлар және ойыншықтардың суреттерін ұсынып, «дос» заттарды табуды тапсырдым. Бұл тапсырмалар балалардың логикалық ойлауын, талдау мен салыстыру қабілеттерін дамытты (сурет-4).

4-сурет. Бірінші станция — «Жұбын тап»

Төртінші станция — «Жад соқпағы» кезеңінде балалар бірнеше секундтан кейін жоғалып кеткен суреттерді дұрыс ретімен орналастыруға тиіс болды. Бұл әдіс балалардың көру жадын және қысқа мерзімді есте сақтауын дамытуға ықпал етті.

5-сурет. Бірінші станция — «Көңілді сандар»

Соңғы, бесінші станция — «Көңілді сандар» кезеңінде балалар заттардың санын сәйкестендіріп, оларды дұрыс цифрамен байланыстырды (сурет-5). Бұл жұмыс барысында балалардың сандық түсініктері қалыптасып, сөздік қоры толықты.

Өткізілген тәжірибелік жұмыс нәтижесінде мен балалардың назарын ұзақ уақыт бойы сақтай алатынын, тапсырмаларды ретімен орындайтынын және жаңа сөздерді белсенді меңгеретінін байқадым. Сонымен қатар, балалардың сабаққа қызығушылығы артып, топтық жұмысқа белсенді қатысуы олардың әлеуметтік дағдыларының дамуына ықпал етті [4, 287 б.].

Осылайша, «Тиіншектің саяхаты» мультимедиялық ойыны менің педагогикалық тәжірибемде мектепке дейінгі балалардың танымдық дамуын қолдаудың тиімді құралы болып табылады. Ол тек когнитивтік қабілеттерді ғана емес, сонымен бірге балалардың тілдік, әлеуметтік және эмоциялық дамуын қамтамасыз ететін инновациялық әдіс ретінде өзін толық ақтап отыр.

« Ана тілі
қайнаған
қанның,
қиналған жанның,
толғантқан
көңілдің,
лүпілдеген
жүректің
сығындысы,
онда дәм де,
мән де болу керек.

Сұлтанмахмұт
Торайғыров

Ұсыныстар. «Тиіншектің саяхаты» мультимедиялық ойынын тәжірибеде қолдану барысында мен бірқатар әдістемелік тұжырымдарға келдім. Бұл тәжірибе басқа педагогтер үшін де тиімді құрал бола алады.

Ең алдымен, әдістемені оқу процесіне енгізер алдында тәрбиеші мультимедиялық құралдарды (компьютер, интерактивті тақта, планшет) дұрыс қолдануға дайын болуы қажет. Ойынның құрылымымен алдын ала танысып, әр станциядағы тапсырмаларды түсінікті әрі жүйелі түрде ұйымдастыру маңызды. Балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп, дыбыстарды, суреттерді және анимацияларды қарапайымнан күрделіге қарай ұсынған жөн [5, 64 б.].

Нәтижелерді бағалау үшін балалардың ойын барысындағы белсенділігін, тапсырмаларды орындау дәлдігін, есте сақтау мен назар тұрақтылығын қадағалау ұсынылады. Бағалау тек қана дұрыс жауап санымен шектелмей, баланың зейіні, қызығушылығы және эмоционалды қатысу деңгейі де ескерілуі тиіс.

Әдістемені түрлі контексте қолдануға болады: ол негізгі сабақ алдындағы қысқа нейроразминка ретінде де, түзетедамыту сабағының элементі ретінде де тиімді. Әртүрлі топтарға бейімдеу үшін тапсырмалардың күрделілік деңгейін өзгертуге, қосымша көрнекіліктер енгізуге немесе уақыт аралығын ұзартуға болады.

Қорытындылай келе, мультимедиялық ойындарды қолдану педагогтерден алдын ала дайындықты, шығармашылық көзқарасты және балалардың даму қарқынын ескеруді талап етеді. Дегенмен, «Тиіншектің саяхаты» тәжірибесі көрсеткендей, бұл әдіс балалардың когнитивтік қабілеттерін кешенді дамытуға, сабаққа қызығушылығын арттыруға және педагогикалық үдерісті жаңғыртуға ықпал ететін тиімді құрал болып табылады.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мектепке дейінгі білім беруде мультимедиялық ойындарды қолдану балалардың танымдық дамуын жеделдетудің тиімді жолы болып табылады. «Тиіншектің саяхаты» атты авторлық ойын тәжірибесі арқылы

балалардың назарын ұзақ уақыт сақтауы, есте сақтау қабілетінің артуы, логикалық ойлау дағдыларының жетілуі және сөздік қорының кеңеюі байқалды. Бұл әдістеме балалардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың эмоционалды белсенділігін де қолдайды.

Әдістеменің басты құндылығы — оның қолжетімділігі мен бейімделгіштігінде. Педагог ойынды топтағы балалардың жас ерекшелігі мен дайындық деңгейіне қарай түрлендіре алады. Сонымен қатар, ойын жеке де, шағын топтық форматта да тиімді ұйымдастырылып, әр баланың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді [6, 444 б.].

Жалпы алғанда, «Тиіншектің саяхаты» тәжірибесі мультимедиялық ойындардың мектепке дейінгі білім беру процесіндегі мүмкіндіктерін айқын көрсетіп отыр. Бұл әдіс дәстүрлі оқыту тәсілдерін толықтыра отырып, баланың когнитивтік және тілдік дамуына кешенді ықпал етеді. Сондықтан аталған әдістемені педагогтердің практикалық қызметіне енгізу білім беру процесін заманауи талаптарға сай жетілдіруге, балалардың шығармашылық және танымдық әлеуетін ашуға зор мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Нурпеисова Т. Б., Кайдаш И. Н. Қазіргі сандық әлемдегі информатика = Информатика в современном цифровом мире: оқу құралы. — Алматы: Бастау, 2021. — 414 б.
2. Сүлейменова Р. Е. Мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қабілеттерін дамыту. — Алматы: Қазақ университеті, 2020. — 212 б.
3. Жұмабекова Ф. Н., Молдабекова А. К. Мектепке дейінгі педагогика: оқу құралы. — Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019. — 368 б.
4. Смирнова Е. О., Мухина В. С. Психология дошкольного детства. — Москва: Академкнига / Учебник, 2018. — 287 с.
5. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. — Астана: ҚР БҒМ, 2023. — 64 б.
6. Alper M., Hirsh-Pasek K. Digital Play in Early Childhood: Theoretical and Empirical Perspectives // Early Child Development and Care. — 2016. — Vol. 186 (3). — P. 431–444.

Психикалық дамуы тежелген балалардың фонетика-фонетикалық сөйлеу тілін дамытуда ойындарды қолдану

Психикалық дамудың тежелуі (ПДТ) — психикалық даму қарқының қалыпты дамуының бұзылысы, оның салдарынан мектеп жасына келген баланың мектепке дейінгі жас шеңберде, ойынға қызығушылықта қалуын айтады. Ал мектепке дейінгі жастағы балада өз жасына сай емес танымдық, эмоционалды-ерік және сөйлеу дамуының артта қалуымен ерекшеленеді.

Психикалық дамудың тежелуінің клиникалық алуандылығы және болжамның біркелкі еместігі байқалады. ПДТ балалардың көбіне сөйлеу тілінің ерекшеліктері тән. Сөйлеу тілі бұзылыстары барлық компоненттерінде (сөйлеу тілінің лексикалық, грамматикалық және фонетика-фонематикалық жағы) кездеседі. Е. В. Мальсеваның деректері бойынша тіл дыбыстарын айту кемістіктері ПДТ төменгі сынып оқушыларының 30 % байқалады, ол сөйлеу тілі бұзылыстары бар ПДТ балалардың 76 % құрайды. Артикуляциясы бойынша күрделі дыбыстар жиі бұзылады: ысқырық, ызың, сонор (р, л). [1]

Фонетикалық-фонематикалық тілдік дамытушылық — бұл әр түрлі сөйлеу бұзылыстарының салдарынан баланың ана тілінде дыбыстау жүйесінің қалыптасуының бұл әр түрлі сөйлеу тіліндегі негізгі көрінетін белгі дыбыстарының жеткіліксіздігі болып табылады. Лексикалық-грамматикалық дамуыда кешеуілдейді.

Сөйлеу тілінің фонетика-фонематикалық дамымауы — бұл сөйлеу жүйесіндегі дыбыс айту үрдісінің қалыптасуындағы бұзылыс, ол әртүрлі сөйлеу бұзылыстары бар балаларда дыбыс айту мен қабылдаудың бұзылуы салдарынан пайда болады. Сөйлеу тілінің дыбыстық қатарының қалыптасуындағы ауытқушылықтардың барлық түрлеріекі категорияда біріктіріледі: фонетикалық және фонематикалық (фонологиялық) бұзы-

лыстар. Сөйлеу тілінің фонетикалық бұзылысы моторлы механизмдермен, ал фонематикалық сөздің дыбыстық қатарының тілдік бағдарлану операцияларының толық болмауымен байланысты деп саналады.

Сөйлеу тілінің дыбыстық қатарының қалыптасуындағы бұзылыстарға себепші механизмдердің түрін қарастыру қабылданған:

- артикуляциялық мүшелердің бұзылысы (неврологиялық механизм);
- артикуляциялық праксистің қалыптаспағандығы;
- сенсорлы (перспективті) бұзылыстар (көбіне есту);
- аралас сенсомоторлы механизмдер;
- артикуляциялық мүшелер мен тіс жақ аппаратының анатомиялық аномалиясы;
- функционалды бұзылыстар;
- ақыл-ой дамымаушылығы.

Дыбыс айту мен қабылдаудың қарастырылған қатарынан, фонетикалық-фонематикалық дамымаушылығы сөздің түсініктілігі мен айқындығының дамымаушылығы байқалады.

Фонетикалық қабылдауды қалыптастыру бойынша жұмыс ең алдымен сөздік емес дыбыстар материалында жүзеге асады. Арнайы ойындар мен ажырату қабілетілігі дамиды.

Балалар ойын кезінде дыбыстық тіркестерді сөздерді естіп, дауыстың тембірін, күшін және биіктігін ажыратуды үйрене білуі қажет. Осыдан кейін олар дыбыстық құрамы жағынан жақын

Ж. Ә. ХАЛИМАНОВА,
«Балбөбек» бөбекжайы» КМҚК,
Шет ауданы

дыбыстарды, кейірек — буындарды және қазақ тілінің фонемаларын ажыратуды үйренеді.

Фонематикалық қабылауды дамытуға арнайы уақыт бөлінеді, қойылған дыбысқа байланысты әр түрлі жаттығулар немесе айылған дыбысты есту, сондай-ақ есту қабілетін дамыту.

Баланың сөйлеу тіліндегі даму маушылықтың қатарына дыбыстарды дұрыс айтпау. Сөздік қорының жетіспеуі, мәнерлеп айту тәсілдерін дұрыс қолданбау, сондай-ақ «шамадан тыс бос сөйлеу» жатады. Осыған байланысты сөлеу тілінің құрлымы мен оларды балалардың ақылымен қолдануына аса назар аудару керек.

А. С. Макаренко да ойының орынына үлкен мән берген: баланың ойынауға деген құштарлығы бар, соны қанағаттандыру керек. Балаға ойнау үшін уақыт беріп қана қоймай, оның өміріне ойынды сіңіру қажет. Оның өмірінің барлығы бұл ойын. Ойын баланың психикалық және ақыл-ой дамуына әсер етеді.

Сөйлеу тіліміздегі ақаулықтар еріксіз ойынға әсер етеді. ПДТ балаларды ойынға қосу көбінесе қиындық тудырады. Бұл балалардың кейбіреулері алдына мақсат қоя алмады немесе құрдастарымен ойнаудан бас тартады. Сондықтан да олар көбіне көрермен болады немесе орындаушы рөлін алады.

Толық еместік балада ұжымға деген теріс көзқараста тәрбиеленуі мүмкін. Сөйлеу тіліміздегі кемістік, қимылының бұзылысы — баланың толыққанды ойынға араласуына кедергі болады, екінші жағынан бала өз кемшілігіне аса мән береді. Сөйлеу моторикасы мен ұсақ қол моторикасы бұзылыстардың салдырынан бала ойын барысында тез шаршайды, қимыл бұзылысы тез шаршау ұжымдық ойынға араласуы да қиындайды. Бұлардың бәрі мектеп жасына дейінгі фонетикалық-фонематикалық даму маушылығы бар балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстарда ойынды қолдану керектігін көрсетеді.

Логпедтің алдына қойған мақсатына байланысты логикалық сабақтыда олардың аралығында әртүрлі ойындар қолданады. Бірінші жағдайда: ойын дұрыс сөйлеу туралы білім алуға, оларға қажетті дағдылар мен білімдерді тәрбиелеуде ұжымға деген дұрыс қарым-қатынас қалыптастыруда көмектеседі. Екінші жағдайда: баланың іс-әрекетінің бірінші түрінен екінші түріне ауыстыруға, сондай ақ демалуына, сабақ барысында алған білімін еш мәжбүрсіз бекітуге мүмкіндік береді.

ПДТ балаларға арналған фонематикалық есту қабілетін дамытатын ойындарға мысал ретінде:

«Кім солай сөйлейді?» ойыны

Мақсаты: Жануарлардың дауысын айыра білуге және дауыстарына еліктеуге үйрету.

Құрал: Доп және жануарлардың суретті бейнелген карточкалар.

Ойын барысы: Ойынға 4–5 бала қатысады. Балалар жарты дөңгелекке тұрады, ортасында доппен логопед мұғалім немесе тәрбиеші тұрады. Балаларға доп лақтырып болмаса жануардың суретті бейнеленген карточканы көрсетіп бір жануарды айтады. Бала допты қағып алып, сол жануардың дыбыстауын еске түсіруі қажет. Немесе допты лақтырып «Ит қалай үреді көрсетші» дейді.

«Керекті сөзді көрсет және ата» ойыны

Мақсаты: Есту зейінділігін, фонематикалық қабылдауын дамыту; балаларды сөзді дыбыстарды естіп, дыбыс жұптарын ажыратуға үйрету (с-з, с-ц, ш-ж, ч-ш, с-ш, з-ж, ц-ч, с-щ, л-р) сөйлемдерде керекті сөздерді дұрыс белгілеу.

Ойын барысы: Тек қана берілген дыбыстары бар сөздерді белгілеу.

С Асхат пен Мақсат

Жамап — жасқап,

Жасапты он шақты аспап,

Соның ішіндегі

Ақ сапты аспабы

Жап-жақсы аспап

З Сыздық судан сүлік сүзді,

Сыздықтың сүлік салмасын үзді.

Салмадан сүлік сытылып шығып,

Суға түсіп сумаңдап жүзді.

Қазіргі замандағы логопедия бойынша әдістемелерді мектепке дейін жастағы Мектеп алды даярлық тобындағы балалармен де ойынды қолдану ұсынылған А. С. Макаренко ойынды сөйлеу тілін дамыту және түзету мақсатында қолдануды ұсынған.

Мектепке дейінгі және бастауыш сыныпқа арналған тәрбие бойынша әдебиеттерде ойынның түрлері:

- Дидактикалық ойындар;
- Шығармашылық ойындар;
- Драматизм-ойындар;
- Рөлдік-мағыналық ойындар.

Дидактикалық ойындар. Бұл ойынды белгілі ережесі мен мазмұны бойынша үлкендер ұйымдастырады. Дидактикалық ойындардың міндеті — балалардың бағытталған және ортақ іс-әрекетін ұйымдастыру.

Балалар ойын тапсырмаларына қызыға көңіл бөлінеді. Табу, айту, атау, ойын тапсырмасын сапалы шешуге көңіл бөледі: сұлбаны әдемі құрастыру, суретті дұрыс таңдау. Үш жарым, төрт жастағы бала дидактикалық ойын барысында заттардың саны мен сапасын оның атауларын, оларды сыртқы бейнесі бойынша салыстырып, есте сақтауды үйренеді. Төрт жаста бала ойын

тапсырмасын сапалы шешуге қызығушылығы арта түседі. Ал бес жарым, алты жасқа таман бұрынғысынша ойын әрекеті қызықтырады, бірақ көбіне ойын нәтижесі қызықтау болады.

Бұл кезде өзіндік ұйымдастырылған, бағалау, өзін-өзі бақылау сияқты қасиеттерін дамытуға ықпал ететін ойындар қолданылады. Бұл жастағы балалар үшін аспаптық таңы, дыбыстарды қайтала өзің сүйетін әуенді орында деген сияқты музыкалық дидактикалық ойындар қолданады.

Шығармашылық ойындар. Бұл ойынға балалар өз ойын, қиялын, қоршаған әлемнен алған әсерін өз білімі мен тәжірибиесін көрсете алады. Шығармашылық ойынның бір түрі құрылыс заттармен ойнау. Бұл ойынға баланың кеңістікте бағдарлануына көлем мен сан, сапа туралы түсінігін дамытуға әсер етеді. Құрылыс ойындарында кубиктер, қораптар, баулар, құм, саз, балшық және т.б. қолдануы мүмкін және құрылыс ойындарын сондай түзету мақсатында қолданады: баланың байсалды мінезіне, басқа сабақ өзгерту енгізу үшін. Құрылыс ойындарын бірінші логопедиялық сабақтарда қолдануға болады. Бұл баланың сөйлеуімен байланысты. Жеке заттарды айтады, сұрақтарға жауап береді.

Драмалық ойындар. Бұл ойын өте қызық өтеді. Бұл кезде балалар сүйікті ертегілер айтады, ертегі кейіпкерлерін салады, диалог жүргізеді. Егер қажетті киімдер мен бетперделер дайындалса ойын қызығырақ болады. Драмалық ойындар қуыршақтармен де жүргізіледі. Бірақ бұл ойын бала дұрыс сөйлеуге үйренген кейін ойнатылады. Ойынды дұрыс өткізу үшін балалар жақсы дайындалу керек. Алдымен балаға ертегіні оқиды, сұрақтар қояды, қимылдарды бейнелейді. Осыдан кейін ғана барып ойынға кірісуге болады.

Мағыналық-рөлдік ойындар. Осы ойындар арқылы баланың өмір туралы түсінігі кеңейеді. Бұл ойындардың тақырыбы әр түрлі әр балаға жақын болу керек. Ойын барысында бала қоршаған әлемнен, кітаптан алған әсерімен көрсетеді; Құрдастарымен және үлкендермен қарым-қатынас дамиды. Ойын ұжамшылдық, елестету, мақсатқа ұмтылу, жинақылық сияқты қасиеттердің дамуына әсер етеді. Ойын барысында баланың қоршаған орта туралы дағдысы бекиді; Қабылдау, елестету, зейін сөйлеу, сияқты қабілеттері дамиды. Ойын баланның көңіл-күйін көтеріп, сергітеді.

Танымдық және сөйлеу іс-әрекетінің дамуына жеткізетін әдістерінің бірі ойын. Осы айтылған дидактикалық, шығармашылық, драматизм және мағыналық-рөлдік ойындар арқылы баланың өзінің қарым-қатынасқа деген қажеттілігін, сезімдерін, ойларын және эмоцияларын сыртқа шығаруын қамтиды. Сонымен қатар ойын-

*Білімді болу деген сөздің
мағынасы — белгісіз нәрсені
ашуға қабілетті болу деген ұғым.*

Әл-Фараби

ды дұрыс ұйымдастыру арқылы балалардың сөздік қоры дамиды, басқа балалармен қарым-қатынаста өзін еркін сезінуі және қоршаған ортаға байланысты білімдерін кеңейтеді. Ойын барысында қолданған сөздерді бала күнделікті өмірде қолданатын сөздік қорына кіргізеді. Бала белгілі әлеуметтік ортада өсіп, айналасындағы заттар мен құбылыстарды танып біледі, олармен тікелей қарым-қатынаста әсерленіп, бойындағы табиғи қасиеттерін жетілдіріп, ақыл-ой сезімін таным әрекетімен байланыстырады. Сезімнің бұл түрі балалардың оқып білім алуын, дүниетанымын, көзқарасын қалыптастырады.

Ойын — балалардың ой — өрісін кеңейту үшін жаңа білім берудің тәсілі. Ойын барысында, балалардың ересектердің еңбегіне, қоғамдық өмірге, адамдардың батырлық істеріне қызығушылықтары дамиды, болашақ мамандық туралы алғашқы ой — армандары, сүйікті кейіпкерлеріне еліктеуге ұмтылысы пайда болады. Мектепке дейінгі балалық шақта қалыптасатын бала тұлғасының бағыттылығын құруда ойын — тәрбиенің маңызды құралы болып табылады.

Жеке тұлғаның әлеуметтік өзіндік танымға қабілеттілігі және оның бағытталуы, қызығушылығының қалыптасуы мен дамуы, оқыту іс-әрекетіндегі негізгі білімділік және біліктілік дағдыларын үйрену үшін жағдай жасау және қоршаған ортаны және табиғатты аялап, сүйуге, әлеуметтік белсенділікке, ізгілікке және имандылыққа тәрбиелеу.

Әдебиеттер:

1. <https://helpiks.org/7-3447.html>.
2. Өмірбекова Қ. Қ., Серкебаев Қ., Логопедия — Алматы, 1996.
3. Зиянбекова Г. Дефектология // Фонематикалық-фонематикалық тіл кемістігі бар балалардың сөйлеу тілін дамытуда ойын мен ойын тәсілдерін қолдану. — 2014. — №4. 12–14 б.

Физика сабағында сыни ойлау әдісін оқу үрдісінде дамыту

К. М. АБАЕВА,

физика және информатика

пәндері мұғалімі,

«А.Асылбеков атындағы жалпы

білім беретін мектеп» КММ,

Нұра ауданы

Мақалада физиканы оқыту процесінде оқушылардың сыни ойлауын дамытудың маңыздылығы мен әдістемелік негіздері қарастырылады. Физика пәні мұғалімдерінің басты мақсаты — пәнді оқытумен қатар, оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту екенін атап көрсетілген. Сыни ойлауды дамытудың мәні — оқушылардың шығармашылығы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасау болып табылады.

Сыни ойлауды тиімді қолдану үшін ең алдымен негізгі идеядан қойылған мақсаттар мен міндеттер туындайды және оған сәйкес оқу қызметін жоспарлау қажет болады. Оқушылар үшін физиканы оқытудың басты міндеті — білімді сыни тұрғыдан тиімді ойлау. Ал мұғалімдер үшін негізгі мақсат — бұл физиканы оқытумен қатар оқушылардың сыни ойлауын дамыту.

Сыни ойлауды дамыту элементтерін қолданудың мәні оқушылардың шығармашылығы мен өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдай жасау. Физиканы оқыту барысында сыни тұрғыдан дамыту, ойлау мақсат емес, бірақ бұл тұрақты компоненті ретінде қажет.

Жалпы оқушылардың өзара диалогын ескере отырып құрылған оқу процесі сыни ойлауды дамытуға негізгі әсер етеді. Оқушылардың өзара диалогын ескере отырып. Педагогикалық даму жағдайларына сыни ойлауды жатқызуға болады:

- білім беру стандарттары мен бағдарламаларына мақсаттар мен мазмұнды енгізу,
- дамытуға ықпал ететін сыни ойлау;
- интеграцияланған курсты әзірлеу;
- сын тұрғысынан ойлауды дамыту;
- барлық пәндерді оқытуда сыни ойлауды жүйелі дамыту.

Оқыту — бұл мұғалімнің белсенді оқу танымдық жұмысын ұйымдастырудың және ынталандырудың мақсатты процесі болып табылады. Оларды оқушылардың игеру бойынша іс-әрекет кезіндегі білімі, іскерлігі мен дағдысы, дамуы жан-жақты қабілеттері мен қажетті тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру.

Яғни, бұл мәселенің жеткіліксіз жариялануына байланысты оқу процесіне сыни дамудың моделін жасау және енгізу қажет деп санайды. «Сыни ойлауды дамыту барысында физиканы зерттеуде негізгі мектеп курсын әзірлеу және оны жүзеге асыру әдістемесі». Бұл курс-

та оқушылардың есептерді шешуде және өзіндік жұмысында сыни ойлау тұрғысында даму ерекшелігі ашылады.

Сыну ойлаудың негізін дамыту үшін оқушылардың оқу процесін ескере отырып оқушылардың өзара диалогын көрсетеді. Курсты құрудағы негізгі принциптерді қарастырады:

1. Ақпараттың қанықтығы. Дәлелдерді немесе мәліметтерді пайдалану үшін ақпараттық қанықтылығы оқу және практикалық материалдарға негізделген деректер көздерін теріске шығару.

2. Дербестік. Сыни ойлауда сіз үшін ешкім ойлана алмайды. Сыни тұрғыдан ойлау проблеманы өз бетінше түсіну арқылы көрінуі мүмкін.

3. Мәселені түсіну және оны талқылау процесінде коммуникативтілік. Сыни тұрғыдан ойлау-бұл жеке және тәуелсіз ойлау, бірақ ол топтық жұмыста өзін-өзі басқару кезінде көрсетеді, көпшілік алдында сөз сөйлеу баяндамаларын талқылау кезінде қарым-қатынас дағдылары ақпаратты түсінуде процеске қатысушылар шешуші рөл атқарады.

4. Материал мазмұнының мәселелері. Жалпы дидактикалық принцип дамудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады сын тұрғысынан ойлау және сыни ойлау жалпыға ортақ оқытудың әдістері.

5. Ынталандыру немесе мотивация және білімге деген қажеттілік. Жалпы психикалық қызметтің және көріністің негізгі бастауы әсіресе ақыл-ойдың сыни көрінісі рефлексия. Бұл тек қана білім алушының шындықты білуге, түсінуге,

білімін жетілдіруге немесе алуға жоғары мотивациялық көзқарасқа ие болса ғана нәтиже болады, әйтпесе қандай да бір ақылойдың сыни сөйлеуі мүмкін емес. Осыған байланысты көптеген зерттеушілер білім алушылардың тек 30–60% — ы ғана сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын тиімді меңгереді. Оқушылардың танымдық іс-әрекетке деген ынтасының төмендігі кедергі деп танылады.

6. Ақпараттың ғылыми сипаты, сенімділігі мен қол жетімділігі. Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті ақпараттың сенімділігін бағалау қабілетін де қамтиды. Мұны қарапайым деп қабылдамаңыз, бірақ күмәнданбаңыз, жағдайды бірнеше қырынан бағалаңыз, растауды іздеңіз және дәлелдер тұжырымдаңыз — бұл сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдана отырып құрылған оқытуды дамытуға көмектесетін дағдылар.

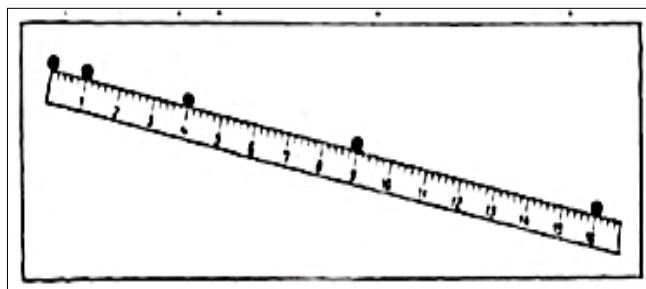
7. Ойлаудың дәлелділігі. Сын негізді болуы керек, өз көзқарасының нақты дәлелдері мен дәлелдерін келтіру қажет.

8. Сыни ойлауды қалыптасу деңгейіне мониторинг жүргізу және түзету. Сыни ойлауды дамытудың маңызды факторы қателермен есептерді шешу болып табылады. Дәлосындай міндеттер оқушылардың сыни ойлауын «жұмыс істеуге», бірнеше шешім туралы ойлауға, сондай-ақ алынған жауапты нақты мағынамен салыстыруға мүмкіндік береді.

«Жалпы білім беретін мектептің 8–10 сыныптарына арналған физикадан есептер жинағында» А. П. Рымкевичтің мынадай мәселесі бар:

1 — суреттегі стробоскопиялық фотосуреттен көрсетілген тыныштық күйінен шұңқыр бойымен шардың қозғалысын бейнелейді. Екі жарқылдың арасындағы уақыт аралығы 0,2 с болатыны белгілі. Шкала дециметрмен бөлуді көрсетеді. Доптың қозғалысы бірқалыпты үдеу болғанын дәлелдеңдер. Доп қандай үдеумен қозғалғанын табыңыз. Фотосуретте бекітілген позициялардағы доптың жылдамдықтарын табыңыз. Оған келесі жауаптар берілген: үдеу 5 м/с шардың жылдамдығы 1 м/с, 2 м/с, 3 м/с, 4 м / с. Мұндай деректер шұңқырдың көлбеу бұрышы 30° екенін ескере отырып алынады.

Суретте бұл бұрыш шамамен 10° .

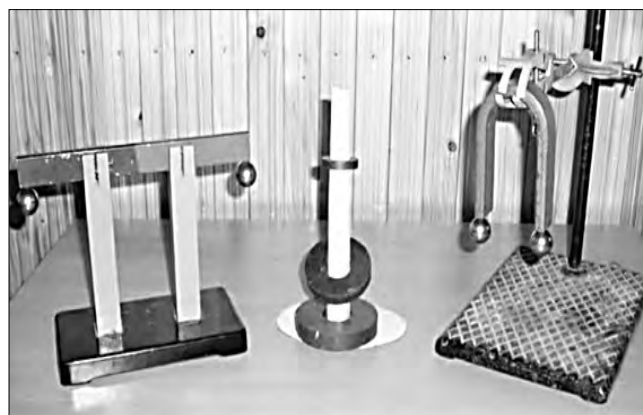
Сурет 1.

Мұндай мәселені шешу кезінде қажет оқушыларға ұсыну көлбеу бұрышын өлшеп есептеңіз, үдеу және жылдамдықтар доп. Оқушылар жауаптардың сәйкес келмейтінін байқайды. Әрі қарай сіз оқушылардың өз болжамдарын айтуды сұрауға болады. Өз бетінше ізденіп дұрыс жауатқа тоқталғанда, оқушылар қа жерден қателескенін түсінеді. Бұл дегеніміз болып жатқан құбылысты тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Сондай — ақ оқушыларды есеп кітабының жауаптары қай бұрышта дұрыс болатынын есептеуге тиімді болады.

Соңғы жылдары оқушылармен жүргізілген жұмыстар есептердің жауабын сыни тұрғыдан талдауды білмейтіндігін көрсетті. Бұл физика пәнінен оқу материалын меңгеруге кері әсерін тигізеді. Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту сыни ойлауды дамыту проблемасының бөлігі болып табылады. Қазіргі қоғамда бұл проблема ерекше мәнге ие, өйткені қоғамның жаңаруына жоғары қарқынымен мектепте алған білім тез моральдық тұрғыдан ескіреді.

Жыл сайын ақпарат ағыны өсуде. Кітапханалар, электрондық ресурстар мен құралдар, Интернет желісі арқылы қажетті деректерді табудың жаңа тәсілдері пайда болады. Мұның бәрі жұмысты жеңілдетеді, бірақ белгілі бір дағдылар дамыту жағдайында ғана. Әртүрлі дереккөздермен өз бетінше жұмыс істегенде, ақпараттың қазіргі көптігінде жоғалып кету немесе қажетті ақпаратты таппау қаупі бар.

Өзіндік жұмыс түсінігі әр түрлі авторлар әртүрлі қолданады. Әртүрлі түсіндірулер, ең алдымен «тәуелсіз» сөзіне қандай мазмұн салынғанына байланысты. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту үшін тәуелсіз физикалық эксперимент ойлаудың маңызы зор. Соңғы онжылдықтарда мектептегі физикалық эксперимент жүйесі жетілдіріліп, дамыды: жабдықта бірқатар жаңа құрылғылар, алдыңғы зертханалық жұмыстар мен физикалық шеберханасының жұмыстары кіреді.

«*Кімде-кім
халқынан
алмаса тәлім,*

*Оны үйрете
алмас ешбір
мұғалім.*

Ж. Баласағұн

Қазіргі уақытта жеке нысандар экспериментті ұйымдастыру әдістемелік тұрғыдан жеткілікті түрде дамыған. Әдебиеттерде негізінен үй тәжірибелері мен сапалы бақылаулар сипатталған. Ал үйдегі эксперименттік тапсырмалар мүлдем сипатталмаған. Бұл үй тапсырмаларының маңызды жағы әдістемелік тұрғыдан жеткіліксіз дамыған. Демек, эксперименттік жүйенің заманауи жүйесін құру үшін оқушыларға арналған жұмыстар, ең алдымен, үйде тәжірибелік жұмыстарды жасау қажет. Көптеген ғалымдар, бағдарламалық жұмыстардың саны анық жеткіліксіз екенін атап өтті. Сондықтан бағдарламалық зертханалық жұмыстардан басқа, қосымша бақылаулар мен тәжірибелер кеңінен қолданылады. Негізінен қысқа мерзімді, ол әдетте қарапайым жабдықты пайдаланады. Бұл физикалық эксперименттің артықшылығы оқушылардың бойында не қалыптасады танымдық іс-әрекеттің өзін-өзі басқару элементтері, теория физикасы мен қоршаған әлемнің іс-тәжірибесі, құбылыстары мен эксперимент қою және жүргізу дағдылары. Біріншіден, сабақта оқу материалын меңгерудегі ілгерулер қарқынын мұғалім белгілейді және ол барлық оқушылар үшін бірдей.

Сабақтарда оқушылардың жеке мүмкіндіктері мен қызығушылықтары

толық ашылмайды. Үйде оқушы материалдың мазмұнының өзі үшін қиын және қызықты болып шыққан түйінді тұстарын өз бетінше таратып, оларға назар аудара алады. Екіншіден, сабақта оқушылардың іскерлігі, еңбек дағдысы жеткілікті түрде қалыптаспаған. Үйде оқушылар өз көздерімен өздері көрсеткен немесе түсіндірген нәрселерді көре және жасай алады, сабақта олар құрылғыны өздері жинай алады немесе тәжірибені қайталай алады. Үшіншіден, оқушылар өз жұмыстарына сыни тұрғыдан қарап, тиісті қорытында жасауға уақыттары жеткілікті.

Үй тапсырмасы — ажырамас оқу процесінің бір бөлігі. Олар оқушылардың сабақтағы жұмысының жалғасы және одан әрі даму болуы керек. Жүйелі үй тапсырмасы оқушылардың сабақтағы өз бетімен және іс — ірекетімен қатар дербестігін, ой толғауын, бастамалшылдығын дамытуға, жаңа білімді меңгеріп, оны іс жүзінде қолдана білуге мол мүмкіндік береді. Үйде сапалы тәжірибелер мен бақылаулар пайдалы және олар физиканы оқыту процесінде жүйелі түрде жүргізуі керек. Мұндай жұмыс сабақта меңгерілген материалды бекітуге, сонымен қатар оқушыларда құнды өлшем дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Жоғарыда айтылғандар физиканы негізгі мектепте сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды элементтерін енгізу қажеттілігін растайды. Физиканы оқыту кезінде оқу жоспарында физика сабақтарына бөлінген сағат санының шектеулі болуына байланысты, ең аз уақыт жұмсаумен жүзеге асырылуы тиіс сыни ойлауды дамытудың үздіксіз процесі қажет.

Әдебиеттер:

1. Сыдықова Ж. Қ. «Физика есептерін шығару арқылы оқушылардың біліктілігі мен дағдыларын қалыптастыру».
2. Косжанова А. Г., Нупирова А. М. Орта мектептегі физика курсындағы демонстрациялық эксперименттерді жүргізу әдістемесі: оқу құралы.

Химия пәнін жасанды интеллект мүмкіндіктері арқылы оқыту

Жас мемлекетіміздің болашағы — бүгінгі мектеп оқушылары. Оларға бірдей талап қойып, олардың табиғи қабілеттерін, нақты мүмкіндіктерін анықтап, соған негіздеп оқыту — бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Сонымен қатар, қай мемлекетті алар болсақ, негізгі тірегі-білікті, білімді, іскер, белсенді адамдар екенін көреміз. Сондықтан, қоғам талабына сай ол қоғамды көркейтетін, дамытатын жастар тәрбиелеу ең маңызды мәселе екені даусыз.

Қазіргі уақыт ұстаздан жаңа тәсілдерді қолдануды, шығармашылықпен, ізденіспен жұмыс істеуді талап етеді. Әрбір мұғалімнің негізгі міндеті — оқушыларға терең де тиянақты білім беру, олардың өзіндік жұмыс жасау қабілетін жетілдіру. Оқыту үрдісінде инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану мұғалім мен оқушы қарым — қатынасының бұрынғы қалыптасқан жүйесін, олардың іс — әрекеттерінің мазмұнын, құрылымын үлкен өзгерістерге ұшыратады. Қалыпты білім беру жүйесінде мұғалім — оқушы — оқулық түрінде құрылған үш жақты байланыс бұзылып, мұғалім — оқушы — компьютер — оқулық жүйесі пайда болды. Мұндай жүйеде білім беру оқыту процесінде компьютерді қолдану білім мен біліктілікке қоятын талаптарды қайта қарап, жетілдіріп, жүйелеуді талап етеді. Ақпараттандыруда технологияның негізгі бағыты ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғары тиімділікті технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады. Осыған сәйкес қазіргі білім жүйесінің ерекшеліктеріне — оның іргелілігі, алдын алу сипаты және оларға қол жеткізу мүмкіндіктері жатады.

Білім беру саласы технологиялық дамудың арқасында үздіксіз өзгеріске ұшырауда. Жасанды интеллект (ЖИ) осы өзгерістердің негізгі катализаторының бірі

болып отыр. Бүгінде білім беру саласында ЖИ-дің маңыздылығы артып келеді, әсіресе химия сияқты ғылыми пәндерді оқытуда. Жасанды интеллект химияны оқытуда мұғалімдерге көмекші құрал ретінде әрекет етіп, оқушылардың білімін тиімді әрі ыңғайлы меңгеруіне септігін тигізеді.

Жасанды интеллект оқытудың жаңа әдістерін ұсына отырып, білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер енгізуде. Бұл технология оқыту процесін автоматтандыру, оқу бағдарламаларын жекелендіру, сонымен қатар білім беру нәтижелерін бақылау және бағалау сияқты маңызды салаларды қамтиды. ЖИ-дің білім беру саласындағы негізгі рөлдері мыналар:

1. Оқыту материалдарын бейімдеу: ЖИ оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес материалдарды өзгертуге және жеке білім беру жоспарын жасауға мүмкіндік береді.

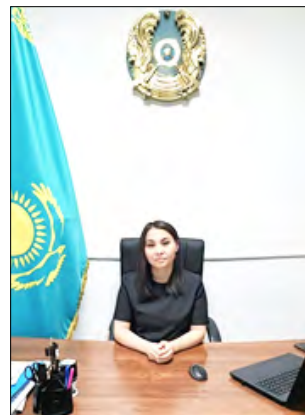
2. Автоматтандырылған бағалау: ЖИ тесттер мен тапсырмаларды автоматты түрде бағалап, оқытушыларға уақыт үнемдеуге көмектеседі.

3. Мультимедиялық құралдарды пайдалану: ЖИ арқылы оқытуға виртуалды шындық (VR), қосымша шындық (AR), және анимациялар сияқты интерактивті құралдар енгізіледі.

4. Қарым-қатынасты жақсарту: ЖИ-дің виртуалды оқытушылары оқушылармен тығыз қарым-қатынас орнатып, қажетті кезде көмек көрсетуге дайын тұрады.

Химия күрделі және тәжірибе арқылы түсінілетін ғылым болғандықтан, жасанды интеллекттің мүмкіндіктері оны оқытуда ерекше орын алады. Төменде ЖИ-дің химияны оқытудағы басты артықшылықтары көрсетілген:

1. Тәжірибелерді виртуалды түрде өткізу: Химиялық тәжірибелерді өткізу кейде қымбат немесе қауіпті болуы мүмкін. ЖИ-мен жабдықталған виртуалды зертханалар оқушыларға қауіпсіз жә-

Б. Б. АБИЛОВА,

химия пәні мұғалімі,
«Сәкен жалпы білім беретін
мектебі» КММ,
Шет ауданы

Білім беру саласы технологиялық дамудың арқасында үздіксіз өзгеріске ұшырауда. Жасанды интеллект (ЖИ) осы өзгерістердің негізгі катализаторының бірі болып отыр. Бүгінде білім беру саласында ЖИ-дің маңыздылығы артып келеді, әсіресе химия сияқты ғылыми пәндерді оқытуда. Жасанды интеллект химияны оқытуда мұғалімдерге көмекші құрал ретінде әрекет етіп, оқушылардың білімін тиімді әрі ыңғайлы меңгеруіне септігін тигізеді.

« Басқаларды
үйрете жүріп
біз өзіміз
үйренеміз.

Сенека

не қолжетімді ортада тәжірибелер жа-
сауға мүмкіндік береді.

2. Күрделі түсініктерді визуализация-
лау: Химиядағы кейбір молекулалық про-
цестерді түсіну оқушылар үшін қиынға
соғуы мүмкін. ЖИ арқылы 3D анимация-
лар мен модельдер қолданып, молеку-
лалардың, атомдардың және химиялық
реакциялардың құрылымын оңай әрі
көрнекі түрде көрсетуге болады.

3. Жекелендірілген оқыту: ЖИ әрбір
оқушының білім деңгейін талдап, жеке
оқу жоспарын құруға мүмкіндік береді.
Бұл оқушылардың пәнді түсіну деңгейін
арттырып, олардың білімін жетілдіруге
жол ашады.

4. Тесттер мен бақылауларды авто-
маттандыру: ЖИ химия бойынша тест-
тер мен бақылау жұмыстарын автомат-
ты түрде тексеріп, оқушылардың білімін
объективті түрде бағалауға көмектеседі.
Бұл мұғалімдердің жұмысын жеңілдетіп,
оқушылардың білім алуға көбірек уақыт
бөлуіне мүмкіндік береді.

Химияның қазіргі сабағы дамытылған
сабақ болуы тиіс. Ол оқытудың дамы-
тылған типіне сәйкес келеді. Мұғалім са-
бақты қалай құрса, соған сәйкес әдістер
мен оқыту тәсілдерін іріктеп алады, ол
біріншіден, оқытудың мазмұны мен мақ-
сатына сәйкес келеді, екіншіден, таным-
дық белсенділікті дамытуға мүмкіндік
береді. Оқушылардың ойлауын, ес-
те сақтауын, зерттеу қабілетін дамыта-
ды. Барлық жағдайда да қазіргі сабаққа
проблемалық, тапқырлық мүмкіндіктер
тудыру көзделеді.

Химияны ЖИ көмегімен оқыту бірне-
ше тәсіл арқылы жүзеге асады:

1. Виртуалды зертханалар: Мұндай
зертханалар химия пәнін оқушылардың
түсінуін жақсартады. Оқушылар кез кел-
ген уақытта онлайн түрде зерттеу жүргі-
зе алады. Мұнда оқушылар химиялық
реакцияларды визуализациялайды жә-
не нақты нәтижелерді көреді. Мұндай
тәсіл олардың тәжірибе жасау қабілет-
терін дамытады.

2. Оқытуды жекелендіру: ЖИ әр оқу-
шының қажеттілігі мен оқу қарқынын
ескере отырып, білім беру материалда-

рын бейімдейді. Бұл жүйе оқушылардың
әлсіз жақтарын анықтап, қосымша мате-
риалдар ұсына алады.

3. Интерактивті симуляциялар: Симу-
ляциялар арқылы оқушылар химиялық
реакцияларды өз көздерімен көріп, тіпті
нәтижелерін болжауға үйренеді. Бұл әдіс
химиядағы күрделі ұғымдарды түсіндіру
үшін таптырмас құрал.

4. Табиғи тіл арқылы өзара әрекетте-
су: ЖИ оқушылармен табиғи тілде сөй-
лесіп, олардың сұрақтарына жауап бе-
ре алады. Бұл оқыту процесін жеңілдетіп,
оқушылардың химияға деген қызығушы-
лығын арттырады.

ЖИ арқылы химияны оқыту тиімді
болғанымен, кейбір қиындықтар да
туындайды. Жасанды интеллект жүйе-
лерін құру қымбат және уақытты қажет
етеді, сондай-ақ техникалық маман-
дардың араласуын талап етеді. Соны-
мен қатар, ЖИ-ге тәуелділік білім беру
процесіндегі адамның рөлін төмендетуі
мүмкін деген пікірлер де бар.

Дегенмен, болашақта ЖИ-дің білім
беру жүйесіндегі рөлі арта түседі деп
болжануда. ЖИ химия пәнін ғана емес,
басқа да ғылыми пәндерді оқытуда қол-
даныс табуы ықтимал. Әсіресе, қашық-
тықтан оқыту форматы кеңінен таралу-
да, бұл ЖИ-дің білім беру процесіндегі
орнын нығайтады.

Жасанды интеллектті қолдана оты-
рып химия пәні бойынша сабақ құру
өте тиімді әдіс, себебі ол оқушылардың
пәнге деген қызығушылығын арттыра-
ды және материалды түсінуді жеңілде-
теді. Мысал, ретінде химия пәнінің та-
қырыптарының бірін талдайық — «Хи-
миялық реакциялар». Сабақты жасанды
интеллект арқылы қалай ұйымдастыруға
болатынын қарастырайық.

1. Сабақтың тақырыбы: Химиялық
реакциялар және олардың түрлері

2. Сабақтың мақсаты:

Химиялық реакциялардың анықтама-
сын түсіндіру.

Химиялық реакциялардың негізгі түр-
лерін таныстыру.

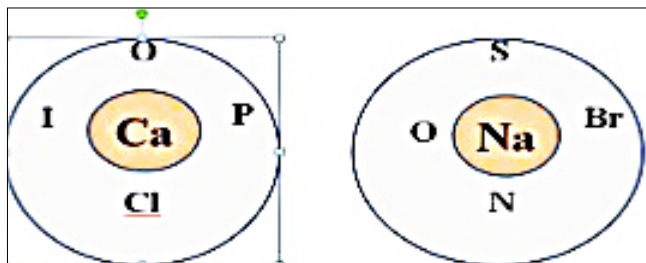
Реакцияның өту заңдылықтарын оқу-
шыларға түсіндіру.

3. Сабақ жоспары

Кіріспе

Оқушыларға химиялық реакциялардың күнделікті өмірде қай жерде кездесетіні туралы сұрақ қою арқылы сабақты бастау.

Шеңберлер бойынша күрделі заттардың формуласын құрастыр:

Жасанды интеллект арқылы химиялық реакциялар туралы анимациялық бейнеролик көрсету. Бейнероликті көру арқылы оқушылар жаңа тақырыпты аша алады.

Негізгі бөлім

1. Химиялық реакциялардың анықтамасы және белгілері

Оқушыларға химиялық реакцияның анықтамасы мен негізгі белгілерін түсіндіру. Жасанды интеллект көмегімен интерактивті тест жүргізу (мысалы, реакцияның белгілері бойынша жаттығулар).

2. Химиялық реакциялардың түрлері. Реакциялардың түрлерін түсіндіру (қосылу, айырылу, орынбасу, алмасу реакциялары). Жасанды интеллект арқылы әрбір реакцияның визуализациясын көрсету.

3. Химиялық реакцияның теңдеулері. Химиялық реакция теңдеулерін теңестіруді түсіндіру. Оқушыларға интерактивті тапсырма беру: жасанды интеллект теңдеуді дұрыс теңестірмесе, оны қалай түзетуге болатынын талдау.

Практикалық бөлім

Оқушылар химиялық реакцияларды жасанды интеллекттің көмегімен виртуалды зертханада жүргізеді. Оқушылар тапсырмаларды орындау барысында жасанды интеллект олардың қатесін түзетіп, кеңес береді.

Оқушылардың жаңа материалды қалай меңгергенін тексеру үшін интерактивті викторина немесе тест өткізу. Тест тапсырмасын орындау «Құрбақа ойыны». Сабақ соңында жасанды интеллекттің көмегімен сабақта өткен материалдарды қайталап, қорытынды жасау.

4. Сабақта қолданылатын ресурстар: Жасанды интеллектке негізделген платформалар (мысалы, интерактивті қосымшалар, виртуалды зертханалар). Видеоматериалдар, анимациялар. Интерактивті тесттер мен жаттығулар.

5. Бағалау: Оқушылардың сабақ барысында белсенділігі мен тапсырмаларды орындау деңгейіне байланысты бағалау. Жасанды интеллект платформасында орындалған тапсырмалар нәтижелері арқылы кері байланыс беру. Бұл әдіс оқушылардың білім алу процесін жеделдетеді және химия пәнін үйренуді қызықты әрі қолжетімді етеді.

Химия пәнінен білім беру үрдісін ұйымдастыруда төмендегі әдістемелік тәсілдерді қолданған тиімді:

- оқытуға жүйелік іс-әрекеттік, практикаға бейімделген тәсілдер басымдылығы;
- химиялы экспериментті жобалау-зерттеу іс-әрекеттерінің рөлі мен орнын күшейту;
- қазақстандық және аймақтық компоненттерін кеңейту;
- оқу әрекетінің репродукциялық түрлерінен дербес іс-әрекет жасауға, іздеу-зертеушілік жұмыс түрлеріне, аналитикалық әрекеттерге басымдық беру, осыған байланысты оқушылардың бойында аналитикалық қабілеттер, түйінді құзыреттіліктер қалыптастыру ерекше көңіл бөлу;
- оқытудың интерактивті түрлерін, қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Жаратылыстану ғылымы білім беру жүйесінде химия оқу пәнінің маңызы, әлемнің ғылыми көрінісін қалыптастырудағы, адамзаттың жаһандық проблемаларды шешудегі, табиғат заңдарын танып білудегі рөлімен анықталады. Оқу пәні ретінде химия оқушыларды күнделікті өмірге, өндірістік іс-әрекеттерге, білім алуды жалғастыруға, қоршаған ортада өзін дұрыс ұстауға қажетті химиялық білімдермен қаруландыруға міндетті.

Жасанды интеллект химия пәнін оқытудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Оның көмегімен оқыту процесі жекелендіріліп, тәжірибелерді визуализациялауға мүмкіндік туады. Сонымен қатар, ЖИ мұғалімдерге көмекші рөл атқарып, білім беру процесін оңтайландырады. Химияны ЖИ арқылы оқыту болашақта кеңінен қолданыс табады деп күтілуде, себебі ол білім алушылардың пәнді тез және терең түсінуіне жағдай жасайды. ЖИ-дің мүмкіндіктері химия пәнін оқытуда ғана емес, жалпы білім берудегі дәстүрлі тәсілдерді қайта қарауға мүмкіндік береді. Бұл технологияның дамуы оқушылардың білім деңгейін жаңа сапаға көтеруге көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. М. Ж. Жадрин. Жалпы білім берудегі жаңа үрдістер. 2004.
2. Химия сабағында инновациялық әдістер мен білім технологияларын пайдалану жолдары. // Педагогика мәселелері. — №4, 2023 жыл.

Бастауыш сыныптардағы білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингісі: функционалдық сауаттылықты дамытудың негіздері

Д. А. АБСАТОВА,

бастауыш сынып мұғалімдері,
«А.Байтұрсынұлы атындағы тірек
мектебі (РО)» КММ,

Б. А. ОРАЗБЕКОВА,

«Қ.Шайменов атындағы ЖБЖМ»
КММ,
Нұра ауданы

Бұл мақала бастауыш білім беру деңгейіндегі оқушылардың білім жетістіктерінің мониторингін (ББЖМ) жүргізудің тиімділігін арттыруға бағытталған. Жұмыс Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы мен МЖМБС талаптарын негізге ала отырып, оқушылардың академиялық білімінен бөлек, олардың функционалдық сауаттылығын, логикалық-математикалық ойлауын, зерттеушілік және сыни тұрғыдан пайымдау дағдыларын дамытуға ерекше көңіл бөледі.

Кіріспе. Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесінің басты мақсаты — білімді тұтынушы емес, оны өмірде қолдана алатын, өзгермелі ортаға бейімделе алатын, сыни және шығармашылық тұрғыдан ойлайтын тұлғаны қалыптастыру. Қазақстан Республикасының білім беру саясаты бұл қағиданы негізге ала отырып, мектеп оқушыларының білім сапасын бағалаудың дәстүрлі тәсілдерінен құзыреттілікке негізделген бағалау жүйесіне көшуді талап етеді. Бұл үрдіс, әсіресе, негізгі білім берудің іргетасы болып табылатын бастауыш сыныптарда өте маңызды.

Бастауыш сыныптардағы білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингі (ББЖМ) — бұл оқу процесінің тиімділігін бағалаудың, білім берудегі олқылықтарды уақытылы анықтап, оларды жою бойынша педагогикалық шешімдер қабылдаудың жүйелі және ашық тетігі. Дәстүрлі тексеру жұмыстарынан айырмашылығы, ББЖМ тек білімнің көлемін емес, оның сапасы мен қолданбалылығын бағалауға мүмкіндік береді. Ол Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартта (МЖМБС) белгіленген оқу мақсаттарының қаншалықты деңгейде игерілгенін көрсетеді.

Қолданыстағы «Бастауыш сыныптардағы білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингісіне дайындық есептері» атты әдістемелік құрал осы талаптарға жауап беру үшін жасалған. Оның негізгі ерекшелігі — математикалық сауаттылық контекстінде оқушылардың логикалық, зерттеушілік және сыни ойлауын дамытуға бағытталған есептердің ке-

шенді жиынтығын ұсыну. Бұл мақаланың өзектілігі — осы әдістемелік құралдың функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы рөлін теориялық тұрғыдан негіздеу және екі мектептің нақты мысалында оның практикалық тиімділігін көрсету.

1. Теориялық-әдістемелік негіздері

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (МЖМБС) білім беру мазмұнының негізгі құрылымын, көлемін және оқытудан күтілетін нәтижелерді анықтайды. Әдістемелік құралдың Түсінік хатында бұл нормативтік құжатқа сілтеме жасалуы оның заңды негіздерге сәйкес жасалғанын көрсетеді.

МЖМБС талаптары бойынша, бастауыш білім берудің күтілетін нәтижелері — бұл оқу процесі аяқталғанда білім алушының нені біліп, түсініп, көрсете алатынын сипаттайтын құзыреттіліктер жиынтығы. Бұл жерде құзыреттіліктер үш бағытта қарастырылады:

1. **Білімдік құзыреттілік:** Негізгі ұғымдар мен фактілерді білу.
2. **Функционалдық (қолданбалы) құзыреттілік:** Білімді өмірдегі нақты жағдаяттарда қолдана алу.
3. **Коммуникативті-әлеуметтік құзыреттілік:** Өзара әрекеттесу және ақпарат алмасу дағдылары.

ББЖМ-ға дайындық есептері осы үш құзыреттіліктің, әсіресе, екіншісі — функционалдық сауаттылықты бағалауға басымдық береді.

2. Әдістемелік құралдың құрылымы және оқушының дамуындағы рөлі

«Бастауыш сыныптардағы ББЖМ есептері» әдістемелік құралының негізгі мақсаты — оқушылардың білімін сапалы түрде арттыру үшін олардың танымдық іс-әрекетін белсендіретін тапсырмаларды ұсыну. Бұл құрал оқушылардың есеп шығаруға деген қызығушылығын ояту үшін ойын элементтерін, ребустарды, шығармашылық және зерттеу есептерін пайдалануды ұсынады. Бағдарлама барысында оқушылар тек математикалық біліммен ғана шектелмей, шынайы өмірмен байланысты модельдік есептерді шешуді үйренеді.

2.1. Логикалық-математикалық есептердің рөлі және түрлері

Математикалық сауаттылық — бұл тек есептеу дағдысы ғана емес, сонымен бірге **логикалық пайымдау жүйесін** құру. Әдістемелік құралдағы логикалық есептер мынадай дағдыларды дамытады:

- **Индуктивті және дедуктивті ойлау:** Жеке деректерден жалпы қорытынды шығару (индукция) және жалпы ережеден жеке жағдайды анықтау (дедукция).
- **Жүйелілік:** Берілген ақпаратты дәйектілікпен тізбектеп, оның арасындағы байланысты табу.
- **Абстракциялау:** Нақты нысандардан алшақтап, олардың математикалық моделін құру.

Құралда «Кездесу, қарама-қарсы қозғалысқа берілген есептер» сияқты күрделі тақырыптарға ерекше назар аударылады. Бұл есептер оқушылардан тек формуланы қолдануды емес, қозғалыстың **физикалық моделін** елестетуді және оны **сызба** түрінде көрсетуді талап етеді, бұл — функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдасы.

2.2. Зерттеушілік және қолданбалы есептерді құрастыру принциптері

Зерттеушілік есептер — бұл оқушыға дайын жауапты емес, **шешім табу жолын** іздеуді ұсынатын тапсырмалар. Мысалы, «Әртүрлі өлшем бірліктері (метр, сантиметр, килограмм) берілген жағдайда, ең тиімді сатып алуды қалай есептеуге болады?» деген сияқты өмірлік жағдаяттарға негізделген есептер.

Бұл есептерді құрастыруда мына принциптер сақталады:

1. **Контекстке Бағдарлау:** Есептің шарты оқушының күнделікті өмірімен, қоршаған ортасымен немесе танымал мәдениетпен байланысты болуы керек.
2. **Бірнеше Шешім Жолы:** Есепті бірнеше әдіспен (арифметикалық, алгебралық, графикалық) шешуге мүмкіндік беру.
3. **Деректерді Таңдау:** Есептің шартында артық немесе жетіспейтін деректер болуы мүмкін, бұл оқушының **ақпараттық сауаттылығын** тексереді.

2.3. Сыни ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмалардың критерийлері

Сыни ойлауды дамыту — бұл әдістемелік құралдың негізгі артықшылығы. Сыни ойлауды талап ететін тапсырмалар мынадай қабілеттерді жетілдіреді:

- **Деректерді Бағалау:** Ұсынылған ақпараттың дұрыстығын, толықтығын және өзектілігін анықтау.
- **Дәлелдеу:** Өз шешімін логикалық және математикалық тұрғыдан негіздеу.
- **Қорытынды Жасау:** Есепті шешуден кейін алынған нәтижені өмірлік жағдаятпен байланыстырып, тұжырымдау.
- Әдістемелік құралдағы **тест тапсырмалары** да сыни ойлауды дамытуға бағытталған: дұрыс жауапты жай ғана таңдау емес, қате жауаптардың **неге қате** екенін түсіну және дәлелдеу.

3. Тәжірибелік-сараптамалық талдау: білімдегі олқылықтарды анықтау және түзету жолдары

Әдістемелік құралдың тиімділігін көрсету үшін екі білім беру ұйымының (А.Байтұрсынұлы атындағы тірек мектебі және Қ.Шайменов атындағы жалпы білім беретін мектебі) **2024–2025 оқу жылының** қорытынды мониторинг есептерінен алынған нақты деректерге сараптама жүргізілді.

3.1. «А.Байтұрсынұлы атындағы тірек мектебінің» мониторинг нәтижелеріне анализ

Мониторингке 10 оқушы қатысқан. Нәтижелер: 8 оқушы — орташа деңгей (40–84%), 2 оқушы — төмен деңгей (0–39%). Жоғары деңгейлі нәтиже (85–100%) көрсетілмеген.

Бұл нәтижелер мектептің оқу процесінде белгілі бір жүйелі олқылықтардың бар екенін көрсетеді. Әсіресе, оқушылардың басым көпшілігінің орташа деңгейде қалуы, олардың базалық білімді меңгергенімен, оны жоғары деңгейдегі жағдаяттық есептерде қолдануда қиындық көретінін білдіреді.

Қиындық тудырған тапсырмалар бойынша тереңдетілген талдау:

1. Қашықтықты табуға берілген есептер (Қозғалыс есептері):

- **Проблеманың сипаты:** Оқушылар $S = V \cdot t$ формуласын білуі мүмкін, бірақ **уақыттың, жылдамдықтың немесе қашықтықтың** бір-біріне тәуелділігін және оның өзгеруін толық түсінбейді. Әсіресе, **бір уақытта басталатын** немесе **бір бағытта** және **қарама-қарсы бағытта** қозғалысты салыстыру кезінде қиналады.
- **Себебі:** Формуланы жаттап алуға басымдық беріледі, ал **физикалық мәнін** және **графикалық моделін** құру дағдысы дамымаған.

- *Түзету жолы:* Сабақта міндетті түрде **сызба-кесте** әдісін қолдану, «кездесу уақыты», «арақашықтық» сияқты ұғымдарды визуалды түрде түсіндіру.

2. Құрама есептер:

- *Проблеманың сипаты:* Есептің шартында бірнеше логикалық қадамдарды талап ететін, әртүрлі амалдарды біріктіруді қажет ететін есептер.
- *Себебі:* Оқушылар есепті **логикалық кезеңдерге** бөлуді немесе **талдау-синтез** әдістерін қолдануды білмейді. Бірінші амалдың нәтижесі келесі амалдың негізі болатынын түсінбейді.
- *Түзету жолы:* **Мәселенің логикалық ағашын** құру, яғни «Бұл есепті шешу үшін бірінші нені білуіміз керек? Екінші не істейміз?» деген сұрақтар арқылы оқушының ойлау тізбегін бағыттау.

3. Өлшем бірлік табу:

- *Проблеманың сипаты:* Көптаңбалы сандарды екі таңбалы сандарға бөлу, өлшем бірліктерді (см, м, км; кг, г) бір-біріне дұрыс ауыстыру.
- *Себебі:* Негізгі математикалық ұғымдардың (мысалы, 1 метрде 100 см бар) **автоматтандырылмауы** және оларды есептеу барысында ұмыту. Бөлу алгоритмін жеткілікті түрде меңгермеу.
- *Түзету жолы:* Күнделікті оқу процесінде **ауызша есептеулерге** және **сандарды түрлендіруге** арналған 5 минуттық жаттығуларды жүйелі түрде енгізу.

Атқарылатын жұмыстар: Қайырғали Айлин және Райымқұл Айару сияқты үлгерімі төмен оқушыларға **жекелендірілген тапсырмалар** беру, олардың жіберген қателеріне байланысты **қатемен жұмыс дәптерін** жүргізу және ата-аналармен бірлескен жұмыс арқылы үй тапсырмасының сапасын бақылау.

3.2. «Қ.Шайменов атындағы жалпы білім беретін мектебінің» нәтижелеріндегі динамикалық өсуді модельдеу

Қ.Шайменов атындағы мектебінің есебінде оқушылардың динамикалық өсуіне баса назар аударылған. Мысалы, Бакишев Эльдар мен Мықтыбай Фархаттың 1-тоқсаннан (баға '3', 18–19 балл) 4-тоқсанға (баға '5', 28 балл) дейін жетістіктерінің тұрақты жақсарғаны көрсетілген.

Динамикалық өсудің педагогикалық тиімділігі:

Бұл мысал ББЖМ-ның тек бағалау ғана емес, басқару функциясын да орындайтынын дәлелдейді. Бастапқы баға төмен болған жағдайда, мұғалім мониторинг нәтижелерін сараптап, қалыптастырушы бағалау арқылы жүйелі түрде түзету жұмыстарын жүргізеді.

Динамикалық өсудің негізгі факторлары:

1. **Жүйелі Қатемен Жұмыс:** Әрбір тоқсандық бағалаудан кейін оқушылар жіберілген қателерді талдап, ұқсас есептерді қосымша шығарған.

2. **Математикалық Олимпиадаларға Қатысу:** Оқушылардың олимпиадаларға қатысуы олардың логикалық және күрделі есептерді шешуге деген **мотивациясын** және **танымдық белсенділігін** арттырған.

3. **Критериалды Кері Байланыс:** Мұғалімдердің оқушыларға «Сен қанша білдің?» дегеннің орнына, «Сен қай жерде қателік жібердің және оны қалай түзетесің?» деген тұрғыда кері байланыс бергені.

Басты қиындықтар және оны жеңу:

- **Санды қосындыға көбейту, санды көбейтіндіге бөлу мен көбейту ережелерін қолдану:** Бұл ережелерді оқушылар абстрактілі түрде емес, **геометриялық фигуралардың ауданы** сияқты нақты қолданбалы есептер арқылы меңгерген.
- **Көптаңбалы сандарды екі таңбалы сандарға қалдықпен бөлу:** Күрделі есептеулерді **бағанмен бөлудің** дұрыс алгоритмін тұрақты түрде жаттықтыру арқылы қателіктер саны азайтылған.

Нәтижесінде, оқушылардың білім сапасы артып, олардың математикалық сауаттылығы жоғары деңгейге көтерілген.

4. Педагогикалық ұсыныстар және ББЖМ нәтижелерін оқу процесінде қолдану

ББЖМ нәтижелері — бұл тек статистика емес, ол оқу процесін жақсартуға арналған нақты нұсқаулық.

4.1. Мониторинг нәтижелері негізінде оқу процесін жекелендіру

Мониторинг қорытындыларына сүйене отырып, мұғалімдер оқушыларды үш топқа бөле алады:

1. **Төмен деңгейдегі оқушылар:** Базалық білімде олқылықтары бар.

- *Жұмыс түрі:* Репетиторлық сабақтар, жеңілдетілген және жекелендірілген тапсырмалар, алгоритмдерді қайталау.

2. **Орташа деңгейдегі оқушылар:** Базалық білім бар, бірақ функционалдық сауаттылық тапсырмаларын орындауда қиналады.

- *Жұмыс түрі:* Қолданбалы және құрама есептердің қиындық деңгейін біртіндеп арттыру, сыни ойлауға бағытталған топтық жобалар.

3. **Жоғары деңгейдегі оқушылар:** Оқу мақсаттарын толық меңгерген.

- *Жұмыс түрі:* Олимпиадалық есептер, зерттеушілік жобалар, сыныптағы басқа оқушыларға көмек көрсету (тьюторлық).

Бұл тәсіл **«Жеке даму траекториясын»** құруға және әрбір оқушының потенциалын максималды түрде ашуға мүмкіндік береді.

4.2. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттырудағы әдістемелік құралдың рөлі

Әдістемелік құрал тек оқушыларға арналған ғана емес, сонымен бірге мұғалімдердің кәсіби дамуына да ықпал етеді:

- **PISA форматына үйрету:** Құрал мұғалімдерге халықаралық зерттеулердің талаптарына сай келетін тапсырмаларды қалай құрастыру және талдау керектігін үйретеді.
- **Сапалы Кері Байланыс Құру:** Критериалды бағалау жүйесінің дескрипторлары негізінде оқушылардың қатесін нақты және конструктивті түрде талдауға көмектеседі.
- **Деректерге Негізделген Шешім:** Мұғалімдер интуицияға сүйенбей, нақты мониторинг деректеріне сүйеніп, оқыту стратегиясын өзгертуге дағдыланады.

4.3. Болашақ зерттеу бағыттары: интеграция және цифрлық технологиялар

Болашақта ББЖМ-ның тиімділігін арттыру үшін мына бағыттарды зерттеу және енгізу қажет:

1. **Цифрлық Мониторинг Жүйесі:** Электрондық тестілеу платформаларын енгізу арқылы нәтижелерді талдауды автоматтандыру және оқушыға кері байланысты жедел беру.

2. **Интеграциялық Есептер:** Математика, оқу сауаттылығы және жаратылыстану пәндерін біріктіретін, күрделі, пәнаралық мәселелерді шешуге бағытталған тапсырмалардың үлесін арттыру.

3. **Soft Skills (Жұмсақ дағдылар) Мониторингі:** Бастауыш сыныптардағы ынтымақтастық, коммуникация, өзін-өзі реттеу сияқты құзыреттіліктерді бағалаудың валидті әдістемесін әзірлеу.

Қорытынды

«Бастауыш сыныптардағы білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингісіне дайындық есептері» атты әдістемелік құрал — Қазақстанның бастауыш білім беру жүйесіндегі сапаны басқарудың маңызды және тиімді құралы. Бұл құрал МЖМБС-тың функционалдық сауаттылықты дамы-

ту жөніндегі талаптарына толық жауап береді және оқушылардың тек білімді қайталау қабілетін емес, оны **өмірлік жағдаяттарда қолдану** дағдысын қалыптастыруға бағытталған.

Жүргізілген тәжірибелік-сараптамалық талдау (А.Байтұрсынұлы және Қ.Шайменов мектептерінің деректері) ББЖМ-ның нақты олқылықтарды (құрама есептер, қозғалыс есептері) анықтаудағы және оларды жою бойынша **мақсатты педагогикалық іс-шараларды** жоспарлаудағы шешуші рөлін дәлелдеді. Әсіресе, Қ.Шайменов мектебінің мысалында көрсетілгендей, **мониторингтік нәтижелерге негізделген жүйелі түзету жұмыстары** оқушылардың білім жетістіктерінің **оң динамикасын** қамтамасыз етеді.

Қорыта келгенде, бұл әдістемелік құрал бастауыш білім берудегі **функционалдық сауаттылық пен сыни ойлау дағдыларын** дамытудың әдістемелік практикалық негізі ретінде маңызды орынға ие және мұғалімдердің оқыту стратегияларын жетілдіруге, сондай-ақ білім сапасын арттыруға елеулі үлес қосады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы. — Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (МЖМБС). — Астана, 2022.
3. Оңалбек Ж. Әдістемелік нұсқаулық: Бастауыш сыныптардағы білім алушылардың білім жетістіктерінің мониторингісіне дайындық есептері және кері байланыс ұйымдастыру жолдары. — Астана, 2023.
4. Шілдебаева Ж. К. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері. — Алматы: Білім, 2024.
5. Мыңбаева А. К. Сыни ойлауды дамыту технологиялары және оны бастауыш мектепте қолдану. — Астана: Фолиант, 2023.

«Халықтың кемеліне келіп өркендеп өсуі үшін ең алдымен азаттық пен білім қажет».

Шоқан
Уәлиханов

Көркем шығарманы 5-сынып оқушыларына талдатып үйрету әдістері

А. Ж. АДАСБЕКОВА,

«Абай атындағы тірек мектебі
(РО)» КММ,
Абай ауданы

Бұл мақалада әдебиетті оқытудың негізгі бағыттары мен 5-сыныптан бастап көркем шығарманы талдау тәсілдері қарастырылады. Тақырып пен идеяны анықтау, кейіпкерді, автор бейнесін және көркемдік құралдарды талдау бойынша тиімді әдістер ұсынылған. Класстер, «кейіпкер паспорты», «автор айнасы» сияқты практикалық үлгілер оқушының мәтінді терең түсінуіне, салыстыру, интерпретация және ой қорыту дағдыларын дамытуға бағытталған. Материал мұғалімдерге сабақ құрылымын жүйелі жоспарлауға көмектеседі.

Оқушыларға сапалы білім мен тәрбие беруде, жеке тұлғаны жан-жақты етіп қалыптастыруда оқытудың жаңа талаптары туындап, оның тәсілдерін үнемі жетілдіріп, дамытып отыру керек. Осы тұрғыда, бірінші кезекте, әр мұғалімге тынымсыз еңбектенуді, оқытудың жаңа технологияларын, әдістерін тиімді пайдалануды талап етіледі. Оқушыларды өз ұлтының, өз елінің азаматы ретінде қалыптастыруда төл әдебиетімізді оқытудың маңызы зор. Әдебиеттің адам өмірінде алар маңызы қаншалықты болса, әдебиеттің негізгі тірегі — көркем шығармаларды талдату да маңызды болмақ.

5-сыныпта оқушыларға әдеби туындыларды оңай әрі жүйелі түрде талдатуды меңгертсек, жоғары сыныптарда көлемді шығармаларды тереңірек талдау дағдылары қалыптасатыны сөзсіз. Ұсынылып отырған мақала 5-сыныпқа қазақ әдебиеті пәнінен сабақ беретін мұғалімдерге көмекші материал бола алуы үшін оқу бағдарламасындағы меңгерілетін тақырыптар мен оқу мақсаттары негізінде әдістер мен тапсырма үлгілерін ұсынбақшымыз.

Бастауыш сыныпта әдебиеттік оқу пәні оқушыларда әдеби білімнің негізін қалыптастырса, 5-сыныпта оқушылар қазақ әдебиетінің терең сырына үңіле отырып, көлемдірек көркем шығармалармен танысады. Көркем шығарманы оқу, тақырыбы мен идеясын анықтау, кейіпкерлерге ғана талдату бүгінде аздық етеді. Әдебиетті оқытуда белгілі әдістемешілер Т.Ақшولاқов, Қ.Бітібаева, Т.Жұмажанова еңбектерін зерделей келе, әдеби туындылардың сан алуан талдау түрлері бар екенін көруге болады.

Көркем шығарма дәстүрлі білім беру негізінде, қазірдің өзінде, «идея — тақырып — образ — көркемдік ерекшелік» тұрғысында оқытылып келеді. Көркем

шығарманы бұл тұрғыдағы талдау реті көптеген әдістемеші-ғалымдардың (Т.Ақшولاқов, А. Ы. Көшімбаев, Ә.Қоңыратбаев, т.б.) еңбектерінде берілді.

Алайда, Қ.Бітібаева өз еңбектерінде шығарманы «**көркемдік ерекшелік — образ — тақырып — идея**» түріндегі талдау тиімдірек деп көрсетеді.

Қ.Бітібаева бұл талдау түрінде, ең алдымен, көркем шығарма тіліне, содан соң образға көп көңіл бөліп, соның негізінде негізгі мәселеге назар аударады. Бұл әдістемеші-ғалымдардан бөлек түрлі қазақ әдебиетін оқыту бойынша ұсынымдарды қарастыруға болады. Бүгінде қазақ әдебиетін оқытудың жаңаша үлгілері, заманауи әдістері қажет екені туындап отыр. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері көп жағдайда оқыту мақсаттарына сәйкес әдістерді алуда, оған сәйкес тапсырмаларды құрастыруда сәл қиналып жатады. Себебі оқулықтағы кейбір тапсырмалар оқу мақсаттарына сай болмай, оны түрлендіруді қажет етеді.

Оқу бағдарламасындағы оқыту мақсаттарын жүйелей келе, 5-сыныпта көркем шығарманы талдатудың мынадай түрлерін бөліп қарастыруға болады: әдеби туындыны тақырып пен идея тұрғысынан талдау, әдеби шығарманың жанрына қарай талдау (фабуласы мен сюжеттік дамуы), образдық талдау, әдеби эссе жазу, тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарын талдау, автор бейнесін талдау.

Көркем шығарманы меңгерту үдерісінде **тақырып пен идеяны анықтау** — әдеби талдаудың негізгі компоненттерінің бірі. Тақырып пен идеяны меңгерту оқушылардың мәтіннің мазмұндық-мәндік құрылымын түсінуіне, авторлық көзқарасты қабылдауына, көркемдік әлемді тануына мүмкіндік береді.

Тақырып пен идеяны анықтау барысында оқушылар тек оқиғаны тізбекте-

мей, олардың мәнін ашады, авторлық көзқарасты түсінеді және әдеби туындыдағы адамгершілік құндылықтарды өз тәжірибесімен байланыстырады. Бұл үдеріс салыстыру, талдау, жинақтау, дәлелдеу, баға беру дағдыларын қалыптастырады.

Тақырып пен идеяны анықтауда оқушылардың жас ерекшелігіне сай келетін мынадай әдістерді алуға болады.

1-кесте

Әдіс атауы	Мақсаты	Тапсырма үлгісі
Кластер «Тақырып сәулесі»	Мәтін мазмұны бойынша тақырыптық түсінік қалыптастыру	«Адамгершілік» тақырыбына ассоциациялар жазу
«Негізгі ойды тап»	Авторлық түйінді, ұстанымды анықтау	«Шығарма не үшін жазылған?» сұрағына жауап бер
Сұрақ-жауап	Ойды тереңдету	Неліктен автор осы проблеманы көтерді?
«Автор – Кейіпкер – Оқырман» моделі	Автор мақсатын, кейіпкер әрекетін және оқырманның түсінігін салыстыру	Үш бағанға қысқаша түсіндірме жазу
«Қорытынды пікір» абзацы	Идеяны тұжырымдау	Менің ойымша, автордың жеткізгісі келген ойы...

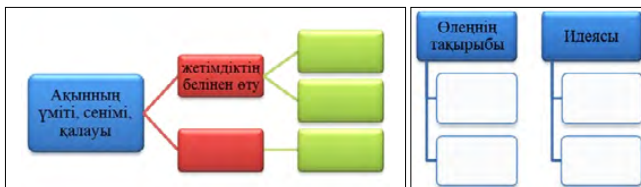
Тапсырма үлгісі:

«Тақырып сәулесі» кластері

Тақырып: Дулат Бабатайұлы «О, Ақтан жас, Ақтан жас» өлеңі.

Оқу мақсаты: 5.1.2.1 әдеби шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтау;

Тапсырма: Дулат Бабатайұлы «О, Ақтан жас, Ақтан жас» өлеңінде ақынның айтқысы келген ойы, Ақтанға артқан сенімі мен қалауын кластерге түсір.

Тақырып пен идеяны талдау — оқушының мәтінді түсіну деңгейін арттырудың маңызды бөлігі. Бұл жұмыс оқушының көркем ойлауын жетілдіріп, адамгершілік құндылықтарды қабылдауға, өз пікірін жүйелі білдіруге және әдеби-теориялық түсінігін кеңейтуге ықпал етеді.

Келесі кезекте көркем шығарманы талдаудың аза маңызды бөлігі — *образдар жүйесін (кейіпкерлер) талдауға* дағдыландыру. Көркем шығармадағы кейіпкер — авторлық таным мен идеялық-эстетикалық ұстанымның көрінісі, шығармадағы оқиғаларды алға жетелейтін тұлғалық бейне. Кейіпкердің образын талдау оқушылардың шығарманы терең түсінуін, мінез-құлқын, іс-әрекетін, құндылық бағдарларын тануын қамтамасыз етеді. Әдебиеттануда «образ» ұғымы кейіпкердің сыртқы әре-

кеті мен әлеуметтік рөлін ғана емес, оның ішкі әлемін, сезімін, ой-толғанысын, дүниетанымын қамтитын кешенді көркемдік құбылыс ретінде қарастырылады.

Кейіпкерді талдау оқушыда интерпретация, пайымдау, салыстыру, бағалау дағдыларын қалыптастырады. Бұл үдеріс тұлғалық дамуға, эмоционалды интеллектінің артуына, адами құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді.

Кейіпкер талдаудың негізгі бағыттары:

2-кесте

1	Тұлғалық сипаттама	▶ сыртқы келбет, жас ерекшелігі; ▶ мінез-құлық ерекшелігі; ▶ эмоциялық күйі, сезімі.
2	Әлеуметтік рөлі	▶ отбасындағы, қоғамдағы рөлі; ▶ жауапкершілік деңгейі; ▶ әлеуметтік орта әсері.
3	Мотив және мақсат	▶ әрекет себебі; ▶ түпкі ниеті, өмірлік ұстанымы.
4	Авторлық позиция	▶ автордың кейіпкерге қатынасы; ▶ кейіпкер арқылы жеткізілетін идея.
5	Көркемдік құралдар	▶ портрет, психологиялық портрет; ▶ ішкі монолог.

Тапсырма үлгісі:

«Кейіпкер талдау алгоритмі» әдісі

Тақырып: Т.Нұрмағамбетов «Анасын сағынған бала» әңгімесі.

Оқу мақсаты: 5.1.3.1 көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашу.

Тапсырма: Т.Нұрмағамбетов «Анасын сағынған бала» әңгімесіндегі Есмағамбетке төмендегі алгоритмді пайдалана отырым, талдау жаса.

3-кесте

Т. Нұрмағамбетов «Анасын сағынған бала» әңгімесі Кейіпкер: Есмағамбет		
1	Кейіпкер туралы жалпы мәлімет	Оқушы жауабы
2	Сыртқы және ішкі сипаттамасы	
3	Кейіпкердің іс-әрекетіне баға	
4	Негізгі қасиеттері және дәлел	
5	Автордың көзқарасы	
6	Өз көзқарасым және өмірмен байланыс.	

Кейіпкерлерге талдауда төмендегі әдіс түрлерін де қолдануға болады. Жүйелі түрде ұсыну үшін кестеге салып көрсетсек.

4-кесте

Әдіс атауы	Мақсаты	Тапсырма үлгісі
«Кейіпкер паспорты»	Негізгі ақпаратты анықтау	Өскен ортасы, жасы, мінезі, мақсаты
«Тұлғалық спектр»	Кейіпкер қасиеттерін топтастыру	Мейірімді, батыл, адал Көркем шығармадан дәлел келтіру
«Эмоциялық карта»	Ішкі сезімін тану	Осы тұста кейіпкер не сезінді?
«Салыстырмалы кесте»	Салыстыру, тұжырым жасау	Кейіпкер — өзім — қоғам

«Адамды тәрбиелеу —
демек оның ертеңгі қуанышқа
ие болатын келешек
жолын тәрбиелеу»

А. С. Макаренко

Көркем шығарманы меңгертуде тағы бір талдаудың түрі — автор бейнесіне талдау жасату. Автор бейнесін талдау — оқушыны мәтінді тек сюжеттік деңгейде емес, идеялық-эстетикалық тұрғыдан қабылдауға үйрететін маңызды бағыт. Автор бейнесі — шығарманың рухани өзегі, көркем дүниетанымның бастауы және оқырманды белгілі бір ойға жетелейтін жетекші күш. Әдеби туындыны тандауда автор позициясын тану оқушының әдеби-эстетикалық санасын қалыптастырады, құндылық бағдарын айқындайды.

Автор бейнесін талдауда автордың өмірлік тәжірибесі, ұстанымы, баяндау тәсілі, автор тілі және стилі, әлеуметтік және адамгершілік идеяларға баса назар аударған жөн. Автор бейнесін талдауға арналған төмендегідей алгоритм ұсынуға болады:

5-кесте

Қадамдар	Сұрақ үлгісі
Автор туралы ақпарат	Автор кім? Қай кезеңде өмір сүрді?
Мақсаты	Неге бұл шығарманы жазды? Нені жеткізгісі келді?
Автор көзқарасы	Жақтаған, қарсы болған идеясы қандай?
Кейіпкер арқылы берілген ой	Кейіпкер сөздері мен іс-әрекеті арқылы қандай ой айтылған?
Оқырманға әсері	Шығарма саған қандай ой салды? Қандай сезім тудырды?

Автор бейнесін талдатуға арналған практикалық әдіс-тәсілдер:

6-кесте

Әдіс атауы	Мақсаты	Тапсырма үлгісі
«Автор айнасы»	Автор позициясын анықтау	Автор неге дәл осы кейіпкер тағдырын таңдады?
«Авторға сұрақ»	Шығармашылық диалог	Авторға 5 сұрақ жазып, автор атынан өзің жауап беріп көр.
«Түсіндіру картасы»	Эмоция мен идеяны тану	Автордың негізгі ойын 3 сөйлеммен тұжырымда
«Автор дауысы»	Авторлық ұстанымды сезіну	«Мен автор болсам, шығарманы былай аяқтар едім...»

Тапсырма үлгісі:

Тақырып: Н.Ақыш «Нағыз әже қайда?» әңгімесі.

Оқу мақсаты: 5.2.2.1 эпикалық шығармадағы автор бейнесін анықтау.

«Автор айнасы» әдісі

1-қадам. Автор бейнесін анықта (айнаның 1-беті)
Төмендегі сұрақтарға шығармадан дәлел келтіре отырып жауап бер:

1. Автор әңгімені дауыспен / тонмен баяндайды?
— Жылы ма, өкінішті ме, назды ма?

2. Автор қай кейіпкерге ерекше назар аударады? Неге?

3. Әңгімеде автордың өзі айтпай, бірақ сездіріп тұрған ойы қандай?

4. Автор әженің іс-әрекетін қалай сипаттайды? Автор қалауындағы әже бейнесі қандай?

2-қадам. Автор бейнесін анықта (айнаның 2-беті)

5. Әжеге деген сағыныш қандай ұлттық құндылықпен байланысты? (отбасы, үлкенге құрмет, мейірім)

6. «Нағыз әже» дегенді автор қалай түсіндіреді деп ойлайсың?

7. Балалардың әжені іздеуі автор үшін қандай символдық мәнге ие?

3-қадам. Автор айнасына өз ойыңды түсір.

8. Егер сен автордың орнында болсаң, әңгімені қалай аяқтар едің?

9. Автордың бала мінезін көрсету тәсілі саған қаншалықты әсер етті? Неге?

10. Автор бұл әңгімені жазу арқылы оқырманға қанай ескерту, ой салғысы келді деп ойлайсың?

Қорытындылай келе, автор бейнесін талдау оқушының көркем мәтінді терең түсінуіне, адамгершілік-құндылық көзқарасының қалыптасуына, эстетикалық талғамының дамуына, сыни және шығармашылық ойлауына, эмоционалдық интеллектінің артуына тікелей ықпал етеді.

Көркемдегіш құралдар мен троптың түрлеріне қарай көркем шығарманы талдату. Көркем шығарманы оқытуда троптар мен көркемдегіш құралдарды меңгерту — оқушының тілдік мәдениетін, эстетикалық қабылдауын және мәтінді терең түсіну қабілетін қалыптастыратын маңызды бағыт. Троп пен көркемдік тәсілдер автордың эстетикалық ой-ниетін, эмоциялық әсерін, көркем образды жасау жолдарын танытады.

5-сыныпта көркемдегіш құралдарына талдау бойынша бір ғана оқу мақсаты берілген. Оқу мақсатына сәйкес оқушыларға шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарын талдауға төмендегідей алгоритм ұсынуға болады.

Оқу мақсаты: 5.2.3.1 шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарын (теңеу, эпитет, ауыспалы мағынадағы сөздер, қайталау, өлең құрылысы) мағынасын анықтау.

Тапсырма үлгісі:

1. Көркемдік құралды шығармадан тап.

2. Оның түрін анықта (эпитет, теңеу, ауыспалы мағынадағы сөз, қайталау, т.с.с.).

3. Мағынасын түсіндір.

4. Шығармадағы қызметін түсіндір.

5. Өз мысалыңды құрастыр.

5-сынып оқушыларына шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарын меңгерудің басты мақсаты — олардың көркем сөз табиғатын түсінуін, мәтіндегі жасырын мағынаны тануын және образды ойлау қабілетін дамыту. Көркемдегіш құралдарды талдау арқылы оқушылар шығарманы терең түсінуге, бейнелі ойлауға, шығармашылықпен жұмыс істеуге, көркемдік талғамын дамытуға үйренеді.

Көркем шығармадан алған әсері мен ой-тұжырымы арқылы эссе жазуға бағыттау. Көркем шығарма оқу — тек оқиға мазмұнын меңгерумен шектелмейді, ол оқушының рухани жан дүниесін байытып, эстетикалық қабылдау қабілетін дамытады. Оқушы мәтінді қабылдау нәтижесінде белгілі бір эмоция, ой, сезім, көзқарас қалыптастырады. Осы жеке әсері мен ой-толғанысын эссе форматында білдіру — тұлғалық дамудың, оқырмандық мәдениеттің және сыни ойлаудың көрсеткіші. Эссе жазу қарапайым алгоритммен 5-сыныптан бастап меңгертілсе, жоғары сыныпта оқушыларда жүйелі жазу дағдысы қалыптасады. Оқу бағдарламасын қарайтын болсақ, оқушыларға әдеби эссе жазғызып үйрету мақсат ретінде алынған.

5.3.3.1 шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу.

Көркем шығарма негізінде эссе жазу арқылы оқушылар:

— көркем мәтінмен эмоционалдық байланыс орнатады;

— кейіпкер әлемін түсініп, оның әрекетіне баға береді;

— өмірлік құндылықтар мен автор идеясын салыстырады;

— өзінің көзқарасын дәлелмен баяндайды;

— тілдік және логикалық сауаттылығын дамытады.

Эссе жазуға дайындық кезеңі.

1. *Эмоциялық рефлексия.* Бұл шығарма мені қандай сезімге бөлейді? Қай тұс маған ерекше әсер етті?

2. **Мағыналық сұрақтар.** Кейіпкердің қай әрекеті мені ойландырады? Шығармадағы негізгі ой мен үшін қандай мәнге ие?

3. *Түйін ой құрау.* Оқушы эссе жазбас бұрын 1–2 жанақы ой жасайды. Мысалы:

«Адалдық — ең үлкен адамдық қасиет», «Әр баланың жүрегінде мейірім бар».

Оқушыға арналған тірек сөздер:

Менің ойымша...

Меніңше, бұл шығарма...

Маған ерекше әсер еткен эпизод...

Осы тұстан мен мынадай сабақ алдым...

Мен өз өмірімде...

Эссе жазып үйретуге дағдыландыратын мынадай әдістерді ұсынуға болады:

7-кесте

Әдістер	Тапсырма үлгісі
«Эмоциядан ойға»	Суретте: қай тұста қуандым, күйіндім, ойландым?
«Дәлел картасы»	Негізгі ой — мысал — дәлел — қорытынды
«3 түйін — 3 ой»	Мәтіннен 3 сөйлеп таңдап алып, әрқайсысына ой жаз
«Құндылық бағы»	Шығарма қандай құндылыққа үйретеді (адалдық, мейірім...)
«5 сөйлемдік эссе»	1-тақырып, 2-й, 3-мысал, 4-қорытынды, 5-тілек, ұсыныс.

Түйіндей келе, көркем шығарма негізінде эссе жазуды үйрету — оқушының эстетикалық танымын, ішкі мәдениетін, сыни ойлауын, коммуникативтік дағдысын, рефлексия мен өзіндік пікір айту қабілетін қалыптастыратын маңызды әдістемелік бағыт. Бұл үдеріс баланың «оқырман» деңгейінен ойшыл, сезімтал, өзіндік тұжырым жасай алатын тұлға деңгейіне көтерілуіне ықпал етеді.

Әдебиет пәні — оқушының жан дүниесіне әсер етіп, рухани байлық пен адамгершілік қасиеттерді бойына дарытатын ерекше сала. Әдеби шығарманы оқыту арқылы мұғалім тек әдеби білім беріп қана қоймай, оқушының жүрегіне жол табады, оны ойлануға, ізденуге, өзін және өзгені түсінуге үйретеді. Оқушыларды өз ұлтының, өз елінің азаматы ретінде қалыптастыруда төл әдебиетімізді оқытудың маңызы зор. Әдебиеттің адам өмірінде алар маңызы қаншалықты болса, әдебиеттің негізгі тірегі — көркем шығармаларды талдату да маңызды болмақ.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі №399 бұйрығына 36-қосымша «Негізгі орта білім беру деңгейінің 5–9 сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы.
2. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. — Астана, 2025.
3. Ақшолоқов Т. Көркем шығарманың эстетикалық табиғаты. — Алматы: Ғылым, 2001. — 337 б.
4. Бітібаева Қ. М. Әуезов туындыларын мектепте оқыту. — Алматы: Мектеп, 2003. — 120 б.
5. Бітібаева Қ. Әдебиет сабағының түрлері мен үлгілері. — Алматы: Мектеп, 2003. — 141 б.
6. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі мен технологиясы. — Алматы: Білім, 2003. — 357 б.

Формирование инженерного мышления у учащихся старших классов как основа осознанного выбора профессии

Статья посвящена исследованию условий формирования инженерного мышления у учащихся 9-х классов КГУ «ОШ №62» г. Караганды в процессе профориентационной и учебно-практической деятельности. Представлены методы работы, включающие мастер-классы, практико-ориентированные занятия, проектную деятельность, экскурсии на предприятия наставничество, профориентационные игры. Анализируется влияние таких форматов на развитие интереса к техническим и инженерным профессиям, а также на осознанность выбора образовательной траектории.

Е. В. АКПАРОВА,
КГУ «Общеобразовательная
школа №62»,
г. Караганда

Введение. Современный рынок труда предъявляет высокие требования к уровню технологической грамотности и инженерного мышления выпускников школ. В Казахстане, как и во всём мире, наблюдается растущий спрос на специалистов технического профиля — инженеров, программистов, технологов, конструкторов.

Задача школы: обеспечить условия, в которых ученик сможет осознанно определить свои профессиональные интересы, выявить способности и сделать первый шаг к построению будущей карьеры.

Цель исследования: определить, какие формы работы наиболее эффективно способствуют развитию инженерного мышления у девятиклассников.

Методика.

- Мастер-классы технической направленности.
- Профессиональные экскурсии.
- Проектная деятельность.
- Индивидуальное консультирование.
- Профориентационные игры.
- Анкетирование.

Практическое применение.

Исследование проводилось в течение 2024–25 учебного года в 9-х классах. Использовались следующие методы:

1. Мастер-классы технической направленности.

На основе опыта российских и казахстанских «Кванториумов» были проведены мастер-классы учителем, приглашёнными выпускниками школы по темам: робототехника, электроника и схемотехника, основы инженерного проектирования, программирование контроллеров. Мастер-классы представляют собой уникальную возможность для учащихся, погрузиться в мир науки и технологий. Данные мероприятия организуются с целью развития инженерного и технического мышления, что позволяет применять полученные знания на практике. Ученики работают с лабораторным оборудованием и комплектами по робототехнике. Так в этом году провели круглый стол, на который был приглашён выпускник 2007 года Хасенов Муслим, профессор MNU и Роговой Максим, ведущий инженер, выпускник

2010 года. На встрече они поделились своими историями и опытом, погрузив ребят в мир инженерного труда, подчеркнув, что обучение и постоянное саморазвитие являются ключевыми аспектами успеха в профессии. Следующим этапом было проведение мастер-класса учащимися 9 класса по робототехнике для начальной школы. Активисты показывали гостям, как собирать и управлять роботами, провели соревнования: «Мини-футбол», «Суммо». Так же провели мастер-класс «В мире науки». Во время подготовки и проведения мастер-классов ребята изучают темы и приборы, узнают новое в науке и технике, что помогает понять, какие области им интересны и близки. Кроме этого, в ходе мастер-классов обучающиеся могут примерить на себя роль учителя, возможно, среди них появится будущий учитель физики, химии, информатики.

2. Профессиональные экскурсии обучающихся служат важным дополнением к профориентационной работе.

Учащиеся посетили предприятия Караганды: производственный цех металлургической компании, лабораторию технического колледжа, центр молодёжных инженерных проектов, школу для одарённых детей «Мурагер».

Данные мероприятия позволили учащимся увидеть реальные рабочие процессы и познакомиться с профессиями непосредственно на местах, узнать о перспективах карьеры в разных отраслях. Таким образом, у ребят формируется осознанный выбор будущей профессии и развиваются практические навыки, которые так необходимы в современном мире.

3. Проектная деятельность.

Ученики разработали инженерные мини-проекты: робот-перевозчик, автоматическая система полива, макет «умного кабинета», исследовательский проект «Измерение качества окружающей среды». Проекты выполнялись в группах, что развивало навыки коммуникации и распределения ролей. Ребята принимали участие и заняли призовые места в конкурсах проектов по физике и информатике в МАНДДЮ, в конкурсах разного уровня по робототехнике.

4. Индивидуальное консультирование является важным этапом в профориентационной работе, которое позволяет школьникам оценить свои способности и определить правильное направление для дальнейшего обучения и карьеры. На классных часах, используя современные методики тестирования психолог школы, помогает каждому ученику выявить сильные стороны, интересы и предпочтения, что значительно упрощает процесс выбора будущей профессии. Наставничество «ученик-ученик» активно применяется на уроках и внеурочное время. Учащиеся 9 класса организуют экскурсии для начальной школы и мастер-классы. Эта модель даёт возможность старшеклассникам развивать свои лидерские качества и определять зону ответственности. Модель «учитель-ученик» позволяет получать опыт, знания, формировать навыки, компетенции и ценности.

В роли наставников выступали учащиеся 10–11-х классов физико-математического направления, а также учитель физики и информатики.

5. Профориентационные игры представляют собой особый формат учебно-практической деятельности, основанный на моделировании реальных профессиональных ситуаций, решении инженерных задач, командном взаимодействии и применении знаний по физике и информатике в практическом контексте. Для учащихся 9 «А, Б» класса КГУ «ОШ №62» профориентационные игры стали значимым инструментом развития инженерного мышления, критического анализа и формирования осознанной образовательной траектории.

В ходе исследования рассматривалось, как участие учеников в квестах, инженерных симуляциях и играх влияет на их мотивацию, успеваемость, профессиональные намерения и способность применять теорию на практике. В исследовании использованы три игровых формата:

Квест-инженерия «ТехноМаршрут» (механика, электрические цепи, алгоритмика).

Квиз+ практика «Инженерный мозговой штурм».

Мини-хакатон «Умный кабинет» (быстрая разработка инженерного решения).

Ниже приведены ключевые результаты анкетирования до и после профориентационных игр.

«табл. 1» Интерес к инженерным и техническим направлениям

Показатель	До	После
Интересуюсь техническими профессиями	33 %	59 %
Планирую связать обучение с инженерным направлением	22 %	48 %
Хочу развивать навыки программирования / электроники	41 %	68 %

«табл. 2» Оценка полезности игровых форматов

Критерий	Средний балл (1-5)
Было интересно	4,6
Понял, что инженерные задачи можно решать творчески	4,4
Игры помогли применить знания по физике / информатике	4,7
Формат способствует выбору профессии	4,2

Качественные выводы по анкетам.

74 % учащихся отметили, что лучше стали понимать, где применять физику и информатику в реальной жизни.

52 % сообщили, что игры помогли «примерить» разные роли (программист, инженер, техник).

63 % отметили рост уверенности в работе с оборудованием и технологиями.

5. Аналитическая часть: влияние профориентационных игр.

5.1. Развитие инженерного мышления.

Игровые форматы оказались эффективны для развития ключевых компонентов инженерного мышления: умение выделять проблему и формулировать задачу, поиск и оценка нескольких вариантов решения, логическое моделирование и алгоритмизация. Во время квест-заданий учащиеся демонстрировали способность быстро переключаться между задачами и применять физические законы для реального результата. Участники работали активнее даже слабые ученики, возрастала инициатива. Ребята предлагали решения, экспериментировали, проявляли лидерские качества и ответственность. Игры снимают барьер между «школьной» физикой и реальными технологиями. Учащиеся начали задавать вопросы: «А почему здесь нужна последовательная схема?», «Как защитить датчик от перегрузки?», «Можно ли автоматизировать этот процесс?». Это свидетельствует о формировании технического мышления и инженерного подхода.

Исследование подтвердило высокую эффективность профориентационных игр как инструмента формирования инженерного мышления у учащихся 9-х классов.

Результаты исследования

1. Изменение учебной мотивации.

По итогам анкетирования:

68 % учащихся отметили повышение интереса к техническим дисциплинам;

54 % выразили желание продолжить обучение в колледжах или вузах инженерного профиля;

75 % предпочли практические занятия как наиболее полезную форму обучения.

2. Развитие инженерных компетенций.

В наблюдениях фиксировалось развитие: навыков анализа и решения задач, способности работать с техническими устройствами, умения проектировать и тестировать модели, креативного инженерного подхода.

3. Уверенность в профессиональном выборе.

После серии мероприятий количество учащихся, не определившихся с профессией, снизилось с 46 % до 22 %.

Вырос интерес к профессиям: инженер-конструктор, программист, технолог производства, инженер-электронщик, IT-технологии.

Полученные данные показывают ключевые тенденции:

- практическая и проектная деятельность существенно повышают интерес школьников к инженерным профессиям;

- экскурсии и взаимодействие с реальными предприятиями дают детям понимание требований рынка труда;
- наставничество повышает уверенность учащихся и формирует эмоционально-практическую поддержку;
- игры способствуют развитию практических навыков, повышают мотивацию, укрепляют интерес к техническим профессиям и формируют важные компетенции XXI века.

Таким образом, интеграция форматов, используемых в школе является эффективной стратегией.

Рекомендации.

По результатам проведенного исследования уровня учебной мотивации, качества знаний и эффективности применения профориентационных игровых методов в 9-х классах КГУ «ОШ №62» города Караганды разработаны следующие рекомендации, направленные на совершенствование процесса обучения естественно-научным дисциплинам в общеобразовательной школе.

Использовать профориентационные игровые методики как элемент системной мотивации учащихся. Наиболее эффективными показали себя инженерные, технологические и исследовательские игры, имитирующие реальные профессиональные задачи (инженер-конструктор, программист, лабораторный аналитик и др.). Такие формы работы позволяют учащимся осознать практическую значимость предмета, способствуют развитию интереса и снижению учебной тревожности. Интегрировать игровые кейсы в структуру урока. Рекомендуется включать игры: в начале изучения новой темы как мотивационный блок, в середине урока для формирования компетенций (анализ, синтез, моделирование), на этапах обобщения — как форму применения знаний в практических ситуациях. Применять результаты анкетирования учащихся при планировании образовательного процесса.

Учащиеся с высокой познавательной мотивацией продуктивно работают в исследовательских и проектных играх, учащиеся с низкой мотивацией — в ролевых и командных играх, создающих ситуацию успеха, учащиеся с повышенной тревожностью — в кооперативных играх, не имеющих соревновательного характера.

Рекомендации по применению результатов исследования в образовательном процессе. Создать внутри школьного методического объединения банк профориентационных игр и кейсов. Его можно систематизировать по предметам и классам, что позволит облегчить внедрение игровой практики для всех учителей естественно-научного цикла, организовывать практические занятия, моделирующие профессиональные контексты. Учителям рекомендуется использовать задачи, имитирующие: инженерные решения (физика), химико-аналитические исследования (химия), программные разработки и анализ данных (информатика).

Рекомендации для повышения качества учебной мотивации учащихся 8–11 классов.

Включать игровую модель мотивации на регулярной основе, минимум 2 раза в месяц.

Предоставлять учащимся свободу выбора в проектных и игровых заданиях.

Использовать рейтинги, бейджи, элементы геймификации для формирования внутренней мотивации.

Создавать условия для успеха учащихся со сниженной учебной самооценкой, включая задания разного уровня сложности и командную работу. Регулярно проводить рефлексию, анализируя, какие формы были наиболее полезными с точки зрения самих учащихся.

Заключение

Проведенное исследование подтверждает, что формирование инженерного мышления у учащихся 9 классов возможно при использовании активных, практико-ориентированных и профориентационных методов обучения.

Для обеспечения дальнейшего роста интереса к техническим профессиям в КГУ «Общеобразовательная школа №62» планируется: расширить спектр инженерных проектов, организовать новые экскурсии на предприятия, наладить сотрудничество с колледжами и вузами Караганды, открыть школьный инженерный кружок, развивать систему наставничества.

Практический вывод: комплексная профориентационная работа позволяет учащимся не только получить знания, но и сделать осознанный выбор будущей профессии.

«табл. 3» Таблица результатов анкетирования

Показатель	Процент
Повышение интереса к техническим дисциплинам	68 %
Желание продолжить обучение в инженерных специальностях	54 %
Предпочтение практических занятий	75 %
Мотивация к изучению предметов естественно-математического цикла.	72 %

Литература:

1. Нургазиева Г. Ш., Мухамедиева К. М. Развитие инженерного мышления студентов в STEM: пример интегрированного STEM-проекта // Известия. Серия: Педагогические науки. — 2025. — Т. 78, №3.
2. Тотикова Г., Есалиев А., Парманкулова П., Исакова Л. Обзор исследований эффективности STEAM-подхода в формировании пространственного мышления у школьников начальных классов // Научно-педагогический журнал «Білім-Образование». — 2025. — №3.
3. «Инженерно-техническая STEM-игра «Индустрия 4.0 и освоение ближнего космоса» как средство политехнического воспитания старшеклассников» // статья в электронной библиотеке. — дата публикации: 20?? (доступ через онлайн-ресурс).
4. Subramaniam R., Morphey J. W., Rebello C. M., Rebello N. Sanjay. Presenting a STEM Ways of Thinking Framework for Engineering Design-based Physics Problems // arXiv preprint. — 2024.

Химиялық элементтер мен қосылыстарды ұлттық құндылықтармен байланыстыра отырып оқыту

Бұл мақалада ұлттық мәдени құндылықтар дегеніміз не және ұлттық құндылықтарды химия сабағында қолданып оқыту, оқушылардың пәнді түсіну қабілетін арттырып, қиындық туғызатын тақырыптарды оңай меңгеруге және есте жақсы сақтауға дағдыландырады, ғылыми ұғымның қалыптасуын, ойлау қабілеттерінің, адамгершілік, ұлтжандық, ұлттық мәдениетті дәріптеу дағдыларын жете қамтамасыз ету мүмкіндіктері туады.

Г. А. АЛИБЕКОВА,

химия пәні мұғалімі,

«№74 ЖББМ» КММ,

Қарағанды қаласы

Ұлттық құндылықтарды химия сабағында қолданып оқыту оқушылардың пәнді түсіну қабілетін арттырып, түсінуге қиын тақырыптарды оңай меңгеруге және есте жақсы сақтауға дағдыландырады, ғылыми ұғымның қалыптасуын, ойлау қабілеттерінің, адамгершілік, ұлтжандық, ұлттық мәдениетті дәріптеу дағдыларын жете қамтамасыз ету мүмкіндіктері туады.

Ұлттық құндылықтарды оқу үрдісінде пайдаланудың қазіргі маңызы-аңыз әңгімелер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ырым мен тыйымдар, өлең-жырлар арқылы оқушылардың ой-өрісін дамытуға, дүниетанымын кеңейтуге, тез тапқырлық пен ұшқыр ойлануға, өз бетімен ізденуге ой салатын, Отанын сүю мен еліне деген сүйіспеншілік сезімін оятатын, соған ұмтылдыратын білімдік, тәрбиелік мәні бар халық шығармаларымен сабақ барысын қызықты ету және көркейту. Осы орайда химия пәнінен көркем шығармалар мен поэзияны пайдалану арқылы оқушы шығармашылығын дамытуға болатынын дәлелдеген.

Ұлттық құндылықтарды сабақтарға қолдану тиімділігі:

- Пәнге қызығуын арттыру;
- ойлауқабілетін дамыту;
- алғырлыққа, тапқырлыққа баулу;
- өздігінен жұмыс істеуге дағдыландыру;
- зерттеу және ізденіс әдістерін қолдану;
- білім, білік, дағдыларын дамытуға үйрету;
- экологиялық білім беру;
- салауатты өмір салатын тәрбиелеу;
- ұлттық сана-сезім қалыптастыру;
- ұлттық құндылықтар.

«Тұздар» тақырыбын өткен уақытта біз тұздың «Тұз — табиғат сыйы» екеніне ескере отырып, оның физикалық химиялық қасиеттерін айта келе, тұздың ұлтымыздың құндылықтарын айта кетуге болады білімалушылар да өз ойларын ортаға салып, тақырыпты толықтыра түседі, мысалы тұзбен үйді аластау, отқа тұз тастау, жолғашы-ғардатұз алып жүру, жас келінге «тұз салу» ғұрпы, т.б.

Сонымен, ас тұзы ежелден бері қазақ медицинасындағы дәрі-дәрмектерінің негізі есептеліп, кең қолданылатын минералды дәрілерге жатады. Тұз — қырық аурудың емі, емдердің көбі тұздың зарарсыздандырғыш қасиетін білдіреді.

«Су және оның қасиеттері» тақырыбын өткен уақытта судың — планетадағы ең қарапайым және ең танымал зат екені бәріне белгілі. Бірақ сонымен бірге, су өзінде көптеген құпияларды жасырып жатыр. Ғалымдар су туралы көптеген қызықты деректер тауып, әлі де суды зерттеулерін жалғастыруда.

Суға қатысты қазақ халқында көптеген құндылықтар бар, соның бір-қолға су құю, баланы қырқынан шығару,

Тереңнен таркататын болсақ қазақ халқында үйге қонақ келсе жас баланың қолына құман беріп, мойнына сүлгі асып, ас ішердің алдында қолға су құйғызатын әдет бар екенін жақсы білеміз. Мұны қазірде қаны қазақ деп соғатын кез келген шаңырақ иесі бұзбай дәріптеп келеді. Тіпті қай уақытта болсын үйге бас сұққан Құдайы қонақтың қолына су құюды әрбір отбасының кенжесі жақсы білсе керек. Мұның өзі сондағы тәртіпті, дәстүрдің ұмыт еместігінің дәлелі. қазақ үйіне қонақ келгенде жас баланың қолына құман мен сүлгі беріп «үлкен кісілердің батасын ал» деп су құйғызады. Оның үстіне ел ішінде «Батаменен ел көгерер, жаңбырменен жер көгерер» деген.

Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегі баланың дені мен жаны сау болуына арналғанын біреу білсе, біреу білмес. Мағжан Жұмабаев кітабында «Баланы шомылдыру» баланы қырқынан шығару дәстүрі — ол да құндылыққа жатады. Сәбиді қырық күн бойы тұзды, сабынды немесе маралшөп салынған суға алма-кезек шомылдырып отырады. Тұзды суға шомылып өскен баланың денесі шымыр болады, аурудан қорғайды. Өскенде жарасы тез жазылатын болады. Ал сабынды су денесіндегі микробтарды тазартады. Маралшөп қосылған су баланың тез ширауына көмектеседі. Баланы шомылдырып болған соң, «қарын шашын» алып, ақ шүберекке түйіп, тұмарша етіп, баланың оң жақ иығына немесе бесігіне қадап қояды, ал «сүт тырнағын» адам баспайтын жерге немесе «ұрпағы көп болсын» деп жеміс ағашының түбіне көміп тастайды. Баланы қырқынан шығарарда шомылдыратын ыдыстың түбіне күміс жүзік, күміс білезік сияқты заттар салып, 40 қасық таза су құяды. Себебі, күміс шайтаннан, жыннан сақтайды деген сенім бар.

Пісуіне, шынығуына тұзды судың пайдасы бар. Ал енді, баланы маймен сылау тіпті де дұрыс емес. Май терінің тесіктерін бітеп тастайды. Еңсені көтертпейді. Ауырайтады, кірлетеді, терлетеді. Баланы «Өс, өс, өс!» деп денесінің құрыс-тырысын жазу аса теріс болмас. Бірақ еп керек. «Өс, өс, өс!» деп «баланың бір жерін шығарып алып жүрме», — деп жазған Мағжан Жұмабайұлы.

«Металдар» тақырыбын өткенде Түркістандағы тайқазанның құрамына кіретін (Au, Ag, Pb, Sn, Zn, Al, Cu) айта кету керек. Ішінде 3 мың литр сұйықтық сиятын, салмағы 2 тонна, биіктігі тұғырымен бірге 2,62 метр, диаметрі 2,45 метр алып қазан жеті түрлі металдан жасалған. Құрамында алтын, күміс, қызыл мыс, мырыш, темір, қорғасын, қалайы бар. Оны сол себепті «қола қа-

зан» ден те атаған. Ежелгі дәстүр бойынша «қазан жеті ырыстың бірі» деп атаған. «Тайқазан» деп аталу себебі ішінде тай етін тұтас асуға болады деген мағына білдірген. Құрамы жеті дәннен немесе жеті дәмнен тұратын.

Ертеде қазақтар металдан қасық, қазан, табақ, шелек және әсемдік бұйымдар — белдік, білезік, сақина, жүзік ұсынылған.

Темір (Fe) — беріктік пен батырлықтың символы.

Қазақ халқы темірді материалдық қана емес, рухани мәнге ие элемент ретінде бағалаған. «Темірдей төзім», «Темірдей берік» деген тіркестер темірдің физикалық қасиеттерін халықтың мінез-құлық нормаларымен ұштастырады. Темірдің жылуды, электр тоғын жақсы өткізу қасиетін де түсінген. «Темірдің бір басы ыстық, бір басы суық», созуға, июге келетініне «Ағаш кессең ұзын кес — қысқартуға оңай, темір кессең қысқа кес — ұзартуға оңай» — деген мақалдары темірдің физикалық қасиетінен хабардар болғанын көрсетеді. Темір тарихы — қоғам тарихы мен егіз десек артық болмас. Сондықтан, тарихшылар Темір — революционер элемент дейді. Тарихта мыс, қола дәуірін ығыстырып келген дәуір темір ғасыры. Осылардың бірі темірдің қасиетін талдау барысында қолданылады.

Көшпелі халықтың тіршілік болмысына өміріне көз салсақ оларға темір әрі киім (сауыт, кіреуке, көбе, белдемше), әрі қорғаныс құралы — дулыға, қалқан, әрі қару-жарақ — найза, қылыш, садақ, айбалта, семсер, мылтық, әрі кәсіптік зат — үзеңгі, таралғы жүген, әрі мықтылықты бейнелеген. Ерте кезден белгілі жеті металдың бірі — темірді ата-бабамыз аспан ілімімен байланыстырған. Жұлдыздың — Темірқазық аталуы осыдан болар. Соғыс құралдары тағы басқа аспаптарды темірден жасады. Батырлардың сауыт-сайманы темірден соғылып, ұрпақ тәрбиесінде темірдің беріктігі ерлік пен қайсарлықтың бейнесіне айналған химия сабағында темірдің беріктігі, тотығу қабілеті, магниттік қасиеттерімен байланыстыру тиімді.

Алтын (Au) — асылдық пен тазалықтың көрінісі.

Алтын-табиғатта сирек кездесетін, оңай тотыға қоймайтын асыл металл. Қазақ танымында «алтын адам», «алтын ұя», «алтын қазына» сияқты теңеулер алтынның тазалығы мен қымбаттылығын білдіреді. Сабақ барысында Есік қорғанынан табылған Алтын адам — Қазақстанның ең маңызды археологиялық табысы. Бұл алтынның сол дәуірде де билік пен мәртебе белгісі болғанын дәлелдейді. Қазақ хандары мен батырларының сауыты, сәндік бөліктері алтынмен әшекейленген алтынның химиялық инерттілігі мен асыл металдар қатарына жататыны осы танымдық мысалдар арқылы тереңірек түсіндіріледі.

Күміс (Ag) — тазалық пен саулық нышаны.

Күмістің емдік қасиеті медицинада дәлелденген. Емшілер өте ерте заманда-ақ күмістің қасиетін ерекше бағалаған. Халық арасында күмістің суда зиянды микробтарды жоятын қасиеті ертеден белгілі болған. Қазақтар суды күміспен тазарту дәстүрін ұстанып келген. Бұл күмістің бактерияға қарсы қасиеттерін химиялық тұрғыдан түсіндіру үшін өте қолайлы мысал. Сондықтан күміс қосылған су ағзадағы көптеген зиянды микроағзаларды жояды. Адам ағзасының тұмау және жұқпалы ауруларға төтеп бере алмауының себебі иммундық жүйедегі күмістің азаюынан болады. Күміс тек қана ауру

тудыратын элементтерді жойып қоймай, ағзадан зиянды токсиндер мен микробтарды шығарады. Сірә, алтын-күміс қасықпен ас ішу тек қана байлықтың көрінісі ғана емес, салауаттылықтың да белгісі болса керек.

Мыс (Cu) — тұрмыс мәдениетімен астасқан элемент.

Көптеген тұрмыстық бұйымдар (қазан, самаурын, жез леген) мыс пен оның қорытпаларынан жасалған. Бұл мыс пен жездің жақсы жылу өткізгіштігі, соғуға икемділігі, коррозияға төзімділігі арқылы түсіндіріледі. Халық арасында мыс «залалсыздандырушы металл» деп танылған (мыс ыдыста су ұзақ бұзылмайды, мысқа бактериялар жабыспайды).

Ұлттық бұйымдар арқылы элементтің нақты қасиеттерін тану оқушылардың есте сақтауын күшейтеді.

Көміртек © — тіршіліктің негізі, ошақ мәдениеті.

Қазақ халқы отты ерекше құрметтеген. Отқа түкірмеу, отпен аластау сияқты салттар көміртектің жану реакциясы мен оның тұрмыстағы рөлімен байланысты түсіндіріледі. Киіздің күйеден қараюы, түтіннің қасиеті де көміртек қосылыстарының ерекшеліктерін жан-жақты ашуға мүмкіндік береді. Көміртегі — көмір, ағаш, киіз, тері, май, тағамдар сияқты көптеген табиғи материалдардың негізгі құрамдас бөлігі. Киіз үйдің керегесі, уығы, шаңырағы ағаштан жасалған, ағаштың беріктігі көміртегі құрылымымен байланысты. Отқа табыну және тазалық символы отауды алғаш көтергенде «от жағу» — жаңа өмірдің басталуын білдіреді. «Отты «киелі» деп санау да көміртегі жануының жылу беретін қасиетімен байланысты.

Қорытынды.

Ұрпағын ойламайтын халық болмайды. Онсыз өсіп өну, ілгерілеу жоқ. Халықтың оқу-тәрбиесінің негізгі мақсаты — жалпы адамды, ең алдымен баланы сұлулық дүниесімен хабардар ете отырып тәрбиелейді. Оқу мен тәрбие алдында ата-ана да, тәрбиеші мен ұстаз да, адамды қоршаған ұжым да, тіпті көшедегі кездесіс халық та жауапты. Сол себепті химия пәнін оқытуға мысалды алыстан іздемей-ақ халқымыздың пайдаланып келген ұлттық құрал-саймандарын, ұлттық атауларын қолдануға болады. [6]

Қорыта келгенде, ұлттық мектеп алдындағы басты міндет — жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзат мәдени мұраларының сабақтастығын сақтай отырып оқыту мен тәрбиелеу және жеткіншектің жан — жақты қалыптасуына мүмкіндік жасау.

Ғұлама ақын, әрі дүние жүзінің екінші ұстазы Әл-Фараби атамыз айтқандай «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім-адамзаттың жері, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» — деген.

Әдебиеттер:

1. ҚР «Білім туралы заңы». — 1999.
2. М.Жұмабаев. «Педагогика».1991
3. Мақатаев М.Өлеңдер, поэмалар М.Мақатаев. — Алматы. Жазушы. — 1982.
4. Тәрбие мен білім. Химия мектепте, — Алматы, 2009. №4. — 5.46–48.
5. Қожахметова Ж., Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. Алматы, 1993.
6. Қ.Бөлеев «Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау». — Алматы, 2004.

Бастауыш сыныпта зерттеу жұмыстарын жүргізу — сапалы білім кепілі

Бұл мақалада білім берудегі өзекті мәселелердің бірі — бастауыш сыныптарда зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру арқылы оқушыны білімді іздену арқылы алуға, ғылыми ойлауға алғашқы қадам жасату және оны тәжірибеде қолдана білуге үйрету қарастырылады. Жобалық-зерттеу жұмыстары оқушының танымдық белсенділігін арттырумен қатар, оның жеке тұлғалық дамуына жағдай жасайтыны туралы пайымдау жасап, қорытындылар ұсынылды. Бастауышта күрделі ғылыми зерттеулерден гөрі, шағын тәжірибелік тапсырмалар, бақылау, салыстыру, ақпарат көздерімен жұмыс, шағын жобалар орындау тиімді екені түсіндіріледі.

Н. Т. АШИМОВА,

бастауыш сынып мұғалімі,
«Ә.Бөкейхан атындағы тірек
мектебі (РО)» КММ,
Осакаров ауданы

Бастауыш білім беру — баланың тұлғалық дамуының іргетасы қаланатын, танымдық қызығушылығы артып, шығармашылық әлеуеті қалыптаса бастайтын ең маңызды кезең. Бұл жастағы оқушылардың табиғи зерттеушілік қабілеті жоғары, оларды айналасындағы құбылыстардың себебі мен нәтижесі, заттардың қасиеті, адамдар арасындағы қарым-қатынас қызықтырады. Сондықтан бастауыш сыныптарда зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру — оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға, білімді тек дайын күйінде қабылдамай, оны тәжірибе арқылы игеруіне жол ашады.

Зерттеу жұмыстары бастауыш сынып оқушысының ойлауын дамытады, салыстыруға, талдауға, қорытынды жасауға, дәлелдеуге үйретеді. Мұндай әрекеттер оқушының сыни ойлауын қалыптастырып, шығармашылық қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар, зерттеушілік дағдыларды ерте жастан меңгеру баланың өмірлік тәжірибесіне, оқу мотивациясына және өзіндік дамуына оң ықпал етеді.

Бастауыш сыныптағы зерттеу жұмыстарын жүргізудің негізгі мақсаты — оқушыны білімді іздену арқылы алуға баулу, ғылыми ойлауға алғашқы қадам жасату және оны тәжірибеде қолдана білуге үйрету. Бұл үдерісте мұғалімнің рөлі — бағыт-бағдар беруші, зерттеу үдерісінің ұйымдастырушысы әрі кеңесшісі болу. Мұғалімнің жүйелі басшылығымен оқушы өз бетімен сұрақ қойып, жауап іздеуді, ақпаратты жинақтап, оны талдауды үйренеді.

Зерттеу жұмыстарының мазмұны оқушының жас ерекшелігіне сәйкес болуы қажет. Бастауышта күрделі ғылыми зерттеулерден гөрі, шағын тәжірибелік тапсырмалар, бақылау, салыстыру, ақпарат көздерімен жұмыс, шағын жобалар орындау тиімді. Мысалы,

«Өсімдіктің өсуіне су мен жарықтың әсері», «Менің отбасымның шежіресі», «Туған өлкемнің табиғаты» сияқты қарапайым тақырыптар оқушыға түсінікті әрі қызықты болады.

Бастауыш сыныпта зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың басты негізі — оқушылардың табиғи қызығушылығы мен білсем деген талпынысын қолдау. Баланың танымдық әрекеті сұрақ қоюдан, бақылаудан, салыстырудан, тәжірибе жасаудан басталады. Мұғалім осы әрекеттерді жүйелі түрде бағыттап, оқушыға «проблеманы қалай анықтау керек?», «болжамды қалай құруға болады?», «ақпаратты қайдан және қалай жинауға болады?» деген сұрақтарға жауап табуға үйретуі тиіс. Бұл үдеріс барысында балалар зерттеу әдістерімен жұмыс істеудің бастапқы дағдыларын меңгереді.

Зерттеу тәсілін қолдану оқу процесінің барлық кезеңдерінде маңызды. Мәселен, сабақ барысында шағын зерттеу тапсырмаларын орындау, тәжірибелер жасау, мәтіндерден жаңа мәлімет іздеу, табиғат құбылыстарын бақылау — оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытады. Сабақтан тыс уақытта жоба қорғау, шығармашылық зерттеулер ұйымдастыру олардың зерттеушілік қабілеттерін тереңдете түседі.

1-сыныпта «Жарық мөлшерінің өсімдіктің өсу қарқынына әсерін анықтау» мақсатындағы зерттеуде «Жарық көп болғанда өсімдік жақсы өседі ме?» сұрағына жауап іздеуі керек. Зерттеу барысында балалар өсімдікке үш түрлі жағдай жасады: жарықта тұрған өсімдік; жартылай көлеңкедегі өсімдік; қараңғыда тұрған өсімдік. Болжамдарын жасаған балалар әр үш күн сайын өсімдіктің биіктігін өлшеп, сызғышпен белгілеп, арнайы бақылау парағына түсірді.

Осы зерттеу негізінде оқушының зерттеушілік қабілетінің дамуы қалай өзгертетінін көруге болады.

1-сынып оқушысының зерттеушілік қабілетінің дамуы.

Бастапқы кезең: сызғышты қолдануға қиналды; «неге өседі?» деген сұрақ қоя алмады; қорытынды жасай алмайтын.

2 аптадан кейін: өздігінен «жарық көп болса — өсімдік ұзын болады» деген болжам айтты; қорытындысын ауызша түсіндіре алды.

4 аптадан кейін: өсімдіктердің өсу жылдамдығын салыстырды; бақылау парағын толтыра бастады.

Бұл нәтиже 1-сынып оқушысының зерттеуге деген қызығушылығы тез қалыптасатынын көрсетеді және жүргізілген тәжірибе төменгі сынып оқушыларының да зерттеу әрекетінің негізгі элементтерін меңгере алатынын дәлелдеді. Бастауыш сыныпта шағын зерттеу жобаларын жүргізу:

- танымдық белсенділікті арттырады;
- логикалық ойлауды дамытады;
- бақылау және талдау дағдыларын күшейтеді.

Бастауыш сынып оқушыларын зерттеу жұмыстарына тарту арнайы әдістемелік дайындықты қажет етеді. Себебі төменгі сынып оқушыларына өзіндік зерттеу дағдыларын қалыптастыру үшін нақты бағыт беру, әдістемелік қолдау көрсету маңызды. Арнайы тренингтер мен жаттықтыру сабақтары зерттеушілік қабілеттерді дамытудың тиімді құралы бола алады.

Мәселен, сынып ішінде «зерттеу сабағын» ұйымдастыруға болады. Мұғалім үстелге түрлі зерттеу тақырыптары жазылған қағаздар орналастырады. Екі оқушы тақырып таңдап алып, шағын зерттеу жобасын құрады. Қалған оқушылар идея ұсынып, сұрақтар қою арқылы қолдау көрсетеді. Мысалы, «Бүркіт» тақырыбы таңдалса, оқушылар ақпарат көздерін анықтап, мәлімет жинаудың жолдарын үйренеді: ойлану, сұрау, бақылау, зерттеу жүргізу, теледидардан немесе интернеттен іздеу. Бұл үдеріс зерттеудің алғашқы қадамдарын меңгеруге үйретеді.

Зерттеу жұмысы — тек қана ақпарат жинау емес, ол ойланудан басталатын шығармашылық әрекет. Балалардың табиғи білуге құмарлығы, байқау жасауға талпынысы, өзіндік тәжірибе жүргізуі — ғылыми жұмысқа бейімділіктің бастамасы. Дегенмен, зерттеу дағдыларын қалыптастыру барысында балаға шамадан тыс жүктеме бермей, біртіндеп үйрету қажет: проблеманы анықтау, болжам құру, тәжірибе жасау, нәтижені талдау.

Жобалық-зерттеу жұмыстарының басты міндеті — оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге үйрету, қосымша білім көздерін пайдалана білуге баулу және ғылы-

ми-зерттеу мәдениетінің бастапқы элементтерімен қаруландыру.

Әрбір дарынды оқушы өзіндік ізденіспен жұмыс істей отырып, ғылыми зерттеу дағдыларын меңгереді. Ғылыми-зерттеу жұмыстары қоғам дамуының сұранысынан туындайды. Өйткені әрбір дарынды бала — болашақта мемлекетіміздің интеллектуалды әлеуетін көтеретін тұлға.

Бастауыш сыныптағы зерттеу жұмыстарын тиімді ұйымдастыруда мұғалімнің жетекшілік рөлі ерекше. Дегенмен, мұғалім дайын білімді беруші емес, оқушының зерттеушілік әрекетіне бағыт беруші, қолдаушы болуы тиіс. Осы тұрғыда келесі практикалық кеңестерді ескерген жөн:

1. Оқушыға зерттеу тақырыбын таңдауда еркіндік беру. Зерттеу жұмысының нәтижелі болуы оқушының қызығушылығына тікелей байланысты. Сондықтан мұғалім оқушының өзіне ұнайтын, қызықтыратын тақырыпты таңдауға мүмкіндік жасауы керек. Бұл балалардың ішкі уәжін арттырады және жауапкершілік сезімін күшейтеді.

2. Қорытынды жазуға көмектесу, бірақ дайын жауап бермеу. Мұғалім оқушыға қорытындыны қалай жазу керектігін бағыттап, негізгі ойды жүйелеуге көмектеседі. Дегенмен, қорытындыны дайын күйінде бермей, баланың өз сөзімен, өз ойымен жеткізуіне жағдай жасауы маңызды. Бұл олардың сын тұрғысынан ойлау және өз ойын еркін жеткізу дағдыларын дамытады.

3. Қорғау кезінде балаларға еркін сөйлеуге мүмкіндік беру. Зерттеу жұмысын қорғау — оқушы үшін үлкен тәжірибе алаңы. Мұғалім бұл кезеңде оқушының ойын бөліп тастамауы, еркін сөйлеуіне, өз пікірін дәлелдеуге мүмкіндік беруі тиіс. Балалар өз жұмысын таныстыру барысында сенімділікке, көпшілік алдында сөйлеу мәдениетіне дағыланады.

Бастауыш сынып оқушыларына зерттеу жұмыстарын жүргізуді үйрету — олардың жас ерекшелігіне сәйкес қарапайым бақылаудан бастап, күрделі ғылыми жоба жасауға дейінгі жүйелі қадамдардан тұратын үдеріс. 1-сыныпта балалар қарапайым бақылау, әңгімелеу, сөздік қорды толықтыру арқылы зерттеуге алғашқы қадам жасаса, 2-сыныпта ақпарат жинау, жүйелеу, қарапайым талдау дағдыларын меңгереді. 3-сыныпта топтық жұмыс, салыстыру, қорытынды шығару қабілеттері қалыптасып, зерттеу әрекеті біртіндеп күрделене түседі. Ал 4-сыныпта оқушылар ғылыми жобаның құрылымын меңгеріп, деректерді әртүрлі формада рәсімдеуді және оны аудитория алдында қорғауды үйренеді.

Бастауыш сыныпта зерттеу әрекеті арқылы оқушылар:

- қоршаған ортадағы құбылыстарды бақылап, олардың арасындағы байланыстарды ашады;
- сұрақ қоя білуге, болжам жасай білуге үйренеді;
- ақпаратты іздеу, сұрыптау, жүйелеу және талдау дағдыларын меңгереді;
- өз ойын дәлелді жеткізіп, пікірталас мәдениетін қалыптастырады;
- шағын тәжірибелер жүргізіп, қорытынды жасай алады.

Бастауыш сынып оқушысының зерттеуге бағытталған әрекеті Жаратылыстану пәнінде тапсырмалар арқылы жүзеге асырылады. Тапсырмалар шартты түрде «Қалай білуге болады?», «Түсіндір», «Өзің жаса» деген үш топқа біріктіріледі. Олардың бірінші тобы теориялық білімді қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар болады. Екінші тобына практикалық іс-әрекет барысында білімді қолдануды көздейтін тапсырмалар жатады. Тапсырмалардың үшінші тобы өмірлік жағдаятты шешу барысында пайымдау дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік беретін қалыптан тыс тапсырмалар болады. Бұл тапсырмалардың қатарына пәнаралық байланысты жүзеге асыратын кіріктірілген тапсырмалар да енеді.

Жаратылыстану пәні — ол практикаға бағытталған пән. Бұл мәтін оқытып, қандай да бір теориялық материалдар беретін пән емес. Кез келген оқу мақсаты алдымен практикалық тұрғыда орындалады. Мұғалім оқушының жаңалық ашуына себеп болатын оқу мазмұнын таңдайды. Эксперимент болса эксперимент, бақылау, болмаса ақпарат көзімен жұмыс істейді. (Мысалы, ғарышты ешқандай экспериментпен зерттей алмаймыз.) Сонымен практикаға бағытталған тапсырманы сабаққа қалай енгізуге болады? Оның механизмін таңдау сабақ мақсатына, оқушының жеке мақсатына және сабақ кезеңіне тәуелді. Жаратылыстану пәнінің ең негізгі бөлігі — ол практикалық жұмыс. Практикалық бағыттағы тапсырмаларды орындауда ескеретін жағдайлар:

- Мұғалім оқушының зерттеу нәтижесін алдын ала біледі;
- Жаңалық ғылым үшін емес, оқушы үшін керек; ашылатын жаңалық оқу процесінің уақытымен шектеледі.

Әр сыныпта зерттеу жұмыстары біртіндеп күрделеніп отырады. Мәселен, 1-сыныпта балалар табиғаттағы қарапайым құбылыстарды бақыласа, 2-сыныпта шағын тәжірибелер жасап, қорытынды шығаруға машықтанады. 3-сыныпта дереккөздермен жұмыс істеп, нәтижесін кесте, диаграмма түрінде рәсімдеуді үйренеді. Ал 4-сыныпта ғылыми жобаның құрылымын сақтап, өз ойын еркін қорғауға дайындалады.

Мәселен, 1-сыныпта Жаратылыстану пәнінен «Өсімдіктердің тіршілігіне қажетті жағдайлар» тақырыбын өткен кезде оқушылар өсімдіктердің өсуіне қажетті жағдайлармен танысады. Өсімдіктердің тіршілігі-

не су, жарық, жылу, ауа, топырақ қажет екенін теориялық тұрғыдан сабақта біледі. Теориялық білімді практикамен ұштастыру үшін «Зерттейік» айдарымен берілген тәжірибені орындады. Сынып оқушылары үрмебұршақ өсіру тапсырмасына толықтай қатысты. Бұл тәжірибе ұзақ мерзімді қамтыды. Балалармен бірге ата-аналарды да қызықтырған сұрақтар болды. Нәтижесі қалай болып жатқанын үнемі хабарлап, әр сабақтың алдында бөлісіп отырды. Кей балада бұршақ бірден өсіп кетпеді. Ол балалардың қызығушылығы жоғары болып, бұршақ өсіруді қайтадан бастады, себебі, басқа балалардың жұмысы оларды қызықтырды. 1-сынып оқушысы нәтижесін суретке, видеоға түсіріп отырды. Үрмебұршақтың өсу кезеңдерін қызығушылықпен бақылады. Оқушы өнім жинаған соң жұмысын жинақтап, сыныптастарымен тәжірибе барысында қандай ой түйгенімен бөлісті.

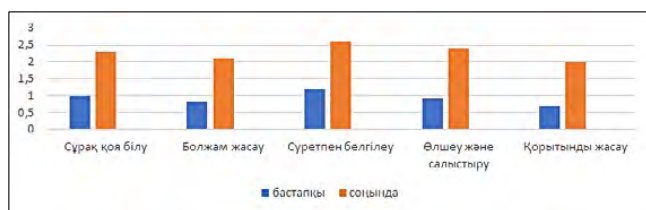

Зерттеу барысында оқушылардың сұрақ қоя білу, болжам жасау, суретпен белгілеу, өлшеу, қорытынды жасау дағдылары қалыптаса бастады. Оны төменде берілген тәжірибе жүргізу барысындағы оқушылардың зерттеу дағдыларының даму динамикасынан көруге болады.

«Мұғалім ісі сырттай қарапайым болғанмен — тарихтағы ең ұлы істің бірі.

К. Д. Ушинский

Зерттеу дағдыларының даму динамикасы

Үрмеұршақтарды жинау барысында кей оқушыда өзін қызықтыратын сұрақтар туындады. «Үрмеұршақты не үшін өсіреміз?» «Күнделікті өмірде қайда қолданамыз?» «Оның қандай пайдасы бар?» «Бір бұршақтан қанша дән алуға болады?» «Оны қалай сақтауға болады?» деген сұрақтарына жауап іздей бастады. Оқушы анасымен бірге дүкенге барып, үрмеұршақтардың консервіленген түрлері болатынын көріп, бағаларын салыстырып көрді. Алдағы уақытта осы тақырып бойынша жұмысты жалғастыру үшін қызықты мәліметтер жинастыруда. Зерттеудің тиімділігі көзбен көріп, құлақпен естіп, есте сақтай отырып, оқушыны ізденіске, іскерлік пен танымдық ынтаға, шығармашылық қабілетті жетілдіру арқылы түрлі мәселелерді шеше білуге, жаңа ғылыми ізденіске жетелеуде.

Мұғалім үшін басты міндет — оқушыларға дайын жауап бермей, оларды ойландыру, сұрақ қоюға жетелеу және бағыт-бағдар беру. Мұғалім оқушы қызығушылығын қолдап, тақырыпты таңдауға еркіндік берсе, бала зерттеу әрекетіне белсенді әрі жауапкершілікпен қатысады.

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы: «Әдіс — керекшіліктен шығатын нәрсе. Әдістің жақсы-жаман болмағы

жұмсалатын орнының керек қылуына қарай» дейді. Оқушының «керекшілігін» ескеріп, қажеттілігін өтейтін әдіс-тәсілді орынды қолданған жағдайда сапалы білім, білік пен кең ауқымды дағдыларды дамыту мүмкіндігі артады.

Өз тәжірибем арқылы Ахмет Байтұрсынұлының «Баулу мектебі», «Тірі білім» идеясы негізінде оқу-тәрбие үдерісін жүйелі ұйымдастыру пайдалы екенін айтқым келеді. Сонда «жалаң оқыту» емес нәтижеге бағдарланған оқыту арқылы әдістемелік тұрғыдан шыңдалып, оқушылардың жетістіктерін көре аламыз. «Тірі білімге» қол жеткізу үшін оқу мақсатына тәжірибені кіріктіріп, мәселені шешу үшін білгенін қолдануына түрткі болатын оқу әрекетін жоспарлауға; оқығанын түсінуге, оқуға құштарлығын оятуға; қарым-қатынас дағдыларын: сұрақ қою, аргумент келтіре отырып, өз пікірі мен көзқарасын білдіруге, келісімге келу дағдыларын дамытуға; мектеп пен сынып өмірінде белсенді болуға; өзін-өзі дамытуына қолдау көрсетуге, дер кезінде кері байланыс беруге ұмтылуымыз қажет.

Қорытындылай келе айтарым, бастауыш сыныпта зерттеу жұмыстарын жүйелі түрде ұйымдастыру оқушының тұлғалық дамуына ықпал етіп, функционалдық сауаттылығын арттырады, шығармашылық қабілеттерін шыңдайды, ғылымға деген қызығушылығын оятады.

Зерттеу жұмыстарын жүргізудің тәрбиелік мәні де зор. Оқушы өз еңбегінің нәтижесін көреді, табандылыққа, шыдамдылыққа, еңбексүйгіштікке үйренеді. Сонымен бірге, ұжымдық жобалар барысында бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, пікірін тыңдауға, ортақ шешім қабылдауға машықтанады.

Бұл бағыттағы жұмыстар оқушыны келесі білім деңгейінде үлкен ғылыми ізденістерге дайындайды және олардың бойында болашақ өміріне қажетті маңызды құзыреттерді қалыптастырады. Сондықтан зерттеу жұмыстары — заманауи бастауыш білім берудің ажырамас бөлігі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш, негізгі орта, орта білім беру ұйымдарында педагогикалық кеңес қызметін ұйымдастырудың және оны сайлау тәртібінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 2 сәуірдегі №125 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020292>
2. Әбдіғапбаровна У., Қалыбекова Ш. Бастауыш сыныпта оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамыту. — Алматы: Рауан, 2018.
3. Жанпейісова М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. — Алматы: Білім, 2002.
4. Қалиева С., Тұрғанбаева Б. Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру әдістемесі. — Астана: Фолиант, 2020.

Білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығын қалыптастыру

Бұл мақала бастауыш сыныптарда оқу сауаттылығын қалыптастыру жөнінде қамтылған. Бастауыш мектепте мұғалімнің бірінші кезектегі міндеті-оқушылардың оқуға деген қызығушылығын қалыптастыру. Ол үшін оқу сабақтарын интерактивті түрде өткізу, мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі әдістерін қолдану және әр оқушының пікіріне деген сенім мен құрмет атмосферасын құру қажет.

Жаңа ғасырда мұғалімнің жаңа ұрпағының білім деңгейі әрдайым саналып келгендей біршама емес, әлдеқайда жоғары болуы тиіс. Бұл уақыт талабы. Оқушы өз заманының көшбасшысы болуы керек. Бұл, әрине, оның жетекшісіне, жөн сілтеушісіне байланысты. Әр мұғалім алдында отырған ұл-қыздардың тағдырын «маған сеніп тапсырылған» дегенді естен шығармаса, бүгінгі ұрпақ ертең мәуелі бәйтеректей биік өседі.

Еліміздің тәуелсіздікке қол жеткізіп, егеменді ел болуы мұғалімнің шығармашылық еңбегіне көптеген өзгеріс енгізді. Мұғалімнің мектептегі негізгі қаруы сабақ болса, сол сабақты озық педагогикалық технология элементтерін тиімді пайдалана отырып өткізуге мүмкіндік туды. XXI ғасырда білім беру өзгермелі өмір талабына жауап беруі тиіс. «Ұлт болам десең, бесігіңді түзе» — деген қанатты сөз бар. Ұлттың ұлт болып қалыптасуы оның тіліне, дініне, біліміне байланысты. Дүниежүзінде білімнің әлеуметтік рөлі артты. Адамның болашағы оның қазіргі білімінің сапасының көлеміне, ойлау деңгейіне байланысты. Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер — бүгінгі мектеп оқушылары.

Оқу сауаттылығын қалыптастыру бастауыш сыныптардағы білім берудің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Бұл процесс балаларға мәтіндермен жұмыс істеу тәсілдерін үйренуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың танымдық және коммуникативті дағдыларын дамытады.

Бастауыш мектептің білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығын қалып-

тастырудың негізгі принциптері оқытуға кешенді көзқарасты, білім беру процесін дараландыруды және әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдануды қамтиды.

Бастауыш мектепте мұғалімінің бірінші кезектегі міндеті-оқушылардың оқуға деген қызығушылығын қалыптастыру. Ол үшін оқу сабақтарын интерактивті түрде өткізу, мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі әдістерін қолдану және әр оқушының пікіріне деген сенім мен құрмет атмосферасын құру қажет.

Оқу сауаттылығын қалыптастырудың маңызды элементі балаларда әртүрлі мәтіндермен жұмыс істеу дағдыларын дамыту болып табылады. Оқушылар мәтіндердің әртүрлі жанрлары мен стильдерін талдап, түсіндіре білуі керек, сонымен қатар негізгі ойды бөліп көрсетіп, мәтіннен ақпарат ала білуі керек. Бастауыш мектепте оқу сауаттылығын тиімді қалыптастыру үшін интерактивті сабақтар, компьютерлік бағдарламалар және онлайн ресурстар сияқты заманауи білім беру технологияларын пайдалану қажет. Бұл оқуды балалар үшін қызықты әрі тартымды етеді.

Сауатты оқу балалардың білім алуында шешуші рөл атқарады, сондықтан бастауыш сыныптарда бұл дағдыны қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Балалардың сауатты оқуды сәтті игеруі үшін ережелер мен оқу дағдыларын игеруге көмектесетін әртүрлі әдістер мен әдістерді қолдану қажет.

Оқу сауаттылығын қалыптастырудың негізгі әдістерінің бірі-әріптер мен ды-

И. Т. БАКИРОВА,

Г. С. ЗЕЙТОВА,

бастауыш сынып мұғалімі,
«№23 ЖББМ»,
Қарағанды қаласы

быстармен жұмыс жасау. Бастауыш сыныптарда балалар алфавитті үйренеді, әріптерді тануды және дұрыс айтуды үйренеді, сөздердегі дыбыстарды ажырата білуге үйренеді. Ол үшін алынған білімді нығайтуға көмектесетін түрлі оқулықтар, ойындар, жаттығулар қолданылады.

Тағы бір тиімді әдіс-дауыстап оқу. Бастауыш сыныптарда балалар сөздерді дұрыс айту, мәтіннің мағынасын түсіну, есте сақтау мен зейінді дамыту дағдыларын дамытуға көмектесетін мәтіндерді дауыстап оқиды. Дауыстап оқу балаларға мәнерлеп оқу дағдыларын игеруге көмектеседі, бұл сөйлеуді одан әрі дамыту үшін маңызды.

Оқу сауаттылығын қалыптастырудың маңызды әдісі-әдеби шығармалармен жұмыс. Бастауыш сыныптарда балалар көркем әдебиетпен таныса бастайды, әртүрлі жанрлар мен авторлардың шығармаларын оқиды. Бұл олардың қиялын, есте сақтау қабілетін дамытуға, сөздік қорын байытуға және оқуды түсінуді дамытуға көмектеседі.

Сондай-ақ сауатты оқуды дамыту үшін ойындар мен қызықты тапсырмаларды пайдалану маңызды. Олар балаларға сөздерді дыбыстарға дұрыс бөлуді, сөйлемдер құруды, мәтіннің мағынасын түсінуді үйренуге көмектеседі. Ойындар оқу ережелері мен дағдыларын игеруге ықпал етеді, оқу процесін қызықты әрі қызықты етеді. Қазіргі таңда бала біліміне мониторинг жасауға арналған түрлі халықаралық зерттеулер бастауыш сынып мұғалімдеріне білім беру жолында жаңаша бағыт, жаңаша көзқарас таңдауды талап етеді. Қатар жүретін төрт дағды (айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылым) баланың қоршаған әлемді танып меңгеруіне үлкен септігін тигізеді анық. Ал енді сол танымдық үрдістердің қалыптасуында, ең алдымен, тілді меңгеру турады. Бастауыш сыныпта барлық пәндерден теориялық материалды оқыту барысында қолайлы педагогикалық технология элементтерін тиімді пайдалануды, мемлекеттік стандарт талаптарына сай оқушыларда теориялық білімнің негізін қалыптастыруды, шығармашылық қабілеттерін арттыруды және мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеруді бүгінгі педагогикалық оқуларға негізгі мақсат етіп қойдым.

Оқу сауаттылығының негізі — мәтінмен жұмысты толық қалыптастыру болып табылады. Бұл оқушылар шығармадан қажетті ақпаратты алуына, нақты мәтіннен қорытынды шығаруына, негізгі кейіпкерлердің әрекеттерін интерпретациялауға, мәтін үлгісімен бекітуге және мәтін құрылымының бастапқы сараптамасын алуға көмектеседі.

Қазіргі таңда оқу сауаттылығы заманауи қоғамдағы өмірге деген дайындықтың маңызды бөлігі ретінде қарастырылады.

Әрбір педагогикалық технологияның өзіндік маңыздылығы мен күтілетін нәтижесі болады. Мемлекеттік стандарт талаптарын орындау — менің әр сабағымның негізгі қағидасы. Теорияны дұрыс меңгермеген оқушыда тиянақты, жүйелі білімнің болмайтыны анық. Оқушы білімінің негізі теориялық білімде болғандықтан, сабақ барысында баланың теорияны дұрыс меңгеруіне үлкен көңіл бөлемін. Оқушылардың жүйелі білім алуына мен 1-сыныптан бастап үлкен назар аудардым.

1-сыныпта Ана тілінен оқылымға берілген мәтінді бала өз бетінше оқып, мазмұнын талдау негізінде түсінеді. Әрине, мазмұнын түсінген оқушы кез-келген тапсырманы өз бетінше алып шығады, өз бетінше тақырыпты ашады. Әрбір жұмыс түрі жүйелі алгоритмді, реттілікті талап етеді.

1-сынып. 21 сабақ. «Алматы метросы. Буын» тақырыбын өту барысында оқушылардың оқу сауаттылығын тексеру мақсатында төмендегідей тапсырма ұсынылды.

1	Мәтін не туралы?	A. Алматы метросы туралы B. еліміздің рәміздері туралы
2	Метро неше бекеттен тұрады?	A. 8 B. 9
3	Метродағы Мәскеу бекеті ненің белгісі? Жаз.	

1-сынып. 20 сабақ. «Еліміздің астанасы. Буын» тақырыбын өту барысында оқушылардың оқу сауаттылығын тексеру мақсатында төмендегідей тапсырма ұсынылды.

1	Мәтін не туралы?	A. еліміздің астанасы туралы B. еліміздің мұражайлары туралы
2	Қаланың ортасымен қандай өзен ағады?	A. Ертіс өзені B. Есіл өзені
3	Қалада қандай ғимараттар бар? Жаз.	

Әліппені жақсы меңгеріп, Ана тілін қолға алған оқушылар мұндай тапсырмалар орындауда 70% көрсеткішті берді.

Келесі сабақта тапсырма түрін өзгертіп, үйде мәтінді неше қайтара оқып, мазмұнын біліп келген оқушыларға жазба жұмыстары дәптерлеріне еске сақтаған мәтін мазмұнын жазып беруді тапсырдым. Бұл тапсырманы да жақсы алып шықты.

Оқу сауаттылығын дамытудағы білім мазмұнының жаңғыруы — сындарлы оқыту теориясына негізделгендігі. Сындарлы оқытудың мақсаты — оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Оқушылардың тақырыпты сыни тұрғыда меңгеруі ұтымды таңдалған жұмыс

түрін талап етеді. Сабақтарда жиі қолданылатын әдіс-тәсілдер:

«Елестету көрінісі»

Мәтіннің басты мәнін мүмкін болса, елестетуге тырысу керек. Егер мүмкіндік болса, сурет, сызба, тірек сызба т. б. ретінде қағазға түсіріп, суреттерді қорғау.

«Даналық ағашы»

Оқушылар ішінен бір жүргізуші сайланады. Жүргізушінің қолында қорап немесе сандықша болуы керек. Оқушылар тақырып бойынша ашық сұрақтар құрастырып, жүргізушіге береді. Сұрақтар құрастырылып біткен соң, оқушылар сандықшадан кез келген сұрақты алып, дауыстап оқиды, толық жауап беруге тырысады. Қойылған сұрақпен берілген жауап бағаланады.

«Данышпан үкілер»

1. Мәтінмен жұмыс істеудің негіздері. Мәтіннен негізгі (жаңа) ұғымдарды тауып, оларды алфавиттік ретте жазыңыз. Мәтіннен сіз күтпеген, сіздің бұрынғы ұғымдарыңызға қарсы тұрған ақпаратты табыңыз. Сізге жаңалық болған ақпаратты жазыңыз.

2. Маңызды өмірлік даналық. Мәтіннің негізгі ойын бір сөйлеммен білдіріңіз.

3. Таныс және таныс емес. Мәтіннен сізге алдында таныс болған және мүлдем таныс емес ақпаратты табыңыз.

4. Иллюстрациялық бейнелеу. Мәтіннің негізгі ойын сурет, сызба, карикатура т. б. арқылы бейнелеп көріңіз.

5. Үлгі боларлық қорытынды. Оқыған мәтіннен келешекте қажет болатын маңызды қорытынды шығаруға бола ма?

6. Талқылауға арналған маңызды тақырыптар. Сыныпта талқылауға тұрарлықтай, ерекше көңіл бөлуге болатын ойларды, пікірлерді табыңдар.

«Әдебиет лотосы»

Мақсаты: оқыған әдеби шығармалар кейіпкерлері туралы кестені толтыру. Белгілі бір уақыт ішінде кесте толтырылуы керек. Хрестоматиядан оқыған шығармаларды да пайдалануға болады.

Шығарма атауы

Авторы

Кейіпкері

Қандай?

Қандай жағымды қасиеттері мен қылықтары ұнайды?

Кейіпкерге ұқсағың келе ме, жоқ па? Себебін түсіндір.

Білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығын қалыптастырду күтілетін нәтиже:

1. Оқушы пән бойынша Мемлекеттік білім беру стандарт талаптарын орындайды.

2. Бастауыш сынып оқушысының оқу сауаттылығы артады.

3. Оқушының негізгі орта мектепке даярлығы жоғарылайды, 5-сыныпқа үлкен дайындықпен келеді.

4. Оқушының сөйлеу мәдениеті қалыптасады, дәлелді сөйлеуге үйренеді.

5. Мемлекеттік тілге құрмет күшейеді.

6. Баланың көптеген психикалық үрдістері жақсарады (ойлау, еске сақтау, еске түсіру, елестету, салыстыру, өзін бағалау т. т.)

7. Білім алуда оқушының жауапкершілігі артады.

Бастауыш сыныптардағы білім беру кеңістігінде балалардың оқу сауаттылығын қалыптастыру үшін әртүрлі әдістер мен әдістерді біріктіру маңызды. Әріптер мен дыбыстармен жұмыс істеу, дауыстап оқу, әдеби шығармалармен жұмыс істеу, ойындар мен қызықты тапсырмалар балаларға сауатты оқу дағдыларын сәтті игеруге және әдеби қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Осылайша, бастауыш мектептің білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығын қалыптастыру оқушылардың дамуында шешуші рөл атқарады. Бұл процесс балаларда қазіргі ақпараттық қоғамда сәтті бейімделу және даму үшін қажетті дағдылар жиынтығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Ж. Қ. Елеулаев. Оқушылардың дарындылығын дамыту мәселесі. Бастауыш мектеп. 2003 ж. №1.
2. PIRLS — бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын бағалау. Алматы, 2016.
3. А. Х. Әлімов «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер» Астана «НЗМ» ДББҰ, 2014.

« Мектеп —
кеме,
білім — теңіз.

Барар жерге
тез жетеміз.

Приёмы работы с текстом на уроках литературного чтения в начальной школе

В современном обществе у детей заметно снижен интерес к чтению. Причиной этому служит интенсивно развивающаяся индустрия развлечений, цифровые гаджеты, которые вытесняют чтение, как главный первоисточник получения информации, как одну из интересных форм досуга. Приобщение детей к чтению и письменной культуре является необходимым условием становления граждан, которым предстоит решать проблемы современности на высоком интеллектуальном уровне. Читательская грамотность — это один из значимых навыков 21 века. Под читательской грамотностью подразумевается способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать свои цели, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Одним из основных предметов в современной начальной школе Казахстана для формирования читательской грамотности является урок «Литературного чтения». Этот урок помогает учащимся через различную читательскую деятельность овладеть навыком работы с текстом как важным направлением в формировании информационной компетенции. Именно развитие читательских умений даст ученику возможность самостоятельно добывать новые знания. А в дальнейшем они создадут основу для самообучения и самообразования на всех этапах жизни.

Навык чтения складывается из двух аспектов: технического и смыслового. Без беглого чтения снижается эффективность работы над смысловым чтением. Поэтому на уроках уделяю особое внимание отработке навыков беглого чтения. Этот навык формируется при условии постоянной практики в чтении. Для этого нахожу возможность не только на уроках «Литературного чтения», но и на уроках «Познания мира», «Естествознания», «Художественного труда», «Музыки». Одним из самых эффективных приёмов для отработки беглости чтения считаю «Пятиминутное чтение». Данный приём я начинаю применять с 1 класса. Для этого подбираю небольшой по объёму, но интересный по содержанию текст, который соответствует теме урока и возрастным особенностям учащихся. Текст предлагается на индивидуальной карточке, либо можно использовать интерактивную панель. Темп прочтения задаёт учитель. После прочтения текст закрывается. Учитель даёт установку: текст нужно прочитать не только в быстром темпе, но и постараться понять смысл прочитанного. Для проверки понимания прочитанного учитель задаёт вопросы по содержанию. После данной работы текст открывается повторно, чтобы учащиеся могли проверить, правильно ли они ответили на вопросы учителя. Данная работа на уроке занимает не более пяти минут. Приведу пример текста для данного вида работы. Урок «Познания мира» 3 класс тема «Моя безопасность

М. И. БУТУЗОВА,

учитель начальных классов,
КГУ «Гимназия №97», г. Караганда

в естественной среде». Предложила следующий текст для «Пятиминутного чтения».

Голубь — спасатель.

В Англии голубка Уинки спасла подводную лодку. Голубка жила на её борту. Она доставила на берег призыв о помощи. Лодку повредили фашистские самолёты, и она опустилась на дно. Голубка летела 12 дней. В записке было указано место бедствия. И помощь пришла. За это англичане поставили голубке бронзовый памятник.

Вопросы учителя:

1. Где находится памятник голубке?
2. За что англичане поставили памятник голубке?

Данный приём помогает не только отработать навыки беглого чтения, но и развивает кругозор учащихся, любознательность, способствует умению извлекать нужную информацию, повышает интерес к чтению. Повышение показателей беглости чтения можно подтвердить результатами мониторинга.

Нормы сформированности навыка чтения по предмету «Литературное чтение»

Класс	1 полугодие	2 полугодие
2 класс	55 слов	70 слов

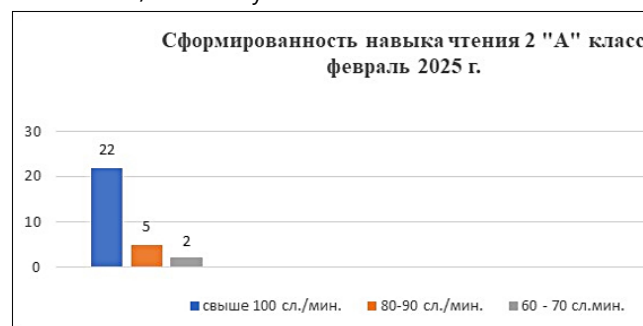
Всего учащихся во 2 «А» — 29.

Февраль 2025 года.

Свыше 100 сл/мин читают — 22 ученика.

80–90 сл/мин читают — 5 учеников.

60–70 сл/мин — 2 ученика.

В основе работы над пониманием прочитанного лежит выделение главной мысли произведения и деталей, которые способствуют её пониманию: главный герой, место и время действия, события и их последовательность, главная проблема и её решение. Методические приёмы, направленные на выделение главной мысли и деталей, которые помогают её раскрыть, могут включать «Графические организаторы». Они помогают организовать на уроке «Литературного чтения» работу с художественным текстом. Работать с такими организаторами можно в те-

чение всего урока во время фронтальной работы, либо при работе пары, группы. Возможно с помощью организаторов провести формативное оценивание сформированности навыка осознанного чтения учащегося. Приведу примеры некоторых «Графических организаторов» для работы с текстами.

«КОЛЕСО ИСТОРИИ»

Приложение 15. Колесо истории

Имя ученика, класс: _____

Приложение 16. Характеристика главного героя

Имя ученика _____

Название произведения _____

Автор произведения _____

Имя главного героя _____

Что автор говорит о главном герое? _____

Что ты думаешь о главном герое, исходя из его/ее поступков и поведения? _____

Описание главного героя: _____

Приложение 17. Карта произведения

Имя ученика _____

Название произведения _____

Автор произведения _____

Место действия _____

Главный герой или герои _____

Проблема _____

Важное событие _____

Решение проблемы _____

Графические организаторы помогают учащимся структурировать текст, визуально объяснять и высказывать мысли о прочитанном, найти связь между идеями, анализировать характеристики героев, выделять главное, что будет способствовать осмысленному пониманию произведения и запоминанию информации из текста.

Во 2 классе идёт работа над осмыслением различных пословиц и поговорок. На уроках «Литературного чтения» использую методический приём «Пословица», который помогает в осмыслении прочитанного. Учащимся предлагается найти отрывок в тексте, которому подходит предложенная учителем пословица.

Так же во 2–4 классах обучаю учащихся не только отвечать на вопросы учителя по тексту, но учу и учащихся составлять вопросы. Умение составлять вопросы помогает осмыслению прочитанного. Для обучения составлять вопросы использую приёмы: «Толстые и тонкие вопросы», «Ромашка Блума», «Колесо истории». Поясняю уча-

щимся, что «хорошие» вопросы заставляют задуматься, имеют более одного ответа, для поиска ответа нужно обратиться к тексту, возможно для ответа на вопрос потребуется обратиться к другим источникам информации, заставляют задуматься о собственном опыте, требуют дальнейшего чтения.

Во 2–3 классе идёт обучение учащихся умению выделять ключевые слова в тексте, на их основе строить пересказ. Обучению данному навыку мне помогает стратегия Ровена Вагнера «Пирамидальная история». Учащиеся читают предложенный текст.

Алёшина яблоня.

Перед самой войной посадил Алёша яблоню. С фронта он не вернулся. Погиб в боях за город Будапешт. А яблоня жила. Каждый год на ней созревали вкусные сладкие плоды. Мать Алёши — Марфа щедро угощала всех яблоками. Но выдалась лютая зима. Морозы сожгли яблоньку. Долго не решалась Марфа срубить сухое дерево. Однажды весной она попросила соседа спилить яблоню. Он спилил, но на том же месте посадил новую. Как была обрадована бабушка Марфа, когда увидела молодую яблоньку!

Учащиеся заполняют пирамиду по следующим пунктам.	У учащихся получается такая пирамида.
Имя героя, посадившего яблоню.	Алёша
Судьба героя (2 слова).	не вернулся, погиб
Судьба яблони (3 слова).	жила, созревала, угощала
Перемены в жизни яблони (4 слова).	зима, сухое дерево, не решалась срубить
Решение проблемы (5 слов).	весна, сосед, спилил, посадил новую
Чувства состояние бабушки Марфы (6 слов)	была обрадована, Марфа, увидела, молодая яблоня

Анализируя результаты СОР и СОЧ по «Литературному чтению» за 2 четверть в 2 «А» классе можно говорить о достаточно высокой эффективности применения данных методических приёмов, которые способствуют беглости и осознанности чтения.

Таким образом, продуманная и целенаправленная работа с текстом позволяет добывать ребёнку из большого объёма информации нужную и полезную, а так же приобретать социально-нравственный опыт и заставляет думать. Познавать окружающий мир. Такая работа побуждает живой интерес к чтению, явлениям нашей жизни, вызывает эмоциональные переживания и активизирует познавательную деятельность.

Литература:

- Матвеева Е. И. Учим младшего школьника понимать текст. М., «Вако» 2007.
- Степанова Л. С. Система работы с текстом на уроках литературы. М., 2005.
- Лемов Д. Проверенные методики выдающихся преподавателей. М. 2016.
- Интернет-ресурс <https://ec.ripk.kg/course/info.php?id=61&lang=en>.

Предмет Лит. чт.	Писали	Макс. балл	Процентное содержание баллов суммативного оценивания			% качества	% успеваемости
			Низкий (0-39 %)	Средний (40-84 %)	Высокий (85-100 %)		
СОР 1	29	7		8	21	86.21	100
СОР 2	29	10		5	24	96.55	100
СОЧ	29	16		7	22	100	100
						94.25	100

Применение активных методов и приёмов для повышения качества обучения в начальных классах

А. А. ВЕРБИЦКАЯ,

учитель начальных классов,
КГУ «Общеобразовательная
школа №64» г. Караганда

Активные методы обучения в системе онлайн образования — это способы активизации и интенсификации учебно-познавательного процесса, направленные на развитие активной и самостоятельной, интеллектуально-практической деятельности обучаемых в процессе овладения универсальными учебными действиями, при двусторонней, взаимно стимулируемой активности учителя и ученика в процессе обучения. При использовании активных методов обучения акцент с воспроизведения готовых знаний учителем переносится на самостоятельное освоение учебного материала учениками в процессе интеллектуально-практической деятельности. В основе этой деятельности лежит активность учеников, направляемая учителем непосредственно или через систему специально разработанных методических рекомендаций и заданий.

Активные методы обучения — это методы, которые побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом. Активное обучение предполагает использование такой системы методов, которая направлена главным образом не на изложение преподавателем готовых знаний, их запоминание и воспроизведение, а на самостоятельное овладение учащимися знаниями и умениями в процессе активной мыслительной и практической деятельности.

Особенности активных методов обучения состоят в том, что в их основе заложено побуждение к практической и мыслительной деятельности, без которой нет движения вперед в овладении знаниями.

Появление и развитие активных методов обусловлено тем, что перед обучением встали новые задачи: не только дать учащимся знания, но и обеспечить формирование учебной деятельности и развитие познавательных интересов, и способностей, творческого мышления, умений и навыков самостоятельного умственного труда. Активные методы подразделяются на:

- методы начала урока;
- методы выявления целей, ожиданий, опасений;
- методы презентации учебного материала;
- методы организации самостоятельной работы;
- методы презентации результатов практической работы;
- методы подведения итогов;

Остановлюсь на некоторых из них подробнее. Динамично помогают начать урок такие методы, как «Улыбнемся друг другу», «Поздоровайся локтями». Дети, выполняя задание, должны коснуться, улыбнуться. Такие забавные игры позволяют весело начать урок, размяться перед более серьезными упражнениями, способствует установлению контакта между учениками в течение нескольких минут.

Очень важным для учителя является включение в урок активных методов выявления целей, ожиданий, опасений. Такие методы, как «Дерево ожиданий», «Поляна снежинок», «Разноцветные листья», «Фруктовый сад», «Ковер идей», «Пазл» позволяют учителю лучше понять класс и каждого ученика, а полученные материалы в дальнейшем использовать для осуществления личностно-ориентированного подхода к обучающимся. Методы заключаются в следующем. Учащимся раздаются заранее вырезанные из бумаги снежинки, яблоки, лимоны, разноцветные листья и пред-

лагается попробовать более четко определить, что они ожидают (хотели бы получить) от сегодняшнего урока, обучения в целом и чего опасаются, записав и прикрепив на определенную поляну, дерево и т.д. После выполнения систематизируются сформулированные цели, пожелания, опасения и подводятся итоги.

Одно из интересных заданий, по моему мнению, «Ящик вопросов». Заранее давала названия тем на завтра, предлагала ребятам записать вопросы, что хотят знать по этой теме. На следующий день в конце урока ребята отвечали на свои вопросы. Эти вопросы носили не только образовательный характер, но вызывали положительные эмоции в классе — ребятам очень нравилось слушать свои вопросы.

В процессе урока новый материал помогут представить следующие методы презентации учебного материала, как «Кластер», «Инфо-угадка», «Продолжи ряд», «Найди закономерность», «Сравнение», «Обобщение», «Найди лишнее», «Классификация», «Словесная характеристика», «Разбиение на группы» и др.

Сюжетно-ролевые игры — определение цели воображаемой ситуации, распределение ролей, представление своей роли. Учащиеся показывают умения пользоваться имеющимися знаниями.

Технология «Аквариум» 2–3 ученика разыгрывают в кругу ситуацию по определенной теме, а остальные анализируют, задавая вопросы.

«Внутренний и внешний круг» Учащиеся образуют два круга. Внутренний стоит на месте, а внешний идет по часовой стрелке и останавливаясь на 2 минуты задавая вопросы по теме. Потом внешний и внутренний круг меняются местами.

Для представления материала самостоятельной работы детей очень интересны такие методы, как «Автобусная остановка», «Метод кейсов», «Экспресс портрет», «Лабиринт», «Творческая мастерская», «Горячий стул».

Метод «Автобусная остановка». Цель: научиться обсуждать и анализировать заданную тему в малых группах. Учитель определяет количество обсуждаемых вопросов новой темы (оптимально 4–5). Участники разбиваются на группы по числу вопросов (4–5 человек в каждой). Группы распределяются по автобусным остановкам. На каждой остановке (на стене или на столе) расположен лист большого формата с записанным на нем вопросом по теме. Учитель ставит задачу группам — записать на листе основные моменты новой темы, от-

носящиеся к вопросу. В течение 5 минут в группах обсуждаются поставленные вопросы и записываются ключевые моменты. Затем по команде учителя группы переходят по часовой стрелке к следующей автобусной остановке. Знакомятся с имеющимися записями и, при необходимости, дополняют их в течение 3 минут. Исправлять существующие записи, сделанные предыдущей группой нельзя. Затем следующий переход к новой автобусной остановке и еще 3 минуты на знакомство, обсуждение и добавление своих записей. Когда группа возвращается к своей первой остановке, она в течение 3 минут знакомится со всеми записями и определяет участника группы, который будет представлять материал. После этого каждая группа презентует результаты работы по своему вопросу. В завершении учитель резюмирует сказанное всеми группами, при необходимости вносит коррективы и подводит итоги работы.

«Метод кейсов» Группе предлагается информация, основанная на реальных или вымышленных фактах. Группа должна посоветоваться проанализировать и выбрать правильное решение, обосновав его.

«Экспресс портрет» Каждый ученик в группе получает карточку с названием животного или растения. Перед группой стоит коробочка с набором картинок с изображением животных и растений. В течение 3 минут на листочке должен написать «портрет» этого животного (растения), сказочного героя, полезного ископаемого. Затем каждый в группе представляет свою работу, начиная со слов: «Я хочу представить вам зверя (птицу, насекомое, героя, полезное ископаемое...), он выглядит так...» и зачитывает «портрет». Ученики в группе отгадывают, чей «портрет» описан, доказывают почему, находят в коробочке картинку с изображением.

Метод «Творческая мастерская» с большим успехом применяется мною на обобщающих уроках литературного чтения и окружающего мира. К уроку дети готовят рисунки, иллюстрации на заданную тему, пишут сочинения, стихи, рассказы. Дается задание разделиться на группы, создать и презентовать групповой проект на заданную тему. Предварительно необходимо составить план размещения принесенного на урок материала, оформления титульного листа. На работу отводится 20–25 минут. По истечении этого времени каждая группа или ее представитель должны презентовать свой проект. В ходе практической деятельности учеников учебный кабинет превращается в настоящую творческую мастерскую. В конце урока появляются замечательные творения. Каждое решение уникально, выразительно. Научиться дружно, работать в группах, прислушиваться к мнению товарищей, коллективно создавать замечательные работы (картины, газеты, книги) из собранных вместе материалов — главная цель этого урока.

«Интервью». По пройденной теме один ученик из группы задаёт вопросы, используя микрофон каждому участнику группы. А остальные отвечают.

«Горячий стул». Эта стратегия интересна тем, что может использоваться на разных этапах урока, на разных предметных дисциплинах. Сначала ребята отвечали односложно, будто боясь ответить неправильно. Выходили только самые смелые. По мере адаптации этой стратегии в классе, желающих было очень много. Я применяла данную стратегию, как на закреплении изученного материала, так и на выявление-что знает ученик по данной теме. Конечно, ответы не всегда уверенные, но процесс мышления пошел. Ребята уже не являются сторонними наблюдателями, а являются активными участниками.

Не стоит забывать о восстанавливающей силе релаксации на уроке. Ведь иногда нескольких минут достаточно,

чтобы встряхнуться, весело и активно расслабиться, восстановить энергию. Активные методы — «физминутки» позволят сделать это, не выходя из класса.

Если учитель сам принимает участие в этом упражнении, помимо пользы для себя, он поможет также и неуверенным и стеснительным ученикам активнее участвовать в упражнении.

«Коктейльные палочки» используется при работе в паре. Два ученика берут в руки палочку за концы и начинают задавать вопросы до тех пор, пока вдвоём не дойдут до середины.

«Ромашка» — 1. Дети отрывают лепестки ромашки, по кругу передают разноцветные листы и т.д. и отвечают на главные вопросы или анализируют картинку, относящиеся к теме урока, мероприятия, записанные на обратной стороне.

«Куб» понадобится обычный куб, на гранях которого написаны слова почему, объясни, предложи, придумай. Выпавшая грань укажет какого типа вопрос следует задать.

«Я работаю волшебником». Игра не только пробуждает интерес к работе, но и формирует умение применять полученные знания в новых ситуациях. Например: превратить существительные в прилагательные (стол-столовый, хлеб-хлебный, солнце-солнечный), нарицательные в собственные город-Уральск, магазин «Водолей», река Ишим)

«Итоговый круг» — Учитель дает минуту! Подготовленные представители группы встанут в круг, задают вопросы детям других групп, те в свою очередь отвечают (работают по кругу).

«Пометки на полях» +знал, — новая информация? — непонятно, — успешно усвоили.

Эти методы помогают эффективно, грамотно и интересно подвести итоги урока. Для учителя этот этап очень важен, поскольку позволяет выяснить, что ребята усвоили хорошо, а на что необходимо обратить внимание на следующем уроке. Кроме того, обратная связь от учеников позволяет мне скорректировать урок на будущее.

«Моделирование» — из подручных средств строится представленное понятие. Как и у каждой методики есть свои плюсы и минусы.

Плюс активных методов обучения помогают — развивают мотивацию к обучению и наилучшие стороны ученика, учить учащихся самостоятельно добывать знания, развивают интерес к предмету, позволяют активизировать процесс развития у учащихся коммуникативных навыков, учебно-информационных и учебно-организационных умений.

Уроки с использованием активных методов обучения интересны не только для учащихся, но и для учителей. Дети начальной школы имеют свои особенности, поэтому — не могут совладать со своими эмоциями, поэтому на уроках создаётся вполне допустимый рабочий шум при обсуждении проблем; методы лучше вводить постепенно, воспитывая у учащихся культуру дискуссии и сотрудничества; применять данные методики не обязательно все на каждом и на одном уроке.

Таким образом, использование активных методов обучения позволяет обеспечить эффективную организацию учебного процесса, но и как в любой методике есть особенности. А применять ее или нет, это уже дело учителя и его творчества.

Литература:

1. Зельдович Б. З. «Активные методы обучения».
2. Джубатырова С. С., Абулхаайрова Н. Г. «Применение активных методов обучения на уроках».

Применение элементов пешеходного туризма и спортивного ориентирования в внеурочной деятельности на занятиях физической культурой

Н. Г. ВОЛКОВА,

КГУ «Основная средняя школа
№40»,

А. В. МОРОЗОВА

КГУ «Школа-гимназия №95»,
город Караганда

*Статья посвящена изучению
возможностей использования
пешеходного туризма и спор-
тивного ориентирования в ка-
честве эффективных методов
внеурочной работы.*

Введение: Забота о здоровье молодого поколения стала ключевым приоритетом современного общества, поскольку это напрямую влияет на будущее благосостояние страны. Эта задача особенно остро стоит в нашей стране. Исследования показывают, что примерно три четверти казахстанских школьников страдают от серьезных проблем со здоровьем, что в дальнейшем ведет к недостатку физической активности.

Потребность в формировании культуры здоровья, привитии навыков здорового образа жизни, а также обучении методам мобилизации, расслабления и самосовершенствования, как физического, так и духовного, обусловила необходимость реформирования содержания физического воспитания в школах. Новое понимание предмета «Физическая культура» предполагает интеграцию двух ключевых компонентов: теоретической подготовки, направленной на ознакомление с основами физической культуры, и практической деятельности, стимулирующей творческое самовыражение учащихся.

Методология: Внеурочная деятельность занимает центральное место в нашей работе. Мы убеждены, что физическое развитие, начинающееся с раннего детства, наиболее эффективно происходит в школьные годы. При этом стандартных уроков физкультуры недостаточно для формирования всесторонне развитой личности. Требуется продуманная система физического воспитания, которая немыслима без активной внеклассной спортивно-массовой работы. Это объясняет популярность спортивных секций и кружков среди детей.

Исследовательская часть: Туризм и спортивное ориентирование играют значительную роль во внеклассной спортивной деятельности, и его популярность, особенно в активных формах, неуклонно растет. Это многогранное явление, ос-

нованное на опыте и знаниях множества туристов-спортсменов. Активный туризм представляет собой доступный и действенный способ развития, как духовных, так и физических качеств школьников. [1, с 21–22]

Его привлекательность обусловлена богатством природных ресурсов страны, оздоровительным эффектом и стремлением некоторых людей к умеренному риску. Участие в походах воспитывает инициативность, взаимопомощь, упорство, силу воли и дисциплину. Наиболее полезными для здоровья являются виды туризма, предполагающие активное передвижение. Пешие и лыжные путешествия укрепляют сердечнососудистую и дыхательную системы, повышают иммунитет и развивают мускулатуру. Пребывание на природе, солнечный свет и умеренные нагрузки в сочетании с новыми впечатлениями способствуют нормализации работы нервной системы и восстановлению сил школьников.

Туристско-краеведческая деятельность формирует и утверждает здоровый образ жизни, укрепляет здоровье, в том числе и психическое, помогает достичь физического совершенства.

С незапамятных времен дети всегда проявляли интерес к путешествиям. Туризм — прекрасное и эффективное средство воспитания здорового и закаленного человека. Пусть он не дает такого развития мускулатуры, как другие виды спорта, но зато здоровью туриста могут позавидовать многие. Ему не страшно промочить ноги, он не боится простудиться на ветру, промокнуть под дождем. Туризм закаляет так, как ни один другой вид спорта. [2, с 16–18]

Занятия туризмом вырабатывают у учащихся ряд очень ценных качеств. Турист умеет правильно ходить, развести огонь, сварить кашу, правильно ориентироваться и не заблудиться, быстро починить одежду, а также применить навыки первой медицинской помощи.

Практическое применение: В туристических походах школьников оживают и получают совершенно новое звучание многие знания, полученные на уроках географии, биологии, математики, астрономии, которые подчас усваиваются формально. Но туризм — это не только средство физического и прикладного воспитания. Велика роль туризма в нравственном и духовном воспитании, социализации и развитии коммуникативных качеств подростков.

Туризм — средство расширения кругозора и обогащения духовной жизни подростков. В туристическом походе вырабатывается умение преодолевать трудности, ребята учатся коллективизму не на словах, а на деле. Регулярное занятие туризмом вырабатывает у подростков сознательную дисциплину, настойчивость, ответственность.

Контакты, которые устанавливаются в походе, способствуют пониманию и установлению сотрудничества между участниками похода. Данная концепция определяет основные цели, задачи, идеи развития детско-юношеского туризма. В ней рассматриваются вопросы организации группы, выбор маршрута и другие вопросы, связанные с организацией походов.

Педагогический потенциал туризма весьма велик. Коэффициент полезного педагогического действия зависит от подхода и организации туристского похода учителей, от их понимания, умения и опыта в этой области. Школа использует далеко не весь воспитательный потенциал туризма и спортивного ориентирования. Исходя из приоритета обучения, предпочтение в туризме отдается краеведению, экскурсиям, походам, в которых идёт воспитание здоровой, социализированной личности.

Рекомендации: Первое на что необходимо обратить внимание при занятии туризмом — это обеспечение безопасности школьников. Техника безопасности для юных туристов включают: беспрекословное подчинение указаниям руководителя похода, ответственное отношение к правилам поведения в дикой природе, постоянное нахождение в составе группы, умелое и безопасное использование туристического снаряжения, умение оказать первую медицинскую помощь в неожиданных ситуациях.

Ключевой аспект безопасности в походе — это продуманная комплектация рюкзака. В него обязательно должны войти:

- Предметы первой необходимости: гигиенические принадлежности и одежда, подобранная с учетом погодных условий. Важно иметь теплые вещи, даже если вы направляетесь в жаркие края;
- медицинская составляющая: аптечка со средствами для оказания первой помощи и личными лекарствами, если они необходимы;
- ресурсы для выживания: запас продуктов питания и питьевой воды;
- ориентирование: карта (в любом формате) и компас;

- лагерное обустройство: походное снаряжение, такое как посуда, спальники, палатки, инструменты для установки лагеря и т.д. [3, с 44–49]

Данные предметы необходимо уложить так, чтобы было удобно нести его в походе.

Обязательным условием, при подготовке к пешему походу, является подбор одежды. Это тоже важная составляющая техники безопасности.

Для обеспечения комфорта и безопасности, при выборе одежды следует отказаться от темных оттенков, материалов, плохо пропускающих воздух, и вещей, которые быстро изнашиваются. Важно, чтобы одежда была закрытой и оснащена светоотражающими элементами. Обувь также должна быть закрытой, иметь достаточно места для стопы (широкую колодку) и ровную, устойчивую подошву.

В зимний период основное внимание следует уделить предотвращению переохлаждения. Поэтому одежда учащихся должна быть защищена от воды и ветра. При организации ночлега на открытом воздухе необходимо использовать теплоизоляционные материалы. Также важно избегать жажды, так как она может способствовать переохлаждению. Глаза следует защищать специальными очками от яркого солнечного света. На моей практике был случай, когда зимой в походе на лыжах учащиеся забыли взять варежки, поэтому снаряжение и одежда проверяется до похода во избежание обморожения.

Летние походы требуют соблюдения важных правил безопасности, связанных с правильным выбором одежды, которая должна защищать от перегрева и сильного ветра. Регулярное употребление жидкости крайне важно для поддержания сил, так как ветер, солнце и физическая нагрузка могут привести к обезвоживанию. В местах обитания диких животных необходимо проявлять осторожность.

Преодоление трудностей в походе воспитывает у учащихся чувство коллективизма, учит становиться выше личных симпатий и антипатий, быть чуткими друг к другу, беспощадными к нарушителям дисциплины и порядка. Поход поможет глубже понять и изучит натуру каждого ребенка установить доверительные отношения между педагогами и учениками, удовлетворить потребности в новизне, приключениях. В походах учащиеся находят друзей, с которыми дружба сохраняется на многие годы.

Важным и увлекательным для учеников является освоение практических навыков ориентирования на местности, используя компас и карту. Ориентирование — это умение определить свое местоположение, соотносить его с направлением сторон света и видимыми объектами. Из-за того, что устройство компаса и его принцип действия не всегда очевидны, для лучшего понимания можно организовать ряд игр:

1. Подойдет любая шапка, бумажный колпак или шарф. Перед началом каждый участник выбирает себе уникальный ориентир, например, дерево, скамейку или столб. Затем, вооружившись компасом, ребёнок должен опреде-

лить азимут, ведущий к выбранному объекту. После этого ему надевают головной убор таким образом, чтобы поле зрения было ограничено только пространством под ногами. Задача игрока — достичь своего ориентира, полагаясь исключительно на показания компаса.

2. Для этой игры каждому игроку потребуется компас и колпак. В отличие от предыдущего задания, где игроки сами выбирали направление, теперь вы будете задавать им маршрут. Например, инструкция может выглядеть так: «90° — 6 м, 180° — 12 м, 90° — 5 м, 360° — 9 м, 270° — 5 м». Задача ребенка пройти указанный путь с помощью компаса и оказаться в конечной точке, которую вы задумали. Если играют двое, составьте для каждого свою инструкцию, чтобы они двигались в противоположных направлениях, но в итоге встретились в одной точке.

3. Предложите детям разделиться на две команды для игры, развивающей навыки ориентирования с компасом. Каждая команда получит свой участок для исследования, где им нужно будет составить подробный план местности, применяя топографические знаки. На этой территории они спрячут свой «клад» — это может быть что-то веселое, вкусное или сюрприз. Затем команды обменяются созданными картами и приступят к поиску спрятанных сокровищ. Соревнование может быть на скорость, но, независимо от результата, каждый ребенок останется в выигрыше.

Спортивное ориентирование — очень интересный вид спорта, поддерживающий и развивающий не только физические, но и умственные способности человека. Он достаточно молодой, но очень интенсивно развивающийся.

Спортивное ориентирование выделяется своей уникальной индивидуальной природой: спортсмены действуют в полной изоляции от внешнего контроля — тренеров, судей, зрителей и даже соперников. Это требует от участников не только отличной физической формы, но и высокого уровня психологической устойчивости, проявляющейся в настойчивости, решительности, смелости и самоконтроле. [4, с 23–26]

Тренировки по ориентированию способствуют развитию таких когнитивных функций, как объем и переключение внимания, а также наглядно-образной памяти. Главные преимущества этого вида спорта — гармоничное слияние физической и умственной активности, его высокая эффективность в борьбе со стрессом и универсальность как оздоровительного средства для людей любого возраста. Медицинские исследования подтверждают, что ориентирование является одним из лидеров по потреблению кислорода на килограмм веса, а по уровню умственной нагрузки уступает лишь шахматам.

Заключение: Уроки физкультуры отражают естественный ход развития ребенка, ведь именно через движение они растут и познают окружающий мир. Физическая активность не только закаляет их, но и, что самое важное, дарит здоровье и позитивные эмоции. Именно в этом заключается основная задача занятий физкультурой. Чтобы

поддерживать постоянный интерес ученика к физической культуре на протяжении всего периода обучения, необходимо глубоко понимать его личность, его внутренний мир, его устремления и предпочтения.

Наша цель — помочь каждому ученику поверить в себя. Ведь именно отсутствие веры в собственные силы губит инициативу, становится препятствием на пути к счастью и самореализации, блокирует развитие. Крайне важно, чтобы дети не ощущали себя слабыми, иначе эта мысль может закрепиться на всю жизнь. Мы строим свою работу на полном доверии, лишь направляя учеников в их деятельности. Предлагая им задания, даем возможность самостоятельно работать над улучшением своих навыков. И в этом, на наш взгляд, кроется истинная радость — когда они понимают, что добились всего сами. [5, с 10–22]

С древности считается, что отношение к физкультуре и спорту, здоровье нации должно быть своего рода «визитной карточкой» государства, показателем его культуры. Современный ребенок с новыми технологиями обращается на «ты». Этот интерес детей нужно использовать в преподавании, применяя инновационные методы. В конкурентном мире современный учитель должен быть креативным, то есть способным создавать новое, коммуникативным, компетентным, шагать в ногу со временем.

Наш подход к внеурочной деятельности основан на приоритете здоровья детей, а не на стремлении к высоким результатам. Мы убеждены, что самое главное — это не причинить вреда. Физическая нагрузка должна быть умеренной, чтобы не навредить. Недопустимо, чтобы ребенок чувствовал себя неполноценным или чтобы его достоинство было затронуто. Напротив, наша цель — создать атмосферу тепла и поддержки для каждого, помочь каждому раскрыть свой потенциал, укрепить веру в себя, преодолеть препятствия и разделить радость его достижений. Туризм и спортивное ориентирование являются эффективными средствами для реализации этих задач.

Литература:

1. Назаренко Л. Д. Оздоровительные основы физических упражнений // Л. Д. Назаренко. — М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2015. — 240 с
2. Кудрявцева Н. В. Новые формы физкультурно-спортивных программ для детей и молодежи // Кудрявцева Н. В.
3. Голощапов Б. Р. История физической культуры и спорта: Учебное пособие. — М.: Издательский центр «Академия», 2014. — С. 179.
4. Матвеев Л. П. О некоторых проблемах теории и практики физической культуры // Теория и практика физической культуры. — 2016. — № 7.
5. Карпушко Н. А. Историко-теоретический анализ школьных программ по физической культуре: Учебное пособие. — М.: Просвещение, 2017. — С. 68.
6. <https://infourok.ru/aktualnye-problemy-v-provedenii-zanyatij-po-fizicheskoy-kulture-v-uchebnyh-zavedeniyah-4101946.html>
7. <https://kazast.edu.kz/>

Білім беру процесін геймификациялау бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын дамыту құралы ретінде

1. Кіріспе

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі қазіргі кезеңде стратегиялық бағдарламалар аясында қойылған міндеттерді, оның ішінде негізгісі — **оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру** міндетін іске асыруға бағытталған. PISA зерттеулеріне сәйкес, функционалдық сауаттылық — алынған білімді нақты өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілеті, бұл одан әрі оқу үшін негіз ретінде бастауыш сынып оқушылары үшін (1–4 сыныптар) өте маңызды. Алайда, дәстүрлі оқыту әдістері көбінесе 3–4 сыныпқа қарай **танымдық ынтаның** төмендеуі мәселесімен бетпе-бет келеді, бұл материалды меңгеру сапасына теріс әсер етеді.

Сонымен қатар, **жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының** қарқынды дамуы оқу процесін жекелендіруге және интерактивтілікке жаңа мүмкіндіктер ашады. ЖИ-ді **геймификация** әдістерімен — ойын элементтерін ойын емес контексте қолданумен интеграциялау — бастауыш сынып оқушысының **жетекші іс-әрекетіне** (ойынға) максималды түрде сәйкес келетін, оқу процесін іштей ынталандырылған және қызықты ететін орта құруға мүмкіндік береді. Осылайша, зерттеудің өзектілігі жаңартылған қазақстандық білім беру контекстінде ынтаны арттыру және функционалдық сауаттылықты дамыту үшін ЖИ мен геймификацияны біріктіретін тиімді педагогикалық модельдерді әзірлеу және сынақтан өткізу қажеттілігімен негізделген.

2. Бастауыш мектептегі геймификацияның психологиялық-педагогикалық негіздері

Кіші мектеп жасы ойын іс-әрекетінен оқу іс-әрекетіне өтумен сипатталады

[1]. Геймификация, шын мәнінде, олардың арасындағы «көпір» болып табылады, ол ұпайлар жүйесі, белгілер, көшбасшылар тақтасы және нарратив (сюжет) сияқты ойын механикасын қолдана отырып, күнделікті оқу тапсырмаларына мән береді [2]. 7–9 жастағы балалар үшін негізгі болып табылатындар:

- **Жедел кері байланыс:** ЖИ-құралдары сәттілікті жедел бекітуді (визуалды, дыбыстық) қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл назарды және ынтаны сақтау үшін өте маңызды.
- **Жазасыз қате жіберу мүмкіндігі:** Ойында қате жаман бағаға әкелмейді, тек «деңгейді қайта бастауға» немесе «басқа стратегияны қолдануға» ғана әкеледі, бұл алаңдаушылық деңгейін төмендетеді [3].
- **Жекелендірілген сынақ:** Адаптивті ЖИ ойын тапсырмаларының әрқашан жайлылық пен күрделілік шегінде (жақын арадағы даму аймағы) болуын қамтамасыз етеді, бұл ағынды және ішкі уәжді қолдайды.

3. Зерттеу материалдары мен әдістері

3.1. Зерттеу дизайны

Зерттеу 2024–2025 оқу жылында [Қала атауы] қаласының XXX мектебі базасында **педагогикалық эксперимент** форматында жүргізілді.

- **Анықтаушы кезең:** Эксперименттік (ЭТ) және бақылау (БТ) топтарындағы оқуға деген ынтаның бастапқы деңгейін (Н. Г. Лусканова әдістемесі) және функционалдық сауаттылық деңгейін (бастауыш сынып оқушыларына арналған PISA тапсырмаларына жақын авторлық тесттер) диагностикалау.
- **Қалыптастырушы кезең:** Әзірленген ЖИ-геймификация моделін тек ЭТ-ға

Ж. Н. ГАЗИЗ,

бастауыш сынып мұғалімі,
«Ы.Алтынсарин атындағы тірек
мектеп (РО)» КММ,
Абай ауданы

Бұл мақала бастауыш сынып оқушыларының (1–4 сыныптар) оқуға деген ынтасына және функционалдық сауаттылық деңгейіне жасанды интеллект (ЖИ) элементтерімен интеграцияланған геймификацияның әсерін зерттеуге арналған. Зерттеу мақсаты — ЖИ-дің адаптивті алгоритмдеріне негізделген педагогикалық геймификация моделінің тиімділігін теориялық тұрғыдан негіздеу және тәжірибелік түрде тексеру.

« Ана тілі халық болып
жасалғаннан бері жан
дүниесінің айнасы, өсіп-өніп,
түрлене беретін,
мәңгі құламайтын бәйтерегі

Жүсіпбек Аймауытұлы

енгізу. БТ-дағы сабақтар стандартты цифрлық құралдарды қолдана отырып, дәстүрлі әдістеме бойынша жүргізілді.

- **Бақылау кезеңі:** Өзгерістердің динамикасын бағалау үшін екі топтағы мотивация мен функционалдық сауаттылықты қайта диагностикалау.

• 3.2. ЖИ-геймификация моделі (Қалыптастырушы кезең)

Әзірленген модель келесі механикаларды қамтитын гипотетикалық «BilimQuest» адаптивті ЖИ-платформасын қолдануға негізделген:

Геймификация механикасы	ЖИ-құралының рөлі	Мақсатты даму
Квестер / Миссиялар	Сабақ тақырыбына байланысты бірегей сюжеттік тапсырмаларды (мысалы, «Математикалық планетаны құтқару») генерациялау.	Функционалдық сауаттылық (жүйелі ойлау)
Адаптивті деңгей	Оқушының жауаптарының жылдамдығы мен дұрыстығына байланысты тапсырмалардың күрделілігін динамикалық түзету («ағынды» ұстап тұру).	Жақын арадағы даму аймағы, ішкі уәж
Жедел кері байланыс	Жедел, позитивті боялған, жекелендірілген ауызша немесе визуалды мақтау/көмек ұсыну.	Алаңдаушылықты төмендету, жетістікті бекіту
Белгілер және Деңгейлер жүйесі	Жетістіктерді автоматты есепке алу, нақты оқу мақсатын меңгеру кезінде жаңа «скиндер» немесе «аватарлар» ашу (мысалы, «Бөлу шебері»).	Сыртқы және ішкі уәж, мақсат қою

4. Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау

4.2. Қалыптастырушы кезеңнің нәтижелері: Ынтаның динамикасы

Әзірленген модель бойынша 6 ай жұмыс істегеннен кейін, бақылау кезеңінің нәтижелерін талдау келесі өзгерістерді көрсетті (1-кестені қараңыз):

1-кесте. Н. Г. Лусканова әдістемесі бойынша бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынта деңгейі (пайызбен)

Ынта деңгейі	Анықтаушы кезең (ЭТ/БТ)	Бақылау кезеңі (ЭТ)	Бақылау кезеңі (БТ)	ЭТ-дағы динамика (Δ)
Жоғары деңгей (Танымдық)	18 % / 20 %	44 %	24 %	+26 %
Орташа деңгей (Оқу)	56 % / 52 %	48 %	56 %	-8 %
Төмен деңгей (Сыртқы, қашқақтау)	26 % / 28 %	8 %	20 %	-18 %

- **Талқылау:** ЭТ-да ынта профилінің статистикалық маңызды ығысуы байқалады. Танымдық ынтасы жоғары балалардың пайызы **26%-ға өсті**. Бұл ЖИ қолдайтын адаптивті геймификацияның ішкі уәжді тиімді ынталандыратынын дәлелдейді.

5. Қорытынды

5.1. Тұжырымдар

Жүргізілген зерттеу ЖИ-құралдарымен интеграцияланған білім беру процесін геймификациялау моделінің бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген ынтасын арттыру және функционалдық сауаттылығын дамыту құралы ретіндегі **гипотезасын** растады.

1. Теориялық негіздеме геймификацияның 7–9 жас аралығындағы жетекші іс-әрекетке сәйкестігін, ал адаптивті ЖИ-механизмдер оны жекелендіру және жедел кері байланыспен қамтамасыз ету үшін тамаша құрал екенін растады.

2. Тәжірибелік тексеру эксперименттік топтағы **ішкі (танымдық) ынтаның** статистикалық маңызды өсуін және ынтасы төмен балалардың үлесінің азайғанын көрсетті.

5.2. Практикалық маңыздылығы және ұсыныстар

- **Мұғалімдерге ұсыныс:** Тек автоматты тексеруді ғана емес, сонымен қатар оқу процесін қызықты ойынға айналдыру үшін **сценарийлік адаптивті оқытуды** (квестер, миссиялар) қолдайтын ЖИ-платформаларды жүйелі түрде қолдану.
- **Әдіскерлерге ұсыныс:** Бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттыру бағдарламаларына адаптивті ЖИ-құралдарын интеграциялау арқылы **геймификацияланған оқу сценарийлерін** әзірлеуге бағытталған модульдерді қосу.

Әдебиеттер:

1. Ахметова А. Б. (2025). Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың заманауи әдістері: бастауыш мектептегі тәжірибе. Білім және Ғылым журналы.
2. Дүйсенбаева А. Қ. (2024). Оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудағы геймификацияның әлеуеті. Ұстаз Әлемі ақпараттық-педагогикалық газеті. [1.3, 4.1]
3. Сейдахметов Б. С. (2023). Жасанды интеллект және білім берудегі жекелендіру: бастауыш сыныптарда қолдану мәселелері. Қазақстан мектебі журналы.

Функциональная грамотность на уроках математики в 5 классе

Введение: Современное образование ставит перед нами амбициозные задачи. Важно не просто научить детей решать задачи и запоминать формулы, но и подготовить их к жизни, научить применять полученные знания в реальных ситуациях. Именно здесь на первый план выходит понятие функциональной грамотности, которое становится особенно актуальным в 5 классе — периоде активного освоения базовых математических понятий.

Почему 5 класс — ключевой этап?

5 класс — это переходный период. Ученики осваивают новые, более сложные темы: дроби, десятичные дроби, проценты, понятие площади и периметра, объёма. Параллельно они начинают сталкиваться с задачами, требующими более глубокого понимания и применения материала. Если на этом этапе не заложить основы функциональной грамотности, то в дальнейшем ученикам будет сложно наверстать упущенное, а математика может стать для них источником стресса, а не инструментом познания мира.

В своей работе я применяю различные методы формирования функциональной грамотности. Вот некоторые примеры методов, которые использую на своих уроках.

Проектный метод: Организация учебных проектов, связанных с реальными жизненными ситуациями, позволяет учащимся применять математические знания для решения проблем. Например, проект может быть посвящён расчету площадей для благоустройства школьного двора.

Игровые методы: Использование математических игр и заданий в формате квестов. Это помогает учащимся видеть практическое применение математики в увлекательной форме и укрепляет их интерес к предмету.

Проблемное обучение: Постановка перед учениками открытых задач, требующих анализа и креативного подхода. Например, предложить задачу по расчету скидок в магазине или планированию бюджета для школьной поездки.

Использование технологий: Внедрение интерактивных приложений и программ для изучения математики, которые показывают практическое применение знаний. Онлайн-игры и симуляторы могут наглядно демонстрировать использование математических понятий в различных ситуациях.

Р. К. ДЮСЕНОВА,

учитель математики,
КГУ «Школа-лицей №53», г. Караганда

В курсе математики 5 класса есть задачи решения, которых связаны различными методами:

1. Прикладной характер задач: Связь с реальной жизнью.

Покупки: «Мама дала 500 рублей. Сколько сдачи вы получите, если купите хлеб за 45 рублей и молоко за 78 рублей?».

Сюжетные задачи: покупка подарков, планирование школьного мероприятия, расчет бюджета на каникулы.

2. Работа с текстом — устный и письменный анализ, поиск нужной информации, формулировка выводов.:

Пример:

В школе 900 учащихся. Сколько учащихся в начальных, средних и старших классах, если в начальных классах их в 3 раза больше, чем в старших, и в 2 раза меньше, чем в средних?

3. Использование визуализации и графиков — графики, диаграммы, схемы облегчают восприятие абстрактных понятий.

Пример:

Чемпионат по хоккею проходил в четыре круга. Алексей следил за количеством заброшенных шайб своих любимых команд и записывал результаты в таблицу. Используя данные этой таблицы, ответь на вопрос.

Номер игрового круга	«Металлург»	«Салават Юлаев»	«Ак Барс»
Первый круг	32	35	29
Второй круг	40	45	34
Третий круг	37	38	30
Четвёртый круг	44	31	46

Сколько шайб было заброшено командой «Металлург» в четвёртом круге?

В вымышленной стране Лумпинии пять племен. Численность племени Носорога 350 человек. Численность племени Слона 700 человек. Численность племени Быка 550 человек. Численность племени Кролика 200 человек. Численность племени Крокодила 600 человек. Постройте столбчатую диаграмму численности племен, если 50 человек соответствует одной клетке тетради.

4. Развитие логического мышления и критического анализа:

- Поиск недостающей информации: Предлагайте задачи, в которых ученикам нужно самим определить, какая информация необходима для решения.

Пример:

- В магазин завезли яблоки в ящиках по 20 кг в каждом. Известно, что всего ящиков было на 5 больше, чем в прошлый раз. Тогда количество ящиков составило 35 штук. Сколько килограммов яблок завезли на этот раз?».

Итак, алгоритм решения:

1. Внимательно читаем условие и выделяем известные данные. Здесь известно:

- в ящике по 20 кг яблок,
- ящиков было на 5 больше, чем в прошлый раз,
- всего ящиков 35 штук.

2. Определяем, каких конкретных данных не хватает. Нам неизвестно, сколько ящиков было в прошлый раз.

3. Находим недостающие данные, используя логику и имеющиеся условия задачи.

Раз ящиков стало больше на 5, чем было (то есть X), и всего ящиков теперь 35, значит:

$$X + 5 = 35$$

$$X = 30 \text{ ящиков (было в прошлый раз)}$$

4. Подставляем найденные данные и решаем задачу.

В каждом ящике по 20 кг.

Ящиков — 35.

Значит, всего завезли $35 \cdot 20 = 700$ кг яблок.

5. Проверка решения: Учите детей не просто получать ответ, но и осмысливать его, проверять, логичен ли он в контексте задачи.

- «Если вы купили 10 конфет по 15 рублей, а заплатили 100 рублей, это похоже на правду?».
- У Вовы больше 1000 книг. Нет, книг у него меньше тысячи. Одна-то книга у него наверняка есть. Сколько книг может быть у Вовы, если только одно из этих утверждений истинно?

4. Использование современных технологий:

Интерактивные задания: Применяйте онлайн-платформы, приложения, которые предлагают интерактивные задачи, игры, симуляции.

Онлайн-платформы для самопроверки заданий:

1. <https://wordwall.net/ru-ru/community/>
2. <https://math-center.org/ru-RU/interactive/5th/>
3. <https://obrazavr.ru/matematika/>

Игры:

- «Больше? Меньше? Равно?».

Цель игры — сформировать умения сравнивать натуральные числа, а также выполнять сложение и умножение натуральных чисел. Лист разрезается на карточки, получается два набора. Примеры на карточках первого набора — в тёмных рамках (на сложение), второго — в светлых рамках (на умножение). Игруют вдвоём с одним из наборов. Первый вариант: каждый вынимает из конверта по одной карточке и решает пример. Тот, у кого получится в ответе большее число, забирает обе карточки себе (если получились равные числа, обе карточки откладываются в сторону). Так играют до тех пор, пока не используют все карточки. Выигрывает тот, кто набрал больше карточек. Второй вариант: каждый берёт себе по 8 карточек и ищет среди них пары (примеры с одинаковыми ответами), выигрывает тот, кто найдёт больше пар.

- «Математическое лото».

Цель игры — создать условия для обобщения знаний и умений умножать и делить натуральные числа. В специальном конверте учащимся предлагается набор карточек. Например, на большой карте нарисовано 6 прямоугольников, а у ученика 7–8 карточек таких же размеров с записанными на них упражнениями. Ученик достаёт из конверта карточку, решает пример и накрывает ею соответствующий. Карточки накладываются лицевой стороной вниз. Если все примеры решены правильно, то обратные стороны наложенных карточек составляют какой-то условный шифр: рисунок, чертёж, букву. Учитель, проходя по рядам, легко определяет результаты работы.

- «Самостоятельная работа-мозаика».

Цель игры — проверить и скорректировать знания учащихся по изученной теме, развить познавательную компетентность. Учитель раздаёт ученикам задания, написанные вразброс на отдельном листе, и комплект фигур с ответами. Решив задачу, ученик находит фигуру с ответом и с помощью двухстороннего скотча крепит её на лист. Затем ученик переходит к следующему заданию и снова находит фигуру с ответом и с помощью двухстороннего скотча крепит её на лист. Таким образом, решив все задания правильно, ученик получит яркую картинку. Учитель легко проверит правильность выполненного задания, увидев все цветные фигуры на нужных местах.

- «Палитра уравнений».

Цель игры — сформировать умения и навыки в решении уравнений, проверить и скорректировать зна-

ния учащихся по изученной теме, развить познавательную компетентность. Учитель раздаёт ученикам макет палитры. На местах красок записаны уравнения, в центре прикреплены разноцветные кружочки с ответами. Решив уравнение, ученик находит кружочек с правильным ответом и с помощью двухстороннего скотча прикрепляет его к уравнению. Таким образом, образуется палитра...

- Визуализация: Используйте цифровые инструменты для создания наглядных моделей, визуализации математических понятий.

Некоторые цифровые инструменты для создания наглядных моделей и визуализации математических понятий в 5 классе:

- Динамические математические среды. Например, «Живая Геометрия» (Geometry's Sketchpad), 1С: Математический конструктор, Desmos Geometry, GeoGebra.
- 5. Формирование навыков самоконтроля и рефлексии:
- Самопроверка: Включайте в уроки задания, где ученики могут самостоятельно проверить правильность выполнения.
- 4. Интерактивная доска.
- 5. Онлайн платформы.
- 6. Ответы в книге или на доске...

Вопросы для рефлексии: «Что было самым сложным в этой задаче?», «Как я решил эту проблему?», «Как я могу применить эти знания в другой ситуации?».

Примеры конкретных заданий для 5 класса:

Задача с составлением меню: «Семья решила провести пикник. Папа купил 2 кг фруктов по цене 150 рублей за кг, мама — 1.5 кг овощей по цене 80 рублей за кг, а дети — 10 булочек по цене 25 рублей за штуку. Сколько денег потратила семья на продукты?» (Развивает умение работать с разными единицами измерения, выполнять умножение и сложение).

Интерпретация расписания: «Дано расписание уроков на понедельник. Сколько уроков физкультуры в этот день? Какой урок идет после математики? Сколько всего уроков?» (Развивает умение работать с таблицей).

Планирование бюджета: «У вас есть 1 000 рублей на покупку подарка другу. Вы выбрали книгу за 450 рублей и игрушку за 380 рублей. Хватит ли вам денег? Сколько сдачи вы получите?» (Развивает умение сравнивать, вычитать, принимать решения).

Анализ диаграммы: «Представлена круговая диаграмма, показывающая, какие виды спорта предпочитают ученики 5 «А» класса. Сколько процентов учеников занимаются футболом, если хоккеем — 30%, а баскетболом — 40%?» (Развивает умение работать с процентами и диаграммами).

Вывод:

Функциональная грамотность — это не просто модное слово, а необходимое условие успешной адаптации и развития личности в современном мире. На уроках математики в 5 классе мы закладываем фундамент для будущих успехов наших учеников. Создавая на уроках атмосферу исследования, применения знаний на практике, критического мышления, мы помогаем детям увидеть математику не как набор сухих правил, а как мощный инструмент для понимания и преобразования окружающего мира. Инвестируя в развитие функциональной грамотности сегодня, мы инвестируем в успешное будущее наших детей.

Таким образом, благодаря целенаправленной работе по формированию функциональной грамотности на уроках математики в 5-х классах наблюдается рост качества знаний.

Литература:

1. Андреев А. Знания или компетенции? Текст. // А. Андреев // Высшее образование в России. 2005. — №2.
2. Воровщиков С. Г. Учебно-познавательная компетентность старшеклассников: состав, структура, деятельностный компонент: Монография. — М.: АПК и ППРО, 2006. — 160 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции как результативноцелевая основа компетентностного подхода в образовании — М.: Исследовательский центр проблем качества специалистов, 2004.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции новая парадигма результата образования. Высшая школа. — 2004. — №6.
5. Лебедев О. Е. Ситуационные задачи: что они могут изменить в учебном процессе? Текст. // О. Е. Лебедев // Учимся вместе решать проблемы. Ч. 1: Образование культура. — СПб., 2004.
6. Полищук Л. Н. Формирование функциональной грамотности технологического типа как основы профессионального самоопределения учащихся. Минск, 2004.
7. Примеры заданий по математике //авт. — сост.: Г. С. Ковалева, к.п.н., К. А. Краснянская, к.п.н. — Москва «Международная оценка образовательных достижений учащихся», 2006–50 с. 2003, 2012 гг.)
8. Статья «Формирование функциональной грамотности школьников 5–6 классов на уроках математики».
9. http://www.testent.ru/load/uchitelju/uchitelu/zakon_respubliki_kazakhstan_ob_obrazovanii/7-1-0-2494.
10. <http://inform.kz/rus/article/2478586>.

Развитие критического мышления учащихся через сопоставление художественного и исторического видения событий

**М. Ж. ЕСЕНГУЛОВА,
Н. В. ШЕВЕРГИНА,**

КГУ «Опорная школа (ресурсный центр) имени Каныша Сатпаева»,
Осакаровский район

В статье рассказывается об использовании межпредметных связей истории и литературы на уроках истории в основной и средней школе. Применение художественных текстов помогает лучше понять исторический контекст событий, войн, революций, а также социальных и политических потрясений общества. Одновременно с этим формируется представление о языке, религии, обычаях, культурных ценностях и менталитете людей того времени.

Введение: В современном информационном обществе, где учащиеся ежедневно сталкиваются с множественными источниками информации, способность критически оценивать и сопоставлять различные точки зрения становится жизненно необходимым навыком. Наш десятилетний опыт междисциплинарного сотрудничества показывает, что интеграция литературы и истории создает уникальное образовательное пространство для развития критического мышления учащихся 5–9 классов.

Актуальность нашего подхода подтверждается несколькими факторами. Во-первых, современные исследования в области когнитивной психологии доказывают, что сопоставление различных типов текстов активизирует высшие мыслительные процессы. Во-вторых, требования обновленного содержания образования Республики Казахстан напрямую указывают на необходимость формирования функциональной грамотности, включая способность анализировать и интерпретировать информацию из разных источников.

Наша практика показывает, что учащиеся часто воспринимают художественные произведения как достоверное отражение исторической реальности, не различая художественный вымысел и исторические факты. Это создает искаженное представление об исторических процессах и снижает способность к критической оценке информации. Через систематическое сопоставление художественных текстов с историческими источниками мы формируем у учащихся понимание различий между фактическим и художественным отражением действительности.

Методика: Наш подход базируется на фундаментальных педагогических теориях и современных образовательных технологиях. В основе лежит таксономия Блума [1], которая позволяет структурировать учебные задачи от простого запоминания к сложным аналитическим процессам. Мы последовательно проводим учащихся через все уровни познавательной деятельности: знание, понимание, применение, анализ, синтез и оценка.

Технология развития критического мышления через чтение и письмо (РКМЧП) служит методологической основой нашей ра-

боты [2]. Трехфазовая структура урока — вызов, осмысление, рефлексия — позволяет эффективно организовать познавательную деятельность учащихся. На стадии вызова мы актуализируем имеющиеся знания о историческом периоде, на стадии осмысления происходит работа с художественными и историческими текстами, а рефлексия включает сопоставительный анализ и формулирование выводов.

Используемые нами методы включают творческое чтение с элементами исследования, создание кластеров для визуализации связей между историческими фактами и их художественной интерпретацией, ролевые игры, где учащиеся представляют позиции историков и писателей [4]. Особое внимание уделяется работе с первоисточниками — мы учим школьников сопоставлять мемуары участников событий, исторические документы и их художественное осмысление в литературе.

Интеграция предметов осуществляется через тщательное планирование. Мы анализируем календарные планы по литературе и истории, выявляем точки пересечения и разрабатываем совместные КСП (краткосрочные планы), где цели и задачи формулируются с учетом развития критического мышления через междисциплинарный синтез [3].

Практическое применение: Инновационность нашей педагогической идеи заключается в системном подходе к развитию критического мышления через создание когнитивного диссонанса между художественным и историческим восприятием событий. В отличие от традиционного изолированного изучения предметов, мы создаем единое интеллектуальное пространство, где противоречия становятся катализатором мыслительной деятельности [5].

Уникальность нашего подхода проявляется в разработанной системе сопоставительных таблиц, где учащиеся параллельно анализируют художественный текст и исторические источники по единым критериям: хронология событий, характеристика персонажей / исторических личностей, мотивация поступков, социальный контекст, последствия событий. Это позволяет наглядно увидеть, где автор следует исторической прав-

де, а где использует художественный вымысел для достижения эстетических или идеологических целей.

Мы первыми в нашей школе внедрили практику «исторического факт-чекинга» художественных произведений, где учащиеся выступают в роли экспертов, проверяющих достоверность описанных в литературе событий. Это не только развивает критическое мышление, но и формирует

медиаграмотность — важнейший навык в эпоху информационного общества.

Наша методика успешно реализуется в работе с учащимися 5–9 классов на протяжении десяти лет. Приведем конкретный пример интегрированного урока по теме «Отечественная война 1812 года: историческая реальность и художественное осмысление в романе Л. Н. Толстого «Война и мир».

Поурочный план интегрированного урока литературы и истории

Таблица 1: Поурочный план

Раздел	Развитие критического мышления через междисциплинарный подход
ФИО педагогов	[Учитель литературы], [Учитель истории]
Дата	
Класс	8 класс
Количество присутствующих:	отсутствующих:
Тема урока	Можно ли изучать историю по художественным произведениям?
Цели урока	Формировать навыки критического анализа исторических и художественных источников. Развивать умение сопоставлять факты и художественный вымысел на примере Отечественной войны 1812 года и романа Л. Н. Толстого «Война и мир». Научить различать объективную историческую информацию и субъективную авторскую интерпретацию событий.

Таблица 2: Ход урока

Этапы урока	Деятельность учителей	Деятельность учащихся	Оценивание	Ресурсы
Начало урока (7 минут)	Учитель истории: Добрый день! Начнем с загадки. На доске две цитаты о Наполеоне. Первая из учебника истории: «Наполеон Бонапарт — французский император, полководец, родился в 1769 году на Корсике». Вторая из романа «Война и мир»: «Маленький человек с белыми руками». Почему описания такие разные? Учитель литературы: Сегодня мы будем исследователями. Представьте, что вы детективы, которые должны выяснить правду о событиях 1812 года. У вас есть два типа свидетелей — историки и писатель Толстой. Кому верить?	Анализируют две цитаты. Высказывают предположения о различиях. Формулируют проблемный вопрос урока. Записывают тему в тетради.	Устные ответы Наблюдение за активностью участия	Презентация с цитатами Портреты Наполеона (исторический и из иллюстраций к роману)
Середина урока (30 минут)	Этап 1. Знакомство с источниками (5 минут) Учитель истории: Перед вами два текста о Бородинском сражении — исторический документ и фрагмент романа. Прочитайте оба внимательно. Учитель литературы: Обратите внимание на язык, детали, эмоции в текстах. Этап 2. Выполнение Задания №1 «Факт или вымысел?» (7 минут) Учитель истории: Работаем в парах. Получите карточки с утверждениями из романа. Определите, что является историческим фактом, а что — художественным вымыслом. Этап 3. Выполнение Задания №2 «Найди несоответствие» (8 минут) Учитель литературы: Перед вами таблица с датами и событиями. Сравните информацию из романа с исторической хронологией. Найдите и объясните несоответствия. Этап 4. Выполнение Задания №3 «Две правды о Кутузове» (10 минут) Оба учителя: Работаем в группах по 4 человека. Создайте два портрета Кутузова — исторический и литературный. Используйте цитаты из предложенных текстов.	Этап 1 Читают оба текста. Делают пометки в тетрадях. Выделяют ключевые различия. Этап 2 Работают в парах с карточками. Обсуждают каждое утверждение. Заполняют таблицу «Факт/Вымысел». Аргументируют свой выбор. Этап 3 Изучают хронологическую таблицу. Сопоставляют с событиями в романе. Находят временные несоответствия. Объясняют причины изменений. Этап 4 Работают в группах. Выбирают цитаты из текстов. Создают сравнительную характеристику. Представляют результаты классу.	Проверка правильности определения фактов Оценка аргументации Точность найденных несоответствий Качество сравнительной характеристики Взаимооценка в группах	Тексты о Бородинском сражении Карточки для Задания №1 Хронологическая таблица Рабочие листы для Задания №2 Материалы для Задания №3 Цветные маркеры
Конец урока (8 минут)	Учитель литературы: Вернемся к нашему вопросу: можно ли изучать историю по художественным произведениям? Учитель истории: Давайте создадим памятку «Как читать исторический роман». Какие правила включим? Оба учителя: Предлагают начало правил, учащиеся продолжают. Домашнее задание: найти в романе «Война и мир» один исторический факт и проверить его по историческим источникам.	Формулируют ответ на проблемный вопрос. Составляют памятку: 1. Отделять факты от вымысла 2. Проверять даты и имена 3. Учитывать позицию автора 4. Искать подтверждение в исторических источниках Проводят рефлексию по методу «Три М». Записывают домашнее задание.	Самооценка достижения целей урока Оценка качества памятки Рефлексивные карточки	Стикеры для рефлексии Шаблон памятки Список рекомендованных источников

Дидактические материалы для проведения урока:

1. Презентация Power Point с портретами Наполеона, М. И. Кутузова, картинами Бородинского сражения
2. Тексты для сравнения (исторический документ и фрагмент из «Войны и мира»).
3. Карточки для Задания №1 «Факт или вымысел?».
4. Рабочие листы для Задания №2 «Найди несоответствие».
5. Материалы для Задания №3 «Две правды о Кутузове».
6. Хронологическая таблица событий 1812 года.
7. Памятка-шаблон «Как читать исторический роман».
8. Рефлексивные карточки «Три М».
9. Цветные стикеры и маркеры.
10. Критерии оценивания работы в группах.

• Подробное описание заданий:**• Задание №1: «Факт или вымысел?»**

Учащимся предлагаются карточки с 10 утверждениями из романа «Война и мир». Они должны определить, какие из них являются историческими фактами, а какие — художественным вымыслом Толстого.

Карточки с утверждениями:

1. Бородинское сражение произошло 26 августа (7 сентября) 1812 года.
2. Перед сражением Наполеон страдал от насморка.
3. Кутузов во время битвы спал в избе.

Таблица для анализа:

Событие	Дата в истории	Описание в романе	Несоответствие
Переправа через Неман	12 (24) июня 1812	Толстой описывает это в начале тома 3	
Смоленское сражение	4-6 (16-18) августа 1812	В романе подробно не описано	
Назначение Кутузова главнокомандующим	8 (20) августа 1812	Толстой показывает народное ликование	
Бородинское сражение	26 августа (7 сентября) 1812	Занимает центральное место в томе 3	
Совет в Филях	1 (13) сентября 1812	Толстой подробно описывает споры генералов	

Рекомендации: Систематическая диагностика, проводимая нами в начале и конце учебного года, демонстрирует значительный прогресс в развитии критического мышления учащихся. Используя адаптированный тест критического мышления Л.Старки [6], мы зафиксировали переход 65% учащихся с начального на средний уровень развития критического мышления за один учебный год.

Качественные изменения проявляются в следующих аспектах. Учащиеся демонстрируют способность выявлять скрытые смыслы в текстах, различать факты и мнения, определять авторскую позицию и исторический контекст создания произведения. Наблюдается значительное улучшение навыков ведения аргументированной дискуссии — ученики научились формулировать тезисы, подбирать доказательства из разных источников, корректно опровергать противоположную точку зрения.

Особенно важным результатом считаем формирование у учащихся привычки подвергать сомнению информацию, искать подтверждение в нескольких источниках, различать первичные и вторичные источники информации. Эти навыки успешно переносятся на другие предметы — учителя географии и биологии отмечают, что наши ученики лучше анализируют научно-популярные тексты, выделяют причинно-следственные связи.

Академические результаты также показывают положительную динамику. Средний балл по литературе вырос

4. В сражении участвовало около 250 тысяч человек с обеих сторон.

5. Князь Андрей Болконский был ранен на батарее Раевского.

6. Французы потеряли в битве около 35 тысяч человек.

7. Пьер Безухов наблюдал за сражением с кургана.

8. После битвы Кутузов отдал приказ об отступлении.

9. Наполеон лично руководил атакой на Шевардинский редут.

10. Битва началась в 6 часов утра с артиллерийской канонады.

Правильные ответы:

- **Факты:** 1 (дата верная), 4 (приблизительно верное число), 6 (близко к историческим данным — 30–35 тысяч), 8 (Кутузов действительно приказал отступить), 10 (битва началась около 6 утра).
- **Вымысел:** 2 (деталь добавлена Толстым для «очеловечивания» Наполеона), 3 (художественная интерпретация), 5 (Андрей Болконский — вымышленный персонаж), 7 (Пьер Безухов — вымышленный персонаж), 9 (Наполеон не участвовал лично в атаке на редут).

• Задание №2: «Найди несоответствие»

Учащимся предлагается таблица с датами и событиями. Нужно сравнить хронологию событий в романе с исторической хронологией и найти несоответствия.

с 3,8 до 4,2, по истории — с 3,9 до 4,3. Но главным достижением мы считаем качественное изменение мышления учащихся — они перестали быть пассивными потребителями информации и стали активными исследователями, способными к самостоятельному критическому анализу.

Заключение: Наш опыт показывает, что интеграция литературы и истории через призму критического мышления не только повышает учебную мотивацию, но и готовит учащихся к жизни в сложном информационном мире, где способность различать правду и вымысел, факты и мнения становится основой гражданской позиции и личностного развития.

Литература:

1. Блум Б. С. Таксономия образовательных целей: классификация образовательных целей. — М.: Педагогика, 2019.
2. Заир-Бек С. И., Муштавинская И. В. Развитие критического мышления на уроке. — М.: Просвещение, 2021.
3. Кларин М. В. Инновационные модели обучения: Исследование мирового опыта. — М.: Луч, 2020.
4. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Академия, 2019.
5. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 2018.
6. Старки Л. Критическое мышление: тесты и задания. — СПб.: Питер, 2020.

Заманауи инновациялық технологияларды көркем еңбек сабағында қолдану

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесі тұлғаның жан-жақты дамуына, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған. Бұл міндетті жүзеге асыруда әрбір пән мұғалімінен жаңашыл көзқарас пен кәсіби шеберлік талап етіледі. Көркем еңбек пәні — оқушылардың көркемдік мәдениетін, эстетикалық талғамын және еңбек дағдыларын қалыптастыратын ерекше сала. Сондықтан осы пәнде инновациялық технологияларды қолдану оқитудың сапасы мен нәтижелілігін арттырудың негізгі шарты болып табылады.

Инновациялық технологиялардың мәні мен маңызы.

Инновациялық технологиялар — бұл білім беру процесіне жаңа әдістер мен құралдарды енгізу арқылы оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған жүйе. Көркем еңбек сабағында олар оқушылардың тек орындаушы емес, өз идеясын ұсынушы, жобалаушы және зерттеуші тұлға ретінде дамуына мүмкіндік береді.

Көркем еңбек сабағында қолданылатын инновациялық технологиялар.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ): Интерактивті тақта, мультимедиялық бағдарламалар, онлайн бейне-сабақтар және виртуалды көрмелер көркем еңбек сабағын жандандырады. Жобалық технология: оқушылардың өз бетінше ізденуіне, идеяны тәжірибе жүзінде жүзеге асыруына мүмкіндік береді. STEAM-технологиясы: ғылым, технология, инженерия, өнер және математика элементтерін біріктіре отырып, оқушылардың сыни және шығармашылық ойлау қабілетін дамытады. 3D-модельдеу және цифрлық дизайн: сәндік бұйымдарды модельдеу тәжірибесін кеңейтеді және инженерлік ойлауды қалыптастырады.

Инновациялық технологиялардың психологиялық және педагогикалық әсері.

Инновациялық технологияларды қолдану оқушылардың эмоционалдық белсенділігін арттырады, олардың өз еңбегінің нәтижесін нақты көруге мүмкіндік береді. Көркем еңбек сабағында визуалды және цифрлық материалдарды пайдалану оқушылардың эстетикалық қабылдауын тереңдетеді.

Мұғалімнің рөлі және кәсіби құзыреттілігі.

Инновациялық технологияларды тиімді пайдалану мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне тәуелді. Мұғалім тек білім беруші емес, шығармашылық бағыттаушы, кеңесші, фасилитатор болуы тиіс.

Ұлттық мәдениетті жаңғыртудағы инновациялық тәсілдер.

Инновациялық технологиялар ұлттық мәдени мұраны жаңа форматта жеткізуге мүмкіндік береді. «Цифрлық этнодизайн» бағыты арқылы ұлттық элементтерді қазіргі заман талабына сай стильде көрсету тиімді болып табылады.

Практикалық тәжірибеден мысалдар.

Кейбір мектептерде көркем еңбек пәні бойынша «Smart Art Class» жобасы іске асырылған. Тағы бір мысал — «Digital Design Challenge» байқауы, мұнда оқушылар экологиялық тақырыптағы бұйымдарын 3D үлгіде таныстырған.

Инновациялық технологияларды көркем еңбек сабағында қолданудың теориялық негізі педагогикалық инновациялар, конструктивистік оқыту теориясы және креативті ойлауды дамыту тұжырымдамаларына сүйенеді.

Педагогикалық инновация теориясы (В. С. Лазарев, М. В. Кларин, Т. И. Шамова) бойынша, инновация — оқу-тәрбие процесіне жаңалық енгізу арқылы оның тиімділігін арттыруға бағытталған мақсатты іс-әрекет.

Т. А. ЖАКУПОВ,

«С.Саттаров атындағы мектеп-лицей» КММ,
Қарағанды қаласы

Мақалада көркем еңбек пәнін оқыту процесінде заманауи инновациялық технологияларды қолданудың тиімді жолдары қарастырылады. Автор инновациялық әдістердің оқушылардың шығармашылық қабілетін, эстетикалық талғамын және практикалық дағдыларын дамытудағы рөлін айқындайды. Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникациялық, жобалық, STEAM және 3D-модельдеу технологияларының пән мазмұнын меңгерудегі маңызы көрсетілген. Жұмыста мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мен ұлттық мәдениетті заманауи әдістер арқылы насихаттау ерекшеліктеріне де назар аударылған.

«*Ұстаз ұстаз
емес өз
шәкірті үшін
күймесе,
шәкірт шәкірт
емес өз ұстазын
сүймесе.*

Конструктивизм теориясы (Ж.Пиаже, Л. С. Выготский, Дж. Брунер) оқушылардың жаңа білімді өз тәжірибесі мен әрекеті арқылы игеруін қолдайды. Бұл көркем еңбек сабағында практикалық және зерттеушілік сипаттағы тапсырмалар арқылы іске асады.

Креативті ойлауды дамыту теориясы (Э. Торранс, Дж. Гилфорд) көркем еңбек пәнінің өзегіне айналған, себебі бұл пән шығармашылық өнім шығаруға бағытталған.

Осы теорияларға сүйене отырып, көркем еңбек сабағында инновациялық технологияларды қолдану — оқушы тұлғасын дамытуға бағытталған конструктивті әрекет ретінде қарастырылады.

Цифрлық құралдарды интеграциялау. Мысалы, Canva, Sketchbook, Tinkercad, ArtRage сияқты қолданбалар оқушыларға заманауи көркем жобалар жасауға мүмкіндік береді.

Мысал: «Менің ұлттық үлгім» жобасында оқушылар Canva арқылы қазақтың дәстүрлі киімдерінің дизайнын жасап, өз нұсқасын ұсынады.

AR (Augmented Reality) көмегімен оқушылар өнер туындыларын 3D форматта көріп, композицияны кеңістікте талдай алады. Бұл тәсіл көркемдік ойлауды дамытуда өте тиімді.

Мысалы, Artivive қосымшасы арқылы тарихи суреттерді «жандандырып» көрсетуге болады.

Gamification — сабақ процесін ойын түрінде ұйымдастыру. Көркем еңбек сабағында «жинақта ұпай», «жобаны қорға» сияқты форматтар оқушыларды ынталандырады.

Мысалы, «Digital Artist Challenge» ойыны барысында әр оқушы белгілі бір сандық тапсырманы орындап, виртуалды көрмеге қатысады.

Padlet, Google Classroom немесе Kahoot платформалары арқылы оқушылардың жұмыстарын онлайн талқылауға және бағалауға болады.

Мұндай әдіс оқушыларды бір-бірінің жұмысын бағалауға және сын тұрғысынан ойлауға үйретеді.

Қазіргі зерттеулер мен халықаралық тәжірибе.

OECD (2024) зерттеулері бойынша, өнер мен технологияны интеграциялау оқушылардың «soft skills» (икемді дағдыларын) — креативтілік, коммуникация, ынтымақтастық қабілетін айтарлықтай дамытады.

ЮНЕСКО (2023) баяндамасында өнер пәндерінде цифрлық инновацияларды енгізу ұлттық мәдени мұра мен заманауи креативті индустрияны біріктірудің тиімді жолы ретінде аталады.

Финляндия мен Корея мектептерінде «Creative Lab» және «Digital Art Studio» форматтары кеңінен қолданылады. Бұл студияларда оқушылар 3D-құрастыру, робототехника және өнерді біріктіріп, дизайн ойлау (design thinking) әдісін меңгереді.

Қазақстанда да «Оқушылар сарайлары» мен «FabLab» зертханаларында көркем еңбек пәнін технологиямен біріктірген пилоттық жобалар іске асырылуда (мысалы, Алматы мен Астана мектептерінде 2023–2025 жж. аралығында).

Қорытынды.

Көркем еңбек сабағында инновациялық технологияларды қолдану — оқыту сапасын арттырудың, шығармашылық қабілетті дамытудың және ұлттық құндылықтарды жаңаша танытудың тиімді тәсілі. Инновациялық технологияларды қолдану — көркем еңбек сабағының мазмұнын кеңейтіп қана қоймай, оқушының шығармашылық тұлғасын, эстетикалық дүниетанымын және заманауи цифрлық дағдыларын дамыту құралына айналды. Осы тұрғыда көркем еңбек мұғалімі — тек өнерді үйретуші емес, технология мен мәдениетті тоғыстыра білетін креативті педагог болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы. — Астана, 2023.
2. Ахметова Ш. Көркем еңбек пәнін оқытудың инновациялық әдістері. — Алматы: Білім баспасы, 2022.
3. Сәрсенова Л. Заманауи педагогикалық технологиялар және олардың тиімділігі. — Нұр-Сұлтан, 2023.
4. Назарбаев Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. — Егемен Қазақстан, 2017.
5. OECD. Education in the 21st Century: Innovation and Skills Development. — Paris, 2021.

Қазақ тілі сабағындағы функционалдық сауаттылық: жаңаша көзқарас және заманауи әдістер

Е. С. ЗАКЕНОВ,

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
«№2 ЖББМ» КММ, Шахтинск қаласы

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні — тек тіл үйрететін оқу пәні ғана емес, сонымен қатар оқушының ойлау дағдысын, дүниетанымын, шығармашылық қабілетін дамытатын маңызды тәрбие құралы. Соңғы жылдары бұл пәннің мазмұны түбегейлі жаңарып, оқытудың жаңа парадигмасы қалыптасып келеді. Қоғамдағы өзгерістер, ақпарат көлемінің артуы, технологиялық прогресс — барлығы тілдік білім берудің мазмұнын жаңартуды талап етті. Осыған байланысты қазақ тілін оқытуда функционалдық бағыт басымдыққа ие болып отыр.

Оның өзегі — функционалдық сауаттылық. Яғни оқушы алған білімін шынайы өмірде қолдана алуы тиіс. Бұл жаңаша талап білім берудің сапасын жаңа деңгейге көтеріп қана қоймай, оқушыларды ХХІ ғасыр дағдыларына бейімдейді. Қазіргі заманда ақпаратты іздеу, талдау, өңдеу, дұрыс шешім қабылдау қабілеті кез келген мандық үшін маңызды. Сондықтан мектепте берілетін тілдік білім өмірлік қажеттіліктерге жауап беруі қажет.

Функционалдық сауаттылық — адамның өмірлік дағдыға айналатын білім көлемін меңгеруі, оны нақты жағдайда дұрыс қолдануы. Мысалы, оқушы мәтінді түсініп оқуға ғана емес, оның мағынасын талдап, ақпаратты пайдаланып, жазбаша не ауызша қорытынды жасай алуы қажет. Бұл дағдының негізгі компоненттері: **оқылым** — мәтін мазмұнын түсіну, идеяны айқындау; **жазылым** — өз ойын жүйелі түрде жеткізу; **тыңдалым** — ақпаратты қабылдау, саралау; **айтылым** — пікірін еркін жеткізу. Қазақ тілі сабағында бұл төрт дағды бір-бірімен тығыз байланыста дамиды. Тілдік әрекеттің барлық түрін қатар дамыту — оқушының тілдік тұлға ретінде қалыптасуына тікелей әсер етеді.

Функционалдық сауаттылықты дамыту үшін оқушының ойлау қабілеті, зейіні, қиялы, есте сақтау қабілеті қатар жетілуі қажет. Тілдік тапсырмалардың көптүрлілігі оқушының когнитивтік дамуына ықпал етеді. Мәтінмен жұмыс істеу барысында оқушы ақпаратты өңдейді; жаңа байланыстар табады; мәселе бойынша өз пікірін қалыптастырады, шешім қабылдайды. Бұл процестер оқушының сыни ойлауын күшейтіп, оны өз көзқарасын дәлелдеуге үйретеді. Сонымен қатар мәтіндер арқылы әлеуметтік, мәдени, тарихи білімдер де меңгеріледі.

Психологтардың айтуынша, баланың жаңа ақпаратты қабылдау қабілеті 6–7 сыныптарда ерекше қарқын-

мен дамиды. Сондықтан бұл кезеңде оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар тиімді нәтиже береді. Орта буын оқушыларының аналитикалық ойлауға, салыстыруға, пайымдауға қабілеті артып, күрделі тілдік әрекеттерге дайын бола бастайды. Сондықтан мұғалім осы жас кезеңінің мүмкіндіктерін дұрыс бағалап, оларды ширататын тапсырмалар ұсынуы керек.

Мәтін — тіл үйретудің жүрегі. Оқушы мәтін арқылы ойды түсінеді, жаңа сөздерді меңгереді, ұлттық құндылықпен және мәдени ақпаратпен танысады. Мәтіндер: көркем, публицистикалық, ресми, ғылыми-көпшілік, нұсқаулық үлгісінде беріледі. Әр мәтін оқушыға белгілі бір дағдыны қалыптастырады. Мәселен, көркем мәтін — эмоциялық сезімін дамытады, публицистикалық мәтін — әлеуметтік ойлауды арттырады, ресми мәтін — тілдік нормалар мен стильді түсінуге үйретеді. Ғылыми-көпшілік мәтіндер оқушының дүниетанымын кеңейтсе, нұсқаулық мәтіндер нақты әрекет жасауға бағыттайды. Мұндай мәтіндік жұмыс түрлері оқушының әртүрлі стильде сөйлей және жаза алу қабілетін қалыптастырады.

Нұсқаулықта ұсынылған тапсырмалар Блум таксономиясы деңгейлеріне негізделген: **Білу-Түсіну-Қолдану-Талдау-Жинақтау-Бағалау**.

Мысалы: негізгі ойды табу, мәтін бөліктерін жоспарлау, кейіпкерге мінездеме беру, мәтіндер стилін салыстыру, белгілі бір тақырыпқа эссе жазу, тыңдалым бойынша қорытынды шығару. Бұл тапсырмалар оқушыны біртіндеп күрделі ойлауға жетелейді. Әр деңгей оқушының ойлау әрекетін дамытады: қарапайым түсінуден — терең талдауға, синтезге және бағалауға алып келеді.

Заманауи педагогикада белсенді оқыту тәсілдері ерекше маңызға ие. Оқу сауаттылығын дамытуда мына әдістер кең қолданылады: «Фишбоун» — мәселені талдап, себеп-салдарлық байланыс құру; «Кластер» — ақпаратты жүйелеу; «Салыстыру кестесі» — мәтіндерді жанрлық, мазмұндық жағынан салыстыру; рөлдік ойындар — қарым-қатынас жасау дағдысын жетілдіру; «Болжау» әдісі — мәтін мазмұнын алдын ала болжау. Бұдан

бөлек, «INSERT», «RAFT», «ЖИГСО», «Ойлан — Жұптас — Бөліс» сияқты әдістер де оқушылардың белсенді әрекетін арттырып, мәтінді терең түсінуге көмектеседі.

Сандық технологиялар да оқу процесін жандандырады. QR-кодпен мәтін жүктеу, мультимедиялық материалдар қолдану, онлайн пікірталас ұйымдастыру — оқушының қызығушылығын арттыратын тәсілдер. Қазіргі оқушы визуалды ақпаратты тез қабылдайтындықтан, сандық ресурстарды орынды қолдану — оқыту сапасын арттырады. Электронды платформа-ларда тапсырма орындау, интерактивті кітаптар мен презентациялар пайдалану тіл үйретуді заман талабына сай етеді.

Оқу сауаттылығы дұрыс бағаланғанда ғана тиімді дамиды. Мұнда критерийлік бағалау жүйесі қолданылады. Оқушының: мәтінді түсінуі, негізгі ойды анықтауы, дәлел келтіруі, жазуда нормаларды сақтауы, өз пікірін білдіруі нақты өлшемдер бойынша бағаланады. Мұндай ашық жүйе оқушыға қай бағытта жұмыс істеу керектігін нақты көрсетеді. Бағалау үдерісінің айқын болуы оқушылардың жауапкершілігін арттырады, өз жетістігін бақылауға мүмкіндік береді.

Практикалық сабақтар барысында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған әдістердің тиімділігі нақты көрініс тапты. Әсіресе 6–7 сыныптарда мәтін алдындағы «Болжау» әдісін қолдану сабақтың динамикасын арттырды. Тақырыпқа байланысты иллюстрациялар, қысқа бейнероликтер көрсетіп, оқушылардан мәтін не туралы болуы мүмкін екенін сұрайды. Бұл тәсіл оқушылардың қызығушылығын оятып, сабаққа эмоционалды түрде дайындалуына ықпал етті. Кейін мәтінді оқыған кезде олар өз болжамдарын мазмұнмен салыстырып, дәлел келтіруге ұмтылды. Осылайша оқушылардың аналитикалық ойлауы табиғи түрде дамыды.

Сабақ барысында функционалдық сауаттылықты арттыруға арналған түрлі графикалық органайзерлер жиі қолданылды. Мысалы, «Кластер», «Фишбоун» және «Венн диаграммасы» әдістері арқылы оқушылар мәтіндегі ақпаратты бөліп, салыстырып, жүйелей білді. Әсіресе көркем мәтіндерде кейіпкерлерге мінездеме жасау кезінде оқушылар дәлелді тұжырымдар келтіріп, мәтіннің негізгі және қосымша мазмұндық бөлшектерін анықтай алды. Бұл дағдылар оқушылардың ақпаратты құрылымдауға, логикалық байланыстар құруға үйренгенін көрсетті.

Тыңдалым және айтылым дағдыларын дамыту мақсатында рөлдік ойындар, пікірталас форматы, «Ойлан — Жұптас — Бөліс» әдісі жиі қолданылды. Әдеби шығармаларды талдау кезінде оқушылар кейіпкер-

лердің рөлін сомдап, олардың мінезін ашып көрсетті. Бұл тапсырмалар оқушылардың сөздік қорын кеңейтіп қана қоймай, өз ойын анық әрі сенімді жеткізуге үйретті. Пікірталас барысында олар өз көзқарасын дәлелдеуге, қарсы пікірді тыңдауға және оған жауап беруге машықтанды. Сабақтағы мұндай белсенді әрекеттер оқушылардың коммуникативтік құзыретін едәуір арттырды.

Жазылым бағытында шығармашылық тапсырмалар ерекше нәтижелі болды. Оқушыларға белгілі бір тақырыпқа шағын эссе жазу, мәтінге альтернативті аяқталу құрастыру, кейіпкерге мінездеме беру сияқты жұмыстар ұсынылды. Осындай тапсырмалар оқушының өзіндік ойлауына, шығармашылық еркіндігіне жол ашты. Мұғалім тарапынан берілген критерийлік кері байланыс оқушыларға өз кемшіліктерін түзетіп, жазылым сапасын жақсартуға мүмкіндік берді. Практиканың соңында оқушылардың мәтінді түсіну, талдау, пікір білдіру, жазу дағдылары айтарлықтай жетілгені байқалды. Бұл функционалдық сауаттылықты дамыту жұмыстарының сабақта нәтижелі іске асқанын дәлелдейді.

Жалпы алғанда, оқу сауаттылығын дамыту — тек білім сапасын арттыру емес. Бұл ұлттық тілдің мәртебесін көтеру, мәдени құндылықты сақтау, ойы жүйелі, саналы ұрпақ қалыптастыру жолы. Функционалдық сауатты оқушы — ақпаратты дұрыс қолданатын, жауапты шешім қабылдайтын, қоғамда белсенді позиция ұстана алатын тұлға. Сондықтан қазақ тілі сабақтарындағы әрбір жұмыс — оқушының өмірлік құзыретін қалыптастыруға бағытталған.

Қазақ тілі сабағында қолданылатын түрлі әдіс-тәсілдер оқушыны тек тіл тұрғысынан ғана емес, жеке тұлға ретінде дамытуға бағытталған. Тілдік тапсырмалар оның шығармашылығын, эмоционалдық мәдениетін, коммуникативтік қабілетін дамытады. Осыған орай функционалдық сауаттылық — ел ертеңінің кепілі. Жан-жақты дамыған, сауатты, белсенді азамат тәрбиелеу — қазіргі білім жүйесінің басты міндеті.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Орта білім мазмұнын жаңарту» тұжырымдамасы.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі: Қазақ тілі пәні бойынша әдістемелік нұсқаулықтар (5–9 сыныптар).
3. OECD. PISA Literacy Framework Materials.
4. Қалиев С. Тілді оқыту әдістемесінің негіздері.
5. Жұмабаева С. Қазақ тілін оқытудағы инновациялық технологиялар.
6. Әлімов А. Интерактивті әдістерді жоғары мектепте қолдану.
7. Ыбырайым Ж. Функционалдық сауаттылық және білім беру үрдісі.

«Оқулықтан тыс» келісім шарт бойынша курстар мен лекциялар

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын, ғылыми-жаратылыстану және экологиялық ойлауын дамыту басты мақсаттардың бірі болып отыр. Халықаралық зерттеулер нәтижелері оқушылардың теорияны білумен қатар, оны өмірлік жағдаяттарда қолдана алу дағдысының жеткіліксіз екенін көрсетеді, бұл мектептегі химияны оқытудың мазмұнын жаңартуды және практикалық бағытты күшейтуді талап етеді. Осы тұрғыдан органикалық химия курсына тек оқулық материалымен шектелу зерттеушілік машығын, эксперимент жүргізу мәдениетін және дербес ойлау қабілетін толық қалыптастыруға мүмкіндік бермейді, сондықтан жоғары оқу орындарына арналған практикум элементтерін жалпы мектеп курсына бейімдеу өзекті мәселе болып табылады.

Сабақта қолданылған кейбір тапсырмаларға сілтеме.

Әдістеме (зерттеу нысаны мен әдістері)

Зерттеу нысаны — жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану бағытындағы 11-сыныптарындағы органикалық химия курсы, ал зерттеу пәні — осы курсты оқытуға арналған зертханалық-тәжірибелік бағдарланған авторлық бағдарлама. Зерттеу барысында оқу-әдістемелік құжаттарды талдау, орта білім мектептері мен жоспар материалдарын салыстырмалы сараптау, сондай-ақ қала мектептерінде пилоттық апробация жүргізу әдістері қолданылды. Педагогикалық эксперимент кезінде бақылау және эксперименттік сыныптарда сабаққа қатысу белсенділігі, тест жұмыстары, практикалық және зертханалық жұмыстар хаттамалары, жобалық тапсырма-

лар нәтижелері бойынша мониторинг жасалып, сандық және сапалық талдау жүргізілді.

Практикалық қолдану (эксперименттік бөлім)

Бағдарлама 68 сағаттық курс ретінде әзірленіп, бес кезеңнен тұрады: кіріспе және теориялық негіздер, көмірсутектер мен олардың туындылары, функционалдық топтар, табиғи органикалық заттар және қорытынды жобалар мен бақылау. Әр аптада бір теориялық және бір практикалық / зертханалық сабақ жоспарланып, жоғары оқу орындарына арналған практикумнан алынған тәжірибелер мектеп жағдайына бейімделген қауіпсіз нұсқада өткізілді. Оқушылар алкандар мен алкендер, карбон қышқылдары, күрделі эфирлер, аминдер, көмірсулар мен нәруыздар бойынша зертханалық тәжірибелер орындап, кесте толтыру, қауіпсіздік ережелерін сақтау, нәтижелерді өңдеу және қорытынды жасау дағдыларын дамытты. Мониторинг деректері сабаққа қызығушылықтың 60%-дан 75%-ға дейін өскенін, теориялық және практикалық тапсырмаларда дұрыс жауаптар үлесінің 5–10% артуын, жобалық жұмыстар сапасының және топтық талдау дағдыларының жақсарғанын көрсетті.

Ұсыныстар

Авторлық бағдарлама тәжірибесі органикалық химияны оқытуда зертханалық-тәжірибелік компонентті күшейту оқушылардың функционалдық сауаттылығы мен пәнге қызығушылығын айтарлықтай арттыратынын көрсетті, сондықтан мұғалімдерге апталық жүктеме құрылымында тұрақты практикалық / зертханалық сағаттарды жоспарлау ұсынылады. Жоғары оқу орындарына арналған практикум материалдарын толық көлемде емес,

М. М. ИБРАЕВА,

ҚО ББ «Озат» ақпараттық технологиялар мамандандырылған мектеп-лицейі» КММ

Мақалада 11-сынып оқушыларына арналған органикалық химия курсы бойынша зертханалық-тәжірибелік бағыттағы авторлық оқу бағдарламасының мазмұны мен нәтижелілігі қарастырылады. Бағдарлама жалпы білім беретін мектеп оқулығымен шектелмей, жоғары оқу орындарының практикумдары, қосымша есептер мен жобалық жұмыстарды кіріктіру арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын, химиялық және экологиялық ойлауын дамытуға бағытталған. Курстың құрылымы 68 сағаттан тұрады: көмірсутектер, оттекті және азотты органикалық қосылыстар, табиғи қосылыстар (майлар, көмірсулар, нәруыздар), жоғары молекулалы қосылыстар мен пластмассалар жүйелі түрде қарастырылып, әр модульдің соңында рубрикалық немесе тесттік бақылау ұйымдастырылады.

қауіпсіздігі мен қолжетімділігі жоғары қарапайым тәжірибелерді таңдап, мектеп зертханасының мүмкіндігіне бейімдеп енгізу тиімді екенін көрсетті. Сонымен қатар, әр модуль соңында жобалық және дебат сабақтарын, «генетикалық байланыс» схемаларын, кластерлер мен рефлексия журналдарын қолдану оқушылардың өздік ізденісін, аргументтеу және презентация жасау мәдениетін дамытады. Бағалауда критериялы рубрикалар, портфолио, тәжірибе қорытындылары және қысқа тақырыптық тесттерді үйлестіру білім нәтижелерін неғұрлым объективті қадағалауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Ұсынылған органикалық химия бағдарламасы теорияны зертханалық тәжірибе, жобалық және интерактивті жұмыстармен ұштастыру арқылы оқушылардың пәндік білімі мен функционалдық сауаттылығын қатар дамытуға бағытталған тиімді құрал ретінде көрінді. Ап-

робация нәтижелері бағдарламаның оқушылардың мотивациясын, теориялық түсінуін, эксперименттік дағдыларын және топтық зерттеу мәдениетін арттыруға оң әсер еткенін айғақтайды. Авторлық әдістемені әрі қарай жетілдіру бағытында тәжірибелік тапсырмаларды өмірлік жағдайлармен, экологиялық және кәсіби бағдар мазмұнымен терең байланыстыру және цифрлық білім ресурстарын кеңінен қолдану ұсынылады.

Әдебиеттер:

1. Оспанова М. К., Белоусова Т., Аухадиева К. «Химия» 10-сынып (Мектеп, 2019).
2. Оспанова М. Қ., Аухадиева Қ. С., Белоусова Т. Г. «Химия» 11-сынып (Мектеп, 2020).
3. Даутова З. С. «Органикалық химиядан практикум» оқу-әдістемелік құралы. — Өскемен, 2013. — 101 б.
4. Радецкий А. М. «Химия 10–11 классы. Тренировочные и проверочные работы».

Методика подготовки школьников к конкурсам чтецов, сочинений, дебатов

А. С. КАРАБАЕВА,

КГУ «Школа-гимназия имени
аль-Фараби»
г. Караганды

В статье представлена методика подготовки школьников к конкурсам чтецов, литературных сочинений и дебатов. Актуальность темы обусловлена необходимостью формирования у обучающихся коммуникативных, творческих и аналитических навыков, востребованных в современном образовательном процессе. Методика включает поэтапную систему подготовки, ориентированную на развитие выразительной речи, грамотного письма и умения аргументировать собственную точку зрения. Раскрываются способы подбора текстов, приёмы анализа, методы постановки интонации, логического ударения и жестикуляции, а также упражнения на развитие письменной речи. Описан педагогический опыт внедрения данной системы в учебную практику, включая примеры успешного участия учащихся в школьных и внешкольных конкурсах. На основе полученных результатов даются рекомендации для учителей, направленные на адаптацию методики в соответствии с возрастными и психологическими особенностями учеников. Предлагаемый подход позволяет активизировать творческий потенциал обучающихся и повысить эффективность внеурочной работы по русскому языку и литературе.

Методика может использоваться как в урочной, так и во внеурочной деятельности, обеспечивая системный подход к подготовке школьников к различным видам речевой деятельности. Особое внимание уделяется индивидуальной работе с учащимися, учитывающей уровень подготовки, личностные качества и интересы. Такой подход способствует повышению мотивации и уверенности участников.

Введение: участие школьников в творческих и интеллектуальных конкурсах способствует развитию ключевых компетенций, предусмотренных обновлёнными образовательными стандартами. Конкурсы чтецов формируют выразительность речи и эмоциональное восприятие текста. Сочинения — развивают письменную речь и креативное мышление. Дебаты — активизируют умение аргументировать, слушать и выражать мнение.

Проблема в том, что в большинстве школ подготовка к таким конкурсам носит фрагментарный характер: отсутствует система, нет единых подходов, не выработан

механизм пошаговой работы с учащимися. Это снижает уровень выступлений, делает участие формальным. В связи с этим возникает необходимость в разработке методики, охватывающей подготовку к разным видам конкурсов в рамках единого подхода.

Методика: объекты и методы исследования.

Объект исследования — обучающиеся 5–9 классов, участвующие в школьных и областных конкурсах.

Методы:

- наблюдение за процессом подготовки;
- анкетирование учащихся и педагогов;
- анализ конкурсных работ;

- проведение сравнительного анализа до и после внедрения методики.

Методика включает следующие этапы:

1. Выбор формата конкурса (чтение, сочинение, дебаты) и определение целей.
2. Работа с содержанием: подбор текста (для чтения), темы (для сочинения), аргументов (для дебатов).
3. Структурирование материала: составление плана, выделение ключевых мыслей, логика высказывания.
4. Тренировка выразительности (для чтецов и дебатов): работа над интонацией, жестами, темпом речи.
5. Письменные тренировки (для сочинений): отработка структуры, использование выразительных средств.
5. Интегрируйте подготовку с уроками: работайте с выразительным чтением, аргументацией и структурой текста на уроках русского языка и литературы.
6. Репетиции и обратная связь: выступления перед аудиторией, анализ ошибок, доработка.

Эффективные приёмы подготовки к конкурсу чтецов

Подготовка учащихся к конкурсу художественного чтения требует системного подхода и индивидуального сопровождения. Один из первых шагов — грамотный выбор текста, соответствующего возрасту, уровню эмоционального восприятия и речевым возможностям ребёнка. Особенно важно, чтобы ученик сам чувствовал отклик к выбранному произведению — это усиливает выразительность исполнения.

Анализ текста проводится с разбором его эмоционального настроения, ритма, образной структуры. Ученику предлагается выделить кульминационные точки, паузы, логические ударения. Это помогает прочтению обрести глубину и смысловую наполненность.

Важным этапом является отработка интонации, темпа, дикции. Используются упражнения на дыхание, артикуляционную гимнастику, проговаривание скороговорок. Включаются задания на смену интонационных оттенков — от радости к печали, от восторга к иронии — для расширения эмоционального диапазона.

Работа над мимикой и жестами помогает раскрыть сценический образ. Педагог обращает внимание на естественность движений и их соответствие тексту. Также важны тренировки на зрительный контакт и уверенное поведение на сцене.

На заключительном этапе проводится репетиция выступления перед аудиторией — сначала в малой группе, затем в классе, что снижает тревожность и развивает уверенность.

Эти приёмы в совокупности позволяют учащемуся раскрыть свой голос, чувства и личную интерпретацию текста, делая выступление ярким и запоминающимся.

Эффективные методы подготовки к конкурсу сочинений

Подготовка к конкурсу сочинений требует системного подхода, сочетающего развитие языковых навыков, критического мышления и творческого воображения. Прежде всего, необходимо научить учащихся грамотно анализировать тему: выделять ключевые понятия, формулировать главную идею будущего текста и определять возможные направления раскрытия темы.

Одним из эффективных приёмов является моделирование структуры сочинения. Школьники осваивают приёмы логичного построения текста: чёткого вступления с постановкой проблемы, развернутой аргументации с примерами, и выводов, подводящих итог размышлениям. Особое внимание уделяется работе с аргументами: ученики учатся подкреплять мнение литературными, жизненными или историческими примерами, избегая голословных утверждений.

Для развития выразительности речи используются упражнения по расширению словарного запаса, освоению художественных средств (эпитетов, метафор, сравнений), а также анализ образцов хороших сочинений. Важно также развивать навык редактирования текста — умение замечать и исправлять речевые, логические и орфографические ошибки.

Эффективные методы подготовки к дебатам

Подготовка к дебатам требует комплексного развития умений логично мыслить, аргументированно высказываться, быстро реагировать на оппонента и уверенно держаться в публичной ситуации. Один из ключевых этапов — освоение формата дебатов: важно обучить учащихся структуре выступления, ролям (спикер, оппонент, судья) и основным правилам ведения дискуссии.

Эффективным приёмом является тематический анализ актуальных проблем. Учащиеся учатся формулировать чёткие тезисы, подбирать весомые доводы, опираясь на факты, статистику, примеры из литературы, истории и общественной жизни. Большое внимание уделяется контраргументации — умению не только излагать свои идеи, но и находить слабые места в позиции оппонента.

Для развития речевых навыков применяются ролевые игры, тренинги по публичной речи, упражнения на экспромт. Особое значение имеет работа над интонацией, жестами, зрительным контактом и уверенностью в голосе.

Регулярная практика, участие в мини-дебатах и коллективный анализ прошедших выступлений позволяют добиться уверенных и содержательных дебатов, раскрывающих высокий уровень критического и логического мышления учащихся.

Эффективные приёмы работы с художественными и публицистическими текстами:

1. Анализ структуры текста.

С учащимися поэтапно разбирается композиция текста: экспозиция, завязка, кульминация, развязка. В публицистике — логика рассуждения, тезисы и аргументы. Это помогает развить умение понимать логику высказывания и выделять главную мысль.

2. Работа с авторской позицией.

Учащиеся учатся распознавать и формулировать позицию автора, сравнивать её с собственной, вести дискуссию на основе текста.

3. Метод «толстых и тонких вопросов».

«Толстые» вопросы требуют размышления, аргументации, выработки позиции. Этот метод стимулирует критическое мышление.

4. Приёмы интерпретации.

Учащимся предлагается переформулировать текст, дополнить его, представить в другом жанре (эссе, диалог, письмо). Это развивает творческое мышление и глубину понимания.

5. Аргументационные тренировки.

Используются задания на подбор доказательств, формулировку тезиса, выявление ложных аргументов. Практикуются мини-дебаты на основе текстов.

6. Работа с интонацией и выразительным чтением.

Учащиеся записывают собственное чтение и анализируют его. Развиваются навыки паузации, логического ударения, передачи эмоций — основа выразительной речи.

7. Интерактивные формы:

«Суд над героем» (формирует умение отстаивать точку зрения);

— «Пресс-конференция» по тексту;

— ролевая игра по мотивам текста.

8. Полемическая подготовка.

Ученики учатся корректно возражать, задавать уточняющие вопросы, отвечать аргументированно и по существу.

Применение этих приёмов формирует у учащихся глубокое понимание текста, уверенность в речевом самовыражении и способность к критической оценке информации.

Сроки проведения: исследование проводилось в течение одного учебного года (с сентября по май) на базе школы.

Этапы работы:

Сентябрь-октябрь: диагностика умений учащихся, анкетирование, отбор участников.

Ноябрь-февраль: систематическая работа по методике — тренинги, практические занятия, репетиции, анализ промежуточных результатов.

Февраль — май: участие в школьных и областных конкурсах.

Май: итоговое оценивание, обработка данных, сравнительный анализ результатов экспериментальной и контрольной групп.

Практическое применение: методика была внедрена в рамках внеклассной работы в школе. В экспериментальной группе (15 учащихся) применялись все описанные этапы. В контрольной группе (13 учащихся) подготовка была эпизодической.

Методика подготовки к конкурсам чтецов, сочинений и дебатов внедрена в учебную практику через урочную и внеурочную деятельность по русскому языку и литературе в 5–9 классах. Основная цель — обеспечить учащимся регулярную практику и системную поддержку на каждом этапе подготовки.

Конкурс чтецов

На уроках литературы ежемесячно проводится «Минутка выразительного чтения», где каждый ученик читает отрывок из произведения с использованием интонационной разметки. Учащиеся работают с поэтическими и прозаическими текстами, делая акценты на дыхании, темпе, интонации, эмоциональной окраске. Используются видеозаписи их чтения для последующего анализа и самокоррекции.

С октября по декабрь проводится цикл подготовки к школьному конкурсу чтецов, включающий:

- уроки по анализу текста с точки зрения эмоций (2 занятия)
- тренинги на выразительное чтение (2 занятия)
- индивидуальные консультации с записью и обратной связью (по 15 минут)

В рамках подготовки к конкурсу «Живая классика» в прошлом учебном году мы провели тренировочные занятия, итогом которых стало участие 15 учеников в школьном этапе, 6 — в городском, где 3 учащихся заняли призовые места.

Конкурсы сочинений

На уроках русского языка и литературы учащиеся практикуются в написании сочинений разных жанров: рассуждение, эссе, рецензия, миниатюра. поэтапно работают над сочинением:

- составляют план;
- формулируют тезис;
- подбирают аргументы;
- редактируют текст.

Ученикам предлагаются темы, тесно связанные с прочитанными произведениями. Например:

«Что значит быть настоящим другом?» (по повести В.К. рапивина)

«Герой нашего времени — кто он?» (по роману М. Ю. Лермонтова)

«Всегда ли правда — это благо?» (по рассказу А. П. Чехова)

Это позволяет развивать навык осмысленного письма и умение находить аргументы в художественных текстах.

В парной и групповой работе они учатся давать обратную связь, развивая навыки критического мышления.

Школьники знакомятся с критериями, по которым оцениваются конкурсные сочинения, и анализируют примеры — как удачные, так и с ошибками. Это формирует осознанность и повышает качество работ.

В рамках подготовки к конкурсам сочинений проводились занятия по теме «Как раскрыть тему через личный опыт», «Как находить аргументы» и «Секреты выразительности». В каждом классе организовано портфолио достижений, куда включаются лучшие работы.

По итогам 2024–2025 учебного года 6 учеников приняли участие во внешкольных конкурсах, 4 заняли призовые места на областном и городском уровнях.

Дебаты:

- ролевая тренировка аргументации.

На уроках проводится деление на группы «за» и «против» по теме, связанной с литературным произведением. Например: «Онегин — положительный герой?»

Учащиеся учатся находить доказательства в тексте, формулировать тезисы, выступать и защищать точку зрения.

- анализ речевых стратегий героев.

Используя диалоги из пьес (например, Гроза или Реvisor), ученики анализируют, как персонажи ведут спор,

какими речевыми средствами пользуются. Это формирует критическое мышление и речевую гибкость.

- мини-дебаты на уроках.

Внедрение регулярных мини-дебатов по литературным темам, которые подбираются по возрасту и программе, например:

— «Стоит ли прощать преступление ради раскаяния?» (по «Преступлению и наказанию».

Конкурс чтецов:

- задание «Эмоциональный отклик»: выбрать три коротких текста и объяснить, какой из них вызывает наибольший отклик и почему;
- «Карта смысла»: выделить ключевые эмоции и основную идею произведения.

Этап анализа текста:

- разметить текст с указанием логических ударений и пауз;
- создать «эмоциональную траекторию» чтения (подъёмы, кульминации, затухания).

Этап тренинга выразительности:

- артикуляционные упражнения: чтение отрывков с разным темпом и громкостью;
- «Интонационный эксперимент»: прочитать один фрагмент в трёх эмоциональных регистрах (ирония, серьёзность, драматизм);
- упражнение на работу с жестами: подобрать 3–5 жестов, усиливающих ключевые моменты текста;
- мини-выступление перед группой и самооценка по чек-листу (дикция, эмоции).

Конкурсы сочинений:

- упражнение «Расширение темы»: переформулировать тему в трёх разных направлениях;
- «Дерево аргументов»: составить карту тезисов и доказательств;
- практика структурирования: составление трёх вариантов плана к одной теме;
- «Точность слова»: подбор синонимов и уточняющих выражений, заменяющих шаблонные формулировки;
- взаимонализ сочинений в парах по чек-листу (логика, аргументы, выразительность);
- «Словесное перо»: переписать 5–7 предложений, используя художественные средства.

Подготовка к дебатам:

- «Аргумент — контраргумент»: составить список из 5 тезисов и возможных опровержений;
- мини-исследование: сбор фактов и статистики по теме;
- «Блиц-реплики»: быстрые ответы на неожиданные вопросы;
- ролевая игра «Дебатный треугольник»: смена ролей (спикер — оппонент — судья);
- 3–5-минутное выступление с видеозаписью и последующим анализом: жесты, паузы, логика.

Результаты:

1. Рост призовых мест.

В экспериментальной группе 60% участников заняли призовые места, что почти вдвое выше показателя контрольной группы (32%).

Это свидетельствует о действенности системного подхода и регулярности тренировок.

2. Повышение уверенности и коммуникативных навыков.

80% учащихся отметили, что стали увереннее выступать, легче формулируют мысли и меньше испытывают страх перед аудиторией.

3. Улучшение качества письменных работ.

Было отмечено повышение структурированности сочинений, усиление аргументации и увеличение количества выразительных средств.

4. Снижение речевых и логических ошибок.

По итогам анализа выступлений количество ошибок снизилось примерно на 20%.

5. Мотивация.

Учащиеся стали охотнее участвовать во внеклассных мероприятиях, отмечали интерес к новым видам речевой деятельности.

Эти результаты подтверждают, что методика не только улучшает конкурсные показатели, но и способствует развитию ключевых метапредметных навыков.

Опыт практической реализации методики подготовки обучающихся к конкурсам показал высокую результативность при системном подходе. Работа начинается с раннего выявления склонностей и интересов учащихся: одни уверенно проявляют себя в художественном чтении, другие — в письменной аргументации или устной дискуссии.

Рекомендации: таким образом, важно планировать подготовку заранее; использовать разнообразные формы работы: индивидуальные консультации, тренинги, мини-дебаты, групповые обсуждения, практические задания; анализировать удачные и неудачные примеры выступлений, поощрять самооценку и самоанализ учащихся; создавать атмосферу интереса, отмечать достижения и прогресс.

Заключение: комплексная методика подготовки к конкурсам чтецов, сочинений и дебатов способствует развитию важных учебных и жизненных навыков. Её применение позволяет систематизировать подготовку, сделать её осознанной и эффективной. Внедрение данной системы в школьную практику способствует росту уровня выступлений обучающихся и формирует устойчивую мотивацию к участию в конкурсной деятельности.

Литература:

1. Бейсенбаева А. А. Развитие коммуникативной компетенции учащихся на уроках русского языка. — Алматы: Қазақ университеті, 2020. — С. 148.
2. Абдуллина Г. К. Формирование навыков публичной речи у школьников. — Нур-Султан: Фолиант, 2021. — С. 35–68.
3. Ахметова Л. М. Методика преподавания литературы в условиях обновленного содержания образования. — Шымкент: Оркен, 2022. — С. 12–37.
4. Оразбаева Ф. Ш. Культура устной и письменной речи учащихся. — Алматы: Раритет, 2019. — С. 45–79.

Тілді меңгертудегі төрт дағды

А. К. КАРШАЛОВА,

«№40 негізгі орта мектебі» КММ,
Қарағанды қаласы

Бұл мақалада білім алушылардың тыңдалым, айтылым, оқылым жазылым дағдыларын дамыту туралы баяндалады. Сонымен қатар оқушылардың тыңдалым, айтылым, жазылым дағдыларын қалай дамытудың түрлері жайында өзіндік көзқарсымен бөліскен. Негізгі төрт дағды-тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылымның өзара байланысы мен оларды тиімді дамытудың жолдары қарастырылады. Тіл үйрену үдерісінде әр дағдының атқаратын қызметін айқындап, олардың жүзеге асуы оқушының коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастырудағы маңызын көрсетеді.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық қабілетін, сыни ойлау дағдысын, өз ойын еркін жеткізу мәдениетін дамыту — басты мақсаттардың бірі. Бұл міндетті жүзеге асырудың тиімді тәсілдерінің бірі — төрт дағдыны сабақ жоспарын жасағанда тиімді қолдана білу.

«Ғылымды сүйген және жақсы меңгере білген мұғалім ғана оқушыларына терең де мағыналы білім бере алады» Д. И. Менделеев

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеті-тұлғаның функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Тілді меңгерту тиімді төрт дағды арқылы жүзеге асады; жазылым, айтылым, оқылым, тыңдалым. Сабақта аталған дағдылардың ерекшелігі оқушының дамуына, өз бетінше ізденіс жасауына септігін тигізеді. Оқушының дұрыс білім алуында мұғалімнің атқаратын рөлі ерекше. Тілді, сөйлеуді дамытуда тілдік мақсаттарды қойған маңызды. Тілдік мақсатты нақты қойсақ — оқушылар өздерінен не күтілетіндігін анық түсінеді.

Тілдік мақсаттар оқуға деген қызығушылықты арттырады. Сондықтан да мұғалімдер әр сабақта пәндік мазмұн мен сөйлеуді дамытуды назардан шығармауы тиіс.

Тілдік төрт дағды: айтылым, тыңдалым, жазылым, оқылым оқушылардың сөйлеу әрекетін қалыптастырады. Төрт дағдының ішінде негізгі алғы шарты — тыңдалым әрекеті болып табылады. Өйткені күнделікті өмірде оқушылар көптеген ақпаратты сағат сайын естіп, көріп тыңдайды. Бірақ кез келген ақпаратты тыңдау арқылы түсіну, сөйлеу әрекетін қалыптастырады. Егер оқушылар өзіне керек мәліметтерді тыңдау арқылы тауып үйренсе, ол басқа үш дағдыны: айтылым, жазылым, оқылым, яғни айтылып жатқан мәліметті түсінеді, өз пікірін білдіре алады және басқалармен қарым-қатынас жасай алады. Тақы-

рыпқа қатысты деректі түсініп оқиды, көтерілген мәселеге қатысты өз көзқарасын жазбаша немесе ауызша жеткізе алады.

Қазақ тілі сабағында тыңдалым дағдысын қалыптастырға бағытталған әдіс-тәсілдер көп. Тілдік дағдылар: тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым. Тілдік дағдылар ұғымына түсінік беретін болсақ, әдістемелік нұсқаулық хатта тілдік дағдылар «сөйлеу әрекетінің түрлері» деп аталып, былайша түсіндіріледі:

Тыңдалым арқылы коммуникация (тыңдалым). Оқу бағдарламасы аясындағы түрлі тақырыптарға қатысты айтылған ауызша пікірлердің негізгі мазмұнын түсіну және олардан негізгі ақпаратты бөліп алу; сөйлеушінің пікірін түсіну, мәнмәтін бойынша сөздердің мағынасын анықтау; түрлі стратегияларды қолдану арқылы білім алушылардың деңгейіне сәйкес келетін әртүрлі мәтіндердің мазмұнын қабылдау және түсіну: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсін, таныс сөздерге, фразаларға және сөйлемдерге сүйенумен қажетті /нақты ақпаратты, мәтіннің бөліктерін таңдау және түсіну.

Тыңдалым және сөйлеу қабілетінің байланысы арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Қазақ тілі сабағында тыңдалым мәтіндері оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Тапсырмаларды орындау оңайдан қиынға, күрделі мәтіндер емес, жеңіл ықшамдалынып алынған мәтіндерді аудио тыңдалым берілген.

«Тыңдалым — деген терминнің білдіретін мағынасы — «есту арқылы түсіну»

Бұл айтылған не техникалық ақпараттарға жазылған аудио мәтіндегі сөздерді, сөйлемдерді тыңдай білудің нәтижесінде қабылдау және түсіну деген

Тыңдалым дағдысы:

1. Негізгі ойды түсіну

2. Ақпаратты анықтау
3. Түсінгенін практикада қолдану
4. Ақпаратқа өз көзқарасын қалыптастыру
5. Ой қорыта білу дағдылары

Тыңдалым дағдысын қалыптастырудың тиімді жолы ретінде таңдап алған мәтіннен сөздік қорын арттырады. Сабақтың қызықты өтуіне мәтінді тыңдау да, сол мәтін арқылы сұрақтар қойып сөздік қорын арттыруға болады. Тыңдалымды меңгерту де, бақылау мен бағалау да арнайы жазылған аудио, видеоқұрылғылар, радио, ғаламтор және электронды оқу құралдарымен жұмыс істеуді қажет етеді. Жоғарыда аталған техникалық және электрондық құралдармен жұмыс істеу тыңдалым әрекетін меңгертуде тиімділігімен қатар, тіл байлығын арттыруға қызығушылығы мен ынтасын, белсенділігін арттырады. Оқушылармен жұмысты тек тыңдалымды ғана емес, сөйлесім әрекетінің барлық түрлерін меңгертуде, қазақ тілі сабақтарының барлық кезеңдерінде және барлық аудиторияларда жүргізуге болады. Әрбір оқытушы оны өз тарапынан қажетіне, өз әдістемесіне қарай қолданады.

Тыңдалым мәтінімен сабақ өткенде ескерілетін талаптар:

1. Тыңдалым кезінде мұғалім мәтінді 2 рет қосады.
2. Оқушылар мұқият тыңдап, негізгі ақпаратты түртіп жазып отырады.
3. Жазып алынған ақпараттарды талқылайды.
4. Тыңдалым мәтіні қосылығанда сыныптың тыныштығын қамтамасыз ету.
5. Тыңдалым мәтіні қосылғанда, мұқият тыңдап назар салып тыңдау.

Тыңдалым мәтіні үш кезең бойынша жүзеге асырылады:

1. Тыңдар алдында
2. Тыңдау кезінде
3. Тыңдағаннан кейін [1, 25]

Айтылым. Оқу бағдарламасы аясында түрлі тақырыптардағы сұхбаттасу барысында ресми және ауызша сөйлесу стильдерін қолдану; қажетті ақпаратты алу үшін неғұрлым күрделі сұрақтар қоя білу білігі, өз пікірін айту, күтпеген түсінікке жауап беру, тапсырманы орындау барысында сыныптастарымен қарым-қатынас жасау, арнайы лексиканы сауатты пайдалану, хикаялар мен оқиғаларды мазмұндау.

Қазақ тілі сабағы оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырда үлкен рөл атқарады. Қазақ тілі пәнінде мәтінмен оқытуда тиімді тәсілдер арқылы жинақтап қолдансақ былай жіктеп алуға болады:

1. Тақырып аясында оқушылармен сұхбаттасу
2. Үзінділерді бөліп алып жеке пікірін қалыптастырып топта талқылау

3. Айтылым арқылы ой-өрісін дамыту
4. Сөйлеу қабілеттерін дамыту
5. Пәнді терең түсінгенімен пікір алмасу.
6. Өмірмен сабақтастырып, өз ойын еркін жеткізе білу. [3, 22]

Зертеудің өзіндік ерекшелігі білімді жетілдіруге бағытталған технологияны меңгеру. Өзіндік пікір қалыптастыру. Оқушыларға жаңа технологияны меңгерту. Жасанды интеллект арқылы тест тапсырмаларын құрау. Комикстер құрап жазу, суреттер арқылы бейнелеу, мультфильм құрастыру. Оқушылардың қызығушылығын арттыру. Өзі жасай алатын, өзіне ыңғайлы тапсырманы таңдауға мүмкіндік туғызу. Пәнаралық байланысты орнату арқылы таным деңгейін арттыру. Функционалдық сауаттылығын арттыру, қазіргі заманмен ағымымен, өмірмен байланыстыру. Кез-келген ортаға бейімдеу.

Оқылым арқылы коммуникация. Оқу бағдарламасы аясындағы түрлі тақырыптардағы әдеби және ғылыми мәтіндердің негізгі мазмұнын түсіну және олардан негізгі ақпаратты белгілілеу, ақпаратты іздеудің түрлі стратегияларын қолдану, мәнмәтін бойынша сөздердің мағынасын анықтау, автордың қарым-қатынасын және пікірін түсіну, сөздердің мәнін тексеру және оқығанды терең түсіну үшін қағаз және электронды тасмалдағыштардағы түрлі дереккөздерді қолдану. Оқылым дағдылары бірнеше түрге бөлінеді; шолып оқу, болжап оқу, зерттеп оқу, детальді түрде оқу, талдап оқу, комментарий жасап оқу. Оқылым баланың логикасын қалыптастыратын дағдыға жатады. Оқылым арқылы оқушы тек түсінік қалыптастырып қоймайды, оқыған шығармасын немесе мәтінді, әңгімені заман тұрғысында талдайды. Оқылым дағдысы зейінін шоғырландырып, есте сақтау қабілетін арттырады. Мысалы оқылымның түрлерінің қалай іске асырып жүргеніме тоқтала кететін болсам:

Түсініп оқу стратегиясы — әңгіменің мазмұнын, автордың айтпақ ойын, әңгімені жазудағы мақсатын түсіну үшін әр ақпаратты ұғынып оқу.

Талдап оқу стратегиясы — арқылы стилі мен жанрын, қандай аудиторияға арнап жазылғанын талдап оқиды.

Зерттеп оқу — әңгімедегі автордың көзқарасын, әңгімедегі көтерілген мәселені факті мен көзқарасты зерделеп ажыратады.

Детальді түрде оқыту — әрбір сөздің мағынасын түсіну үшін әңгімені сөзбе сөз оқу.

Комментарий жасап стратегиясы-автордың айтпақ болған ойын, әңгіменің жазудағы мақсатын түсіну. [3, 23]

Жазылым. Оқу бағдарламасы аясында түрлі тақырыптарға байланысты жазбаша жұмыстарды жоспарлау, жазу редакциялау және түзету; нақты ойдан шығарылған оқиғалар туралы жаза білу, оқығаны туралы сыни пікірлер беру, орфографиялық және грамматикалық қателер жібермей барынша сауатты жазу; белгілі стильді ұстану; түрлі байланыстырушы сөздерді қолдану арқылы параграфтағы сөйлемдерді байланыстыру.

Мұғалімнің жетекшілігімен жүргізілетін жазылым. Оқушының өз бетінше дербес жазуына үйретуге дейінгі мұғалімнің қолдауымен жүргізілетін жазылым. Жазылымның ақпарат жинау, жоспар құру, редакциялау, қателермен жұмыс сияқты әр кезеңінде оқушыға мұғалім бағыт — бағдар береді. Мұнда мұғалімнің бақылауы азаяды. Мұғалім оқушыларды жазуға ынталандыратын стратегияларды қолданады. Жазылымға дейін идея тудырту мақсатында бейнематериалдар көрсетеді, мәліметтер береді, үлгі, сұрақтар тізбесін, жазылымға қатысты бағалау критерийлерін бірге талқылайды, ұсынады. Идеяларды қағазға түсіру үшін модельдер ұсынады, жаңа сөздермен, тыныс белгілерімен жұмыс жасайды. Жазылым кезінде мұғалім оқушыларға сөйлемдерді дұрыс құрылымдауға, идеяларды байланыстыруға, сөз тіркестеріді таңдауға, сөздермен мен сөйлемдердің өзара байланысуына көмек береді. Жазбаша жұмыстан кейін мұғалім оқушылардың жұмыстарын бағалау критерийлеріне сәйкестігін тексереді, қателерді түзетуге көмектеседі, оқып отырған адамға жазылымның сәйкестігін, түсінікті болуын тексеріп, оқушымен келесі қадамдарды бірлесе талқылайды. Жазылымның циклдік кезеңдерін ұстану өте маңызды. Жазылымды жоспарлаудан бастап, алғашқы нұсқасын жаздырту, түзету, тексеруге дейінгі оқушылардың әрекетін ұйымдастыру оқушыларға жазылымның түрлі аспектілерімен әртүрлі уақытта жұмыс жасай білуге дағдыландырады. Мысалы жоспарлау кезеңінде идеяларды ойлап табады және ұйымдастырады, алғашқы нұсқасын жазу кезеңінде өз ойларын жеткізу үшін қажетті сөздерді, сөйлем құрлымдарын іздейді, түзету және тексеру кезеңінде жазылымның ұйымдастырылуы, сауаттылығы, ондағы идеяларды бағалауға, яғни өз жұмысының артықшылығы мен кемшіліктері туралы ойлануға мүмкіндік береді.

Белгілі бір жазылымды толық орындау үшін бірнеше қадамдар жасалды:

1. Ақпарат жинау әуелі жазылуы көзделген нәрсені анықтап алу.
2. Жоспар құру, ойыңды дұрыс жеткізуді жоспарлау.

3. Шимай нұсқасын (өзгертілу мүмкін жазылым түрі) жазып көру, түзету және редакциялау (қателерді түзету және мазмұнын толықтыру).

4. Тексеріп шығу (сауаттылыққа тексеру және түзеу), дұрыс нұсқаны (екінші немесе соңғы нұсқаны жазып шығу) жазу.[1, 20]

Дербес жазылым. Оқушы жазылымның мақсат қою, ақпарат жинау, өңдеу, ойын дұрыс жеткізу үшін жоспар құру, құрылымдау, алғашқы нұсқасын жазу, түзету және редакциялау, қайта жазу, тексеріп шығу айналымын меңгерген соң дербес жазуға көшеді. Бұл оқушының шығармашылығын, грамматиканы, тыныс белгілерді дұрыс қолдануды білуін қажет етеді. Түрлі жанрдағы мәтіндер құрастыру, күнделік жүргізу, рефлексиялық журнал жүргізу осы категорияға жатады. Соңғы зерттеулер рефлексиялық жазба жасауды тиімді деп табуда себебі, оқушылар мұнда ойларын, әсерлерін, болған оқиғаға қатысты пікірлері мен өздерінің реакцияларын жазады. Бұл алдыңғы екі категорияға қарағанда шығармашылықты қажет етеді.

Тілді меңгертудегі төрт дағдыны меңгертуге өзіндік ұсыныстарымды бөлісем. Тілді меңгертуде төрт дағдыны сабақта тең дәрежеде қамту қажет. Әр сабақта тыңдалым мен айтылымға уақыт бөлу, оқылым мәтіндерін өмірмен байланыстыу ұсынылады. Жазылымды шығармашылық тапсырмалар арқылы дамыту, топтық жұмыс пен заманауи технологияларды тиімді қолдану нәтижені арттырады.

Қорытындылай келе, тілді меңгертудегі төрт дағдыны тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым — бірбірімен тығыз байланыста дамитын тұтас жүйе екені анық. Тыңдалым арқылы оқушы тілдің табиғи дыбыс-талуын, интонациясын қабылдайды, ал айтылым сол қабылдаған білімді еркін қолдануға мүмкіндік береді. Оқылым оқушының сөздік қорын байытып, тілдік нормаларды саналы түрде меңгеруіне ықпал етсе, жазылым ойды жүйелі, сауатты жеткізу дағдысын қалыптастырады.

Бұл төрт дағдыны мақсатты түрде дамыту оқушының коммуникативтік құзіреттілігін арттырып, тілді өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдануына жол ашады. Осылайша, төрт дағдыға негізделген оқыту-сапалы тіл білімінің кепілі.

Әдебиеттер:

1. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану — Алматы, 2015
2. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі — Алматы, 2000
3. С. Қ. Ахметова Қысқа мерзімді сабақ жоспарын (ҚМЖ) қалай құруға болады? — Алматы, 2019

Speaking Club — оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың заманауи құралы

Кіріспе: Қазіргі заманда шет тілін меңгеру — оқушылардың кәсіби және тұлғалық дамуының негізгі шартының бірі. Білім беру жүйесінде ағылшын тілінде еркін сөйлей білу мен өз ойын дәл әрі сенімді жеткізу — функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі болып саналады. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп жағдайында тілді тек грамматикалық құрылым ретінде емес, қарым-қатынас құралы ретінде меңгерудің маңызы арта түсуде.

Осы мақсатта ұсынылған «Speaking Club» бағдарламасы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға бағытталған авторлық жоба болып табылады. Бағдарлама 9-сынып оқушыларының жас ерекшелігі мен тілдік деңгейіне сай әзірленіп, олардың сыни ойлау, өз ойын еркін жеткізу және мәдениетаралық коммуникация қабілеттерін қалыптастыруды көздейді.

Бағдарлама «Адал Азамат» ұлттық құндылықтарымен үндесіп, тілдік және рухани тәрбие үрдісін біріктіреді. Осылайша, жоба оқушылардың тілдік дағдыларымен қатар, азаматтық жауапкершілік, адалдық пен өзіне сенімділік қасиеттерін де дамытады.

Методика: Мақалада «Speaking Club» бағдарламасының әдістемелік негізі ретінде коммуникативтік оқыту (Communicative Language Teaching — CLT) және тапсырмаға негізделген оқыту (Task-Based Learning — TBL) қағидаттары алынған. Бұл тәсілдер оқушыларды шынайы өмірлік жағдаяттар арқылы тілдік әрекетке тартуға мүмкіндік береді. Сабақтарда рөлдік ойындар, пікірталас, сұхбат, жобалық жұмыстар мен презентациялар кеңінен қолданылады. Мұндай формат оқушылардың сөйлеу белсенділігін арттырып, топтық және жұптық ынтымақтастықты дамытады. Әр сабақ белгілі бір коммуникативтік мақсатқа бағытталып, оқушының өзіндік ойын

білдіруіне жағдай жасайды. Бағалау жүйесі қалыптастырушы сипатта ұйымдастырылған. Оқушылардың сөйлеу, тыңдау және өзара әрекет ету дағдыларына негізделген критерийлік бағалау қолданылады. Сонымен қатар, өзіндік және өзара бағалау түрлері енгізіліп, оқушылардың рефлексия жасау қабілеттері дамиды.

Практикалық бөлім: Бағдарламаның тиімділігі «Озат» ақпараттық технологиялар мамандандырылған мектеп-лицейінде жүргізілген тәжірибелік апробация барысында тексерілді. Зерттеу жұмысына 9-сынып оқушылары қатысты. Апробация үш кезеңнен тұрды: бастапқы диагностикалық кезең, негізгі кезең және қорытынды талдау кезеңі. Бастапқы кезеңде оқушылардың сөйлеу белсенділігі мен коммуникативтік сенімділігі төмен деңгейде болғаны анықталды. Негізгі кезеңде «Speaking Club» форматында өткізілген сабақтарда интерактивті әдістер, ойын элементтері мен мультимедиялық құралдар қолданылды. Әр сабақ нақты тақырыпқа (мысалы, «Environment and Us», «My Dream Profession», «Technology and Society») негізделіп құрылды. Қорытынды кезеңде алынған нәтижелер оқушылардың сөйлеу белсенділігінің, сөздік қорының және коммуникативтік сенімділігінің айтарлықтай артқанын көрсетті. Оқушылардың 78%-ы өз ойын ағылшын тілінде еркін жеткізе алған, ал 85%-ы пікірталас пен жұптық диалогқа белсенді қатысқан.

Осылайша, «Speaking Club» бағдарламасы оқушылардың тілдік және тұлғалық дамуына кешенді түрде ықпал ететіні дәлелденді.

Ұсыныстар:

- Оқушылардың сөйлеу қабілетін дамыту үшін тұрақты Speaking Club сабақтарын ұйымдастыру;
- Бағдарламаны басқа мектептерде бейімдеп енгізу;

А. М. КАСЕНОВА,

ағылшын тілі пәні мұғалімі,
«Озат» ақпараттық технологиялар
мамандандырылған
мектеп-лицейі» КММ,
Қарағанды облысы

Бұл мақалада ағылшын тілі пәнін оқытуда оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту құралы ретінде «Speaking Club» бағдарламасын қолданудың тиімді жолдары қарастырылады. Зерттеу барысында автор бағдарламаны «Озат» ақпараттық технологиялар мектеп-лицейі базасында апробациядан өткізіп, оқушылардың сөйлеу белсенділігі мен тілдік сенімділігінің артқанын анықтады. Мақалада коммуникативтік және тапсырмаға негізделген оқыту тәсілдері, жұптық және топтық жұмыстар, пікірталас, рөлдік ойындар мен жобалық тапсырмалардың маңызы талданады. Нәтижесінде «Speaking Club» әдісі оқушылардың тек тілдік қабілетін ғана емес, сондай-ақ азаматтық жауапкершілік, өз ойын дәлелді жеткізу және мәдениетаралық қатынаста еркін болу дағдыларын қалыптастыратыны дәлелденді. Автор бағдарламаны жалпы орта білім беру ұйымдарында кеңінен қолдануға ұсынады.

- Мұғалімдерге арналған әдістемелік тренингтер өткізу;
- Цифрлық форматта «Virtual Speaking Club» платформасын құру.

Қорытынды: Жүргізілген зерттеу нәтижелері көрсеткендей, «Speaking Club» бағдарламасы — оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудағы тиімді әдістемелік құрал. Бағдарлама шет тілі сабағын жандандырып қана қоймай, оқушылардың тұлғалық белсенділігі мен мәдениетаралық қарым-қатынас қабілетін арттыруға мүмкіндік береді.

Оқыту үдерісінде қолданылған тапсырмалар, ойын элементтері мен пікірталас формалары оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашып, тілдік сенімділік пен өзара сыйластық мәдениетін қалыптастырды. Авторлық бағдарламаны жалпы білім беретін мектептерде қолдану — тіл үйретудің сапасын арттырудың маңызды қадамы болып табылады.

Бағдарламаны кеңінен тарату және мұғалімдердің кәсіби тәжірибесіне енгізу — оқушылардың шет тілінде еркін сөйлей алу қабілетін қалыптастырудағы маңызды бағыттардың бірі болып саналады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім беру стандарты. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты (жалпы орта білім беру). — Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі, 2018. — 64 б.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім беру ұйымдарына арналған әдістемелік ұсынымдар. — Астана, 2024. — 152 б.
3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2018. — 234 p.
4. Касенова А. М. Speaking Club: авторлық бағдарлама. — Қарағанды: «Озат» АТ ММЛ, 2025. — 162 б.

Цифрлық платформаларды оқу үдерісінде қолдану

Т. К. КАШКЫМБЕКОВА,

информатика пәні мұғалімі,
«М.Бәпиұлы атындағы №44
жалпы білім беретін (тірек
мектеп) ресурстық орталық
жанындағы интернат» КММ,
Қарқаралы ауданы

Бұл мақалада цифрлық платформаларды оқу үдерісінде қолданудың мүмкіндіктері қарастырылады. Әсіресе Padlet және Google Classroom платформаларының білім алушылардың ынтасын арттырудағы, бірлескен жұмысты ұйымдастырудағы және оқу материалдарын тиімді жеткізудегі рөлі талданады. Padlet интерактивті тақта ретінде оқушылардың идеяларын ортақ кеңістікке орналастыруына мүмкіндік берсе, Google Classroom оқу тапсырмаларын басқаруға, бағалауға және кері байланыс орнатуға жағдай жасайды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, бұл платформаларды сабақта қолдану оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытуға, дербес оқу дағдыларын қалыптастыруға және оқу үдерісін жеңілдетуге ықпал етеді.

Кілт сөздер: цифрлық платформа, Padlet, Google Classroom, информатика, оқу үдерісі.

Бүгінгі таңда білім беруді цифрландыру — заманауи талаптардың бірі. Цифрлық платформаларды пайдалану оқу сапасын арттырудың, қашықтан және аралас оқытуды тиімді ұйымдастырудың негізгі тетігі болып отыр. Әсіресе информатика пәнінде мұндай платформалар оқушылардың практикалық дағдыларын дамытуға, топпен бірлесіп жұмыс жасауына және өздігінен білім алуына үлкен мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар оқу үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың ынтасын арттырып, мұғалімнің жұмысын жүйелейді, бағалауды автоматтандырады, оқу материалдарын кез-келген жерде қолжетімді етеді [1].

Мақсаты. Оқу үдерісінде Padlet пен Google Classroom платформаларын қолданудың тиімділігін анықтау.

Міндеттері:

- цифрлық платформалардың мүмкіндіктерін талдау;
- Padlet пен Google Classroom қолдану ерекшеліктерін сипаттау;
- олардың оқу үдерісіне ықпалын айқындау.

Цифрлық платформалардың оқу үдерісіндегі рөлі

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар оқытудың негізгі құралдарының біріне айналды. Интерактивті платформалар оқушылардың белсенділігін арттырып, қашықтан білім алуға жағдай жасайды [2].

Padlet платформасын қолдану

Padlet — виртуалды тақта қызметін атқаратын заманауи цифрлық құрал. Оның көмегімен оқушылар өз идеяларын ортақ ортада бөлісіп, постерлер, интеллект-карталар немесе шағын жобалар жасай алады. Бұл платформа визуалды материалдармен жұмыс істеуге қолайлы. Мұның бәрі оқушылардың

креативті ойлауын жетілдіріп, оқу үдерісін қызықты әрі интерактивті етеді [3].

Практикалық қолдану үлгісі

Padlet тақтасының «Блок клас-са» бөлімі әсіресе қашықтықтан оқу кезінде жаңа тақырыпты түсінумен қатар практикалық жұмыс, сабақты бекіту бойынша тапсырмалар бір бөлімнің ішінде жинақталады.

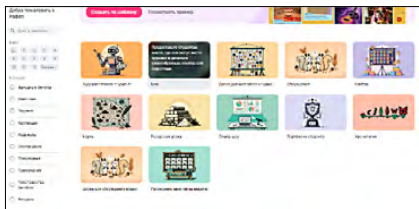

(1-сурет)

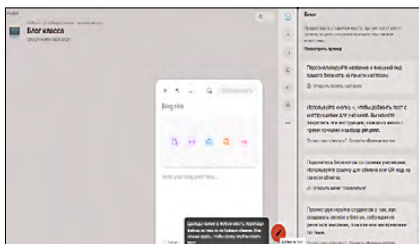

(2-сурет)

Ең алдымен Padlet тақтасын іске қосамыз. Ол үшін веб сайт бөліміне <https://padlet.com> адресін теріп (1-сурет), google аккаунт арқылы тіркелуге болады (2-сурет). Ашылған терезеден құру батырмасын басу арқылы «Блок» бөлімін таңдаймыз (3-сурет).

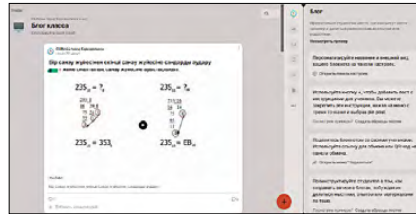

(3-сурет)

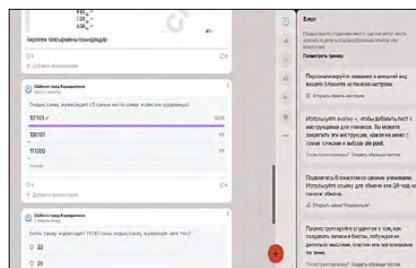

(4-сурет)

Осы қадамдардан соң ұмыс аумағы толықтай ашылады. Төменгі жағынан «+ қосу бөліміне» өтіп, атауын енгізіп, қажет болса сипаттама қосу арқылы жаңа тақырыпқа сай түсіндірме видеосын, тапсырмаларды, практикалық жұмыстарды жүктей аласыз (4, 5-суреттер).

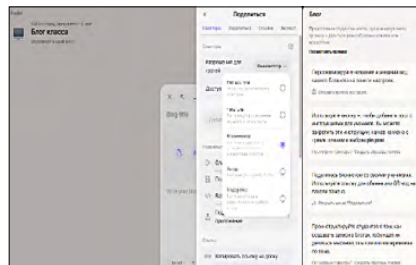

(5-сурет)

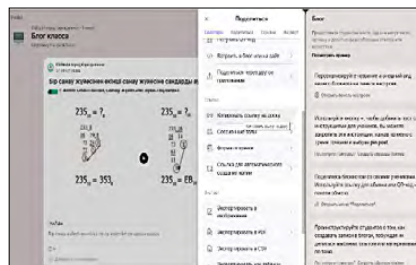

(6-сурет)

Сонымен қатар өткен сабақты пысықтау мақсатында тест сұрақтарын енгізуге болады (6-сурет).

(7-сурет)

(8-сурет)

«Резершения для гостей» бөлімі арқылы, «комментатор» құқығына ие бола отырып, тақтадағы жазбаларды көруге және жазба қалды-

ру мүмкіндігіне ие болады (7-сурет). Мұғалім ретінде Padlet тақтасына оқушыларды шақыру үшін «Поделиться» — «Копировать ссылку» қадамын орындау жеткілікті.

Padlet тақтасының артықшылықтары:

Padlet-ті білім беру үдерісінде тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл оқушыларды жеке немесе топтық жұмысқа тарту, материалдарды жүйелеу және өзара әрекеттесу үшін ыңғайлы құрал.

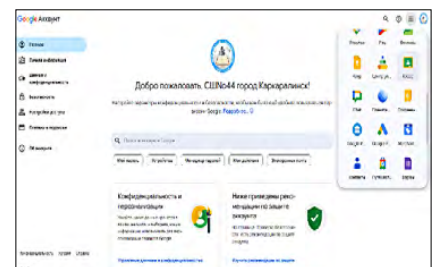
Google Classroom платформасын қолдану

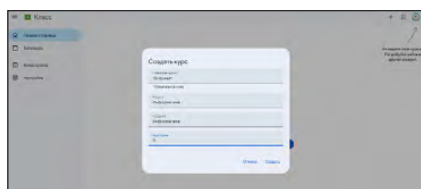
Google Classroom — оқу үдерісін ұйымдастыруға арналған ең қолжетімді әрі ыңғайлы платформалардың бірі. Ол мұғалімдерге оқу материалдарын жүйелеуге, тапсырмалар беруге, оларды бағалауға және кері байланыс орнатуға мүмкіндік береді [4].

Практикалық қолдану үлгісі

Google Classroom платформасымен жұмыс жасау үшін Google аккаунтта «Приложение Google» бөлімінен «класс» батырмасын шерту арқылы іске қосамыз (1-сурет).

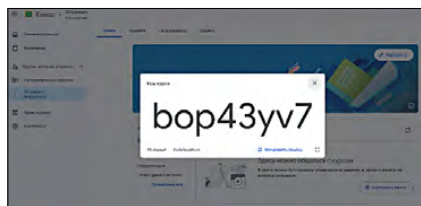

(1-сурет)

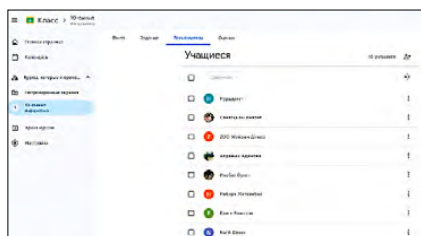

(2-сурет)

«Сынып құру» бөлімінде сыныптың атын, бөлімін, пәнін, қалауыңызша кабинет номерін көрсету бойынша құрып аласыз (2-сурет).

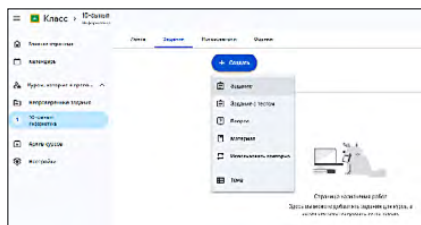

(3-сурет)

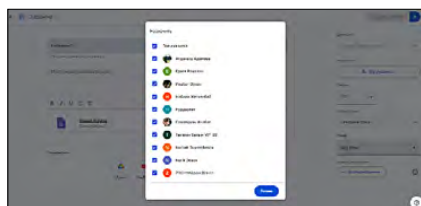

(4-сурет)

Сынып құрылған соң, оқушыларға қолжетімді ету үшін курс кодының көшірмесін сыныпқа қолжетімділік ашу барысында білім алушылар тіркеледі (3-сурет). Сынып толық қосылғанын «Пользователи» бөлімшесінен нақтылап, тапсырма мен материалдар жүктеледі (4-сурет).

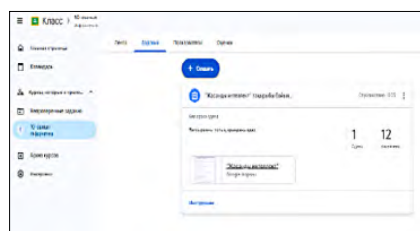
(5-сурет)

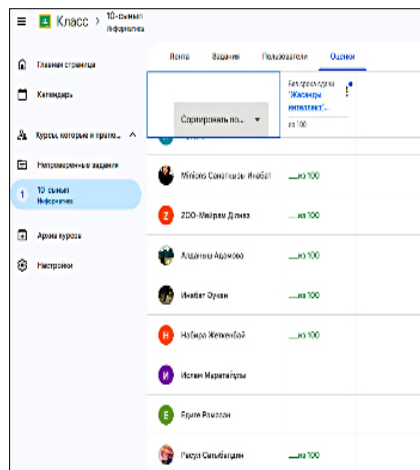
(6-сурет)

Оқушыларға тапсырма енгізу үшін «Задание» бөлімінен «Создать» батырмасын шерту арқылы платформаға тапсырмалардың түрін таңдап, енгізіледі. Қажет болған жағдайда уақыт шектеуін, сыныбын және бағасын енгізуге мүмкіндік бар (5-сурет).

«Опубликовать» батырмасы арқылы барлық сыныпты немесе жекелеген оқушыны таңдау арқылы тапсырманы жібереміз (6-сурет). Жіберілген тапсырма білім алушыларға қолжетімді болады. Орындалған тапсырмалар мұғалім парақшасындағы «Тапсырмалар» парақшасында орналастырылады (7-сурет). Мұғалім «Бағалау» бөлімі арқылы оқушылардың тапсырмаларын автоматты түрде немесе қолмен бағалау құқығына ие болады (8-сурет).

(7-сурет)

(8-сурет)

«Цифрлық платформаларды оқу үдерісінде қолдану» тақырыбында мұғалімдерге арналған авторлық бағдарламаның (әдістемелік құрал) зерттеу нәтижесінде цифрлық платформаларды оқу үдерісінде жүйелі және мақсатты қолдану білім бе-

ру сапасын арттырудың, оқушылардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді тетігі екені дәлелденді. Бағдарлама мұғалімдердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін жетілдіруге, сабақтың инновациялық мазмұнын қамтамыз етуге және білім алушылардың цифрлық сауаттылығын дамытуға оң ықпал етті. Қазіргі таңда мектеп ұстаздарының цифрлық платформаларды қолдану сапасы алдағы жылдарға қарағанда 1,5 есеге өсіп отыр (9-сурет).

(9-сурет)

Болашақта цифрлық платформаны 100 пайыз қолдану, оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлау, бірлесіп жұмыс жасау және дербес білім алу қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді [6]. Сонымен қатар, бұл тәсіл мұғалімдердің әдістемелік қорын кеңейтіп, оқытудың инновациялық формаларын енгізуге жол ашады.

Литература:

1. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Цифрлық білім беру ресурстарын қолдану әдістемесі. — Астана, 2021.
2. ЮНЕСКО. ICT in Education: A Critical Literature Review. — Paris, 2020.
3. Padlet ресми сайты. — <https://padlet.com>.
4. Google Classroom ресми нұсқаулығы. — <https://classroom.google.com>.
5. Көптілеуова Ш. Қашықтан оқытудағы заманауи платформалар. — Алматы: Білім, 2022.

Ойын технологиялары арқылы физикалық белсенділікті арттыру: геймификацияның рөлі

Кіріспе: Қазіргі білім беру жүйесінде оқыту үдерісін жаңғырту, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру және оқу мотивациясын күшейту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың белсенді қатысуы, қозғалыс қарқыны мен тұрақты физикалық жүктеме деңгейін сақтауы шешуші рөл атқарады. Алайда дәстүрлі әдістер кей жағдайда оқушылардың назарын ұзақ уақыт ұстап тұруға немесе олардың ішкі ынтасын қалыптастыруға әрдайым жеткілікті бола бермейді.

Осы тұрғыда геймификация — оқу процесіне ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығы мен белсенділігін арттыратын заманауи педагогикалық тәсіл ретінде кеңінен танылуда. Ұпай жинау, деңгейлерден өту, марапаттар алу, командалық жарыстар сияқты ойындық механизмдер оқушылардың сабаққа эмоционалды тұрғыда араласуын қамтамасыз етіп, бәсекелестік рухын қалыптастырады. Бұл тәсіл физикалық белсенділікті күшейтуге, сабаққа деген оң көзқарас қалыптастыруға және дене дайындығын жақсартуға мүмкіндік береді [2].

Геймификацияның тиімділігі тек қана ойын форматын қолдануда емес, сонымен қатар оқу мақсаты мен мазмұнын жаңаша ұйымдастыруда жатыр. Дұрыс таңдалған ойын элементтері оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, жетістікке жетуге деген ұмтылысын дамытуға және дене шынықтыру сабағын тартымды әрі нәтижелі етуге жағдай жасайды.

Осы мақалада ойын технологияларының физикалық белсенділікті арттырудағы рөлі талданып, геймификацияның педагогикалық, психологиялық және практикалық мүмкіндіктері жан-жақты қарастырылады.

Әдістеме: Бұл зерттеуде дене шынықтыру сабақтарында геймификация элементтерін қолданудың оқушылардың физикалық белсенділігіне әсерін анықтау мақсатында аралас әдістер негізіндегі педагогикалық талдау жүргізілді. Зерттеу бірнеше кезеңнен тұрды: дайындық, эксперименттік жұмыс және нәтижелерді өңдеу.

Зерттеу қатысушылары: Зерттеу жұмысына 6–8 сыныптарда оқитын 60 оқушы (30 қыз, 30 ұл) қатысты. Қатысушылар кездейсоқ таңдау әдісімен екі топқа бөлінді:

- эксперименттік топ — геймификация элементтері енгізілген сабақтар;
- бақылау тобы — дәстүрлі әдістермен өткізілген сабақтар.

Геймификация элементтерін енгізу: Эксперименттік топ сабақтарында келесі ойын технологиялары қолданылды:

- ұпай жүйесі (әр тапсырмаға балл жинату);
- деңгейлерден өту (жеңілден күрделіге өту арқылы мотивация арттыру);
- командалық жарыстар (ынтымақтас-тық және бәсекелестік қалыптастыру);
- виртуалды және нақты марапаттар (жүлде белгілері, жетістік карталары);
- уақытпен шектелген тапсырмалар (жылдамдық пен төзімділікті дамыту);
- интерактивті құралдар (QR-тапсырмалар, квест элементтері).

Бағалау көрсеткіштері: Геймификацияның тиімділігін бағалау үшін келесі индикаторлар қолданылды:

- сабақтағы қозғалыс белсенділігі (қадам саны, орындаған жаттығу көлемі);
- физиологиялық көрсеткіштер (жүрек соғу жиілігі, жүктемеге реакция);
- пәнге қызығушылық деңгейі (анкета, сауалнама негізінде);
- сабаққа қатысу белсенділігі (мұғалімнің бақылауы арқылы);
- оқушылардың ынталану деңгейі (өзін-өзі бағалау парақтары).

Б. Ж. КОНУРОВ,

дене шынықтыру пәні мұғалімі,

«№59 ЖББМ» КММ,

О. БОЛАТ,

дене шынықтыру пәні мұғалімі,

«№36 ЖББМ» КММ,

Қарағанды қаласы

Бұл мақалада дене шынықтыру сабақтарында ойын технологияларын қолданудың оқушылардың физикалық белсенділігіне әсері жан-жақты қарастырылады. Қазіргі таңда геймификация тәсілі мектеп тәжірибесінде оқушыларды белсенді қатысуға ын-таландыратын тиімді педагогикалық әдіс болып есептеледі. Зерттеу барысында ойын элементтері — ұпай жинау, деңгейлерден өту, командалық тапсырмалар, уақытпен шектелген жарыстар, виртуалды марапаттар және интерактивті құралдар оқушылардың қызығушылығын арттырып, сабақтағы қозғалыс қарқынын күшейтетіні анықталды. Геймификацияның психологиялық әсері де маңызды рөл атқарады: ол оқушының өзін-өзі дамытуға ұмтылысын арттырып, бәсекелестік сезімін қалыптас-тырады, жетістікке жетуді ынталандырады. Мақалада сондай-ақ геймификацияның дене шынықтыру сабақтарының мазмұнын жаңғыртудағы мүмкіндіктері, денсаулық мәдениетін қалыптастырудағы орны және оқушылардың белсенді өмір салтына бейімделуіне қосатын үлесі талданады. Зерттеу нәтижелері ойын технологиялары физикалық белсенділікті арттырудың тиімді құралы екенін дәлелдейді. Автор ұсыныстары мұғалімдерге сабақ құрылымын жетілдіруге және оқушыларды ынталандырудың жаңа әдістерін енгізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу барысы: Эксперимент 4 апта бойы жүргізілді. Бірінші аптада бастапқы көрсеткіштер өлшенді.

Екінші-төртінші апталарда геймификация элементтері жүйелі түрде сабақ мазмұнына енгізілді.

Сабақтар спорттық ойындар, эстафеталар, гимнастикалық және функционалды жаттығулар негізінде ұйымдастырылды.

Мәліметтерді өңдеу: Жиналған деректер салыстырмалы талдау, пайыздық есептеу және диаграммалық визуализация әдістері арқылы өңделді. Эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелері арасындағы айырмашылықтар сапалық және сандық тұрғыдан сарапталды [3].

Практикалық қолданылуы: Геймификация элементтерін дене шынықтыру сабақтарында қолданудың нақты тәжірибесі, зерттеу барысы және нәтижелілігіне жүргізілген талдау ұсынылды. Зерттеу мақсаты: Ойын технологияларын жүйелі түрде сабақ мазмұнына енгізу арқылы оқушылардың физикалық белсенділігін, пәнге деген қызығушылығын және сабаққа қатысу деңгейін арттыру. Зерттеуді ұйымдастыру кезінде 4 апта бойы 6–8 сынып оқушыларының екі параллель тобына жүргізілді:

- Эксперименттік топ (30 оқушы) — геймификация элементтері енгізілген сабақтар.
- Бақылау тобы (30 оқушы) — дәстүрлі дене шынықтыру сабақтары.

Сабақтар аптасына 3 рет өткізілді. Барлық сабақтар бірдей тақырыптық жоспар негізінде жүргізілді, айырмашылығы — тек әдістемелік тәсілдерде болды.

Геймификацияны практикалық қолдану әдістері ұпай және жетістік жүйесін қарастырдық. Әр тапсырма үшін оқушылар белгілі бір ұпай жинады:

- жылдамдық үшін;
- дәлдік үшін;
- командалық жұмыс үшін;
- жаттығуды дұрыс орындау үшін.

Мысалы:

- Эстафетада 1-орын — 10 ұпай, 2-орын — 7 ұпай, 3-орын — 5 ұпай.
- Функционалды жаттығуларда уақытты қысқарту — +3 ұпай.

Деңгейлік тапсырмалар жүйесіне әр сабақта 3 деңгей енгізілді:

- **Базалық.**
- **Орташа.**
- **Қиындатылған.**

Оқушы өз деңгейін өзі таңдай алады, бұл өзін-өзі реттеу дағдысын дамытады.

Командалық жарыстарда оқушылар топтарға бөлініп, әр сабақта мини-квест немесе эстафеталық ойын орын-

далды. Мысалы: «Станцияларға саяхат», «Фитнес-квест», «Жылдамдық аралы».

Виртуалды марапаттау кезінде мұғалім «жетістік тақтасы» арқылы ең белсенді, ең жылдам, ең ынталы оқушыларды атап өтті.

Апта соңында сертификаттар берілді:

- «Аптаның спортшысы».
- «Ең еңбекқор қатысушы».
- «Командалық лидер».

Уақытпен шектелген тапсырмаларда кроссфит элементтері, қысқа интервалды жаттығулар және жылдамдық тесттері қолданылды.

Бұл әдіс жүрек-қан тамыр жүйесінің белсенділігін арттыруға ықпал етті.

Тиімділікті анықтау көрсеткіштері анықтағанда зерттеу және бақылау топтары келесі параметрлер бойынша салыстырылды:

1. Қозғалыс белсенділігі (қадам саны, секіру саны, жүгіріс жылдамдығы).
2. Сабаққа қатысу белсенділігі.
3. Пәнге қызығушылық деңгейі (сауалнама)
4. Физиологиялық көрсеткіштер:
 - жүрек соғу жиілігі.
 - қалпына келу уақыты.
5. Сабақтағы белсенділік ұзақтығы.

Зерттеу нәтижелерінің талдауы: Қозғалыс белсенділігін анықтағанда топтағы оқушылардың қозғалыс белсенділігі 25–35 % жоғары болды.

Мысалы:

- Сабақтағы орташа қадам саны бақылау тобында — 1500–1700 қадам;
- Эксперименттік топта — 2100–2400 қадам.

Мотивация және қызығушылық анықтау үшін сауалнама алынды. Оның нәтижелері:

- Эксперименттік топтың 87%-ы сабақтың ойын түрінде болуы ынтасын арттырғанын анық айтты.
- Бақылау тобында бұл көрсеткіш 42 % ғана.

Физиологиялық дайындық кезінде 4 апта ішінде зерттеу топтағы өзгерістер:

- 30 секундтық секіру тестінің нәтижесі орта есеппен 15–20%-ға жақсарды;
- Жүрек соғу жиілігінің қалпына келу уақыты 8–12 секундқа қысқарды.

Сабаққа қатысу белсенділігін бақылағанда зерттеу топта сабақтан қалу, пассивті қатысу жағдайлары айтарлықтай азайды. Сабаққа толық қатысу деңгейі — 95%. Бақылау тобында — 78%.

Практикалық қорытынды: Зерттеу нәтижелері геймификация элементтерін қолдану:

- оқушылардың физикалық белсенділігін айтарлықтай арттыратынын;

- сабаққа қызығушылықты күшейтетінін;
- қозғалыс дағдыларының даму қарқынын жылдамдатыатынын;
- ішкі мотивацияны қалыптастыратынын;
- командалық жұмыс пен бәсекелестік сезімін дамытатынын дәлелдеді.

Ойын технологиялары дене шынықтыру сабағын монотонды жаттығулардан эмоциялық әсері жоғары, динамикалық және нәтижелі оқу үдерісіне айналдырады.

Ұсыныстар: Жүргізілген зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, дене шынықтыру сабақтарында геймификация элементтерін тиімді қолдануға бағытталған келесі ұсыныстар беріледі:

Сабақ құрылымына ойын элементтерін жүйелі енгізу.

Геймификация үнемі қолданылғанда ғана нәтижелі болады. Сондықтан ұпай, деңгей, марапаттау сияқты ойындық механизмдерді әр сабақтың тұрақты бөлігі ретінде жоспарлау ұсынылады [5].

Тапсырмаларды жас ерекшелігіне сай бейімдеу.

6–8 сынып оқушылары үшін қозғалысқа, жарысқа, жылдамдыққа бағытталған динамикалық ойындар тиімді. Ал жоғары сыныптар үшін күрделілігі артқан стратегиялық немесе командалық квесттер енгізу қажет.

Марапаттау жүйесін әділ ұйымдастыру. Оқушылардың ынтасын сақтап тұру үшін тек үздік спорттық нәтижені емес,

- белсенділік,
- тәртіп,
- командалық жұмыс.

Сияқты көрсеткіштерді де марапаттау ұсынылады.

Командалық жұмысты дамыту. Сабақтарда топтық жарыстарды жиі қолдану оқушылардың ынтымақтасығын арттырады және сабаққа қатысу белсенділігін күшейтеді. Сабақтағы физикалық белсенділікті бақылау құралдарын пайдалану. Педагогтар қадам санағыш, секундомер, жүрек соғу жиілігін өлшейтін құрылғылар немесе мобильді қосымшаларды қолдану арқылы оқушылардың прогресін объективті бағалай алады. Ойын сценарийлерін сабақ тақырыбымен байланыстыру. Геймификация тек көңіл көтеру үшін емес, оқу мақсатына жету құралы болуы тиіс. Сондықтан әр ойын элементі нақты моторлы дағдыларды дамытуға бағытталуы керек.

Оқушылардың пікірін ескеру. Сабақ соңында қысқа сауалнама өткізіп, оқушыларға ойын түрлерінің қайсысы пайдалы әрі қызықты болғанын анықтау мұғалімге әдістемені одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді.

Дене шынықтыру мұғалімдеріне арналған әдістемелік қолдау ұйымдастыру.

Педагогтар үшін геймификация бойынша тренингтер, шеберлік сағаттар ұйымдастыру тиімді, себебі ойын

технологияларын дұрыс қолдану арнайы даярлықты талап етеді. Кешенді бағалау тәсілін қолдану. Нәтижені тек физикалық көрсеткіштер арқылы емес, мотивация, сабаққа қатысу белсенділігі, эмоциялық көңіл-күй сияқты психологиялық факторлар арқылы да бағалау ұсынылады [6].

Ойын технологияларын цифрлық құралдармен біріктіру: QR-код, онлайн-квест, мобильді қолданбалар қолдану сабақтың тартымдылығын арттырады және оқушыларға өз жетістігін бақылауға мүмкіндік береді [1].

Қорытынды: Зерттеу нәтижелері дене шынықтыру сабақтарында геймификация элементтерін қолданудың оқушылардың физикалық белсенділігін арттыруда жоғары тиімділікке ие екенін айқын көрсетті. Ойын технологияларын жүйелі түрде енгізу сабақтың эмоционалдық тартымдылығын күшейтіп қана қоймай, оқушылардың ішкі мотивациясын арттыруға, белсенді қатысуына және дене дайындығының көрсеткіштерін жақсартуға ықпал етті.

Зерттеу барысында геймификация қолданылған топтың қозғалыс белсенділігі, өз-өзін бағалау деңгейі, пәнге қызығушылығы және физиологиялық көрсеткіштері бақылау тобымен салыстырғанда едәуір жоғары болды. Ұпай жинау, деңгейлерден өту, командалық квесттер, марапат жүйесі сияқты ойын элементтері оқушылардың ынтасын арттырып, дене жаттығуларын орындауға деген қызығушылығын күшейтті.

Сонымен қатар, геймификация оқушылардың жеке белсенділігін ғана емес, топтық әрекеттестігін, бәсекеге қабілеттілігін және спорттық мәдениетін дамытуда маңызды рөл атқаратыны анықталды.

Жалпы алғанда, ойын технологияларын дене шынықтыру сабақтарына енгізу — қазіргі білім беру жүйесінің талаптарына сай келетін инновациялық әдіс. Ол оқыту тиімділігін арттырып, сабақтарды мазмұндық жағынан байытады және оқушылардың салауатты өмір салтын ұстануына оң ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері геймификацияның дене шынықтыру педагогикасында кеңінен қолдануға лайықты, перспективалы әдістемелік бағыт екенін дәлелдейді.

Әдебиеттер:

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі. «Цифрлық білім беру ресурстары» бойынша әдістемелік нұсқаулық, 2023.
2. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. «Білім беруде жасанды интеллектті қолдану» әдістемелік құралы, 2022.
3. ҚР Орта білім мазмұны стандарты (Жаңартылған бағдарлама), 2023.
4. Жоғары оқу орны оқытушыларына арналған «Педагогика» оқу құралы. — Алматы: 2020.
5. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. — Астана, 2023.
6. Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. «Цифрлық сауаттылық негіздері» оқу-әдістемелік нұсқаулығы, 2021.

Математикалық сауаттылық — сыни ойлаудың құралы

К. Е. КУЛМАГАМБЕТОВА,

математика пәні мұғалімі,
«№5 қосымша білім беру
мектеп-орталығы» КММ,
Қарағанды қаласы

Бұл мақалада математикалық сауаттылықтың мазмұны мен оның сыни ойлауды дамытудағы рөлі қарастырылады. Қазіргі қоғамдағы өзгерістер білім алушылардың тек есеп шығару қабілетін ғана емес, сонымен қатар математикалық тілде ойлап, талдау және дәлелдеу дағдыларын меңгеруін талап етеді. Мақалада орта және жоғары сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын арттыру жолдары, тиімді әдістер мен тәжірибелік мысалдар ұсынылады.

Кіріспе: Бүгінгі таңда қоғамдағы кез келген өзгеріс пен даму математикалық ойлаудың маңызын арттыра түсуде. Математикалық сауаттылық — оқушының күнделікті өмірде математикалық білімін қолдана алу, логикалық ойлау және дәлелдеу қабілетін дамытуға бағытталған негізгі құзырет. OECD ұйымының PISA зерттеуінде де математикалық сауаттылық «адамның нақты өмірлік жағдайларды шешу үшін математикалық білімін тиімді қолдану қабілеті» ретінде анықталған.

Орта және жоғары сыныптарда математикалық сауаттылықты дамыту — сыни тұрғыдан ойлай білетін, талдау жасай алатын және сандық ақпаратпен жұмыс істей алатын тұлға қалыптастырудың негізі.

Әдістеме: Математикалық сауаттылықты дамыту — тек білім берудің мазмұнын меңгерту ғана емес, оқушылардың ойлау мәдениетін, талдау және дәлелдеу қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған үздіксіз педагогикалық процесс. Бұл үдерісте мұғалім оқыту әдістерін таңдау кезінде оқушының жас және тұлғалық ерекшеліктерін, өмірлік тәжірибесін ескеруі маңызды.

Математикалық сауаттылықты арттырудың тиімді бағыттары:

Мәселе негізінде оқыту (Problem-Based Learning) — нақты өмірлік жағдаяттарға сүйене отырып, оқушыларды есептерді талдауға және шешім қабылдауға үйретеді.

Мысалы:

«Сынып оқушылары Астанаға саяхатқа бармақ. Бір билет құны — 12500 тг, барлығы 28 оқушы және 2 мұғалім. Қайтар жол мен тамаққа қосымша 60000 тг қажет. Егер демеуші 200000 тг берсе, әр оқушы қанша теңге төлеуі керек?».

Мұндай тапсырмалар оқушыларды өмірлік есепті математикалық модельге айналдыруға, өз шешімдерін дәлелдеуге және ұжымдық талдау жасауға үйретеді. Оқушының функционалдық сауаттылығы мен жауапкершілігі қалыптасады.

Сыни сұрақтар әдісі — «Неліктен?», «Қалай дәлелдеуге болады?», «Басқаша тәсілмен шешуге бола ма?» деген сұрақтар арқылы ойлау тереңдігін дамытады.

- Неліктен дәл осы формуланы қолдандың?
- Егер баға немесе пайыз өзгерсе, нәтиже қалай өзгереді?
- Бұл есепті график арқылы бейнелеуге бола ма?

Бұл тәсіл арқылы оқушылар тек нәтижеге емес, **ойлау процесіне** мән беріп, математикалық ұғымдардың мәнін түсінеді.

Интеграциялық тәсіл — математиканы физика, информатика, география сияқты пәндермен байланыстыру оқушылардың пәндік және өмірлік білімін ұштастырады.

Мысалы:

- **Физикамен байланыс:** қозғалыс, жылдамдық, уақыт тақырыптарында есептер шығару арқылы математикалық және физикалық шамаларды бірлесе түсіндіру.
- **Географиямен байланыс:** картадағы масштаб, арақашықтық пен бағытты есептеу.
- **Информатикамен байланыс:** деректерді Excel бағдарламасында өңдеп, диаграмма тұрғызу.
- Осылайша, оқушы тек есепті шешіп қана қоймай, ақпаратты талдайды, салыстырады, модель жасайды — яғни, **функционалдық және цифрлық сауаттылығы** артады.
- **Жобалық және зерттеу жұмыстары** — оқушыларды дербес зерттеуге, мәлімет жинауға және математикалық модель құруға үйретеді. Мысалы, «Отбасылық шығынды есептеу», «Мектеп энергиясын үнемдеу моделі» сияқты жобалар өмірмен байланысты практикалық дағды қалыптастырады.
- Мысалы:
- «Отбасылық шығынды есептеу» жобасында оқушы айлық табысты, шығын түрлерін анықтап, Excel кестесінде есептеп, диаграмма түрінде көрсетеді.
- «Мектеп энергиясын үнемдеу моделі» жобасында оқушылар электр қуатының шығынын есептеп, үнемдеу жолдарын ұсынады.

Мұндай зерттеу жобалары оқушылардың **аналитикалық, шығармашылық және практикалық ойлау қабілетін** дамытады, әрі математиканың өмірдегі орнын түсінуге көмектеседі.

Қысқаша айтқанда, математикалық сауаттылықты дамыту — оқушыларды формуланы жаттатудан гөрі, нақты өмірлік мәселені шешуге бағытталған білімге жетелеудің тиімді жолы.

Практикалық қолдану: Математикалық сауаттылықты дамытуға бағытталған сабақтардың басты мақсаты — оқушылардың алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануға үйрету. Мұндай сабақтар теория мен тәжірибенің бірлігін қамтамасыз етіп, ойлау, талдау және дәлелдеу қабілет-

терін дамытады. Қазіргі білім беру жүйесінде басты талап — математикалық білімді өмірмен ұштастырып, нақты мәселелерді шешуге бағыттау.

Педагог тәжірибесінен математикалық сауаттылықты арттыруға негізделген тапсырма үлгілері:

Тапсырма 1.

«Мектеп жобасы: гүлзар өсіру»

Мәселе:

Мектеп ауласында гүл егу жобасы жоспарланған.

Бір гүлдің бағасы — 350 тг, ал 20 гүл бір қатарға егіледі.

Мектеп 5 қатар гүл егуді көздейді.

Сұрақтар:

1. Барлық гүлдердің құнын анықта.

2. Егер дүкен 10 % жеңілдік берсе, жаңа баға қанша болады?

Дамытылатын дағдылар: арифметикалық амалдарды өмірлік жағдайға қолдану, жеңілдік және пайыз ұғымын түсіну.

Тапсырма 2. «Мектептегі энергия үнемдеу есебі»

Мақсаты: Экологиялық және экономикалық ойлауды дамыту.

Мазмұны:

Мектептегі бір сынып айына 45 кВт энергия тұтынады. 1 кВт бағасы — 25 тг. Егер 10 сынып болса, мектептің айлық энергия төлемі қанша? Энергияны 20 %-ға азайтса, қанша қаражат үнемделеді?

Дамытатын дағды: пайызбен есептеу, талдау, экологиялық сана қалыптастыру.

Кесте 2 — Математикалық сауаттылықты дамыту нәтижелері

№	Нәтиже бағыты	Сипаттамасы	Практикалық көрінісі
1	Логикалық және аналитикалық ойлау қабілетінің артуы	Оқушылар берілген ақпаратты талдап, шешім қабылдау кезінде жүйелі ой қорыта алады.	Күрделі мәтіндік есептерді бірнеше амал арқылы талдап, дәл шешімге келеді.
2	Мәтіндік есептерді шешудегі табандылық пен дәлдік	Есеп мазмұнын дұрыс түсініп, шешу жоспарын құра біледі.	Оқушылар есептің шартын талдап, жүйелі жолмен дұрыс жауапқа жетеді.
3	Сыни тұрғыдан ойлау мен өзіндік пікір білдіру қабілетінің дамуы	Оқушы өз шешімінің дұрыстығын дәлелдеп, баламалы тәсілдер ұсына алады.	Топтық талқылау барысында өз көзқарасын логикалық дәлелмен қорғау дағдысы қалыптасады.
4	Пәнге қызығушылық пен мотивацияның жоғарылауы	Математиканы өмірмен байланыстыру арқылы пәнге деген оң көзқарас қалыптасады.	Сабақта өмірлік жағдайға негізделген тапсырмалар орындау арқылы қызығушылық артады.
5	Ақпараттық және сандық сауаттылықтың артуы	Цифрлық ресурстар мен технологияларды тиімді қолдану білігі дамиды.	GeoGebra, Quizizz сияқты платформалар арқылы интерактивті есептер шешу дағдысы қалыптасады.

Бұл нәтижелер математикалық сауаттылықты дамыту тек пәндік білімді тереңдетіп қана қоймай, оқушылардың өмірлік құзыреттілігін, саналы шешім қабылдау қабілетін және ХХІ ғасыр талаптарына сай сыни ойлау мәдениетін қалыптастырудың тиімді құралы екенін дәлелдейді.

Ұсыныстар: Математикалық сауаттылықты дамыту үшін оқыту үдерісін өмірмен тығыз байланыстыру қажет. Сабақтарда нақты өмірлік жағдайларға негізделген есептер мен практикалық тапсырмалар жиі қолданылуы тиіс. Цифрлық құралдар (GeoGebra, Desmos, Kahoot, Quizizz) оқушылардың қызығушылығын арттырып, ұғымдарды визуалды түсінуге көмектеседі.

Математиканы басқа пәндермен (физика, информатика, экономика) интеграциялау білімнің қолданбалы сипатын күшейтеді. Бағалауда оқушының ойлау процесіне назар аудару маңызды. Мұғалімдердің әдістемелік шеберлігін арттыру мақсатында тұрақты курстар мен тәжірибелік семинарлар ұйымдастырылуы қажет.

Қорытындылай келе, математикалық сауаттылық — оқушыларды ойлануға, талдауға және өмірде дұрыс шешім қабылдауға баулитын басты құзыреттілік.

Тапсырма 3. «Отбасылық шығынды талдау»

Мақсаты: Қаржылық сауаттылық пен жауапкершілік қалыптастыру.

Мазмұны:

Отбасының айлық табысы — 420 000 тг.

Төмендегі кесте бойынша шығын пайызын есепте:

Шығын түрі	Пайыздық үлес	Сомасы (тг)
Тамақ	40 %	?
Коммуналдық төлем	20 %	?
Көлік шығыны	15 %	?
Демалыс және өзге шығындар	25 %	?

Сұрақ:

1. Әр бағандағы соманы есепте.

2. Егер табыс 10 %-ға артса, шығын үлестері қалай өзгереді?

Дамытатын дағды: пайыздық есептеу, кестемен жұмыс, экономикалық талдау.

Қорытындылай келе, практикалық бағыттағы математикалық сабақтар оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырып, алған білімін өмірде қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл заманауи білім берудің басты талабы — сыни және шығармашылық тұрғыдан ойлай алатын тұлғаны қалыптастыруға қызмет етеді.

Нәтижелер: Жүргізілген зерттеу мен тәжірибелік сабақтардың қорытындылары математикалық сауаттылыққа бағытталған оқыту әдістерінің тиімділігін айқын көрсетті.

Әдебиеттер:

- Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. (2023). Орта білім мазмұнын жаңарту бағдарламасы: Математика пәні. — Астана: ҚР ОАМ.
- OECD. (2023). PISA 2022 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science and Creative Thinking. — Paris: OECD Publishing.
- Ермекова Т., Оразаева А. (2022). Математикалық сауаттылықты дамыту әдістері. — Алматы: Ұлттық білім академиясы.
- Polya G. (2015). How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method. — Princeton: Princeton University Press.
- Сатыбалдиева А. (2022). Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы математиканың рөлі. // Білім беру кеңістігі, №3, 56–62 бб.
- Kilpatrick J., Swafford J., Findell B. (2001). Adding It Up: Helping Children Learn Mathematics. — Washington, DC: National Academy Press.
- Виготский Л. С. (2019). Оқыту мен дамудың өзара байланысы. — Мәскеу: Педагогика баспасы.

Тестілеу — жоғары сынып оқушыларының қозғалыс белсенділігін арттырудың факторы

Қазіргі кезде елімізде өскелең ұрпақтың денсаулығын сақтау және нығайту мәселесі өзекті болып отыр. Статистикалық нәтижелер Қазақстандағы дені сау жасөспірімдердің саны барлық жас топтарында үнемі төмен екендігін көрсетеді. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі берген жалпы білім беретін мектептердегі білім алушылардың шамамен 72%ында денсаулық жағдайындағы қандай да бір ауытқулар және қозғалыс қабілеттерінің даму деңгейі төмен. Негізгі себеп — жыл сайын дамып келе жатқан және балалар мен жасөспірімдердің дене функцияларының көпшілігіне теріс әсер ететін әртүрлі аурулардың пайда болуының патогендік факторы болып табылатыны — жеткіліксіз қозғалыс белсенділігі.

Дене шынықтыру сабағы денсаулықты нығайтуда, қозғалыс белсенділігін арттыруда, жұмыс қабілеттілігін жетілдіруде үлкен маңызға ие.

Жасөспірімнің жеткіліксіз қозғалыс белсенділігін, физикалық дайындығы мәселесін шеше алатын «Тестілеу — жоғары сынып оқушыларының қозғалыс белсенділігін арттырудың факторы» әдістемелік ұсынымын жүзеге асырдым.

Мақсаты:

Жасөспірімдердің жас ерекшеліктерін және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың дене дайындығын объективті бағалау, оқушылардың дене шынықтырумен өз бетінше айналысуға жол нұсқау, мотивациясын арттыру, салауатты өмір салтын ұстануға тәрбиелеу.

Міндеттері:

- Жасөспірімдердің физикалық қабілеттерін тестілеу әдістемесінің нәтижелері арқылы зерттеу және талдау.
- 16 жасқа дейінгі жасөспірімдердің өзіндік және үйлестіру қабілеттерін ескеретін қозғалыс тест тапсырмаларының жиынтығын әзірлеу.
- Жеке, биологиялық және жас ерекшеліктері нормаларын есепке ала отырып, физикалық көрсеткіштерді бағалау критерийлерін негіздеу.
- Оқу іс-әрекетінде тестілерді қолдану бойынша мұғалімдерге практикалық ұсынымдар беру.
- Үй тапсырмасы жүйесі арқылы оқушыларды дене шынықтырумен өз бетінше айналысуға ынталандыратын әдістеме қалыптастыру.
- Тестілеу нәтижелерін белгіленген нормативтермен салыстыра отырып, жасөспірімдердің қозғалыс белсенділігін арттыру үшін жағдай жасау.

Ж. М. ҚАБЫКЕН,

дене шынықтыру пәні мұғалімі,

«А.Байтұрсынұлы атындағы мектеп-гимназия» КММ, Абай ауданы

Күтілетін нәтижелер:

- бұл ұсыныстарды енгізу жасөспірімдерде салауатты өмір салтын қалыптастыруға ықпал етеді, бұл олардың денсаулығы мен әл-ауқатына барынша оң әсер етеді;
- осы әдістемелік ұсыным мұғалімдер мен оқушылар арасындағы тығыз ынтымақтастыққа ықпал етеді, қолдау көрсететін және ынталандыратын білім беру ортасын жасайды;
- тестілеуге қатысатын және дене белсенділігі бойынша бағыт алған оқушылар спортпен және дене шынықтырумен белсенді айналысатын болады;
- стандартталған тесттерді енгізу мұғалімдер мен оқушыларға дене дайындығы деңгейін объективті бағалауға мүмкіндік береді, сол арқылы олардың әлсіз тұстарын анықтауға және жеке жаттығу жаттығу жоспарын жасауға көмектеседі;
- тест нәтижелерін белгіленген стандарттармен салыстыру жасөспірімдерді өз көрсеткіштерін жақсартуға ынталандыруы мүмкін, нәтижесінде физикалық белсенділікті жоғарылатуға талпынады;
- өз бетінше сабақтарды ұйымдастыру және үй тапсырмаларын орындау бойынша ұсынылған осы әдістемелік ұсыным жасөспірімдерге өзін-өзі басқаруға және өз денсаулығы үшін жауапкершілік дағдыларын дамытуға көмектеседі;
- дене белсенділігінің талпынуы және дене дайындығының жақсаруы ауру санының төмендеуіне, оқушылардың жалпы денсаулығының жақсаруына әкеледі деп күтілуде.

Бұнда әртүрлі материалдардың едәуір көлемі жинақталды:

- тест тапсырмаларының міндеттерін анықтау;
- сыналған тапсырмалардың тарихи аспектілері мен модификациясы;
- жасөспірімдердің жекелеген кондициялық және үйлестіру қабілеттерін бағалау әдістемелерін әзірлеу;
- 15 жасқа дейінгі жасөспірімдердің дене дайындығын бағалауға арналған тест тапсырмаларының бағдарламаларын құру.

Осы әдістемелік ұсынымның мазмұны Қарағанды облысының жалпы білім беретін мектептеріндегі дене шынықтыру мұғалімдеріне қозғалмалы дене дайындығы (моторлы) тест тапсырмаларын орындау үшін ұсынуға бағытталған. Олар жасөспірімдердің кондиционерлік және үйлестіру қабілеттерін бағалауға арналған. Сонымен қатар, олар мұғалімдер мен білім алушыларға жасөспірімдердің қозғалыс белсенділігін арттыруға ықпал ете отырып, нақты білім алушылардың мүмкіндіктерін белгіленген нормативтермен салыстыруға мүмкіндік береді.

Әдістемелік ұсынымда дене тәрбиесіндегі бағалау теориясының негізгі ұғымдары көрсетілген. Мұнда тестілеу нәтижелері ұпайларға қалай ауысатыны, норма дегеніміз не және оның сипаттамалары қандай (жас, тиісті және жеке норманы қоса) түсіндіріледі. Биологиялық жас және дене ерекшеліктері де ескеріледі. Жұмыстың негізі үш бөлімнен тұрады:

- Оқу материалы;
- тәуелсіз сабақтар;
- спорттық-массалық жұмыстар.

Сабақ формаларын кеңінен дамыту, олардың едәуір бөлігі оқушылардың бастамасы мен тәуелсіздігіне негізделген, олардың тиісті білімдерін, біліктері мен дағдыларын қалыптастыруды талап етеді. Бұл үй тапсырмасын орындаумен қоса, өзіндік сабақтарды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің шығармашылық тәсілі оқу материалының әлеуетін оқушылардың практикалық дамуына тиімді түрлендіруге мүмкіндік береді, бұл біртіндеп сабақтан тыс физикалық белсенділіктің әртүрлі формаларына ауысады.

Оқушылар үшін «бастапқы тест» және «диагностикалық тест» өткізілді. Бастапқы тест — бұл оқу процесіне тестілеу механикасын енгізбес бұрын жүргізілген нұсқаулықты сынаудың бастапқы кезеңі. Оның негізгі мақ-

саты оқушылардың дене шынықтыру сабақтарына қатысуының бастапқы деңгейін, олардың мотивациясы мен физикалық белсенділік деңгейін анықтау болды.

Диагностикалық тест апробацияның аралық және қорытынды кезеңдерінде жүргізілді. Оның негізгі мақсаты-мектеп оқушыларының мотивациясы мен белсенділігіндегі өзгерістерді бағалау, сондай-ақ ең тиімді тест механикасы мен мүмкін проблемалық аймақтарды анықтау.

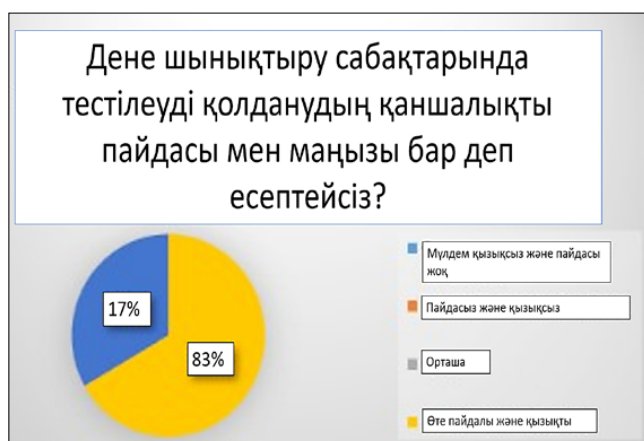
Диагностикалық тест көмектесті:

Прогресті бағалау — бастапқы және ағымдағы сынақтардың нәтижелерін салыстыру арқылы тестілеу әдістемесі оқушылардың дене шынықтыру сабақтарына қатысуы мен қызығушылығының артуына қаншалықты әсер еткенін анықтау.

Оқытуды түзету — жеке тестілеу әдістерін қабылдаудағы қиындықтарды анықтау және тиімділікті арттыру үшін қажетті өзгерістер енгізу.

Қорытындылау — тестілеу әдістемесін игерудің соңғы нәтижелерін анықтау, оның оқушылардың физикалық белсенділігі мен мотивация деңгейіне әсерін бағалау, сондай-ақ қойылған білім беру мақсаттарын іске асырудың сәттілігін талдау.

БАСТАПҚЫ ТЕСТ	ДИАГНОСТИКАЛЫҚ ТЕСТ
• Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Салмақ көтеру г) Тестілеу тәртібі • Тестілеу қорытынды бағалау: а) Оқушының білімі б) Мотивациясы в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Қозғалыс белсенділігі деңгейі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Үйрену қимылы б) Жылдамдық в) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы г) Жалпы жаттығулар	• Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі • Қозғалыс белсенділігі деңгейін бағалау: а) Салмақ көтеру б) Дене жаттығуларын орындау жылдамдығы в) Үйрену қимылы г) Тестілеу тәртібі

1-сурет. Бастапқы тест 2-сурет. Диагностикалық тест

Апробация нәтижелері:

Ұсынымның тиімділігі. Тестілеу әдістемесі оқушылардың белсенділігінің жоғары деңгейін көрсетті, дене дағдыларын дамытуға, спортпен шұғылдануға ынталандыруға ықпал етті. Оқушылардың белсенді қатысу деңгейі тестілеу барысында сақталды.

Мақсаттарға жету. Әдістемелік ұсыным оқушылардың физикалық белсенділікке деген қызығушылығын арттыруға, стратегиялық ойлауды, жеке жұмысты дамытуға және кез келген жағдайда өз бетінше шешім қабылдауға ықпал ете отырып, өзектілігі мен тиімділігін дәлелдеді. Тестілеу арқылы мұғалімдер мен оқушыларға дене дайындығы деңгейін объективті бағалауға мүмкіндік беріліп, сол арқылы олардың әлсіз тұстарын анықтауға және жеке жаттығу жаттығу жоспарын жасауға мүмкіндік туды. Тест нәтижелерін белгіленген стандарттармен салыстыру жасөспірімдерді өз көрсеткіштерін жақсартуға ынталандырды, күнделікті тамақтану мәдениеті ретке келіп, көп оқушының тамаққа тәбеті артқандығы байқалды. Нәтижесінде физикалық белсенділікті жоғарылатуға көп оқушының құштарлығы оянып, мо-

тивациясы артты. Өз бетінше дайындықты жетілдіру және үй тапсырмаларын орындау бойынша ұсынылған осы жұмыс жасөспірімдерге өзін-өзі басқаруға және өз денсаулығы үшін жауапкершілік дағдыларын дамытуға көмектесті.

Дене белсенділігінің талпынуы және дене дайындығының жақсаруы ауру санының төмендеуіне, оқушылардың жалпы денсаулығының жақсаруына ықпал етті.

Кері байланыс. Оқушылар мен олардың ата-аналары тестілеу әдістерінің өзектілігі мен маңыздылығын жоғары бағалады. Мұғалімдер оқушылардың дене шынықтыруға деген ынтасының едәуір артқанын және олардың белсенділігі мен сабаққа қатысуының артқанын атап өтті.

Оқушылар жұмысының нәтижесі олардың жалпы көңіл күйі мен денсаулығының жақсарып, тамаққа тәбеттері артқандығы байқалған, белсенділік пен қызығушылық қабілетінің артқаны болды.

Апробация аясында оқушылар сабаққа қатысудың жоғары деңгейін көрсетті, сондай-ақ түрлі жарыстарда айтарлықтай жетістіктерге жетті. Қатысқан жарыс қорытындысы бойынша оқушылар ширақ, шапшаң қозғалмалы дене қимыл көрсеткіштерін көрсетіп, көшбасшылық қасиеттерін, логикалық ойлауын және жеке жұмыс жасау дағдыларының жоғарылағанын көрсетті.

Дене тәрбиесі сабағындағы негізгі мәселелердің бірі — жасөспірімдердің физикалық дайындығын объективті және дәл бағалау. Түрлі әдістемелер мен тесттердің қолжетімді болуына қарамастан, оларды оқушылардың жасына, биологиялық және жеке ерекшеліктеріне бейімдеуде қиындықтар туындайды. Сондай-ақ, физикалық дайындықты бағалап қана қоймай, жасөспірімдердің қозғалыс белсенділігіне деген қызығушылығын арттыратын, дағдыларды игеруде олардың тәуелсіздігін дамытуға ықпал ететін әдістерге қажеттілік әрқашан да қажет болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Б. А. Тұрғынбаева Ұстаздық шығармашылық Алматы, 2007. — 19–21 бб.
2. А.Әлімов Интер белсенді әдістерді мектепте пайдалану, 2009. — 47–51 бб.
3. Сейталиев Қ. Қазақстанда жоғарғы педагогикалық білім берудің қалыптасуы мен дамуы (1920–1991). Пед. ғыл. докт. дис. Авто рефераты. Атырау, 1997.
4. Бальсевич В. К. — Физическая культура для всех и для каждого. М., Физкультура и спорт 1988.
5. Благуш П. — К теории тестирования двигательных способностей. М., ФИС 1982.

Көркем еңбек пен жасанды интеллект: болашақтың тоғысуы

Кіріспе

Бүгінгі қоғам бұрын-соңды болмаған қарқынмен дамып келе жатқан цифрлық трансформация дәуірін бастан кешуде. Технологиялық прогресс, оның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) жүйелерінің экспансиясы, адамның танымдық және шығармашылық қызметінің салаларын қайта құрылымдауды талап етеді. Бұл контексте, жалпы орта білім беру жүйесіндегі «Көркем еңбек» пәнінің мазмұны мен миссиясы айтарлықтай кеңейіп, жаңа өлшемге ие болып отыр.

Бұған дейін «Көркем еңбек» оқушылардың қол моторикасын, эстетикалық қабылдауын және ұлттық мәдениетке деген танымын дамытатын дәстүрлі сала ретінде қарастырылса, қазіргі уақытта ол цифрлық мәдениеттің іргетасын қалыптастыратын интеграцияланған пән ретінде эволюциялануда. Өнер мен технология тоғысында «цифрлық кескіндеме», «интерактивті инсталляция», «ЖИ-генерацияланған дизайн» секілді жаңа бағыттар мен ұғымдар пайда болуда.

Осы факторларға сүйене отырып, білім берудегі басты мақсат — оқушыларға тек дәстүрлі шеберлік дағдыларын үйрету ғана емес, оларды инновациялық шығармашылық кеңістікке бағыттайтын педагогикалық тәсілдерді енгізу. Сондықтан, көркем еңбек пәні мен Жасанды интеллекттің тоғысуы — жай ғана әдістемелік жаңару емес, бұл — болашақ ұрпақтың дүниетанымын, эстетикалық мәдениетін және шығармашылық болмысын қалыптастырудағы жаңа педагогикалық парадигма болып табылады.

Көркем еңбек пәнінің педагогикалық мәні

Көркем еңбек — жай оқу пәні емес, ол — тұлғаның дүниетанымын, рухани және іс-әрекеттік дағдыларын қалыптастыратын рухани-танымдық мектеп. Ол оқушының ойлау қабілеті мен физикалық еңбегінің (қол еңбегінің) бірлігін, эстетикалық талғамын

және ұлттық мәдени мұраға деген құрметін дамытуда негізгі рөл атқарады. Көркем еңбек арқылы оқушы жасаушы субъектінің болмысын таниды. Ол материалдармен жұмыс істей отырып, табиғат заңдылықтарын интуитивті түрде сезінеді, сұлулықты қабылдайды және еңбекке деген құндылықтық қатынасты қалыптастырады.

Көркем еңбек үдерісі — адамның шығармашылық қуатын, ішкі әлеуетін оята-тын рефлексиялық-практикалық процесс. Мысалы, қарапайым ағаш бұйым жасау — оқушының шыдамдылығын, дәлдігін және композициялық сезімін тәрбиелейді. Бұл үдеріс арқылы оқушы тек шеберлікке ғана емес, жоспарлау, іздену, идеяны визуалдау және нәтижеге жету сияқты өмірлік маңызды дағдыларды да игереді.

Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері (ою-өрнек, зергерлік, киіз үй жасау) — көркем еңбектің рухани-мәдени мұраны жалғастырушы екенін айқын көрсетеді. Заманауи педагогика осы бай мұраны жаңа технологиялармен интеграциялау арқылы болашақ ұрпақтың креативті әлеуетін дамытуды мақсат етеді.

Жасанды интеллект (ЖИ) заманы және шығармашылықтың трансформациясы

Жасанды интеллект жүйелерінің енуі — жаңа мәдени-технологиялық революцияның бастауы. Бұрын шығармашылық тек адамның эксклюзивті қабілеті деп есептелсе, қазіргі генеративті ЖИ (мысалы, Midjourney, DALL-E, chatgpt) бейнелеу, мәтін және музыка генерациялау қабілетіне ие. Бұл құбылыс өнердің табиғаты мен оның болашақтағы эволюциясы туралы терең философиялық және академиялық талдауды талап етеді.

Академиялық тұрғыда, Жасанды интеллект адам шығармашылығын толықтай алмастыра алмайды деп пайымдауға болады. ЖИ — бұл тек қана көмекші құрал, серіктес. Өйткені, өнердің құндылық-

Б. Т. ҚАИРИЕВА,

көркем еңбек пәні мұғалімі,
«№19 ЖОББМ» КММ,
Қарағанды қаласы

Бұл мақала «Көркем еңбек» пәнін жасанды интеллект (ЖИ) технологияларымен интеграциялаудың академиялық және педагогикалық өзектілігін қарастырады. Мақалада көркем еңбектің тұлғаны рухани және эстетикалық дамытудағы негізгі миссиясы баса көрсетіліп, ЖИ-дың бұл процестегі көмекші құрал ретіндегі әлеуеті талданады. Автор ЖИ шығармашылыққа жаңа визуалдау мүмкіндіктерін бергенімен, адамның сезімдік және рухани қатысуының орнын баса алмайтынын дәлелдейді. Сонымен қатар, ЖИ-ды қолдану кезінде оқушының шығармашылық дербестігін сақтауға және еңбектің этикалық құндылығын ұғындыруға бағытталған маңызды педагогикалық өлшемдер айқындалады. Қорытындылай келе, болашақ білім беру жүйесі технология мен руханиятты үйлестіретін жаңа парадигмаға негізделуі тиіс деген тұжырым жасалады.

тық негізі — адамның субъективті сезімінде, рухында және ниетінде. Машина деректерді талдайды, модельдейді, бірақ сезімдік-эмоционалдық контексті қабылдай алмайды.

ЖИ адамның қиялын визуалдауға көмектеседі, бірақ қиялдың өзін туғыза алмайды. Шығармашылық акт — бұл рухани энергияның көрінісі, ол тек адам бойынан ғана бастау алады. Дегенмен, ЖИ бейнелеу өнерінде композициялық және түстік үйлесімдерді талдауға, дизайнерлік нобайларды жедел жасауға үлкен септігін тигізеді.

Көркем еңбек пен ЖИ сабақтастығы

Заманауи білім беру жүйесінде көркем еңбек пен технологиялық ойлау арасында бұрын-соңды болмаған конвергенция байқалады. Екі саланы бір-біріне қарсы қою емес, оларды өзара толықтыру және сабақтастыру қажеттілігі туындап отыр.

ЖИ — адам еңбегін жоюшы емес, оны жаңа сапалық деңгейде байытушы құрал. «Көркем еңбек» пәнінің негізгі мақсатына жету үшін (шығармашылық қабілетті, эстетикалық сезімді дамыту) ЖИ жаңа мүмкіндіктер береді. Оқушы енді өз идеясын тек дәстүрлі материалдармен ғана емес, цифрлық модельдер, виртуалды кескіндер және интерактивті дизайн арқылы да жеткізе алады.

Интеграцияның тәжірибелік нәтижелері

Мысалы, ЖИ көмегімен оқушы идеяның үш өлшемді (3D) моделін көріп, оны әртүрлі стильде, түсте және масштабта визуалдай алады. Бұл — қиялды нақты сезінуге мүмкіндік беретін жаңа педагогикалық тәжірибе.

Көркем еңбек пен ЖИ сабақтастығы оқушыны пассивті бақылаушыдан белсенді зерттеушіге және шешім қабылдаушыға айналдырады. Мұғалімнің рөлі тек оқытушы емес, шығармашылық процестің модераторы, бағыттаушысы және режиссері болып өзгереді.

Сабақтастық формасы	Сипаттамасы	Күтілетін дағды
Интерактивті зертхана	Өнер, дизайн және технологияны біріктіру.	Интеграцияланған ойлау, цифрлық сауаттылық.
Жобалық жұмыс	ЖИ-ды көмекші құрал ретінде қолдану арқылы нақты өнім жасау.	Жобалау, жүйелілік, мәселе шешу.
Эстетикалық талдау	ЖИ алгоритмдері арқылы түстер үйлесімін, симметрияны талдау.	Критикалық талғам, композицияны түсіну.
Дара оқыту	Әр оқушының қабілетіне қарай ЖИ ұсынған жекелендірілген нұсқалар.	Өздігінен оқу, өзін-өзі реттеу.

Этикалық және педагогикалық өлшемдер

ЖИ-дың көркем еңбекке интеграциясы үлкен мүмкіндіктермен қатар, белгілі бір жауапкершіліктерді де жүктейді. Технология екі қырлы құрал болғандықтан, оқушының шығармашылық дербестігін және рухани әлемін қорғау өте маңызды.

1. Дербестікті сақтау: ЖИ дайын үлгілерді ұсынғанда, оқушының сол дайын шешімге тәуелді болып қалу қаупі бар. Мұғалімнің міндеті — ЖИ-ды қолдана отырып, оқушыны өз идеясын тудыруға, рефлексия жасауға және ізденуге ынталандыру.

2. Рухани қатысу: Нағыз өнердің мәні — жеке тәжірибе мен сезімде. ЖИ тамаша сурет жасай алады, бірақ ол суретшінің сезімдік-эмоционалдық күйін жеткізе алмайды. Көркем еңбектегі басты құндылық — адамның рухани қатысуы.

3. Еңбек қадірін ұғындыру: ЖИ туындыны лезде жасайды, ал адам оған уақыт пен күш жұмсайды. Педагог оқушыға: «*машина жылдамдығымен емес, жүрек жылуымен жасаудың*» маңызын ұғындыруы керек. Өнердің құндылығы — нәтижеде емес, еңбектің өзінде.

4. Авторлық құқық және әділдік: Оқушылар ЖИ қолдану кезінде авторлық құқық мәселесін және өз туындысының бірегейлігіне (уникалдығына) мән беруі қажет.

Педагогикалық этиканың түпкі мақсаты — технологияны рухани мәдениетке қызмет еткізу. Егер ЖИ баланың қиялын кеңейтіп, еңбектің маңызын түсінуге сеп болса — ол пайдалы құрал. Егер ол дайын жауапқа үйретіп, ізденісін тежесе — ол зиянға айналады.

Басты қағида: Жасанды интеллект — өнердің субъектісі (иесі) емес, өнерге жол ашушы функционалдық көмекші.

Қорытынды

Көркем еңбек пен Жасанды интеллекттің синтезі — заман талабы ғана емес, мәдени эволюцияның заңды кезеңі. Бұл интеграцияда адам мен технология бір-біріне қарсы қойылмай, өзара толықтыру принципі бойынша әрекет етеді.

Көркем еңбек — адамды адам ететін, тек еңбекке ғана емес, сезінуге, түсінуге және сұлулықты қадірлеуге тәрбиелейтін пән. ЖИ осы үдерісті жаңа цифрлық деңгейге шығаратын тиімді құрал. Екеуінің тоғысуы — адамзаттың шығармашылық болашағының өзегі.

Болашақ мектебі — өнер мен ғылымның, технология мен руханияттың үйлесімді тоғысқан кеңістігі. ЖИ қаншалықты жетілгенімен, ол жүрек пен шабыттың орнын баса алмайды. Сондықтан, Көркем еңбек пәні мектеп бағдарламасында тұлғаның рухани өзегін қалыптастыратын негізгі элемент болып қала береді.

Әдебиеттер:

1. Тоффлер Э. Үшінші толқын. — Алматы: «Атамұра», 2003.
2. Назарбаев Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. — Егемен Қазақстан газеті, 2017 жыл, 12 сәуір.
3. Смит Дж. Жасанды интеллект және шығармашылық: өнер білімінің болашағы. — Оксфорд: Оксфорд университетінің баспасы, 2022.
4. ЮНЕСКО. Жасанды интеллект және өнер: білім беру жүйесіне біріктіру туралы есеп. — Париж, 2021.
5. Әбдірайымова Г. Көркем еңбек педагогикасы. — Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2019.

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» журналында жарияланатын мақаланы рәсімдеу талаптары

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» журналына мақаланы қалай жариялауға болады?

1. Мақаланың мазмұны журналдың тақырыптық бағыттарына және ғылыми деңгейіне сәйкес келуі қажет.
2. Мақалалар мынадай тілдердің бірінде беріледі: қазақ, орыс немесе ағылшын.
3. Ақпарат баспа және электрондық түрде беріледі (мәтін: А4 форматы, Times New Roman шрифті, 14 мөлшер, беттің параметрлері: сол алаң — 3 см., оң — 1,5 см., жоғарғы — 2 см. және төменгі — 2 см., жол аралық ара қашықтық — бірлік). Мақала көлемі 6 беттен немесе 15 000 белгіден аспауы тиіс.
4. Мақалаға мыналар қоса беріледі:
 - автор (лар) туралы қазақ және орыс тілдеріндегі мәлімет: автордың аты-жөні, қызметі, ғылыми дәрежесі, атағы (егер бар болса); автор жұмыс істейтін мекеменің толық атауы; автордың пошта және электрондық мекен-жайы; байланыс телефондары, автордың жеке фотосуреті;
 - мақаланың қазақ және орыс тілдеріндегі атауы;
 - 10 жолдан аспайтын қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі түйін.
5. Қолжазба соңында әдебиеттер тізімі беріледі, мәтінде дәйексөз тәртібімен сілтемелер нөмірі көрсетіледі.
6. Кестелер және графикалық материалдар мақала мәтіні бойынша орналасады, бұл ретте барлық кестелер және графикалық материалдар жеке файлға жинақталуы тиіс. Диаграммалар және графикалар Microsoft Excel форматында берілуі және қажет болған жағдайда, олардың ең анық жаңғыртуын қамтамасыз ететін сандық деректермен жабдықталуы тиіс.
7. Басып шығарылған мәтінге автор қол қоюы қажет, ал бірнеше автор болған жағдай да барлық бірлескен авторлар қол қояды.
8. Фотоматериалдар және суреттер мәтіннен бөлек электрондық түрде JPEG, Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw, Adobe InDesign форматында, олардың ішінде қолданылатын барлық суреттер мен шрифттерді қоса бере отырып ұсынылады. Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Open Office кез келген нұсқасында жасалған немесе сақталған макеттер және фотоматериалдар жұмыста пайдаланылмайды.
9. Редакция жіберілген материалдарды редакциялау құқығын өзіне қалдырады.
10. Көрсетілген талаптарға сәйкес келмейтін қолжазбаларды редакция қарамайды және қайтармайды.

Требования к оформлению статей для публикации в журнале «ЗАМАНАУИ БІЛІМ»

Как опубликовать статью в журнале «ЗАМАНАУИ БІЛІМ»?

1. Содержание статьи должно соответствовать тематическим направлениям и научному уровню журнала.
2. Статьи предоставляются на одном из следующих языков: казахском, русском или английском.
3. Информация предоставляется в печатном и электронном виде (текст: формат А4, шрифт Times New Roman, размер 14, параметры страницы: левое поле — 3 см, правое — 1,5 см, верхнее — 2 см и нижнее — 2 см, межстрочный интервал — одинарный). Объем статьи не должен превышать 6 страниц, или 15 000 знаков.
4. К статье прилагаются:
 - сведения об авторе (-ах) на казахском и русском языках: Ф. И. О. автора, должность, ученая степень, звание (если имеется); полное название учреждения, в котором работает автор; почтовый и электронный адрес автора; контактные телефоны;
 - название статьи на казахском и русском языках;
 - резюме, содержащее не более 10 строк, на казахском, русском и английском языках.
5. В конце рукописи приводится список литературы, в тексте указываются номера ссылок в порядке цитирования.
6. Таблицы и графические материалы располагаются по тексту статьи, при этом все таблицы и графические материалы должны быть собраны в отдельных файлах. Диаграммы и графики должны быть предоставлены в формате Microsoft Excel и снабжены числовыми данными, обеспечивающими, при необходимости, их достоверное воспроизведение.
7. Распечатанный текст должен быть подписан автором, а при наличии нескольких авторов — всеми соавторами.
8. Фотоматериалы и рисунки предоставляются отдельно от текста в электронном виде в формате JPEG, Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw, Adobe InDesign с приложением всех используемых в них растровых изображений и шрифтов. Не принимаются в работу макеты и фотоматериалы, созданные или сохраненные в любых версиях Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, OpenOffice.
9. Редакция сохраняет за собой право редактирования присланных материалов.
10. Рукописи, не соответствующие указанным требованиям, редакцией не рассматриваются и не возвращаются.

Метод анализа уроков как инструмент профилактики профессионального эмоционального выгорания молодых педагогов

Эмоциональное выгорание молодых педагогов является актуальной проблемой, влияющей на их профессиональное развитие и желание продолжать работу в сфере образования. Важно понимать, какие факторы способствуют возникновению этого явления, а также какие методы могут помочь снизить уровень стресса и профессиональных затруднений.

Одним из таких методов является анализ уроков, который не только способствует повышению профессионального мастерства, но и помогает педагогам осознанно подходить к процессу преподавания, снижая уровень напряженности и неуверенности в себе.

Когда учитель сталкивается с профессиональным выгоранием, психолог может помочь ему разобраться в себе, своих чувствах, его личных причинах выгорания и помочь выбрать наиболее эффективную стратегию преодоления проблем, которые явились причиной эмоционального истощения, обесценивания своих профессиональных возможностей и погружения в негативные эмоциональные состояния.

Однако, весь этот процесс может не понадобиться, если на начальном этапе возможность возникновения этих проблем решается через грамотную поддержку молодого учителя более опытным наставником. Проблема состоит в том, что многие молодые специалисты сталкиваются с тем, что метод анализа уроков, как один из инструментов процесса наставничества плохо или вовсе не организован и молодой учитель оказывается в некоем вакууме и остается один на один со своими профессиональными проблемами.

Среди педагогов гимназии был проведен опросник «Профессиональное (эмоциональное) выгорание» был разработан на основе трехфакторной модели К.Маслач и С.Джексона и адаптирован Н.Водопьяновой, Е.С-тарченковой.

Данный опросник позволил нам определить степень выраженности профессионального выгорания по трем шкалам. Чем больше сумма баллов по каждой шкале в отдельности, тем больше у испытуемого выражены различные стороны «выгорания».

Итак, с помощью проведенного нами опросника «Профессиональное (эмоциональное) выгорание», мы получили следующие данные:

А. В. ЛУСТИНА,

учитель начальных классов, заместитель директора,

Е. В. КОЛУБЕЛОВА,

психолог,

КГУ «Гимназия имени К.Сатпаева», г. Караганда

Как видно из рисунка 1, из 100 % испытуемых 40 % показывает высокий уровень эмоционального истощения и 48 % высокий уровень эмоционального выгорания, который характеризуется снижением эмоционального тонуса, утратой интереса к окружающему, эмоциональным дефицитом, эмоциональной отстраненностью или эмоциональным перенасыщением.

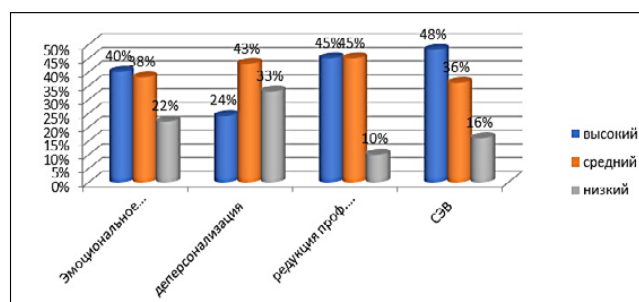

Рисунок 1 — Диаграмма количественных показателей степени выгорания педагогов в соответствии с субшкалами опросника

Возможны частые агрессивные реакции, необоснованные вспышки гнева, появление симптомов депрессии. В крайних проявлениях человека почти ничто не волнует из профессиональной деятельности, почти ничто не вызывает эмоционального отклика — ни положительные, ни отрицательные обстоятельства. Все эти факторы свидетельствуют о наличии эмоционального выгорания. Низкий уровень эмоционального истощения (22 %), напротив, означает адекватные происходящему эмоциональные реакции, сохранённые способности сочувствовать и сопереживать, хороший эмоциональный тонус. Высокий уровень деперсонализации (24 %) проявляется в уменьшении количества контактов с окружающими, повышении раздражительности и нетерпимости в ситуациях общения, негативизме по отношению к другим людям. При низ-

ком уровне деперсонализации (33%), в большинстве случаев наблюдается адекватное отношение к людям, обслуживаемым по роду работы.

Высокий уровень редукции личных достижений наблюдается в 45%. Он характеризуется снижением чувства компетентности в своей работе, недовольством собой, уменьшением ценности своей деятельности, негативным самовосприятием в профессиональной сфере и другими симптомами.

Это исследование показывает, что проблема профессионального эмоционального выгорания действительно актуальна и, как правило, в зоне риска находятся не только опытные коллеги, но и молодые специалисты, которые особенно нуждаются в профессиональной поддержке на этапе своего профессионального становления.

С целью изучения факторов, влияющих на эмоциональное состояние молодого педагога, на базе гимназии было проведено исследование среди учителей. В исследовании участвовали 10 молодых специалистов, разных предметных областей. Им была предложена анкета, целью которой являлось выявление значимости анализа уроков для улучшения качества преподавания и профилактики эмоционального выгорания. На рисунках 2, 3 и 4 мы можем ознакомиться с ее результатами в процентном соотношении.

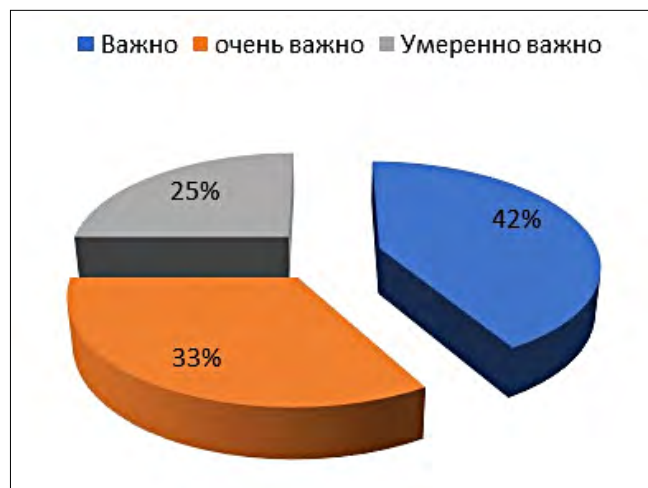

Рисунок 2. Степень важности проведения анализа уроков с целью профессионального роста и снижения уровня стресса.

Анкетирование показало, что: 25% педагогов считают анализ уроков умеренно важным, 42% отмечают его значимость, 33% респондентов считают этот процесс критически важным для профессионального роста. Ни один участник исследования не считает проведение анализа уроков не важным, что доказывает степень важности профессиональной поддержки.

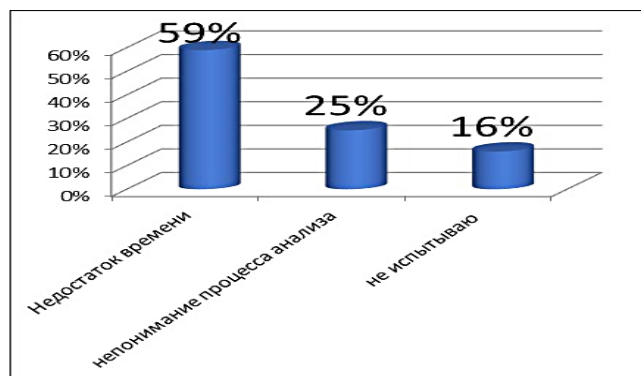

Рисунок 3. Трудности молодых педагогов в процессе анализа уроков.

Однако при анализе своих уроков молодые учителя сталкиваются с различными трудностями: 59% респондентов испытывают нехватку времени, 25% затрудняются в понимании процесса анализа, 16% не испытывают сложностей при разборе своих занятий. То есть, каждый четвертый учитель не знает как сделать анализ урока.

Рисунок 4. Предпочтительная для молодых педагогов форма анализа урока

Предпочтения в проведении анализа уроков распределились следующим образом: 67% (большинство) предпочитают работать с опытным наставником, 50% считают эффективным коллективный разбор с коллегами, 33% отдают предпочтение анализу с администрацией, 50% считают полезным самоанализ, 8% считают полезной видеозапись урока для последующего разбора. Однако, коллеги, добавляя комментарии к своим ответам, указали на то, что анализ урока предпочтительно проводить не в атмосфере проверки учителя на профпригодность, а, напротив, в поддерживающем стиле наставничества. Это позволит избежать дополнительного стресса и демотивации.

На основании опыта анализа уроков в гимназии можно выделить следующие типичные проблемы учителя, которые мешают ему получать удовольствие от самого урока и его результативности. Пока не будут

устранены эти причины, у педагога не будет возможности понять почему он сталкивается с циклично повторяющимися проблемами во время своих уроков, что в свою очередь приводит к эмоциональному истощению, обесцениванию себя, как специалиста, редукции профессиональных достижений.

Итак, типичные причины:

1. Неинтересная подача материала, не мотивирующая детей.
2. Педагог не укладывается во время (проблема на этапе планирования урока).
3. Чаще педагоги больше делают сами, а дети не вовлекаются в активные виды деятельности на уроке. Нет баланса активности учителя и учеников на уроке.
4. Трудности формулировки цели урока в соответствии с целями обучения по SMART.

Однако, есть примеры молодых учителей, которые имея даже среднее образование, благодаря грамотному наставничеству опытных педагогов хорошо усвоили методику преподавания урока и благополучно справляются со своими обязанностями. У данных педагогов не зафиксировано высокого уровня эмоционального истощения, им нравится работа, они чувствуют, что они нужны детям, благополучно и правильно передают им знания, на основе базовых умений и навыков они успешно наращивают инновационные методы преподавания и результативно применяют их на практике.

Также, необходимо затронуть вопрос проблем и потребностей молодых педагогов. В большинстве случаев, свои профессиональные возможности молодые педагоги оценивают чуть выше среднего. При этом они связывают свои достижения не столько с полученным образованием, сколько с личными качествами. Основные сложности, с которыми сталкиваются учителя, включают:

1. Недостаточную стрессоустойчивость.
2. Сложности с организацией учебного процесса.
3. Низкую учебную мотивацию учеников.
4. Необходимость поддержания дисциплины в классе.

Дополнительным вызовом становятся неадекватные ожидания родителей. Так же молодые педагоги нередко испытывают неудовлетворенность рутинной работой, бюрократическими процессами и отсутствием креативного подхода в педагогической деятельности. Наибольшие трудности возникают в первый год работы, когда молодые учителя определяют для себя, останутся ли они в профессии и в этот период поддержка более опытных коллег имеет решающее значение.

Благодаря организации анализа уроков в процессе наставничества в гимназии из 13 молодых специа-

листов остались работать 8, трое из которых находятся в декретном отпуске и планируют выйти на работу.

Таким образом, анализ полученных данных позволяет сделать следующие выводы:

Метод анализа уроков является важным инструментом для профессионального развития педагогов, однако процесс его проведения требует оптимизации. Молодые педагоги нуждаются в поддержке со стороны наставников и коллег, но не воспринимают контроль как эффективный метод помощи. Поэтому важна регулярная, конструктивная обратная связь, снижающая уровень стресса и способствующая профессиональному росту. Одной из ключевых проблем остается нехватка времени на проведение глубокого анализа занятий, поэтому администрации образовательного учреждения необходимо взять на себя роль координатора процесса анализа уроков.

Так же, на основе исследования можно предложить следующие рекомендации:

1. Внедрение гибкой системы анализа уроков, включающей различные форматы (самоанализ, наставничество, коллективное обсуждение).
2. Организация семинаров и тренингов по управлению стрессом и профилактике эмоционального выгорания.
3. Создание поддерживающей атмосферы в педагогическом коллективе, включающей обмен опытом и дружескую поддержку.
4. Использование видеозаписи уроков и родительских собраний для детального анализа и саморазвития.

Итак, метод анализа уроков является важным инструментом профилактики эмоционального выгорания среди молодых педагогов. Его применение способствует не только профессиональному росту, но и улучшению психологического климата в образовательных учреждениях. Оптимизация этого процесса, учет потребностей педагогов и создание условий для эффективного взаимодействия между коллегами позволят снизить уровень стресса и повысить мотивацию к работе, что, в свою очередь, положительно скажется на качестве образования.

Литература:

1. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. СПб.: Питер, 2009. — С. 290.
2. Сидорова И. В. Психологические аспекты профессионального выгорания педагогов. — М.: Педагогика, 2020.
3. Иванов А. Н. Методы повышения профессиональной устойчивости учителей. — СПб.: Издательство СПбГУ, 2019.
4. Смирнова О. Л. Педагогическая диагностика и анализ уроков. — Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2021.

Оқушылардың білім сапасын арттыру: мүмкіндіктер мен шешімдер

С. Т. МАКАЕВА,

«Ж.Ақбаев атындағы ЖББМ» КММ,
Қарағанды қаласы

Қазіргі таңда білім беру жүйесін жаңғыртудың басты бағыты — оқушылардың білім сапасын арттыру болып табылады. Білім сапасы — оқыту процесінің нәтижелілігін сипаттайтын маңызды көрсеткіш және тұлғаның зияткерлік, әлеуметтік және мәдени дамуының негізгі факторы. Сондықтан мектептегі білім беру сапасын көтеру мәселесі педагогикалық ғылым мен тәжірибенің өзекті тақырыбы болып отыр.

Осы тұрғыда оқыту сапасын арттырудың тиімді жолдарын анықтау, инновациялық технологияларды қолдану, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру және оқушылардың оқу мотивациясын күшейту маңызды міндеттер қатарына жатады.

1 Мұғалімдердің кәсіби дамуы

Мұғалімдердің кәсіби дамуы — білім беру жүйесінің табысты болуының негізгі шарты. Мұғалімдер өз пәндерін терең білумен ғана емес, сонымен қатар балаларды оқытудың заманауи әдістерін меңгеруі керек. Мұғалімнің кәсіби дамуына бағытталған бірқатар стратегиялар бар:

- **Біліктілікті арттыру курстары мен тренингтер:** Мұғалімдерге арналған курстар мен тренингтер арқылы олар жаңа әдіс-тәсілдермен танысады. Бұл тренингтер көбіне сыни ойлау, жобалық жұмыс, STEAM (Ғылым, технология, инженерия, өнер, математика) әдістері, білім беру технологиялары бойынша жүргізіледі.
- **Өзара тәжірибе алмасу:** Мұғалімдер бір-бірімен тәжірибе алмаса отырып, оқыту әдістемелерін жетілдіреді. Мектеп ішіндегі семинарлар мен әдістемелік бірлестіктер де маңызды рөл атқарады.
- **Қазіргі заманғы білім беру технологияларын меңгеру:** Мұғалімдер онлайн оқу платформалары, виртуалды сабақтар, интерактивті тақталар, жаңа бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану арқылы оқушыларға қызықты және тиімді білім бере алады.

2 Әлеуметтік және психологиялық қолдау

Оқушының психологиялық және әлеуметтік жағдайы оның оқу нәтижесіне тікелей әсер етеді. Психологиялық қолдау арқылы оқушылардың ішкі қорқыныштары мен күйзелістерін жеңуге көмектесу қажет. Әлеуметтік қолдау мен психологиялық тұрғыда дұрыс бағыт беру мынадай жолдармен жүзеге асады:

- **Психологтың жұмысы:** Мектептерде психологтардың жұмыс істей бастауы — оқушылардың эмоцио-

налды жағдайын түсінуге мүмкіндік береді. Психологтың жүргізетін тренингтері мен кеңестер оқушылардың өз-өзіне деген сенімділігін арттыруға ықпал етеді.

- **Топтық жұмыстар және коммуникативті дағдылар:** Оқушылардың өзара қарым-қатынас орнатуы, топпен жұмыс жасау дағдыларының дамуы да психологиялық аспектілерге әсер етеді. Топтық жобалар мен тапсырмалар оқушылардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді.
- **Жеке жұмыс:** Әр оқушының ерекшеліктерін ескере отырып, онымен жеке жұмыс жүргізу маңызды. Бұл оқушының қиындықтарын анықтап, олардың жеке қабілеттерін дамытуға көмектеседі.
- **Қолайлы оқу ортасы:** Оқу орнындағы психологиялық ахуалдың жақсы болуы да өте маңызды. Қорқыныш пен күйзеліссіз білім алу үшін оқушыларға қолайлы жағдай жасау керек. Олар тек білім алу ғана емес, сондай-ақ, өздерін жайлы сезінулері қажет.

3 Отбасының қатысуы

Отбасы мен мектеп арасындағы тығыз байланыс білім сапасының жоғары болуына әсер етеді. Отбасы — баланың алғашқы тәрбиешісі және оның бойында білімге деген қызығушылықты оятатын орта. Ата-ананың білім беру процесіне қатысуы мынадай жолдармен жүзеге асады:

- **Ата-аналар жиналыстары мен семинарлар:** Мектептерде ата-аналар үшін арнайы семинарлар өткізіп, оларды оқу процесіне белсене қатыстыру керек. Ата-аналар мұғалімдермен бірге бала тәрбиесіне қатысты мәселелерді талқылап, оны шешуге атсалыса алады.
- **Қолдау және ынталандыру:** Ата-аналар баланың білімін бақылап, оны үнемі ынталандырып отырса, бұл балаға зор мотивация береді. Олардың жетістіктерін мадақтап, ынталандыру — оның оқуға деген ынтасын арттырады.
- **Қолайлы үй жағдайлары:** Бала білім алу үшін жақсы жағдайға ие болуы керек. Үйде тыныштық, қажетті оқу құралдары, ақпараттық ресурстар болуы маңызды. Ата-аналар баласының оқуына қажетті жағдай жасауы қажет.

« Ана тілің —
асылың,
оны білмеген —
масылың.

Қадыр Мырза
Әлі

4 Мазмұнды оқу жоспарлары мен бағдарламалар

Қазіргі білім беру бағдарламалары оқу мазмұнын жаңартып, оған көптеп заманауи дағдылар мен білімдерді енгізуді қажет етеді. Білім беру бағдарламалары мен оқу жоспарлары:

- **Жаңартылған білім стандарттары:** Қазіргі уақытта білім беру жүйесі әрдайым өзгерістерге ұшырап отырады. Оқу жоспарлары мен стандарттар оқушылардың дағдылары мен білімдерін ескере отырып жаңартылуы қажет.
- **Интердисциплинарлық тәсіл:** Оқу бағдарламалары әртүрлі пәндер арасында байланыс орнатуға бағытталуы тиіс. Бұл оқушыларға әртүрлі пәндерді бір-бірімен байланыстырып, терең түсінуге мүмкіндік береді.
- **Критикалық ойлау мен шығармашылық дағдыларды дамыту:** Оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін, тек стандартты білім ғана емес, проблемаларды шешуге бағытталған жобалар мен тапсырмалар енгізілуі қажет. Бұл оқушыларды шығармашылықпен ойлауға үйретеді.

5 Қолайлы оқу ортасы

Қазіргі білім беру жүйесінде оқу орнының физикалық және әлеуметтік ортасы да үлкен мәнге ие. Қолайлы оқу ортасын қамтамасыз ету үшін:

- **Мектеп ғимаратының жағдайы:** Сыныптардағы жиһаздар, жарықтандыру, ауа тазалығы және жалпы ғимараттың жағдайы оқушылардың көңіл-күйіне әсер етеді. Білім ордасының ыңғайлы болуы оқушының оқу сапасына әсер етеді.
- **Жасыл аймақтар мен спорт алаңдары:** Мектептерде спорттық және демалыс алаңдарының болуы оқушылардың физикалық және психологиялық денсаулығына оң әсер етеді. Таза ауада серуендеу және спортпен айналысу білім сапасын арттыруға көмектеседі.
- **Инфрақұрылымның қолжетімділігі:** Оқу құралдарының, компьютерлердің, интернеттің, кітапханалардың болуы оқушылардың білім алуына жақсы әсер етеді.

Оқушылардың білім сапасын арттыру үшін педагогикалық тәсілдер мен әдіс-тәсілдердің әртүрлілігі өте маңызды. Әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту әдістерін таңдау арқылы білім сапасын арттыруға болады. Міне, осы бағытта қолдануға болатын бірнеше тиімді тәсілдер мен әдіс-тәсілдер:

1. Жеке тұлғалық бағыт (Differentiated Instruction)

Бұл әдіс әр оқушының жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып оқытуды мақсат етеді. Оқушылардың қарым-қабілеттеріне қарай тапсырмалар мен материалдарды икемді түрде ұсыну білімнің сапасын арттырады. Мысалы, жоғары қабілетті оқушыларға күрделі тапсырмалар, ал оқуда қиындық көретіндерге жеңілдетілген тапсырмалар беріледі.

2. Сұрақ-жауап әдісі

Бұл әдіс оқушының сыни ойлау қабілетін дамытады. Мұғалімнің қойған сұрақтарына оқушылар жауап беру арқылы білімдерін тексереді және тереңдетеді. Бұл тәсіл оқушылардың өздігінен ойлауын және түсінгендерін жинақтап айту қабілетін дамытуға көмектеседі.

3. Құзыреттілік негізінде оқыту

Оқушыларды тек білімді қабылдаушы емес, оны қолдана алатын тұлға ретінде дамыту мақсатында құзыреттілікке бағытталған оқыту тәсілдері қолданылуы керек. Бұл тәсіл өмірде кездесетін нақты мәселелерге арналған практикалық тапсырмалар арқылы білімді меңгертуге бағытталады.

4. Білімді жобалық әдіс.

Бұл әдіс оқушыларды нақты бір мәселені шешуге арналған жобаларды жасауға үйретеді. Олар топта жұмыс істей отырып, нақты дағдыларды меңгереді, мұғалімнің жетекшілігімен тапсырмаларды орындайды. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

5. Интерактивті әдістер

Бұл әдіс оқушыларды тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы етуге бағытталған. Мысалы,

«ми шабуылы» (brainstorming), топтық жұмыстар, пікірталас, рөлдік ойындар сияқты интерактивті әдістер арқылы білімді терең түсінуге мүмкіндік береді.

6. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану

Заманауи білім беру технологияларын пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады және білімді тереңдетуге мүмкіндік береді. Интернет-ресурстар, оқу бағдарламалары, электронды кітаптар мен интерактивті платформалар арқылы оқушыларды әртүрлі білім көздеріне бағыттауға болады.

7. Қалыптастырушы бағалау (Formative assessment)

Бұл әдіс оқушылардың оқу барысындағы жетістіктерін және қиындықтарын бақылауға мүмкіндік береді. Мұғалім оқушылардың жұмысына жиі кері байланыс беріп, олардың білімін түзету мен жақсартуға ықпал етеді. Бұл әдіс оқушылардың үнемі дамып отыруын қамтамасыз етеді.

8. Қарым-қатынас және ынтымақтастық

Оқушыларды бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс жасауға үйрету олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Топтық жұмыстар мен пікірталастар оқушылардың өзара қарым-қатынасын жақсартады, топтың нәтижесіне жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді.

9. Сыни ойлау және рефлексия

Оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға үйрету олардың білім деңгейін арттырады. Оларға мәселені түрлі қырынан қарауға мүмкіндік беру, пікірталастар ұйымдастыру, рефлексия арқылы өз ойларын жүйелеу дағдыларын қалыптастыру өте тиімді.

Осы тәсілдердің әрқайсысы өз алдына маңызды, бірақ ең бастысы — мұғалімнің оқушыға деген қарым-қатынасы, оған көрсететін қолдауы мен түсіндіру әдістері. Оқушылардың білім сапасын арттыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдану, оларды үнемі жаңартып, дамыту қажет.

Осы аталған шараларын қолдана отырып мектеп ұжымының жұмысы оқушылардың білім сапасын көтеру мүмкіндіктер мен шешімдерін ұсынғалы отырмыз.

Мектептің ғылыми-әдістемелік тақырыбы: Мұғалімдердің кәсіби дамуына жағдай жасау арқылы шеберлігі мен құзыреттіліктерін дамыту.

Ғылыми-әдістемелік жұмыс мақсаты: Мұғалімдердің кәсіби шеберлігі мен құзыреттіліктерін дамыту арқылы білім сапасын арттыру.

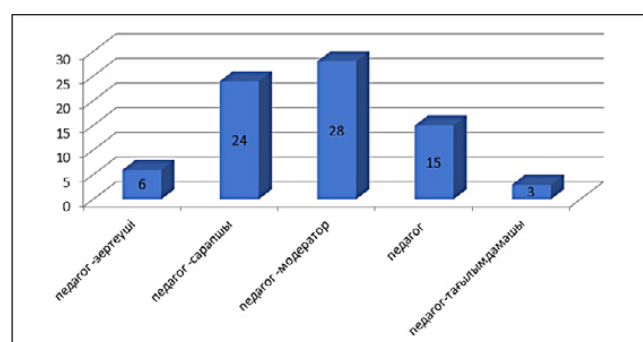
Ғылыми-әдістемелік жұмыс міндеттері:

- Педагогтер кәсібінің беделін және олардың сапалық құрамын арттыру;

- Жаңадан келген мұғалімдердің, жас мамандардың мамандықтары бойынша дайындық шеберліктерін анықтау;
- «Жетістік формуласы» жобасы жұмысын жандандыру;
- Облыстық, қалалық білім ұйымдары арқылы озық іс тәжірибелерімен алмасу.
- Мектептің стратегиялық бағыттарына сәйкес мұғалімдердің кәсібіне қарай әдістемелік құралдар құрастыру. Ұжымда жалпы педагогтар саны 78. Педагог кадрлардың сапалық құрамы жоғары білімдісі — 70 педагог (88,8%), орта арнаулы 8 (11,2%), магистрлер саны — 2, ер адам-11 педагог, әйел адам — 67 педагог. Жасына қарай 30 жасқа дейін — 23 (29%) 31–45 жас — 34 (43%) 45–60 жас — 21 (27%) Жалпы ұжымның орта жасы 37 жас болғандықтан өзгеріске бейім, инновациялық іс әрекеттерді жылдам қабылдауға дайын қабілетті ұжым.

Жұмыс өтілі бойынша 3 жылға дейін 9 (11%), 4–6 жылға дейін 8 (10%), 7–10 жылға дейін 14 (17%), 11–15 жылға дейін 10 (13%), 16–20 жылға дейін 8 (10%) 20 жылдан артық — 29 (39%) мұғалім болып табылады. Бұл көрсеткіштен 3 жылға және 20 жылға дейінгі еңбек өтілі бар мұғалімдер тобының үлесі басым. Жаңаша оқуды жүзеге асыратын негізгі күш — жас мұғалімдер. Аға буынның жасампаз істерін жалғастыруда, ұлттық бәсекелестікке қабілеттіліктің деңгейін одан әрі жоғарылатуда жастардың қосар үлесі зор екені жастар саясатын қолдау тұжырымдамасында да көрсетілген.

Педагогтардың біліктілік деңгейлері бойынша оның ішінде санаттары бойынша 78 мұғалімнің: педагог-зерттеушісі — 6 (7%), педагог-сарапшы — 24 (31%), педагог-модератор — 28 (36%), бірінші санатты — 1 (1,2%), екінші — 1 (1,2%), педагог — 15 (19,8%), педагог-тағылымдамашы — 3(3,8%).

Жыл бойында мектепішілік ғылыми әдістемелік бірлестіктер апталықтары, сауаттылықтарға байланысты, зияткерлік модернизациясы жобасы аясындағы, «Барлығына қолжетімді сапалы білім» ұлттық баяндамасы аясында «Әр мектеп-үздік мектеп» жоспары аясында «ӨСУ НҮКТЕСІ» бағыты бойынша іс-шаралар жоспарға сәйкес өткізілді.

«Тіл — тарихтың дауысы;
оны сақтасақ,
тарих та сақталады.

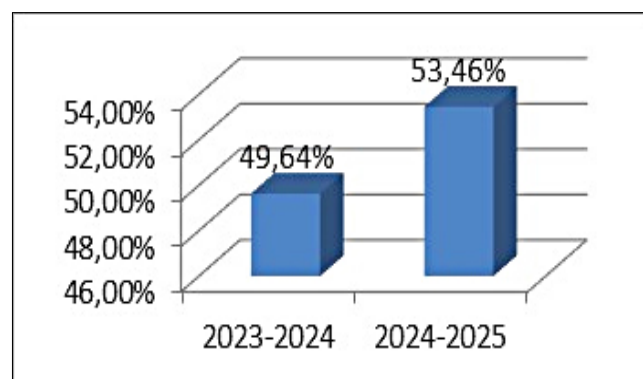

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институтының аға оқытушысы Р. Б. Дюсенбаеваның қатысуымен шағын жинақты мектептердің педагогтеріне арналған «Пәндерді оқытуда цифрлық ресурстарды пайдалану» тақырыбындағы облыстық әдістемелік семинары; «Құндылықтармен үндескен ғылым мен сан» тақырыбында жаратылыстану-математика пәндерінің инновациялық сабақтар қалалық фестивалі; «Әр мектеп-үздік мектеп» жоспары аясында «ӨСУ НҮКТЕСІ» бағыты бойынша «Ж.Ақбаев атындағы ЖББМ» КММ және Ә.Бөкейхан атындағы ЖББМ КММ-нің 2024–2025 оқу жылына өзара іс-тәжірибе алмасу жоспары құрылды. Ондағы мақсат оқу үдерісіне қатысушылардың кәсіби құзыреттіліктерін, көшбасшылық қасиеттерін, ұжымдық жұмыс дағдыларын жетілдіру арқылы оқушылардың білім сапасын арттыруда педагогикалық тәжірибемен алмасу, озық тәжірибелерді тарату болды. Осы жоспар бойынша екі мектеп арасында 10 рет ашық есік күндері, семинарлар ұйымдастырылып жоғары деңгейде өткізіліп әріптестер өзара кері байланыстарында жақсы пікірлер білдірді. Қарағанды облысының оқу-әдістемелік орталығының жылдық жоспарына сәйкес «Логика күні» жобасы аясындағы тәжірибе алмасуға бастауыш сынып мұғалімдері: А. А. Жунусова «Гаус тәсілімен шығарылатын тапсырмалар», Э. А. Джунусбекова «Комбинаторика тапсырмалары 3 деңгей», А. Н. Тусенова «Комбинаторика тапсырмалары. Кері байланыс, олимпиада», Ж. С. Ибраева «Қалдық және перид. 3 деңгей», З. О. Сламбекова «Қалдық және перид. Кері байланыс олимпиада», М. А. Бралина «Заңдылық. Кері байланыс олимпиада», Г. А. Калиева «Қосынды-айырма мәселесі. Кері байланыс олимпиада», А. Н. Тусенова «Заңдылық 3 деңгей», А. А. Жунусова «Қосынды-айырма мәселесі. 3 деңгей» оқу жылы бойы облыс бойынша әр түрлі тақырыптарда математикалық сауаттылыққа іс-тәжірибелерімен бөлісіп воркшоптарға қатысты.

Білім сапасының артуы оқушылар мен мұғалімдердің жауапкершіліктерінің артқанын, бүгінгі күннің талабына сай білімнің қаншалықты керектігін сезінуін-

де және мұғалімнің тарапынан, ата-ана тарапынан талаптың күшейтілгенін көруге болады. Сонымен қатар әр пән мұғалімінің ынтасы жоғары және үлгерімі төмен оқушылармен жүйелі қосымша жұмыстар жүргізіледі. Оқушы жинақылыққа, ұқыптылыққа тәрбиеленумен қатар оқу үлгерімі жақсарып, пәнге деген қызығушылығы артты. Кәсіби даму жұмыстары бағаланды. Мұғалімдер курстарға, семинарларға, вебинарларға қатысып, өз біліктіліктерін арттырды. Ашық сабақтар мен әдістемелік күндер табысты өтті. Оқушылардың білім сапасын арттыру үшін педагогикалық тәсілдер мен әдіс-тәсілдерді қолдана тұр, мұғалімдер мен оқушылардың арасындағы тығыз қарым-қатынас, инновациялық құралдар мен әдістерді қолдану, сондай-ақ әлеуметтік және психологиялық қолдау білім сапасын жақсартатындығына жылдар бойы жасалған жұмыстардан байқалды.

Кейінгі 2023–2024 және 2024–2025 оқы жылдарын салыстыра келсек 3,82 % өсуі байқалады:

Оқу жылы	Мектеп бойынша үлгерім сапасы
2023-2024	49,64 %
2024-2025	53,46 %

Қорытынды

Білім беру модернизациясы — даму үрдісі және тұрақты алға ұмтылу, білім беруді біртіндеп жүзеге асыратын және алынған нәтижені нақты талдау және қолдау. Осы жағдайда қазақстандық қоғамның айқын проблемасы бәсекеге қабілетті, бүгінгі күні әлеуметтік және экономикалық жағдайда өмір сүрумен қатар, қазіргі кезеңде әсер етіп қана қоймай, оны жақсы жағына өзгеруге ықпал жасау арқылы тұлға қалыптастыру. Бұл жоспарда мұғалімге үлкен роль бөлінеді. Мұғалім мамандық өндірісіндегі қарқынды өзгерістерді бақылап, зерттеп қана қоймай, жаңа технологияларды меңгеруі тиіс. Тек қана жоғары дәрежелі ішкі мотивациясы жоғары, сын тұрғыдағы тұлға ғана, өздігінен жоғары дәрежедегі маман қатарына жетуі мүмкін. Осы жетістікке жету үшін негізгі роль әдістемелік қызметке бөлінеді.

Развитие речи учащихся через изучение художественно-изобразительных средств на уроках русского языка и литературы

Школьное обучение в рамках обновлённого содержания образования способствует развитию критического мышления и функциональной грамотности. Задача преподавателей состоит не только в обучении учащихся адаптации к современному миру, но и в формировании умения применять языковые средства в реальной жизни.

Предмет «Русский язык и литература» в школах с нерусским языком обучения развивает коммуникативные навыки, создавая поддерживающую образовательную среду. Его значимость определяется необходимостью овладения умениями интерпретировать, анализировать и оценивать информацию, а также использовать языковые средства, делающие речь выразительной и образной. Изучение художественно-изобразительных средств способствует формированию яркой, эмоциональной и индивидуальной речи, усиливает ее воздействие на читателя и слушателя. Однако в процессе обучения выявляется недостаточная сформированность умений осознанно применять художественно-изобразительные средства, что затрудняет развитие выразительной и индивидуальной речи. В связи с возникновением данной проблемы и с целью её устранения было принято решение разработать методические рекомендации по изучению художественно-изобразительных средств для развития речи в образовательном процессе.

Методические рекомендации «Развитие речи учащихся через изучение художественно-изобразительных средств на уроках русского языка и литературы» содержат материалы, направленные на развитие мыслительных навыков и дополненные сведениями, отсутствующими в школьной программе.

Новизна работы заключается в том, что предлагаются рекомендации по формированию целей обучения, использованию приёмов и стратегий критического мышления, а также системе заданий по классам.

Актуальность подтверждается тем, что в школах с казахским языком обучения вы-

разительные средства художественной речи изучаются не в полной мере, несмотря на их значимость для развития речевой деятельности.

Методические рекомендации ориентированы на восполнение знаний, необходимых, в том числе, для участия в предметных олимпиадах по русскому языку и литературе.

Цель рекомендаций — развитие критического мышления и функциональной грамотности учащихся посредством изучения художественно-изобразительных средств.

Ожидаемые результаты:

- педагоги ознакомятся с системой целей обучения по изучению выразительных средств;
- изучат развитие мыслительных навыков при изучении выразительных средств художественной речи;
- ознакомятся с заданиями при работе над целями обучения;
- усовершенствуют критическое мышление и функциональную грамотность учащихся.

Материалы могут применяться на разных этапах урока — при объяснении, закреплении и повторении, в различных типах занятий.

В БИЛ №2 было проведено исследование уровня знаний и понимания художественно-изобразительных средств. На первом этапе применялось анкетирование. Основными критериями стали:

- знания учеников о художественно-изобразительных средствах;
- интерес к изучению темы.

В опросе участвовали 200 учащихся 7–11 классов. Результаты показали, что 33% имеют общее представление об изобразительных средствах, тогда как 46,5% выразили желание глубже изучить тему и применять её на практике.

На следующем этапе проводилось наблюдение с целью определения уровня понимания. При беседе с учениками во время учебных занятий и во внеурочное время обращалось внимание на следующее:

1. Умеют ли учащиеся находить изобразительные средства в тексте.

Б. О. МЕЙРМАНОВА,

КГУ «Лицей-интернат
«Білім-інновация» №2 УО КО

В статье рассматриваются методические рекомендации по изучению выразительных средств художественной речи на уроках русского языка и литературы в школах с казахским языком обучения. Авторы утверждают, что использование выразительных средств способствует развитию критического мышления и функциональной грамотности учащихся, повышая их мотивацию к обучению и навыки использования языка в жизни. В статье представлены результаты исследования, анализ практического применения методики и рекомендации для педагогов по успешному внедрению изучения выразительных средств в образовательный процесс.

2. Могут ли определять признаки тропов и фигур.

Наблюдение выявило недостаточно высокий уровень умений: 37,8% учащихся не выделяют средства выразительности в тексте, 28,7% не определяют их признаки. Несмотря на интерес к теме, нехватка знаний мешала учащимся использовать средства выразительности в речи.

В результате проведённого исследования было выявлено, что уровень знания и понимания художественно-изобразительных средств является достаточно низким.

Рекомендации были апробированы в БИЛ № 2. В 2022 году теоретический материал был систематизирован, увеличен объём практических заданий. В 2023 году выявленные сложности привели к внедрению стратегий критического мышления, что повысило эффективность работы. В 2023–2024 годах отмечен рост познавательного интереса учащихся.

Результаты апробации показали повышение баллов по речевым навыкам в экспериментальной группе. У слабых учащихся прирост составил: по письму — 58,3%, по говорению — 33,3%. Кроме того, сильные ученики успешно выступили на олимпиадах, где использование выразительных средств приносило дополнительные баллы.

Эти достижения демонстрируют значимость изучения художественно-изобразительных средств, поскольку они расширяют лингвистический кругозор и развивают навыки интерпретации и коммуникации, необходимые для успешного обучения и профессионального роста.

Согласно учебным программам от 31 октября 2023 года (приказ № 328), в 5 классе изучаются стилистические особенности художественного текста, но средства выразительности не рассматриваются.

В 6–9 классах изучение ограничивается эпитетами, сравнениями, фразеологизмами, олицетворениями и метафорами.

В 10–11 классах изучение выразительных средств художественной речи полностью отсутствует, хотя они важны для формирования образной речи и внимательного отношения к слову.

Методические рекомендации предусматривают дополнительное изучение выразительных средств художественной речи для развития речи учащихся.

В 5 классе предлагается знакомить с олицетворением, антитезой и эпитетом, используя приём «Список», который помогает ученикам сосредоточиться на теме и активизировать собственные знания.

В 6 классе рекомендуется изучать анафору, эпифору, гиперболу, литоту и аллегория, применяя приёмы «Своя опора», «Хочу спросить» и стратегию «Опорный конспект», развивающие умение выделять главное и формулировать вопросы.

В 7 классе предлагается изучение метонимии, метафоры, эллипсиса и синекдохи с использованием приёмов «Ассоциативный ряд» и «Собери», которые делают процесс мышления наглядным.

В 8 классе рекомендуется изучать перифразу, оксюморон, асиндетон и полисиндетон, применяя творческий приём «Фантазёр».

В 9 классе — иронию, градацию, ассонанс и аллитерацию с приёмом «Шаг за шагом», развивающим умение кратко резюмировать информацию.

В 10 классе — различные виды сравнений, риторические вопросы, восклицания и обращения, применяя приёмы «Жокей и лошадь», «Облака мыслей» и «Реклама».

В 11 классе — синтаксический параллелизм, парцелляцию, инверсию и звукоподражание с использованием стратегии «Мудрые совы».

Изучение выразительных средств делает речь учащихся яркой и выразительной; в 10–11 классах оно рекомендуется при анализе художественных произведений.

Методические рекомендации включают памятки для учителей и задания с ответами, направленные на развитие мыслительных навыков при изучении выразительных средств художественной речи. Задания охватывают все уровни познания: знание, понимание, применение, анализ, синтез и оценку.

На уровне знания учащиеся воспроизводят информацию, например, перечисляют виды сравнений. На уровне понимания — определяют художественные средства в тексте, что стимулирует мыслительную деятельность.

Задания на применение требуют использования изученного материала в новых условиях: выделение асиндетона, эллипсиса, составление предложений с гиперболами, установление смысловых связей.

На уровне анализа учащиеся сопоставляют и различают такие художественные приёмы, как гипербола и литота, выявляют особенности стиля Пушкина и Лермонтова.

Задания на синтез предполагают создание собственных высказываний с использованием художественных приёмов, написание предложений и творческих текстов, а также выполнение совместных творческих упражнений.

На уровне оценки учащиеся готовят дискуссии и формулируют аргументы, применяя выразительные средства, что формирует критическое и творческое мышление.

Эти задания направлены на развитие умения применять художественно-изобразительные средства, анализировать тексты и создавать собственные высказывания, что способствует формированию полноценной речевой и мыслительной культуры обучающихся.

Анализ представленных методических рекомендаций показывает, что изучение выразительных средств становится более результативным, когда теория сочетается с выполнением творческих заданий, проектной деятельностью и анализом художественных текстов. Такой подход усиливает развитие критического мышления, способствует росту речевой активности и формированию функциональной грамотности. Включение стратегий технологии критического мышления повышает мотивацию учащихся, улучшает качество обучения и создаёт предпосылки для успешных результатов на предметных олимпиадах.

Литература:

1. Приказ № 328 Министерства просвещения Республики Казахстан от 31 октября 2023 года «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам».
2. Гроссман В. А. Критическое мышление: теория и практика. — Москва, 2018.
3. А. Л. Уксусников, М. А. Лаврова Методика преподавания русского языка в школе. — СПб., 2019.
4. Шамсутдинова Л. С. Выразительные средства языка: их роль в развитии речи. — Алматы, 2020.

Көркем еңбек арқылы тұлғаның дамуы

Көркем еңбек — бұл оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық және рухани тұрғыдан дамуын қамтамасыз ету мақсатында ұйымдастырылған пән. Көркем еңбек пәні оқушыларды сұлулықты сезінуге, қолөнер мен өнердің терең сырларын түсінуге, өз қолдарымен түрлі туындылар жасау арқылы өзін-өзі көрсетуге үйретеді. Бұл пән адамның шығармашылық потенциалын ашуға бағытталған маңызды құрал болып табылады. Оқушылар көркем еңбек сабақтарында тек қолөнер бұйымдарын жасаумен айналысып қана қоймай, өздері жасаған туындылар арқылы ішкі әлемін, эмоциялар мен ойларын сыртқа шығара алады.

Көркем еңбек арқылы тұлғаның дамуы тек техникалық дағдыларды меңгерумен шектелмейді. Бұл процесс баланың ой-өрісін кеңейтеді, дүниетанымын тереңдетеді, сондай-ақ оның рухани әлемін байытады. Көркем еңбек сабағында әрбір оқушы өзінің шығармашылық ойлауын, идеяларын жүзеге асыра отырып, өз-өзін тануға, өзіне сенімді болуға, өз пікірін білдіруге мүмкіндік алады. Сонымен қатар, бұл пән балаларға еңбекке деген құрметті қалыптастырып, олардың өмірде маңызды дағдыларды игеруіне жол ашады. Көркем еңбек тек шығармашылық дамуды ғана емес, ұлттық мәдениетті де насихаттайды. Әсіресе, қазақ халқының дәстүрлі өнерін үйрету арқылы балалар өз мәдениетінің тереңіне бойлайды. Қазақтың қолөнер бұйымдары, дәстүрлі киімдері, ою-өрнектері мен сәндік өнері оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырады. Осылайша, көркем еңбек пәні балаларды ұлттық құндылықтарды қадірлеуге, мәдени мұраны сақтауға және оны болашақ ұрпаққа жеткізуге бағыттайды.

Көркем еңбек арқылы тұлғаның дамуы — бұл жан-жақты даму процесі, онда әрбір бала өз шығармашылығын, еңбегін, талғамын қалыптастырып, әлемді

жаңа қырынан көруге үйренеді. Сондықтан көркем еңбек пәні қазіргі білім беру жүйесінің маңызды әрі қажетті бөлігі болып табылады, ол оқушыларды эстетикалық тұрғыдан байыта отырып, олардың шығармашылық әлеуетін арттырады.

Көркем еңбек — адамның шығармашылық қабілетін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға бағытталған пән. Бұл пән балалардың бойында өнерге деген сүйіспеншілікті, сұлулықты сезіне білуді қалыптастырып, олардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Көркем еңбек арқылы тұлғаның дамуы тек қана эстетикалық тұрғыдан ғана емес, жалпы тұлғалық тұрғыдан да маңызды рөл атқарады.

Көркем еңбек арқылы оқушылар түрлі қолөнер бұйымдарын жасай отырып, эстетикалық талғамдарын жетілдіреді, дүниетанымын кеңейтеді. Бұл пәннің негізі адамға әсемдік пен шығармашылықтың қажеттілігі туралы түсінік беру болып табылады. Қолөнер арқылы баланың дүниеге көзқарасы, табиғатқа деген құрметі, еңбекке деген қызығушылығы артады.

Көркем еңбек сабағында әрбір оқушы өзінше бір туынды жасайды, осы арқылы оның шығармашылық ойлау қабілеті дамиды. Оқушылардың жұмыстарын орындау кезінде олардың өздігінен шешім қабылдауы, еркін ойлауы, идеяларды жүзеге асыруы маңызды болып табылады. Бұл қабілеттер болашақта олардың кәсіби өміріне де әсер етеді, өйткені қазіргі таңда шығармашылық пен инновация көптеген мамандықтың негізі болып табылады.

Көркем еңбек сабағы адам бойында эстетикалық құндылықтарды қалыптастырумен қатар, рухани дамуына да ықпал етеді. Балалар шығармашылық процеске қатыса отырып, өздерін өзге адамдардан ерекшелендіре алады, оларда өзіне деген сенім қалыптасады. Әрбір туындыны жасау барысында оқу-

Н. М. МУКЫЖАНОВА,

көркем еңбек мұғалімі,
«С.Саттаров атындағы
мектеп-лицей» КММ,
Қарағанды қаласы

Көркем еңбек қазіргі білім беру жүйесінің маңызды және қажетті бөлігі болып табылады, ол оқушылардың эстетикалық, рухани және кәсіби тұрғыдан жан-жақты дамуына ықпал ететін құрал.

...Ал екінші бақытым — тілім менің

Тас жүректі тіліммен тілімдедім.

Кей-кейде дүниеден түңілсем де,

Қасиетті тілімнен түңілмедім...

Мұқағали Мақатаев

шылар өз идеялары мен мақсаттарына сәйкес шешімдер қабылдайды. Бұл процес олардың өзін-өзі тануға, өзіндік пікірін білдіруге және жеке тұлғасын дамытуға мүмкіндік береді.

Көркем еңбек шығармашылық қабілеттерді дамыту ғана емес, сонымен қатар адамның моральдық, рухани тұғырларын нығайтуға да ықпал етеді. Өнердің, шығармашылықтың адам өміріндегі маңызы өте зор. Өнер арқылы адам өмірдің мәнін, әсемдігін, табиғаты сезіне алады. Сонымен қатар, көркем еңбек баланың эстетикалық талғамын жетілдіреді, өнердің адам өміріндегі орны мен маңызын түсіндіреді.

Көркем еңбек пәнінің тағы бір маңызды аспектісі — оның әлеуметтік дамуға әсері. Шығармашылық жұмыста әрбір бала өз жұмысын басқа балалармен бөлісіп, бір-бірінен үйренеді. Бұл өз кезегінде балалардың арасындағы ынтымақтастық пен байланыс орнатуға, бір-біріне қолдау көрсетуге ықпал етеді. Көркем еңбек сабағында әр баланың идеялары мен шешімдері тыңдалады, бұл олардың өзіндік пікірін білдіруге, қоғамда өз орнын табуға көмектеседі.

Әлеуметтік даму тұрғысынан көркем еңбек балаларға болашақта өз идеяларын басқалармен бөлісу, топта жұмыс істеу, пікірталасқа қатысу, бір-біріне құрмет көрсету сияқты дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әрбір туындыны жасау барысында балалар тапсырмаларды орындаудың жеке және топтық жолдарын үйренеді, шығармашылыққа деген қызығушылықтары артады, олар бір-бірімен қарым-қатынас жасай отырып, өзара түсіністік пен сыйластықты дамытады.

Қазақтың дәстүрлі өнері мен қолөнері — ұлттық мәдениеттің маңызды бөлігі. Қазақ халқының киіз үй

жасауы, текемет тігуі, алаша тоқуы, кілем өруі, зергерлік өнері, ағаштан немесе тасдан жасалған қолөнер бұйымдары көркем еңбек пәнінің негізіне енген. Бұл дәстүрлер көркем еңбек сабақтарында балаларға таныстырылып, оларды ұлттық өнермен таныстыруға мүмкіндік береді.

Қазақтың қолөнерін балаларға үйрету арқылы олардың ұлттық мәдениетке деген құрметі артады. Әрбір қазақ ұрпағы өзінің мәдени тамырларын біліп, салт-дәстүрлерін қадірлеуге үйренуі қажет. Көркем еңбек пәнінде балалар қазақ халқының ұлттық өнерін зерттеп, түрлі қолөнер бұйымдарын жасау арқылы өз халқының мәдени мұрасын меңгереді. Бұл процесс олардың ұлттық болмысының қалыптасуына, мәдени санасының өсуіне ықпал етеді.

Көркем еңбек пәні адамның кәсіби дамуына да ықпал етеді. Әсіресе, шығармашылық мамандықтарды таңдайтын балалар үшін бұл пәннің маңызы зор. Көркем еңбек арқылы балалар өнеркәсіптік дизайн, бейнелеу өнері, сән индустриясы сияқты салаларда болашақта өз орнын таба алады. Сонымен қатар, көркем еңбек өздігінен жұмыс істей алу, өз идеяларын жүзеге асыру дағдыларын қалыптастырады. Оқушылар өз жобаларын ұсыну, оларды жүзеге асыру барысында болашақ кәсіби маман ретінде жауапкершілікті сезінуге үйренеді.

Көркем еңбек жеке шығармашылық ізденістің бастамасы болып табылады. Бұл пәнді оқыту кезінде балалар тек қана қолөнер немесе сурет салумен айналысып қана қоймайды, сонымен қатар ғылыми зерттеулер, дизайн жасау сияқты шығармашылық жұмыстарға да қатысады. Мұның бәрі олардың бойында еңбекке деген құрмет, шығармашылық ізденіс пен кәсіби жетістікке ұмтылыс қалыптастырады.

Көркем еңбек — бұл тек шығармашылықпен айналысу ғана емес, тұлғаны жан-жақты дамыту құралы. Бұл пән балаларға эстетикалық талғамды қалыптастырып, шығармашылық қабілеттерін дамытумен қатар, олардың рухани және әлеуметтік тұрғыдан өсуіне де ықпал етеді. Көркем еңбек арқылы бала ұлттық өнерді танып, кәсіби дағдыларға қол жеткізе алады. Сондықтан да көркем еңбек пәні қазіргі білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады, оның тәрбиелік және білім беру мәні ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келеді.

Литература:

1. Байдалиев Қ. А. Көркем еңбекті оқыту теориясы мен әдістемесі курсының практикумы.
2. Королькова Н. А., Байзахова С. Ш., Мадиева Д. П. «Көркем еңбек» Алматы: кітап баспасы, 2022.

Использование возможностей цифровой образовательной среды для повышения познавательного интереса обучающихся с НОДА

Сегодня мир с большой скоростью идет по пути научно-технического прогресса, и уже никого не удивишь наличием компьютера — самого мощного и эффективного всех существовавших до сих пор технических средств, которыми располагает педагог. Современный учебный процесс немислим без применения информационных и коммуникационных технологий, без сочетания традиционных средств и методов обучения со средствами ИКТ.

Одна из важнейших задач современного педагога — это умение организовать профессиональную деятельность в условиях электронной образовательной среды. Мотивация оказывает самое большое влияние на продуктивность учебного процесса и определяет успешность учебной и воспитательной деятельности.

В современной школе одним из эффективнейших и действенных способов активизации познавательного интереса является использование на уроках цифровых образовательных ресурсов.

Внедрение цифровых образовательных ресурсов в учебный процесс влечет за собой применение новых методов учебно-воспитательного процесса, повышения педагогической компетентности учителя. На сегодняшний день практически все образовательные учреждения имеют компьютеры и наборы образовательных ресурсов на компакт-дисках.

Вслед за компьютерами в школу начали поступать цифровые образовательные ресурсы для совершенствования учебного процесса. У электронных учебных материалов огромные потенциальные возможности, создающие ус-

ловия для успешного решения дидактических задач.

Уроки с применением ЦОР имеют четко сформированные обучающие, развивающие, воспитательные цели и выраженную коррекционную направленность. Цифровые образовательные ресурсы возможно применять на различных этапах урока.

Приоритетным направлением педагогов нашей школы-интерната является широкое использование информационных технологий в обучении различным учебным предметам.

Образовательный процесс строится на передаче информации, поэтому роль наглядного представления информации в обучении велика. Одной из эффективных технологий активизации обучения является метод визуализации учебной информации. Одним из приёмов визуализации учебного материала на уроках в начальных классах является 3D средства наглядного обучения.

3D-технологии давно уже стали неотъемлемой частью современного мира, поэтому нет ничего удивительного в том, что возможности этой технологии объективно перевешивают любые традиционные каналы передачи информации. Вдобавок к очевидной визуальной привлекательности, 3D материалы имеют целый ряд других дидактических преимуществ: их можно вращать на 360°, передвигать, менять размеры, просматривать с текстовой информацией или аудиосопровождением, переходить на другие связанные модели. Такие средства обучения позволяют применять интерактивные методы работы, совмещающие учебу с практикой, и изучение учебного материала происходит значительно быстрее и эффективнее.

К. М. НАУКЕНОВА,
заместитель директора,
КГУ «Специальная
школа-интернат №2»
УО КО

«*Тілін сүйген
адам —
өз тарихын
сүйген адам.*

На уроках естествознания используются приложения 3D изображений и анимации из цифрового сервиса Google Play Market. Google Play Market — магазин приложений от Google, позволяющий владельцам устройств с Android устанавливать приложения. Данные приложения можно скачать на мобильный телефон или планшет. Воспитанники нашей школы-интерната на уроках используют планшеты.

Так, например, в приложении 3D анатомии «Скелет» обучающийся может увидеть все части скелета — череп, грудная клетка, рёбра, тазовая кость, верхние и нижние конечности. Каждая кость изображена в 3D, модели костей можно вращать, приближать, рассматривать под разным углом. Выделяя отдельную кость, можно увидеть её название.

Приложение Quiver Vision- это объемная 3D раскраска или раскраска с дополненной реальностью. В программе доступно большое количество страниц раскрасок. Приложение работает только со своими картинками, представленными в формате PDF. Ожившая картинка обладает различными возможностями:

- просмотр анимации с любого угла (можно рассмотреть объемное изображение со всех сторон);
- различные звуковые эффекты (можно включить сигнал машины, рев мотора, имитация звука животного и др.).

Приложение Quiver Vision позволяет нашим обучающимся успешно работать с мотивацией и с произвольностью его психических познавательных процессов (объемом зрительной памяти, концентрацией внимания, мыслительными операциями). Раскрашивание рисунков обеспечивают развитие и укрепление мелкой мускулатуры кисти руки, в отработке координации движения, что необходимо для детей с ДЦП. Благодаря визуализации изображений учебный материал становится более привлекательным и забавным, гораздо эффективнее усваивается.

Приложение Solar Walk Lite — это 3D модель Солнечной системы, которая позволяет исследовать космос, планеты Солнечной системы в реальном времени. С помощью данного приложения обучающиеся узнают занимательную информацию о космосе, совершают виртуальные полеты к небесным телам, изучают строение планет изнутри, знакомятся с историей освоения космоса и многое другое.

На уроках физики и химии педагоги школы — интерната используют виртуальные лаборатории. Применение на уроках интерактивных заданий в виртуальной лаборатории позволяет решать ряд важных задач: индивидуализацию обучения, дифференцированный подход, повышение мотивации и познавательной активности за счет разнообразия форм работы.

При использовании данных программ обучающиеся школы-интерната изучают физику и химию с точки зрения ученых-исследователей, лучше усваивают абстрактные идеи. Учитель получает возможность сопровождать свое изложение материала визуализацией и формировать понятную структуру задачи урока.

Обучающиеся, в свою очередь, могут провести не только исследования разнообразных физических явлений и процессов, но и организовать проверку теоретических предположений (гипотез).

Учитель физики при проведении лабораторных работ использует виртуальную лабораторию efizika. ru. Так, при проведении лабораторной работы по теме «Изучение закона преломления света» в 9-х классах учащиеся имели возможность, используя данный цифровой ресурс, самостоятельно выбирать среду падения и среду преломления луча, наблюдать зависимость угла преломления луча от выбора той или иной среды. Обучающиеся 10 класса при изучении колебаний математического маятника, благодаря использованию виртуальной лаборатории, могли наблюдать, как изменяется колебание одного

и того же маятника на разных планетах. Ученики могли менять длину маятника и выбирать любую из предложенных планет. Данный цифровой ресурс используется при изучении таких разделов как «Электрические явления», «Электромагнитные явления», «Атомные явления» и других.

Использование виртуальных лабораторий на уроках химии позволяет ученикам легко выполнять лабораторные и практические работы по химии. Это и строение молекул, например аммиака. Обучающиеся 9 «Б» класса, используя 3Д формат собирают молекулу аммиака, молекулу воды, кислорода, водорода. Осуществляют манипуляции с различными веществами и объектами: перемешивание, нагрев, выпаривание, добавление раствора к раствору по объему. При изучении темы «Качественные реакции» по химии в 9 классе в ходе работы ученики наглядно обнаруживают цвет осадка, и в журнале могут записать уравнение реакции, используя готовые химические формулы.

Одна из наиболее интересных платформ, который используется педагогами школы-интерната это Wordwall. Данный ресурс позволяет создавать свои интерактивные упражнения. Интерактивные упражнения воспроизводятся на любом устройстве, имеющем доступ в интернет: на компьютере, планшете, телефоне или интерактивной доске. Учитель может разослать ученикам задание в виде ссылки.

Один из плюсов работы с данным сайтом — это возможность пользоваться многочисленными готовыми шаблонами интерактивных упражнений, которые включают в себя дидактические игры, викторины, подборки пар, словесные игры, кроссворды и многое другое.

В школе — интернате на надомном обучении находятся 62 обучающихся. Педагоги школы-интерната широко используют различные цифровые образовательные ресурсы для обучения детей, находящихся на индивидуальном надомном обучении. Особенно это касается тех детей, которые в силу диагнозов не могут писать и не владеют речью. Цифровые образовательные ресурсы облегчают работу педагога, при этом повышается интерес к предмету, а значит, позволяет выйти на новый уровень качества преподавания, которого требует современность.

Очень интересным является развивающий сайт Bibusha.ru. На этом сайте можно найти развивающие игры, различного рода тренажёры, энциклопедии, сборники стихов, игры на развитие внимания и памяти, развитие логики и мышления. Многие материалы можно распечатать. Еще один интересный сайт KID-

МАМА, где можно найти интересные задания, тренажёры по предметам.

И всё — так хочется сказать, как бы ни были высоки информационные технологии, последнее слово всегда останется за личностью, его творческим мышлением и желанием изменить мир.

Какой бы урок мы не проводили, каких бы детей не учили, сильных или слабых, основной задачей педагога остаётся нравственное воспитание ребёнка, расширение его кругозора, развитие эстетических, творческих, этических сторон его характера, то есть формирование личности способной адаптироваться в современном мире.

Литература:

1. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. — М.: Педагогика, 2005.
2. Малофеев Н. Н. Современный этап развития специального образования. — М.: Просвещение, 2010.
3. Левченко И. Ю., Приходько О. Г. Обучение и воспитание детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. — М.: Академия, 2012.
4. Шипицына Л. М. Инклюзивное образование: теория и практика. — СПб.: Речь, 2014.
5. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — М.: Академия, 2015.
6. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании. — М.: Юрайт, 2019.
7. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. — М.: Педагогика, 2011.
8. Маркова А. К. Формирование мотивации учения. — М.: Просвещение, 2016.
9. Андреева Н. В. Использование ИКТ как средство повышения познавательной активности обучающихся // Педагогика. — 2020. — № 6.
10. Толеубекова Р. К. Использование цифровых технологий в системе образования Республики Казахстан // Вестник педагогических наук. — 2021.
11. Балыкбаев Т. О., Бидайбеков Е. Ы., Гриншкун В. В. Цифровая образовательная среда: теория и практика внедрения. — Алматы, 2022.
12. Ахметова Ж. Б., Жумагулова В. И., Орынханова Г. А. Использование цифровых технологий в подготовке педагогов // Вестник НАН РК. — 2022.
13. Козлова О. А. Виртуальные лаборатории как средство формирования познавательной активности учащихся // Современные образовательные технологии. — 2021.
14. Концепция развития цифровой образовательной среды в Республике Казахстан. — Астана, 2020.
15. ФГОС образования обучающихся с ограниченными возможностями здоровья.
16. Wordwall — сервис создания интерактивных упражнений: официальный сайт.
17. efizika.ru — виртуальная лаборатория по физике: образовательный интернет-ресурс.

Оқу сауаттылығын дамыту және білім алушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында әдебиетті тарихи білімге интеграциялау

Заманауи білім беру жүйесі бірқатар қиындықтарға тап болуда олар: оқушыларды даярлау сапасына қойылатын талаптардың өсуі, инновациялық білім беру технологияларын енгізу, әртүрлі салалардағы білімді біріктіру қажеттілігі, сондай-ақ оқушыларды тез өзгеретін әлемде өмір сүруге дайындау. Бұл жағдайда жоғары білім беру нәтижелеріне қол жеткізуде мотивация — оқушылар мен мұғалімдердің белсенділігінің қозғаушы күші шешуші рөл атқарады. Мотивация-табысты оқу іс-әрекеті мен нәтижелі педагогикалық жұмыстың қозғаушы күші. Оның оқу мен тәрбие процесіне әсерін асыра бағалау мүмкін емес, өйткені ол білім беру процесінде қол жеткізілген нәтижелерге тікелей әсер етеді.

Оқушылар үшін оқуға деген мотивация олардың белсенділігінің негізгі катализаторы болып табылады, бұл оқу процесінің қиындықтарын жеңуге және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Мұғалімдер үшін мотивация-бұл үнемі кәсіби өсуге деген ұмтылыс, біліммен бөлісуге, қызықты және қол жетімді оқу атмосферасын құруға, білім сапасын арттыруға жұмыс істеуге деген ұмтылыс. Сондықтан мұғалімдер оқытудың тиімді тәсілдерін үнемі іздейді.

Педагогикадағы озық тәжірибелерге сүйене отырып, біз осы пәндерге қызығушылықты арттыру және оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында қосымша дереккөз ретінде тарих пен әдебиетті интеграциялау бойынша зерттеу жүргізу туралы шешім қабылдадық. Осы жұмыстың нәтижесінде біз тарих және әдебиет мұғалімдеріне арналған әдістемелік ұсыныстарды жоспарлап отырмыз. Тарих пен әдебиет-ұлттық бірегейлік пен мәдени өзін-өзі тануды қалыптастыруда шешуші рөл атқаратын өзара байланысты білім салалары. Қазақстанда, бай және көп ғасырлық тарихы бар елде бұл пәндердің интеграциясы патриотизмге тәрбиелеу, мәдени мұраны құрметтеу және ұлттық даму жолын түсіну үшін ерекше маңызды болады. Бұл жұмыс оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру үшін олардың әлеуетін талдай отырып, Қазақстан тарихы мен әдебиетін интеграцияланған зерттеудің мүмкіндіктері мен тәсілдерін қарастырады. Қазақстан тарихы ұлттық әдебиетте көрініс тапқан оқиғалар мен кейіпкерлерге бай. «Қыдыр» эпосынан қазіргі авторлардың шығармаларына дейін әдебиет тарихи үдерістердің, әлеуметтік өзгерістер мен ұлттық мәдениеттің эволюциясының айнасы болып табылады.

Тарих сабақтарында әдеби шығармаларды қолдану оқу процесін едәуір байытады. Әдебиет тарихи оқиғаларды адамның эмоцияларының, тәжірибелерінің және тарихи контекстінің объективті арқылы тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Тарихи контексте әдеби шығармаларды оқу және талқылау білім алушыларға белгілі бір дәуірдегі шығарманың мазмұнын ғана емес, мағынасын да түсінуге көмектеседі. Бұл әдебиетті де, тарихты да тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Тарих сабақтарында қазақ эпосын пайдалану Қазақстан мәдениеті мен тарихын зерделеудің аса құнды әрі қызықты тәсілі болуы мүмкін. «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Ал-

М. А. НУРЛЫБАЕВА,

«№16 ЖББМ» КММ, Саран қаласы

памыс батыр» сияқты эпостар қазақ халқының батылдығын, адамгершілік құндылықтары мен мәдени ерекшеліктерін бейнелейді. Эпостар көбінесе тарихи оқиғалардың, шайқастардың және маңызды тұлғалардың сипаттамаларын қамтиды. Осы сәттерді талдай отырып, оқушылар бұл оқиғалардың қазақ ұлтының дамуына қалай әсер еткенін түсінеді. Эпикалық әңгімелер арқылы қазақ халқының салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, наным-сенімдерімен және адамгершілік құндылықтарымен танысуға болады. Бұл білім алушыларға қоғамның мәдени тамыры мен моральдық негізін түсінуге көмектеседі. Эпостар қазақ тілінде жазылған, бұл тілдік дағдыларды жетілдіруге және қазақ әдеби дәстүрінің ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді.

Табысты интеграцияның мысалы ретінде «Қыдыр» эпосын Қазақстанның алғашқы тарихының контекстінде зерделеуді келтіруге болады. Бұл эпосты талдау көшпелі халықтардың мифтерін, дәстүрлері мен нанымдарын түсінуге, сондай-ақ олардың өмірі мен дүниетанымының ерекшеліктерін бақылауға мүмкіндік береді. Отанды шетелдіктердің шабуылынан қорғау көрсетілген «Қобыланды-батыр» эпосында басты кейіпкердің бейнесін, оның орыс батырларынан ұқсастығы мен айырмашылығын салыстыруға болады.

Махамбет Өтемісұлы сияқты қазақ ақындарының поэзиясы тарихи және мәдени сананы қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Махамбет Өтемісұлының «Мен, мен едім, мен едім» сияқты өлеңдерін оқу және талдау тәуелсіздік үшін күресті, оның жеке тәжірибесі мен философиясын түсінуге көмектеседі. Исатай Тайманов пен Махамбет бастаған көтеріліс сияқты тарихи оқиғаларды суреттеу үшін поэзияны қолдану. Өлеңдердің үзінділері ақындардың өз шығармаларындағы тарихи оқиғаларды қалай бейнелегенін көрсетеді.

№1 тапсырма. Тарихи дереккөзге сүйене отырып, Бөкей Ордасындағы көтерілісші қазақтардың кем дегенде үш мақсатын атаңыз.

«Жақында күн келеді,
Біз қашан еркін өтеміз?
Жақында күн келеді,
Хан алдында біз қашан бүгілмейміз?
Жақында күн келеді,
Жайлауды айналып өтіп
Біз барлық биелерден сүт жинаймыз
Жастармен осындай мереке ұйымдастырамыз,
Күлкі үнсіз қалмас үшін, әндер төгілуі үшін,
Біз қара сабадан қымыз ішеміз бе?»

№2 тапсырма. М.Өтемісұлының өлеңдерінен үзінділерге сүйене отырып, Исатай Таймановтың қазақ халқының Ресейдің отаршылдық саясатына қарсы ұлт-азаттық күресіндегі рөлі туралы пайымдап, қорытынды жасаңыз.

1. «Исатай менің тірегім болды,
Менің үлкен ағам, менің сенімді тірегім

Сондықтан данышпан көшбасшы ұзақ уақыт бойы Ақиқат сөзімен халыққа үйретеді, Оның ойымен ел өмір сүреді».
2. «Ол біз үшін өмірін аямайды, Ол халықтың қызметшісі болғысы келді, Ол халыққа жүрегін берді!».

3. «Менің арманым қалды: Қылыштың сабын кім ұстайды, Сіз ұмытпаңыз: Исатай көп нәрсе істей алар еді. Ол үлгермеді. Сізге іске кірісетін уақыт келді, Туған жерді босатыңыз!».

Махамбет шығармашылығын Абай Құнанбаев, Жамбыл Жабаев және т.б. сияқты басқа қазақ ақындарының шығармаларымен салыстыру оқушыларға қазақ поэзиясының алуан түрлілігі мен дамуын көруге көмектеседі. Поэзияда көтерілген бостандық, әділеттілік, Отанға деген сүйіспеншілік сияқты тақырыптарды талқылау сыни ойлау мен өз ойын білдіру қабілетін дамытуға көмектеседі.

Ал А. Т. Әлімжановтың «Махамбет жібесі» романында қазақ халық қаһарманы Махамбет Өтемісов — ақын және жауынгер бейнесі айқын көрінеді. Әдеби шығарманың үзінділерін нақты Оқиғалармен салыстыра отырып, оқушылар романдағы тарихи және ойдан шығарылған нәрселерді көре алады.

Тарих сабақтарында әдеби шығармаларды пайдалану оқушылардың оқу сауаттылығын дамытудың тамаша тәсілі болып табылады. Тарихи романдардан немесе естеліктерден үзінділерді оқи отырып, студенттер сыни оқу және аналитикалық ойлау дағдыларын жақсартуға көмектесетін егжей-тегжейлі талдау жасай алады. Көркем шығармаларда көбінесе күрделі немесе архаикалық сөздер болады. Осы сөздерді әр түрлі контексте түсіндіру және қолдану арқылы сөздік қорын кеңейту бойынша жұмыс сауаттылық деңгейін едәуір арттыра алады.

Бір тарихи дәуірді сипаттайтын әртүрлі әдеби шығармаларды салыстыру студенттерге салыстыру және контрастты талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Әдебиет сабақтарында да, тарих сабақтарында да әдеби шығармаларда қарастырылған тақырыптар бойынша эссе немесе рефлексия жазу студенттерге жазу және дәлелдеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Үзінділерді дауыстап оқу және оларды сыныпта талқылау тыңдау мен сөйлеу дағдыларын дамытады, сонымен қатар мәтінді жақсы түсінуге ықпал етеді.

Бұл әдістерді оқу процесіне біріктіру білім алушылар үшін өткенді біліп қана қоймай, оқу, жазу және сыни ойлау дағдыларын дамытатын бай және жан-жақты білім беру ортасын құруға ықпал етеді.

Бұл тәжірибе өзекті деп санаймыз, өйткені тарих сабақтарында әдеби шығармаларды қолдану оқушылардың ынтыласын арттырудың тамаша тәсілі болып табылады. Оқушыларды қызықтыратын кітаптар мен мәтіндерді: шытырман оқиғалы романдарды, көрнекті тұлғалардың өмірбаяндарын немесе драмалық шығармаларды пайдалана отырып, сабақта тарихи оқиғалармен эмоционалды байланыс орнатуға болады.

Оқушыларға өздеріне қызықты шығармаларды таңдауға мүмкіндік беру арқылы мұғалім мотивацияны күшейтуге және оқу процесіне белсенді қатысуға ықпал етеді.

Осы пәндерді біріктіре отырып, біз білім алушыларға фактілер мен күндерді есте сақтап қана қоймай, сонымен бірге алған білімдерін функционалдық сауаттылыққа тікелей әсер ететін күрделі әлеуметтік және адами процесстерді түсінуге қолдануға мүмкіндік береміз.

Хаттар, күнделіктер немесе заңдар сияқты тарихи құжаттарды зерттеу әдеби шығармалармен бірге мәтіндердің әртүрлі түрлерін талдау қабілетін дамытады. Оқушылар негізгі идеяларды бөліп көрсетуге, авторлық позицияны анықтауға, риторикалық әдістерді тануға және ақпараттың дұрыстығын бағалауға үйренеді. Бұл функционалдық сауаттылық үшін қажетті ақпарат дағдыларымен тікелей байланысты.

Тарихи кезеңді бейнелейтін әдеби шығармалар оқушыларға белгілі бір уақытқа тән әртүрлі әлеуметтік контексттер мен мәдени нормаларды түсінуге көмектеседі. Бұл эмпатия мен әртүрлі көзқарастарды түсіну қабілетін дамытады, бұл қазіргі қоғамдағы тиімді өзара әрекеттесу үшін өте маңызды.

Сыныптағы тарихи оқиғалар мен әдеби шығармаларды талқылау дәлелдеу дағдылары мен коммуникативті дағдылардың дамуына түрткі болады. Оқушылар өз ойларын тұжырымдауды, өз ұстанымдарын фактілермен және дәлелдермен сақтауды және басқалармен тиімді қарым-қатынас жасауды үйренеді.

Тарих пен әдебиетті біріктіре отырып, студенттерден алған білімдерін олардың өміріне қатысты мәселелерді шешу үшін қолдануды талап ететін проблемалық-бағдарланған тапсырмалар жасауға болады. Мысалы, тарихтағы революциялық қозғалыстарды зерттеу осы оқиғалар кезінде жазылған романдардағы немесе пьесалардағы кейіпкерлердің мотивациясымен байланысты болуы мүмкін.

Қазақстан тарихын зерттеу процесінде тарих пен әдебиеттің интеграциясы ұлттық бірегейлік пен мәдени өзін-өзі тануды қалыптастыру үшін зор әлеуетке ие. Бұл тәсіл Тарихи контекстті тереңірек түсінуге ықпал етеді, талдау және сыни ойлау дағдыларын дамытады, сонымен қатар оқушылардың тарих пен әдебиетті оқуға деген қызығушылығын арттырады. Интеграцияның тиісті әдістемелерін әзірлеу және енгізу Қазақстанның жас буынында өз тарихы мен мәдениеті үшін мақтаныш сезімін қалыптастыруға ықпал ететін болады, бұл ұлттың дамуы мен өркендеуінің аса маңызды факторы болып табылады.

Тарих пен әдебиетті біріктіру екі пәнді біріктіру ғана емес, бұл оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың тиімді құралы. Осы тәсілдің арқасында білім алушылар өткеніміз туралы білім алып қана қоймай, қазіргі әлемде табысты өмір сүрудің негізгі дағдыларын — сыни ойлау, мәтінді талдау, дәлелдеу, әлеуметтік контексттерді түсіну және коммуникация дағдыларын дамытады. Мұндай интеграция оқытуды қызықты, терең және тәжірибеге бағдарланған етеді, бұл білімді тиімді игеруге және қажетті құзыреттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Бес ғасыр ақындары. Қазақ поэзиясы XV–XX ғғ. басы. кіріспе мақала, құрам., биогр. спр. және шамамен. М. М. Мағауина. Қазақ тілінен аударған-Алматы: жазушысы, 1993.
2. Богданова О. Ю. эпикалық шығармаларды зерттеу ерекшеліктері // орта арнаулы оқу орындарында әдебиетті оқыту әдістемесі. М., 1987.
3. Давыдов В. В. Дамыта оқыту мәселелері. М., 1986. 239 б.
4. Королева К. П. Пәнаралық байланыстар және олардың оқушылардың білімі мен іс-әрекетінің қалыптасуына әсері: орта мектептің 8-сыныбындағы әдебиет пен тарихты оқыту материалында: Дисс. канд. пед. ғылымдар. М., 1968. 278 б.
5. Левитес Д. Г. Оқыту практикасы: Заманауи білім беру технологиялары. М.; Воронеж, 1998. 288 б.

Генетикалық есептерді шешу арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты — оқушылардың тек теориялық білімін қалыптастыру емес, оны өмірлік жағдайларда қолдана білуге бағытталған функционалдық сауаттылығын дамыту болып табылады. Бұл бағытта жаратылыстану пәндерінің, соның ішінде биология пәнінің маңызы ерекше. Себебі биология — тірі ағзалардың құрылысы мен қызметін ғана емес, сонымен қатар олардың тұқымқуалаушылық және өзгергіштік заңдылықтарын түсіндіретін ғылым.

Биология пәнінде функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді жолдарының бірі — генетикалық есептерді шешу. Генетикалық есептерді орындау барысында оқушылар логикалық ойлау, талдау, салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау және алынған нәтижелерді ғылыми тұрғыда түсіндіру қабілеттерін дамытады. Бұл олардың пәндік білімін өмірлік дағдылармен ұштастырып, ғылыми ойлау мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Генетикалық есептер тек формулалық білімге емес, практикалық талдау мен тұжырым жасауға негізделеді. Мұндай тапсырмалар оқушыларды нақты өмірдегі биологиялық құбылыстарды, мысалы тұқым қуалайтын аурулар, селекция, генетикалық инженерия сияқты ұғымдарды дұрыс түсінуге үйретеді. Сонымен қатар есеп шығару арқылы оқушылардың зерттеушілік, шығармашылық және сыни ойлау қабілеттері дамиды. Функционалдық сауаттылықты дамытуда генетикалық есептердің рөлі — оқушылардың биологиялық білімдерін қолдану арқылы нақты мәселелерді шешуге, ғылыми дәлелдемелер келтіруге және логикалық қорытынды жасауға мүмкіндік беруінде.

Қазіргі таңда білім беру жүйесі оқушының тек пәндік білімін меңгертуге ғана емес, оны өмірлік жағдайларда тиімді қолдана алуына бағытталған функционалдық сауаттылықты дамыту мақсатын көздейді. Бұл — ХХІ ғасырдың табысты тұлғасын қалыптастырудың негізгі шарты.

Функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі ретінде оқушылардың ойлау, талдау, шешім қабылдау және алған білімін тәжірибеде қолдану қабілеттері ерекше мәнге ие. Осы тұрғыдан алғанда, биология пәніндегі генетикалық есептерді шешу оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Генетикалық есептер оқушылардың логикалық және алгоритмдік ойлауын дамытып қана қоймай, оларды ғылыми-зерттеу әдістеріне үйретеді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар тұқымқуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтарын нақты мысалдар арқылы түсініп, өмірмен байланыстыра алады. Бүгінгі күні ғылыми-техни-

И. С. ОСПАНОВА,

биология, химия пән мұғалімі,
«А.Асылбеков атындағы ЖББМ» КММ, Нұра ауданы

калық прогрестің, биотехнология мен гендік инженерияның қарқынды дамуы қоғамнан биологиялық сауатты, логикалық тұрғыдан ойлай алатын және ғылыми көзқарасы қалыптасқан тұлғаны талап етеді. Сондықтан мектеп биологиясын оқытуда генетикалық есептерді жүйелі түрде пайдалану — оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың заманауи, өзекті бағыты болып табылады.

Осыған байланысты, генетикалық есептерді шешу арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту мәселесі қазіргі білім беру тәжірибесінде педагогикалық тұрғыдан өзекті, ғылыми тұрғыдан маңызды және практикалық тұрғыдан қажетті болып табылады.

Биология пәнін оқыту барысында мен генетикалық есептерді шешуді оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді құралы ретінде қарастырамын. Тәжірибе көрсеткендей, есеп шығару үдерісінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, ойлау қабілеттері мен талдау дағдылары айтарлықтай дамиды.

Сабақтарда генетикалық есептерді енгізу кезінде келесі әдістемелік тәсілдерді қолданамын:

1. Қызығушылық тудыру кезеңі: Сабақтың басында күнделікті өмірмен байланысты сұрақтар немесе проблемалық жағдаяттар ұсынамын (мысалы: *Неліктен балалар ата-анасына ұқсайды?, Тұқым қуалайтын аурулар қалай беріледі?*).

2. Теориялық білімді тәжірибемен ұштастыру: Генетика заңдылықтарын қайталау кезінде Мендель, Морган, Дарвин тәжірибелерінен мысал келтіріп, сол негізде есептер шығару тапсырмаларын беремін.

3. Топтық және жеке жұмыс: Оқушыларды шағын топтарға бөліп, әр топқа әртүрлі деңгейдегі есептер ұсынамын (қарапайым моногибридті, дигибридті будандастыру немесе қан тобының тұқымқуалауын анықтау). Бұл тәсіл оқушылардың өзара пікірлесу, бірін-бірі үйрету қабілеттерін дамытады.

4. Сыни және логикалық ойлау: Әр есептің нәтижесін тек табумен шектелмей, не себепті солай болатынын түсіндіруді талап етемін. Бұл оқушыларды дәлелді ой айтуға, өз шешімін негіздеуге үйретеді.

5. Ақпараттық технологияларды қолдану: Генетикалық кестелерді интерактивті тақтада көрсету, Punnett торларын

онлайн құралдар арқылы құрастыру тәсілдері оқушылардың визуалды түсінуін жеңілдетеді.

Мысалы, 9-сынып оқушыларына «Қан топтарының тұқымқуалауы» тақырыбында есептер шығаруды ұсынғанда, олар өз отбасындағы қан тобы деректерін зерттеп, нақты мысалдармен байланыстыра талдады. Мұндай жұмыстар оқушылардың зерттеушілік дағдысын қалыптастырып, білімді өмірмен ұштастыруға мүмкіндік берді. Сабақ соңында кері байланыс алу мақсатында оқушылардан «Генетикалық есептерді шығару не үшін қажет?» деген сұраққа жауап жазуды сұраймын. Олардың көпшілігі бұл жұмыстардың өз өмірімен, болашақ мамандығымен және денсаулық сақтау мәдениетімен байланысты екенін түсінгенін атап өтеді.

Жүргізілген тәжірибе нәтижесінде төмендегі өзгерістер байқалды:

- оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артты;
- генетикалық ұғымдарды өмірлік мысалдармен байланыстыра білді;
- логикалық және алгоритмдік ойлау қабілеттері дамыды;
- функционалдық сауаттылық деңгейі жоғарылады.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты — оқушының алған білімін өмірлік жағдайларда еркін қолдана алатын, ойлау қабілеті дамыған, жауапкершілігі жоғары тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыда биология пәнінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың ең тиімді жолдарының бірі — генетикалық есептерді шешу болып табылады.

Генетикалық есептер тек пәндік білімді тексеру құралы ғана емес, оқушының ойлау, талдау, салыстыру, қорытынды жасау және ғылыми ұғымдарды тәжірибеде қолдану дағдыларын қалыптастыратын маңызды әдіс. Мұндай есептерді шешу кезінде оқушылар:

- тұқымқуалаушылық пен өзгергіштіктің заңдылықтарын нақты мысалдармен түсінеді;
- өмірде кездесетін генетикалық құбылыстарды ғылыми тұрғыдан түсіндіруге дағыланады;
- логикалық және алгоритмдік ойлау қабілетін дамытады;
- жеке және топтық жұмыс барысында өз ойын дәлелді түрде жеткізуге үйренеді.

Ұстаз тәжірибесі көрсеткендей, генетикалық есептерді жүйелі қолдану сабақтың мазмұнын байытып қана қоймай, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, ізденіс әрекетін күшейтеді. Әсіресе, есептерді өмірмен, медицинамен, экологиямен байланыстыру — оқушылардың биологиялық білімін функционалды деңгейге көтереді.

Генетикалық есептерді шешу арқылы:

- оқушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттері дамиды;
- биологиялық терминология мен символиканы қолдану мәдениеті қалыптасады;
- ғылыми ойлау және дәлелді пайымдау дағдылары жетіледі;

- функционалдық сауаттылық — яғни білімді өмірлік жағдайларда тиімді пайдалану қабілеті артады.

Бұл әдіс тек оқу нәтижелерін жақсартуға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың өздігінен үйрену, шешім қабылдау, және жауапкершілік алу сияқты маңызды өмірлік дағдыларын дамытады.

Сонымен қатар, генетикалық есептерді шешу арқылы оқушылардың пәнге деген көзқарасы өзгереді — олар биологияны жай жаттауға негізделген пән ретінде емес, өмір мен ғылымды байланыстыратын танымдық сала ретінде қабылдай бастайды.

Осыған орай, биология пәні мұғалімдеріне келесі ұсыныстар беріледі:

1. Генетикалық есептерді сабақтың барлық кезеңдерінде (білімді бекіту, пысықтау, қайталау) жүйелі түрде пайдалану;
2. Есептердің мазмұнын өмірлік жағдайлармен, медициналық және экологиялық мысалдармен байланыстыру;
3. Әртүрлі деңгейдегі есептер (репродуктивті, логикалық, шығармашылық) арқылы саралап оқыту тәсілін қолдану;
4. Ақпараттық технологияларды пайдаланып, генетикалық процестерді визуалды түрде көрсету (интерактивті торлар, симуляциялар, онлайн тапсырмалар);
5. Оқушылардың өзіндік зерттеу жобаларын генетикалық талдау элементтерімен толықтыру.

Қорытындылай келе, генетикалық есептерді шешу — оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда, биология пәнін терең меңгеруде және ғылыми ойлау дағдысын қалыптастыруда маңызды әрі тиімді әдіс болып табылады. Бұл тәсіл арқылы оқушылар тек генетика заңдылықтарын түсініп қана қоймай, сол білімді өмірде қолдандудың практикалық маңызын сезінеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті. «Білім туралы» Заңы. — Астана: ҚР Әділет министрлігі, 2007.
2. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2024–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы. — Астана: ҚР БҒМ, 2023.
3. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. — Астана, 2021.
4. Әлімқұлова Н. Қ. Генетика негіздері және есептер шығару әдістемесі. — Алматы: Білім, 2018.
5. Жұмағұлова Г. С. Биология пәні арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары. — Алматы: Рауан, 2020.
6. Мұхамбетжанова С. Т. Биологияны оқыту әдістемесі. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
7. Тұрғынбаева Б. А. Функционалдық сауаттылық — білім сапасын арттырудың негізгі факторы. // Білім берудегі жаңа технологиялар журналы, №4, 2022. — 45–49-б.
8. Mendel G. Experiments on Plant Hybridization. — Brunn: Verhandlungen des Naturforschenden Vereines, 1866.
9. Morgan T. H. The Theory of the Gene. — New York: Yale University Press, 1926.

Бастауышта когнитивті оқытудың маңызы

Б. РАХИМОВА,

Т. У. ЖҮНИСБЕК,

бастауыш сынып мұғалімдері,
«Ю. А. Гагарин атындағы
мектеп-лицей» КММ
Шет ауданы

*Мақалада оқушылардың ұлт-
тық танымдық үдерістерін
дамытуға бағытталған ко-
гнитивті оқыту әдістерін бас-
тауышта қазақ тілі сабағын-
да қолданудың маңызы туралы
айтылады. Танымдық қабілет-
терді дамыту оқушылардың
функционалдық сауаттылы-
ғын жүзеге асыруға болатын
негіз болып табылатыны және
бастауыш сыныпта граммати-
калық ұғымдарды когнитивті
тұрғыдан оқыту арқылы оқу-
шылардың саналы түрде тұтас
білім алуына, ұлттық таным-
дық қабілеттерін дамытуға
мүмкіндік болатыны түсіндірі-
леді.*

Бүгінде оқу үдерісінде оқушылар-
дың ұлттық танымдық үдерістерін
дамытуға үлкен мән берілуде. Жас ұр-
паққа ұлттық тәрбие берудің негізгі бағ-
дарлы идеялары ұлттық бағдарламалар-
да толық өркениетті ел болу үшін, ал-
дымен өз мәдениетімізді, өз тарихымыз-
ды бойымызға сіңіріп, содан кейін өз-
ге дүниені игеруге ұмтылғанымыз жөн
екендігі айтылған [1]. Сондықтан оқушы-
лардың танымдық үдерістерін дамытуға
бағытталған когнитивті оқыту әдістерін
бастауышта қазақ тілі сабағында қолда-
нудың маңызы зор. Бастауыш сыныптан
бастап оқушыларға ана тілінің құдіретін
сезіндіріп, ұлттық құндылықтарды бойы-
на сіңірсек, ұлттық ойлауға жетелеп, ру-
хани-адамгершілік қасиеттерін қалып-
тастыруға болады. Отбасынан, балабақ-
шадан орысша ойлап, орыс тілінде сөй-
леп келген балалардың тілін дамыту үшін
ұлттық құндылыққа бағдарланған білім
беру қажеттілігі туындап отыр.

Ұлттық танымдық қабілеттерді дамы-
ту оқушылардың функционалдық сауат-
тылығын жүзеге асыруға болатын негіз
болып табылады. Сондықтан бастауыш
сыныпта грамматикалық ұғымдарды ко-
гнитивті тұрғыдан оқыту арқылы оқушы-
лардың саналы түрде тұтас білім алуына,
ұлттық танымдық қабілеттерін дамытуға
мүмкіндік болады.

Когнитивті оқытудың ғылыми негіздері
тіл біліміндегі когнитивті лингвистиканың
негіздерімен тығыз байланысты. Когни-
тивті категориялар тілді когнитивті оқы-
тудың негіздері болады. Когнитивті оқы-
ту адамның әлемді тану, дүниені тұтас та-
ну механизмін басшылыққа алады. Қазақ
балаларына ұлттық тәрбие беру негізінен
бастауыш сыныптарда қазақ тілі пәндері
арқылы жүзеге асады.

Барлық халықтардың педагогикасын-
да маңызды мәселелердің бірі — ана
тілі мәселесі. Ана тілінде таза сөйлеп, әр
сөздің мағынасын жете түсініп, сөз қол-
данысында пайдалана алатын тұлғаны

тәрбиелеу қазақ мектебінде сабақ бе-
ретін ұстаздардың міндеті болмақ. Сон-
дықтан қай пән болмасын оқу үдерісінде
бастауыш сынып балаларын ана тілінің
уызына жарытып қана қоймай, олардың
ұлттық рухпен, салт-дәстүр, әдет-ғұрып-
тан мейлінше сусындауына ерекше көңіл
аударуымыз қажет.

Ғалымдар когнитивті педагогиканы
халықтық педагогикамен ұштастыру се-
бегін бүгіндегі тілдік білімді халықтық пе-
дагогикаға барынша жуық келетін когни-
тивті педагогикамен негіздеп, астастыра
беру оқушылардың санасына неғұрлым
жеңіл болатындығымен түсіндіреді. Сон-
дықтан танымдық әрекетке негізделген
оқу үдерісін жүйелі жүргізілген жағдай-
да өз нәтижесін бере алады.

Қазақ тілі сабағында когнитивті оқы-
туды қолданудың ерекшелігі оқушы-
лардың ұлттық сана-сезімін тәрбиелеу-
ге мән беруінде жатыр. Негізінде ұлттық
сана-сезімнің қалыптасуы бала дүние-
ге келгеннен бастап отбасындағы ұлт-
тық тәрбиеге тікелей байланысты. Ұлттық
өзіндік сана дегеніміз — этностық сана-
ның жоғары, күрделіленген, жетілдіріл-
ген формасы. Ұлттық өзіндік сананы ұлт-
тың өзінің әлеуметтік-этностық мәнін та-
нып білуі, дүниежүзілік қауымдастық жү-
йедегі өзінің орнын және қандай орын
ала алатынын, адамзат тарихындағы ат-
қарып жүрген әрекеттік рөлін және оның
қандайын атқара алатынын, адамзат жа-
сап жатқан өркениетке қосқан және қо-
са алатын үлесін сезіп тұшынуы, сонымен
қоса, өзге халықтармен тең, еркін және
тәуелсіз өмір сүрудің табиғи-тарихи құ-
қығын түсінуі деп ұғуға болады [2].

Ұлттық сананың қалыптасуына жә-
не оның дамуына екі тұрғыдан қарау-
ға болады: біріншісі — сезімдік, түйсіктік,
екіншісі — саналы теориялық. Біріншісі
өз елін, халқын, ұлтын сыйлайтын, сүйетін
алғашқы ыстық сезімнен туса, екіншісі
өз елінің, халқының, ұлтының өткенін,
қазіргісін, келешегін толық біліп, тексеріп,

халық тағдырына, ұлт мәселелеріне мемлекеттік, елдік, тіпті дүние жүзілік тұрғыдан теориялық ұлттық бағыт-бағдарлама тұрғысынан қарап, аңғару арқылы болатын саналы ойдан туады.

Ал ұлттық сананың жасаушысы, қолдаушысы, қорғаушысы, сақтаушысы — әрқашанда ұлттық интеллигенция, ұлттық зиялы қауым. Ұлттық сананың ең негізгі белгісі — әр ұлттың өзін-өзі танып білуі, өзін өзге ұлттардан айыра білуі, ұлттық мақсаттар мен мүдделерді іске асыру үшін күресу, ұлттық мақсаттар мен мүдделерді бүкіл адамзаттың мақсаттары мен мүдделеріне ұштастыра білу [2].

Біздің ойымызша, ұлттық сананы қалыптастырып қана қоймай, оны заман ағымына сай жетілдіріп отыру маңызды. Ұлтты тәрбиелеу, ұлттық сананы қалыптастыру — өте нәзік дүние. Оны күштеп істеу мүмкін емес. Сондықтан, бағдарлама аясында аса ауқымды жұмыстар атқарылып жатқан тұста білім беру үдерісінде мәдени мұраларымызды насихаттап, ондағы идеяларды балалардың санасына терең сіңіру жұмысы уақытында әрі жоғары сапада жасалуы тиіс. Себебі, елдің болашағы ойлайтын жастарымыз төл тарихы мен мәдениетін тұмардай қастерлеп, қадірлеуі бүгінгі тәрбиенің, бүгін қалыптасып жатқан ұлттық сананың деңгейімен тығыз байланысты болмақ. Қазақтың әр баласы оқу үдерісінде ата-бабаларының кім болғандығын, қандай жолдармен жүріп өткендігін мейлінше терең танып-білгені жөн.

Ғалымдар еңбектерінде ұлттық сана, ұлттық құндылық, ұлттық мүдде деген сөздердің мағынасына талдау жасалып, оның ұғымына түсінік береді. Ұлттық сана дегеніміз — сол ұлтты құрайтын халықтың әр адамының жеке тұрмыс-тіршілігінің сыртында өз ұлтының мүддесін, халқының тағдырын, ұрпағының болашағын ойлау қабілетінің ұлттық деңгейге көтеріліп, жалпы қоғамға тән ортақ сипатқа ие болған ұжымдық түрі, яғни ұжымдық сана.

Ұлттық сана абстракты ұғым емес, ол — ұлт тірлігінің тұрмыстық көрінісі, сол ұлтты құрайтын халықтың бүкіл ғұмырнамасының, әдет-ғұрпының, салт-дәстүрінің, әдебиеті мен мәдениетінің, өнерінің, тұрмыс-тіршілігінің тарихын білу дәрежесі, яғни халықтың өзін-өзі жете танып, түсінуі. Ұлттық сана ұлттық дүниетанымға негізделеді.

Ал ұлттық дүниетаным дұрыс таным-түсінік арқылы өріс жайып, ұлттық дәстүр арқылы өз болмысын танытады. Өз ұлтына деген құрметтің көрсеткіші — ұлттық сана-сезімнің қалыптасу деңгейіне байланысты. Жалпы ұлттық сана төмен болса, халық халықтық қасиетінен айырылып, мылқау күш тобырға айналады. Мұндай кезде ұлттық мүдде жеке бастың пайдасының құрбандығы болып, ұлт, халық, намыс деген қасиетті ұғымдар тілде бар да, ділде (жүректе) жоқ, тек рухани алыпсатарлардың көпшілік көзін алдар құралы мен ұранына айналады.

Қазаққа тән игілік пен ұлттық сана дегеніміз — әдептілік, бауырмалдық, қонақжайлылық, еңбекқұмарлық, ұрлық жасамау, қиянат жасамау, үлкенді сыйлау, т.б. [3]. Қазақ халқы баланы жастан тәрбиелеуге үлкен мән беріп, жамандықтан жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болуын, сұлу сөз, сиқырлы үн, һәм байсалды, ойламды, шымыр болып өсуін ұлт тәрбиесінің негізгі қағидасы етіп ұсынған. Қазақ ойшылдарының көзқарасындағы басты идея «атаның баласы болма, адамның баласы бол, жақсы көпке ортақ, пайдаң еліңе, халқыңа тисін» деген гуманистік ой-пікірді қуаттау болды.

Ұлттық сана тарихының даму көшінде ұлы бабалар өнегесі, ұлы тұлғалар тағылымы, ұлттық тәлім-тәрбие арқылы үздіксіз беріліп отырады. Ұлттық сана — ұлт руханиятының негізі. Ұлттық сананы ұлт руханиятының өзегі дейтін себебіміз, тарихта қазақты ұлт ретінде сақтап, қалған дүние — ұлттық сана. Ұлттың рухани әлемінде сақталатын ұлттық сана ұрпаққа рухани дәстүрлер айналымы арқылы берілетіндіктен, елдің бірлігі, ұлттың тұтастығы жоғалмай тарихтың қилы кезеңдерінің өзінде өзінің рухани болмысын сақтаған. Қазақ ұлтының ұлттық санасы — елдік, бірлік, ар-намыс, батырлық, ержүректілік, тектілік, кісілік, имандылық, адалдық, тазалық, намысшылдық, қамқорлық, ұлттық қасиетті терең сіңіру сияқты ұстанымдардан құралады.

Ұлттық сананың мәйегі — ұлттың тарихында жатыр. Өз тарихын білген ұрпақтың тәрбиесі де күшті болады. Бастауыш сынып оқушыларының ұлттық санасын қалыптастыруда қазақ тілі сабағында когнитивті оқытуды алып отырған себебіміз, когнитивті оқыту антропоэкетік бағыттағы оқытудың түрі ретінде тұлғаның бойына ұлттық тәрбиені қалыптастырады.

Когнитивтік бағыттың басты мәселесі жөнінде ғалым Г. Гиздатов: санадағы білімді жүйелеу, ал тілді табиғи жүйелейтін оның өзіндік ішкі заңдары деп тұжырымдайды [3]. Бұл заңдар тілдің танымдық және коммуникативті қызметін реттеп отырады, сол себепті бастауыштан бастап қазақ тілінен берілетін білімді ұлттық танымдық әдістемеге құрып оқыту өзінің заңды нәтижесін береді деп топшылаймыз. Ғалымдардың еңбектерін саралай келе, ұлттық сананың құрамдас бөліктеріне ұлттық мүдде, ұлттық мінез, ұлттық намыс, ұлттық патриотизм, ұлттық сезім, ұлттық тәрбие, мәдени құндылықтар жататынын анықтадық.

Әдебиеттер:

1. Қожахметова К. Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. — Алматы, 2003.
2. Бабаев С. Б. Бастауыш мектеп педагогикасы. — Алматы, 2017. — 413 б.
3. Хасанова И. У. Бастауыш мектепте зат есімді когнитивті оқыту әдістемесі. — Орал, 2022. — 183 б.

Оқу сауаттылығы — жаңа заман оқушысының басты капиталы

Қазіргі жаһандану дәуірінде қоғамның даму қарқыны білім беру жүйесінен мүлде жаңа талаптарды қажет етеді. Бұрын білім тек энциклопедиялық ақпарат жинақтаумен шектелген болса, бүгінгі күні оқушы алған білімін өмірде қолдана алуы тиіс. Қазақстан бұл бағыттағы реформа мен әдістемелік ізденістерді жүйелі жүргізіп келе жатқан мемлекеттердің қатарында. Соның ішінде оқу сауаттылығын қалыптастыру — білім сапасын арттырудың стратегиялық басымдығы.

Оқу сауаттылығы дегеніміз — тек мәтінді оқып беру емес. Ол — ақпаратты түсіну, саралау, салыстыру, қорытынды шығару және нақты өмірлік жағдайларда қолдану қабілеті. Бүгінгі оқушы болашақта түрлі салада қызмет ететін тұлға болып қалыптасуы үшін дәл осы сауаттылық деңгейі шешуші рөл атқарады. Қазіргі өркениетті қоғамда ақпаратпен жұмыс істеу — адам мүмкіндігін кеңейтетін ең маңызды дағдылардың бірі. Сондықтан мектеп қабырғасынан бастап оқушыларды түрлі мәтіндермен жұмыс істеуге үйрету — уақыт талабы.

Қазақстан Республикасының білім саласын жетілдіруге бағытталған ресми құжаттарда оқу сауаттылығы негізгі міндеттердің бірі ретінде көрсетілген. PISA халықаралық зерттеулері де оқылым дағдысының елдің болашағына тікелей әсерін дәлелдеп отыр. Өйткені мәтінді терең түсініп, оның мазмұнын өмірлік мәселелерді шешуге қолдана алатын оқушы — ертеңгі табысты маман. Бұл зерттеулердің нәтижелері біздің еліміздегі білім беру үдерісіне жаңа көзқарастар енгізуге серпін берді. Әсіресе соңғы жылдары функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған бағдарламалар кеңінен қолданылуда.

Қазіргі таңда ақпарат ағымы өте жылдам. Әлеуметтік желілер, жаңалық ресурстары, түрлі дереккөздер — бәрі адамның ақпаратпен жұмыс істеу қабілетін талап етеді. Сол себепті мектепте оқу сауаттылығын дамытудың маңызы арта түсуде. Мәтінді түсіну ғана емес, оны сұрыптау, қажет мәліметті ажырата білу, жалған ақпаратты тану — заманауи білім алушының міндеті. Бұл қабілеттер тұлғаның сыни ойлауын жетілдіреді, шешім қабылдау мәдениетін дамытады.

Әсіресе орыс тілінде білім алатын мектептерде қазақ тілі мен әдебиеті сабақтары бұл бағыттың негізгі тірегіне айналып келеді. Себебі қазақ тілінде сауатты оқу — тілдік дағдыны дамытумен бірге мәдени және ұлттық құндылықтарды тануға жол ашады. Ұлттық әдебиет арқылы оқушы өз халқының руханиятына жақындайды, көркем мәтін арқылы ойлау кеңдігі артады. Бұл қабілет тек тіл

И. А. САРМАНКУЛОВА,

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалім,
«№2 ЖББМ» КММ, Шахтинск қаласы

пәндерінің аясында ғана емес, барлық пәндерде табысты болуға ықпал етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылар мәтінмен тұрақты және жан-жақты жұмыс істейді. Мәтінді түсіну, оның негізгі ойын айқындау, кейіпкерлер іс-әрекетін бағалау, шығарманың ықпалын сезіну — барлығы сауатты оқудың құрылымын құрайды. Сонымен бірге мұндай жұмыстар оқушының эмоциялық интеллектін, қиялын және өзіндік пікір қалыптастыру қабілетін дамытады. Әдеби кейіпкерлер әлеміне енген сайын, оқушы өмірлік мәні бар құндылықтарды бойына сіңіреді.

Мұғалім бұл үдерісте бағыт-бағдар беруші жетекші тұлға. Сабақ барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер оқушылардың ойлау деңгейін арттырып, олардың мәтінді өмірлік жағдаятпен байланыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, «болжау» әдісі оқушыны мәтінді алдын ала ой елегінен өткізуге үйретеді; «кластер», «Венн диаграммасы» — ақпаратты жүйелеп, салыстыруға мүмкіндік береді; рөлдік ойындар — қарым-қатынас мәдениетін дамытады; жазылым жұмыстары — оқушы ойын жүйелі жеткізуге жағдай жасайды. Тиімді әдістердің көптүрлілігі оқушылардың қызығушылығын арттырып, мәтінді меңгеру деңгейін тереңдетеді.

Осындай кешенді тәсілдер оқу сауаттылығының барлық қырын дамытады. Оқылым дағдысы тыңдалым, айтылым және жазылыммен қатар дамығанда ғана толыққанды нәтиже береді. Төрт дағдының өзара байланысы оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Бүгінгі таңда мұндай кешенді даму үлгілері халықаралық педагогикалық тәжірибеде кеңінен қолданылып келеді.

Сауатты оқу тек ақпаратты игеру ғана емес, сонымен қатар тұлғаның рухани дамуына әсер ететін күш. Жаңа енгізілген «Адал азамат» концепциясының негізгі идеялары — әділдік, жауапкершілік, адалдық, еңбекқорлық сынды қасиеттер — көркем мәтіндермен жұмыс істеу барысында оқушылар санасына сіңеді. Әдеби шығармалардағы адамгершілік мәселелері оқушыны ой толғатып, өз әрекеттеріне сын көзбен қарауға үйретеді. Бұл — тәрбие мен білімнің табиғи тоғысуы.

Мәтін кейіпкерлерінің әрекетін бағалау, олардың мінез-құлқынан үлгі алу немесе қателіктерін талдау — оқу-

шылардың адамгершілік болмысын нығайтады. Осылайша оқу сауаттылығы тұлғаның рухани қалыптасуымен қатар дамиды. Оқушының өзіндік ой айтуы, пікір білдіруі, талдау жасауы — оның ішкі мәдениетінің өсіп келе жатқанын көрсетеді. Бұл қасиеттер жас ұрпақтың әлеуметтік белсенді азамат болуына негіз қалайды.

Педагогикалық тәжірибеде мәтінмен жұмыс үш кезеңге бөлінеді:

- 1 Мәтін алдындағы жұмыс** — болжам, жаңа сөздермен танысу, тақырыпқа бағыттау;
- 2 Мәтінді оқу кезеңі** — талдау, негізгі ойды табу, сұрақтарға жауап беру;
- 3 Оқығаннан кейінгі кезең** — қорытындылау, пікір айту, шығармашылық жұмыс.

Бұл жүйелілік оқушының мәтінді терең түсінуіне көмектеседі және оқу дағдысын қалыптастырады. Әр кезеңнің функциясы анық белгіленгендіктен, оқушының мәтінмен жұмыс істеуі реттеліп, нәтижесі нақты көрінеді. Сонымен қатар мұғалім әр кезеңде оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, дифференциация тәсілдерін қолданса, оқу іс-әрекеті одан әрі тиімді бола түседі.

6–7 сыныптарға арналған әдістемелік нұсқаулықта оқу сауаттылығын дамытуға арнайы тапсырмалар жүйесі ұсынылған. Олар Блум таксономиясы қағидасына сүйеніп, жеңілден күрделіге қарай құрастырылған. Сондай-ақ тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдылары тең дамытылатындықтан, оқушының функционалдық сауаттылығы артады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырып, өз бетінше білім алуға ын-таландырады.

Мәтіндерді жанрлық, мазмұндық тұрғыда салыстыру, ақпаратты іріктеу, кейіпкерге мінездеме беру, тақырып бойынша эссе жазу сияқты жұмыстар оқушыны өздігінен ойлауға баулиды. Әсіресе шығармашылық тапсырмалар оқушылардың тілдік қорын кеңейтіп қана қоймай, олардың өзіндік пікірін еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл — тұлғаның қалыптасуындағы маңызды қадам.

Практика барысында оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған әдістердің тиімділігі сабақ үстінде айқын байқалды. Әсіресе мәтін алдындағы болжам тәсілін қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырды. Сабақтың басында тақырыпқа қатысты суреттер мен қысқа бейнефрагмент ұсынылып, оқушылар мәтін мазмұнын алдын ала болжады. Бұл олардың назарын шоғырландырып, оқуға деген ынтасын күшейтті. Мәтінді оқу кезеңінде оқушылар өз болжамдарын мәтін мазмұнымен салыстырып, дәлелді жауаптар берді. Осы арқылы олар талдау мен салыстыру дағдыларын дамытты.

Сабақтың негізгі бөлігінде «кластер», «Венн диаграмма-сы», «INSERT» әдістері кеңінен қолданылды. Әсіресе кейіпкерлердің ерекшеліктерін салыстыруда Венн диаграмма-

сы өте тиімді болды. Оқушылар ақпаратты жүйелеп, мәтіндегі маңызды тұстарды бөліп көрсетті. Әр абзацтан негізгі ойды анықтау тапсырмалары олардың мәтін құрылымын түсіну қабілетін арттырды. Нәтижесінде оқушылар ақпаратты талдап, негізгі және қосымша детальдарды ажырата алатынын көрсетті. Бұл — функционалдық сауаттылықтың нақты қалыптасқанын білдіреді.

Тыңдалым және айтылым дағдыларын дамыту үшін рөлдік ойындар мен пікірталас сабақтары ұйымдастырылды. Әдеби шығармалар бойынша рөлге ену әрекеті оқушыларды кейіпкерлер әлеміне тереңірек бойлатты. Олар кейіпкердің іс-әрекетін түсіндіріп, оның мінезін талдады, бұл сөйлеу мәдениеті мен ойды жеткізу дағдысын күшейтті. Пікірталас кезінде оқушылар өз көзқарасын дәлелдеуге, қарсы пікірмен жұмыс істеуге үйренді. Мұндай әрекеттер олардың сыни ойлауын жетілдіріп, мәтінді терең түсінуге ықпал етті.

Жазылым дағдыларын қалыптастыру мақсатында шағын эссе, кейіпкерге мінездеме, шығарманың баламалы аяқталуын құрастыру сияқты тапсырмалар берілді. Бұл жұмыстар оқушыларды өз ойын жүйелі жеткізуге, мәтіндегі мәліметтерді негізге ала отырып, тұжырым жасауға баулыды. Шығармашылық жазылым барысында оқушылардың тілдік қоры байып, өзіндік көзқарасы қалыптаса түсті. Мұғалім тарапынан тұрақты кері байланыс қамтамасыз етіліп, оқушылар қателерін өздігінен түзетуге дағдыланды. Практика нәтижесінде оқу сауаттылығының барлық компоненттері — тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым — кешенді түрде дамығаны анық байқалды.

Оқу сауаттылығы — заман талабы. Ол тек білім сапасын арттырумен шектелмейді, сонымен қатар ұлттық тілді меңгертуге, мәдениетті құрметтеуге, жеке тұлғаны жан-жақты дамытуға бағытталған маңызды қадам. Әлемдік білім беру кеңістігіне ену үшін еліміз жастардың сауаттылық деңгейін халықаралық стандарттарға сәйкестендіруді басты мақсат етіп отыр. Бұл міндеттің орындалуы — әр мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен жаңашылдығына тікелей байланысты.

Педагог пен оқушының бірлескен еңбегі нәтижесінде оқу сауаттылығы жоғары жаңа буын қалыптасады. Ал мұндай буын — ел дамуының негізгі қозғаушы күші. Оқуға құштарлық, ақпаратпен жұмыс істей білу, сыни ойлау — болашақ маманның басты капиталы. Сондықтан оқу сауаттылығын дамыту — тек мектептің емес, бүкіл қоғамның ортақ жауапкершілігі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының орта білім мазмұнын жаңарту тұжырымдамасы.
2. ҚР Оқу-ағарту министрлігінің әдістемелік нұсқаулықтары (6–7 сыныптар).
3. OECD PISA халықаралық зерттеулерінің материалдары.
4. Құрманбаева Ш., Әбдіғаппарова Г. Оқу сауаттылығы негіздері.
5. Ыбырайым Ж. Функционалдық сауаттылық және заманауи білім беру үрдістері.
6. Жұмабаева С. Қазақ тілі сабақтарында мәтінмен жұмыс жүргізу әдістері.

Интерактивті әдістер арқылы бастауыш буында коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттерді қалыптастыру

Г. Қ. СЕРІКБАЙ,

бастауыш сынып мұғалімі,
«Калинин жалпы білім беретін
мектебі» КММ,
Бұқар жырау ауданы

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының Soft Skills дағдыларының маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттерді дамыту жолдары қарастырылады. Интерактивті әдістердің оқыту процесіндегі рөліне талдау жасалып, олардың оқушылардың тұлғалық және әлеуметтік дамуына тигізетін ықпалы көрсетіледі. Әңгімелесу, пікірталас, рөлдік ойын, «Миға шабуыл», «Аквариум» сияқты интерактивті тәсілдер арқылы балалардың өз ойын еркін жеткізу, бірлесе шешім қабылдау, топ алдында сөйлеу, жауапкершілік пен бастамашылдық таныту қабілеттері қалыптасатыны дәлелденген. Мақалада практикалық мысалдар мен әдістемелік ұсыныстар келтірілген.

Қазіргі заманда білім беру жүйесінің басты мақсаты — оқушылардың тек академиялық білімін ғана емес, сонымен қатар өмірде қажет *Soft Skills* дағдыларын қалыптастыру. Бастауыш буын кезеңі — тұлғаның қарым-қатынас мәдениеті мен көшбасшылық қасиеттерінің іргетасы қаланатын ең маңызды кезең. Сондықтан мұғалім оқыту процесінде оқушылардың өзара әрекеттесуін, пікір алмасуын, ортақ шешім қабылдауын қамтамасыз ететін интерактивті әдістерді қолдануы қажет. Интерактивті әдістер — оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекетіне, бір-бірімен өзара қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін оқыту тәсілдері. Мұндай әдістердің басты мақсаты — оқушыны сабақтың пассивті тыңдаушысы емес, белсенді қатысушысы ету.

Бастауыш сыныптарда коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттерді дамытуда төмендегідей әдістер тиімді:

1. **«Миға шабуыл» әдісі** — оқушылардың идея айту, өз ойын еркін жеткізу дағдыларын дамытады.

2. **Рөлдік ойындар** — нақты өмірлік жағдайларды модельдеу арқылы жауапкершілік пен ынтымақтастыққа баулиды.

3. **Пікірталас (дебат)** — өз көзқарасын дәлелдеп айтуға, сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді.

4. **«Аквариум» әдісі** — топ алдында сөйлеу және тыңдай білу мәдениетін қалыптастырады.

5. **Жоба әдісі** — бірлесе жұмыс жасау, жоспарлау және нәтижеге жету дағдыларын дамытады.

Интерактивті әдістер бастауыш сынып оқушыларының өзара әрекеттесуін күшейтіп, коммуникативтік және көшбасшылық дағдыларды табиғи жолмен қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім

осындай тәсілдер арқылы оқушылардың өзіндік пікірін, бастамашылдығын және сенімділігін арттыра алады. Бұл өз кезегінде олардың тұлғалық дамуына, әлеуметтік бейімделуіне зор әсер етеді.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінің басты мақсаты — тек академиялық білімді меңгерту емес, сонымен қатар оқушылардың тұлғалық және әлеуметтік дағдыларын дамыту. Осы тұрғыда *Soft Skills* — яғни, өмірде табысты болуға қажетті жұмсақ дағдылардың рөлі айрықша. Коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттер — осы *Soft Skills*-тің негізгі компоненттері. Олар бастауыш мектептен бастап қалыптасса, бала болашақта өз ойын еркін жеткізе алатын, жауапкершілігі жоғары, бастамашыл тұлғаға айналады.

Бастауыш буында бұл дағдыларды дамытудың ең тиімді жолдарының бірі — интерактивті әдістерді қолдану. Интерактивті тәсілдер оқушыларды сабақ процесінің белсенді қатысушысына айналдырады, өзара қарым-қатынас орнатуға, пікір алмасуға, топта жұмыс істеуге үйретеді. Мұндай әдістер арқылы оқушы тыңдаушыдан ойлаушыға, орындаушыдан бастамашыл тұлғаға айналады.

Мысалы, **«Миға шабуыл»** әдісі балалардың шығармашылық ойлауын дамытып, еркін пікір айтуға мүмкіндік береді. **Рөлдік ойындар** өмірлік жағдаяттарды модельдеу арқылы жауапкершілік пен ынтымақтастыққа баулиды. **«Аквариум»** әдісі көпшілік алдында сөйлеу мәдениетін қалыптастырады, ал **жоба әдісі** бірлесе жұмыс жасау, жоспар құру және шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді.

Осындай интерактивті тәсілдер оқушыларды өзара түсіністікке, тыңдай білуге, пікірін дәлелдей білуге үйретеді. Ең

бастысы — мұғалімнің рөлі бағыттаушы, кеңесші, серіктес сипатында көрінеді. Бұл балалардың өзіндік пікірін еркін айтуына және өзіне деген сенімділігінің артуына жағдай жасайды.

Коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттер — тұлғаның өмір бойы табысты болуына ықпал ететін маңызды қасиеттер. Сондықтан бастауыш буында *Soft Skills* дағдыларын дамыту — бүгінгі педагогиканың өзекті міндеті. Интерактивті әдістер арқылы оқушылардың бойында белсенділік, жауапкершілік, ынтымақтастық және еркін ойлау мәдениеті қалыптасады. Бұл қасиеттер — заманауи тұлғаның басты белгілері.

Қазіргі әлемде білім беру жүйесі қарқынды өзгерістер кезеңін бастан өткеріп отыр. Бүгінгі қоғамға тек білімді емес, сонымен қатар өмірлік дағдылары қалыптасқан, шығармашыл, сыни ойлайтын және көшбасшылық қасиеттері бар тұлғалар қажет. Осыған байланысты *Soft Skills* — яғни, «жұмсақ дағдылар» ұғымы білім берудің ажырамас бөлігіне айналды.

Бастауыш мектеп кезеңі — тұлғаның іргетасы қаланатын, қарым-қатынас мәдениеті мен өзін-өзі басқару қабілеттері қалыптасатын ең маңызды уақыт. Сондықтан мұғалімнің басты міндеті — оқушылардың коммуникативтік және көшбасшылық дағдыларын жүйелі дамыту. Бұл үдерісте интерактивті әдістер мен заманауи технологиялар, соның ішінде **жасанды интеллект** маңызды рөл атқарады.

Интерактивті оқыту — оқушыны оқу процесінің белсенді қатысушысына айналдыратын тәсілдер жүйесі. Мұндай әдістер оқушылардың бір-бірімен және мұғаліммен серіктестік қарым-қатынаста болуын қамтамасыз етеді. Олар өз ойын еркін жеткізіп, пікір алмасып, ортақ шешім қабылдауға үйренеді.

«**Миға шабуыл**», «**Рөлдік ойындар**», «**Аквариум**», «**Дебат**», «**Жоба әдісі**» сияқты тәсілдер бастауыш буында өте тиімді. Бұл әдістер арқылы балалардың топ алдында сөйлеу, тыңдау, дәлелдеу, жауапкершілік пен ынтымақтастық қабілеттері артады.

Мысалы, **рөлдік ойын** барысында оқушы өзін көшбасшы ретінде сезінеді, нақты өмірлік жағдайды шешуге тырысады. Ал **жоба әдісі** топтық бірлескен әрекет арқылы мақсат қою мен жоспарлау дағдыларын дамытады.

«Интерактивті әдістер арқылы бастауыш буында коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттерді қалыптастыру» — қазіргі білім беру үрдісіндегі өзекті бағыт.

Debate & Discussion Circles (Пікірталас шеңберлері). Бастауыш деңгейге лайық шағын пікірталас тақырыптары («Should we have school uniforms?»).

Қолдану тәсілі: Оқушылар топқа бөлініп, өз көзқарасын дәлелдейді. Топ басшысы (leader) таңдала-

ды. Нәтижесі: Сөйлеу мәдениетін, өз ойын дәлелдей алу, басқаларды тыңдау, көшбасшылық позиция ұстану.

Lesson Study әдісі: Мұғалімдер мен оқушылардың бірлесе отырып сабақты зерттеу жүйесі. Бір тапсырманы әр түрлі жолмен орындап, талдау. Балалар бір-бірінің идеясын толықтырады. Нәтижесі: Бірлесе шешім қабылдау. Өз пікірін дәлелдеу. Топтық көшбасшылық дағдылар.

Kaizen философиясы (үздіксіз жетілдіру). Әр күн сайын кішкентай жақсартуға ұмтылу. Сабақтағы қолданыс: «Today I can speak better than yesterday!» ұраны арқылы жетістікті бақылау. Топтағы «Motivation Leader» күн сайын өзгереді. **Нәтижесі:** Ішкі мотивацияны. Өзін-өзі басқару дағдысын.

Kagan Cooperative Learning (Жапон мектептерінде кең тараған. Әр оқушы белсенді қатысатын топтық құрылымдар.

Мысалы: Think-Pair-Share (Ойлан-Жұптас-Бөліс). Round Robin (Шеңбер бойы ой бөлісу). Team Pair Solo (Алдымен топпен, кейін жеке орындау).

Қалыптастырады:

- Топпен қарым-қатынас,
- Әркімнің ойын тыңдау,
- Өз пікірін жеткізу мәдениеті.

Niko Niko Board (Эмоциялық рефлексия әдісі)

Мәні: Күн соңында оқушылар смайлик арқылы көңіл-күйі мен сабақтағы рөлін бағалайды.

Мақсаты: Эмоциялық интеллект және өзін-өзі бағалау мәдениетін дамыту.

Қалыптастырады:

- Коммуникативтік ашықтық,
- Өз сезімін жеткізе білу. Қорытынды:

Бағыт	Ағылшын әдісі	Жапон әдісі
Коммуникативтік қабілет	CLIL, Drama, Debate	Kagan, Lesson Study
Көшбасшылық қабілет	Peer Teaching, Debate	Kaizen, Niko Niko, Lesson Study
Эмоциялық интеллект	Drama, Discussion Circles	Niko Niko Board
Топтық жұмыс	CLIL, Peer Teaching	Kagan, Lesson Study

Жасанды интеллекттің (AI) мүмкіндіктері. Бүгінгі таңда *жасанды интеллект (Artificial Intelligence)* білім беру саласында ерекше орын алады. Ол мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестікті жаңа деңгейге көтереді.

AI құралдарын пайдалану арқылы:

- оқушылардың коммуникативтік белсенділігін арттыруға,
- әр оқушыға жекелендірілген кері байланыс беруге,
- интерактивті тренингтер мен ойындық тапсырмалар ұйымдастыруға,
- оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік бар.

«Адамның адамдық, ұлттың
ұлттық ең жоғарғы қасиеті —
тіл өткірлігі мойымасын,
тіл сұлулығы кемімесін!

Ғабиден Мұстафин

Мысалы, сөйлеу машығын жетілдіруге арналған **чат-боттар** немесе **онлайн симуляторлар** бастауыш сынып оқушыларының тілдік қарым-қатынасын дамыта алады. Ал виртуалды ортада командалық тапсырмалар орындау — көшбасшылық қабілеттердің табиғи түрде қалыптасуына жол ашады.

Сонымен қатар мұғалім жасанды интеллект негізінде оқушының жеке жетістігін, мінез-құлқын, қатысу белсенділігін талдап, келесі қадамды нақты жоспарлай алады. Бұл *Soft Skills*-ті дамытудың тиімді құралдарының бірі. Интерактивті әдістер мен жасанды интеллект мүмкіндіктерін үйлестіре қолдану — заманауи білім берудің басты талабы. Олар бастауыш буын оқушыларының коммуникативтік және көшбасшылық қабілеттерін кешенді түрде дамытып, жеке тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасайды.

Мұндай тәсілдер арқылы бала:

- өз ойын еркін жеткізеді,
- басқаларды тыңдай біледі,
- топта жұмыс істейді,
- жауапкершілік пен сенімділікке үйренеді.

Soft Skills дағдылары — болашақ табысты өмірдің кепілі. Сондықтан бастауыш буында интерактивті әдістер мен жасанды интеллектті тиімді пайдалану — XXI ғасыр мектебінің басты бағыттарының бірі.

Қазіргі бастауыш білім берудің басты мақсаты — оқушының тұлғалық дамуын қамтамасыз ету, яғни өз ойын еркін жеткізе алатын, топта көшбасшылық таныта алатын және басқамен тиімді қарым-қатынас орната білетін тұлға қалыптастыру.

Бұл мақсатқа жетуде ағылшын және жапон елдерінің заманауи интерактивті әдістерін тиімді қолдану ерекше нәтиже береді.

Интерактивті әдістерді (ағылшынның CLIL, Drama, Peer Teaching және жапонның Lesson Study, Kagan, Kaizen тәсілдері) жүйелі қолдану бастауыш буында келесі нәтижелерге қол жеткізді:

1. Оқушылардың коммуникативтік белсенділігі артты;

2. Көшбасшылық пен жауапкершілік дағдылары қалыптасты;

3. Эмоциялық интеллект пен ұжымдық мәдениет дамыды;

4. Сабақтар қызықты, өмірмен байланысты, оқушыға бағытталған сипат алды.

- Балалар өзін-өзі бағалауға және жетілдіруге дағдыланды.
- Көшбасшы болуға ұмтылыс артты.
- Сабақтағы тәртіп пен өзін-өзі басқару жақсарды.

Жалпы нәтижелердің талдауы

Бағыт	Қолданылған әдістер	Күтілетін нәтижелер	Нақты байқалған нәтижелер
Коммуникативтік қабілет	CLIL, Drama, Kagan	Ойын еркін жеткізу, диалог құру	Оқушылар жұптық және топтық сөйлесуде белсенділік танытты
Көшбасшылық қабілет	Peer Teaching, Kaizen	Топты ұйымдастыру, шешім қабылдау	Әр сабақта жаңа көшбасшылар шығып, белсенділік артты
Эмоциялық интеллект	Drama, Niko Niko, Lesson Study	Өз сезімін және өзгелерді түсіну	Оқушылар бір-бірін қолдау, тыңдау мәдениетін меңгерді
Топтық ынтымақтастық	Kagan, Lesson Study	Топта өз орнын табу, бірлесіп жұмыс істеу	Топтық атмосфера нығайып, бірлескен нәтижеге ұмтылыс күшейді

Қорытынды ой: Бастауыш мектеп — тұлға дамуының бастауы. Егер осы кезеңде оқушының *Soft Skills* дағдылары — коммуникативтік, көшбасшылық, шығармашылық, жауапкершілік сияқты қасиеттері қалыптасса, ол өмір бойы табысты бола алады. Ал интерактивті әдістер мен жасанды интеллект бұл процестің қуатты серіктесіне айналуға.

Қорытындылай келе, интерактивті әдістер — білім берудің жаңаша парадигмасының негізі. Олар баланың тұлғалық әлеуетін ашуға, өмірге бейім, қарым-қатынас мәдениеті қалыптасқан, көшбасшылық қабілеті бар азамат тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Бастауыш буында *Soft Skills*-ті дамыту — тек бүгінгі емес, ел болашағының кепілі.

Әдебиеттер:

1. Қараев Ж. А. Интерактивті оқыту технологиясы және оны білім беру жүйесінде қолдану. — Алматы: Рауан, 2019.
2. Молдабекова С. Бастауыш мектеп оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін дамыту әдістері. — Астана, 2021.
3. Тұрғынбаева Б. Педагогикалық инновациялар: теория және практика. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Хайдарова Г. *Soft Skills*: тұлғалық дамудың негізі. — Нұр-Сұлтан, 2022.
5. Robbins S. P. *Developing Soft Skills in Education*. — New York: Pearson Education, 2018.
6. Гаврилова Т. Интерактивные технологии обучения в начальной школе. — Москва: Просвещение, 2020.

Балаға жағымсыз эмоцияларды жеңуге қалай көмектесуге болады

Бейнелеу терапиясы — ең танымал және кеңінен қолданылатын арттерапия түрлерінің бірі. Бейнелеу көмегімен емдеу және түрлі проблемалардың шешімін табу өте танымал болып келеді. Балаға қағазда немесе кенеп бетінде сызықтарды, нысандарды және түстерді салу көмегімен өзін, өзінің ойын, уайымын, эмоцияларын мен сезімдерін — ішкі әлемінде жасырын жатқанның бәрін білдіре алады. Бейнелеу терапиясы — тиімді және әсер ететін әдіс, ол балаға жағымсыз эмоцияларды жеңіп, жүйке — психикалық шаршауды басуға көмектеседі.

Сурет салу үшін материалдардың кең шоғыры қолданылады. Бұл түрлі бояулар: гуашь, авкарьель, акрил және басқалары; қарындаштар, көмір, жұмсақ бояу қарындаштар, балауыздан жасалған борлар — қағазда ізін қалдыруға және сурет салуға немесе таңба қалдыруға болатынның барлығы болуы мүмкін. Өзінің тиімділігіне қарамастан, бейнелеу терапиясы емдеудің жеке әдістемесі және психологиялық көмек ретінде тек жарты ғасыр бұрын ғана пайда болған. Суреттерді жасауға техникалар мен тәсілдерді таңдау талаптары. Техникалық мен тәсілдерді қарапайымдылық және тиімділік қағидаты бойынша таңдаңыз. Бала ұсынылған техникалық көмегімен сурет салған кезде қиындықтарды сезінбеуі тиіс.

Жұмыс барысында кез келген күш — жігер қызықты, ерекше, балаға ұнайтын болуы тиіс. Екінші талап. Сурет салу процесі мен оның нәтижесі де қызықты және тартымды болуы тиіс. Екі құрауыш та тең көлемде бала үшін бағалы және бұл баланың сурет салу табиғатына жауап беріп, оның ерекшелігі болып табылады. Бейнелеу техникасы көрсетілген ерекшеліктерге

ие болса, қажеттіліктерге және балалар жасындағы мүмкіндіктерге қайшы келмейді. Осы техникамен сурет салу бала үшін сондай — ақ табиғи сурет салу сияқты болады.

Көркем сурет техникалары мен тәсілдері дәстүрлі болмауы тиіс. Біріншіден, жаңа бейнелеу тәсілдері іс-әрекетке ынталандырып, назарды бағыттап, ұстап қалады. Екіншіден, баланың ерекше тәжірибе алуының маңызы бар. Тәжірибе ерекше болғандықтан, оны иеленген кезде сана — сезімді бақылау төмендеп, қорғану механизмдері әлсірей бастайды. Мұндай суретте көбірек өзін — өзі таныстыру еркіндігі, демек, ой елегінен өткізілмеген ақпарат бар. Кішкентай балалар ерекше тәсілмен — мысалы, құрғақ жапырақтар мен жіптердің көмегімен сурет салуға рахаттана кірісіп кетеді. Бейнелеу терапиясының техникалары жұқтыру. Тура түсініктен алғанда «жұқтыру» дегеніміз — «бүлдіру, ластау» дегенді білдіреді. Оны ең қанық және эмоциялы жарқын түстермен іске асыратын гуаштық немесе акварельдік суреттер болып табылады. Бояулар кенет жағдайларға бастама жасап, түрлі эмоцияларды білдіруге, жеке қобалжуларды тексеруге көмектеседі. Оларды балалар үшін қызықты нысанға айналдыруға болады: олар бояумен үңгірге кіреберісті: бүркінділермен, дақтармен, бояп, түрлі сызықтармен қалаларды, табиғат құбылыстарын, ертегідегі тіршілік иелерін сала алады; түрлі — түсті борлармен жерге салынған жеке мүсінін бояй алады. Балалар оқу оқитын жылдарда үйреніп қалған түсінікпен сурет салмайды.

Жұқтырып салуда «дұрыс — дұрыс емес», «жақсы — жаман» деген санат, эталондар жоқ. Жұқтыруды ба-

А. С. СМАИЛОВА,

педагог-психолог,
«Батыр» санаторлық бөбекжайы»
КММ,
Қарағанды қаласы

Мәтін бейнелеу терапиясын баланың ішкі әлемін зерттеудің, эмоцияларды шығарудың және жеке дамуын ынталандырудың маңызды құралы ретінде ұсынады, сондай-ақ бұл жұмыста қолдануға болатын бірқатар креативті және әсерлі техникаларды сипаттайды.

« Сөз —
тілдің жүрегі;
көркем сөз —
ойдың сәні.

ғалау критерлерінің болмауы бағалаудың өзін де алып тастайды. Процестің стандартты болмауы балаларды жеке шағын жаңалықтарға әкеледі. Көбінесе жұқтыру барысында балалар қылқаламдардан, су сорғыштан бас тартып, суретті саусақтарымен және алақандармен сала бастайды. Жұқтырулардың жаңалығы, ерекше болуы, оның үстіне табиғилық, бала табиғатын ұқсастық баланың әлеуметтік тыйым салулар мен рұқсат етпеулер туралы ұмытып кетуіне ықпал етеді.

Сия тамшысымен графика. Парақты ортасынан бүктеп, үстел үстіне қайта төсейді. Бүктелгеннің бір жағынан бояудың дақтарын — абыл — сабыл немесе нақты бейне түрінде жағып келтіреді. Бояуды бүктелген сызықтың жанынан немесе парақтың жартысының екінші жағына жағуға болады — оған түпнұсқа мен болашақ баспа — таңба біртұтас өтуіне немесе олардың арасында екі түрлі бейне сияқты айырмашылықтың болуына байланысты болады. Сосын парақ қайта бүктеліп, алақанмен нығыз тегістеледі. Бояудың симметриялы түрде парақтың екінші жартысына ізі түсіріледі. Бүктелген парақ ашылып, оған қарағанда сиямен бояудың ерекше түрі пайда болады.

Жіп графикасы. Ерекше әдемі баспа — таңбалар жіптердің көмегімен жасауға болады. Ұзындығы 30–40 см жіп бояуға батырылып, сосын парақан тыс тек ұшын ғана қалдырып, өз қалауынша парақ бетіне қойылады. Содан кейін үстінен басқа парақпен жабылып, оны қолмен басып, парақтардың арасындағы тесіктен жіпті тартады. Боялған жіпке жанасқан қағаз бетінде ерекше ісзер қалады.

Әйнек бетіне сурет салу. Балаларға әйнек ұсынбас бұрын, оның жиектерін міндетті түрде өңдеп шығу керек. Қағазға сурет салуға қарағанда, әйнек жаңа көзбен шолу әсерін, жанасу түйсіктерін береді. Бұл тәсіл қобалжудың, әлеуметтік үрей мен іс-әрекет нәтижесімен байланысты қорқыныш-

тардың («қателесуден қорқам») алдын алу және түзету үшін қолданылады. Ол «тұйық» балаларға сай келеді, өйткені белсенділікті оятады. Бір әйнекке бірлесе отырып сурет салу проблемалы жағдай сияқты балаларды байланыс орнатуға және қолдауға, қақтығыстарда әрекет ете алуды қалыптастыруға, өз ұстанымдарын сақтап қалуға немесе шегінуге, келісе білуге жетелейді.

Қоршаған кеңестіктегі заттармен сурет салу. Щеткамен сурет салу. Ол мыжылған қағаз, су сіңіргіш, тіс щеткалары, таяқшалар, коктейль түтікшілері, өшіргіштер және т. б. болуы мүмкін. Бір бейнені салу үшін зиян келтірмейтін, басқа балалардың құқықтарын кемсітпейтін, таза күйдегі типтік емес заттарды пайдаланатын балала бастамасына қашанда рұқсат етіледі. Баланың бастамасымен қоршаған заттар араластыру психолог үшін шығармашылық іс-әрекетке, бейімделу процесінің табыстылығына, өзіндік бағаның артуына, жеке идеяларды жылжытуға және сақтап қалуға араласу үшін белгі болып табылады.

Ермексазбен сурет салу. Ермексаздың көмегімен түрлі суреттерді салуға болады. Бұл көп еңбекті қажет ететін техника баладан ынталылықты және ұзақ уақыт көңіл бөлуді талап етеді. Бұл техниканы аса белсенді балаларға пайдаланған дұрыс. Бейнелеу іс — қимылы барысында жағымды эмоцияларды дамыту үшін қолайлы жағдай жасалады. Ол өзінді суретші ретінде сезініп, өз әлеуетінді сезінуге, өзіндік бағаңды өзгертуге және әлем мен қоршаған ортаның өзара қарым — қатынасын өзгертуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Балаға жағымсыз эмоцияларды жеңуге қалай көмектесуге болады «Мектепке дейінгі ұйым» баспасы. №9. Алматы 2020 ж.
2. Омарова Ш. А. Балалардың эмоциялық интеллектін дамытудың психологиялық ерекшеліктері. Нұр-Сұлтан. «Педагогика және психология орталығы». 2021 ж.

Сабақты зерттеу — білім сапасын арттырудағы инновациялық бағыт

Қазіргі қоғамның даму қарқыны білім беру жүйесінен үздіксіз жаңашылдық пен кәсіби икемділікті талап етеді. Инновация — бүгінгі мектептің табысты дамуының басты шарты. Осы жаңашылдықты жүзеге асырудың ең тиімді жолдарының бірі — Lesson Study (сабақты зерттеу) әдісі.

Lesson Study мұғалімдердің тәжірибесін ұжымдық зерттеу, талдау және жетілдіру арқылы оқыту сапасын арттыруға бағытталған инновациялық құрал болып табылады.[1] Бұл тәсіл әр мұғалімді зерттеуші, ал сабақты — дамушы үдеріс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Lesson Study тек педагогикалық тәсіл емес, ол — оқыту мәдениетін өзгертетін инновациялық құрал.

Мұғалімдер арасындағы бірлескен зерттеу мен жүйелі рефлексия мектептің сапалы даму траекториясын қалыптастырады.

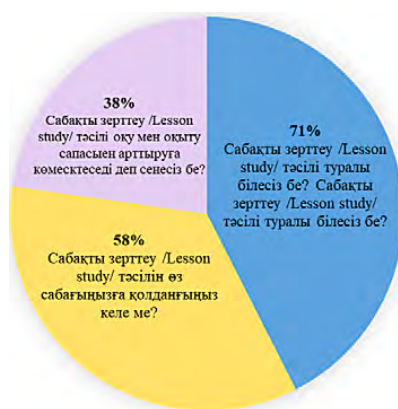
Білім беру сапасын арттыруда басқарушылық және педагогикалық инновациялар өзара тығыз байланыста болуы қажет. Осы тұрғыда біздің мектеп әкімшілігі Lesson Study тәсілін мектепшілік дамудың басым бағыты ретінде енгізді.

Өзектілігі — мектептің білім сапасын басқаруда Lesson Study тәсілін қолдану арқылы педагогтардың кәсіби өсуін қамтамасыз ету және оқушылардың оқу жетістіктерін арттырудың тиімді моделін қалыптастыру. [2]

Мектептің стратегиялық дамуы аясында бірқатар инновациялық бағыттар жүзеге асырылды. Білім сапасын басқарудағы басымдықтар төмендегідей:

- ата-аналармен тиімді ынтымақтастық орнату;
- педагогтердің пәндік құзыреттілігін жетілдіру;
- оқушылардың құндылықтарға бағытталған білім алуы үшін қолайлы орта қалыптастыру.

Осы мақсатта мектепте мұғалімдердің кәсіби қауымдастығы — «Шың» тобы құрылды. Қауымдастықтың ұйымдастыруымен түрлі коучингтер, оқыту семинарлары және шеберлік сабақтары өткізілді. Алдымен мұғалімдерден сауалнама алынып, олардың кәсіби сұраныстары мен қажеттіліктері айқындалды (сурет 1).

Сурет 1

Сауалнама нәтижелері

Мектеп тәжірибесіне енгізілген Lesson Study жобасының негізгі мақсаты — мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру, оқыту әдістемесін жетілдіру және оқушылардың білім сапасын көтеру. Мектепте 68 педагог қатысып, бастауыш пен орта буын бойынша зерттеу топтары ұйымдастырылды. Бұл топтар өз пәндік бағыттарында сабақтарды зерттеп, нақты қорытындыларға келді. (суреттер 2–5).

Сурет 2

Топтық жұмыс ұйымдастыру кезеңі

А. С. СОГОСБАЙ,

директор,

«Б.Момышұлы атындағы ЖББМ»

КММ,

Қарағанды қаласы

Мақалада заманауи білім беру жүйесіндегі Lesson Study (сабақты зерттеу) әдісінің инновациялық сипаты мен білім сапасын арттырудағы рөлі талданады. Автор мектеп әкімшілігінің басқарушылық және әдістемелік тәжірибесін негізге ала отырып, мұғалімдердің кәсіби дамуына бағытталған сабақты зерттеу үдерісінің тиімділігін ашады. Lesson Study тәсілінің педагогикалық мәдениетті дамытудағы, оқушылардың оқу жетістіктерін арттырудағы және мектепшілік инновациялық ортаны қалыптастырудағы маңыздылығы талданады.

Сурет 3 Сурет 4

Lesson Study сабағынан Мұғалімдердің бірлескен кейін рефлексия кезеңі жоспарлау сәті

Сурет 5

Оқушылардың зерттеу тапсырмаларына қазығушылығы

Әрбір зерттеу тобы Lesson Study циклін толық орындап, зерттеу сабақтарының нәтижесін талдау арқылы мұғалімдердің кәсіби өсуіне нақты үлес қосты. Бұл үдеріс мұғалімдердің оқыту тәжірибесін ғылыми тұрғыдан зерттеуіне және оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруға бағытталды.

Мектеп әкімшілігі тарапынан жобаны ұйымдастыру, әдістемелік көмек көрсету және нәтижелерін талдау жұмыстары жүйелі түрде жүргізілді. Бұл мұғалімдердің кәсіби ынтымақтастығын күшейтіп, зерттеу мәдениетін қалыптастырды.

Бұл бастама Lesson Study жобасының тиімді іске асуына негіз болды. Себебі мұғалімдердің кәсіби сұранысын нақты анықтау олардың дамуына бағытталған нақты қадам жасауға мүмкіндік берді. Мектепшілік тәжірибе алмасу сабақтары мұғалімдердің өзара үйрену мәдениетін қалыптастырды.

Lesson Study үдерісі мектептің әдістемелік жүйесін жандандырып, мұғалімдердің кәсіби дамуына нақты серпін берді. [3]

Жоба нәтижесінде төмендегідей айтарлықтай жетістіктер байқалды:

- мұғалімдердің сабақтағы белсенді әдіс-тәсілдерді қолдану деңгейі 40%-ға артты;
- оқушылардың пәнге қызығушылығы мен белсенділігі айтарлықтай жоғарылады (диаграмма 1–2);
- сабақ жоспарлау мен талдау дағдылары жүйеленді;
- мұғалімдер арасында кәсіби ынтымақтастық мәдениеті қалыптасты;
- мектептің білім сапасы жыл сайын тұрақты өсім көрсетті (диаграмма 3).

Lesson Study тек педагогикалық құрал емес, ол — мектеп мәдениетін қалыптастырушы фактор. [4] Мұғалімдер арасында «бірлесе даму» қағидасы орнығып, зерттеу мәдениеті мен кәсіби рефлексия дағдысы жетілді.

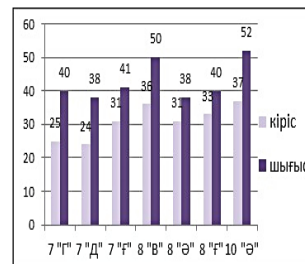
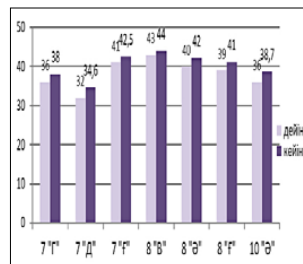
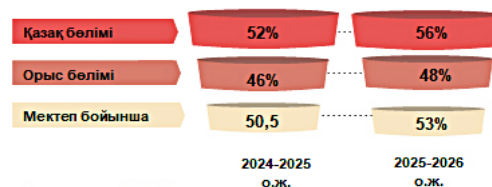

диаграмма 1 диаграмма 2

2023–2024 оқу жылы 2024–2025 оқу жылы

2025-2026 оқу жылының білім сапасының көрсеткіші

Барлық оқушы – 1714, 70 сынып;
Қазақ бөлімі – 992, 47 сынып;
Орыс бөлімі – 551, 23 сынып.

Диаграмма 3

Осы аталған құзыреттіліктерді дамыту және Lesson Study үдерісін жетілдіру мақсатында мектеп ұжымы облыстық және қалалық деңгейдегі серіктестік іс-шараларға белсенді қатысты.

Атап айтқанда, Нұрмақов атындағы дарынды балаларға арналған мектеп мұғалімдерімен серіктестікте «Lesson Study — оқыту мен оқуды тиімді іске асырудың ынтымақтастық жүйесі» тақырыбында шеберлік сыныбы өткізілді.

Сондай-ақ, Назарбаев Зияткерлік мектебімен тәжірибе алмасу мақсатында «Құндылықтарға бағдарлай отырып білім беру» семинары ұйымдастырылды.

Мектепшілік деңгейде де тәжірибелік семинарлар жүйелі өткізілді:

- семинар-практикум «Сабақта қолданылатын белсенді әдіс-тәсілдер»;
- коучинг «Оқу мақсатына сай сабақты тиімді жоспарлау»;
- әдістемелік тренинг «Зерттеу сабақтарында деңгейлік тапсырмалар беру жолдары»;
- коучинг «Сабақта қалыптастырушы бағалауды тиімді ұйымдастыру»;
- шеберлік сынып «Оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуда қолданылатын жұмыс түрлері»;

- практикалық семинар «Зерттеу сабағын бақылауда деректерді жинап саралау жолдары».

Оқу жылының соңында әр зерттеу тобы Lesson Study циклдарының нәтижелерін аналитикалық талдау арқылы қорытындылап, әдістемелік кеңесте талқылады.

Талқылау барысында сабақты зерттеу кезеңдеріндегі қиындықтар мен жетістіктер сараланып, келесі зерттеу кезеңдеріне бағыттар белгіленді.

Әр зерттеу тобы жыл соңында өз жұмысының нәтижесін **аналитикалық есеп** түрінде ұсынды.

Жүргізілген SWOT-талдау нәтижелері педагогикалық ұжымның кәсіби даму бағытында бірқатар артықшылықтар мен жетілдіруді қажет ететін тұстарды айқындады. [5]

Күшті жақтар ретінде мұғалімдердің өзара ынтымақтастығы, әдістемелік бірліктің сақталуы және жүйелі рефлексияның қалыптасуы анықталды. Бұл факторлар мектеп ұжымында Lesson Study үдерісін енгізу үшін қолайлы кәсіби орта қалыптасқанын көрсетеді.

Мүмкіндіктер қатарында зерттеу мәдениетін нығайту және озық педагогикалық тәжірибені тарату әлеуеті ерекше аталды. Бұл бағыттар мұғалімдердің кәсіби дамуын жаңа деңгейге көтеріп, мектепшілік білім сапасын басқарудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, **әлсіз жақтар** ретінде уақыт тапшылығы мен әдістемелік дайындықтың жеткіліксіздігі айқындалды. Ал **қауіптер** қатарына қатысушылар мотивациясының төмендеуі мен жобаға қатысушылар тұрақсыздығы енгізілді. Бұл мәселелер Lesson Study үдерісін жүйелі және тұрақты жүзеге асыруда назар аударуды талап етеді. [6]

SWOT-талдау нәтижелеріне сүйене отырып, келесі ұсынымдар әзірленді:

1. **Lesson Study үдерісін әр пән бірлестігі шеңберінде жүйелі түрде енгізу.**

2. Бұл тәсіл пән мұғалімдері арасында кәсіби диалог пен тәжірибе алмасуды күшейтеді.

3. **Мұғалімдердің кәсіби қауымдастықтарын (PLG, PLC форматында) дамыту.**

4. Қауымдастықтар педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы мен инновациялық тәжірибе қалыптастыруына жағдай жасайды.

5. **Сабақтарды бірлесе жоспарлау және рефлексия жүргізу мәдениетін қалыптастыру.**

6. Бірлескен жоспарлау оқу процесінің тиімділігін арттырып, оқушылардың оқу жетістіктеріне оң әсер етеді.

7. **Lesson Study нәтижелерін мектепшілік әдістемелік кеңестерде талқылап, үздік тәжірибені тарату.**

8. Бұл тәжірибелер педагогикалық қоғамдастықта кәсіби білім алмасу жүйесін нығайтады.

9. **Мұғалімдердің зерттеу жұмыстарын мотивациялық және моральдық тұрғыдан қолдау.**

10. Мұғалім еңбегін мойындау олардың зерттеу белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

11. **Цифрлық Lesson Study платформаларын пайдалану.**

12. Бұл уақыт тапшылығын азайтып, зерттеу нәтижелерін тиімді құжаттауға және бөлісуге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, SWOT-талдау нәтижелері Lesson Study үдерісін жүйелі енгізудің педагогтардың зерттеу және талдау дағдыларын жетілдіруге, кәсіби рефлексия мәдениетін нығайтуға зор ықпал ететінін көрсетті. Мектеп әкімшілігі үшін мұндай жүйелі жұмыс білім сапасын басқарудың тиімді және тұрақты моделіне айналып отыр.

Сабақты зерттеу — мектептің инновациялық дамуының басты тетігі. Бұл әдіс оқыту мен оқудың сапасын арттыруға, мұғалімдердің кәсіби әлеуетін көтеруге және мектепшілік мәдениетті жетілдіруге мүмкіндік береді.

Lesson Study тәжірибесі педагогтарды зерттеуші, ойшыл және жаңашыл тұлға ретінде қалыптастырады. [7]

Осы бағыттағы жұмыстарды жүйелі жүргізу білім сапасын басқарудағы стратегиялық артықшылық болып табылады. Болашақта Lesson Study тәжірибесін мектептің барлық буындарында кеңейту және пәндік қауымдастықтармен интеграциялау — білім сапасын жаңа деңгейге көтерудің маңызды қадамы болмақ.

Әдебиеттер:

1. «Lesson Study» нұсқаулығы. — Астана: Педагогикалық шеберлік орталығы, 2018.
2. Басшылыққа арналған әдістемелік құрал. — Екінші басылым. — Астана: ПШО, 2017.
3. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені мектеп тәжірибесінде қолдану. — Алматы: НЗМ ДББҰ, 2016.
4. Мұхамбетжанова С. Т., Абишева Г. Заманауи білім беру үрдісіндегі инновациялық тәсілдер. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Хамзина Ш. Б. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамытудағы сабақты зерттеу әдісінің тиімділігі. // «Білім берудегі инновациялар» ғылыми журналы, №4 (42), 2022.
6. Lesson Study ынтымақтастық педагогикалық тәсіл. (2022). Ұстаз Әлемі газетінің 2-ші саны. ШҚО Білім басқармасы, Өскемен қаласы. [Газет мақаласы].
7. Interschool research work on «Lesson Study». (2024, March 1). West Kazakhstan Innovative and Technological University. [Университеттің ресми сайты]
8. Ustazova A. K. (2020). Lesson Study зерттеу жұмысының мұғалім құзыреттілігін арттырудағы тиімді жақтары. Ustaz Tilegi. [Қазақша педагогикалық онлайн ресурсы]
9. Wikipedia contributors. (2025, September). Lesson study. In Wikipedia. Retrieved November 13, 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Lesson_study.

Жасушалық инженерия: білім берудегі инновациялық бағыт

Г. З. СУЛТАНБЕКОВА,

биология пәні мұғалімі,
«Ш.Батталова атындағы тірек
мектебі (РО)» КММ,
Шет ауданы

Бұл мақала заманауи білім беру жүйесіндегі жаратылыстану-математикалық бағыттың өзектілігін қарастырады және 10-сынып оқушыларына арналған «Жасушалық инженерия» қолданбалы курсының маңыздылығын негіздейді. Мақалада жасушалық инженерияның (Cellular Engineering) іргелі теориялық негіздері, соның ішінде *in vitro* жасушалық культуралардың рөлі, генетикалық және жасушалық инженерияның аражігі жан-жақты талқыланады. Сондай-ақ, мақалада пәнаралық интеграцияның (математикалық модельдеу, биоинформатика, нанотехнология) осы саладағы рөлі және биоэтикалық мәселелер (клондау, гендік терапиядағы теңсіздік) қарастырылған.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі ғылыми-техникалық прогрестің заманауи талаптарына сай үнемі жаңарып отырады. 2025 жыл — еліміздегі жаратылыстану-математикалық бағыттағы білім беру сапасын арттыруға ерекше көңіл бөлінетін кезең. Осы тұрғыда, биология пәнінің тереңдетілген курстарының бірі — «Жасушалық инженерия» қолданбалы курсының маңызы ерекше. Бұл курс 10-сынып оқушыларына арналған және олардың болашақ биомедицина, биотехнология, және фармацевтика салаларындағы мамандар болып қалыптасуына негіз қалайды.

Жасушалық инженерия — тірі организмдердің негізгі құрылымдық және функционалдық бірлігі болып табылатын жасушаларды мақсатты түрде өзгерту, басқару және пайдалану әдістерін зерттейтін ғылым мен технологияның шекаралық саласы. Бұл бағыт тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар математикалық модельдеу, биоинформатика және нанотехнология сияқты іргелес ғылымдармен интеграцияны талап етеді.

1 Жасушалық инженерияның теориялық негіздері

Жасушалық инженерияның басты мақсаты — тірі жасушаның қасиеттерін адам мүддесі үшін өзгерту, яғни жасушаларға жаңа функциялар беру немесе олардың бұрынғы қасиеттерін күшейту. Бұл бағыт XX ғасырдың ортасында тіндік және жасушалық культураларды өсіру әдістерінің жетілуінен кейін қарқынды дами бастады.

1.1. Жасушалық культуралардың маңызы (In Vitro)

Жасушалық инженерияның іргетасы — бұл жасушаларды организмнен тыс, яғни *in vitro* жағдайында өсіру және көбейту технологиясы. Бұл әдіс жасушалардың өмір сүруін, бөлінуін және дифферен-

циациясын бақылайтын ортаны (қоректік орта, температура, pH деңгейі) барынша қалыпты жағдайға келтіруді талап етеді.

- **Алғашқы культуралар (Primary cultures):** Тікелей тіндерден алынған жасушалар.
- **Жасушалық линиялар (Cell lines):** Бірнеше рет бөліну қабілетін сақтаған және ұзақ уақыт бойы өсіруге болатын жасушалар.
- **Гибридомалар (Hybridomas):** Екі түрлі жасушаны біріктіру арқылы алынған жаңа жасуша типі. Мысалы, миелома (қатерлі ісік) жасушалары мен лимфоциттерді қосу арқылы моноклоналды антитенелер өндіретін гибридомалар алу. Бұл әдістер вирустардың әсерін зерттеу, дәрілік заттардың токсикалығын тексеру және адамның ауру тудыратын гендерін зерттеу үшін өте маңызды.

1.2. Жасушалық инженерия және генетикалық инженерия

Бұл екі ұғым жиі шатастырылады, бірақ олардың арасында айырмашылық бар.

- **Генетикалық инженерия** — бұл ДНК-ны тікелей өзгерту, гендерді алып тастау, қосу немесе ауыстыру арқылы организмнің генетикалық кодын өзгертуге бағытталған.
- **Жасушалық инженерия** — бұл жасушаның өзін (оның ішінде генетикалық материалы да кіреді) манипуляциялау, мысалы, екі жасушаны біріктіру, оның бөлінуін басқару немесе жаңа тін құру үшін оны матрицаға орналастыру. Жасушалық инженерия генетикалық инженерияның әдістерін жиі қолданады, бірақ оның аясы кеңірек.

2 Жасушалық инженерияның негізгі әдістері мен құралдары

Оқушыларға арналған курс бағдарламасында атап көрсетілгендей, бұл саладағы негізгі технологиялар келесідей:

2.1. Жасушаларды клондау (Cloning)

Клондау — генетикалық жағынан бірдей жеке организмдерді немесе жасу-

шаларды алу процесі. Жасушалық деңгейде клондау жасушалық линияларды құру үшін маңызды. Мысалы, терапевтік клондау (репродуктивті клондаудан айырмашылығы) адамның эмбриональды стемм жасушаларын алуға бағытталған. Бұл жасушалар пациенттің генетикалық материалына сәйкес келетін тіндерді немесе органдарды өсіру үшін қолданылады.

2.2. Трансгенез (Transgenesis) және генетикалық өзгеріс

Трансгенез — бұл бір организмнен алынған генді басқа организмнің жасушаларының геномына енгізу процесі. Жасушалық инженерияда бұл әдіс, мысалы, ағзаға қажетті ақуызды (мысалы, инсулин) өндіру үшін жануар немесе өсімдік жасушаларын «бағдарламалау» мақсатында қолданылады. Бұл дәрілік препараттарды биологиялық жолмен өндірудің негізі.

2.3. Геномдық редакциялау (CRISPR-Cas9): жаңа дәуірдің құралы

Соңғы онжылдықтағы ең үлкен жетістік — CRISPR-Cas9 жүйесі. Бұл «молекулалық қайшы» деп аталатын технология, ол ғалымдарға ДНҚ-ның нақты бөлігін кесіп алып, оны қажетті генмен алмастыруға мүмкіндік береді. Жасушалық инженерияда бұл жүйе келесі мақсаттарда қолданылады:

- **Аурудың модельдерін құру:** Адам жасушаларында нақты аурулардың генетикалық негізін зерттеу.
- **Гендік терапия:** Ақаулы гендерді түзету арқылы тұқым қуалайтын ауруларды емдеу.

CRISPR-ді қолдану арқылы алынған генетикалық өзгертілген жасушалар *in vitro* жағдайында көбейтіліп, кейін науқастың денесіне қайта енгізіледі.

3 Жасушалық инженерияның қолданылу аясы

Жасушалық инженерияның жетістіктері медицина, ауыл шаруашылығы және өнеркәсіптік биотехнология салаларын түбегейлі өзгертуде.

3.1. Регенеративті медицина және стемм жасушалары

Регенеративті медицинаның басты міндеті — зақымдалған немесе жоғалған тіндер мен органдарды қалпына келтіру. Бұл жерде стемм жасушаларының (діңгек жасушалар) рөлі ерекше.

- **Стемм жасушалары:** Бұл жасушалардың екі негізгі қасиеті бар: шексіз дерлік өздігінен жаңару және басқа мамандандырылған жасушаларға (жүрек, нерв, бұлшықет) дифференциациялану қабілеті.
- **Түрлері:** Эмбриональды стемм жасушалары (ЭСЖ), ересектердің стемм жасушалары (мысалы, сүйек кемігіндегі), және индуцирленген плюрипотентті стемм жасушалары (ИПСЖ), соңғысы — ересек жасушаны генетикалық бағдарламалау арқылы эмбриональды жасушаға ұқсас күйге қайтару.
- **Қолданылуы:**

о **Жасушалық терапия:** Мысалы, лейкемияны емдеудегі сүйек кемігін трансплантациялау.

о **Тіндік инженерия:** Жасушаларды арнайы матрицаларға орналастыру арқылы жаңа тері, сүйек немесе тіпті қарапайым органдарды *in vitro* немесе *in vivo* жағдайында өсіру. Бұл әдіс трансплантация үшін донорлық органдардың тапшылығы мәселесін шешуге бағытталған.

3.2. Фармацевтика және биопрепараттар өндірісі

Жасушалық инженерия арқылы алынған жасушалық линиялар қымбат және күрделі биопрепараттарды (ақуыздар, антиденелер, гормондар) өндіруде қолданылады.

- **Моноклоналды антиденелер:** Жасушалық инженерияның маңызды өнімі. Олар гибридома технологиясы арқылы өндіріліп, онкологиялық ауруларды және аутоиммундық ауруларды нысаналы емдеуде қолданылады.
- **Вакциналар өндірісі:** Кейбір вакциналар (мысалы, полиомиелит) арнайы жасушалық культураларда өсірілген вирустар негізінде дайындалады. Жасушалық инженерия бұл процестерді қауіпсіз және тиімді етуге мүмкіндік береді.

3.3. Ауыл шаруашылығындағы трансгенез

Өсімдік жасушаларының инженериясы ауыл шаруашылығына төңкеріс әкелді. Трансгендік өсімдіктерді (ГМО) алу арқылы:

- **Зиянкестерге төзімділік** (мысалы, Bt-жүгері).
- **Құрғақшылық пен суыққа төзімділік** қасиеттері күшейтіледі.
- **Қоректік құндылығы жоғары** өнімдер (мысалы, А дәрумені мол «Алтын күріш») алынады.

Бұл әдіс Қазақстанның аграрлық секторы үшін аса маңызды, себебі ауыл шаруашылығындағы өнімділікті арттыруға зор әлеует береді.

4 Ғылымдар аралық интеграция: жасушалық инженерия — интегративті ғылым

10-сыныпқа арналған вариативті курс бағдарламасының негізгі ерекшелігі — биологияны басқа жара-тылыстану пәндерімен ұштастыру.

4.1. Математикалық модельдеу және жасушалық кинетика

Жасушалық инженерия — бұл тек биологиялық эксперименттер ғана емес, сонымен қатар сандық талдау. Математика келесі процестерді сипаттау үшін қажет:

- **Жасушалардың өсу кинетикасы:** Жасушалық культурадағы популяцияның экспоненциалды өсуін сипаттайтын логистикалық және басқа модельдер.
- **Биореакторларды жобалау:** Жасушалардың тығыздығын, қоректік заттардың концентрациясын және өнім шығымын есептеу.

- **Генетикалық алгоритмдер:** Генетикалық өзгерістердің ықтималдығын және олардың популяцияға таралуын болжау.

Математикалық білім оқушыларға биологиялық процестерді тек сипаттап қана қоймай, оларды болжауға және басқаруға мүмкіндік береді.

4.2. Биоинформатика және геномдық деректерді талдау

Заманауи жасушалық инженерия үлкен деректер көлемімен жұмыс істейді. Биоинформатика — бұл биологиялық деректерді (геном, транскриптом, протеом деректері) жинау, сақтау, талдау және түсіндіру үшін қолданылатын компьютерлік ғылым.

- **Рөлі:** CRISPR-Cas9 нысанасын таңдау, мутацияларды анықтау, жасушалық линиялардың сапасын бақылау және жасушаішілік метаболикалық жолдарды модельдеу.

4.3. Нанотехнология және жасушалық деңгейдегі жеткізу

Нанотехнология жасушалық инженерияға дәрілік заттарды немесе генетикалық материалды (мысалы, ДНК, РНК) жасушаның ішіне дәл және тиімді жеткізу құралдарын ұсынады.

- **Нанобөлшектер:** Нанобөлшектерді пайдалану арқылы дәрілік заттар тек ауруға шалдыққан жасушаларға ғана бағытталып, бүкіл ағзаға жанама әсерін азайтуға болады (мысалы, қатерлі ісік терапиясында).

5 Биоэтика және қоғамдық пікірталас

Жасушалық инженерияның жылдам дамуы этикалық, құқықтық және әлеуметтік мәселелерді туындатады. Бұл мәселелерді 10-сынып оқушыларының талқылауы олардың азаматтық және ғылыми жауапкершілігін қалыптастырады.

5.1. Этикалық даулар

- **Адамның клондалуы:** Репродуктивті клондауға қатысты моральдық және діни қарсылықтар.
- **Эмбриональды стемм жасушалары:** Оларды алу үшін адам эмбриондарын пайдалану мәселесі. ИПСЖ-ның (индуцирленген плюрипотентті стемм жасушалары) ашылуы бұл этикалық қысымды ішінара жеңілдетті.
- **Герминальды линияны редакциялау:** Ұрпаққа берілетін генетикалық өзгерістерді енгізу. Бұл технология емдеуден гөрі адам түрінің эволюциясын өзгертуге әкелуі мүмкін деген қорқыныш тудырады.

5.2. Әлеуметтік және құқықтық мәселелер

- **Қолжетімділік және әлеуметтік теңсіздік:** Жасушалық терапия әдістерінің қымбаттығы олардың тек бай адамдарға ғана қолжетімді болуына әкеліп, «генетикалық теңсіздікке» жол ашуы мүмкін.

- **Қауіпсіздік және реттеу:** Жаңа терапиялық әдістердің ұзақ мерзімді қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қатаң ғылыми және құқықтық реттеу қажет.

Оқушыларға бұл мәселелерді қарастыру арқылы олардың ғылымға деген сыни көзқарасы қалыптасып, олар биоэтикалық қағидаларға сүйенген болашақ ғалымдар болып өседі.

6 Қазақстандағы биотехнологияның болашағы және курстың маңызы

Қазақстан 2025 жылы инновациялық экономика құру жолында. Биотехнология және биомедицина салалары мемлекеттік басымдыққа ие. Осы мақсатта, жоғары білікті мамандарды дайындау ерте жастан басталуы керек.

10-сыныпқа арналған «Жасушалық инженерия» қолданбалы курсының маңызы:

1. **Ұлттық кадрларды дайындау:** Курс оқушылардың Қазақстанның ғылыми орталықтарында (мысалы, Ұлттық Биотехнология орталығы, Назарбаев Университетінің Медицина мектебі) болашақ зерттеушілер болуына ынталандырады.

2. **Ғылымның практикалық маңызын түсіндіру:** Теориялық биологиялық білімді нақты қолданбалы мәселелерді шешуге (ауруларды емдеу, өнімділікті арттыру) бағыттау.

3. **Халықаралық стандарттарға жету:** Оқушыларды әлемдік деңгейдегі зерттеу бағыттарымен (CRISPR, стемм жасушалары) таныстыру.

Бұл курс оқушыларға жасушалық инженерияны «болашақтың ғылымы» ретінде қарастыруға мүмкіндік береді, мұнда адам денсаулығын жақсарту және қоршаған орта мәселелерін шешу үшін жасушалардың әлеуетін толығымен ашуға болады.

Қорытынды

Жасушалық инженерия — тек биологиялық феномендерді зерттеп қана қоймай, оларды өзгерту және басқару арқылы адамзаттың қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған қуатты құрал. Қазақстандық мектептердегі 10-сынып оқушыларына арналған бұл қолданбалы курс олардың ғылыми көкжиегін кеңейтеді, пәнаралық білімдерін тереңдетеді және болашақ ғылыми элитаның қалыптасуына негіз болады.

Бұл саланы дамытуда қауіпсіздік пен биоэтиканы сақтау аса маңызды. Жасушалық инженерия адамзаттың денсаулығын жақсартуға және жаңа биотехнологиялық дәуірге өтуге мүмкіндік беретін ең перспективалы және жауапкершілігі жоғары ғылымдардың бірі болып қала береді.

Мотивация учащихся как фактор повышения качества образования

Р. С. ТУРКОВА,

учитель начальных классов,
КГУ «Гимназия №97», г. Караганда

Мотивация к обучению в школе — это одно из основных условий реализации учебного процесса. Она не только содействует развитию интеллекта, но и способствует совершенствованию личности ребёнка. Формирование мотивации у учеников является на сегодняшний день одной из важных проблем современной школы. Все мы учителя начальной школы стремимся к тому, чтобы наши ученики хорошо учились, с желанием шли в школу. Не секрет, что и родители в этом тоже заинтересованы. Но иногда от коллег можно услышать: «не хочет учиться», «на уроках не слышит учителя», «не выполняет работу на уроке». И в своих классах такие ученики встречаются. И тогда начинаешь задумываться. Что я делаю не так? Как сделать так, чтобы все дети занимались с интересом? Что может помочь в развитии мотивации к обучению? И, прежде чем заняться этой проблемой, надо понять, что такое мотивация. Слово «мотив» (от лат.) означает «двигаю». В психологии термин «мотив» означает осознанное побуждение человека к деятельности. С другой стороны, мотив — это осознанная потребность. Следовательно, мотивация — это комплекс обстоятельств, которые побуждают человека к действию, адресованному на удовлетворение его собственных потребностей. Поэтому перед нами встала задача по формированию положительной мотивации к учебной деятельности. И хочется остановиться на тех аспектах, которые помогут повысить осознанную потребность школьников к обучению.

С чего начинается каждый урок? С приёмов актуализации учебного процесса. Никто не станет отрицать, что основой качественного формирования новых знаний является этап актуализации. Что значит «актуализировать»? Это значит «освежить» имеющиеся в прошлом знания и способы деятельности, подготовить класс к успешному выполнению главной учебной задачи. И здесь на помощь учителю приходят такие приёмы, как игры — стартеры, мозговой штурм, кластер и др. Так, на уроке русского языка изучению темы «Глагол» предшествует задание — стартер «Команды».

Учитель говорит детям:

— Руки!

— Ноги!

— Голова! Почему вы ничего не делаете?

Дети: Потому что мы не знаем, что делать.

Учитель: А какие слова я не сказала? Как вы думаете, о чем мы сегодня будем говорить?

Так мы выходим на слова, обозначающие действие предмета, т.е. глагол.

А на уроке литературного чтения применяем стартер «Интервью». Сажаем ребёнка на стул и учитель обращается к классу:

— Господа журналисты, наш гость (к примеру, Аль-Фараби). Представьтесь, из какого вы издания и задайте интересующий вас вопрос нашему гостю. Затем гость отмечает самый интересный вопрос и этого ученика ждёт поощрительный приз либо бонус к оценке.

Особое внимание надо уделять цели урока. Правильно поставленная цель урока — это половина успеха. Необходимо ставить чёткие, достижимые цели, и, конечно, важно, чтобы эти цели ставили перед собой сами ученики. Это поможет ученикам понять, чего они могут достичь, и как это связано с их интересами и будущими целями.

На каждом уроке должен соблюдаться главный принцип дидактики: от простого к сложному. Начинать надо с простых понятий и постепенно переходить к более сложным. Это позволит ученикам уверенно осваивать материал и избегать чувства перегруженности. Так, изучению темы «Куб и параллелепипед» предшествует практическая работа по сбору объёмной фигуры из зубочисток и пластилина, а, как известно, все дети конструкторы и любят лепить. На втором уроке дети свободно рассказывали о свойствах пространственной фигуры и могли это продемонстрировать на своём кубе.

Обязательно на каждом уроке должен соблюдаться принцип: связь с реальной жизнью. Учитель должен показать, как сложные темы применимы в реальной жизни. Необходимо решать задачи и выполнять задания практической направленности. Это может повысить интерес учеников и показать ценность изучаемого материала. Очень часто сами придумываем такие задания. Например, во время акции по сбору макулатуры решали такую задачу. Ученики 3 «б» класса

« Ана тілін
ұмытқан
адам өз халқының
өткенінен де,
болашағынан да
қол үзеді.

Ғабит Мүсірепов

собрали 840 кг макулатуры. Подсчитайте, сколько деревьев сохранят третьеклассники, если 60 кг макулатуры сохраняет от вырубки одно взрослое дерево.

Разнообразные формы работы (визуальные, практические, аудиовизуальные) поможет всем ученикам лучше усвоить материал. Здесь на помощь приходят интерактивные игры, опыты, просмотр видео, практические занятия, прослушивание аудиозаписей. Особенно, детям нравятся игры на сайте Wordwall. А выбор отвечающего с помощью случайного колеса, случайного поля часто применяем на уроках познания мира, естествознания. На таком уроке скучающих никогда не бывает.

Побуждаем учеников анализировать, синтезировать и оценивать информацию, для чего применяем приёмы критического мышления. В начальной школе это стратегия «Ключи мудреца», «Карусель», «Инсёрт» и др.

Особенно, ученикам нравятся ключи мудреца, которые способны «открыть» навыки аналитического, критического и креативного мышления учащихся. Ключ «Новый дизайн» помогает старым вещам обрести новую, вторую жизнь, а ключ «Нелепость» расширяет возмож-

ности детского воображения и творчества. Безусловно, на уроке необходима и психологическая поддержка учащихся. Все педагоги немного психологи. Создаём атмосферу, где учащиеся могут задавать вопросы и не будут бояться ошибаться. Только так мы научим детей говорить. И здесь приёмы критического мышления выполняют эту задачу при правильной организации работы.

Поскольку мы работаем с учениками начальной школы, а это дети, у которых игра занимает не последнее место, то нужно применять активные методы обучения. Используем активные методы, такие как групповые обсуждения, проекты, кейс-метод и практические задания. Это поможет ученикам активнее вовлекаться в процесс обучения, скучающих не будет. Например, на уроке математики была предложена нестандартная ситуация и ученикам надо было найти выход из неё (кейс-метод). У вас есть 200 тг. Вам надо купить хлеб за 130 тенге. А у кассира нет сдачи. Как выйти из сложившейся ситуации? Дети предлагают разные варианты, пока не найдётся вариант с разменом денег. А на другом уроке математики используем приём «Рукопожатие». Это работа в паре. Три раза жмём друг другу руку и выкидываем пальцы. Кто 5, кто 4. Кто быстрее выкрикнет значение произведения, тот и выиграл. Радости и задорного смеха минут на 5. А сколько будет решено примеров на повторение таблицы умножения. Подключите две руки и можно умножать в пределах 100.

На уроке русского языка в 3 классе требуется умение строить предложения и даже небольшие тексты из 5–6 предложений. А в наше время дети мало читают и словарный запас скудный. И здесь для тренировок применяем такой приём, как «Сюжетостроение». В группе всем даём небольшой листок. Задание: нарисуйте любой предмет. Передайте его по кругу на 1 человека, и напишите про чужой предмет предложение. Снова передаём и, прочитав предложение, продолжаем расс-

каз. И так до тех пор, пока лист не вернётся хозяину. Потом зачитываем в группе, выбираем самый интересный вариант и зачитываем на класс. Лучший рассказ получает звезду. Здесь уже оценивается работа не одного человека, а всей группы.

На каждом этапе урока нужно отмечать достижения учащихся. А тут на помощь учителю и ученику приходит формативное и критериальное оценивание через само- и взаимооценивание, а также оценивание учителя. Ребёнок должен видеть свой рост, это помогает утвердиться в своих глазах, и в глазах одноклассников. Так, на уроке познания мира групповая работа оценивалась другими группами по определенным критериям. После этого каждая группа отмечала тех учащихся, которые проявили себя в работе. Хочется отметить, что именно в такой работе слабых учеников тоже отмечают одноклассники. Создаётся ситуация успеха, что также мотивирует учащихся.

Для каждого ученика, неважно, он отличник или троечник, важна поддержка одноклассников. Стимулируем сотрудничество между учениками. Групповая и парная работа (постоянного и сменного состава) могут улучшить понимание материала и создать чувство общности. Так, на уроке литературного чтения применяем метод «Обложка книги» для работы в группах. Сканируем обложку книги и раздаём каждой группе. Готовятся ответы на вопросы: Кто главные герои? Жанр произведения? О чем произведение? Какое настроение? После этого дети читают текст и идёт обсуждение на предмет совпадения их предположения и того, что прочитали. Интересная стратегия «Ключевые слова». Каждая группа выписывает 10 ключевых слов из этого текста. Зачитывают. Потом из списка выбирают только 5 ключевых слов. Зачитывают. Потом 3 слова. И потом 1 слово. По окончании каждая группа объясняет, почему это слово стало для них ключевым. Работу с этим словом можно продолжить. Либо составляют синквейн, либо ищут в толковом словаре лексическое значение. И т.д.

*Тіл — әр халықтың кешегі
жүріп өткен жолын, бүгінге жалғасқан
ғұмырының ертеңге апарар мүддесін
бейнелеуші, яғни бар тарихының
куәгері, деректі көзі.*

С. Аманжолов

Внедряя эти стратегии, учителя могут помочь всем ученикам почувствовать уверенность в своих силах при изучении сложных тем. А это в свою очередь, повысит успеваемость, а, следовательно, у учеников появится желание учиться и познавать новое. Обучаем учеников навыкам саморегуляции, чтобы они могли управлять своим временем и усилиями.

Такой подход по формированию мотивации положительно сказывается на успеваемости и качестве знаний моих учащихся. Сравнили успеваемость учащихся на конец 2 класса с итогами 1 полугодия 3 класса. Результаты радуют.

	2 класс		1 полугодие 3 класса		%прироста
	усп	кач	усп	кач	
математика	100 %	79 %	100 %	85 %	6 %
русский язык	100 %	71 %	100 %	76 %	5 %
литер чтение	100 %	81 %	100 %	87 %	6 %
естествознание	100 %	69 %	100 %	76 %	7 %

Заметен прирост качества знаний по всем представленным предметам.

Итак, подведём итоги выше сказанному. Мотивацию учения необходимо формировать, развивать, стимулировать. Но от учителя требуется системная работа в этом направлении, использования наиболее приемлемых методов и приёмов, форм познавательной деятельности и творческого подхода. И важно помнить, что с правильными стратегиями и подходами можно создать стимулирующую и мотивирующую учебную среду для всех.

Литература:

1. Акулина Н. Н. Влияние общего интеллекта и мотивации на успешность усвоения знаний // Ананьевские чтения — СПб: Питер; 2015. — 496 с.
2. Занков А. В., Зверев М. В. Индивидуальные варианты развития младшего школьника. — М: Педагогика, 2013. — 176.
3. Эльконин Д. Б. Психология развития // Д. Б. Эльконин: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. М., 2011.

Практико-ориентированный подход в обучении профессиональному английскому языку студентов технических специальностей

А. В. БЕЙНИКОВА,
преподаватель английского
языка,
КГКП «Карагандинский
агротехнический колледж»

Введение: Современный рынок труда предъявляет высокие требования к выпускникам образовательных учреждений, особенно в области практической подготовки и способности применять полученные знания в реальных производственных ситуациях. В этом контексте одним из эффективных путей подготовки квалифицированных специалистов является внедрение практико-ориентированного подхода в образовательный процесс.

Методика: Реализация практико-ориентированного подхода является одним из путей решения этой проблемы. Он направлен на приближение задач организации образования к потребностям практики и жизни и позволяет создавать условия для целенаправленного формирования конкурентоспособности будущих рабочих и служащих.

Согласно практико-ориентированному методу обучения образовательный процесс следует строить на основе единства компонентов содержания — базовых и профессиональных компетенций; приобретения новых знаний и формирования практического опыта их использования при решении жизненно важных задач и проблем.

Процесс обучения происходит в искусственной языковой среде, а иностранный язык рассматривается как востребованная дисциплина. В обучении языку студенты часто не видят, где можно использовать полученные знания. Необходимо не только заинтересовать студентов иностранным языком, но и преподнести им его изучение как профессионально значимый предмет. При решении этой задачи важную

роль играет интеграция со специальными дисциплинами — это дисциплина «Профессиональный английский язык». Принцип практико-ориентированной направленности в обучении в таком случае приобретает огромное значение.

Цель курса данной дисциплины: сформировать необходимую базу знаний английского профессионального (технического) языка по профессии, опираясь на знания базового английского языка; развивать базовую компетенцию, такую как «Применять профессиональную лексику в сфере профессиональной деятельности».

Задачи на примере специальности ТОРА:

- Изучение необходимой терминологии по специальности «Техническое обслуживание, ремонт и эксплуатация автомобильного транспорта», способствующей развитию и восприятию речи.
- Развитие речевых навыков, достаточных для реализации коммуникативных функций на уровне, позволяющем полноценно осуществлять круг рабочих обязанностей и профессиональное общение в деловой среде.
- Развитие основных видов речевой деятельности (чтения, письма, аудирования, говорения).

Ожидаемые результаты:

По завершению данного модуля студент:

- 1) Владеет терминологией английского языка для общения в сфере своей профессиональной деятельности.
- 2) Владеет техникой перевода (со словарем) профессионально-ориентированных текстов.

3) Ведет профессиональную диалогическую речь на английском языке.

Для достижения поставленных целей и ожидаемых результатов в помощь преподавателю приходит практико-ориентированное обучение.

Практическое применение: Традиционно огромная роль отводится чтению и переводу текстов профессиональной направленности, для проверки понимания прочитанного текста используются различные формы контроля: тестовая проверка, заполнение таблиц, передача содержания на родном и иностранном языках, ответы на вопросы по содержанию прочитанного и другие.

Проводится обучение на основе практических заданий, лексика которых связана с будущей специальностью студентов, их профессиональной деятельностью. Студентам предлагаются упражнения на подбор определений к новой лексике профессионального цикла; закончить предложения словами или словосочетаниями; образовать отсутствующие части речи самостоятельно; подобрать синонимы/антонимы, решить кроссворды.

Примеры практико-ориентированных заданий на применение.

Профессиональной терминологии в жизненной ситуации «Almost every driver gets a flat someday (tire repair)»:

1 задание

Answer:

- 1 When is it necessary to change a tire?
- 2 What tools are needed to change a tire?

Vocabulary:

Block	Блокировать
lug wrench	гаечный ключ
tire	шина
crank	заводить
loosen	ослабить
lug nut	гайка
spare	запасной
lug bolt	болт с проушиной
lower	ниже
tighten	затягивать
hubcap	колпак

2 задание

Match the words (1–5) with the definitions (A–E)

- 1_lug nut
- 2_spare
- 3_lug bolt
- 4_lower
- 5_tighten

A an extra tire kept for emergencies

B to turn something so that it moves closer to another object

C a metal cap used to attach a wheel to a car

D a metal bar that a wheel sits on

E to bring something down

3 задание

Read the tire changing guide

1. Take out the spare, the lug wrench, and the jack.

2 Set the parking brake and, if possible, block the other tires.

3 Remove the hubcap, if one is present.

4 Loosen the lug nuts. (Note: Do not remove them).

5 Crank the jack to jack up the car enough to remove the tire.

6 Remove the lug nuts.

7 Pull the wheel off the lug bolts.

8 Put on the spare.

9 Replace the lug nuts on the lug bolts and tighten them slightly.

10 Lower the car.

11 Tighten the lug nuts completely.

4 задание

Read the tire changing guide. Then, mark the following statements as true (T) or false (F).

- 1 _ A tire cannot be changed without a hubcap.
- 2 _ The wheel rests upon the lug bolts.
- 3 _ Lug nuts should be removed before a car is jacked up.

5 задание

Fill in the blanks with the correct words and phrases from the word bank.

- 1 John used the to take off the hubcap.
- 2 To lift the car, the jack.
- 3 A is made of rubber.
- 4 the lug nuts before you jack up the car.
- 5 the tires so the car won't roll.

block, lug wrench, tire, crank, loosen

С целью тренировки языкового и речевого материала используем такие условно-речевые упражнения, как составление диалога по образцу; постановка реплик диалога в правильном порядке; дополнение таблицы информацией из текста; описание обязанностей сотрудника по предложенному плану. Также предлагается составить диалоги по изучаемой теме, например «Transmission», «At the auto service».

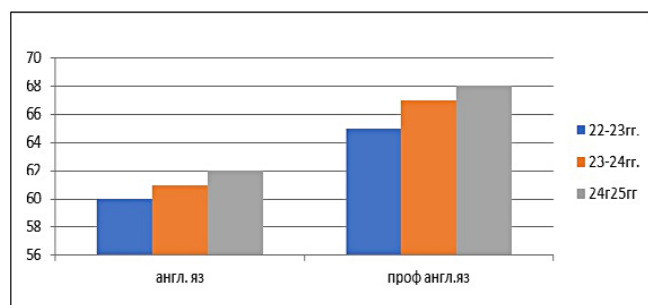
С целью развития и совершенствования умений письма студенты составляют инструкции по применению, инструкции по ремонту, заполняют карты регистрации в автосервисе, таможенную декларацию.

Смоделировать профессиональную деятельность на занятиях помогает использование деловых игр, с помощью которых можно воссоздать условную языко-

вую среду, а также просмотр видеоматериала профессиональной или практической направленности. Видео формирует лингвистические способности, помогает создавать ситуации общения, и служит средством получения информации о будущей профессиональной деятельности и инновационных технологиях, связанных с их будущей профессией.

При этом формируются необходимые компетенции будущих специалистов, способность осуществлять эффективную коммуникацию, принимать самостоятельные решения, уметь работать в команде, быть полезным членом коллектива.

Выводы и рекомендации: Проведя мониторинг посредством сравнительного анализа показателей качества знаний по дисциплинам «английский язык» и «профессиональный английский язык» за три года, из диаграммы видим, что результаты выше по «Профессиональному английскому языку», где основной методикой преподавания является практико-ориентированное обучение.

Среди студентов 2 курса было запущено анкетирование, было выявлено, что 80% студентов больше интересуют практико-ориентированные задания, связанные с их профессией, и только лишь 20% предпочли традиционные, теоретико-ориентированные задания.

Несмотря на высокую эффективность, практико-ориентированное обучение сталкивается с рядом трудностей:

Недостаток ресурсов: ограниченность специализированных материалов, техники, дидактических пособий.

Нехватка времени и подготовки педагогов: преподавателям необходимо обладать компетенциями как в области лингвистики, так и профессиональной спецификации.

Сложности интеграции с другими дисциплинами: трудности в синхронизации теории и практики.

Необходимость постоянного обновления курса: изменения в профессиональных стандартах требуют регулярной актуализации содержания.

Решение данных проблем требует системного подхода: повышения квалификации преподавателей, разработки методических комплексов, цифровых ресурсов, междисциплинарного взаимодействия.

Заключение: Применение практико-ориентированного подхода в обучении профессиональному английскому языку способствует формированию не только языковых, но и коммуникативных, личностных и профессиональных компетенций, необходимых современному специалисту. Это позволяет студентам быть более подготовленными к требованиям реального производственного процесса и способствует их успешной адаптации на рынке труда.

Литература:

1. Богин Г. И., Солопова Е. А. Теория и методика профессионально ориентированного обучения иностранному языку. — М.: Флинта, 2014. — 240 с.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. — М.: АРКТИ, 2004. — 336 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования. — Высшее образование сегодня, № 5, с. 34–42.
4. Колесникова И. А., Долгова Т. И. Профессионально-ориентированное обучение английскому языку студентов технических специальностей — М.: Юрайт, 2019. — 175 с.
5. Кулигина С. А. Практико-ориентированное обучение в СПО: понятие, особенности, условия реализации. // Профессиональное образование в России и за рубежом. — № 1 (41), 2022. — С. 41–45.
6. Майер А. А. Интеграция дисциплин в системе СПО: межпредметные связи и компетентностный подход. // Среднее профессиональное образование. — № 8, 2020. — С. 25–29.
7. Пассов Е. И. Коммуникативная методика обучения иностранному языку: Учебное пособие. — М.: Просвещение, 2010. — 254 с.
8. Чекалюк С. В. Интерактивные методы обучения в профессиональной подготовке студентов. — СПб.: Лань, 2016. — 192 с.

Өндірістік оқытуда асинхронды қозғалтқышты тікелей қосу сұлбасын меңгертудің тәсілдері

Асинхронды қозғалтқыштар электр энергиясын өндіру, тарату және тұтыну салаларында кеңінен қолданылатын негізгі электр машиналарының бірі. Олардың сенімділігі, құрылымдық қарапайымдылығы және технологиялық процестердің әртүрлі салаларында пайдалануға икемділігі, қозғалтқыштың бұл түрін өнеркәсіптік жабдықтардың ажырамас бөлігіне айналдырды. Осыған байланысты асинхронды қозғалтқыштарды тікелей іске қосу сұлбаларын дұрыс жинау, тексеру және іске қосу дағдыларын меңгеру болашақ электромеханик мамандарының кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі болып саналады.

Қазіргі таңда техникалық және кәсіптік білім беру жүйесі еңбек нарығының сұранысына сай мамандарды даярлауды қамтамасыз етуі қажет. Бұл оқу процесін жетілдіруді, оқыту әдістерін жаңартуды және тәжірибеге бағытталған жаңа тәсілдерді кеңінен енгізуді талап етеді. Осы мақсатта электротехникалық бағыттағы мамандықтардың 2–3 курс студенттеріне арналған «Асинхронды қозғалтқышты тікелей іске қосу сұлбаларын құрастыру» атты әдістемелік нұсқаулық әзірленді. Бұл құрал студенттердің электр тізбектерін талдау, жинақтау және іске қосу бойынша кәсіби дағдыларын жетілдіруге бағытталған.

Өндірістік оқыту тәжірибесі көрсеткендей, асинхронды қозғалтқыштың тікелей іске қосу сұлбасын жинау кезінде студенттер жиі бірқатар қателіктерге жол береді. Нәтижесінде сұлба дұрыс жұмыс істемейді, қозғалтқыш іске қосылмайды немесе қорғаныс элементтері дұрыс әрекет етпейді. Мұндай жағдайлар оқу процесінде теория мен практиканың арасындағы алшақтықты және техникалық ойлаудың жеткілікті дамымауын көрсетеді.

1. Теориялық білімнің үстірт меңгерілуі. Көптеген студенттер электр тізбегінің жұмыс принципін толық түсінбей тұрып, сұлбаны механикалық түрде жинауға тырысады. Бұл жағдайда олар әр элементтің атқаратын функциясын және олардың өзара әрекеттесуін ескермейді. Мысалы: студент жылу релесінің тізбекке қандай мақсатта қосылатынын білмей, оны тікелей

күштік тізбегіне немесе басқару тізбегіне қате жалғайды. Шешімі: тақырыпқа кіріспе кезінде сұлбаның функционалдық блоктарын (қоректендіру, басқару, қорғаныс) бөлек талдап, олардың арасындағы логикалық байланысты түсіндіру; визуалды модельдер мен бейнероликтерді қолдану.

2. Электрлік сұлбалардағы шартты графикалық және әріптік-сандық белгілерді дұрыс түсінбеу. Кейбір студенттер электр сұлбасындағы шартты белгілерді шатастырып, контактордың, түйіспенің немесе релелік элементтердің графикалық бейнелерін ажырата алмайды. Нәтижесі: басқару тізбегіндегі тұйық және ашық түйіспелердің орындарын ауыстыру, түйіспелердің бір-бірімен дұрыс байланыспауына әкеледі. Шешімі: сұлбаны жинау алдында шартты графикалық және әріптік-сандық белгілерді оқыту және интерактивті платформаларды (Wordwall, LearningApps) пайдаланып техникалық диктант, сәйкестендіру тапсырмалары арқылы білімді бекіту.

3. Нұсқаулықты толық оқып шықпау және асығыстық. Практикалық сабақтар кезінде кей студенттер нұсқаулықтағы алгоритмді толық оқымай, тәжірибені тез аяқтауға тырысады. Нәтижесінде сұлбаның бір бөлігі ескерусіз қалып, тізбек тұйықталмайды немесе қате жиналады. Шешімі: әрбір практикалық жұмыстың алдында оқытушы студенттерге қысқаша нұсқаулық өткізіп, онда сұлбаны жинау реттілігі көрсетіліп, қауіпсіздік ережелері қайталануы тиіс.

4. Электр тізбегіндегі өзара байланыстарды түсінбеу. Көптеген студенттер басқару және күштік тізбектердің арасындағы айырмашылықты нақты түсінбей, оларды бір жүйе ретінде қабылдайды. Мұндай түсінбеушілік нәтижесінде күштік элементтер басқару тізбегіне қате қосылады, бұл қорғаныс құрылғыларының дұрыс жұмыс істемеуіне және сұлбаның жалпы логикасының бұзылуына әкеледі. Шешімі: оқу процесінде басқару және күштік тізбектерді бөлек талдау, кейін оларды бір интеграцияланған сұлбаға біріктіру.

5. Практикалық дағдының жеткіліксіздігі. Екінші және үшінші курс басында студенттер қолмен жұмыс істеу дағдысын, монтаждау техникасын және аспаппен жұмыс

Л. К. БЕЛЕКБАЕВА,

«Қазақмыс» корпорациясының
Политехникалық колледжі» ЖМ

Аннотация: Бұл мақалада «Асинхронды қозғалтқышты тікелей қосу сұлбаларын құрастыру» атты көмекші оқу құралының мазмұны мен оны оқу процесінде қолдану тәжірибесі сипатталады. Нұсқаулықтың мақсаты — студенттердің электр тізбектерін жинақтау, тексеру және талдау бойынша кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру және оларды өндірістік жағдайларға барынша жақындатылған тәжірибелік тапсырмалар арқылы дамыту. Әдістемелік құрал «қарапайымнан күрделіге» қағида-ты бойынша құрылған және асинхронды қозғалтқыштарды тікелей қосу сұлбаларының төрт түрін қамтиды. Материалда студенттердің жиі жіберетін қателіктері, олардың себептері мен шешу жолдары талданған. «Қазақмыс» корпорациясының Политехникалық колледжінде жүргізілген апробация нәтижелері әдістемелік құралдың тиімділігін дәлелдеді: студенттердің практикалық дағдылары мен оқу мотивациясы артты, ал сұлбаны қателіксіз жинау үлесі едәуір көбейді. Бұл әдістемелік әзірлеме техникалық және кәсіптік білім беру саласында тәжірибеге бағытталған оқытудың тиімді үлгісі болып табылады.

істеуді жеткілікті меңгермеген. Бұл жағдай өткізгіштердің дұрыс жалғанбауына, түйіспелердің нашар қысылуына немесе қысқа тұйықталуға әкеледі. Шешімі: алдын ала жаттығу жұмыстары (қалқаншада элементтерді жалғау, қысқыштармен жұмыс істеу), бейне-нұсқаулар және жаттығу стендтерін пайдалану қажет.

6. Қауіпсіздік ережелерін елемей. Кейбір студенттер қорғаныс құралдарын қолданбауы немесе тексеріссіз кернеу беріп көруі мүмкін. Бұл тек оқу нәтижесіне емес, өмір қауіпсіздігіне де әсер етеді. Шешімі: сабақ басталмас бұрын қауіпсіздік техникасы бойынша тест өткізу; әр студенттің жеке жауапкершілігін бақылау парағы арқылы бекіту.

Әдістемелік құралды дайындау барысында отандық және шетелдік тәжірибе зерттелді. Германия, АҚШ және Оңтүстік Кореяның техникалық білім беру жүйелеріндегі дуалды оқыту элементтері мен WorldSkills International стандарттарына негізделген құзыреттілік тәсілдері талданды. Бұл елдерде теория мен практиканы біріктіру, модульдік оқыту, симуляциялық тренажерларды пайдалану және нақты өндірістік жағдайларды модельдеу тәжірибесі кеңінен қолданылады.

Аталған мәселелер мен оқыту тәжірибесі көрсеткендей, студенттер «Асинхронды қозғалтқышты тікелей іске қосу сұлбаларын құрастыру» тақырыбын меңгеру барысында электрлік сұлбаларды талдау, элементтер арасындағы өзара байланыстарды анықтау және олардың жұмыс принциптерін түсінуде едәуір қиындықтарға тап болады. Осы жағдай оқу процесін жүйелеуге және оны практикамен ұштастыруға мүмкіндік беретін әдістемелік құрал әзірлеу қажеттілігін айқындады.

Бұл құралдың негізгі мақсаты — студенттердің электро-механикалық жабдықтарды басқару және іске қосу сұлбаларын жинақтау, тексеру және талдау бойынша практикалық дағдыларын қалыптастыру. Әдістемелік құралды құрастыру барысында заманауи педагогикалық тәсілдер мен өндірістік оқытудың озық тәжірибелері пайдаланылды.

Көмекші құрал студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған және нақты оқу міндеттерін шешуге көмектеседі. Оның мақсаты — студенттердің электр тізбектерін құрастыру, басқару және іске қосу кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып, өздігінен жұмыс істеу қабілеттерін дамыту.

Әдістемелік құралдың міндеттері:

- электр тізбектерінің құрылымы мен жұмыс принципін түсіну;
- электр тізбектерін дұрыс жинақтау алгоритмін меңгеру;
- басқару және күштік тізбектердің жұмыс принциптерін түсіну;
- басқару және күштік тізбектерді жинақтау дағдыларын дамыту;
- сұлба элементтерінің функцияларын ажырата білу;
- өндірістік ортада кездесетін қателіктерді анықтау және түзету;
- қауіпсіздік мәдениетін және өзіндік бақылау дағдыларын қалыптастыру;
- техникалық ойлау мен дербестікті дамыту;
- цифрлық платформалар арқылы білім нәтижелерін диагностикалау.

«Асинхронды қозғалтқышты тікелей іске қосу сұлбаларын құрастыру» көмекші оқу құралы, төрт жұмыс түрін

қамтиды: тікелей қосылатын асинхронды қозғалтқыштың сұлбасын құрастыру; жылу релесі бар тікелей қосылатын асинхронды қозғалтқыштың сұлбасын құрастыру; сигналды шамдары бар тікелей қосылатын асинхронды қозғалтқыштың сұлбасын құрастыру; жылу релесі мен сигналды шамдары бар тікелей қосылатын асинхронды қозғалтқыштың сұлбасын құрастыру.

Әдістемелік құралдың құрылымы «қарапайымнан күрделіге» қағидатына негізделген. Бірінші кезеңде студенттер тікелей қосу сұлбасының негізгі элементтерімен, олардың функцияларымен және асинхронды қозғалтқышты тікелей іске қосудың принциптік және монтаждық сұлбаларымен танысады. Кейінгі кезеңдерде жылу релесі, сигнал шамдары бар және толықтырылған басқару элементтері бар күрделі сұлбалармен жұмыс істейді, сұлбаны реттілікпен жинақтап, қосылу дұрыстығы тексеріледі. Бұдан соң мультиметр арқылы өлшеу жүргізіліп, қозғалтқыштың сынақтық іске қосылуы орындалады. Әрбір келесі жұмыс алдыңғы тақырыпта меңгерілген білім мен дағдыларға сүйенеді, осылайша студенттер сұлбаның жұмыс принципін кезең-кезеңімен тереңірек түсініп, оны тәжірибеде қолдануды үйренеді.

Сабақтар негізінен практикалық және зертханалық жұмыстар түрінде өткізіледі, бұл студенттерге теориялық білімдерін нақты тәжірибемен бекітуге мүмкіндік береді. Оқыту процесінде көрсетілімді-нұсқаулық сабақтар ерекше орын алады: оқытушы сұлбаны жинау ретін, қауіпсіздік шараларын және орындалу алгоритмін түсіндіреді. Сонымен қатар, өзіндік бақылау және жұптық, топтық жұмыс түрлері енгізіліп, студенттердің жауапкершілігін, өзара көмек көрсету және пікір алмасу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Білім нәтижелері студенттің қауіпсіздік ережелерін сақтауына, принциптік сұлба бойынша электр тізбегін дұрыс жинай алуына, қателіктерді анықтау және түзету қабілетіне, сондай-ақ әрбір элементтің қызметі мен жұмыс принципін түсіну деңгейіне байланысты бағаланады. Бағалау жүйесі WorldSkills International стандарттарының «Электромонтаж» құзыреттілігіне сәйкес жүргізіледі. Оқу жетістіктерін анықтау үшін бақылау парақтары, тест тапсырмалары, практикалық жұмыстар мен жобалық тапсырмалар қолданылады.

Оқыту процесінде модульдік оқыту, жобалық тәсіл, проблемалық жағдайларды шешу, коучинг және рефлексия сияқты заманауи педагогикалық технологиялар қолданылды. Модульдік тәсіл әр модульдің белгілі бір кәсіби дағдыны қалыптастыруға бағытталуын қамтамасыз етеді. Проблемалық оқыту студенттерді өндірістік жағдайда кездесетін нақты мәселелерді шешуге үйретеді (мысалы, қозғалтқыштың іске қосылмау себебін анықтау). Жобалық әдіс өз сұлбасын әзірлеу мен қорғау арқылы шығармашылық ойлауды дамытады. Коучинг пен рефлексия әдістері студенттің өз жетістіктерін талдауына және өзін-өзі жетілдіру бағыттарын анықтауына мүмкіндік береді.

Материалды біртіндеп күрделенетін логикалық модульдерге бөлу арқылы проблемалық және модульдік оқыту жүзеге асырылады. Сонымен қатар өндірістік жағдайларға барынша жақындатылған тәжірибелік-бағдарлы тәсіл қолданылады. Оқу процесінде сызбалар, плакаттар, бейнематериалдар және демонстрациялар сияқты визуализация құралдарының маңызы зор. Өзіндік бағалау мен

рефлексия элементтері кеңінен енгізілген: студенттер өз жетістіктерін және жіберілген қателерін талдап, цифрлық платформалар (YouTube, LearningApps, Wordwall, Wizer. me және Interacty. me) арқылы бағалайды.

Білімді бекіту мақсатында тестілер, интерактивті тапсырмалар қолданылады. Бұл құралдар студенттерге оқу материалын қайталап, білім деңгейін тексеруге және электр сұлбаларымен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар әр студенттің жеке қарқынымен және қабілетіне сәйкес жұмыс істеуіне жағдай жасап, оқуға деген қызығушылық пен уәждемені арттырады.

«Асинхронды қозғалтқышты тікелей іске қосу сұлбаларын құрастыру» көмекші оқу құралында әрбір практикалық жұмыстың соңында QR-кодтар берілген. Бұл QR-кодтар арқылы студенттер YouTube платформасында орналастырылған қысқаша демонстрациялық бейнероликтерді қарап, қозғалтқыштың іске қосылу сұлбаларының жұмыс принципін визуалды түрде меңгере алады. LearningApps және Wordwall платформалары білімді бекіту және тексеру мақсатында тестілік, сәйкестендіру және интерактивті тапсырмаларды орындау үшін пайдаланылады. Ал Wizer. me және Interacty. me платформалары арқылы студенттер өзіндік бағалау, кері байланыс және интерактивті жұмыс парақтарын орындау мүмкіндігіне ие болып, өз нәтижелерін талдап, оқу траекториясын жеке дара жоспарлай алады.

Цифрлық технологияларды осылайша кіріктіру студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, олардың техникалық және ақпараттық құзыреттіліктерін арттырады.

Аталған көмекші оқу құралы 2022–2025 оқу жылдары аралығында «Қазақмыс» корпорациясының Политехникалық колледжінде апробациядан өткізілді. Экспериментке 07130700 «Электромеханикалық жабдықтарды техникалық пайдалану, жөндеу және қызмет көрсету» мамандығы бойынша білім алатын студенттер қатысты: 2022–2023 оқу жылы — ТЭ-21–9к тобы (21 студент); 2023–2024 оқу жылы — ТЭ-21–9к және ТЭ-22–9к топтары (барлығы 35 студент); 2024–2025 оқу жылы — ТЭ-22–9к және ТЭ-23–9к топтары (барлығы 29 студент).

Апробация кезінде келесі диагностика әдістері қолданылды: теориялық білім бойынша кіріс және қорытынды тестілеу; асинхронды қозғалтқышты тікелей қосу схемасын жинау бойынша практикалық жұмыс; оқытушының бақылауы және студенттердің өзін-өзі бағалауы; жеке жетістік парақтарын талдау; WorldSkills стандарттарының «Электромонтаж» құзыреттілігі бойынша бағалау критерийлерін қолдану.

1 кесте. Апробация нәтижелері

Оқу жылы	Топ	Студенттер саны	Теория бойынша орташа балл (100-ден)	Практика бойынша орташа балл (100-ден)	Сұлбаны қатесіз жинаған студенттердің үлесі, %	Мотивация деңгейі (сауалнама бойынша) %
2021–2022	ТЭ-20–9к	20	59	62	40	60
2022–2023	ТЭ-21–9к	21	62	68	59	64
2023–2024	ТЭ-21–9к, ТЭ-22–9к	35	68	76	68	78
2024–2025	ТЭ-22–9к, ТЭ-23–9к	29	75	84	81	89

Апробация ТЭ-20–9к тобының студенттерімен салыстырғанда оң динамиканы көрсетті, оларды оқыту кезінде бұл оқу құралы пайдаланылмады.

Схеманы қатесіз жинаған студенттердің үлесі 40%-дан 81%-ға дейін өсті, ал мотивация деңгейі 60%-дан 84%-ға дейін өсті. Сондай-ақ студенттердің пәнге қызығушылығы мен өз жұмысына деген сенімділігі айтарлықтай артқаны байқалды және тапсырманы орындау уақыты қысқарып, қауіпсіздік талаптарын бұзу жағдайлары екі есеге азайды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жаңа әдістеме студенттердің дербестігін, жауапкершілігін, сыни және техникалық ойлау қабілеттерін айтарлықтай арттырады. Өзіндік бағалау мен цифрлық кері байланыс элементтерін енгізу студенттердің оқыту процесіне қызығушылығын арттырып, белсенді қатысуына ықпал етті.

Әдістемелік әзірлемеді оқу жетістіктерін әділ бағалау мақсатында нақты бағалау критерийлері ұсынылған. Бұл критерийлер теориялық білім, практикалық дағдылар, сұлбаны жинақтау дәлдігі, қауіпсіздік ережелерін сақтау және өзіндік бағалау нәтижелерін ескеріп, оқу нәтижелерін кешенді анықтауға мүмкіндік береді.

Оқытушылар тарапынан алынған пікірлерге сәйкес, әдістемелік құрал оқу үдерісінің тиімділігін арттырумен қатар, бағалау жүйесін нақтылау мен объективтендіруге мүмкіндік берді. Критерийлік бағалау мен цифрлық мониторинг жүйесінің енгізілуі оқу нәтижелерін сапалы қадағалауға жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, «Асинхронды қозғалтқышты тікелей іске қосу сұлбаларын құрастыру» әдістемелік әзірлемесі кәсіби оқытудың сапасын арттыруға бағытталған тиімді құрал болып табылады. Ол теорияны, практиканы және цифрлық технологияларды ұштастырып, болашақ мамандардың құзыреттіліктерін кешенді түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Асинхронды қозғалтқыштардың өндірістің барлық салаларында кең қолданылуы бұл әдістемелік жұмыстың өзектілігін арттырып, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында қолдануға лайық етеді.

Әдебиеттер:

1. М. Ж. Исаханов, Электр жетегі. — Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2013.
2. Ж. Жәнібеков, Б. Дурманов, Б. Тобжанова, Электромонтер. — Астана: Фолиант, 2010. — 408 б.
3. М. М. Кацман Лабораторные работы по электрическим машинам и электрическому приводу: учебное пособие для учреждений среднего профессионального образования. — 9-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2016. — 256 с.
4. В. Т. Медведев, О. Е. Кондратьева, А. В. Каралюнец; под ред. Медведева В. Т., Копбосынова М. А. Энергетикадағы еңбекті қорғау: орта кәсіптік білім саласының студенттері үшін. — М., 2017. — 426 б.
5. Москаленко В. В. Электрический привод. — М.: Академия, 2007.
6. Нестеренко В. М., Мысьянов А. М. Электрлік монтаждау жұмыстарының технологиясы: орта кәсіби білім беру мекемелеріне арналған оқулық. — 13-басылым. — М.: Академия, 2016. — 592 б.
7. Спецификация стандартов WorldSkills. Компетенция 18 — Электромонтаж. — WorldSkills International, 2023.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі идеяларын химия және биология сабақтарында жүзеге асыру жолдары

И. А. КАЙЫРБЕКОВА,
«Қарағанды көлік-технологиялық
колледжі» КМҚК

Бұл мақалада химия және биология сабақтарында «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі құндылықтарын сабақ үрдісінде жүзеге асырудың жалпы әдістемелік ұсыныстары, тиімді жолдары ұсынылған.

Кіріспе: Біздің қоғамның маңызды міндеттерінің бірі-өске-лең ұрпақты тәрбиелеу, оны ел тағдыры мен оның қауіпсіздігі үшін жауапкершілікті қабылдауға жан-жақты дайындау. Тәрбие — ұрпақты жоғары идеалдарға жетелейтін сапалы білім берудің негізі. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің басты міндеті — тек білім беріп, дағдыны қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар елжанды, адал, жауапкершілігі және адамгершілігі мол азаматты тәрбиелеу. Қоғамның мызғымас тірегі, отаншыл, білімді және жасампаз ұрпақ тәрбиелеу, әділеттіліктің, адамгершіліктің, жауапкершілік пен еңбексүйгіштіктің айқын бейнесі болатын адал азамат қалыптастыру — «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының түпкі мақсаты болып табылады.

Қазіргі қоғамға тек терең біліммен қаруланған ғана емес, сонымен қатар жоғары жауапкершілікке ие, адамгершілік ұстанымдары берік адал азаматтар қажет. Себебі, білім мен парасаттылық моральдық-этикалық қағидалармен, атап айтқанда адалдық пен әділеттілікпен ұштаспаса, оның әлеуетті пайдасынан гөрі келтіретін зияны басым болуы ықтимал. Осыған байланысты, ел болашағын қалыптастыратын тұлға ең алдымен адал азамат ретінде, содан кейін кәсіби маман ретінде тәрбиеленуі тиіс.

Білім беру жүйесінің болашағы — жастардың қолында. Ал жастарды адалдыққа және кәсіби шеберлікке баулу — бүгінгі колледж оқытушылары мен ата-аналардың ортақ жауапкершілігі. Жас ұрпақ өз мамандығын сүйіп, адал еңбек етсе, еліміздің болашағы жарқын болатыны анық.

Білім — қоғам дамуының негізгі тірегі. Ал сапалы білім беру процесінің мақсаты — адал, білімді әрі кәсіби маман қалыптастыру.

Осыған байланысты, білім беру саласы тек кәсіби дағдыларды қалыптастырумен ғана шектелмей, жеке тұлғаның моральдық тұрғыдан жетілуіне де жағдай жасауы қажет.

Мақсаты: химия және биология сабақтарында «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі құндылықтарын сіңірген ұрпақты тәрбиелеу жолдары бойынша оқытушының жұмыс тәжірибесімен бөлісе отырып, химия және биология пән оқытушыларына әдістемелік ұсыныс беру.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі құндылықтары химия және биология сабақтарында қалыптастыру кезінде студенттерге тек білім беру мен дағдыны қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар елжанды, адал, жауапкершілігі жоғары, адамгершілігі мол азаматты тәрбиелеуге болатыны анық.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі құндылықтарын қалыптастыратын әдістер:

- оқытушының үлгісі: оқытушының өзі ғылыми шындықты ұстанып, әділ бағалап, ашық әрі шынайы қарым-қатынас жасай отырып, адалдықтың үлгісі болуы керек;
- ойындар мен тренингтер: студенттер арасында сенімділік пен шыншылдықты дамытуға арналған жағдаяттық тапсырмалар мен рөлдік ойындар;
- интеграцияланған сабақтар: «Адалдық сағаты» сияқты тәрбие бағытындағы сабақтарды пәнмен байланыстыра отырып өткізу;

- олимпиадалар мен жобаларда әділдік: ғылыми жұмыстар мен конкурстарда студенттерге адал еңбекпен жетістікке жету маңызды екенін түсіндіру.

Әдістеме: «Адал азамат» ұғымын химия және биология пәндерінде сабақ мазмұнына тиімді түрде енгізу — студенттерді тек ғылыми біліммен қаруландырып ғана қоймай, оларды адамгершілікке, жауапкершілікке және шынайылыққа тәрбиелеудің маңызды тәсілі болып табылады. Бұл құндылықтарды төмендегідей жолдармен, әдістермен интеграциялауға болады:

- Сабақ мақсаттарына адамгершілік құндылықтарды кірістіру, яғни тәрбиелік мақсатта жазу, мысалы: тәжірибе барысында адал жұмыс істеудің маңызын ұғыну.
- Лабораториялық және практикалық жұмыстарда «адал әрекет ету» ұстанымын қалыптастыру, ғылыми адалдыққа баулу, мысалы: «Тәжірибе нәтижесін өзіңіз алған нақты дерекке сүйеніп, бұрмалаусыз жазыңыз. Адал химик — әрдайым шындықты жазады». «Егер ғалымдар тәжірибе нәтижесін қолдан өзгертіп жіберсе, не болады? Ол ғылымға, қоғамға қалай әсер етеді?».
- Студенттерге адалдықтың тек адамгершілік қасиет емес, қоғамдық қауіпсіздік кепілі екенін түсіндіру, мысалы: зертханалық қауіпсіздік ережелерін сақтау — адал мамандықтың белгісі; қауіпті заттарды дұрыс таңбалау мен сақтау — өзге адамдар алдындағы жауапкершілік.

«Адал азамат» құндылықтарын химия пәнінде жүзеге асыру — студентті тек формулалар мен реакцияларды жаттаушы емес, өз ісіне жауапты, шындықты қадірлейтін тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған тиімді құрал.

«Адал азамат» ұстанымын биология пәніне енгізу — студенттердің ғылыми ойлау қабілетін дамыта отырып, адамгершілік, жауапкершілік, экологиялық сана мен биоэтикалық құндылықтарды қалыптастырудың тамаша тәсілі. Биология — тіршілік туралы ғылым, ал тіршілікке адал, саналы қарау тұлғаның ішкі мәдениетін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

- Сабақ мақсаттарына адамгершілік-этикалық құндылықтарды кірістіру, мысалы: өз денсаулығына адал, жауапты қарым-қатынастың маңызын түсіну.
- Экологиялық адалдықты қалыптастыру;
- Ғылыми әдіс пен тәжірибелерде адалдықты ұстану;
- Денсаулыққа жауапкершілік — өз-өзіне адал болу.

«Адал азамат» құндылықтарын биология сабағында енгізу — студентті ғылымды шындыққа сүйеніп үйренуге, тірі табиғат пен қоғамға әділ әрі жауапты қарым-қатынас жасауға үйретудің тиімді жолы.

Практикалық қолдану: Химия және биология пәндерінде әлеуметтік мәселерді интеграциялау кезінде студенттердің ғылыми сауаттылығы әлеуметтік мәсе-

лелерді талқылауға түйісуі арқылы артады, сонымен қоса олар ғылым мен қоғам арасындағы байланысты түсіне бастайды. Студенттерге тек білім ғана бермей, сонымен қатар әлеуметтік бейімделу процесінде оны қолдана білу қабілетін дамыту қажет. Қазіргі қоғамда адамның өзін емес, оның даму процесін басқару қажет екендігі айқын болды. Студенттердің білім сапасын арттыру, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру және олардың жеке құзыреттерін жоғарлату үшін аудио-визуалды және мультимедиялық құралдарды пайдалана отырып, интерактивті оқытуды түбегейлі байланыстыру қажет. Сондықтан заманауи оқытушы өз жұмысында әртүрлі форматтағы көрнекі, ақпараттық және мазмұнды оқу материалдарын жасауға мүмкіндік беретін мультимедиялық технологияларды белсенді қолдана отырып, өз студенттері үшін ақпараттық-білім беру ортасын құруға тырысады, сол себепті бұл технологиялық және цифрлық дағдыларды насихаттаудың бір жолы. Сыни және шығармашылық ойлауға; өздігінен білім алуға, технологиялық және цифрлық дағдыларды насихаттау мақсатында, мемлекеттік білім беру саясатының қазіргі тенденцияларына және білім беру ұйымының қажеттіліктеріне сәйкес «Органикалық химия» интербелсенді плакатын жасап, күнделікті сабақта қолданудамын. «Органикалық химия» интербелсенді плакаты органикалық қосылыстардың жеке кластары бойынша теориялық және зертханалық тәжірибелері қамтылған. Практикалық бөлімнен, білім алушылардың білімін тексеру мақсатында әр тақырып бойынша жұмыс дәптерінен, сондай-ақ студенттердің алған білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін қалыптастыру мақсатында жаратылыстану-ғылыми функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға арналған тапсырмалары да берілген, себебі бүгінде қоғам жаңаларын игергісі келетін және игере алатын мамандарға сұраныс жасайды. [1]

Сурет 1. Интербелсені плакаттың мазмұны

« Тіл —
жұрттың
жаны.

Тілінен айырылған
жұрт — жойылған
жұрт.

Халел
Досмұхамедұлы

Бұл білім алушылардың сыни және шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға үлес қосатыны анық.

Интербелсенді плакаттың оқытуда пайдаланудың негізгі дидактикалық мақсаты — білім беру және бекіту, дағды мен іскерліктерді қалыптастыру; меңгеру деңгейін бақылай отырып, студенттердің өз бетінше білім алу қызметін ұйымдастыру; әр түрлі ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау, объектілерді, құбылыстарды модельдеу сияқты, оқыту қызметін ұйымдастыру процесінде қазіргі замандағы ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалануға; студенттердің интеллектуалды мүмкіндіктерін, білім, дағды, іскерлік деңгейлерін, сабаққа дайындық деңгейін бақылауға және өз бетінше білім алуын жүзеге асыру үшін жағдай жасауға; бүгінгі таңда ақпараттық ағымдарды басқаруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ұлттық мұраны қастерлеуге, қазақ тілін құрметтеуге, ынтымақ және ел бірлігін сақтауға, отаншылдық пен мемлекетшілдікке тәрбиелеу мақсатында мен химияны оқытуда инновация негізінде химия пәні бойынша қазақша-орысша-ағылшын тілінде терминологиялық сөздік жасап және интербелсенді плакатта үштілдіктің элементтерін еңгізуді жөн көрдім.

Тақырыптар бойынша химиялық терминдерді оқыту — студенттердің сөздік қорын кеңейтетіні анық. Тіл — халықпен бірге өмір сүріп дамиды. Туған тіліңді білуге тиісті емессің, міндеттісің дер едім. Ал басқа мемлекеттің алдында өз еліңнің дәрежесінің биік екенін мойындату үшін жеті тілді жетік меңгеру артық етпейді.

Сонымен қатар ойын іс-әрекеті — оқуға деген оң мотивацияның қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді: студенттердің дербестігін, шығармашылық қабілеттерін дамытады, танымдық белсенділікті жандандырады, білімді нығайтуға және тереңдетуге ықпал етеді, логикалық ойлауды дамытады, ортақ мүдделермен байланысты тату ұжымдарға біріктіреді, кәсіби қызығушылықты қа-

лыптастырады. Химия және биология пәндері бойынша студенттердің оқу-танымдық қызметін дамытудың тиімді құралы болып саналатын — «Химополия», «Химлото», «Биолото», «Химиялық пазл», «Биологиялық пазл», «Химиялық домино» атты үстел ойындарын құрастырып, сабақта, үзіліс кезінде жиі қолданудамын.

Сурет 2. Үстел ойындары — сабақ үрдісінде

Бұл әдістер студенттерді адал азамат ретінде қалыптастырып, оларды ғылымның тек теориялық емес, әлеуметтік этикалық жағынан да жауапты қолданушыларына айналдыруға септігін тигізетіні анық.

Химия және биология сабақтарында студенттерді жобалау іс-әрекетіне баулу арқылы адал еңбек пен ғылымның байланысын көрсету; шындыққа негізделген ғылыми танымды қалыптастырудамын. Нәтижесінде студенттер адал еңбек етіп, алынған нәтижелерін ғылыммен байланыстырып, шындыққа көз жеткізуде. Мысалы, денсаулықты қадірлеуге, салауатты өмір салтын ұстануға, ойдың тазалығын және эмоционалды тұрақтылыққа баулу мақсатында студенттердің салауатты өмір тіршілігіне әртүрлі көзқарастардың себебін; денсаулық құндылығы; зиянды әдеттер; дұрыс тамақтану туралы түсініктерін кеңейту мақсатында студенттерді сыныптан-тыс шараларға тартуды жөн көремін. Атап айтқанда, салауатты өмір салтының бірі — дұрыс тамақтану екені бәрімізге мәлім. Адам үнемі күш-қуат жұмсайды, соны қалпына келтіру үшін ол дұрыс тамақтана білуі тиіс. Қазіргі жастар үшін ең «сүйікті тағамдар мен сусындар» — чипсы, кока-кола, донер,

пицца және т.б. болып тұрғаны белгілі. Осы мақсатта біз студенттермен бірге «сүйікті тағамдарының» құрамы мен оның ағзаға тигізетін әсері туралы зерттеу жүргізіп, қызықты тәжірибелер көрсету арқылы дәлел-дедік. Салауатты өмір-салтын насихаттаудың басқа да жолдарын ұсынудамыз. Осы жобамызбен әртүрлі деңгейдегі ғылыми-практикалық конференцияларға қатысып, тәжірибе де алмасудамыз.

Сурет 3. Конференция жинақтары, жетістіктері

Экологиялық жауапкершілік пен қауіпсіздік дағдыларын химия және биология пәндеріне енгізу — студенттерді тек теориялық біліммен ғана емес, адамгершілік, жауапкершілік пен экологиялық сана қалыптастыратын тұлға ретінде тәрбиелеудің маңызды тәсілі.

Табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарауға және табиғи ресурстарды үнемді әрі тиімді қолдануға тәрбиелеу және еңбекқорлыққа баулу — күнделікті химия, биология сабақтарының бір міндеті. Экологиялық білім мен мәдениетті дамыту, табиғатқа және қоршаған әлемге ұқыпты қарау, шығындыларды қайталама пайдалану есебінен қалдықтар мөлшерін азайту мақсатында жылда колледж қабырғасында жарытылыстану-ғылыми сауаттылық аптасы аясында «Қайталама шикізаттарға-екінші өмір» атты шағын — жобалар көрмесін өткізудеміз. Күнделікті өмірде тұрмыстық қалдықтардың көп мөлшерінен қалай құтылуға және оларды қалай қайта пайдалануға болады? — бүгінгі таңдағы өзекті сұрақтардың бірі. Әрине, қайталама шикізатқа — екінші өмір беру. Қайталама шикізаттарға екінші өмір сыйлай отырып, оқу үрдісіне қажет, студенттер оқытушының жетекшілігімен көптеген көрнекіліктер, модельдер жасап, бүгінгі таңда оларды кеңінен қолдану — экологиялық және экономикалық жағынан тиімді болып саналатыны бәрімізге анық.

Сурет 4. Модельдер жасау үстінде

Экологиялық жауапкершілік пен қауіпсіздік дағдыларын химия мен биология сабақтарында тәрбиелеу — бұл терең философиялық әрі әдістемелік процесс.

Бұл пәндер арқылы студенттер: ғылым мен қоғам арасындағы байланысты түсінеді; экологияға жана-шырлықпен қарайды; жауапты, экологиялық саналы азамат ретінде қалыптасады.

Ұсыныс: «Адал азамат» ұстанымы бүгінгі білім беру жүйесінің басты стратегиялық бағыттарының бірі болып табылады. Бұл қағида жастарды тек теориялық біліммен ғана қамтамасыз етіп қоймай, сонымен бірге олардың бойында адамгершілік құндылықтарды — адалдықты, әділдікті, жауапкершілікті және кәсіби шеберлікті — бірдей қалыптастыруды мақсат етеді. Осы бағыттағы тәрбие жұмыстары колледж қабырғасынан бастап, студентті жан-жақты дамытуға бағытталуы қажет. Бұл — педагог — ата-ана — қоғам үштігінің бірлескен міндеті. Оқу бағдарламалары, тәрбие сағаттары және колледж іс шаралары стратегиялық мақсаттарға сәйкес құрылып, білім мен мінез құлықты қалыптастыруға бірдей үлес қосуы қажет.

Химия және биология пәндері — тұлғалық тәрбиенің маңызды компоненті ретінде қарастырылуы тиіс. Химия және биология сабақтары арқылы студенттерге адалдықты, дәлдік пен жауапкершілікті сіңіру мүмкіндігі бар, ал пәнге деген терең түсінік кейінгі кәсіби шеберлікке жол ашады. Осы тұрғыдан алғанда, «Адал азамат» идеясы химия және биология пәндерінде де нақты жүзеге аса алады.

Қорытынды: Осылайша химия және биология сабақтарында студенттердің бойына біртұтас тәрбие бағдарламасының құндылықтары білім алушылардың: сыни ойлауы; өздігінен білім алу кезінде технологиялық және цифрлық дағдылары; танымдық қызметінің белсенділігін, оның дербестігі мен зерттеушілік сипатының жоғарылауы; табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарау; қоршаған ортаны қорғау; оқу еңбегінің тиімді дағдылары қалыптасатыны анық.

Қорытындылай келе, еліміздің болашағы — білімді, адал және кәсіби тұрғыда дайындалған жастардың қолында. Сондықтан білім берудегі басты бағыт — адал азамат пен кәсіби маман ретінде тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған Ұлттық іс-қимыл жоспары. Астана, 2012.

Развитие функциональной грамотности студентов как стратегическая задача технического и профессионального образования

Г. А. КНАШИНА,

«Политехнический колледж
корпорации Казахмыс»

В статье представлен опыт внедрения заданий формата PISA в образовательный процесс. Рассмотрены результаты участия колледжа в проекте «PISA для школ», проведённого АО «Талдау», и управленческие решения, принятые по итогам анализа данных. Описаны результаты анкетирования студентов 1 и 2 курсов, подтверждающие эффективность формата PISA для развития функциональной грамотности и освоения профессиональных модулей. Приведён сравнительный пример между традиционным и PISA-подходом в решении учебных задач, отражающий практическую направленность и применимость знаний. В заключении обозначено, что логическим продолжением развития функциональной грамотности является внедрение стандартов WorldSkills как международной модели профессиональных компетенций.

Введение. В условиях глобализации и цифровизации функциональная грамотность становится одним из важнейших индикаторов качества образования. Она отражает не только уровень знаний учащихся, но и их способность применять эти знания в нестандартных ситуациях, в профессиональной и социальной жизни. Современная образовательная политика Республики Казахстан ориентирована на развитие функциональной грамотности как ключевого показателя готовности выпускника к жизни, труду и обучению в течение всей жизни. Основные подходы к её формированию отражены в Методических материалах по развитию функциональной грамотности обучающихся (Назарбаев Интеллектуальные школы, 2023) [3]. Для системы технического и профессионального, послесреднего образования (ТиППО) эта задача приобретает особую актуальность, так как выпускники колледжей должны быть готовы к работе в условиях быстро меняющегося рынка труда и активно включаться в инновационные процессы.

Международное исследование PISA (Programme for International Student Assessment), проводимое под эгидой Организации экономического сотрудничества и развития (OECD), направлено на оценку именно функциональной грамотности обучающихся в возрасте 15 лет [1]. В отличие от традиционных экзаменов, PISA не проверяет знание конкретной программы, а оценивает способность применять полученные знания для решения жизненных задач. Результаты этого исследования становятся основой для совершенствования образовательных систем по всему миру.

Казахстан с 2007 года наряду с более чем 90 странами мира активно принимает участие в ряде международных сопоставительных исследованиях ОЭСР (PISA, PISA для школ, TALIS) и IEA (TIMSS, ICILS, PIRLS). Международные исследования измеряют знания и различные когнитивные навыки у обучающихся школьного возраста. Опыт показал, что многие учащиеся испытывают трудности при решении заданий, требующих анализа текста, критического мышле-

ния или применения математических знаний в практических ситуациях. «PISA для школ» (PISA-based Test for Schools) — это цифровое оценивание, призванное помочь руководителям организаций образования понять способности своих 15-летних учащихся критически мыслить и творчески применять свои знания в новых контекстах. В отличие от традиционного исследования PISA, цель «PISA для школ» заключается в проведении внешней оценки на уровне отдельной организаций образования [2].

В данной статье представлен опыт ЧУ «Политехнический колледж корпорации Казахмыс», ставшего участником проекта «PISA для школ», реализованного АО «Талдау» в 2022 году. Полученные результаты и меры по совершенствованию учебного процесса в колледже позволяют рассматривать данное исследование как важный этап на пути развития функциональной грамотности студентов.

Методология исследования

Проект «PISA для школ» является локальной адаптацией международного исследования PISA и позволяет образовательным организациям получить собственные результаты в сопоставлении с национальными и международными показателями.

ЧУ «Политехнический колледж корпорации Казахмыс» принял участие в этом исследовании в числе нескольких колледжей Карагандинской области. В тестировании участвовали 50 студентов в возрасте 15 лет. Тестирование проводилось в компьютерном формате и включало задания по трём основным направлениям:

- читательская грамотность — умение понимать и интерпретировать тексты различного жанра;
- математическая грамотность — способность использовать математические знания для решения практических задач;
- естественно-научная грамотность — умение применять знания по биологии, физике, химии и географии для объяснения явлений и процессов.

АО «Талдау» обеспечило проведение тестирования, сбор данных, кодирование ответов и предоставление аналитических

результатов. Особое внимание уделялось сохранению анонимности участников и соблюдению международных стандартов проведения исследования.

Результаты исследования

В период ожидания результатов исследований (6 месяцев), в колледже началась работа по изучению мнения студентов 1 курса по тестированию в рамках проекта «PISA для школ». Результаты опроса студентов 1 курса:

- 87 % впервые столкнулись с подобными заданиями;
- 92 % отметили помощь преподавателей в разъяснении структуры заданий при подготовке к проекту PISA;
- 85 % считают, что формат делает обучение более интересным;
- 88 % признали, что выполнение заданий помогает лучше понимать теорию;
- 79 % выразили желание чаще решать такие задачи.

По итогам исследования по проекту «PISA для школ — 2022» мы получили отчеты с информацией об уровне функциональной грамотности наших обучающихся в сравнении с другими организациями образования Казахстана и средним баллом ОЭСР. В отчетах был представлен сравнительный анализ результатов обучающихся в контексте различных видов навыков — умение искать, объяснять, анализировать и интерпретировать информацию. Анализ результатов показал, что по двум направлениям студенты колледжа превысили средние республиканские результаты:

- читательская грамотность — 404 балла (средний показатель по РК — 387). Студенты колледжа показали умение работать с текстами разного стиля, находить и интерпретировать информацию, формулировать выводы.
- математическая грамотность — 445 баллов (средний показатель по РК — 423). Обучающиеся успешно справлялись с задачами, связанными с практическим применением математики: расчетами, интерпретацией графиков и таблиц.
- естественно-научная грамотность — 390 баллов (средний показатель по РК — 397). Данный результат оказался немного ниже республиканского уровня. Трудности вызвали задания, требующие объяснения явлений и анализа экспериментальных данных.

Результаты исследования показали сильные стороны подготовки студентов (чтение и математика), а также выявили слабые места (естественно-научная грамотность).

Высокие результаты по читательской и математической грамотности объясняются системной работой педагогов над развитием аналитического и логического мышления, что соответствует современным методическим рекомендациям по формированию функциональной грамотности, разработанным Назарбаев Интеллектуальными школами (2023) [3]. В учебном процессе колледжа активно используются тексты профессиональной направленности (техническая документация, инструкции, статьи по специальности), что способствует формированию прикладных навыков.

Математическая грамотность студентов также оказалась выше средней. Это связано с внедрением практико-ориентированных заданий, связанных с будущей профессией. Например, при изучении математики студенты решают задачи, связанные с расчетом мощности элект-

роприборов, потребления электроэнергии, экономических показателей.

Снижение уровня естественно-научной грамотности требует внимания. Причинами могут быть недостаточная материальная база для проведения лабораторных экспериментов, ограниченное количество практических занятий, а также недостаточная интеграция естественно-научных знаний с будущей профессиональной деятельностью студентов.

Несколько более низкий результат по естественно-научной грамотности стал предметом управленческого анализа и определил необходимость усиления лабораторных и исследовательских форм обучения.

По итогам аналитического отчета АО «Талдау» на педагогическом совете колледжа были предложены управленческие решения:

- внедрить задания формата PISA в текущее и промежуточное оценивание;
- провести повышение квалификации преподавателей по интеграции PISA-подхода;
- разработать банк междисциплинарных заданий, связанных с будущими профессиями студентов;
- расширить использование проектных и исследовательских методов обучения.

Решением методического совета колледжа началась целенаправленная работа по внедрению заданий формата PISA в текущее оценивание. Студентам 1 курса на занятиях представляли задания, направленные на развитие функциональной грамотности, что позволило сделать учебный процесс более практико-ориентированным и мотивирующим (таблица 1).

1. Примеры задач

Традиционный подход	Подход формата PISA	Во втором случае студент должен осмыслить контекст, применить знания, рассчитать и обосновать ответ. Такой формат заданий не только развивает аналитическое мышление, но и формирует способность принимать решения в реальных профессиональных ситуациях. Он делает обучение осмысленным и мотивирующим.
Задача: рассчитайте сопротивление проводника длиной 10 м и площадью поперечного сечения 2 мм ² , если удельное сопротивление меди равно 0,017 Ом • мм ² /м. (Решение: $R = \rho L/S$)	Ситуация: электромонтеру необходимо рассчитать длину медного провода для подключения электропровода, чтобы сопротивление не превышало 0,8 Ом. Удельное сопротивление меди — 0,017 Ом • мм ² /м, площадь сечения провода 2 мм ² . (Вопрос: достаточно ли 80 м провода для монтажа без превышения сопротивления?)	

Результаты анкетирования студентов 1 курса после 6 месяцев применения заданий по формату PISA в текущей аттестации, стали основанием для управленческого решения о включении заданий формата PISA в систему промежуточного оценивания. Это позволило сделать процесс оценивания более развивающим, гибким и ориентированным на практику.

Следующим этапом исследования стал опрос на втором году обучения студентов, участвовавших в проекте «PISA для школ». В результате получена положительная обратная связь от студентов. Анкетный опрос показал, что более 80 % студентов положительно оценивают исполь-

зование заданий формата PISA на уроках, отмечая, что они делают обучение интереснее и помогают лучше понимать практическое значение изучаемых тем.

Результаты опроса студентов 2 курса:

- 91% подтвердили, что на 1 курсе выполняли практико-ориентированные задания;
- 86% отметили, что формат заданий PISA помогает глубже понимать профессиональные модули;
- 82% применяют полученные навыки на производственной практике;
- 88% считают, что формат развивает профессиональное мышление;
- 84% хотят продолжить обучение в этом формате.

В течение 3 лет в колледже продолжена системная работа по развитию функциональной грамотности обучающихся. Реализованы мероприятия, включающие обновление образовательного контента, повышение квалификации преподавателей и активное использование формирующего оценивания. Положительные результаты проявились по нескольким направлениям:

Повысился уровень естественно-научной грамотности, о чем свидетельствуют результаты областных конкурсов по функциональной грамотности среди студентов колледжей (таблица 2).

2. Результаты областных конкурсов за 2024–2025 учебный год:

Конкурсы по направлению «Читательская грамотность»	Конкурсы по направлению «Математическая грамотность»	Конкурсы по направлению «Естественно-научная грамотность»
14 участников, 6 призеров	3 участника, 1 призер	16 участников, 6 призеров

Благодаря внедрению лабораторных практикумов, проектных заданий и исследовательской деятельности средний показатель по внутреннему мониторингу вырос на 8% по сравнению с 2023 годом. За последние три года наблюдается устойчивая положительная динамика успеваемости и качества знаний студентов по всем общеобразовательным и базовым дисциплинам. По отчетам руководителей практики с производства более 70% обучающихся демонстрируют умение анализировать информацию, аргументировать решения и применять знания в практических ситуациях.

С целью дальнейшего совершенствования методической работы, преподаватели прошли курсы повышения квалификации на базе центра педагогического мастерства НИШ и методические семинары, был создан банк заданий, ориентированный на принципы функциональной грамотности, изложенные в методических материалах НИШ (2023) [3].

Также в рамках дуального обучения реализуются междисциплинарные проекты как кейс-чемпионат, где студенты применяют функциональную грамотность при решении производственных задач. В 2024 году студенты показали отличный результат и получили диплом «За лучшее решение» на кейс-чемпионате Назарбаев университета «Mechatон-2024», который представляет собой 24-часовой марафон, в ходе которого участники в команде решали задачу (кейс) предоставленную компанией партнером, чтобы найти наиболее эффективное и практичное решение. Внедрение заданий формата PISA в учебный процесс способствовало формированию у студентов

универсальных компетенций, повысило качество функциональной подготовки и обеспечило их успешное выступление на конкурсе в условиях решения производственных задач. Формирование функциональных компетенций в процессе обучения в дальнейшем обеспечит успешную адаптацию на рынке труда.

Проведенное исследование и анализ показали, что системное внедрение заданий формата PISA способствует:

- развитию аналитического, критического и логического мышления;
- росту качества образования и учебной мотивации студентов;
- усилению междисциплинарных связей и практической направленности обучения;
- формированию готовности студентов к профессиональной самореализации.

Опыт участия ЧУ «Политехнический колледж корпорации Казахмыс» в исследовании «PISA для школ» позволил объективно оценить уровень подготовки студентов, выявить сильные и слабые стороны, а также определить направления дальнейшего развития. Логическим продолжением данного направления является внедрение стандартов WorldSkills (WS) в образовательный процесс старших курсов. Это позволит интегрировать академические знания и профессиональные компетенции, обеспечить соответствие международным требованиям рынка труда и создать систему оценки, ориентированную на реальные результаты.

Таким образом, опыт Политехнического колледжа корпорации Казахмыс подтверждает, что развитие функциональной грамотности студентов — это не отдельный проект, а стратегическая линия повышения качества технического и профессионального образования в Казахстане.

Мировая практика показывает, что формат PISA успешно используется для развития профессиональных компетенций: Финляндия внедряет задания PISA в технические колледжи для формирования инженерного мышления; Сингапур применяет PISA-подход в системе политехнического образования для оценки аналитических и проектных навыков; Германия использует PISA-модели при разработке заданий для дуального обучения, где студенты решают реальные производственные задачи. Опыт Казахстана в рамках проекта «PISA для школ» демонстрирует аналогичную тенденцию, развитие функциональной грамотности становится основой внедрения международных стандартов качества подготовки кадров, что соответствует стратегическим задачам системы ТИПО по модернизации содержания и повышению качества технического и профессионального образования [4].

Литература:

1. OECD. Programme for International Student Assessment (PISA). — <https://www.oecd.org/pisa>.
2. Портал международных исследований в образовании Республики Казахстан — <https://taldau.edu.kz/ru/mezhdunarodnoe-ocenivanie>.
3. Назарбаев Интеллектуальные школы. Методические материалы по развитию функциональной грамотности обучающихся. — Астана, 2023.
4. Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023–2029 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249#z507>.

Тарихты оқытудағы практикалық сабақтардың маңызы, рөлі, тиімділігі және оны жетілдіру жолдары

Тарихты оқытудағы практикалық сабақтар студенттерге тарихи оқиғалар мен кезеңдерді нақты іс-әрекет арқылы зерттеуге мүмкіндік беретін маңызды оқыту формасы болып табылады. Мұндай сабақтарда студенттер дереккөздерді талдап, зерттеу жүргізіп, презентациялар, рөлдік ойындар, макеттер, жобалар сияқты шығармашылық жұмыстар орындайды. Бұл тәсіл оқу материалын терең түсінуге, есте сақтауға, танымдық белсенділікті арттыруға жағдай жасайды. Сонымен қатар практикалық сабақтар студенттердің сыни ойлауын, зерттеу дағдыларын, қарым-қатынас мәдениетін және шығармашылық қабілетін дамытуға үлкен әсер етеді.

Практикалық сабақтардың тарих ғылымындағы орны ерекше. Ол теориялық білімді нақты деректермен, шынайы тарихи материалдармен ұштастырып, студенттің тарихи ойлауын, талдау және қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырады. Тарихты тек оқиғалар жиынтығы ретінде емес, ғылыми зерттеу нысаны ретінде түсінуге мүмкіндік береді.

Практикалық сабақтардың негізгі рөлі.

- Тарихи деректермен жұмыс істеу дағдылары. Студенттер карталар, құжаттар, хроникалар, археологиялық деректер, статистикалық мәліметтермен жұмыс істей отырып, тарихи танымның басты элементтерімен танысады.
- Сыни және аналитикалық ойлауды дамыту. Оқиғаларды салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, дәлелдер келтіру — практикалық сабақтардың негізгі нәтижелерінің бірі.
- Теориялық білімді тәжірибемен бекіту. Практикалық тапсырмалар тарихи ақпаратты терең әрі тұрақты меңгеруге, білімді нақты жағдайда қолдануға үйретеді.

- Зерттеушілік қабілетті қалыптастыру. Мини-зерттеулер, диаграмма, кесте құру, тарихи мәселелерді шешу студентті «кіші зерттеушіге» айналдырады.
- Тарихи сана мен азаматтық көзқарас қалыптастыру. Практикалық тапсырмалар тарихи оқиғаларға жеке пікір қалыптастыруға, жауапкершілік сезімін арттыруға ықпал етеді.
- Пәнге қызығушылықты арттыру. Ойын элементтері, реконструкциялар, жобалар сабақтың тартымдылығын күшейтеді.
- Коммуникативтік дағдыларды дамыту. Топтық жұмыс, пікірталас, презентациялар студенттердің тілдік, әлеуметтік қарым-қатынасын дамытады.
- Оқу нәтижесін объективті бағалау. Практикалық жұмыс арқылы студенттің талдау, түсіну, қорытындылау қабілеттерін нақты көруге болады.

Практикалық сабақтардың студенттерді оқытуға әсері:

- Теориялық білімді терең меңгеру. Практикалық әрекет арқылы студент күрделі ұғымдарды нақты мысалдармен байланыстырып түсінеді.
- Сыни ойлау қабілетін дамыту. Талдау, салыстыру, дәлелдеу, шешім қабылдау дағдылары кәсіби өмірде қажет.
- Кәсіби құзыреттерді қалыптастыру. Дерекпен жұмыс, архив материалын талдау, модельдеу, жоспарлау сияқты дағдылар кәсіби дайындықты күшейтеді.
- Зерттеушілік мәдениетті дамыту. Студент өздігінен дерек іздеп, гипотеза жасап, шағын зерттеу жүргізуге машықтанады.
- Коммуникациялық және топтық жұмыс дағдылары. Пікірталас, презентация, топтық тапсырмалар студенттің қарым-қатынасын жақсартады.

Э. Т. СЕЙТАЛИНОВА,
«ҚКЭУ Экономика, бизнес және
құқық колледжі» ЖМ

Бұл жұмыста тарихты оқытудағы практикалық сабақтардың рөлі, олардың білім алушылардың тарихи ойлауын, зерттеу дағдыларын, сыни талдау қабілетін дамытудағы маңызы қарастырылады. Практикалық сабақтар тарихи дереккөздермен жұмыс істеуді, оқиғаларды салыстыруды, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауды үйретеді және теориялық білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, рөлдік ойындар, жобалық жұмыстар, картамен жұмыс, құжат талдау сияқты әдістер оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, олардың коммуникативтік және шығармашылық құзыреттерін дамытады. Зерттеу нәтижелері практикалық сабақтардың тарихты тиімді меңгертуде шешуші рөл атқаратынын көрсетеді.

« Ана тілінен айырылған

адам өз халқы жасаған мәдени мұраның бәрінен құралақан қалады.

Ғабит Мүсірепов

- Мотивацияны арттыру. Практикалық сабақ студенттің маман ретіндегі өзіндік сезімін қалыптастырады.
- Жауапкершілік пен өзін-өзі ұйымдастыру. Уақытты жоспарлау, тапсырманы дер кезінде орындау қабілеттері жетіледі.
- Тиімді бағалау мүмкіндігі. Нақты нәтиже көрінетіндіктен, бағалау әділ әрі дәл болады.

Тәжірибелік сабақтарды жақсарту бойынша ұсыныстар:

1. Оқу мақсаттарына сай нақты міндеттер қою. Тапсырма мен күтілетін нәтиже айқын болуы керек.

2. Сараланған тапсырмалар енгізу. Әр деңгейдегі студентке лайық күрделілік таңдалады.

3. Цифрлық құралдарды кең қолдану. Интерактивті карталар, 3D модельдер, онлайн платформаларды пайдалану.

4. Дереккөздермен жұмысты күшейту. Құжат, статистика, карта, фотоматериалдарды жиі қолдану.

5. Топтық жұмыс пен пікірталасты кеңейту. Шағын топтарда ортақ тапсырма орындау.

6. Жобалық және зерттеу формаларын енгізу. Мини-жоба, салыстырмалы талдау, кейс шешу.

7. Тапсырмалардың өмірмен байланысын арттыру. Тарихи құбылыстарды бүгінгі күнмен салыстыру.

8. Сабақ құрылымын тиімді жоспарлау. Практикалық кезеңге басты уақыт бөлу.

9. Бағалау критерийлерін нақтылау. Нәтиже мен процесті қатар бағалау.

10. Рефлексия ұйымдастыру. Студенттің өз жетістігін бағалауына мүмкіндік беру.

Тарихты оқытудағы практикалық сабақтар студенттердің теориялық білімін терең меңгеруіне, оны нақты дағдылармен ұштастыруына және тарихи құбылыстарды ғылыми тұрғыдан талдай алуына зор ықпал етеді. Практикалық іс-шаралар арқылы студенттер тарихи оқиғалар мен кезеңдерді жан-жақты зерттеп, дереккөздермен жұмыс істеу, ақпаратты сұрыптау, талдау, салыстыру жә-

не қорытынды жасау сияқты маңызды академиялық және кәсіби құзыреттерді меңгереді.

Практикалық сабақтар тек қызығушылықты арттырып қана қоймайды, сонымен бірге студенттердің сыни ойлауын, зерттеушілік қабілетін, шығармашылық белсенділігін және коммуникациялық дағдыларын дамытады. Топтық жұмыс, жобалық тапсырмалар, рөлдік ойындар мен тарихи реконструкциялар олардың белсенді оқуына, тарихи санасы мен азаматтық көзқарасының қалыптасуына жағдай жасайды.

Қолданыстағы практикалық сабақтарды талдау олардың жалпы тиімді екенін көрсетеді. Дегенмен кейбір сабақтарда тапсырмалар формалды түрде ұйымдастырылуы, деректерді терең талдаудың жеткіліксіздігі, цифрлық ресурстарды толық қолданбау сияқты кемшіліктер кездеседі. Сондықтан практикалық сабақтарды жетілдіру үшін:

- тапсырмалардың мазмұнын тереңдету;
- зерттеушілік және шығармашылық жұмыстарды көбейту;
- цифрлық технологияларды белсенді енгізу;
- жергілікті тарих материалдарын пайдалану;
- бағалау критерийлерін нақтылап, процесс пен нәтижені қатар бағалау қажет.

Практикалық сабақтар студентті болашақ кәсіби қызметке дайындаудың маңызды тетігі болып табылады. Ол студенттің теориялық білімін нығайтып қана қоймай, кәсіби дағдыларын, өзіндік жұмыс мәдениетін, жауапкершілік пен ұйымдастырушылық қабілеттерін қалыптастырады.

Жалпы алғанда, практикалық сабақтар тарихты оқытудың ажырамас бөлшегі ретінде студентті жан-жақты дамыған, тарихи саналы, зерттеушілік және кәсіби құзыреті қалыптасқан маман ретінде тәрбиелеуде шешуші рөл атқарады.

Әдебиеттер:

1. Т.Тұрлығұл. Тарихты оқыту әдістемесі — Bilimger.kz. (Bilimger.kz)
2. Тарихты оқыту әдістемесі — оқу құралы (108 сағаттық курс). Өскемен, 2024.

ПОУРОЧНЫЙ ПЛАН

«Тема торга и власти денег в произведении А. Н. Островского «Бесприданница»

А. Г. ШИЛИН,
КГКП «Карагандинский
высший политехнический
колледж»

КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж»			Преподаватель: Шилин А. Г.		
Курс, группа:	1 курс	Дата проведения:		Номер урока:	10
Наименование модуля:	«Человек и право»		Дисциплина:	«Русская литература»	
Тема занятия:	Тема торга и власти денег в произведении А. Н. Островского «Бесприданница».				
Тип занятия:	ЗКСЗ, практическое занятие				
Цель занятия:	– раскрыть тему торга и власти денег в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница», изучив ключевые эпизоды, отражающие сущность темы посредством умения анализировать, интерпретировать текст, применяя информационно-коммуникативные технологии для активации познавательной деятельности обучающихся. – воспитывать у студентов чувство социальной ответственности, понимание влияния материальных ценностей на отношения людей, а также способность критически относиться к власти денег в общественных и личных взаимоотношениях. – развить аналитическое и критическое мышление, способность к глубокой интерпретации текста, а также навыки работы с электронными ресурсами и мультимедийными материалами для создания полноценной картины произведения.				
Задачи занятия:	1. <i>обучающая</i>: Интерпретировать тему торга и власти денег, затрагивающую судьбы героев, посредством диспута и применения ИКТ для актуализации ключевых сцен, позволяющих понять социальную напряженность и конфликт, возникающий на фоне денежных отношений. 2. <i>воспитательная</i>: формировать осознанное отношение к социальной справедливости, этическим и моральным аспектам человеческих отношений в условиях власти денег, активизируя внимание обучающихся к важности уважения человеческого достоинства в любых обстоятельствах. 3. <i>развивающая</i>: способствовать раскрытию навыков самовыражения через создание проектов, презентаций, философских вопросов, применяя ИКТ в процессе сотрудничества для акцентирования доминирующих аспектов пьесы А. Н. Островского «Бесприданница» в виде видеоклипов, рилсов, отражающих авторскую и современную концепцию интерпретации произведения посредством диалога между искусственным интеллектом и студентами.				
Ожидаемые результаты (профессиональные умения):	1. <i>Студенты должны уметь</i> проводить комплексный анализ художественного текста, выделяя основные темы, идеи, конфликтные линии, характеры персонажей и их эволюцию в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница», применяя авторские приёмы для понимания произведения и раскрытия конфликтов в нем. 2. <i>Студенты должны уметь</i> формулировать собственное мнение по прочитанному произведению, опираясь на текст, анализируя действия персонажей и морально-этические аспекты их поступков и аргументируя свою точку зрения в дискуссии. 3. <i>Студенты должны понимать и уметь</i> соотносить реалии времени А. Н. Островского с темами торга, власти денег и положения женщины в обществе, анализируя развитие сюжета.				
Необходимые ресурсы:	эпиграф к уроку, раздаточный материал для работы в группах, презентация, текст пьесы А. Н. Островского «Бесприданница», видеоматериалы, раздаточные материалы для литературных игр, литературоведческий словарь.				

Ход занятия	Время (минуты)	Действия преподавателя	Действия студентов	Учебные ресурсы и материалы*
1	2	3	4	5
1. Организационный этап	5	1. Организационный момент Приветствие, проверка готовности к уроку. Орг. момент. Создание коллаборативной среды. Психологический настрой, создание комфортной атмосферы. Для организации творческого процесса преподаватель использует прием «Мозговой штурм», преподнося им философские вопросы: «Что определяет статус мужчины и женщины в обществе? Почему? Как вы считаете, любовь – высшая награда во взаимоотношениях между мужчиной и женщиной или товар, средство, имеющий свою цену? Почему?» Преподаватель сообщает, что в ходе урока студенты будут работать с пьесой А. Н. Островского «Бесприданница» и участвовать в литературных играх и конкурсах с использованием ИКТ. Озвучивание темы занятия: «Тема торга и власти денег в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница». – Какие цели Вы сегодня для изучения темы ставите? Генерирование ИИ, который после прослушанных высказываний студентов ставит свои цели. Итогом становится суммирование мнений студентов и ИИ, которые преподаватель выводит в общую цель.	Приветствуют преподавателя. Участвуют в дискуссионном полилоге. Анализируют критические реплики, извлекая близкую по мышлению информацию. Выдвигают цели-гипотезы.	Презентация 1 https://ilibrary.ru/text/1202/p.1/index.html (текст пьесы на протяжении всего урока) Использование ИИ

Ход занятия	Время (минуты)	Действия преподавателя	Действия студентов	Учебные ресурсы и материалы*
1	2	3	4	5
		Вчитывание и разбор эпиграфа к занятию: Эпиграф: «Я — вещь, которой не нашлось покупателя». А. Н. Островский Студенты делятся преподавателем на 3 группы по алфавиту и, хаотично выбрав название команды (1 команда — Л.Огудалова, 2 команда — Ю.Карандышев, 3 команда — С.Паратов), презентуют ее посредством девиза	Разбирают эпиграф, анализируя его. Работа в команде и презентация своей группы	
2. Проверка выполнения домашнего задания	15	Активизация внимания к творчеству А. Н. Островского и истории создания пьесы «Бесприданница» посредством рандомайзера, который поочередно определяет 5 участников, который называют факты из творчества и истории создания пьесы «Бесприданница». Опережающее задание: просмотрев дома видео, преподаватель посредством ИИ задает вопросы каждой команде. ИИ генерирует ответы, проверяя внимание студентов, дает итоговый ответ на каждый вопрос, а преподаватель анализирует и корректирует ответы студентов и ИИ. Владение литературоведческими терминами, которые ИИ задает и спрашивает по пьесе А. Н. Островского «Бесприданница», а преподаватель посредством литературоведческого словаря проверяет ИИ и студентов.	Студенты рандомно отвечают по 5 фактов, не повторяясь. Студенты просматривают видео, и каждая команда, рандомно получая вопрос, отвечает. Студенты дают полное определение каждого термина	Рандомазер Видеоролик Вопросы от ИИ https://rus-literary-criticism.slovaronline.com/ Приложение 1
3. Формирование новых знаний и способностей деятельности	10	Таким образом, студенты вникают в процесс осмысления темы занятия и произведения. Прохождение онлайн-теста по пьесе А. Н. Островского «Бесприданница». Вступительное слово преподавателя: Сегодня мы с вами прикоснёмся к одной из самых глубоких и драматичных тем русской литературы — власти денег и торгового человеческого судьбами в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница». Эта пьеса, написанная в 1878 году, стала не просто литературным произведением, а настоящим социальным диагнозом эпохи. Знаете ли вы, что: — А. Н. Островский работал над пьесой около трёх лет, тщательно изучая быт купеческого сословия. — Первоначальное название пьесы было другим — изначально А. Н. Островский хотел назвать ее «Без приданого», но позже изменил название на более выразительное — «Бесприданница», подчеркивая судьбу главной героини. — Прототипом Ларисы Огудаловой стала реальная девушка — Елизавета Чарская, дочь разорившегося купца. — В первоначальном варианте пьесы называлась «Кого выбрать?», что подчёркивало трагическую развилку в судьбе главной героини. — После премьеры многие купцы возмутились, увидев в персонажах себя, а некоторые театры даже отказывались ставить пьесу. — В финале пьесы «Бесприданница» А. Н. Островский сначала хотел оставить Ларису в живых, но потом изменил концовку, сделав её ещё более трагичной. — Лариса Огудалова — символ эпохи: в ней А. Н. Островский воплотил образ женщины, не имеющей права на свободу выбора, так как её судьба зависит от денег и положения в обществе. — Роль Паратова стала культовой — этот персонаж, обаятельный и жестокий, оказался настолько харизматичным, что многие зрители невольно симпатизировали ему, несмотря на его цинизм. — Пьеса «Бесприданница» вызвала скандал в купеческой среде — представители купечества увидели в ней обличение своего образа жизни и долгое время пытались «замолчать» пьесу. — Впервые в русской драматургии открыто заговорили о купеческом произволе, т.к. А.Островский показал, как деньги становятся главным мерилом ценности человека. — Пьеса «Бесприданница» вызвала неоднозначную реакцию — критики того времени делились: одни считали «Бесприданницу» гениальной драмой о гибели человека в обществе, управляемом деньгами, другие же обвиняли автора в излишнем трагизме и несправедливом изображении купеческого сословия. — Персонажи отражают типаж реальной жизни — в каждом из них можно узнать представителей разных слоёв общества того времени: расчетливых богачей, обнищавшую аристократию, продажных чиновников. — Финал изначально был иным — некоторые современники Островского говорили, что он долго колебался, стоит ли убивать Ларису, но решил, что только трагический исход подчеркнет безвыходность ее положения. — Эти факты помогают понять, почему «Бесприданница» остается актуальной и сегодня. — Власть денег, продажность чувств и утрата нравственных ориентиров — темы, которые А. Н. Островский затронул в своей пьесе, находят отклик и в современном обществе.	Анализируют и высказывают свое мнение. Студенты проверяют владение материалом пьесы Прослушав информацию, студенты составляют кластер «Л. Огудалова — бесприданница»	https://onlinetestpad.com/ru/testview/1068178-test-pese-bespridannica https://xn-8sbiecm6b-hdx8i.xn-p1ai/%D0%91%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0.html

Ход занятия	Время (минуты)	Действия преподавателя	Действия студентов	Учебные ресурсы и материалы*
1	2	3	4	5
4. Первичное закрепление новых знаний и способов деятельности	35	Метод «Шесть шляп» (стикеров) Дайте оценку циклу стихотворений о войне — Белый стикер: что я узнал, прочитав пьесу А. Н. Островского «Бесприданница»? — Желтый стикер: что было поучительного в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница»? — Красный стикер: какие чувства возникли при чтении пьесы А. Н. Островского «Бесприданница»? — Черный стикер: что было проблематичным, неясным, отталкивающим в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница»? — Зеленый стикер: что бы Вы хотели изменить в речи героев, утверждающих свой статус в обществе, в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница»? — Синий стикер: Подведите итог пьесы А. Н. Островского «Бесприданница» на основе выступлений 5 шляп. Слово-анонс: Композиция пьесы, построенная определенным образом в строгом классическом стиле, способствует нарастанию душевного напряжения среди зрителей и читателей. — Чем интересен временной интервал пьесы? — Правильно, временной интервал пьесы ограничен одним днем. Теперь давайте разберём, как в этом произведении раскрывается тема торга и всевластия денег. Почему честь, чувства и судьбы людей превращаются в предмет купли-продажи? И так ли далека эта проблема от нас сегодня? Творческая работа Проблематику пьесы А. Н. Островского «Бесприданница» раскрывают персонажи через свои мысли, поступки и отношение к обществу, поэтому для эффективной работы внедряется сотрудничество с ИИ, что приводит нас к анализу пьесы «Бесприданница» следующим образом: ИИ выбирает номер команды (1 команда — Л.Огудалова, 2 команда — Ю.Карандышев, 3 команда — С.Паратов) и случайно дает образ М. П. Кнурова, В. Д. Вожеватова и С. С. Паратова, характеристику которого рабочие группы создают с помощью нейросети. Рилсы предназначены для комментариев на виртуальной доске Обратная связь ИИ со студентами выражается в блиц-опросе, характеризующем образ Ларисы Огудаловой: преподаватель посредством ИИ анализирует объект трагедии — Л.Огудалову, которую через вопросы от ИИ характеризуют студенты, а ИИ оценивает их правоту понимания, вступая с ними в диспут, который контролирует преподаватель.	Защита мини-проекта «История создания пьесы А. Н. Островского «Бесприданница». Запись в тетрадях основных моментов Студенты случайно отвечают, показывая свою мотивацию, интерес, степень понимания Студенты в командах обрабатывают материалы — характеристики нейросети, описывая героев, публично презентуют каждый образ персонажа, высказывая преимущества и недостатки ИИ при создании амплуа героя Пишут комментарии. Студенты отвечают на вопросы от ИИ, вступая с ним в диалог, аргументируя свою точку зрения.	Приложение 2 https://www.youtube.com/watch?v=HfUTBK5nZJk Наградные стикеры Презентация 2 Мобильные устройства, наградные стикеры https://www.youtube.com/watch?v=ZqcVxnf1R08&t=2s (образ С.Паратова) https://www.youtube.com/watch?v=5SEZMbGQe38 (образ Кнурова и Вожеватова) Виртуальная доска Padlet Презентация 3 Вопросы и критика от ИИ https://www.youtube.com/watch?v=XbjRMzhMpgw https://www.youtube.com/watch?v=BYZ8-vwGnTk https://www.youtube.com/watch?v=-XSiJ6wZEuA https://www.youtube.com/watch?v=6Em1rqZCjs
5. Коррекция знаний и способов деятельности	15	В процессе изучения пьесы А. Н. Островского «Бесприданница» целью этапа — закрепить знания, получить новый опыт через игровые формы работы с пьесой А. Н. Островского «Бесприданница», которые помогут углубить понимание темы и образов, отражающих капиталистическую эпоху дельцов, где нет места высшему чувству: оно товар, который можно купить или выгодно обменять. Преподаватель задает вопросы по теме занятия, например: — «Можно ли считать Ларису Огудалову в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница» жертвой купеческого общества, построенного на принципах торга, или у нее был выбор? Почему?» — «Почему Паратов в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница», обладая возможностью изменить судьбу Ларисы, все же оставляет ее? Как его поступок соотносится с логикой купеческого мира?» — «Как образ Кнурова в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница» отражает идею всевластия денег, и почему Лариса Огудалова в итоге оказывается вынуждена принять его предложение?» — «В чем различие отношения к деньгам у представителей разных социальных слоев в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница» — купцов, дворян, обедневшей интеллигенции?» — «Можно ли считать пьесу А. Н. Островского «Бесприданница» критикой общества, где деньги решают все, или автор лишь показывает объективную реальность своего времени? Почему?» Студенты должны быстро ответить на вопросы, опираясь на текст.	Работа в тетради. Студенты в режиме реального времени отвечают на вопросы, используя текст пьесы.	
		Преподаватель активизирует знания студентов по пьесе А. Н. Островского «Бесприданница» с помощью игровых методов. Включение в работу креативных методов и приемов, а также проверка знаний по содержанию пьесы с использованием игровых форм способствует проникновению студентов в эпоху, где «царил» статус дельца. Преподаватель зачитывает цитаты, задает вопросы, направляет студентов на поиск правильных ответов, анализирует ответы студентов и дает дополнительные пояснения по смыслу стихотворений.	Студенты слушают цитаты, обсуждают их в группе или в парах, находят произведение и объясняют основной мотив.	

Ход занятия	Время (минуты)	Действия преподавателя	Действия студентов	Учебные ресурсы и материалы*
1	2	3	4	5
		Игра: «Продолжи фразу» Цель игры: проверить, насколько внимательно студенты разбираются в тексте пьесы А. Н. Островского «Бесприданница». Условия игры: преподаватель демонстрирует на экране реплики героя (на выбор), зачитывает их из отрывков пьесы, которые студенты должны правильно назвать и «раскрыть» (вставить нужное и точное слово). Допускаются разные варианты продолжения, но они должны быть логичными и соответствовать идеям пьесы. За наиболее точные и аргументированные ответы студенты получают бонусные баллы или одобрение преподавателя. Сотрудничество с ИИ показывает свободное владение и точное цитирование пьесы, поэтому продолжая анализ пьесы, через креативный подход происходит развитие аналитического мышления у студентов через работу с репликами персонажей. Игра позволяет не только глубже понять образную систему пьесы, но и осознать, как общественные устои XIX века находят отражение в характерах и поступках персонажей. Викторина: «Образ героя — точно маска общества» Цель: понять углубленно образную систему пьесы А. Н. Островского «Бесприданница», активизируя знания студентов, чтобы закрепить понимание образов с помощью ассоциаций. Условия викторины: ИИ подбирает реплики действующих персонажей и озвучивает их студентам. Дается 3 попытки назвать правильный вариант, затем ИИ сам называет правильный вариант. Преподаватель выступает в роли цензора. Игра: «Кто возьмет миллион знаний?» Цель игры: развить навыки быстрого поиска нужной информации в пьесе А. Н. Островского «Бесприданница» и точного анализа образов и тем. Условия игры: Преподаватель зачитывает выбранные компьютером рандомно вопросы на экране студенту, который должен выбрать правильный вариант ответа. Имеется «подсказка» 50*50, где удаляется 2 неправильных ответа из 4. Каждый последующий вопрос показывает сложность и аналитику прочтения пьесы. 15 пройденных вопросов показывают свободное владение текстом произведения и наградной стикер. Вариативность креативного обзора ведет к продуктивности изученного материала, поэтому следующим видом познавательно-коррекционной деятельности является конкурс «Голос сквозь века» Конкурс: «Голос сквозь время» Цель: погружение студентов в анализ текста посредством аудирования, развивая навыки ассоциативного мышления. Условия конкурса: Преподаватель заранее подготовил речевые цитаты персонажей, которые звучат через аудиосистему, после преподаватель убирает «облако, и студент убеждается в корректности своего ответа. Таким образом, посредством речевого коллажа идет визуальный обзор (экранизация пьесы А. Н. Островского «Бесприданница») всех персонажей произведения, выражая свои симпатии или антипатии к герою. Каждый правильный ответ награждается медальоном.	Студенты по очереди продолжают фразу, основываясь на тексте произведения, его смыслах и авторской позиции. Студенты слушают перечень цитатных реплик персонажей от ИИ и, соотнося их с поступками и мыслями героев, называют версию персонажа, которую оценивает ИИ. Студенты индивидуально проверяют собственное владение текстом пьесы, включая аналитические и исследовательские подходы к изучению произведения. Студенты, слушая речи героев, развивают ассоциативное мышление, выражая свое отношение к действующему лицу пьесы.	Игра 1: «Продолжи фразу» Наградные стикеры Цитат. хар-ки от ИИ Презентация 4 Викторина: «Образ героя — точно маска общества» Наградные стикеры Игра: «Кто возьмет миллион знаний?» Наградные стикеры Конкурс: «Голос сквозь время» Наградные стикеры

«Адамның адамшылығы — ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады. Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады.»

Ход занятия	Время (минуты)	Действия преподавателя	Действия студентов	Учебные ресурсы и материалы*
1	2	3	4	5
6. Подведение итогов занятия и рефлексия	7	Рефлексия. Обзор киноляпов для анализа и обмена мнениями. В конце занятия проводится обобщение знаний у студентов посредством приема «Авторский стул», который показывает систематизацию усвоенного материала по пьесе А. Н. Островского «Бесприданница». Преподаватель заранее подготовил итоговые вопросы для студентов и ИИ, которые в тандеме высказывают свои убеждения (от каждой команды по одному спикеру), а преподаватель, суммируя выраженные мысли, делает вывод. 1. Что хотел А.Островский в пьесе «Бесприданница» показать в отношении духовного и материального миров, сопровождающих человека по жизни? 2. Почему А.Островский пьесой «Бесприданница» акцентирует внимание на финансовом благосостоянии в судьбе представителей прекрасного пола на примере Ларисы Огудаловой? 3. Зачем А.Островский в пьесе «Бесприданница» описывает любовь (возвышенное и непорочное чувство), которая рождается в душе и сердце настоящих людей, ведь приданое, или материальное благосостояние, определяет роль и статус человека в обществе и его стоимость любви? Затем в качестве самооценивания используется прием «Закончи предложение»: Сегодняшний урок был посвящен ... Нашей основной задачей было ... Автор учит нас тому, что ... Сегодня на уроке я понял, что ... Мне захотелось прочесть ... После сегодняшнего урока я обязательно сделаю ... Сегодня на уроке я узнал о ... Мне было интересно выполнять ... Я испытывал трудности при работе над ...	Студенты, пишут комментарии. Анализируя, выражают сложившиеся представления о героях и событиях пьесы «Бесприданница», что является интеллектуальным фундаментом для ИИ. Каждый обучающийся выражает собственное умозаключение, показывая значимость проблем и ценностей, извлеченных из пьесы А. Н. Островского «Бесприданница», и ставших вечно значимыми перед нравственным выбором и не утратившими своей актуальности сегодня. Заслушивание результатов	https://www.youtube.com/watch?v=WLVZVRLgU0to (киноляпы) Виртуальная доска Вывод от ИИ Журнал
7. Информирование о домашнем задании	3	ИИ, участвуя в ходе занятия, сгенерировал домашнее задание (озвучивание после проведения занятия): — Дайте ответ на вопрос: «Кто есть Лариса Огудалова: lucky-looser или человек, не умеющий постоять за себя и незначительный ничто для кого-либо?» — Составьте с помощью ИИ современный образ Ларисы Огудаловой.	Запись в тетради.	Доска, тетради

Приложение 1

Словарная работа

Драма — литературное произведение в диалогической форме с серьезным сюжетом (в отличие от комедии) для исполнения на сцене.

Пьеса — драматическое произведение для театрального представления.

Психологизм в литературе — это (от греч. psyche — душа и logos — понятие, слово) способ изображения душевной жизни человека в художественном произведении: воссоздание внутренней жизни персонажа, ее динамики, смены душевных состояний, анализ свойств личности героя.

Мотив (от фр. — побудительная причина, повод к какому-либо действию; довод в пользу чего-либо) — устойчивый смысловой элемент художественного текста, повторяющийся в фольклорных (здесь мотив означает простейшую повествовательную единицу) и литературно-художественных произведениях.

Нравственность — правила, определяющие поведение; духовные и душевные качества, необходимые человеку в обществе.

Бесприданница — бедная девушка, не обеспеченная приданым.

Приданое — имущество, дававшееся родителями дочери при ее выходе замуж.

Пошлый — низкий в нравственном отношении, безвкусно-грубый.

Актуальный — очень важный для настоящего момента.

Делец — человек, который ловко ведет свои дела, не стесняясь в средствах для достижения своих корыстных целей (биржевые дельцы, темные дельцы).

Искушение — соблазн, желание чего-нибудь запретного.

Романс — небольшое вокальное произведение лирического характера.

Сюжет — основное содержание художественного произведения.

Парадокс — странное мнение, высказывание, расходящееся с общепринятыми мнениями, научными положениями.

Интерпретация — истолкование, раскрытие смысла чего-нибудь.

Приложение 2

Мини-проект «История создания пьесы А. Н. Островского «Бесприданница»

Лучшей психологической драмой А. Н. Островского по праву считается «Бесприданница».

Знаменитую пьесу «Бесприданница», которую А.Островский писал на протяжении четырех лет с 1874 по 1878 год, сам автор считал одним из своих самых лучших и значимых драматических произведений. Хотя

показанная на театральных подмостках в 1878 году, она вызвала бурю протеста и негодования, как у зрителей, так и у критиков, пьеса получила свою заслуженную долю популярности только после смерти знаменитого русского драматурга. Наглядная демонстрация главной идеи, которую хотел показать автор людям о том, что миром правят деньги, и в современном обществе они являются главной движущей силой, позволяющей их владельцам распоряжаться судьбами других, зависящих от них людей, многим пришлось не по вкусу. Как и другие новаторства в пьесе, непонятные широкому кругу общественности, все это вызвало довольно резкую оценку и читателей, и критиков.

В начале семидесятых годов девятнадцатого века А.Островский работал почетным мировым судьей Кинешемского уезда, по долгу службы он участвовал в различных громких процессах и хорошо был знаком с криминальными сводками того времени, что давало ему как писателю богатый литературный материал для написания произведений. Сама жизнь подбрасывала ему сюжеты для его драматических пьес, и существует предположение, что прообраз сюжетной линии в «Бесприданнице» стала трагическая смерть молодой женщины, которую убил собственный муж, Иван Коновалов, местный житель Кинешемского уезда.

А. Островский начинает пьесу поздней осенью (ноябрь 1874 года), сделав на полях отметку «Опус №40», растянув её написание на долгие четыре года, вследствие параллельной работы над еще несколькими произведениями, и закончив её осенью 1878 года. Пьеса была одобрена цензурой, началась подготовка к публикации, которая закончилась её печатью в журнале «Отечественные записки» в 1879 году.

С именем А. Н. Островского в русской литературе связано создание национально-самобытного драматического искусства, рассчитанного, как писал сам драматург, «для всего народа». Сочинения великого драматурга, трудно отнести к какому-либо определенному жанру. Это не драмы и не комедии, а, скорее, как метко определил Н. А. Добролюбов, «пьесы жизни», в которых узкие семейные конфликты разрастаются до глобальных масштабов и становятся конфликтами общественными. Перед читателями раскрывается широкая панорама русской жизни. Это настоящая энциклопедия быта и нравов целой эпохи. Мастерство А. Островского проявляется в точности социальных и психологических характеристик, в искусстве диалога, в использовании меткой, живой народной речи. Творчество А.Островского отличается жанровым разнообразием, искусным сочетанием в одном произведении трагических и комических, бытовых и лирических элементов.

Қыш өнері — оқушылардың шығармашылық әлеуетін қалыптастырудың көпқырлы құралы

А. А. МАГЗИНА,

көркем еңбек пәнінің мұғалімі,
«Қыш өнері» үйірмесінің
жетекшісі,
«№19 ЖОББМ» КММ,
Қарағанды қаласы

Мақалада сазбен жұмыс істеу процесінің (илеу, пішіндеу, күйдіру) оқушыларды шыдамдылыққа, ұқыптылыққа және еңбек нәтижесін бағалауға тәрбиелейтіні көрсетілген. Теориялық бөлімде саздың қасиеттері мен қыш өнерінің тарихы, ал практикалық бөлімде 2–5 сынып оқушыларына арналған қарапайым пішіндерден бастап ұлттық өрнектермен әшекейленген күрделі бұйымдарға дейінгі жұмыстардың маңызы сипатталған. Қорытындылай келе, автор қыш өнерін мектепте жүйелі түрде үйретудің тәрбиелік, мәдени және білімдік маңызы зор құндылық екенін атап көрсетеді.

1. Кіріспе

Заманауи Қазақстандық білім беру парадигмасы оқушыларды XXI ғасырдың құзыреттіліктеріне, яғни шығармашылық ойлауға, сыни тұрғыдан талдауға және пәнаралық дағдыларға үйретуді талап етеді. Бұл контексте көркем еңбек пәнінің рөлі тек қолөнерді үйретумен шектелмей, оқушының когнитивті дамуына, эмоционалдық интеллектісіне және этно-мәдени танымына әсер ететін маңызды құралға айналып отыр. Бала бойындағы шығармашылық қабілетті уақытылы ашып, оны дұрыс бағытта дамыта білу — педагогтың кәсіби міндеттерінің бірі. Көркем еңбек пәні бүгінгі таңда тек бейнелеу немесе қолөнер дағдыларын ғана емес, оқушылардың ойлау мәдениетін, эмоционалдық сезімталдығын, зерттеушілік әдеттерін қалыптастыруға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда, қыш өнері (керамика) — баланың бейнелеу, сезіну, қиялдау қабілеттерін дамыатын көне әрі заманауи өнер түрі.

1. Теориялық бөлім: қыш өнерінің дидактикалық және мәдени негіздері

Қыш өнері — адамзат тарихында тұрмыста қолданылған ең көне материалдардың бірі. Археологиялық деректерге сәйкес, бұл өнер неолит дәуірінен бастау алады және Қазақстан аумағындағы Қола дәуірінде (мысалы, Беғазы-Дәндібай мәдениетінде) айрықша дамыған. Қола дәуірінде қыш ыдыстар көбінесе әйелдердің қолынан шығып, геометриялық ою-өрнектермен (штрихталған үшбұрыштар, зигзагтар, шырша, дөңгелек батырып салған оюлар) безендірілген. Бұл оюлардың әрқайсысы этникалық кодтар мен этностың айырмашылығын білдіретін көрсеткіш ретінде қарастырылады.

XVI ғасырда Түркістан (Ясы) қаласында ірі қыш өндірісінің орталығы қалыптасып, керамикада көк-жасыл реңктегі сырлы керамика дәстүрлері дамыды. Кейін геометриялық нақыштар біртіндеп жүзім, мақта

бүршіктері, гүл бұталары сияқты өсімдік мотивтеріне ауысты. Қыш өнерінің тарихын оқыту арқылы оқушылар тек техникалық дағдыны ғана емес, тарихи сабақтастық пен ұлттық мәдени мұраның құндылығын таниды.

Қыш өнерінің оқушылардың жан-жақты дамуына әсері кешенді сипатта болады:

а) Когнитивті және моторлы даму

- Ұсақ моториканы жетілдіру: Сазды илеу, пішіндеу, шымшу, домалату әрекеттері саусақтардың ұсақ моторикасын күшейтеді. Бұл процесс мектеп жасындағы балалардың қол мен көз үйлесімділігін арттыруда шешуші рөл атқарады.
- Проблеманы шешу дағдылары: Қыш бұйымын жасау — үнемі проблемаларды шешуді талап етеді (саздың тым жұмсақ немесе қатты болуы, пішіннің сақталмауы, күйдірудегі қауіптер). Оқушы гипотеза құру, эксперимент жасау және түзету арқылы өздігінен шешім қабылдауға үйренеді.

ә) Шығармашылық және эмоционалдық даму

- Өзін-өзі көрсету: Керамикада «дұрыс» немесе «бұрыс» деген үлгі жоқ. Оқушы өз идеясын саз арқылы еркін көрсетуге мүмкіндік алады. Бұл олардың шығармашылық еркіндігін арттырады.
- Эмоционалдық Регуляция (Стресспен жұмыс): Саз балшықпен жұмыс істеу — стрессті азайтуға және эмоциялық тұрақтылықты қалыптастыруға көмектесетін терапиялық әсер береді.
- Тәртіп пен Ұқыптылық: Керамика бұйымының дайындық циклі (пішіндеу → кептіру → күйдіру → әшекейлеу) шыдамдылық пен ұқыптылықты қажет етеді, бұл оқушыларды еңбек этикасына тәрбиелейді.

2. Практикалық бөлім: қыш өнері сабақтарын жүзеге асыру әдістемесі

Көркем еңбек сабақтарында және «Қыш өнері» үйірмесінде оқу процесі келесі кезеңдерге бөлінеді:

Кезең	Мақсаты	Орындалатын әрекеттер (техникалар)
I. Дайындық (Теория)	Материалдың қасиетін және тарихи негіздерді меңгеру.	Қазақ оюларының семантикасын талдау, саздың құрамын (химиялық тазалығын) зерттеу, қауіпсіздік ережелерін қайталау.
II. Пішіндеу (Практика)	Бұйымның тектоникасын (құрылысын) қалыптастыру.	Қолмен жасау: Шымшу (pinch), таспа (coiling), қабаттау (slab) әдістері. Құралмен жасау: Көзе шарығын қолдану (4–5 сыныптарда).
III. Термиялық өңдеу (Технология)	Бұйымды беріктендіру, тұрақты пішін беру.	Кептіру (2–7 күн), күйдіру (температуралық режимді сақтау).
IV. Декор (Эстетика)	Бұйымға көркемдік мән беру.	Ангоб (ақ балшықпен бояу), сырлау (глазурь), батырып салу, бедерлеу.

Қыш өнеріне деген қызығушылық оқушылардың жа-сына қарай дифференциацияланады.

1. Бастауыш сыныптар (2–3 сынып):

- Тапсырмалар: Қарапайым функционалдық пішіндер: ойыншықтар, шағын ыдыстар.
- Әдістеме: Ойын элементтерін қолдану. Басты назар — саздың пластикалық қасиеттерін сезіну.
- 2. Орта сыныптар (4–5 сынып):
- Тапсырмалар: Күрделі композициялар: ұлттық өрнекпен әшекейленген кесе, құмыра, мүсіндер.
- Әдістеме: Жобалау жұмыстарын енгізу. Оқушыларға бұ-йымның эскизін жасаудан бастап, оның *эргономикасын* (пайдалануға ыңғайлылығын) ескеру міндеттеледі.

Оқушы тобы	Қызығушылық бағыты	Педагогикалық міндет
Ұлдар	Құмыра, мүсін, функ-ционалдық бұйымдар.	Үш өлшемдік (3D) ойлауды, гео-метриялық тұрақтылықты дамыту.
Қыздар	Декор, өрнек, нәзік пішіндер, әшекейлер.	Эстетикалық талғамды, композиция-лық шешімдер қабылдауды жетілдіру.

Қышпен орындалатын жаттығулар (моторлық дағ-дыларды дамыту)

Оқушылардың қол моторикасын, материалды сезіну қабілетін және кеңістіктік ойлауын дамыту үшін келесі жаттығулар жүйелі түрде орындалады:

«Шымшу» жаттығуы (2–3 сыныптар үшін):

Мақсаты: Саздың пластикасын сезіну, орталық нүктені сақтай отырып, пішінді біртіндеп кеңейту.

Орындалуы: Саздың кішкене бөлігінен шар жасалып, бас бармақты ортаға енгізу арқылы, саусақтардың кө-мегімен қабырғаларын біркелкі жұқарта отырып, кішкен-тай тостаған пішінін («баланың алақаны») қалыптастыру.

«Таспалау» жаттығуы (3–4 сыныптар үшін):

Мақсаты: Ұзын, біркелкі диаметрлі таспаларды (жіп-терді) жасау және оларды вертикалды түрде біріктіру ар-қылы ыдыс қабырғасын тұрғызу.

Орындалуы: Сазды домалату арқылы қалыңдығы 4–6 мм болатын таспалар дайындалады. Осы таспалар-ды «шликер» (сазды желім) арқылы біріктіріп, цилиндр, немесе конус тәрізді ыдыстар жасау.

«Қабаттау» жаттығуы (4–5 сыныптар үшін):

Мақсаты: Тікбұрышты қабаттарды кесу және оларды қо-су арқылы геометриялық тұрақты бұйымдарды құрастыру.

Орындалуы: Сазды арнайы қалыпта біркелкі қалың-дықтағы қабаттар (плиталар) етіп жайып, одан үлгі бойын-ша бөліктерді кеседі. Бұл бөліктерді 90 градус бұрышпен біріктіру арқылы қораптар, сәндік үйшіктер немесе функ-ционалдық вазалар жасалады.

«Сграффито» жаттығуы:

Мақсаты: Әшекейлеудің ежелгі тәсілін қолдану, өр-нектің контурлық сызығын айқындау.

Орындалуы: Бұйымның бетіне контрастты түсті ангоб (сұйық балшық) қабаты жағылады. Қабат жартылай кепкен соң, үшкір құралмен (стек) ою-өрнектерді сызып, астын-дағы саздың түсін шығару арқылы бедерлі әсер беріледі.

3. Ұсыныстар: қыш өнерін оқу үрдісіне енгізу жолдары

Оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашу үшін келесі ұсыныстарды ескеру қажет:

3.1. Әдістемелік ұсыныстар

1. Пәнаралық интеграция: Қыш өнерін оқытуды Қа-зақ тарихы (тарихи контекст), Математика (геометриялық пішіндер, пропорция), Физика (термиялық күйдіру про-цесі) пәндерімен интеграциялау.

2. Жүйелілік қағидасы: Бастауыш сыныптардағы қа-рапайым жұмыстардан бастап, жоғары сыныптардағы күрделі жобалық жұмыстарға дейін сабақтастық пен жү-йелілікті сақтау.

3. Дәстүрлі емес әдістерді қолдану: Саз балшықты қол-дануда дәстүрлі емес әдістерді (мысалы, табиғи материал-дармен біріктіріп коллаж жасау) енгізу арқылы оқушының вариативті ойлау қабілетін дамыту.

3.2. Материалды-техникалық ұсыныстар

1. Арнайы жабдықтар: Қыш өнерінің сапалы нәтижесі үшін арнайы күйдіру пешінің және көзе шарығының бо-луы міндетті. Бұл оқушыларға толыққанды технологиялық процесті меңгеруге мүмкіндік береді.

2. Экологиялық таза материал: Жұмыста химиялық құ-рамы таза, зиянсыз, отқа төзімді табиғи саз балшықты (ба-лы көп немесе тәттісі көп балшық деп аталатын түрлері) қолдануды қамтамасыз ету.

4. Қорытынды

Қыш өнері — оқушылардың жан-жақты дамуына ық-пал ететін, тек қолөнер дағдысын ғана емес, сонымен қа-тар этно-мәдени танымды, когнитивті функцияларды жә-не эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыратын білім беру құралы.

Көркем еңбек пәніндегі сабақтар мен қыш өнері үйір-месінің жүйелі түрде ұйымдастырылуы оқушылардың шы-ғармашылық әлеуетін ашуға, өз қабілетін танып, дамыта бі-луіне зор мүмкіндік береді. Педагог үшін оқушының өз қо-лымен жасаған бұйымын көргендегі қуанышы — оның ең-бекке деген құрметінің, талпынысының және ішкі дүниесінің сәтті көрінісін байқаудың жоғары жетістігі болып табылады.

Осы орайда, қыш өнерін мектеп бағдарламасына енгізу — жас ұрпақты практикалық дағды, тарихи-мәдени түсінік жә-не эстетикалық талғаммен қаруландыратын ұлттық мәде-ни мұраны жалғастырудың және өркендетудің тиімді жолы.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігі. Көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасы (жаңартылған мазмұны). Астана, 2024.
2. Оразалиев Т. Қазақ қолөнері және ұлттық өрнектердің мәні. Алматы: Өнер, 2018.
3. Сейсенбаев Б. Қыш өнері тарихы: Сақ, Ғұн, Түркі дәстүрлері. Астана: Рухани жаңғыру, 2020.
4. Қола дәуіріндегі қыш ыдыс жасау өнері. Уикипедия және e-history. kz дерек-тері. (Қола дәуіріндегі ою-өрнектер мен Беғазы-Дәндібай мәдениеті туралы).
5. Керамиканың балаларға қандай пайдасы бар? YouTube және Ceramic. school ақ-параттық бюллетені. (Когнитивті, моторлы және стресспен жұмыс аспектілері).

Опыт работы по реализации проекта «Наставники» — как инструмента эффективной социализации воспитанников центров поддержки детей

**Е. Ф. ПОТАПОВА,
С. В. ПРОКОПИВ,**

КГУ «Центр поддержки детей,
нуждающихся в специальных
социальных услугах «Асем» УО КО

Статья посвящена рассмотрению опыта реализации проекта «Наставники» в центре поддержки детей, нуждающихся в специальных социальных услугах «Асем». В ней представлены суть, основные цели и результаты работы по организации наставничества для воспитанников, находящихся в трудной жизненной ситуации.

Материал призван оказать методическую помощь педагогам, социальным педагогам, психологам, а также специалистам организаций для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, заинтересованным во внедрении инновационных эффективных практик наставничества.

В статье описаны особенности взаимодействия наставников и воспитанников, приведены результаты анкетирования воспитанников о влиянии проекта на их эмоциональный фон и развитие личности, выявлены сильные и слабые стороны в реализации проекта.

Опыт центра поддержки детей, нуждающихся в специальных социальных услугах «Асем» может быть использован и применен при разработке аналогичных программ и практик в учреждениях для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей и в других организациях, работающих с детьми и молодежью.

В Казахстане семья рассматривается как основная единица, которая способствует развитию духовных, нравственных основ личности, социальной адаптации детей. При этом реалии таковы, что еще большое количество детей остаются без попечения родителей. Законом о Правах ребенка закреплены формы правовой защиты прав и интересов таких детей: опека, попечительство, патронат. Все они направлены, в первую очередь, на реализацию социальной адаптации детей. Вместе с тем возможны и другие формы работы в рамках защиты детей, реализации их прав и всестороннего развития личности. В этом смысле такая форма воспитания как Наставничество представляется своевременной. В условиях современной жизни крайне важно подготовить ребенка к самостоятельному взрослому пути. Наставничество позволяет реализовать общение ребенка со взрослым в тех случаях, когда другие формы не могут реализоваться в силу юридических, психологических, моральных причин.

Идея Наставничества заключается в том, чтобы каждый ребенок, лишенный родительской опеки по разным причинам, имел взрослого эмоционально близкого, значимого человека, то есть Наставника.

В 2015 году был заключен меморандум о трехстороннем сотрудничестве по реализации пилотного проекта «Наставники» между Комитетом по охране прав детей МОН РК, Общественным фондом Центр комплексной поддержки семьи «Семейная Академия» и управлением образования Карагандинской области.

Проект получил рецензию в Учебно-методическом центре развития образования Карагандинской области.

Цель проекта: помочь детям, лишенным родительской опеки, раскрыть свой жиз-

ненный потенциал и сформировать умения и навыки самостоятельной жизни через специально организованное общение с взрослыми волонтерами-наставниками.

Суть заключается в том, что, уделяя ребенку из детского дома несколько часов в месяц в течение года, наставник может значительно повлиять на его будущее. Благодаря доверительным отношениям, возникающим в процессе общения, волонтер становится для ребенка источником эмоциональной поддержки и служит положительным примером для подражания. У ребенка расширяется круг интересов, улучшаются коммуникативные навыки, формируются новые модели поведения, повышается уверенность в своих силах.

Подготовка к реализации данного проекта осуществлялась в тесном сотрудничестве с руководителями проекта и администрацией детского дома.

Администрация детского дома информировала участников проекта об особенностях развития и воспитания детей-сирот и детей с ОБПР, условиях их пребывания в детском доме, подготовила рекомендации по взаимодействию с воспитанниками. Также администрацией детского дома была составлена группа детей, участвующих в реализации проекта. Это дети-сироты и дети ОБПР, с которыми родные и близкие не поддерживают никаких отношений.

Руководителями проекта проведено обучение в Школе Наставников и собран обязательный пакет документов со всех кандидатов: (ксерокопии удостоверения личности, психологическая характеристика, анкета, медицинские документы и др.).

Был проведен цикл встреч наставников и воспитанников, где определились первые пары «Наставник-ребенок», это дети и взрослые, которые проявили друг к другу особую симпатию и внимание,

кто стал интересен друг другу и возникло желание с обеих сторон продолжить такое общение и взаимодействие.

Для развития социальных навыков воспитанники вместе с наставниками посещали различные предприятия и объекты города, с экскурсиями побывали на выставках, музеях. Двое наставников со своими подопечными посещали танцевально-эстрадную студию мюзикла «Невзрослые», где дети обучались театральному искусству, хореографии, вокалу. С одной из воспитанниц, наставник занимался репетиторством по математике и подготовке к поступлению в колледж, (после окончания обучения в колледже, помог с трудоустройством).

Положительные изменения в сознании и поведении детей оцениваются по результатам психологического тестирования детей на начальном этапе реализации проекта и на этапе существования пары.

Анкетирование воспитанников показало следующие выводы и заключения детей:

«Наставник — это тот, кто поддержит в любой беде, научит тебя чему-нибудь, наставник — это друг», «Я научился у наставника думать», «Я вот училась по-английски говорить и научилась. Я получила 4 по экзаменам», «Пример для меня то, что она хорошая мама и хорошо работает», «Наставник помог мне побороть страх», «Я чувствую себя сильнее и веселее» и др.

Исходя из положительных результатов первого этапа проекта «Наставники» управлением образования Карагандинской области было принято решение о продлении сроков реализации проекта.

Как у любой инновационной программы у проекта «Наставники» есть плюсы и минусы:

Сильные стороны Проекта:

1. У воспитанника появляется «свой» взрослый друг, за пределами детского дома, с которым можно обсудить различные темы и вопросы;
2. Появляется положительная мотивация для встреч с наставником;
3. Появляется возможность расширить свой кругозор и познакомиться с новыми людьми, дополнительная возможность личностного саморазвития.

«Минусы» Проекта:

1. Зачастую у воспитанников возникает привязанность к наставнику не как взрослому другу, а как к потенциальному родителю;
2. Потребительское отношение воспитанников к наставнику, как источнику удовольствия и подарков;
3. Спад интереса к общению через определенный период, как у наставников, так и у воспитанников.

На сегодняшний день проект существует в ЦПД НССУ «Асем» уже более 10 лет.

Результатами проекта «Наставники», который реализуется в детском доме «Асем» являются следующие показатели:

Воспитанников, принявших участие в проекте — 29 человек;

Наставников — 30 человек;

Пары «наставник-ребенок» — 29 пар.

Продолжают общение и взаимодействие на сегодняшний день — 12 пар.

По результатам анкетирования детей, участвующих в проекте, наблюдению за взаимодействием и общением воспитанников и наставников, а также в индивидуальных и групповых беседах с воспитанниками, проект «Наставники» показал свою эффективность по таким критериям, как:

Повышение уровня социальной адаптации воспитанников.

Участие в проекте способствовало развитию у детей навыков общения, уверенности в себе, умению выстраивать доверительные отношения со взрослыми. Воспитанники стали активнее проявлять инициативу и ответственность за собственные решения.

Снижение уровня социальной изоляции и тревожности.

Благодаря регулярным встречам с наставниками у детей снизилось чувство одиночества и тревожности, повысилось чувство принадлежности к сообществу. Появилась эмоциональная поддержка, важная для формирования позитивного самоощущения.

Развитие жизненных и профессиональных компетенций.

Наставники оказывали помощь в профориентации, выборе дальнейшего образования и трудоустройства. Участники проекта получили практические навыки, необходимые для самостоятельной жизни вне стен учреждения.

Положительная динамика в поведении и учебной мотивации.

Отмечено снижение числа конфликтных ситуаций, улучшение дисциплины и мотивации к обучению. Многие воспитанники стали более целеустремленными, проявляют интерес к саморазвитию и планированию будущего.

Проект «Наставники» стал для ребят важным шагом к успешной интеграции в общество, развитию коммуникативных навыков и формированию жизненных ориентиров.

Проект показал, что личное участие неравнодушных взрослых в судьбах детей, оставшихся без попечения родителей, способствует формированию у воспитанников позитивной самооценки, ответственности и самостоятельности.

Таким образом, проект «Наставники» подтвердил свою значимость как эффективная форма сопровождения воспитанников на пути к самостоятельной жизни и успешной социализации в обществе.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында дарынды оқушылармен жоба жұмыстары арқылы оларды дамыту

А. Б. РАХИМЖАНОВА,

биология пән мұғалімі,
«Әл-Фараби атындағы
мектеп-гимназия» КММ,
Қарағанды қаласы

Зерттеу жұмысымыздың өзектілігі: Еліміздің болашақтағы негізгі сұлбасын «Әділетті Қазақстан — Адал азамат — Озық ойлы ұлт» деген үш ұғым арқылы біртұтас тәрбие бағдарламасында сипатталады. Қазіргі заманғы Қазақстанның негізгі ұлттық идеясын қалыптастыруда және тұрақты даму жағдайында рухани-танымдық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде маңызды саналатын отандық ғылым жетістіктері мен қазақтандық маңызды ғылыми зерттеулерді насихаттау арқылы біз жас ұрпақты еліміздің болашағына үлес қосатындай азамат етіп тәрбиелейміз. Оқушылармен биология-экология пәндері аясында ғылыми жоба жазу арқылы біз олардың жаңашыл қырларын танып қана қоймай, сонымен қатар бойларында білім мен ынтымақ, әділдік пен жауапкершілік, жасампаздық пен жаңашылдық құндылықтарын арттырамыз. 2023–2025 оқу жылдары аралығында дарынды балалармен жұмыс жоспарына сәйкес оқу процесіне қосымша сабақ ретінде зерттеу жұмыстарын жүргізу, жоба жазып зерттеушілерге тән дағдыларды оқушылардың бойларында қалыптастыру біздің мақсатымыз болды.

XXI ғасырда әлемдік білім беру жүйесінің дамуындағы негізгі басымдықтардың бірі — мектеп білімін жаңарту, заманға сай жаңа технологиялармен үйлесімін табатын білім жүйесін қалыптастыру. Ол оқушылардың неғұрлым өз бетінше білім алуына, оны іс жүзінде қолдана білу қажеттілігін тәрбиелеуге бағытталған. Мұғалім оқушылардың зерттеу жұмысын ұйымдастыру және жоба жұмысын жасауға мақсатты әрі жүйелі түрде бағыттау керек, ол бүгінгі күн талабы. Жоба жұмысы — оқушылардың белгілі бір тақырыпты те-

рең зерттеуге, мәселені шешуге бағытталған оқытудың инновациялық әдістерінің бірі [1].

Қазіргі таңда оқу-тәрбие процессінде туындап жатқан мәселелер оқушылардың оқуға деген мотивациясының төмендігі, ақпараттың шамадан тыс көп берілуі, оқушылардың сәтсіздіктен қорқуы, гаджеттердің және әлеуметтік желілердің әсері. Кей жағдайларда зейін тапшылығы, гиперактивтілік, наразылық мінез-құлқы да оқу процессіне кері әсерін тигізеді. Әлеуметтік және бейімделу мәселелері де бар, жаңа сыныпқа бейімделу немесе сыныптастарымен тіл табысудағы қиындықтар. Аталған мәселелерді ескеріп біз дарынды деп танылған, бірақ жоғарыда аталғандай қиындықтармен кездесіп жүрген оқушыларды зерттеу жұмыстарына алуды жөн көрдік.

Дарынды деп танылған оқушылар сабақ барысында өзін толық ашып көрсете алмай жүргендер, ақпараттық технологияны (IT) жақсы меңгерген, бірақ оны оқу процессінде қолдана бермейтін оқушылар, жаңа сыныпқа келіп бейімделе алмай жүрген оқушыны зерттеу нысаны ретінде алдық. Оқушылардың бойында зерттеу дағдылары, шығармашылық қабілеттер, сыни ойлау, проблемаларды шешу, өздігінен білім алуға ұмтылу, коммуникативті дағдылар және ең бастысы жауапкершілік қасиеттерін қалыптастыру арқылы біз алға қойған мақсатымызға жете аламыз.

Жоба жұмысы оқушыларды ақпарат іздеуге, оны талдауға, синтездеуге және бағалауға үйретеді. Бұл — ғылыми зерттеулер жүргізудің алғашқы қадамдары. Оқушылар жаңа идеялар ұсынып, тың шешімдер іздейді. Бұл олардың шығармашылық ойлауын, қиялын дамытады. Жоба жұмысы оқушылардан ақпарат-

ты сыни тұрғыдан бағалауды, дәлелдер келтіруді, қорытынды жасауды талап етеді. Жоба барысында оқушылар түрлі қиындықтарға тап болады. Оларды жеңу үшін олар өз бетінше шешім іздеуге, жоспар құруға және оны жүзеге асыруға үйренеді. Жоба жұмысы оқушылардың қызығушылығын оятады, олардың өз бетінше білім алуға деген құштарлығын арттырады. Жобаны қорғау барысында оқушылар өз ойларын еркін жеткізуге, аудитория алдында сөйлеуге, пікірталас жүргізуге үйренеді. Жоба жұмысы оқушылардан өз ісіне жауапкершілікпен қарауды талап етеді. Олар өз уақытын тиімді пайдалануға және мерзімінде аяқтауға үйренеді [2]. Аталған барлық қасиеттер құндылықтарымен қатар жүреді.

Біздің зертеу жұмысымыздың мақсаты оқушылардың ұзақ мерзімдік жобаны орындау барысында қаншалықты нәтижелі болатындығын бағалау. Зерттеу нысаны ретінде 7–10 сыныптарда оқитын дарынды деп танылған, бірақ қандай да бір мәселелер осы дарындарын ашуға кедергі келтіріп отырған оқушыларды алдық. Оқушылар басқа пәндерден жоба жазып көрмеген, құрылымын, жазу тәртібін білмейді. Бастапқы мақсатамыз оқушыларға жобаның жалпы құрылымымен, оған қойылатын талаптармен, алгоритімімен таныстыру болды.

Жобада жетекшісі, яғни біз сарапшы, үйлестіруші, бағыттаушы немесе оқушылар жинақтаған қосымша

мәліметтерді өндеуші рөлін атқарамыз. Өз күшімен зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында оқушы жұмыс кезеңдерін жоспарлау, оның нәтижесін болжау, бірігіп жұмыс істеу немесе өз бетінше жұмыс істеу тәсілдерін меңгереді. Өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруда жетекші оқу үдерісін сабақ беру логикасына бағындырмайды, керісінше, оқушының білімді өздігінен игеру логикасына бағыттайды.

Зерттеу жұмыстарын жүргізген оқушыларды біз әріптермен белгілесек. 7 сынып оқушысы А, 8 сынып оқушысы В, 9 сынып оқушысы С, 10 сынып оқушылары Д, Е. Оқушыларға жоба тақырыбын таңдауға ерік берілді, ең бастысы өзекті тақырып болу қажет еді. Биология ғылымы аясында жобалардың тақырыбын оқушылар өздігінше ізденіп тандады. Нәтижесінде әр оқушы өз бағытын тапты. Олар: ботаника-экология, зоология-экология, тарих-медицина, экология-медицина. Оқушылар зерттеу жұмыстарын жазып шығатын уақыт аралығына жоспар құрды, жоспарға сәйкес жұмыстарын жасады. Жетекші тек қана бағыттап отырды. Нәтижесінде әр оқушы жоспарға сәйкес жұмыстарын жазып шығып, облыстық-республикалық деңгейде қорғап нәтижеге қол жеткізді (1-кесте). Әр жобаның мақсаты «Біртұтас тәрбие» бағдарламасына сәйкес үйлесімін тапты.

1-кесте. Оқушыларының зерттеу жобаларының тақырыбы

Оқушылар	Зерттеу жобаның тақырыбы	Қысқаша сипаттама	Жетістіктері
А	«Экологическое значение вер-тикального озеленения»	Фитосуреттердің экологиялық құндылығы мынада: олар бізге кеңістікті жасылдандыруға, аз күш жұмсап ауаны тазартуға көмектеседі. Сонымен қатар біз мектепті безендіріп қана қоймай, эстетикалық көрініс береміз. Тірі фитосурет жасаймыз.	«ПроЕсо» экологиялық жобалар сайысында облыстық деңгейдегі жобалар сайысында I орын иеленді, Республикалық сайыста дипломмен марапатталды.
В	«Қарағанды облысына тиесілі «Бұйратау» МҰТБ-ның Белодымов аймағындағы фаунаға мониторинг»	Алғаш рет, Бұйратау мемлекеттік ұлттық табиғат бағының Қарағанды облысына тиесілі территориясына кіріп тұрған аймағы бойынша соңғы статистикалық мәліметтерге сүйеніп, зерттеу жұмыстары жүргізілді, сайт жасалынды.	«Қазақстан фаунасы» атты зоология бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының Республикалық жобалар сайысында I дәрежелі дипломмен марапатталды. ҚР орталық Қазақстан кіші ғылым академиясының 54-ші ғылыми-практикалық конференцияда мадақтамамен марапатталды.
С	«Ақ халатты пір тұтқан қазақтың алғашқы батыр қыздары»	Қазақ қоғамында әйелдердің рөлі қазіргі таңда зерттелініп жатқан өзекті мәселелердің біріне жатады. Үммі-Гүлсім Асфендиярова мен Аққағаз Досжанова сынды тұлғаларымыздың тарихтағы орны мен маңызы қазіргі қоғамға және болашаққа сабақ алуға, қоғамдық мәселелерді шешуге ықпал етеді.	Академик Е. А. Бөкетовтың туғанына 100 жыл толуына орай «Тарихтағы тұлғалардың рөлі» атты зерттеушілердің Республикалық XI құрылтайында ғылыми жоба қорғап II орынды иеленді.
Д және Е (жұптық жұмыс)	«Особенности влияния фармацевтических отходов на окружающую среду»	Медициналық препараттардың әртүрлі түрлері биосфераны ластаушы заттар болып табылады. Мысалы, антибиотиктер, эпилепсияға қарсы және гормоналды препараттар. Су экожүйесін ластайтын негізгі көздер фармацевтикалық қалдықтар болып табылады. Фармацевтикалық қалдықтар соңғы онжылдықтарда табиғаттың басты және жаһандық проблемасына айналды. Фармқалдықтар жайлы электронды сайт пен фармацевтикалық қалдықтарды жинақтауға арналған қоқыс жәшігінің макеті жасалынды.	ҚР орталық Қазақстан кіші ғылым академиясының 55-ші ғылыми-практикалық конференция шеңберіндегі облыстық оқу және ғылыми-зерттеу жұмыстары атты байқауға жоба жіберілді, нәтижесі күтілуде.

Жалпы жобаны орындау барысында оқушылар зерттеу мақсатын, міндетін, өзектілігін және зерттеу әдістерін анықтап алған соң нәтижеге әкелетін іс-әрекеттер жасай отырып жетістіктерге жетті (1-сурет).

1-сурет. Оқушылардың жетістіктері

7 сынып оқушысы жобаны жазып болған соң бойында зерттеушілік қабілеттің қалыптасуынан бөлек сәтсіздіктен қорқу мәселелесі жойылғандығы байқалды. Оқушы жобасын жүзден аса адамдардың алдында қорғау барысында өте жоғарғы деңгейде алып шықты. Өзіне деген сенімділігі артты. 8 сынып оқушысы ақпараттық технологияны жақсы меңгерген, сонымен қатар сайттарды да құру білетін. Осы бір білімін зоологиямен ұштастырып жаңашыл сайт жасап шығарды. Республикалық деңгейде жобасын қорғау барысында сайтты толық таныстырып көрсетті, нәтижесінде I орынға ие болды. 9 сынып оқушысы 2024–2025 оқу жылында біздің мектепке ауысып, ортаға бейімделе алмай жүргенде біз оны жоба жазуға алдық. Жобаны жазу барысында мектеп оқушыларынан сауалнама алынды, оқушы өз зерттеу жұмысымен қатарлас балаларға таныстырды. Оқушы сыныптастарына өзін жаңа қырынан көрсетіп, ортасын қалыптастырды. 10 сынып оқушысы құрбысымен бірлесіп жоба жазуды

« Білім алсаң жасыңнан,
Қыдыр кетпес қасыңнан.

Білім — бақыттың қазығы,
Білімсіз жан — әлдекімнің азығы.

Білім өз иесін білдіріп тұрады.

Білім қайда болса,

Биіктік сонда.

Білім сүріндірмейді,
білек сүріндіреді.

жөн көрді, нәтижесінде жан-жақты бірақ білімін ашып көрсете алмай жүрген оқушы жаз айларында тынбай еңбектеніп, өз қабілеттерін дамытып, жаңа қырынан көрсете алды.

Оқушылардың зерттеу жоба жұмыстары ұлттық құндылықты, тәрбиені дәріптейді. Оны біз оқушылардың жазған әр жобаның құрылымында байқай аламыз. Жарқын болашаққа деген рухани ұмтылысы қалыптасқан, патриоттық сана сезім ғылыми жобаларда айқын байқалды.

Әдебиеттер:

1. Мырзабаев А. Б. «Шығармашылықты дамытуда белсенді оқытудың дидактикалық мүмкіндіктері». — Алматы: Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, 2004.
2. Г. Б. Мәдиева, Б. Т. Утепова, Г. Н. Исакова «Жоба жұмысын орындауға арналған әдістемелік нұсқаулық». — Алматы: Қазақ университеті, 2014. — Б-4–5.

Воспитание честности, справедливости и патриотизма в контексте ценностей программы «Адал Азамат»

Современное образование в Республике Казахстан рассматривается не только как процесс передачи знаний, но и как важнейший инструмент формирования личности гражданина. Согласно Государственному общеобразовательному стандарту образования [1], основополагающим принципом системы образования является единство обучения и воспитания. Этот принцип обеспечивает целостность образовательного процесса, направленного на развитие у обучающихся не только когнитивных способностей, но и духовно-нравственных, гражданско-патриотических и социальных ценностей. Воспитательная составляющая становится неотъемлемой частью учебного процесса, где каждая дисциплина выполняет свою роль в формировании моральных ориентиров, гражданской ответственности и культуры личности. Таким образом, единство обучения и воспитания служит методологической основой реализации воспитательного потенциала образования и способствует подготовке всесторонне развитой, активной и ответственной личности, способной к саморазвитию и созидательной деятельности в обществе [2].

Современная система образования Казахстана направлена не только на формирование академических знаний, но и на воспитание личности, способной проявлять честность, справедливость и патриотизм в повседневной жизни [3]. Одним из эффективных инструментов воспитания данных качеств является урок иностранного языка, обладающий широкими возможностями для межкультурного общения, личностного роста и нравственного самоопределения.

Проект «Адал Азамат» является ключевым направлением государственной программы воспитания добропорядочного гражданина. Его ценностные ориентиры находят отражение в образовательном процессе, в том числе при изучении английского языка.

Методическая основа воспитания ценностей на уроках иностранного языка строится на интеграции языкового обучения и воспитательных целей, что позволяет одновременно развивать коммуникативные навыки и духовно-нравственные качества. [5, 6]

Основные направления работы включают:

1. Интеграция ценностного содержания в языковой материал.

Преподаватель подбирает тексты, аудио- и видеоматериалы, в которых отражаются темы честности, справедливости, патриотизма, гражданской ответственности.

Примеры заданий:

- Reading and reflection: студенты читают текст «The Honest Woodcutter» и обсуждают, почему честность приносит уважение.
- Discussion task: «Is it always easy to be honest?» — обсуждение жизненных ситуаций, требующих морального выбора.
- Vocabulary work: составление мини-словаря понятий: honesty, integrity, justice, fairness, patriotism с примерами употребления.

2. Проблемно-коммуникативный подход.

Создаются речевые ситуации, где студенты высказывают мнение, отстаивают позицию, аргументируют выбор.

Примеры:

Ю. В. СОБОЛЕВА,

преподаватель иностранного

языка,

заместитель директора по

воспитательной работе,

КГКП «Абайский

многопрофильный колледж»

В статье рассматриваются возможности формирования нравственных и гражданских качеств личности — честности, справедливости и патриотизма — в процессе изучения иностранного языка. Раскрывается воспитательный потенциал уроков иностранного языка в контексте реализации ценностей проекта «Адал Азамат», направленного на формирование добропорядочного гражданина Казахстана. Представлены примеры методических приёмов, способствующих духовно-нравственному развитию студентов, формированию активной гражданской позиции и осознанию национальной идентичности.

- Role play «A Fair Decision» — принятие справедливого решения в конфликтной ситуации.
- Debate: «Is lying ever justified?» — аргументация и обсуждение последствий.
- Mini survey: анкетирование «Какие качества важны для справедливого лидера?» с презентацией результатов.

3. Рефлексивные упражнения.

После чтения или прослушивания материалов проводится обсуждение, анализ поступков героев, сопоставление с опытом.

Примеры:

- Writing task: эссе «I am proud of my country because...» или «An example of honesty in my life».
- Moral choice task: выбор поведения в моральных дилеммах.
- Reflection journal: ведение дневника на английском о честности, гражданской позиции.

4. Проектная деятельность.

Проекты способствуют осознанию личной причастности к ценностям общества и патриотическому воспитанию.

Примеры:

- Project «My country in the eyes of the world» — презентации о Казахстане.
- Project «Honesty in professions» — значение честности в профессиях.
- Poster creation: плакаты «Be honest — be respected», «Fairness starts with me».

5. Использование междисциплинарных связей.

Темы языка связываются с предметами «История Казахстана», «Казахский язык и литература», «Русский язык и литература».

Примеры:

- Обсуждение английских пословиц (Honesty is the best policy, Justice delayed is justice denied) и их казахских аналогов.
- Сравнение биографий национальных героев Казахстана и зарубежных деятелей (Abai Kunanbayev — Martin Luther King).

Практическая реализация воспитательных задач в процессе обучения иностранному языку осуществляется через интеграцию ценностей проекта «Адал Азамат» в учебные темы и задания учебника Action 10, 11 for Kazakhstan (Jenny Dooley, Series Consultant: Bob Obee, Translations by N.Mukhamedjanova). Каждая тема учебника предоставляет возможности для формирования честности, справедливости, гражданской ответственности и патриотизма.

Использование учебников Dooley, J., Evans, V. Action 10, 11: Student's Book for Kazakhstan., в контексте проек-

та «Адал Азамат» способствует не только овладению иностранным языком, но и формированию нравственной и гражданской позиции студентов — честности, справедливости и патриотизма.

Для эффективного формирования нравственных и гражданских качеств личности на уроках иностранного языка рекомендуется:

1. Интегрировать ценностные ориентиры в каждую тему учебника.

Отбирать тексты, аудиоматериалы и задания, отражающие честность, справедливость, уважение и патриотизм.

2. Создавать воспитательные ситуации через язык.

Использовать дискуссии, ролевые игры и творческие задания, где студенты учатся выражать мнение, отстаивать справедливую позицию, анализировать моральные поступки.

3. Развивать критическое и рефлексивное мышление.

Включать задания, побуждающие студентов задуматься над собственными ценностями, делать осознанный выбор, формулировать личные выводы.

4. Опора на межпредметные связи.

Соединять темы иностранного языка с предметами гуманитарного цикла — историей, обществознанием, культурологией, — формируя целостное восприятие гражданских и моральных идеалов.

5. Внедрять проектные формы работы.

Реализовывать мини-проекты и исследовательские задания, направленные на изучение примеров честности, гражданской ответственности и патриотизма в реальной жизни.

6. Использовать потенциал национального контекста.

Включать примеры из истории и культуры Казахстана, героические образы современников, демонстрирующие нравственные ориентиры и добропорядочность граждан.

7. Создавать позитивную атмосферу сотрудничества.

Поддерживать открытый диалог, доверие и уважение между преподавателем и студентами, чтобы ценности «Адал Азамат» [4] воспринимались не формально, а как часть личного опыта.

Одним из наиболее эффективных и содержательных способов формирования таких нравственных ценностей, как честность, справедливость и патриотизм, является использование междисциплинарных связей. Данный подход обеспечивает целостное восприятие изучаемого материала и способствует развитию личности обучающегося как гражданина и патриота своей страны. Рассмотрим практическую реализацию данного подхода на этапе урока мотивации обучающим-

ся Warm-up. Реализация ценностей проходит на этапе урока Warm-up, который позволяет ввести студентов в тему чтения через казахстанский литературный контекст, тем самым развить интерес к чтению текста, осмыслить моральные ценности, общие для мировых писателей и создать связь между национальной литературой и мировой фантастикой.

Lesson Plan Fragment (Warm-up Stage)

Theme: Learners Read a Non-fiction Text.
Specialty: Veterinary Science.
Lesson type: Reading (Non-fiction text).
Duration: 90 minutes.
Stage: Warm-up (7–10 minutes).
Learning values: Patriotism, Honesty, Fairness.
Cross-curricular links: Kazakh Literature, History of Kazakhstan, Ethics.

Stage	Aim	Procedure / Activities	Interaction	Time	Values Education	Cross-curricular Links
Warm-up	To activate background knowledge, motivate learners to read a non-fiction text through the national context, and promote moral and patriotic values.	1. Visual and Quote Starter: Teacher shows a portrait of Askar Altay and a quote: "Harmony between man and nature is the highest form of humanity." Teacher asks what values can be seen in the quote (honesty, fairness, love for the homeland). 2. Reading text: Askar Altay – The Voice of Modern Kazakh Fantasy. Askar Altay is a modern Kazakh writer known for stories such as "The Altai Wolf", "The Blue Fog", and "The Gold of Altai". His works show people facing difficult moral choices. In "The Altai Wolf", Altay describes the conflict between humans and nature, showing that losing harmony and honesty destroys both the world and humanity. Like H. G. Wells, he uses imagination to teach moral lessons. 3. Tasks: True/False: (1) Askar Altay writes fantasy stories with deep moral ideas. (T) (2) The Altai Wolf is about space travel. (F) (3) Both Altay and Wells use imagination to teach moral lessons. (T) Vocabulary Match: harmony – balance between people and nature; moral choice – decision between right and wrong; honesty – being fair. 4. Discussion & Transition: Teacher links Altay's moral themes to H. G. Wells' global messages.	T-Ss, Ss-Ss (pair & class discussion)	7–10 min	Patriotism – through pride in national literature. Honesty and Fairness – through moral reflection. Respect – through discussion and listening.	Kazakh Literature – Askar Altay's stories. History of Kazakhstan – cultural identity. Ethics – honesty, moral choice, fairness.

Таким образом, на этапе Warm-up реализуется воспитательная составляющая урока на которой формируются ключевые компетенции: коммуникативная (обсуждение и понимание текста), культурная (осознание национальной и мировой литературы), ценностно-смысловая (честность, патриотизм, справедливость). Создана междисциплинарная связь с национальными предметами и общими гуманитарными дисциплинами. Этап служит переходом к основной части — чтению текста об H. G. Wells и сравнению с казахстанским автором. Студенты познакомились с казахстанским писателем-фантастом и его нравственными идеями, осознали связь между национальной и мировой культурой, подготовлены к чтению текста о H. G. Wells и обсуждению моральных тем — честности, справедливости и патриотизма. Создана воспитательная мотивация в духе проекта «Адал Азамат».

Таким образом, уроки иностранного языка обладают значительным воспитательным потенциалом. Они помогают не только формировать языковую компетенцию, но и развивать личность, способную проявлять честность, справедливость и патриотизм. Включение ценностей проекта «Адал Азамат» в содержание и методику преподавания английского языка способствует

формированию активного, ответственного гражданина Казахстана.

Литература:

1. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования». — Астана, 2022.
2. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 6 января 2023 года №1 «Об утверждении типовых учебных программ цикла или модуля общеобразовательных дисциплин для организаций технического и профессионального образования». — Астана, 2023.
3. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 30 июля 2024 года №194 «Программа Біртұтас тәрбие». — Астана, 2024.
4. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 26 мая 2025 года №123 «Единая программа воспитания Адал азамат». — Астана, 2025.
5. Смагулова Г. Е. Методы формирования гражданских ценностей в образовательной среде. — Нур-Султан, 2020. — 45 с.
6. Тулегенова А. А. Воспитательный потенциал уроков английского языка в колледже. — Алматы: КазНПУ, 2022. — 56 с.
7. Dooley J., Obbe B., Mukhamedjanova N. Action 10 for Kazakhstan. — Express Publishing, 2022.

Интеллектуально-командные игры как инструмент профилактической работы педагога-психолога

Е. А. СТРУНИНА,

педагог-психолог,

КГУ «Общеобразовательная
школа №81»,

Н. П. ГОНЧАРУК,

педагог-психолог,

КГУ «Гимназия им. Казыбека
Нуржанова»,
г. Караганда

Современные школы сталкиваются с психологическими трудностями, такими как высокий уровень стресса, конфликты и снижение мотивации учащихся и педагогов. В условиях растущих учебных нагрузок особенно актуальны методы, способствующие развитию когнитивных и коммуникативных навыков, снижению эмоционального напряжения и укреплению взаимодействия участников образовательного процесса.

Одним из эффективных инструментов являются интеллектуально-командные игры, такие как «Что? Где? Когда?», «Своя игра», квесты и дебаты. Они развивают эмоционально-волевые качества, критическое мышление, навыки саморегуляции, командное взаимодействие и способность конструктивно решать конфликты.

Программа «Интеллектуально-командные игры как инструмент профилактической работы школьного психолога» реализовывалась с 2021 по 2025 годы в школах Караганды. Результаты апробации показали значительное улучшение когнитивных и социальных навыков: 92% школьников выразили желание продолжать участие, более 75% отметили развитие логического мышления, около 60% — снижение тревожности.

Таким образом, интеллектуально-командные игры являются эффективным инструментом профилактической работы, способствующим улучшению психологического климата и развитию сотрудничества среди учащихся.

Современная школа сталкивается с целым спектром психологических трудностей, осложняющих образовательный процесс. Среди них — высокий уровень стресса и тревожности, сложности в межличностном общении, конфликты, а также снижение мотивации как у учащихся, так и у педагогов [2]. В условиях нарастающих учебных нагрузок и стремительных социальных изменений особенно востребованы методы, которые помогают развивать когнитивные и коммуникативные навыки, снижать эмоциональное напряжение и укреплять взаимодействие всех участников образовательного процесса [4].

Одним из наиболее эффективных инструментов в данном направлении становятся интеллектуально-командные игры. Они способствуют развитию эмоционально-волевых качеств, повышению уровня психологического комфорта, а также позволяют оперативно оценивать знания учащихся, органично сочетая обучение, профилактику и воспитание в игровой форме [3].

Такие интеллектуально-командные форматы, как «Что? Где? Когда?», «Своя игра», квесты, дебаты и «Брейн-ринг», зарекомендовали себя как действенные инструменты развития когнитивных, коммуникативных и эмоционально-волевых навыков [7]. Каждая из игр оказывает специфическое влияние на психологические аспекты развития личности:

- «Что? Где? Когда?» тренирует произвольное внимание, быстроту мышления, навыки аналитической переработки информации и управление стрессом в условиях ограниченного времени [8].
- «Своя игра» способствует развитию концентрации, расширению познавательной активности, формированию

уверенности за счёт индивидуальной ответственности за результат [6].

- Квесты усиливают навыки командного взаимодействия, умение распределять роли, договариваться, слышать партнёров, а также позволяют безопасно проживать ситуации неопределённости, что важно для профилактики тревожности [4].
- Дебаты развивают критическое мышление, навыки аргументации, саморегуляцию речи и поведения, а также учат конструктивному разрешению конфликтов [3].
- «Брейн-ринг» укрепляет эмоциональную устойчивость, повышает скорость принятия решений, формирует умение работать в напряжённых условиях, не переходя в состояние дистресса [6].

Интеллектуально-командные игры выполняют несколько значимых функций: диагностическую, обучающую и профилактическую [1]. Как профилактический инструмент они позволяют снижать эмоциональное напряжение, укреплять навыки стрессоустойчивости, развивать конструктивные формы общения и предотвращать внутриколлективные конфликты [10]. Через участие в игре школьники учатся сотрудничеству, контролю эмоций, распределению ответственности и принятию коллективных решений [4].

Для педагогов такие форматы являются не только методикой вовлечения учащихся, но и средством профилактики профессионального выгорания, поскольку создают условия для творческой самореализации, положительного эмоционального опыта и укрепления командных отношений [2].

Необходимость внедрения игровых методик в образовательную среду подтверждается и научными исследованиями казахстанских педагогов

и психологов. К. Б. Жарикбаев, Н. К. Ахметов, Ж.Хайдаров, М. Г. Субханкулов и другие подчеркивали значимость игры как средства социализации, обучения и воспитания [1]. Однако до последнего времени системные программы, направленные на развитие когнитивно-коммуникативных навыков через игровые формы и обучение педагогов игровым технологиям, в школах Казахстана отсутствовали [11].

С целью восполнить этот пробел была разработана и реализована программа «Интеллектуально-командные игры как инструмент профилактической работы школьного психолога со всеми участниками образовательного процесса». Её основная задача заключалась в улучшении эмоционального климата и взаимодействия в образовательной среде [13], что напрямую связано с формированием ключевых жизненных ценностей. Программа интегрирована в Единую программу воспитания «Адал Азамат», где приоритетными направлениями обозначены патриотизм, ответственность, справедливость, солидарность, трудолюбие и созидательность [13].

Апробация программы проходила с 2021 по 2025 годы в школах КГУ «Общеобразовательная школа №81» г. Караганды, КГУ «Гимназия имени Казыбека Нуржанова» г. Караганды. В ней приняли участие учащиеся всех возрастных категорий — с 1 по 11 классы, а также педагоги. Целью программы было улучшение эмоционального благополучия и уровня взаимодействия участников учебно-воспитательного процесса через интеллектуально-командные игры. Данная цель решалась через следующие задачи:

1. Развить коммуникативные и социальные навыки участников образовательного процесса.
2. Повысить уровень эмоционального интеллекта участников образовательного процесса применяя игровые методы и формы работы.
3. Обучить эффективным способам управления стрессом и навыкам саморегуляции.

Реализация программ проходила в 3 этапа:

1. Ознакомительно-ориентировочный (1 месяц) — предполагал введение в интеллектуальные игры. Данный этап позволял вовлечь участников, выявить их потребности и наметить эффективные стратегии профилактической работы через интеллектуально-командные игры.

2. Проектный этап (1–2 месяца) создал основу для успешного участия в интеллектуально-командных играх. Он помогал участникам освоить важные навыки, повысить уверенность в себе, научиться взаимодействовать в команде и эффективно справляться с умственными и эмоциональными нагрузками.

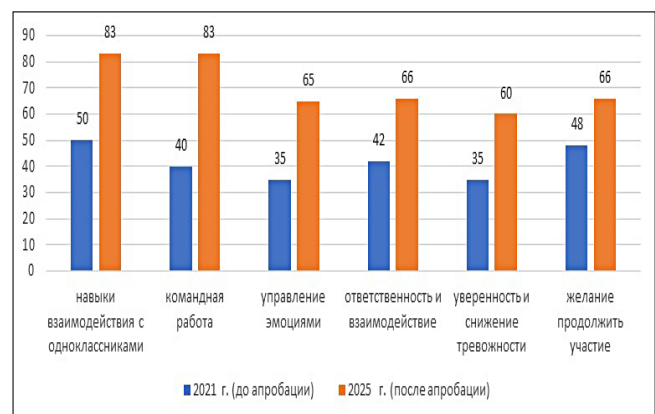
3. Основной, развивающий (6–7 месяцев) — способствовал личностному и интеллектуальному развитию, создавая благоприятную атмосферу для обучения и социализации, повышая мотивацию достижения успеха.

В ходе апробации программы были выделены ключевые категории критериев эффективности, характеризующие изменения в познавательной, поведенческой, эмоциональной, социальной и педагогической сферах участников образовательного процесса. Для каждой категории определены конкретные критерии эффективности, подтверждённые результатами анкетирования и наблюдений, а также использованы соответствующие методы оценки и фиксации («табл.1»).

[табл.1]

Результаты анкетирования и наблюдений показали положительную динамику. Если на начальном этапе лишь 48 % школьников проявляли интерес к интеллектуально-командным формам деятельности, то по завершении программы 92 % выразили желание продолжать участие. Более 75 % учащихся отметили развитие логического мышления, внимания и памяти; 66 % сообщили об усилении ответственности за коллективные решения; около 60 % указали на снижение тревожности и рост уверенности в себе. Эти данные согласуются с результатами наблюдений педагогов: 70 % отметили улучшение психологического климата и снижение конфликтности.

Сравнение результатов апробации программы по ключевым задачам

Важным результатом стало освоение учащимися стратегий саморегуляции и управления стрессом, что положительно сказалось на их психоэмоциональном состоянии. Участники демонстрировали повышение уверенности, сплочённости и ответственности, что является значимым условием адаптации к учебным нагрузкам и дальнейшему личностному развитию.

«*Тіл —
жұрттың
жаны.*

*Тілінен
айырылған жұрт —
жойылған жұрт.*

Халел
Досмұхаммедұлы

Программа также способствовала формированию ценностных установок, соответствующих направлениям Единой программы воспитания «Адал Азамат». Через участие в тематических играх, отражающих историко-культурные аспекты Казахстана, у школьников усиливалось ценностное отношение к традициям, культуре и истории страны.

Не менее важным является влияние программы на педагогов. Их участие способствовало укреплению партнёрских отношений с учащимися, повышению эмоциональной устойчивости и снижению риска профессионального выгорания. Педагоги отмечали, что совместные игровые форматы помогают быстрее выявлять трудности у детей и оказывать своевременную поддержку, что повышает качество образовательного процесса.

Таким образом, интеллектуально-командные игры могут рассматриваться как действенный и практикоориентированный инструмент профилактической работы в образовательной среде. Их использование способствует развитию у учащихся коммуникативных умений, эмоционально-волевых навыков, умения взаимодействовать и решать трудности конструктивным способом. Такие форматы положительно влияют на психологический климат, повышают вовлечённость школьников и укрепляют сотрудничество между всеми участниками учебно-воспитательного процесса.

Полученные результаты показывают, что системное внедрение интеллектуальных игр является перспективным направлением развития профилактической деятельности и психологического сопровождения в школе. Игровые методики становятся не просто формой досуговой активности, а значимым профилактическим ресурсом, который способствует формированию гармоничной, уверенной и социально зрелой личности, готовой к успешной адаптации в современном обществе.

Включение подобных программ в школьную профилактическую систему служит важным вкладом в создание безопасной, поддерживающей и развивающей образовательной среды будущего.

Литература:

1. Ахметов Н. К., Хайдаров Ж. С. Игра как процесс обучения. — Алма-Ата: Знание, 1985.
2. Битянова М. Р. Психолог в школе: Система работы школьной психологической службы. — М.: Генезис, 2018.
3. Бондаренко А. К. Командные игры и тренинги: Методическое руководство. — М.: Психология, 2020.
4. Жуматаева Г. Ж. Психолого-педагогические условия формирования коммуникативной компетентности подростков в командных формах деятельности. — Алматы: РНПЦ, 2016.
5. Воскобович В. В. Игры для ума: Развивающие игры и упражнения для детей. — СПб: Детство-Пресс, 2016.
6. Горбачев В. Ю. Интеллектуальные игры как инструмент развития личности. — СПб: Речь, 2019.
7. Журавлев А. Л. Игры для развития командного духа и лидерства. — Екатеринбург: У-Фактория, 2017.
8. Мерлина Н. В. Методика организации интеллектуальных игр в образовательных учреждениях. — М.: Просвещение, 2022.
9. Новикова С. П. Использование интеллектуальных игр в образовательном процессе // Психологическая наука и образование, 2020, № 2, с. 34–49.
10. Смирнова Л. В. Командные игры как средство профилактики школьной тревожности // Педагогическая психология, 2019, № 3, с. 22–37.
11. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы: постановление Правительства РК от 30 декабря 2019 г. № 989.
12. Приказ № 377 Министерства просвещения Республики Казахстан от 25 августа 2022 года «Об утверждении Правил деятельности психологической службы в организациях среднего образования».
13. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан № 194 от 30.07.2024 «Об утверждении программы воспитания «Біртұтас тәрбие» в организациях образования».

Интеграция нейропсихологических упражнений в процесс хорового обучения: развитие слуха, внимания и межполушарного взаимодействия

Введение. Современная педагогика стремится объединить художественное и психофизическое развитие ребёнка. В последние годы наблюдается устойчивый рост интереса к нейропедагогике — направлению, объединяющему знания из традиционной педагогики, нейропсихологии, когнитивных наук и нейрофизиологии. Причина роста: мы всё лучше понимаем, что обучение эффективно тогда, когда оно учитывает особенности работы мозга, возрастные этапы его развития и способы формирования нейронных связей.

Музыкальное обучение оказалось одной из тех областей, где нейропедагогические подходы проявляются особенно ярко. Это объясняется тем, что музыка воздействует целый комплекс когнитивных процессов: внимание, слуховое восприятие, эмоциональную регуляцию, память, межполушарное взаимодействие и даже моторную координацию.

В музыкальной школе урок хора становится уникальным пространством, где можно не только укреплять когнитивные функции, но и раскрывать творческий потенциал.

Многие педагоги отмечают, что современные дети испытывают трудности с концентрацией, синхронизацией движений, быстротой реакции и слухового восприятия. Это отражается на интонации, эмоциональной выразительности и ансамблевом звучании. Нейропсихологические упражнения помогают преодолеть эти барьеры, поскольку они активизируют взаимодействие между правым и левым полушариями мозга, что делает процесс обучения более осознанным, целостным и эффективным.

Интеграция подобных методов не требует коренной перестройки учебного процесса. Напротив, она органично вплетается в структуру урока хора, повышая интерес учащихся и качество усвоения материала.

Ключевые тенденции роста интереса:

1. Научные открытия в области нейропластичности.

Понимание того, что мозг способен перестраиваться и формировать новые связи в любом возрасте, дало педагогам мощный инструмент для разработки развивающих методик.

2. Интеграция нейропсихологических упражнений в уроки музыки.

Развитие слуха, ритма, артикуляции и внимания происходит быстрее, если они подкреплены упражнениями, стимулирующими оба полушария мозга.

3. Персонализированные траектории обучения.

С помощью нейропедагогики легче выявить сильные стороны ученика (например, лучше развитый слух или моторика) и выстроить программу, учитывающую его уникальный профиль.

4. Рост междисциплинарных исследований.

Музыканты, педагоги и нейропсихологи работают вместе, создавая методики.

Влияние на музыкальное обучение:

Учителя начинают рассматривать обучение музыке не только как передачу техники, но и как способ гармоничного развития мозга. В хоровой, инструментальной и сольной практике растёт использование дыхательных, координационных и кросс-латеральных упражнений.

Повышается осознанность в планировании репертуара и упражнений: выбор материала теперь подкрепляется не только художественной ценностью, но и его когнитивной пользой.

Ученики становятся более вовлечёнными, так как понимают, что музыка помогает им развиваться не только как артистам, но и как личностям.

Таким образом, нейропедагогика перестаёт быть теоретическим направлением и всё активнее превращается в практический инструмент педагога музыки, усиливая эффективность обучения и делая его более интересным, увлекательным и осмысленным.

1 Теоретические основы нейропсихологического подхода в музыкальном обучении

Р. А. АГЕЕВА,

преподаватель по хору,
КГКП «Детская музыкальная
школа №2»,
г. Темиртау

В статье рассматривается практическая интеграция нейропсихологических упражнений в процесс хорового обучения детей и подростков. Раскрывается влияние данных упражнений на развитие слуха, координации, внимания и межполушарных связей. Приводятся конкретные примеры упражнений, применяемых на уроках хора, а также наблюдения педагога, подтверждающие их эффективность в формировании музыкальных и когнитивных навыков учащихся.

Нейропсихологический подход опирается на идеи учёных — А. Р. Лурии, Л. С. Выготского, А. Н. Леонтьева, которые рассматривали развитие психических функций как результат активной деятельности мозга. Согласно их теориям, согласованная работа полушарий обеспечивает гармоничное развитие личности.

Музыка является одним из самых мощных стимулов межполушарного взаимодействия. Правая полушарная система отвечает за эмоционально-образное восприятие, а левая — за логико-структурное, анализ текста, интонации и ритма. В процессе пения эти функции объединяются: певец одновременно анализирует нотный материал, управляет дыханием, выражает чувства и слушает других певцов.

Использование нейропсихологических упражнений направлено на тренировку именно этих связей — они помогают развить способность мозга к переключению, координации и интеграции сенсорных потоков. Такая подготовка особенно важна для детей и подростков, у которых процессы созревания мозговых структур ещё активно формируются.

2 Значение нейропсихологических упражнений в хоровом обучении

Хоровое пение — это сложная многозадачная деятельность. Ребёнок одновременно слушает дирижёра, следит за дыханием и артикуляцией, слышит себя и других певцов, запоминает текст, контролирует интонацию и эмоциональную окраску. Для такой многоуровневой работы требуется высокая степень внимания и синхронности действий.

Нейропсихологические упражнения в хоровом обучении играют важную роль, выходящую далеко за рамки обычной вокальной тренировки. Их значение заключается не только в развитии музыкальных и слуховых способностей учащихся, но и в формировании целостного взаимодействия между психическими, когнитивными и двигательными функциями ребёнка.

Современный педагог по хору сталкивается с тем, что дети приходят на занятия с различным уровнем внимания, концентрации, слухо-моторной координации и эмоциональной устойчивости. Нейропсихологические упражнения позволяют выравнивать эти различия, создавая базу для успешного вокального и хорового развития. Через простые движения, дыхательные и ритмические задания активизируются оба полушария мозга, что способствует лучшему восприятию музыкального материала, более точной интонации и выразительности исполнения.

Особое значение нейропсихологических упражнений заключается в **развитии внутреннего слуха и слухового внимания**. Регулярное выполнение упражнений на слуховую дифференциацию, переключение и удержание внимания помогает учащимся быстрее ориентироваться в хоровом звучании, слышать себя в ансамбле, осознанно управлять громкостью и тембром голоса.

Кроме того, через нейропсихологические приёмы формируется **эмоциональная устойчивость и саморегуляция** — качества, без которых невозможно уверенное сценическое поведение. Упражнения, направленные на расслабление, дыхание, координацию движений с рит-

мом, снижают уровень тревожности и создают атмосферу внутреннего равновесия.

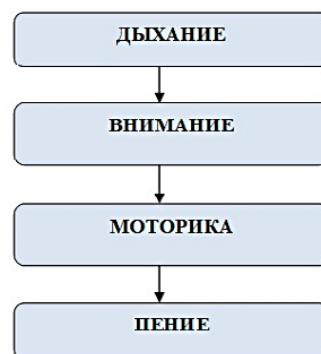
Нейропсихологические упражнения позволяют «разогреть» мозг, подготовить нервную систему к многокомпонентной активности. Например, упражнения на перекрёстные движения стимулируют обмен между полушариями, улучшая концентрацию и чувство ритма. Задания на слухо-зрительное сопоставление активизируют зоны мозга, отвечающие за анализ и синтез музыкального материала.

Педагог, внедряя эти элементы в урок хора, замечает, как учащиеся становятся внимательнее, быстрее реагируют на дирижёрские сигналы, легче усваивают новые мелодии и точнее интонируют. Постепенно развивается не только музыкальный слух, но и общая когнитивная гибкость — способность быстро перестраиваться и адаптироваться. Таким образом, нейропсихологические упражнения становятся не просто дополнительным элементом урока хора, а **важным инструментом комплексного развития ребёнка**. Они укрепляют межполушарные связи, способствуют развитию музыкального мышления, внимания, памяти и координации — тех основ, без которых невозможно полноценное музыкальное и личностное становление учащегося. Внедрение таких упражнений делает хоровое обучение более современным, эффективным и соответствующим запросам новой образовательной реальности.

3 Практическая интеграция нейропсихологических упражнений в урок хора

Включение нейроупражнений в репетиционный процесс хора требует системного и последовательного подхода. Одним из наиболее эффективных способов является использование разминки как обязательного элемента каждого занятия.

Разминка как часть урока

Разминка выполняет сразу несколько функций:

- **Физиологическая подготовка** — активизация дыхательной и голосовой системы, настройка голосового аппарата на работу.
- **Когнитивная мобилизация** — пробуждение внимания, памяти и слуха, настройка на активное восприятие информации.
- **Эмоциональная настройка** — создание положительного рабочего настроения, сплочение коллектива.

Методика проведения разминки строится по принципу постепенности: сначала выполняются простые упражне-

ния на дыхание, внимание и слух, затем добавляются элементы координации и межполушарного взаимодействия, и завершается этап интеграцией упражнений с пением.

Например, последовательность может выглядеть так:

1. Дыхательные упражнения с элементами внимания (короткий вдох — длинный выдох под счёт).
2. Игровые упражнения на слуховую реакцию («эхо-пение», «музыкальный светофор»).
3. Координационные упражнения с перекрёстными движениями и ритмом.
4. Пение коротких распевок, включающих одновременно дыхание, внимание и элемент движения.

Такой подход позволяет ученикам плавно перейти от состояния «обыденности» к состоянию творческой концентрации, а также формирует привычку воспринимать разминку не как отдельный этап, а как естественную часть вокально-хоровой деятельности.

В процессе хоровых занятий дети и подростки нередко испытывают умственное и физическое утомление. Длительная концентрация на интонации, тексте и дирижёрских жестах приводит к снижению внимания, падению мотивации и ухудшению качества исполнения. Чтобы сохранить эффективность урока, в структуру учебного процесса необходимо включать упражнения для смены активности и снятия усталости.

Эти упражнения выполняют несколько задач:

- Переключение внимания — позволяет ученикам временно отойти от напряжённой вокальной деятельности и переключить фокус.
- Физическая разгрузка — снимает мышечное напряжение, особенно в области спины, шеи и дыхательного аппарата.
- Эмоциональная разрядка — создаёт игровую атмосферу, снижает стресс и восстанавливает интерес к занятию.
- Поддержка межполушарных связей — активизирует работу мозга через движения, ритм и слух.

Примеры упражнений:

1. «Зеркальные движения» — учащиеся повторяют жесты педагога противоположной рукой, синхронизируя действия с музыкальным ритмом.

Развивает внимание, межполушарную координацию и чувство темпа.

2. «Ритм — эхо» — педагог задаёт короткие ритмические фразы хлопками или звуками, а хор воспроизводит их с небольшой задержкой.

Тренирует слуховую память, реакцию и синхронизацию.

3. «Музыкальный шаг» — сочетание движений и вокальных слогов: учащиеся шагают в ритме и одновременно пропевают звуки, меняя направление движения.

4. «Кросс — координация» — перекрёстные шаги и хлопки, совмещённые с произнесением слогов или вокализацией.

Активизирует мозговые связи и улучшает работу артикуляционного аппарата.

5. «Звуковая концентрация» — слушание музыкального фрагмента с заданием выделить конкретный тембр, инструмент или голос, затем — короткое обсуждение.

6. Короткие ритмические игры («хлопки, щелчки, прыжки»), синхронизированные с пением.

7. Упражнения на дыхание и релаксацию — глубокий вдох через нос, медленный выдох на звук «с» или «ш».

8. Мини — движения под музыку — лёгкая гимнастика для плеч, шеи и рук с сопровождением мелодии.

Использование таких упражнений в начале, середине или ближе к концу урока могут служить своеобразной «нейропсихологической разминкой», позволяющей перезапустить внимание, снять усталость и восстановить эмоциональный тонус коллектива. В результате урок становится более продуктивным, а ученики — более вовлечёнными и сосредоточенными.

Все эти упражнения можно адаптировать под возраст, репертуар и уровень подготовки учащихся. Главное — проводить их в игровой форме, чтобы сохранялся эмоциональный интерес и творческая активность.

4 Эффекты и результаты внедрения

Применяя нейропсихологические упражнения в хоре, можно отметить заметные улучшения не только в музыкальной, но и в общей познавательной сфере. Учащиеся становятся внимательнее, сосредоточеннее, быстрее включаются в работу. Повышается точность интонации, чистота ансамблевого звучания, развивается ритмическая устойчивость.

Отдельно стоит отметить положительные изменения в эмоциональном фоне коллектива. Дети становятся увереннее, активнее взаимодействуют друг с другом, появляется чувство взаимной поддержки. Для многих застенчивых или гиперактивных учащихся нейроупражнения становятся инструментом самоорганизации и саморегуляции.

Систематическое применение таких методик помогает выстраивать урок хора в логике «от телесного к музыкальному»: через движение, внимание и дыхание формируется осознанное звучание и эмоциональная выразительность.

Заключение

Интеграция нейропсихологических упражнений в процесс хорового обучения расширяет педагогические возможности. Это не просто дополнение к вокальной работе, а полноценный инструмент развития ребёнка. Такие упражнения укрепляют внимание, слух, память, моторику и эмоциональную отзывчивость — качества, без которых невозможно формирование настоящего музыканта.

Хоровое пение в таком подходе становится средством гармонизации — не только музыкальной, но и психофизиологической. Педагог, владеющий элементами нейропсихологии, получает возможность более глубоко понимать учеников, поддерживать их индивидуальные особенности и создавать атмосферу успешности и вдохновения на каждом занятии.

Литература:

1. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. — М.: Академия, 2003.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М.: Педагогика, 1999.
3. Орф К. Шувльверк. Музыка для детей. — СПб.: Композитор, 2004.
4. Хомская Е. Д. Нейропсихология: учебник для вузов. — М.: АСТ, 2016.
5. Киселева М. А. Нейропсихологические упражнения в образовательной практике. — М., 2020.
6. Никитина Т. В. Музыкальная педагогика и нейропсихология: точки пересечения // Вестник музыкального образования. — 2021.

Қазақ шешендік өнерінің теориялық-әдістемелік негіздері және заманауи білім берудегі рөлі

Д. Ж.ҚАМИ,

«Руханият» қосымша білім беру орталығы» КМҚК,
Бұқар жырау ауданы

Мақалада қазақ шешендік өнерінің тарихи қалыптасу кезеңдері мен оның қазіргі білім беру парадигмасындағы орны кешенді түрде зерттеледі. «Шешендік өнер негіздері» әдістемелік нұсқаулығының мазмұнына сүйене отырып, риториканың заманауи аспектілері, логикалық аргументация және сөйлеу мәдениетінің тұлғалық дамуға әсері ғылыми тұрғыдан талданған.

Кіріспе

Тіл — халықтың рухани қазынасы ғана емес, ол — адамзаттың ойлау жүйесін, мәдениетін және қоғамдық қатынастарын реттеуші негізгі құрал. Шешендік өнер (риторика) — бұл тілдің эстетикалық және прагматикалық әлеуетін ең жоғарғы деңгейде қолдану шеберлігі. Қазақ халқының тарихында «сөз» мемлекеттік идеологияның негізгі тұтқасы болған. «Өнер алды — қызыл тіл» деген қағиданы ұстанған бабаларымыз үшін шешендік тек әсем сөйлеу емес, елді бітістіруші, дауды шешуші және әділетті орнатушы күш ретінде танылды.

Қазіргі жаһандану дәуірінде бұл өнердің маңызы «жұмсақ дағдылар» құрамдас бөлігі ретінде жаңа қырынан көрінуде. Бүгінгі таңда маманның кәсіби біліктілігі оның өз ойын қаншалықты жүйелі, сенімді және әсерлі жеткізе алуымен өлшенеді. Осы орайда, Қарағанды облысының «Руханият» қосымша білім беру орталығы мамандары ұсынған әдістемелік нұсқаулықты ғылыми айналымға енгізу өзекті мәселеге айналды.

I. Шешендік өнердің теориялық генезисі мен трансформациясы

Шешендік өнердің ғылым ретінде қалыптасуы антикалық дәуірден бастау алады. Аристотель өзінің «Риторика» атты іргелі еңбегінде сөз сөйлеудің үш негізгі тірегін көрсеткен.

1. ****Этос (Ethos):** Сөйлеушінің этикалық бейнесі, оның аудитория алдындағы абыройы мен сенімділігі.

2. ****Патос (Pathos):** Тыңдаушының сезіміне, эмоциясына әсер ету қабілеті.

3. ****Логос (Logos):** Сөздің логикалық негіздемесі, фактілер мен дәлелдердің жүйелілігі.

Қазақ риторикасының дамуы осы классикалық үлгілермен үндесе отырып, өзіндік ұлттық колоритке ие бол-

ды. Академик Р. Сыздық шешендік сөздердің табиғатын зерттей келе, оны «халықтық философияның, этиканың және эстетиканың синтезі» деп бағалайды. Билер институты кезеңінде шешендік өнер сот билігі мен дипломатияның басты құралына айналды. Мәселен, Төле бидің «Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ» деген қағидасы риториканың «Этос» (әділдік) бөліміне тікелей мысал бола алады.

II. Шешендік сөздің композициялық және логикалық құрылымы

Ғылыми тұрғыдан алғанда, шешендік сөз — бұл қатаң алгоритмге бағынатын интеллектуалды процесс. Әдістемелік нұсқаулықта көрсетілгендей, кез келген көпшілік алдындағы сөз классикалық бес кезеңнен (риторикалық канон) тұруы тиіс:

1. **Инвенция (Ойды табу):** Тақырыпты таңдау және мазмұнды жинақтау. Мұнда спикер «Мен не айтамын?» деген сұраққа жауап іздейді.

2. **Диспозиция (Орналастыру):** Дәлелдер мен фактілерді қисынды ретпен қою.

3. **Элокуция (Сөзбен көркемдеу):** Тілдік бейнелеу құралдарын (метафора, эпитет, градация) қолдану.

4. **Мемория (Есте сақтау):** Мәтінді жаттап қана қоймай, оның ішкі логикасын меңгеру.

5. **Акция (Орындау):** Дауыс ырғағы, мимика және пантомимика арқылы жеткізу.

Аргументация технологиясы

Шешендік өнердегі ең күрделі мәселе — дәлелдеу. Ғылыми риторикада «Тулмин моделі» жиі қолданылады. Бұл модель бойынша әрбір тезис нақты деректермен (data) және негіздемемен (warrant) бекітілуі керек.

Қазақ шешендері аргументация ретінде көбінесе мақал-мәтелдерді, қанатты сөздерді және прецеденттік мәтіндерді қолданған. Бұл тыңдаушының ұлттық таңымына тез әсер етудің тиімді тәсілі болып табылады.

III. Сөйлеу техникасы және психофизиологиялық дайындық

Шешендік тек «не айтуды» ғана емес, «қалай айтуды» да қамтиды. Қами Д. Ж. және Есиргепова А. А. еңбегінде бұл мәселеге жеке тарау арналған. Сөйлеудің тиімділігі келесі факторларға байланысты:

Дикция және артикуляция: Әрбір дыбыстың анық шығуы.

Фонациялық тыныс алу: Ұзақ сөйлемдерді айтқанда тыныстың жеткілікті болуы (диафрагмалық тыныс алу).

Интонация: Дауыс биіктігі мен қарқынының өзгеруі, логикалық кідірістер (паузалар).

Психологиялық тұрғыдан шешендік өнер аудиторияны басқару (feedback) шеберлігімен ұштасады. Көпшілік алдындағы қорқыныспен (глоссофобия) күресудің әдістері ретінде авторлар визуализация мен аутотренинг жаттығуларын ұсынады. Сондай-ақ, вербалды емес коммуникацияның (дене тілі) маңызы зор. Психолог А. Мейрабианның зерттеуі бойынша, ақпараттың 55 %-ы мимика мен қимыл-қозғалыс арқылы беріледі.

IV. Білім беру үдерісінде шешендік өнерді оқытудың әдістемелік моделі

Әдістемелік нұсқаулықта ұсынылған 34 сағаттық бағдарлама оқушылар мен студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін кезең-кезеңімен дамытуға бағытталған.

Бағдарламаның құрылымдық блоктары:

1. Танымдық блок: Шешендік өнердің тарихы, қазақ би-шешендерінің мұрасы.

2. Техникалық блок: Дауыспен жұмыс, дикцияны дамыту жаттығулары.

3. Практикалық блок: Дебаттар, пікірталастар, «лифт презентациясы» (elevator pitch) сияқты форматтарды меңгеру.

Бұл модельдегі ең маңызды аспект — интерактивтілік. Оқушы тек тыңдаушы емес, ол — белсенді сөйлеуші. Проблемалық оқыту технологиясы аясында шешендік өнер сабақтарында нақты кейстерді (мысалы, белгілі бір даулы мәселені шешу) талқылау тиімді нәтиже береді.

V. Цифрлық дәуірдегі риторика: жаңа трендтер мен қауіптер

Бүгінгі таңда шешендік өнер дәстүрлі мінберлерден цифрлық платформаларға (YouTube, Instagram, Zoom)

ауысты. Бұл риториканың жаңа түрі — «цифрлық шешендіктің» қалыптасуына әкелді. Оның ерекшеліктері:

Көру байланысының (eye contact) ерекшелігі: Камералармен жұмыс істеу дағдысы.

Сторителлинг: Құрғақ фактілердің орнына қызықты оқиғалар арқылы ақпарат беру.

Инфографиканы қолдану: Сөз бен бейненің гармониясы.

Алайда, цифрлық ортада сөздің салмағы мен тазалығын сақтау күрделене түсті. Ахмет Байтұрсынұлы айтқан «тіл тазалығы» мәселесі бүгінгі интернет-коммуникацияда өте өзекті. Мақала авторлары ұлттық шешендік дәстүрді заманауи техникалық мүмкіндіктермен ұштастыру қажеттігін негіздейді.

Қорытынды

Қазақ шешендік өнері — бұл тек өткен күннің еншісіндегі жәдігер емес, бұл — болашақ ұрпақтың интеллектуалдық капиталы. «Шешендік өнер негіздері» атты әдістемелік нұсқаулық осы бай мұраны заманауи білім беру жүйесіне бейімдеудің сәтті қадамы.

Ғылыми-практикалық зерттеу нәтижелері көрсеткендей, шешендік дағдыларды меңгеру:

1. Тұлғаның өзіндік бағасын арттырып, әлеуметтік ортада адаптациялануына көмектеседі.

2. Сыни ойлау мен логикалық пайымдау қабілеттерін ұштайды.

3. Мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейтіп, сөйлеу мәдениетінің деңгейін көтереді.

Болашақта бұл курсты жоғары оқу орындарының барлық мамандықтарына (тек гуманитарлық емес) «Кәсіби коммуникация» ретінде енгізу — қоғамның мәдени-интеллектуалдық деңгейін көтерудің стратегиялық жолы болмақ.

Әдебиеттер:

1. Аристотель. Риторика. — М.: Лабиринт, 2011. — 256 с.
2. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. — Алматы: Атамұра, 2003. — 208 б.
3. Қами Д. Ж., Есиргепова А. А. Шешендік өнер негіздері: Әдістемелік нұсқаулық. — Қарағанды, 2025. — 33 б.
4. Қабдолов З. Сөз өнері. — Алматы: Санат, 1992. — 352 б.
5. Сыздық Р. Сөз құдіреті. — Алматы: Санат, 1997. — 224 б.
6. Негимов С. Шешендік сөздер: Тарихы, теориясы, практикасы. — Алматы: Ана тілі, 1991. — 144 б.
7. Базарбеков Ж. Шешендік өнер және мәдениет. — Алматы: Қазақ университеті, 2014.
8. Жиреншин Ә. Қазақтың шешендік өнері. — Алматы: Ғылым, 1967.
9. Meyer K. Rhetoric in the 21st Century. — Oxford University Press, 2018.

Традиционные методы и современные технологии работы над произведениями малой формы в классе фортепиано ДМШ

С. В. КОРНЕВА,

преподаватель по классу

фортепиано,

КГКП «Детская музыкальная

школа №2»,

г. Темиртау

Аннотация. В статье рассматриваются особенности сочетания традиционных методик и современных технологий в работе педагога фортепиано с произведениями малой формы. Раскрываются основные этапы работы над пьесой, анализируются типы малых форм, даются рекомендации по подбору репертуара. Особое внимание уделяется лично-ориентированному подходу и роли современных педагогических технологий в поддержании мотивации учащихся.

Введение. В условиях стремительного развития технологий и изменений в системе образования преподаватели детских музыкальных школ сталкиваются с необходимостью использования новых методических приемов, инновационных технологий и современных педагогических подходов. На данном историческом этапе появляется необходимость строить современные фортепианные методики, опирающиеся на традиционную передачу классических знаний и новыми педагогическими практиками, ориентированными на развитие личности ребёнка и его творческого потенциала.

Методика. Современные информационные ресурсы позволяют педагогу расширять образовательное пространство. Использование социальных сетей, онлайн-групп, записи исполнения и видеуроков способствует формированию интерактивной среды. Участие в онлайн-конкурсах и доступ к цифровым хрестоматиям мотивируют учащихся и делают процесс обучения более интересным. Важно, чтобы новые технологии гармонично сочетались с традиционными методами, а внимание к личности ребёнка и атмосфера творческой поддержки оставались основой педагогического процесса.

Задача педагога заключается не только в обучении исполнительским навыкам, но и в формировании у учащихся устойчивой мотивации, эстетического вкуса, способности к художественному восприятию. Важным инструментом в этом процессе становятся пьесы малой формы, которые позволяют комплексно развивать музыкальные способности и исполнительскую культуру учащегося.

Главной целью изучения произведения малой формы является достижение понимания замысла композитора и передача его учеником на хорошем исполнительском уровне, осмысленно, технически свободно, музыкально, эмоционально и выразительно.

Пьесы малой формы обладают целым набором особенностей и специфических трудностей, которые необходимо знать и учитывать при работе. Рассмотрим четыре этапа работы над пьесой: ознакомление, работа над деталями, оформление и подготовка пьесы к сценическому воплощению.

Практическое применение. На этапе ознакомления ученика с пьесой малой формы цель моей педагогической деятельности состоит в развитии его мышления и формировании установки на создание музыкального образа.

Начальный этап работы над пьесой ставит передо мной задачи осознать контуры формы, прочесть и осмыслить ремарки, проанализировать аппликатуру, штрихи, элементы выразительности, осознать целостность содержания пьесы на основе музыкально-теоретического анализа.

Знакомство ученика с произведением я провожу с помощью метода показа музыкального материала и краткого теоретического анализа. Для этого совместно с учеником мы определяем стиль музыки, этапы и характер звучания. Иногда я предлагаю ученику выбрать слова из перечня определений качества звука: мягкий, легкий, звонкий, отчетливый, глубокий, искрометный, сверкающий, певучий, тяжелый, упругий.

Цель второго этапа работы над музыкальным произведением составляет подробное изучение авторского текста.

та. Скрупулезное прочтение нотной записи проясняет процессы развития произведения, уточняет внутренне слуховое представление о каждой грани образа, учит понимать и ценить роль средств музыкальной выразительности внутри художественного целого.

Задачи второго этапа включают в себя разбор нотного текста, объединение всех элементов мелодической линии, достижение гладкости и непрерывности изложения.

Разбор с учеником нотного текста является одним из основных способов точного осознания контуров звуковой ткани. Целесообразно при начальном разборе использование метода дробления целого на звенья. На этом этапе для облегчения восприятия музыкального материала, я временно фиксирую внимание ученика на одних заданиях и допуская при этом приблизительное выполнение других.

Задачи третьего этапа работы над пьесами малой формы заключаются в развитии навыков перспективного слухового мышления и умение представлять результат еще до его осуществления.

На третьем этапе работы над пьесами я использую «метода вариантов». В своей педагогической практике часто применяю ритмические варианты при проработке звуковых линий из ровных мелких длительностей. Также уделяю внимание силовым вариантам, например, замедленная игра ровным *forte* или *piano* и артикуляционные варианты, например, игра *non legato* или *staccato* взамен *legato*.

Считаю важным научить ребенка достигать гладкого и ровного исполнения и по нотам, и на память, преодолеть двигательные трудности, усилить выразительность игры, распределить силу звука, определить педализацию, уточнить ритмику, добиться единства темпа.

Для решения поставленных задач я использую следующие методы работы: пробные проигрывания пьесы целиком, сопоставление между собой небольших отрезков музыки из разных частей, многократные повторения, постепенное удлинение музыкальной мысли, ритмические и силовые артикуляционные варианты.

Благодаря пробным исполнениям ученик выявляет степень логичности переходов между построениями, устраняет неточности ритмического становления музыки, динамического развертывания исполнительского образа. Пробные исполнения позволяют ученику обнаружить технические недостатки игры, а сопоставление между собой небольших отрезков музыки из разных частей способствует достижению единства темпа.

Цель заключительного этапа моей работы с учеником над пьесой малой формы состоит в достижении уровня эстетической завершенности интерпретации музыкального произведения.

Таким образом, на этапе подготовки к сценическому воплощению я ставлю перед учеником следующие задачи: исполнять пьесу уверенно, убедительно, в любой обстановке и на незнакомом инструменте.

На основе моего педагогического опыта считаю, то достичь целостного исполнения пьесы малой формы можно благодаря укреплению навыков перспективного слухового мышления и антиципации предвосхищения и прогнозирование.

На заключительном этапе я применяю методы исполнения произведения целиком, в представлении музыкального текста и так называемые «раздвинутые проигрывания». Этот термин обозначает, что проигрывания следуют одно за другим не сразу, а через некоторый промежуток времени, достаточный для того, чтобы непосредственные следы от игровых ощущений успевали сгладиться и, таким образом, следующее проигрывание происходило бы заново, то есть носило характер первого, а не второго проигрывания. В промежутках можно исполнять другие эпизоды пьесы или же производить текущую работу над другими пьесами.

Практика показывает, что исполнение произведения от начала до конца укрепляет слуховое внимание ученика и его сосредоточенность. Способность концентрироваться на исполняемом произведении позволяет ученику с помощью активного слухового контроля объективно оценивать реальное звучание и корректировать исполнение в желаемом направлении.

Рекомендации. Подбор пьес малой формы для фортепиано играет ключевую роль в развитии технических и музыкальных навыков учащихся. При составлении репертуара я рекомендую учитывать следующие аспекты:

- разнообразие жанров и стилей;
- соответствие уровню подготовки;
- интерес и мотивация;
- педагогическая ценность.

В данное время выпускается большое количество современных хрестоматий и сборников педагогической литературы. Учитывая, что в течение года количество пьес, изучаемых учеником, довольно большое, можно включить в репертуар разнообразные по стилям, жанрам и уровню сложности произведения, при этом необходимо точно знать цели и задачи, которые необходимо ставить перед учащимся в процессе работы над той или иной пьесой малой формы.

Существует условное разделение пьес малой формы на основные типы. Принято считать, что пьесы делятся на жанровые, кантилены, программно-характерные, клавирные или пьесы старинных композиторов, виртуозные и эстрадно-джазовые. Каждая из пьес малой формы, которая входит в этот перечень, обладает рядом особенностей, которые необходимо знать и учитывать при работе.

Жанровые пьесы — это пьесы с выраженной жанровой принадлежностью, включающие в себя марш, танец, песню. Как правило, одной из первых пьес в начале обучения является марш. На раннем этапе обучения знакомство с шагами в музыке происходит в ритме и метре марша. Работа над пьесами этого жанра развивает внутреннюю и воспитывает метрическую пульсацию.

При изучении пьес формируется координация движений ребенка. Как правило, функция аккомпанемента принадлежит партии левой руки, мелодическая линия в партии правой руки. Помимо выполнения художественных исполнительских задач, ребенок на материале жанровых пьес учится координировать звучность аккомпанемента и мелодии, добиться независимых движений правой и левой рук.

В педагогическом репертуаре младших и средних классов много танцевальных пьес. Это танцевальные жанры, такие как вальс, полька, мазурка. Названия как правило образные, формирующие у ребенка представление об исполняемой музыке и возбуждающие его воображение. Работа над такими произведениями дает возможность познакомить ученика с простыми приемами аккомпанемента, как правило, партия левой руки в этих пьесах строится по схеме бас-аккорд. Правильно сформированный навык исполнения этого приема левой рукой закладывает основу для успешного дальнейшего процесса обучения. При этом развивается и укрепляется 5-й палец, вырабатывается навык исполнения интервалов, двойных нот и аккордов, закрепляется понятие аппликатурная позиция. Зачастую именно на таких пьесах происходит первичное знакомство ученика с таким важным приемом в фортепианном исполнительстве как педализация. Пример жанровой пьесы: Ф.Шуберт Вальс си минор, op.18, №6, ссылка <https://uslugio.com/>.

Пьесы кантилены — это важная составляющая педагогического репертуара ученика на протяжении всего периода обучения и их исполнение представляет значительную трудность для учащихся. Как правило, в основе кантиленных пьес лежит мелодия, которая предполагает исполнение legato. Работа над штрихом legato дает возможность закрепить приобретен-

ные звуковые и интонационные представления, воспитывает слуховой контроль и навык звукоизвлечения, внимательность к фразировке и «дыханию» мелодии. Эти методы могут помочь педагогу обучить маленького исполнителя умению «петь» на фортепиано, что является одной из трудных задач, так как инструмент фортепиано клавишно-ударный. Пример кантиленной пьесы: П.Чайковский «Баркарола», ссылка <https://cloud.mail.ru/public/5iwd/zn37hGs9F>.

Программно-характерные пьесы составляют основу педагогического репертуара ученика младших и средних классов музыкальной школы. В современных сборниках большое количество интересных для ребенка названий, что вызывает интерес, желание исполнить эти пьесы, проявляя фантазию и творческую инициативу.

Принимаясь за работу над программно-характерной пьесой, необходимо совместно с учеником определить сюжетную линию развития, найти исполнительские приемы, при помощи которых эти образы будут воплощаться. Ребенок должен почувствовать себя творцом за роялем. Раскрытие эмоций исполнителя и изобразительных возможностей фортепиано — одна из главных задач при изучении таких пьес. В процессе работы над этим видом пьес продолжается закрепление основных штриховых приемов звукоизвлечения, понимание и воплощение динамики, педализации, фразировки и цезур. Эти рекомендации особенно актуальны для педагогов, работающих с учениками начальных классов, так как они служат формированию основы для дальнейших занятий музыкой. Пример программно-характерной пьесы: Р.Шуман. «Детские сцены», ссылка <https://cloud.mail.ru/public/8jjy/>.

Клавирная музыка — это огромный пласт европейской музыкальной культуры периода XVI–XVIII веков. До наших дней дошло множество как простейших образцов, так и сложнейших музыкальных форм. Именно в творчестве этих композиторов формировались средства музыкальной выразительности, присущие только клавиру и которые в дальнейшем легли в основу фортепианного искусства.

Педагогический репертуар ученика музыкальной школы включает достаточно большое количество произведений мастеров старинной музыки. Помимо познавательной деятельности, изучение этих пьес имеет большое практическое значение в развитии ученика, на этих примерах педагог имеет возможность познакомить ученика с видами фортепианной фактуры, которая в дальнейшем будет использоваться в произведениях крупной формы — сонатины и сонаты Д.Скарлатти, Д.Чимароза, М.Клементи,

Й.Гайдна, В.Моцарта, Л.Бетховена. Наиболее часто встречаемые фактуры — это так называемые «альбертиевы басы», «короткая» и «ломаная» октавы, сопоставление регистров, динамика, инструментальные оттенки. Особое внимание требует вопрос расшифровки и исполнения орнаментики, мелизмов. Пример клавирной музыки: Ж. Ф. Рамо. Пьесы для клавесина «Тамбурин», «Дикари», «Курица», ссылка <https://z3-fm.com/music/>.

Виртуозные пьесы можно встретить в репертуаре ученика музыкальной школы довольно редко. Как правило, это ученики старших классов, участники каких-либо конкурсов, где виртуозная пьеса является обязательной формой. Виртуозная пьеса предполагает сочетание многих художественных исполнительских задач и высокий уровень технической сложности. Включение такой пьесы в репертуар успешного ученика должно быть тщательно продуманным, исполнение виртуозной пьесы должно предвосхищать изучение ряда произведений, содержащих элементы фактуры, с которыми придется встретиться в виртуозной пьесе. Обязательно надо принять во внимание физиологические особенности ребенка.

Главный принцип в работе над виртуозной пьесой состоит в том, чтобы, решая технические сложности, помнить о художественном замысле композитора. Именно его воплощению должна служить техническая сторона исполнения. Исполнять музыкальный материал художественно и технично — основная цель в работе над виртуозной пьесой. Пример виртуозной пьесы: Р.Шуман. Новеллеты, ссылка <https://pinkamuz.pro>.

Пьесы эстрадно-джазового направления стали активно появляться в репертуаре учащихся музыкальных школ в последнее десятилетие. Издаются специальные сборники-хрестоматии, содержащие как чисто джазовые произведения, так и доступные переложения популярной эстрадной музыки, музыки из кинофильмов и мультфильмов. Необходимость включения в репертуар ученика таких пьес решает педагог, потому что их исполнение имеет целый ряд отличий от привычного академического исполнения.

Прежде чем работать над джазовым репертуаром, педагог должен сам обладать определенным набором специальных знаний и навыков исполнения, а также знать основы джазового сольфеджио, так как джазовые произведения имеют ярко выраженные отличия от традиционного классического исполнения в ритмике, агогике, приемах звукоизвлечения, педализации, технических приемах.

Рекомендуется включать в работу пьесы современных авторов, написанные в стиле эстрадной музыки

с использованием нетрадиционных гармоний, мелодических оборотов. Однако в работе с такими произведениями возможно возникновение тех же задач, что и в классических пьесах, а именно фактурная насыщенность, акустическая координация, звуковая культура, соответствующая музыкальному образу, фразировка и педализация. Пример эстрадно-джазовых пьес: Альбом «Джазовые пьесы для фортепиано», ссылка <https://musify.club/release/>.

При подборе пьес малой формы важно стремиться к балансу между техническими сложностями и музыкальной выразительностью, тем самым обеспечивая гармоничное развитие ученика фортепианного класса.

Закключение. Работа над пьесами малой формы традиционно занимает особое место в педагогической практике. Эти произведения позволяют решать широкий круг задач: развитие техники, слуха, музыкального мышления, формирование художественного вкуса и эмоциональной отзывчивости. Именно пьесы малой формы являются универсальной площадкой для сочетания классических методов с современными образовательными технологиями — видеозаписью, онлайн-конкурсами, цифровыми нотными библиотеками и интерактивными обучающими платформами.

Сочетание традиционных методов и современных технологий в работе над произведениями малой формы позволяет педагогу не только формировать исполнительские навыки, но и развивать личность учащегося, его музыкальный вкус, воображение и творческий потенциал.

Формирование устойчивой мотивации и интереса к занятиям у учащихся является ключевым аспектом эффективного обучения. Современная методика музыкального образования в большей мере ориентирована на личность ребенка, его воспитание, обучение и развитие в процессе общения с музыкой. Сочетание современных технологий с опорой на классические знания и опыт — это залог успешного процесса обучения в классе фортепиано.

Литература:

1. Гофман И. Ф. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. — М.: Музыка, 2000. — 254 с.
2. Каишаури Э. Г. Методические рекомендации педагогу музыкальной школы по использованию образовательных технологий в процессе обучения игре на фортепиано // Науки об образовании. — URL: <https://cyberleninka.ru/>
3. Карчина А. Ф. Методы обучения игре на фортепиано // Науки об образовании. — URL: <https://cyberleninka.ru/>

Методические рекомендации «Инструментальная традиция Казахстана»

С. К. КУСАИНОВА,

КГУ «Специализированная
музыкальная школа-интернат»
УО КО

Данные методические рекомендации посвящены развитию инструментальной музыки Казахстана, охватывают исторические рамки периода от начала XIX века до наших дней. Наряду с творчеством известных кюйши в методических рекомендациях содержится материал о менее известных и ранее в традиционных учебных пособиях, не представленных композиторов (Сугир Алиулы, Ашим Дунишулы, Кайракбай Шалекеулы, Бейсенби Доненбайулы и другие). Используются нотные материалы творчества этих композиторов-кюйши, не включенных в традиционные учебные материалы.

Введение: Важнейшей задачей современного школьного образования является формирование высокоразвитой личности, способной эффективно усваивать знания, принимать нестандартные решения и умеющей творчески мыслить.

В системе современного образования происходят кардинальные изменения, которые требуют интенсивного пути развития системы образования на основе применения новой технологии обучения. Эти изменения затронули и в дисциплине «Казахская музыкальная литература». В условиях интенсивной подготовки одаренных обучающихся к олимпиадам, конкурсам и экзаменам, перед педагогами встает задача поиска методик, способных повысить уровень понимания и ясное представление об исторической эволюции музыкального искусства в этой области, о главных особенностях стилей народных композиторов — кюйши, жанров, форм. Одной из таких действенных методик является детализированное изложение теоретического материала, которая легла в основу разработанной мной методических рекомендаций «Инструментальная традиция Казахстана», успешно апробированных в 2021–2025 гг.

Актуальность данных методических рекомендаций подчеркнута тем, что предмет «Казахская музыкальная литература», который можно рассматривать как элемент регионоведения, имеет большое значение для формирования профессиональных знаний юных музыкантов.

Освоения других предметов и приобретенные знания, умения, навыки обучения в музыкальной школе способствуют лучшему усвоению историко-теоретического материала, развитию и обогащению музыкально-слухового словаря обучающегося.

В системе учебных дисциплин в специализированной музыкальной школе, детских музыкальных школ и школ искусств

предмет «Казахская музыкальная литература» — один из важных музыкальных предметов, дидактически отработанная система в особенности для учащихся отделения казахских народных инструментов, который стремится соединить в восприятии ребенка основные знания по предмету в широкую целостную картину мира, дать каждому учащемуся единое представление о казахской современной музыкальной культуре и обществе. Работа с одаренными детьми, а, следовательно, концертными исполнителями и будущими артистами сцены, педагоги должны постоянно искать новые современные методы обучения, воспитания и развития, уметь продумывать и конструировать стратегии кардинального обновления педагогической деятельности. Однако становление ученика-музыканта зависит не только от одного педагога по специальности, но и от преподавателей теоретических дисциплин. Решению данной задачи способствует использование материала, предложенного в данной методической рекомендации.

В методической рекомендации были поставлены задачи: изучить инструментальные традиции Казахстана и творчество выдающихся композиторов-кюйши; развивать аналитического мышления у обучающихся; воспитать интерес к казахской инструментальной музыке. Теоретический материал данного курса «Инструментальная традиция Казахстана» разделена на 11 разделов.

Данный курс охватывает значительные явления казахской музыки XIX–XX, а также начала XXI веков. В начале дается материал изучения обучающимися музыкально-теоретических понятий (кюй, домбровые стили и т.п.), необходимых для элементарного разбора произведений. Знакомство обучающихся с творчеством композиторов-инструменталистов, которые рассматриваются по школам домб-

ровой традиции, таким как Западно-Казахстанская, Мангистауская, Аркинская, Каратауская, Восточно-Казахстанская, Сырдарьинская, Жетысу, а также творчества как известных, так и менее известных композиторов, не включенных в традиционные учебные материалы (С. Елеманова), Казангап Тлепбергеноулы, Кыздарбек Торебайулы, Сугир Алиулы, Ашим Дуншиулы, и многих других, позволяет расширить представление обучающихся о многогранности казахской инструментальной музыки. Также, в связи с пополнением нотного материала, в данное пособие включены нотные образцы кюев композиторов-кюйши, ранее не применяемых в курсе казахской музыкальной литературы.

Методика: В первом разделе изучаются темы: Инструментальная музыка казахского народа; домбровые стили, формы, казахские народные музыкальные инструменты, их классификация; жанры и виды кюев, древние кюи-легенды для кобыза, домбры. Во втором разделе изучаются темы: Кобызовая музыка; изучение жизни и творчества выдающихся кюйши Коркыт, Ыхлас, а также продолжателей кобызовой традиции Жаппас Каламбаева и Даулет Мыктыбаева. В третьем разделе начинается изучение домбровой традиции; Западно-Казахстанская домбровая традиция.

В центре внимания обучающегося изучения жизни и творчества выдающихся кюйши — Богда, Махамбет, Курмангазы, Даулеткерей, Дина, Казангап, Мамен, Сейтек. Четвертый раздел продолжает изучение домбровой традиции; Мангистауская домбровая традиция и изучения жизни и творчества выдающихся кюйши. Внимания обучающегося творчества величайших композиторов-кюйши — Абыл, Есбай, Есир, Оскенбай. Пятый раздел изучение следующей домбровой традиции; Аркинская домбровая традиция и изучения жизни и творчества выдающихся кюйши — Татимбет, Абди, Кыздарбек, Тока, Ашимтай. Шестой раздел посвящен домбровой традиции; Каратауская домбровая традиция. В центре внимания обучающегося изучения жизни и творчества выдающихся кюйши — Сугир, Толеген. Седьмой раздел продолжает знакомить с домбровой традицией; Восточно-Казахстанская домбровая традиция. Внимания обучающегося творчество величайших композиторов-кюйши — Кетбуга, Байжигит, Бейсенби, Кайракбай, Абай, Ашим. В восьмом разделе изучается следующая домбровая традиция; Сырдарьинская домбровая традиция и изучения жизни и творчества выдающихся кюйши — Мырза, Альшекей, Досжан.

Девятый раздел продолжает изучение домбровой традиции Жетысу и изучения жизни и творчества выдающихся кюйши — Байсерке и Кожеке.

Десятый раздел «Кюи новой эпохи» обучающиеся знакомятся с творчеством таких представителей казахстан-

кой композиторской школы рубежа XX–XXI столетий, как Нургиса Тлендиев, Каршыга Ахмедияров, Абдымомун Желдибаев, Малгаждар Аубакиров, Садуакас Балмагамбетов, Секен Турысбеков. В одиннадцатом дополнительном разделе представлены интересные факты из жизни личностей познакомиться с которыми обучающиеся смогут самостоятельно. Для усиления эффекта в закреплении теоретического материала были составлены нотные примеры выдающихся композиторов-кюйши.

Практическое применение: за время обучения данного курса «Инструментальная традиция Казахстана» обучающиеся должны приобрести ряд практических навыков: умение различать композиторские школы; владеть приемами анализа музыки, уметь рассказать о прослушанных произведениях; знать основные стилевые особенности композиторов разных регионов Казахстана. Основной формой занятий по предмету «Казахская музыкальная литература» является групповой урок, сочетающий коллективную и индивидуальную работу, теоретико-практическую подачу материала, диалоговый стиль обучения, прослушивания, просмотр и анализ музыкальных произведений в аудиовидеозаписи, использование информационных компьютерных технологий. Уже с первых уроков обучающийся вступает в контакт с новой информацией. Задача педагога — организовать работу учащихся на уроке по овладению учебным материалом.

В самом начале урока педагогом задается цель занятия: научить обучающегося извлекать необходимую информацию из заданного текста, на основе которой ученик будет развивать своё умение составлять вопросы.

Большая часть знаний связана с конкретными объектами изучения — музыкальными произведениями, жизнью и творчеством отдельных композиторов. Это все даты и имена, биографические факты, названия сочинений, их содержание, выразительные средства музыкального искусства, которые несут познавательную информацию.

В методических рекомендациях предлагаются тесты по разделам для проверки и закрепления знаний. Данные тесты ориентированы на определение уровня усвоения полученных знаний в результате изучения биографии и творчества как известных, так и менее известных композиторов, не включенных в традиционные учебные материалы. Тесты призваны активизировать интеллектуальную деятельность обучающихся, развивать память и логику, прививать интерес к курсу казахской музыкальной литературе. Тесты могут быть использованы как в качестве домашних и классных проверочных работ на уроках казахской музыкальной литературы.

Данные методические рекомендации были введены в работу на уроках и индивидуальных занятиях, в подготовке к олимпиадам и конкурсам с 2021 года. Благодаря

подробному разбору ошибок и анализу голосоведения повысилось качество успеваемости обучающихся. Обучающиеся каждый год участвуют в различных конкурсах по казахской музыкальной литературе, становятся лауреатами областных конкурсов в музыкальном колледже имени Таттимбета и республиканских и международных олимпиадах в г. Астана. Положительная динамика в изучении предмета казахской музыкальной литературе наблюдается и в самостоятельной подготовке обучающихся к контрольным урокам, викторинам. Материал работы апробирован многолетней практикой учебного процесса, что пробудило интерес к предмету «Казахская музыкальная литература» со стороны обучающихся и показывает хорошие результаты. При изучении нового материала у учащихся возникает много вопросов, требующих от педагога неоспоримых доказательств, аргументации выдвигаемых положений. В связи с этим в преподавании предмета «Казахская музыкальная литература» больше внимания стоит уделять обучению проблемного характера, развитию критического мышления, навыкам самостоятельной учебной работы, музыкально-слуховых представлений, практической деятельности.

Анализ результатов по теме методических рекомендаций «Инструментальная традиция» проводилось на базе КГУ «Специализированной музыкальной школы-интернат», на уроке казахской музыкальной литературы, преподаватель Кусаинова С. К. Апробация проводилась с обучающимися 7 класса. В составе группы — обучающиеся различных исполнительских специальностей.

В процессе смыслового развертывания методических рекомендаций «Инструментальная традиция Казахстана», выявлены следующие критерии усвоения материала:

- Изучить инструментальные традиции Казахстана и как известных, так и менее известных композиторов-кюйши;
- Развивать аналитическое мышления у обучающихся;
- Развивать практические навыки у обучающихся;
- Разбудить интерес обучающихся к изучению курса казахской музыкальной литературе.

Для отслеживания результатов апробации были разделены классы — 7 «А», 7 «Б» на две группы: 1 группа — экспериментальное обучение, 2 группа — традиционное обучение.

1 группа: 7 «А» класс — экспериментальное обучение — на уроке казахской музыкальной литературы использовался теоретический и нотный материал творчества как известных, так и менее известных композиторов-кюйши из данных методических рекомендаций, ранее не включенных в учебные материалы, а также теоретический материал по разделам инструментальной традиции Казахстана:

- Западно-Казахстанская домбровая традиция;

- Мангистауская домбровая традиция;
- Аркинская домбровая традиция;
- Каратауская домбровая традиция;
- Домбровая традиция Сырдарьинского края;
- Домбровая традиция Жетысу.

Для закрепления теоретического материала были использованы тесты, которые прилагаются в приложении данных методических рекомендаций.

2 группа: 7 «Б» класс — традиционное обучение — на уроке казахской музыкальной литературы использовался традиционный материал и творчества композиторов — кюйши ранее включенных в учебные материалы.

Шкала критериального оценивания:

Балл	Критерии			
	1к	2к	3к	4к
	Изучить инструментальные традиции Казахстана и творчество менее известных выдающихся композиторов-кюйши	Развивать аналитическое мышления у обучающихся	Развивать практические навыки у обучающихся	Разбудить интерес обучающихся к изучению курса казахской музыкальной литературе
0-1	Обладают достаточными сведениями в области инструментальной традиции Казахстана	Определяют фрагменты того или иного кюя	Умеют работать с нотным текстом	Интерес присутствует ситуативно.
2-3	Показывают поверхностный уровень теоретической подготовки в области инструментальной традиции Казахстана	Умеют анализировать и сравнивать образный мир кюя.	Умеет работать с нотным текстом и исполнять кюй	Появляется интерес к инструментальной традициям

Класс	Учебный год	1к	2к	3к	4к	итого	
		за год	за год	за год	за год	за год	%
7 «А»	2022-2023 г.г.	1	0	1	1	3	15 %
8 «А»	2023-2024 г.г.	2	2	3	3	10	50 %
9 «А»	2024-2025 г.г.	5	4	5	5	19	95 %
7 «Б»	2022-2023 г.г.	1	0	0	1	2	10 %
8 «Б»	2023-2024 г.г.	1	1	1	1	4	20 %
9 «Б»	2024-2025 г.г.	1	1	1	2	5	25 %

Примечание: % критериальное оценивание

Аналитическое обобщение критериального оценивания:

Результат динамики апробации за 3 года показывает слабые и сильные стороны.

Слабые стороны: «Б» класс — традиционное обучение обучающиеся обладает скудными сведениями в области инструментальной традиции Казахстана, нет представления к какой традиции относятся выдающиеся композитора

ры-күйи, видны трудности в исполнении кюев, нет образного аналитического мышления.

Сильные стороны: «А» класса — экспериментальное обучение:

— Изучить инструментальные традиции Казахстана и творчество выдающихся композиторов-күйи: «А» класс — обучающиеся демонстрируют глубокие знания в области инструментальной традиции Казахстана, полученные в результате систематического освоения лекционного материала из данных методических рекомендаций;

— Развивать аналитическое мышление: ученики обладают знаниями и умениями самостоятельного анализа музыкального произведения, исполнения кюев, а также определение характера музыки и форму произведения.

— Воспитать интерес к казахской инструментальной музыке: обучающиеся проявляют заинтересованность к казахской инструментальной музыке, самостоятельно работают с нотным текстом. Проявляют высокий уровень вовлеченности, развитие интереса к предмету.

Рекомендации: Значимость методических рекомендаций заключается не только в предоставлении биографий известных композиторов, но и в том, что материал отражает инструментальные традиции Казахстана. Использование методических рекомендаций демонстрирует свою универсальность и эффективность. Данные методические рекомендации «Инструментальная традиция Казахстана» используется педагогами и обучающимися на уроках казахской музыкальной литературы, при объяснении теоретических материалов, в групповой и индивидуальной формах работы, а также во внеурочное время для подготовки обучающихся к олимпиадам и конкурсам. Высокий уровень подтверждают показатели конкурсов: Международные, республиканские конкурсы (КАЗНУИ г. Астана), областные конкурсы (колледж искусств г. Караганда).

Заключение: Предложенные критерии усвоения материала, позволяет рассмотреть результативность применения алгоритма, проявляя гибкость с учетом слабых и сильных сторон качества обучения. Представленная критериальная шкала оценивания позволяет увидеть преподавателю практические навыки обучающихся; умение различать композиторские школы, владение приемами анализа музыки, умение рассказать о прослушанных произведениях; знание основных стилевых особенностей композиторов разных регионов Казахстана. Результаты апробации исследования подтверждают гипотезу о том, что, систематически использования материалы данных методических рекомендаций на уроках казахской музыкальной литературы проходят успешно.

Методические рекомендации представляет возможность учителям использовать материал на уроках казах-

ской музыкальной литературы, способствует формированию и расширению у обучающегося кругозор в сфере инструментальной казахской музыки. Данные методические рекомендации нельзя рассматривать как догму, так как они демонстрируют лишь один из возможных путей в создании на уроках казахской музыкальной литературы творческого диалога «педагог и ученик». Используя на уроках темы, описанные в данных методических рекомендациях, помогают приучить обучающихся к самостоятельной работе, вызвать интерес к предмету «Казахская музыкальная литература». Преподаватель не просто говорит о казахской музыке, передает о ней информацию, он учит детей мыслить и радоваться процессу мышления, прививает любовь к искусству, зарождает желание слушать произведения композиторов-күйи и встречаться с казахской музыкой не только на уроках, но и в повседневной жизни.

Методические рекомендации открывает широкие возможности для преподавателей и обучающихся, предоставляя им полезные материалы для углубленного изучения инструментальной традиции Казахстана.

Результаты апробации показали высокий уровень вовлеченности обучающихся, повышенный интерес к изучению творчества казахских композиторов различных регионов Казахстана, умение различать композиторские школы, грамотно анализировать казахские музыкальные произведения. Данные методические рекомендации представляют то, что обучающиеся, благодаря полученным теоретическим знаниям и слуховым впечатлениям, овладевают навыками осознанного восприятия элементов музыкального языка. А также навыками анализа музыкального произведения, знаниями основных направлений и стилей в музыкальном искусстве Казахстана, что позволяет использовать полученные знания в собственной исполнительской практике. Результаты апробации показали высокий уровень вовлеченности обучающихся, повышенный интерес к изучению казахской музыкальной литературе. Рекомендуются преподавателям специализированных музыкальных школ и музыкальных колледжей для работы на уроках казахской музыкальной литературы.

Литература:

1. Диканбаева М., Мусина Ж., Ахметбекова Д. Казахская музыкальная литература. — Алматы, 2006.
2. Елеменова С., Раимбергенова С., Омарова Г. Учебник для ДМШ. — Астана, 2006.
3. Кузембаева С., Егинбаева Т. Лекции по истории казахской музыки. — Алматы, 2005.
4. Шегебаев П. История казахской инструментальной музыки 19 века. Учебное пособие. — Астана, 2009.

Нескучное пение. Мелизмы в вокале

Г. П. СОЛОМОН,

КГКП «Детская музыкальная
школа №2»,
г. Темиртау

Аннотация: Актуальность данной статьи обусловлена потребностью в методической помощи молодым специалистам по преподаванию вокала в организациях дополнительного образования.

В статье выявлены проблемы по обучению детей вокалу на современном этапе, дан теоретический анализ проблемных ситуаций и пути решения этих проблем. Проанализирована практическая значимость данных рекомендаций, каждое упражнение описано с подробным разбором технических приемов.

Наравне с классическими основами вокальной техники, включая дыхание, артикуляцию и распевки, представлены авторские распевки и упражнения. Методические рекомендации составлены, опираясь исключительно на опыт работы автора.

В заключение сделаны выводы о необходимости внедрения данных рекомендаций в профессиональную деятельность педагогов-вокалистов.

Введение

Современный подход в обучении вокалу в дополнительном образовании, главным образом, это — развитие музыкальных способностей и стимулирование ребёнка на занятия вокалом. Дети в современном мире, по моим наблюдениям, не готовы проявлять рвения в обучении. Их постоянно нужно мотивировать и стимулировать.

Занятия вокалом — это, прежде всего труд. И, чтобы процесс обучения вокалом, не был для обучающихся слишком сложен и утомителен, особенно для малышей, педагогам-вокалистам нужно подходить к урокам творчески. А это значит — стараться в игровой, интересной форме проводить занятия, сделать пение нескучным.

Наша главная цель — сделать занятия увлекательными и эффективными, превращая каждое из них в творческое приключение.

Кроме этого, перед педагогом всегда ставятся задачи:

- совершенствовать вокально-технические возможности голоса и исполнительские навыки учащихся с помощью современных методов;
- воспитывать эстетический, музыкальный вкус, уверенность в своих способностях, добиться раскрепощения;
- развивать: память, внимание, воображение, творческую активность.

Актуальность. Современный подход требует от преподавателя владения как классической базой, так и сегодняшними, прогрессивными техниками, которые вдохновляют учеников. Поэтому совершенствование методики обучения пению всегда будет считаться актуальной музыкально-педагогической задачей.

Методика

Как сделать урок по вокалу нескучным, более привлекательным для детей?

Ответ: внедрять на уроках всевозможные игровые методы, распевки и упражнения.

Чтобы максимально заинтересовать ребёнка, особенно малышей, в своей работе я использую игровую методику «Волшебный массаж»:

- мягкими подушечками пальцев на звук «Ж» массируем щёчки — «жужжим, как пчёлки».
- мягкими подушечками пальцев на звук «Б» лёгкими постукиваниями массируем верхнюю губу.
- указательным пальцем прижимаем нижнюю губу к зубам и на звук «З» массируем нижнюю губу.
- тремя пальцами обхватываем нос и движениями вверх-вниз массируем нос, при этом произносим звук «Н».
- на звук «М» ладонью массируем лоб, при этом учимся ощущать головной резонатор.
- на звук «М» ладонью массируем грудь, при этом учимся ощущать грудной резонатор. Грудь можно массировать на любой звук, на любом звуке отчётливо слышится резонирование.

Через массаж лица и груди мы учимся ощущать резонаторы — полости, которые усиливают и окрашивают звук.

Чтобы правильно и красиво петь, нужно научиться правильно дышать. Существуют классические методики обучения певческому дыханию — дышать, используя свою диафрагму. Сложность в том, чтобы донести до ребёнка понятие «диафрагма» и физиологически правильно использовать её.

Другими словами, когда ты вдыхаешь, вначале должен раздуваться твой живот, а не подниматься грудная клетка (плечи должны быть опущены). Не смотри вверх и не поднимай голову, чтобы петь высокие ноты. Думай о ноте так, как будто она находится где-то далеко от тебя. Встань прямо, и попытайся спеть «ха-ха» так быстро, чтобы почувствовать толчки воздуха, которые выходят непосредственно из нижней части живота. Это называется опорой голоса. С опорой петь станет намного легче (особенно петь высокие ноты).

Упражнение с выдохом на «ха-ха» для ощущения опоры — это классика, и оно очень эффективно. Но чтобы сделать его более разнообразным, можно предложить и другие варианты.

Выбирая более подходящие для развития певческого дыхания методики, я изучила комплексы лечебной дыхательной гимнастики А. Н. Стрельниковой и Н. К. Новиковой. На основе этих упражнений и моего опыта работы с детьми выработался собственный комплекс упражнений:

- Упражнение «Шарик»: представь, что у тебя в животе надувается воздушный шарик. На вдохе живот расширяется, на выдохе — сдувается. Можно положить руку на живот, чтобы лучше это почувствовать.
- Упражнение «Собачка»: нужно подышать быстро, как собака в жаркий день, высунув язык. Это помогает почувствовать движение диафрагмы.
- Упражнение «Сиплый выдох»: попробуйте сделать глубокий вдох, а потом медленно выдыхать с шипящим звуком «ш-ш-ш» или «с-с-с». Важно, чтобы выдох был ровным, без толчков. Это учит контролировать подачу воздуха.

Ну вот, мы правильно подышали, сделали несколько дыхательных упражнений и следующим этапом в нашей работе будут артикуляционные упражнения.

Существует множество методик для развития артикуляции, например: пылесос, лодочка, часики, дворник и т. д.

Но самым важным упражнением при постановке голоса, я считаю артикуляционное упражнение «Зевок», оно служит хорошей разминкой голосового аппарата перед пением:

Стой прямо, ноги слегка на ширине плеч, займи удобное и расслабленное положение. Затем широко раскрой рот и втяни в себя воздух, как при настоящем зевке, замри в этой позиции на 5–7 секунд, и плавно расслабляясь, медленно выдыхай через нос.

Упражнение можно выполнять как беззвучно, так и с произношением звуков «А-а-а» и «Э-э-э». «Зевок» — это прекрасное упражнение, которое действительно помогает расслабить гортань. Но артикуляцию стоит развивать комплексно. И в этом вам помогут следующие упражнения:

- «Трубочка» и «Улыбка»: сначала вытяни губы в «трубочку», как будто хочешь поцеловать кого-то, а затем растяни их в широкую улыбку, показывая зубы. Повторять несколько раз. Это отличная разминка для губных мышц.
- «Чистим зубы»: проведите языком по внешней стороне зубов, сначала по верхнему ряду, потом по нижнему ряду. В обе стороны. Это развивает подвижность языка, что критически важно для чёткой дикции.

- «Автомобильные дворники»: нужно высунуть язык и двигать им влево-вправо, как автомобильные дворники на стекле. Это помогает убрать зажимы в корне языка.

И тут мы подходим непосредственно к пению.

Но, прежде чем петь, нужно, как известно, распеться.

В арсенале вокалистов очень много традиционных, очень действенных распевок: это поступенность по звукам гаммы, по звукам трезвучия, всевозможные распевки на слоги, всем известная распевка: «ма-мэ-ми-мо-му» и т. д. Но ведь нам нужно разнообразить распевки, сделать их интереснее детворе. И вот тут мы включаемся в творчество, начинаем креативно мыслить.

Так, как песня — это авторский труд, мы не можем полностью видоизменять структуру, мелодию песни, но частично, как упражнение, как распевка — это вполне допустимо. Возьмём любую фразу из известной песни, например: «В лесу родилась ёлочка, в лесу она росла» и споем её на различные слоги: лю, во, ра, быз, жу и т. д. Распевка может включать в себя напевание своих любимых песен на слоги, вроде «уо-уа-уэй».

Распевка «Шепчущие гласные»: пропевать гласные (а, э, и, о, у) на одной ноте сначала шёпотом, потом тихо, а потом чуть громче. Это помогает работать над динамикой и ощущением резонанса без лишнего напряжения.

Другое отличное упражнение, которое очень нравится детворе, включает в себя пение вначале нижних нот, затем движение вверх до самых высоких нот и обратно (как сирена). К этому упражнению можно добавить образ: «Мы — пожарная машина, которая едет на вызов». Двигаясь вверх, звук должен становиться громче, как будто машина приближается. И, наоборот, уходить на *diminuendo* (постепенное ослабление силы звука), когда машина удаляется. Это сразу делает процесс интереснее. Но можно пойти дальше и превратить распевки в настоящие игровые сценарии:

Пример: распевка «Волшебный звук» — придумайте историю.

Например, «Мы превращаемся в сов» и пропеваем «у-у-у» на разной высоте, имитируя их уханье. Или «Мы — пчёлки, жужжим «з-з-з», а потом «ж-ж-ж». Или «Мы — котята, давайте промяукаем все нотки». Это и весело, и полезно для развития дикции. Конечно, эти игры мы практикуем с малышами, а также применяем игровые формы в основном в распевках, в дыхательных и артикуляционных упражнениях.

После всех упражнений и распевок мы приступаем к разучиванию новой песни или исполнению уже знакомой песни.

Ну и конечно, чтобы ребёнку всегда было интересно на уроках вокала, это перво-наперво — выбор репертуара. Песни должны соответствовать возрасту ребёнка, быть либо мелодичными с красивой мелодией, либо подвижные, ритмичные, главное, чтобы они нравились ребёнку. Это очень важное условие: если ребёнку песня не нравится, вряд ли он будет с желанием над ней работать, и в результате мы не добьёмся поставленных целей.

К старшим классам переходим уже более к сложным техникам пения, пению с мелизмами, пению с предыдением. Рассмотрим некоторые из них.

«Субтон» и «Фальцет» — вокальные техники, которые отлично дополняют и украшают песню. Можно объяснить их не как технические приёмы, а как «секретные» краски для голоса. «Субтон — это звук нежности и чувств, как будто ты шепчешь на ушко», а «фальцет» — это как будто ты рассказываешь сказку волшебным голосом». Такой образный подход понятен детям и помогает им экспериментировать со звуком.

Для более интересного исполнения песни, мы иногда используем певческое «вibrato» — это легкое, объемное колебание звука на диафрагме. Без него звук прямой и грубый. Vibrato придает звуку красоту, объем и наполняет его мощным драматизмом на кульминации песни.

На современной эстраде в последнее время стал популярным новый стиль исполнения — «бэлтинг» — дословно «крик». Это действительно мощная техника. Но я бы добавила, что начинать с неё нужно очень осторожно и не раньше окончания мутационного периода, когда голосовой аппарат уже сформировался. Важно объяснить, что певческий «крик» — это не просто крик, а контролируемый и опирающийся на диафрагму крик, который требует хорошей подготовки. Иначе можно просто сорвать голос. Конечно, бэлтинг используется в песнях для вокалистов старшего возраста.

Для старшеклассников очень интересен музыкальный материал с мелизмами.

Мелизмы — это музыкальные украшения: форшлаг, морденты, глissандо и т.д. Пение с мелизмами — это довольно сложный, но очень красивый вокальный прием. Мелизматическое пение уходит корнями в культовую музыку мировых религий. Католики использовали этот вокальный приём, чтобы петь аллилуйи, православные — для евангельских стихир. И теперь есть мелизмы академические, применяющиеся в оперном пении, разнообразные трели и не только.

А есть мелизмы эстрадные, о которых мы сегодня поговорим и поучимся их исполнять.

Я рекомендую начать работу над мелизмами с самых простых форшлагов на 2 ноты, затем, после усвоения форшлага, добавить мордент на 3 ноты, и только потом добавить распевы и петли на 4–5–6 нот.

Форшлаг. Это буквально две ноты, на одну из которых идёт усиление, т.е. перед основной нотой очень быстро пропеваётся рядом стоящая нота. Форшлаг пропеваётся как с верхней нотой (верхний форшлаг), так и с нижней нотой (нижний) форшлаг.

Мордент. Включает в себя 3 звука (основной звук, ступень выше или ниже — и снова основной звук). В морденте последний звук длиннее. Как будто делаем акцент на него. Форшлаг и морденты применяются в блюзовых и джазовых песнях.

Трель — это быстрое повторение двух нот, расположенных рядом.

Опевание — это три-четыре ноты, спетые быстро. При опевании происходят малозаметные движения гортани — это несложно и достижимо за одно-два занятия с преподавателем.

Разучивают мелизмы в медленном темпе, плавно скользя по соседним нотам, постепенно ускоряясь. Если в песне мало мелизмов, а ребёнок чувствует, что в данном месте не хватает распева или музыкальной петли, то я, как педагог, учитывая уместность музыкального украшения, с удовольствием добавляю его. Найдите в выбранной песне место, где можно добавить украшение, и попробуйте сделать это вместе с учеником.

Практическое применение

Практическое применение классических вокальных методик и моих авторских методик, наработанных за многие годы моей педагогической деятельности, востребовано. Их можно и нужно применять на занятиях с юными вокалистами в вокальных кружках, в музыкальных школах. Это очевидная сфера, где они применяются для постановки голоса и развития певческого дыхания (основа вокала), для расширения вокального диапазона и укрепления голосовых связей; для улучшения интонации, дикции и артикуляции. А так же для поддержания вокальной формы и разогрева голоса перед выступлениями.

Без освоения различных вокальных техник и приёмов невозможно осилить бэлтинг, фальцет, vibrato, субтон, мелизмы, всё, что требуется сегодня в современном вокале.

Практическое применение вокальных методик очень многообразно и не ограничивается только певческой деятельностью. Вокальные техники и упражнения используются для развития голоса, улучшения его

качеств и применения в различных сферах. Они помогают людям, чья профессия связана с интенсивной речевой нагрузкой (актёры, преподаватели, лекторы, радио- и телеведущие и др).

Рекомендации

Прежде, чем начать работать над песней, обсудите с учеником текст песни. Какую историю она рассказывает? Какие эмоции выражает? Попросите ученика прочитать текст как стихотворение, чтобы он почувствовал его ритм и настроение. И только потом разучиваем мелодию песни, работаем над интонацией, артикуляцией. Когда песня уже практически разучена, попросите ученика представить себя на сцене, полностью войти в образ. Нужно убеждать деток не просто пропевать, а играть песню, развивая актёрское мастерство. Пусть дети придумают историю, которую рассказывают, когда поют. Это помогает уйти от зажима и делает исполнение более эмоциональным и искренним.

А ещё в наших возможностях разнообразить пение, украсить песню средствами музыкальной выразительности. Сюда входят динамические оттенки, разнообразные мелизмы (музыкальные украшения), пение шёпотом.

Для разного возраста поющих, средства музыкальной выразительности разные. Для малышей — это в основном динамические оттенки и эмоциональная подача песни.

На втором-третьем году обучения вокалу к средствам музыкальной выразительности добавляются ритмические и темповые изменения.

Важно учитывать строение песни. Для большинства песен существует стандартная форма: куплет, припев, куплет, припев, бридж (кульминация) и ещё один припев. Вокалисту стоит показать свои яркие способности — в бридже и в последнем припеве. А до того в песне всё должно идти постепенно. Иначе, и вокалист устанет, и песня проиграет.

Современный вокал немыслим без использования технологий. Главная техническая оснащённость вокалиста — это микрофон. Микрофон — это продолжение голоса. Мы учимся правильно держать его, использовать его чувствительность для работы с динамикой, избегать «заплывания», шумов и гулов. Современный вокалист — это не только исполнитель, но и творец. Я поощряю учеников к импровизации, созданию своих мелодий и аранжировок.

Заключение

В своих методических рекомендациях я постаралась показать нестандартный подход к занятиям вокалом.

Я подробно описала каждое упражнение и, как показывает мой опыт, такие занятия имеют большую практическую значимость.

В современном мире вокал перестал быть уделом исключительно академической сцены. Сегодня он стал неотъемлемой частью культуры, кино, игр и социальных сетей.

Я всегда слежу за музыкальными трендами, чтобы предлагать ученикам актуальные песни, которые они слышат по телевизору, радио или в интернете. Это делает занятия интереснее и ближе к их жизни.

Работа с голосом тесно связана с психологическим состоянием:

- снятие зажимов в области горла и диафрагмы, связанных со стрессом и страхом публичных выступлений;
- повышение уверенности в себе через обретение контроля над голосом и телом;
- эмоциональная разрядка и развитие артистизма.

Таким образом, вокальные методики являются мощным инструментом саморегуляции, профессионального развития и голосового здоровья.

Современный вокал — это не отказ от классики, а её расширение и адаптация к новым условиям. Успешный преподаватель — это тот, кто может дать ученику, как прочный фундамент, так и инструменты для создания собственного, уникального стиля. Чтобы занятие вокалом было интересным, не скучным, преподаватель должен владеть не только классической базой, но понимать особенности и тенденции современного вокального искусства, и внедрять их в свою работу. И, это именно то, что нужно для увлечённых своим делом и успешных преподавателей-вокалистов.

Литература:

1. Александрова Л. В. Вокальная школа. — Москва: Музыка, 2012.
2. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. — Москва: Музыка, 2011.
3. Кенни, Кэтрин. Полное руководство по вокалу. — Москва: АСТ, 2021.
4. Калинина И. Г. Техника современного вокала. — Санкт-Петербург: Композитор, 2018.
5. http://eteri.ru/anketavokala?utm_source=instagram&utm_medium=social&utm_campaign=shapka — on-lain уроки по вокалу Этери Бериашвили.
6. <https://www.shcrb.by/index.php/stati/gimnastika-strelnikovej-11-dykhatelnykh-uprazhnenij> — авторская методика А. Н. Стрельниковой.
7. <https://sharanga-crb.ru/zdoroviie-pitanie/centergimnastika-v-domashnih-usloviyah-avtorskaya-metodika-n-k-novikovoi-kompleksy-uprazhnenii-ozdorovitelnoi-i-lechebnoi-gimnastiki-dlya-samostoyatelnyh-zanyatii-center/> — авторская методика Н. К. Новиковой.

Сольфеджио в 5–6 лет: принципы геймификации и движения для эффективного освоения музыкальной грамоты

З. Р. ХАРЬКОВСКАЯ,

преподаватель по сольфеджио,
КГКП «Детская музыкальная
школа №2»,
г. Темиртау

Аннотация: Данная статья посвящена анализу проблем начального обучения сольфеджио у детей 5–6 лет и обоснованию необходимости применения инновационных педагогических принципов. Рассматривается конфликт между доминирующим игровым мышлением дошкольников и традиционными методами обучения. В работе систематизированы и предложены конкретные стратегии, основанные на геймификации и двигательной активности (нейрогимнастике). Цель статьи — показать, как использование этих принципов позволяет эффективно осваивать базовую музыкальную грамоту, развивать слух, ритм и устойчивое внимание в условиях изменившейся образовательной среды.

Введение:

Сольфеджио в XXI веке

Сольфеджио — это как грамматика музыки. Оно учит ребенка не просто слышать, но и понимать музыку, развивает слух, чувство ритма и память. Сегодня дети растут в мире гаджетов и постоянного потока информации. Это меняет их мозг: они привыкают к очень быстрому темпу и быстро устают от долгого сосредоточения на чем-то одном. Современный ребенок предпочитает яркие, быстро сменяющиеся картинки, а не долгие объяснения.

Из-за этого старые, скучные методы обучения, основанные на простом заучивании нот, перестали работать. Чтобы сделать сольфеджио эффективным, преподавателю нужно стать еще и детским психологом, понимая, как работает мозг современного дошкольника.

Все сложности, с которыми сталкиваются педагоги сольфеджио, можно условно разделить на три большие группы: они связаны либо с особенностями самого ребенка (его психология и развитие), либо с методами преподавания, либо с влиянием внешнего мира (социальные факторы).

Давайте подробно рассмотрим первую и самую важную группу сложностей, связанных с особенностями развития мозга современных детей 5–6 лет, обеспечивая плавный и логичный переход между всеми пунктами.

Особенности развития мозга современных детей 5–6 лет.

Поскольку в 5–6 лет мозг ребенка лучше всего воспринимает информацию через яркие картинки и действия, а не через абстрактные символы, в основе обучения должен находиться образ, а не значок. Нота для малы-

ша — это не просто черный кружок, а понятный образ: например, «птичка, летящая вверх» для восходящей мелодии или «домик» на нотной линейке. Точно так же музыкальный интервал (расстояние между нотами), который взрослые понимают как число, должен быть представлен как «прыжок» или «шаг», который ребенок может показать руками или ногами, ведь простое объяснение без подкрепления игрой и действием не принесет результата.

Однако, даже при наглядной подаче, постоянное взаимодействие с гаджетами и видео контентом приучило мозг к сверхбыстрой смене картинок, из-за чего дети быстро теряют интерес и не могут долго концентрироваться на одном задании, поскольку их мозг постоянно требует новизны. Чтобы противостоять этой потере внимания, уроки необходимо делать очень динамичными и разбивать на короткие, спланированные части (по 5–7 минут), где постоянная смена действий (попели, поиграли ритм, посмотрели карточки) эффективно «перезагружает» внимание и поддерживает высокий интерес.

Кроме того, способность к усидчивости и волевые усилия (делать что-то через «не хочу») только начинают формироваться, и требование к малышу сидеть ровно 40 минут и заниматься монотонной работой противоречит его естественному психомоторному развитию.

Вследствие этого урок всегда должен быть коротким, веселым и обязательно включать движение, так как хлопанье, топание и шаги под ритм не только помогают лучше почувствовать музыку, но и активируют мозг, снимая физиологическое напряжение от сидения.

Помимо физиологических особенностей, следует учитывать, что дети 5–6 лет очень остро реагируют на оценку взрослого: резкое или негативное замечание, направленное на ошибку, может полностью отбить желание заниматься. Именно поэтому педагог должен всегда использовать позитивное подкрепление и хвалить ребенка за старание и участие, а не только за идеальный результат, обсуждая ошибку мягко («Давай попробуем этот шаг по-другому!»), что делает его устойчивым к неудачам и сохраняет радость от занятий.

Наконец, многие дети от природы или легко развивают синестезию, связывая звук с цветом или формой, что является огромным ресурсом для обучения. Следовательно, педагогу нужно активно использовать эту уникальную способность, например, закрепив за каждой нотой свой цвет (До — красный, Ре — желтый), чтобы ребенок мог не только слышать ноту, но и видеть ее, что очень ускоряет запоминание и развитие слуха.

Сложности, связанные с развитием ребенка, усугубляются методическими проблемами, начиная с того, что база из дома отсутствует: все больше детей приходят на уроки без развитого чувства ритма или слуха, поскольку в семьях стали меньше петь и слушать живую музыку. Это вынуждает учителя сначала развивать эти базовые навыки, и только потом переходить непосредственно к обучению сольфеджио.

При этом существует риск так называемой «слепой» нотной грамоты: ребенок может выучить нотные знаки механически, как таблицу, но совершенно не связывать их со звучанием — он видит ноту, но не может ее спеть. Следовательно, главная методическая задача педагога — постоянно объединять знак (ноту) и звук (ощущение).

К сожалению, эти задачи приходится решать при помощи новых методов: старые, строгие подходы, такие как долгие диктанты или монотонное чтение нот, не подходят современным детям, поэтому учителю необходимо постоянно искать новые, творческие и игровые способы подачи материала.

Ситуация усложняется и влиянием внешнего мира: в условиях перегрузки кружками и секциями сольфеджио часто воспринимается как скучный урок, который не может тягаться с яркими играми или другими, более «модными» видами досуга. Этому восприятию способствует и то, что родители часто не помогают и не понимают, как важно сольфеджио, поэтому не поддерживают ребенка дома: они не слушают музыку вместе, не поют и не создают необходимую музыкальную атмосферу.

Чтобы решить эти проблемы, нужно перейти от заучивания к творческой игре и объединению чувств. Для этого на уроках сольфеджио можно использовать следующие варианты:

Что нужно делать (Стратегия)	Зачем это нужно (Цель)	Как это делать (Прием) (Расширенные примеры)
I. Урок-Игра (Геймификация)	Удерживать внимание, повысить интерес.	Сюжетные Игры: Весь урок — это «Путешествие по звукоряду», где каждая нота — это уровень. Дети «спасают» заблудившиеся ритмические фигуры, выполняя задание. Дидактические Игры: «Музыкальное Лото», где нужно закрыть ноту, музыкальный инструмент, длительность на карточке, «Ритмический Пазл», где из карточек с разными длительностями (четверть, восьмая). «Пазл инструментов» — сложить пазл, с изображением музыкальных инструментов. «Нотное Домино» — соединить ноту на нотном стане с ее названием.
II. Мультисенсорная Активация	Развивать внутренний слух, использовать «видение звука».	Цвет и Звук: Использовать метод Цвета Лада (например, тоника — синяя, доминанта — красная) для визуализации устойчивых и неустойчивых ступеней. Слуховые метафоры: Низкие звуки (бас) — как «большой медведь», высокие (дискант) — как «маленькая мышка». Тактильный ритм: Использование сыпучих материалов (песок, крупа) для «простукивания» длинных и коротких длительностей пальцами.
III. Нейрогимнастика и Ритмика	Развитие межполушарного взаимодействия, координации, самоконтроля. Развитие ритмического чувства и устойчивости темпа под равномерный метр.	Нейрогимнастика: Упражнения «Кулак-ребро-ладонь» в ритме пульса. Последовательная смена положения кисти: Кулак-Ребро-Ладонь. Ухо — Нос Правая рука берется за нос, левая — за правое ухо. По хлопку в ладоши быстрая смена: левая рука за нос, правая — за левое ухо. «Лезгинка» Одна рука сжата в кулак у груди, другая ладонью вперед (или «пистолетом»). По команде — быстрая и синхронная смена фигур обеими руками. «Колечко» Быстрое чередование соединения большого пальца с остальными пальцами по очереди (большой-указательный, большой-средний и т.д.). «Перекрестные шаги» — шагать, касаясь правым локтем левого колена, и наоборот, под музыку в размере 2/4. Ритмические Паттерны: Простукивание ритма мелодии одной рукой и равномерных четвертей (аккомпанемента) — другой.

Что нужно делать (Стратегия)	Зачем это нужно (Цель)	Как это делать (Прием) (Расширенные примеры)
IV. Музыка + другие искусства	Развивать фантазию, показать, что музыка — часть жизни.	Сольфеджио в Движении: «Оркестр тела» — создание музыкальной композиции, используя только хлопки, щелчки и топание. «Дирижер» — Рисовать дирижерской палочкой направление мелодии под музыку, изображение находится на доске. Рисование: «Нарисуй мелодию» — если мелодия идет вверх, ребенок рисует восходящую линию; если быстрая — ломаную, угловатую; медленная — плавную, волнистую. Театрализация: Разыгрывание истории, где ноты и ритмы являются персонажами со своими «характерами».
V. Хвалить и поддерживать	Снизить страх ошибки, укрепить веру в себя.	Персональный подход: Если у ребенка хорошо развит ритм, начинать урок с ритмических игр, чтобы обеспечить ему «ситуацию успеха» в начале занятия. Формирующее оценивание: Вместо «оценка 3» использовать фразы: «Ты почти справился! Давай еще раз попробуем!». «Копилка успеха»: В конце урока клеить наклейку или давать жетон не за идеальное выполнение, а за старание, активность и преодоление трудностей.

Обучение сольфеджио детей 5–6 лет — это сложный, но невероятно благодарный путь. Наш анализ показал, что кризис традиционных методик вызван не неспособностью детей, а конфликтом между особенностями их мозга (клиповое мышление, потребность в движении, эмоциональная хрупкость) и устаревшей академической системой. Мы пришли к выводу: в эпоху гаджетов преподаватель перестает быть просто носителем знаний и становится наставником-психологом, способным превратить сложную дисциплину в увлекательное приключение.

Итоги и выводы:

1. Проблема — в методе, а не в ученике. Главный вывод заключается в том, что преодолеть «слепую» грамоту и дефицит внимания возможно только через мультисенсорное обучение и геймификацию, которые используют природный ресурс детского воображения и синестезии.

2. Движение — ключ к мозгу. Нейрогимнастика и ритмические игры являются не развлечением, а необходимым инструментом для активации обоих полушарий мозга и развития самоконтроля.

3. Мотивация — через радость. Устойчивая мотивация ребенка держится не на долгосрочных целях, а на позитивной обратной связи и радости от процесса.

Рекомендации для педагогов (работа с детьми 5–6 лет):

- Инновационная гибкость: Откажитесь от монотонного заучивания правил и упражнений в пользу игровых технологий (сюжеты, пазлы) и интеграции искусств (рисование музыки, театрализация).
- Персонализация: Стройте урок, опираясь на сильные стороны ребенка (слух или ритм), чтобы обеспечить ему «ситуацию успеха».
- Нейрогимнастика: Регулярно включайте упражнения для координации (например, «Кулак-ребро-ладонь» или «Перекрестные шаги»), чтобы улучшить концентрацию внимания.

Рекомендации для родителей (Как помочь дома):

- Создайте музыкальный фон: Поощряйте активное пение, слушание музыки разных жанров и купите простые инструменты (ксилофон, маракасы).
- Поддержите игру: Используйте цветные карточки с нотами и повторяйте игровые приемы, которые применяет педагог.
- Не давите: Важно, чтобы занятия были для ребёнка источником радости, а не стресса. Сотрудничайте с педагогом, чтобы обеспечить единство требований. Только принимая новые, игровые и творческие подходы, мы сможем сформировать не только грамотного музыканта, но и гармоничную, креативно мыслящую личность.

Литература:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте.
2. Ефимова В. П. Психологические особенности восприятия дисциплины сольфеджио.
3. Старикова Е. А. Психологический комфорт на уроках музыкально-теоретического цикла.
4. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей.
5. Кайшева И. А. Психолого-педагогические особенности развития младших школьников на уроках сольфеджио.
6. Савина А. В. Актуальные проблемы развития музыкального слуха младших школьников в курсе сольфеджио. // ART VICTORY: научно-методический журнал, 2022.

« Елдіктің өзегі — білік,
кілті — тіл,
қадір-қасиеті — кісілік.

Жүсіп Баласағұн

«Шаг за шагом к вершинам успеха»

(начальный этап обучения игре на фортепиано для детей 5–7 лет)
методические рекомендации для преподавателей по классу фортепиано в детских музыкальных школах

Введение

Материал методической разработки основан на обобщении личного педагогического опыта, изучении методик преподавания педагогов-пианистов. Данное пособие может быть использовано педагогами по классу фортепиано ДМШ и ДШИ, а также при обучении игре на фортепиано в музыкальных студиях дополнительного образования РК.

Цель данной работы: представить в помощь педагогам музыкальных школ интересные методы работы с детьми дошкольного возраста, которые заинтересовывают ребенка и прививают любовь к музыке на начальном этапе работы с детьми, направленных на эффективное освоение учениками базовых навыков фортепианной игры.

Игра на фортепиано — это один из важнейших способов развития мелкой моторики, потому что именно этот музыкальный инструмент позволяет одновременно задействовать и правую и левую руку, а, значит, полноценно развивать оба полушария головного мозга ребенка.

Обучение игре на фортепиано, безусловно, содействует развитию детей как умственному и физическому, так и психическому.

Обучение детей игре на фортепиано — это идеальный вариант для знакомства с музыкой, ведь фортепиано — это самый распространенный и универсальный инструмент. Дети смогут не только играть школьную программу, но через какое-то время с легкостью подбирать любимые мелодии.

Актуальность методического пособия обучения игре на фортепиано направленно на развитие музыкальных способностей детей дошкольного возраста средствами эстетического воспитания гармоничной личности подрастаю-

щего поколения Республики Казахстан, разработана в соответствии с целями и задачами единой программы «Адал азамат», которая стремится заложить основы для воспитания ответственных граждан, способных внести вклад в развитие справедливого и прогрессивного общества. Единые воспитательные стандарты станут обязательными, что обеспечивает единообразие подходов и равные возможности для каждого ребенка. Важность программы заключается в ее ориентации на общенациональные ценности, которые должны стать фундаментом мировоззрения подрастающего поколения, готового к вызовам современного мира. Включение этих принципов в процесс музыкального обучения способствует не только развитию музыкальных навыков, но и воспитанию личности, обладающей высокими морально-нравственными качествами.

Если раньше перед педагогом музыкальной школы стояла задача воспитать музыканта-исполнителя, сегодня это в большей степени привить любовь к искусству, воспитать гармоничную личность и духовный мир будущего гражданина Республики Казахстан.

С какими мы сталкиваемся проблемами сегодня?

В первую очередь это, когда к нам приводят ребенка далёкого от музыкального воспитания.

Во-вторых, родители не всегда могут приобрести инструмент, что очень важно для занятий дома.

В-третьих, учитель не всегда чувствует поддержку родителя в обучении ребенка музыки, что очень важно в успехах ученика.

Ну и самое главное, это то, что не у каждого пришедшего ребенка в музыкальную школу есть желание учиться.

Е. Ю. ШЕСТОПАЛОВА,

преподаватель по фортепиано,
 КГКП «Детская музыкальная
 школа №2»,
 г. Темиртау

Аннотация: Краткое описание пособия для педагогов детских музыкальных школ, в котором раскрывается содержание основной работы с детьми дошкольного возраста через игровую деятельность, являющуюся для учеников одним из важнейших средств развития музыкальных способностей. В работе описывается начальный этап обучения игре на фортепиано детей дошкольного возраста. Автор рассказывает, как проводит уроки с маленькими детьми, чем заинтересовывает своих учеников, какие упражнения и пособия используются на начальном этапе обучения в музыкальных школах. Раскрывает важность использования основных методов в работе с детьми дошкольного возраста.

Такие проблемы заставляют нас думать, совершенствоваться, искать что-то новое. Ведь основной целью педагогов ДМШ и ДШИ является необходимость, во что бы то ни стало заинтересовать, увлечь каждого ребёнка, помочь полюбить музыку и радоваться каждодневному общению с ней. Поэтому для успешных занятий ребёнка нам приходится придумывать способы достижения наших целей. Ставить перед собой следующие задачи:

1. Познакомить с инструментом и историей создания через сказки;
2. Обучить музыкальной грамотности, используя игровую деятельность;
3. Привить любовь к музыке и занятиям фортепиано;
4. Развивать самостоятельность в домашних занятиях.

В методических рекомендациях рассматриваются ключевые задачи начального этапа обучения: формирование правильной посадки за инструментом, развитие элементарных навыков звукоизвлечения, освоение нотной грамоты и ритмического чувства, а также воспитание музыкального слуха и интереса к занятиям. Особое внимание уделено индивидуальному подходу к каждому ученику и созданию положительной мотивации к изучению музыки.

В работе представлены примеры упражнений, приёмов и методов, которые могут быть использованы на уроках, а также предложены пути постепенного усложнения учебного материала с учётом возрастных и психологических особенностей детей.

Практическая значимость данных рекомендаций заключается в их применимости в образовательном процессе музыкальных школ и детских школ искусств. Использование предложенных методов позволит повысить эффективность обучения, сформировать у учеников прочные базовые навыки и подготовить их к дальнейшему освоению фортепианного репертуара.

Методическое пособие «Шаг за шагом к вершинам успеха» предназначено для категории детей дошкольного возраста, обучающихся в музыкальных школах в подготовительных классах. Методические рекомендации могут быть использованы как в индивидуальной, так и в групповой форме обучения, а также служить вспомогательным материалом для молодых специалистов и студентов педагогических направлений музыкальных колледжей.

С чего начинаем занятия? В первую очередь, познакомявшись с учеником, нужно определить степень его любопытства к чему-либо. Основываясь на заинтересованности ученика, педагог поворачивает ситуацию урока в нужное русло. То есть создает ситуацию на

уроке, которая способствует саморазвитию, самообучению и самовоспитанию своего воспитанника. Отталкиваясь от сказок, интересных историй, которые интересуют ученика, преподаватель, фантазируя вместе с ребенком, увлекает его в мир музыки.

Мой девиз в фортепианном классе: «Музыка — сказочный мир фантазий». На наших уроках постоянно присутствует игровая обстановка, которая учит фантазировать, придумывая истории и сказки, таким образом, мы с детьми познаем музыкальный мир.

Обучение игре на инструменте огромный труд, особенно для малыша. Задача педагога превратить этот труд в интересную, азартную игру используя разные методы работы. Не так просто сходу придумать подходящую историю, которая будет соответствовать теме урока. Это можно добиться со временем, пробовать, искать, изучать интересные новшества других авторов.

С самого начала, когда знакомлюсь с учеником, рассказываю о музыкальном мире, насколько он разнообразен. На первом занятии мы знакомимся с историей инструмента, как он выглядит внутри, так и снаружи, клавиатурой, ее строение и естественно посадкой за инструментом. Рассказываю ученику, как должна стоять рука на клавиатуре для правильного звукоизвлечения.

Сокращая время на донотный период приходится совмещать постановку рук со знакомством нотной грамоты, как на клавиатуре, так и нахождение нот на нотном стане. Разработанные упражнения для постановки рук знакомят ученика уже с первых занятий с нотами — маленькими жителями музыкальной страны. Подборка таких упражнений позволяет научить ребенка чувствовать свои руки, быстрее освоить инструмент и не бояться его. Придумывая образ в упражнениях, мы снимаем с ученика ответственность за выполнение заданий, так как ребенок, входя в образ, раскрепощается и не замыкается. В этом случае не происходит зажатости рук, а более естественное положение. Одни из таких упражнений:

Упражнения для постановки рук без инструмента (донотный период)

1. Упражнение «Артисты» (для хорошей координации пальчиков у маленького ребенка).

Ученику надеваются куколки для пальчикового театра (пальцы растопыренные), каждый пальчик артист — надо (попытаться) поклониться отдельно каждому пальчику, опуская его вниз к кисти.

2. Упражнение «Подковать лошадку» по сборнику Артоболевской. Ученик, опираясь на резинку на краю карандаша подушечкой пальца, проталкивает каран-

даш вглубь кулачка другой руки, в которой держит карандаш. Пальцы должны быть согнутые в фалангах, косточки суставов видны снаружи. Выполняется упражнение правой и левой руками всеми пальцами поочередно.

3. *Упражнение «Лошадка ищет травку под снежком».*

Рука ученика лежит на столе, на предплечье опираясь на локоть и запястье, кисть округлая приподнимается на подушечках пальцев, фаланги согнутые. Выполняется постукивание каждым пальцем по столу, приподнимая округленный палец, остальные пальцы остаются стоять на столе на подушечках. Упражнение выполняется правой и левой руками.

4. *Упражнение «Прогулка по лугу».*

Исходное положение рук, как в упражнении «Лошадка ищет травку под снежком». Пальцы поочередно поднимаются «шагают», при этом все пальчики нависают над столом, опираясь на один палец, который «шагает».

5. *Упражнение «Колечки».*

Ученик поочередно соединяет каждый палец с большим — первым пальцем, на обеих руках одновременно, образуя колечко пальцами. Пальчики соединяются подушечками, надавливая друг на друга.

6. *Упражнение «Борцы».*

Ученик соединяет пальцы двух рук подушечками между собой. Пальцы толкают друг друга — это упражнение способствует укреплению силы пальцев у ученика.

7. *Упражнение «Крылья птицы».*

Локоть покачиваем под собственной тяжестью руки, опирая купол кисти на третий палец, к корпусу от корпуса. Руку не напрягаем. Можно выполнять упражнение сразу двумя руками или поочередно.

8. *Упражнение «Качели»* (для свободы пианистического аппарата).

Исходное положение, стоя, руки опущены вниз, потрясывая кистями рук, поднимаем руки вверх со словами «полетели, полетели...». на слова «на качели сели...» резко опускаем руки вниз, наклоняя корпус вперед. Руки должны повиснуть под собственной тяжестью, не напрягать ни корпус, ни руки. Повторить упражнение 5–6 раз.

Для отдыха и смены рода занятия мы на уроке поем попевки с использованием пальчиковой гимнастики, ребенок сосредотачивается на своих пальчиках, концентрируя внимание, как ими управлять. Это упражнение получается не сразу у всех, поэтому мы периодически повторяем его на занятиях. Дальше подключаем песенки про ноты и где они «живут».

На втором уроке ученику очень интересно узнать про ноты. При повторении знаний прошлого урока, строение клавиатуры, знание регистров и октав знакомимся с названием всех нот на инструменте. На этом же уроке, рассказываю ученику о скрипичном и басовом ключах, представляя ребенку как два царства ноток, где живут высокие и низкие звуки. Здесь у нас очень длинная сказка, в которой у каждой ноты есть свои обязанности. Ученик узнает, что каждая нота имеет свою краску, которая соответствует цветам радуги. Мы знакомимся с цветами радуги, рисуем и украшаем ее.

На дальнейших занятиях мы с учеником изучаем ноты, рисуем их, фантазируем, поем песенки и уже играем на инструменте на соответствующей ноте. Для этого я пользуюсь очень удобным пособием для начинающих маленьких пианистов И.Корольковой «Крохе — музыканту». Здесь каждая песенка соответствует новой нотке, для которых написаны коротенькие стихотворения. Детям очень нравится играть, ребенок с первых уроков ощущает себя артистом, так как каждая пьеска сопровождается игрой педагога, что очень украшает простые произведения. А пение во время игры отвлекает ученика от зажатости в исполнении.

При знакомстве с клавиатурой, выполняем упражнения, которые позволяют ученику свободно ориентироваться по всей клавиатуре, одновременно знакомясь с регистрами и октавами на ней:

Упражнения для постановки рук на инструменте

1. *Упражнение «Радуга».* Ученик выполняет перенос руки от звука к звуку (октава), «вырисовывая» рукой радугу. Кисть руки и запястье мягкое, перенос выполняется пружинистым движением запястья.

2. *Упражнения «Цап-царапки».* Ученик нажимает одновременно две (2, 3 пальцами) или три черные клавиши (2, 3, 4 пальцами).

Параллельно с этим учим новые упражнения для постановки рук и правильного прикосновения к клавишам:

1. *Упражнение «Лесенка».* Учеником извлекается два звука на клавиатуре (2, 3 пальцами), три звука (2, 3, 4 пальцами) штрихом легато. Мы знакомимся с новым штрихом, который изображается лигой.

2. *Упражнение «Домик».* Учеником выполняется извлечение 2 и 4 пальцами терций.

3. *Упражнение «Юрта».* (извлечение 1 и 5 пальцами квинт).

4. *Упражнение «Паучок».* (игра хроматической гаммы по этапам) Первоначально выполняем хроматиз-

мы начиная с ноты «фа» до ноты «си», используя три черные клавиши. Дальше добавляем остальные нотки, используя уже и две черные клавиши.

5. Упражнение «Шагаем по лестнице». (поступенное движение в вверх и вниз 1, 2, 3, 4, 5 пальцами — пяти-пальцевая последовательность).

6. Упражнение «Гамма». (игра гаммы в одну октаву — подкладывание первого пальца).

Во время выполнения упражнений на инструменте и игры песенок, постоянно концентрирую внимание ребенка на постановке рук и правильном нажатии пальца на клавиши, заставляю слушать свою игру. Ученики на первом этапе обучения не все справляются с этими действиями одновременно, так как это сложно делать сразу. Мы постепенно привыкаем. Я никогда не акцентирую, что у ребенка не получается, а на оборот хвалю его за старания.

Для достижения цели, поставленной перед учеником, мы вместе выполняем шаг за шагом и стремимся к следующему. Все дети разные по характеру, по интеллекту, поэтому к каждому ребенку требуется найти свой подход. Отталкиваясь от темпа развития ученика, мы продвигаемся вперед к успехам.

Если учитывать способности ребенка, и ставить перед ним выполнимые задачи, тогда рост достижений ученика, у каждого он свой, будет обязательно виден.

В процессе применения данных методов на уроках фортепиано, методические рекомендации показали свою эффективность в формировании учащихся не только первоначальных музыкальных навыков, а также выработанный интерес к музыке, проявления самостоятельности в выполнении домашних заданий. Использование игровых приёмов, сказочных образов, детских фантазий, а также коротких музыкальных заданий и упражнений способствует поддержанию интереса и внимания детей. На практике было отмечено, что применение метода «игры через движение» помогает развитию чувства ритма, а использование визуальных подсказок (цветные ноты, картинки, символы) облегчает запоминание клавиатуры и нотного стана, а также легко воспринимается музыкальная грамота.

На наших занятиях особое внимание уделялось развитию слуха, координации рук через пение простых мелодий, а также ритмические упражнения. Постепенное усложнение материала и индивидуальный подход к каждому ребёнку позволили достичь положительных результатов: дети стали увереннее чувствовать себя за инструментом, с интересом выполнять задания и проявлять инициативу в игре. Таким образом, применение данных методических рекомендаций под-

держивает их практическую значимость и эффективность в работе с дошкольниками.

И в заключении хочу отметить, что педагогу необходимо уметь в любой ситуации поддержать, и направить на правильный путь своего ученика. В нашем классе всегда царит спокойная и деловая обстановка. Вместе со мной мои ученики учатся слышать, видеть, чувствовать, сопереживать, творить. Ведь музыка — близкий друг и мне, и ему: на уроке мы оба в гостях у этого близкого друга, отсюда и непринуждённость общения. Талантливый педагог на каждом уроке создаст «творческую атмосферу», чтобы не навредить психике своего маленького воспитанника, а наоборот поддержать, осуществить главную педагогическую цель — сделать будущего музыканта счастливым.

Список использованной литературы:

1. И.Акимов, В.Клименко «О природе таланта», 1998.
2. А. С. Белкин «Ситуация успеха. Как её создать: книга для учителей» — Просвещение, 1991.
3. Л.Гусейнова, Л.Волчек, Л.Борухзон «Азбука музыкальной фантазии».
4. «Мастера советской пианистической школы», Москва: 1961.
5. Б. И. Милич «Воспитание ученика-пианиста», 1997.
6. «Музыкальная жизнь» №11–12, 1994.
7. В. И. Петрушин «Музыкальная психология» — Москва 1994.
8. И. Э. Сафарова «Игры для организации пианистических движений», Екатеринбург, 1994.
9. С.Соловейчик «Резервы детского «Я», Москва: 1983.
10. Г.Хохрякова «Фортепиано: возможно ли обучение без мучения?», 1998.
11. А.Шмидт-Шкловская «О воспитании пианистических навыков», Ленинград: Музыка 1994.

Список рекомендованной литературы:

1. Геталова О. А., Визная И. В. «В музыку с радостью». Учебное пособие для детей дошкольного и младше школьного возраста, СПб.: Композитор, 2005.
2. Королькова И. С. «Крохе-музыканту. Нотная азбука для самых маленьких», Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.
3. Рябухина Н. М. «Давай поиграем». Учебное пособие, Ростов-на-Дону: Феникс, 2008.
4. Толкунова Е. В. «Начальные уроки игры на фортепиано». Учебное пособие для детей дошкольного возраста. М.: Музыка, 2013.
5. Цыганова Г. Г., Королькова И. С. «Новая школа игры на фортепиано». Ростов-на-Дону: Феникс, 2007.
6. Малиновская А. «Класс основного музыкального инструмента. Искусство фортепианного интонирования». М.: Музыка, 2005.
7. Психология музыкальной деятельности. Теория и практика. Под редакцией Г. М. Цыпина. М.: Музыка, 2003.
8. Теплов Б. «Психология музыкальных способностей». 4-е изд. — М.: Музыка 2003.

Методические подходы к использованию наглядно-дидактических игр при обучении детей с нарушениями интеллекта

Введение: Игровая деятельность — ведущая форма обучения детей с нарушениями интеллекта, для которых характерна замедленная познавательная активность, слабая мотивация к обучению, ограниченные речевые и мыслительные функции. Игры способствуют активизации различных познавательных процессов, формированию логических операций, коррекции нарушений восприятия и мышления.

Дети с нарушениями интеллекта испытывают значительные затруднения в процессе восприятия, переработки и запоминания информации. Их мышление отличается конкретно-ситуационным характером, что проявляется в недостаточной сформированности абстрактных мыслительных операций — анализа, сравнения и обобщения. Использование наглядно-дидактических игр способствует созданию доступной и мотивирующей учебной среды, в которой усвоение знаний и формирование умений происходит через практическую деятельность, опирающуюся на наглядность.

К основным особенностям познавательной деятельности детей с интеллектуальными нарушениями относятся: ограниченный объём и низкая устойчивость внимания, недостаточная произвольность и объём памяти, затруднения в понимании словесных инструкций, слабое развитие речи и ограниченный словарный запас, быстрая утомляемость и сниженная работоспособность. В связи с этим организация обучения данной категории детей должна учитывать их психофизические особенности: опираться на принцип наглядности, использовать простые и доступные инструкции, обеспечивать постоянную опору на практическую деятельность. В таких условиях наглядно-дидактическая игра

выступает как эффективное средство коррекционно-развивающего обучения, способствующее активизации познавательной деятельности, формированию интереса к учебному процессу и успешному усвоению знаний.

Методика: Применение наглядно-дидактических игр на уроках требует соблюдения ряда методических принципов, которые обеспечивают эффективность, доступность и коррекционную направленность обучения детей с нарушениями интеллекта.

Основные принципы подбора игр

- доступность содержания: игра должна соответствовать возрасту, уровню интеллектуального развития и возможностям обучающихся;
- конкретность и наглядность: используемые материалы должны быть визуальными, осязаемыми и легко узнаваемыми;
- функциональность: игра должна быть направлена на развитие конкретного навыка или коррекцию определённой познавательной функции;
- эмоциональная привлекательность: игра должна вызывать интерес, радость, стимулировать участие и активность ребёнка;
- гибкость: возможность адаптации правил и уровня сложности под индивидуальные особенности детей.

Для эффективной организации уроков игры могут быть классифицированы по направлению воздействия на познавательные функции и форме проведения.

По целям:

- обучающие игры: закрепляют знания по предметам;
- развивающие игры: направлены на развитие внимания, памяти, мышления, мелкой моторики;

С. А. ВДОВИЦКАЯ,

учитель-дефектолог,
КГУ «Специальная
школа-интернат №9» УО КО

Основной задачей специальной школы является создание оптимальных условий для личностного развития и подготовки детей с особыми образовательными потребностями к самостоятельной жизни с последующей социализацией. Проблема коррекции познавательной деятельности обучающихся является общей дидактической и методической проблемой специальной педагогики. В статье представлен опыт применения наглядно-дидактического материала, направленного на развитие познавательной деятельности детей с нарушениями интеллекта и организацию коррекционной работы в специальных школах.

- коррекционные игры: способствуют преодолению познавательных трудностей и коррекции отдельных нарушений;
- диагностические игры: позволяют выявить уровень знаний и умений.

По форме:

- настольно-печатные игры: карточки, лото, домино, пазлы;
- сюжетно-ролевые игры: моделирование ситуаций из реальной жизни;
- игры с предметами: манипуляции с пуговицами, лентами, нитками, тканями;
- подвижные игры с элементами трудовых заданий: передвижение по классу с выполнением инструкций.

Практическое применение: На основе собственного педагогического опыта, а также анализа разнообразных дидактических игр, представленных на интернет-ресурсах, был разработан сборник наглядно-дидактических игр, направленный на развитие и коррекцию познавательной деятельности у детей с интеллектуальными нарушениями. В сборнике систематизирован наглядно-дидактический материал, обеспечивающий комплексный подход к формированию познавательных процессов.

Сборник включает 30 игр, сгруппированных по трём основным разделам: логическое мышление, пространственное мышление, цвет и геометрические фигуры. Кроме того, имеется диагностический блок, содержащий методики и рекомендации по подбору игр в соответствии с уровнями развития познавательных процессов. Каждая игра сопровождается описанием, включающим цель, ход игры, индикаторы выполнения, ожидаемые результаты и методические рекомендации для педагога. В заключительной части пособия размещено приложение с дополнительными материалами.

Коррекционное воздействие на учащихся рекомендуется проводить на всех этапах урока: при подготовке к восприятию нового материала, в ходе его изучения и при закреплении. Такой подход способствует системному развитию познавательных способностей и поддержанию интереса к учебной деятельности.

Примеры применения дидактических игр:

- **организационный момент:** игры-приветствия, настрой на работу («Назови, что на столе»);
- **актуализация знаний:** игры на повторение предыдущих тем («Угадай по описанию», «Что лишнее?»);
- **объяснение нового материала:** демонстрация через игровую ситуацию («Помоги выбрать нужные инструменты»);
- **практическая деятельность:** выполнение заданий в виде игры («Найди пару пуговиц», «Собери комплект для работы»);

- **рефлексия:** подведение итогов через игровую обратную связь («Подарок для швеи» — составить из предметов);
- **домашнее задание:** игровая карточка с заданием на дом («Найди дома ткань и опиши её»).

Развитие познавательных процессов (внимание, память, мышление, речь) у детей с нарушениями интеллекта — одна из важнейших задач коррекционно-развивающего обучения. Включение наглядно-дидактических игр в структуру уроков позволяет развивать эти процессы в естественной и увлекательной форме.

Игры на внимание помогают детям сосредотачиваться, находить нужную информацию среди отвлекающих элементов, удерживать учебную задачу. Например, «Найди лишнее» — карточка с изображением 4–5 предметов, один из которых не относится к теме урока (иглолка, пуговица, нитка, ложка).

Игры на развитие памяти применяются с целью развития кратковременной и долговременной памяти, умения удерживать последовательность действий и выполнять задания по памяти. Например, «Повтори по порядку» — игра с карточками: педагог показывает ряд картинок с действиями, затем перемешивает, а ребёнок должен выложить в правильной последовательности.

Игры на развитие мышления способствует формированию умений анализировать, выделять существенные признаки, классифицировать и делать логические выводы. Например, «Логические пары» — игра, в которой надо соединить по смыслу пары: ткань — ножницы, иглолка — нитка, пуговица — рубашка.

Игры на развитие речи помогают детям лучше понимать задания, выражать свои мысли, описывать действия, что особенно важно при выполнении трудовых операций. Например, игра «Опиши» — ребёнку предлагается предмет (ткань), и он должен описать её: «Она мягкая, синяя, гладкая».

В рамках работы по внедрению наглядно-дидактических игр проведено исследование, направленное на определение их влияния на развитие и коррекцию познавательной деятельности у детей с нарушениями интеллекта.

С целью проверки эффективности применения наглядно-дидактических игр была сформирована экспериментальная группа, включающая 20 учащихся 5–7 классов и контрольная группа, состоящая из детей, обучавшихся по традиционным методикам без использования игровых средств обучения. Сравнение результатов обеих групп позволило оценить влияние наглядно-дидактических игр на развитие познавательной деятельности обучающихся.

Все участники эксперимента были отобраны на основании предварительного диагностического тестирования, включавшего задания на определение уровня сформированности базовых понятий, логического мышления,

а также социальных навыков. В течение трёх лет в экспериментальной группе проводились занятия с использованием наглядно-дидактических игр с регулярностью два раза в неделю. В ходе этих занятий осуществлялось целенаправленное развитие познавательных процессов и коррекция выявленных затруднений. Таким образом, экспериментальная группа стала площадкой для внедрения и апробации наглядно-дидактических игр, что позволило объективно оценить их эффективность в развитии и коррекции познавательной деятельности обучающихся с интеллектуальными нарушениями.

В ходе исследования проведен сравнительный анализ результатов обучения детей контрольной и экспериментальной групп (табл. 1).

Познават. навыки	Цвет, геометрические фигуры			Пространственное мышление			Логическое мышление		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
эксперимент.	50 %	57 %	60 %	45 %	50 %	55 %	35 %	40 %	44 %
конт-рольн.	25 %	32 %	35 %	20 %	25 %	30 %	10 %	14 %	19 %

Табл. 1. Динамика формирования познавательных процессов у воспитанников

В качестве измерительных инструментов в исследовании использовались разработанные индикаторы и ожидаемые результаты, отражающие динамику познавательного развития учащихся в процессе применения наглядно-дидактических игр. Результаты промежуточных и итоговых оценок показали, что учащиеся экспериментальной группы продемонстрировали значительное улучшение показателей усвоения учебного материала по сравнению с контрольной группой. Согласно количественному анализу данных, средние баллы обучающихся экспериментальной группы были на 25 % выше, чем у учащихся, занимавшихся по традиционным методикам. Это подтверждает эффективность использования наглядно-дидактических игр как средства развития и коррекции познавательной деятельности детей с интеллектуальными нарушениями (Диаграмма 1).

Диаграмма 1. Динамика формирования познавательных процессов.

Исходя из данных диаграммы, можно сделать вывод, что игровые подходы действительно способствуют повышению уровня развития познавательной деятельности

учащихся. Применение наглядно-дидактических игр в образовательном процессе делает уроки более интересными и увлекательными, стимулирует активность и внимание детей, а также позволяет переводить их работу на творческо-поисковый уровень, что способствует формированию самостоятельного мышления и умению решать учебные задачи разнообразными способами.

Рекомендации по оформлению и организации коррекционных наглядно-дидактических игр: Организация дидактической среды является важнейшим компонентом успешного проведения коррекционно-развивающих занятий с детьми с интеллектуальными нарушениями. Эффективность использования наглядно-дидактических игр зависит не только от содержания заданий, но и от формы подачи материала, доступности пособий и системности их применения.

Игровые пособия могут изготавливаться самостоятельно из подручных материалов с учётом индивидуальных особенностей учеников. Важно, чтобы наглядность была яркой, привлекательной и многообразной, что повышает мотивацию детей и способствует активному включению в учебную деятельность.

Примеры таких наглядных игровых пособий:

- ламинированные карточки с изображением инструментов, предметов, этапов работы;
- фетровые планшеты с липучками, позволяющие составлять последовательности действий или элементов;
- пуговичные панели — тканевые или картонные основы с пришитыми пуговицами разного цвета и размера;
- тактильные мешочки с различными видами тканей для игр на осязание;
- магнитные доски с элементами, которые можно комбинировать (например, «собери набор для швеи»).

Материалами для их изготовления могут служить картон, фетр, пластик, ламинированная бумага, липучки, кнопки, пуговицы, ткани, нитки, клей, ножницы, пластиковые контейнеры.

Требования к наглядности и доступности

Игровые пособия должны соответствовать ряду педагогических, психологических и санитарно-гигиенических требований:

- яркость и контрастность изображений, чёткие контуры, отсутствие перегрузки мелкими деталями;
- крупный шрифт, понятные подписи и пиктограммы;
- простота и логичность игры: ребёнок должен понимать, что и как делать;
- безопасность: все элементы должны быть без острых углов, не содержать мелких частей, которые могут быть опасны;
- прочность: материалы должны быть долговечными и выдерживать многократное использование;

« Жұмысы жоқтық,
Тамағы тоқтық,
Аздырар адам баласын.

Абай

- адаптация под уровень учащихся: упрощённые варианты для учащихся с выраженными нарушениями, более сложные — для продвинутых групп.

Хранение и систематизация игровых средств

Грамотно организованное хранение помогает педагогу быстро находить нужные пособия и поддерживать порядок в учебной среде:

- папки с файлами — для карточек, схем, инструкций;
- прозрачные пластиковые коробки и контейнеры, промаркированные по темам (например, «Игры на внимание», «Игры по технике безопасности»);
- стенды или органайзеры — настенные или настольные с ячейками;
- нумерация и цветовая маркировка — помогает быстро ориентироваться и подбирать игры по сложности или тематике;
- цифровой архив — игры и карточки можно дублировать в электронном виде (на флешке или в облачном хранилище) для распечатывания по мере необходимости.

Рекомендации педагогам

- использовать игры регулярно, включая их в структуру каждого этапа урока (вводный, основной, заключительный);
- подбирать игры с учётом конкретной темы, индивидуальных и возрастных особенностей обучающихся;
- проводить наблюдение за активностью учащихся, вести записи о динамике развития;
- изготавливать игровые материалы своими руками или совместно с детьми, что усиливает мотивацию и вовлечённость;
- делать акцент на похвалу, поощрение и создание ситуации успеха.

Заключение:

Практическое применение наглядно-дидактических игр на уроках показало, что игровая форма работы значительно повышает эффективность обучения детей с интеллектуальными нарушениями. В частности, игры обеспечивают доступное и интересное восприятие учебного

материала; способствуют активизации внимания, развитию памяти, мышления, мелкой моторики, а также формируют положительное отношение к учебной деятельности; стимулируют самостоятельность и инициативу учащихся; благодаря гибкой адаптации позволяют включать в процесс детей с разным уровнем интеллектуального развития; создают атмосферу эмоционального комфорта, в которой ребёнок чувствует себя уверенно, заинтересованно и активно.

Разработанный сборник наглядно-дидактических игр стал важным ресурсом в обучении детей с нарушениями интеллекта. Он способствовал не только повышению учебных результатов, но и развитию у детей ключевых социальных навыков, что является важным аспектом их успешной адаптации в обществе. Методическое пособие может быть использовано педагогами, дефектологами, логопедами и другими специалистами для создания благоприятной и мотивирующей образовательной среды.

Таким образом, правильно организованная игровая деятельность на уроках является неотъемлемым элементом коррекционно-развивающей работы, создаёт условия для эффективного обучения и социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями.

Литература:

1. Аванесова Н. А. Коррекционно-развивающее обучение детей с умственной отсталостью. — М.: Владос, 2018.
2. Бондаренко О. Е. Развитие познавательных процессов у младших школьников с нарушениями интеллекта. — М.: Просвещение, 2020.
3. Воронкова В. В., Колосова А. Н. Трудовое обучение в специальных (коррекционных) школах VIII вида. — СПб.: ЛОИРО, 2019.
4. Данилова М. В. Игры и упражнения для развития мелкой моторики и координации движений у детей с ОВЗ. — Екатеринбург: У-Фактория, 2021.
5. Зыкова И. М. Наглядные и дидактические пособия в обучении детей с умственной отсталостью. — М.: Академкнига, 2017.
6. Мирский С. Л. Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе. — Москва: Просвещение, 1980, 77 с.
7. Назарова Н. М. Специальная педагогика. — М.: Академия, 2018.
8. Певзнер М. С. Дети с отклонениями в развитии и организация их обучения. — М.: Просвещение, 2017.
9. Соловьёва С. Л. Методика трудового обучения в специальной школе. — М.: ВЛАДОС, 2022.
10. Типовые правила деятельности организаций образования соответствующих типов и видов (приказ МОН РК от 30.10.2018 № 595).
11. Шевченко Е. Ю. Игровые технологии в обучении детей с интеллектуальными нарушениями. — СПб.: Детство-Пресс, 2021.
12. <https://beclever.cc/>
13. www.pedagog.kz — Интернет-сообщество учителей РК.
14. <http://festival.1september.ru/articles/412720/>.
15. <http://vashpsixolog.ru/areer-oriented-high-school/77-educ>.

Организация спортивной секции бочча для детей с нарушениями интеллекта

Актуальность внедрения адаптивных видов спорта в коррекционно-образовательный процесс для детей с нарушениями интеллекта обусловлена приоритетами государственной политики Республики Казахстан в области социальной интеграции и улучшения качества жизни людей с особыми потребностями [1, 2]. Бочча, как паралимпийский вид спорта, обладает уникальным потенциалом благодаря простоте правил и возможности участия детей с различными нарушениями [3]. Однако практика показывает дефицит методических материалов, конкретизирующих организацию тренировочного процесса для обучающихся с нарушениями интеллекта, включая сопутствующие расстройства аутистического спектра и синдром Дауна [4].

Цель данной статьи — обобщить и представить работу по организации секции бочча для детей с нарушениями интеллекта, апробированную на базе КГУ «Специальная школа-интернат №9» управления образования Карагандинской области. Для достижения цели были поставлены **задачи**: описать систему поэтапного обучения, адаптацию игровых упражнений, разработку инструментов мониторинга и проанализировать результаты работы по внедрению спортивной секции. Обзор литературы свидетельствует о достаточной изученности бочча как средства реабилитации лиц с нарушениями опорно-двигательного аппарата, в то время как ее применение для детей с интеллектуальными нарушениями освещено недостаточно.

Разработанная система спортивной секции основана на принципах системности, индивидуализации и практической направленности. Процесс обучения был структурирован в три основных этапа.

Подготовительный этап был направлен на формирование базовых представлений об игре и развитие общей моторики. Использовались упражнения на знакомство с инвентарем (удержание, перекачивание мячей), выполнение простейших бросков в цель («Попади в круг», «Сбей кеглю») и соблюдение правил безопасности.

Основной этап включал освоение технических элементов бочча: обучение захвату мяча, прицеливанию, контролю силы и направления броска. На данном этапе активно применялась тактическая подготовка, где детей в упрощенной форме знакомили с базовыми тактиками: «приблизить» (свой мяч к джеку), «закрыть» (поставить барьер) и «выбить» (мяч соперника). Для этого использовались визуальные подсказки (цветные карточки, маркировка зон на полу), метод «рука в руке» и пошаговое обучение.

Заключительный этап был ориентирован на совершенствование игровых навыков и их применение в условиях, приближенных к соревновательным. Проводились мини-турниры, командные игры, что способствовало закреплению тактических схем и развитию навыков взаимодействия.

Ключевым элементом занятий кружка по бочча стала адаптация программы с учетом нозологии детей. Для учащихся с расстройствами аутистического спектра вводилось визуальное расписание, четкий алгоритм занятия и минимизация сенсорных нагрузок. Для детей с синдромом Дауна, имеющих особенности мышечного тонуса, подбирались мячи разной жесткости и сокращалась дистанция броска. Для детей с легкими и умеренными нарушениями интеллекта инструкции упрощались, а сложные действия дробились на последовательные шаги.

**Н. Ю. КАРАМАНОВ,
Р. И. МАМЕДОВА,**

КГУ «Специальная
школа-интернат №9» УО КО

В статье представлен практический опыт организации и функционирования спортивной секции по бочча для обучающихся с нарушениями интеллекта. Раскрываются организационно-методические условия, этапы обучения и система адаптации упражнений с учетом психофизических особенностей детей (с нарушениями интеллекта, расстройства аутистического спектра, синдром Дауна). Подробно описана диагностическая система для мониторинга развития моторных, когнитивных и коммуникативных навыков. Приводятся данные, подтверждающие положительную динамику в развитии воспитанников секции. Показано, что систематические занятия способствуют не только освоению спортивной техники, но и оказывают комплексное влияние на физическую подготовку, эмоционально-волевую регуляцию и социальную адаптацию детей. Особое внимание уделено разработке индивидуальных траекторий развития и взаимодействию с родителями и смежными специалистами. Предложенные методические рекомендации включают готовые инструменты оценки, адаптированные комплексы упражнений и примеры планирования занятий. Материалы статьи могут быть использованы в практике специальных и инклюзивных образовательных организаций, центров реабилитации и дополнительного образования. Статья адресована педагогам, специалистам адаптивной физической культуры и дефектологии.

« Ана тілі — жүректің терең
сырларын, басынан кешкен
дәуірлерін, қысқасы, жанның барлық
толқындарын ұрпақтың-ұрпаққа
жеткізіп сақтап отыратын қазына...

Жүсіпбек Аймауытов

Апробация данного подхода проводилась в 2023–2025 годах в секции бочча, которую посещали 12 воспитанников школы-интерната в возрасте 10–14 лет с различными нарушениями: 8 детей с нарушениями интеллекта, 2 — с расстройствами аутистического спектра, 2 — с синдромом Дауна. Занятия проводились 2 раза в неделю по 45–60 минут (табл. 1).

Таблица 1. Пример структуры занятия (45–60 минут)

Этап занятия	Время (мин)	Содержание	Задачи
Вводная часть	10	1. Приветствие, эмоциональный настрой. 2. Разминка в игровой форме: «Передай мяч по кругу». Ходьба с мячом на ладони. 3. Дыхательные упражнения	Мобилизация внимания, разогрев мышц, создание положительного настроения
Основная часть	25	Блок 1. ОФП (10 мин): 1) Упражнения с малыми мячами на координацию. 2) Ползание по «коридору» с прокатыванием мяча головой. Блок 2. Специальные упражнения (15 мин): 1) «Попади в круг» (на точность). 2) «Кто ближе к джеку» (тактика). Мини-игра 1x1 (2 энда).	Развитие физических качеств, отработка технико-тактических элементов, применение навыков в игровой ситуации.
Заключительная часть	10	1. Игра малой подвижности «Воздушный шар» (дыхание). 2. Мышечная релаксация. 3. Рефлексия: «Что сегодня получилось лучше всего?». 4. Похвала, награждение стихами.	Восстановление, развитие самонаблюдения, закрепление положительного опыта.

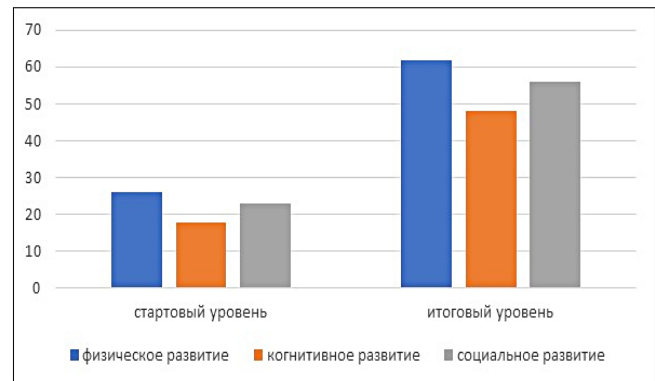
Результаты апробации показали устойчивую положительную динамику по данным входного и итогового мониторинга:

- точность бросков увеличилась в среднем с 35 % до 60 %;
- навык соблюдения очередности хода сформировался у 10 из 12 детей (83 %).
- уровень коммуникативного взаимодействия в группе вырос на 55 %: дети стали использовать простые фразы («Мой ход», «Хороший бросок»), активнее взаимодействовать и оказывать взаимопомощь;
- у детей с расстройствами аутистического спектра время концентрации внимания на задании увеличилось с 2 до 5 минут, а частота эмоциональных вспышек снизилась.

Эффективность работы секции подтверждается успехами воспитанников в соревновательной деятельности: они заняли призовые места на областном отборочном турнире «Жұлдызай-2025» и на Кубке г. Караганды по бочча.

Среди преимуществ в организации спортивной секции отмечаются ее гибкость, позволяющая работать с разнородной группой, высокая мотивация детей к игровой деятельности и комплексное воздействие на физическую и социально-эмоциональную сферы. К основным трудностям можно отнести значительные временные затраты педагога на подготовку адаптированных материалов и необходимость индивидуальной поддержки детей.

Диаграмма 1. Общая динамика развития по сферам (%)

Анализ общих результатов развития

За два года систематических занятий бочча был отмечен положительный прогресс по всем ключевым направлениям развития детей.

Рекомендации

На основе проведенной работы сформулированы следующие рекомендации для педагогов:

1. **Начинать с диагностики.** Проведение стартовой диагностики позволяет определить исходные возможности каждого ребенка и сформулировать индивидуальные цели (табл. 2).

Таблица 2. Сводная таблица стартовой диагностики группы

№	Ф.И. ребенка	Знаком с инвентарём	Удерживает мяч	Выполняет бросок	Реагирует на имя	Контакт с педагогом	Сводный балл	Уровень
1	А.М.	+	±	-	+	±	7	Средний
2	И.Н.	+	+	±	+	+	9	Высокий
3	С.Д.	-	-	-	±	-	2	Низкий

« Сөз сайыста
жеңілген де
бір — тілі
кесілген де бір.

Тоқсары

Инструкция: оценка проводится методом наблюдения за детьми в первые 2–3 занятия.

Внесите фамилии детей в первый столбец. По каждому критерию поставьте отметку: «+» (Да), «±» (Частично / С помощью), «-» (Нет).

Легенда для оценки: «+» = 2 балла; «±» = 1 балл; «-» = 0 баллов.

Шкала уровней (на основе сводного балла):

Высокий (9–10 баллов): ребенок готов к освоению правил и простой тактики.

Средний (5–8 баллов): требуется работа над базовыми навыками при постоянной поддержке.

Низкий (0–4 балла): необходим индивидуальный подход, акцент на адаптации и контакте.

2. Использовать визуальную поддержку. Визуальные расписания, карточки-подсказки, цветная маркировка зон способствуют снижению тревожности и облегчают понимание инструкций.

3. Внедрять игровые методы. Подвижные игры и эстафеты с элементами бочка («Попади в цель», «Меткий бросок») поддерживают интерес детей к занятию и способствуют естественному освоению навыков.

4. Обеспечить поэтапность. Не рекомендуется форсировать переход к сложным тактическим действиям; важно прежде добиться стабильности в выполнении базовых технических элементов.

5. Взаимодействовать с командой специалистов и родителями. Регулярное информирование родителей о достижениях ребенка, а также согласование подходов с дефектологами и психологами повышает эффективность коррекционно-развивающей работы.

Опыт работы с бочка в условиях специальной школы-интерната показывает

его высокую практическую эффективность. Системный подход, включающий поэтапное обучение, дифференцированную адаптацию упражнений и регулярный мониторинг развития, способствует не только освоению спортивной игры, но и оказывает комплексное положительное влияние на психофизическое и социальное состояние детей с нарушениями интеллекта. Наблюдаемая положительная динамика в развитии моторных, когнитивных и коммуникативных навыков, а также успехи воспитанников в соревнованиях подтверждают, что бочка является высокоперспективным и эффективным средством адаптивной физической культуры для данной категории детей. Дальнейшие исследования могут быть направлены на разработку критериев отбора детей в секцию и создание программ для различных возрастных групп.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III. — Астана, 2023.
2. Закон Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» от 3 июля 2014 года №228-V. — Астана, 2018.
3. Ермекбаев С. К. Организация занятий по адаптивной физической культуре с детьми с ОВЗ: методические рекомендации. Алматы: КазАСТ, 2021. — 72 с.
4. Марчибаева У. С., Токтарбаев Д. Г. и др. Адаптивная физическая культура и спорт: учебное пособие. — Нур-Султан, 2019. — 408 с.
5. Ключкова Е. А. Адаптивная физическая культура и спорт: учебник. — Москва: Советский спорт, 2019. — 448 с.
6. Токтарбаев Д. Г. и др. Физкультурно-спортивная программа по игре бочка для детей с нарушением опорно-двигательного аппарата: учебно-методическое пособие. — Нур-Султан: РУМЦФКиС, 2019. — 64 с.
7. BISFed. Международные правила бочка 2017 [Электронный ресурс].

Нейросети в разработке визуального расписания для детей с нарушениями общения и социального взаимодействия

К. К. КУЛМАГАМБЕТОВА,

учитель-логопед,

И. С. ЗАБЛОЦКАЯ,

педагог-психолог,

Е. В. МЫСКОВА,

учитель-логопед,

КГУ «Кабинет

психолого-педагогической

коррекции №8» УО КО

В данной публикации рассматриваются практические аспекты использования визуального расписания в работе специалистов кабинета психолого-педагогической коррекции, исследуются возможности нейросетевых технологий для создания визуального расписания, его адаптации к особым образовательным потребностям детей с нарушениями общения и социального взаимодействия. Ключевые слова: нейросетевые технологии, нейросети, дети с нарушениями общения и социального взаимодействия, визуальное расписание, промт (запрос) для нейросетей.

Введение

Важной особенностью работы с детьми с трудностями или нарушениями общения и социального взаимодействия является обеспечение визуальной поддержки в процессе обучения и развития. Ежедневно используемым видом визуальной поддержки в практике специалистов кабинета психолого-педагогической коррекции является визуальное расписание.

Визуальное расписание представляет собой наглядную последовательность задач и действий, которая помогает ребенку понимать, что произойдет в течение дня или во время конкретного занятия.

Визуальное расписание занятия:

- регламентирует деятельность и время на занятии;
- снижает уровень тревожности ребенка;
- готовит ребенка к возможным изменениям;
- помогает переходить от одного вида деятельности к другому;
- содействует выработке стереотипа работы на занятии;
- предотвращает нежелательное поведение ребенка, направляет его внимание на запланированную работу;
- облегчает понимание инструкций детям с нарушениями речи.

Помимо этого, с помощью данного инструмента можно решать задачи развития навыков речевой коммуникации и социального поведения ребенка: умение описывать будущие и прошедшие события, выражать согласие или отказ, задавать вопросы, делать выбор, преодолевать тревогу перед неизвестным, демонстрировать гибкость, адаптивность и самостоятельность в поведении.

Таким образом, визуальное расписание — это не только мощный инструмент структурирования деятельности на занятии, но и отличный тренажер коммуникативных и адаптивных навыков детей.

При создании визуального расписания специалисты подбирают визуальные образы, соответствующие структуре занятия, его отдельным этапам, упражнениям, видам деятельности, играм или используемым игрушкам.

Как правило, создавая визуальное расписание, педагоги используют существующие шаблоны или подбирают подходящие изображения в сети Интернет. Такой подход имеет ряд существенных ограничений:

- готовые шаблоны имеют заданный формат и теряют качество при редактировании;
- поиск изображений в Интернете требует больших временных затрат;
- найденные изображения имеют различные стили, цветовое оформление, размеры, что снижает качество и эстетичность расписания;
- нет возможности адаптировать изображения с учетом индивидуальных потребностей и интересов ребенка.

Перечисленные ограничения актуализируют необходимость изучения педагогами современных нейросетевых технологий и исследования их потенциала в визуальной поддержке детей.

Цель публикации: исследовать возможности нейросетевых технологий в повышении качества визуального расписания для детей с нарушениями общения и социального взаимодействия.

Задачи:

- 1) описать значение визуального расписания в обучении и развитии детей

с нарушениями общения и социального взаимодействия;

2) рассмотреть алгоритм работы по созданию визуального расписания с помощью нейросетей;

3) охарактеризовать современные нейросетевые технологии, оценить их преимущества и ограничения для решения задач визуальной поддержки;

4) привести примеры изображений, сгенерированных для работы с детьми;

5) предложить рекомендации по внедрению нейросетевых технологий в практику специалистов.

Методика

Разработка визуального расписания с помощью нейросетей может быть выполнена с помощью последовательного решения следующих задач:

1) По результатам командной оценки психофизического развития определить по какой программе и на каком этапе будет строиться работа с ребенком.

2) Проанализировать готовность ребенка к работе с визуальным расписанием.

Важно понимать, что использование визуального расписания в виде карточек-символов требуют достаточной когнитивной зрелости ребенка, готовности работать в режиме структурированной деятельности.

Для детей, не фиксирующих внимание на картинках, имеющих трудности с соотношением предмета и его визуального образа рекомендуется структурирование деятельности с помощью предметного расписания. В этом случае ребенку будут демонстрироваться реальные предметы, игрушки, пособия в последовательности их использования на занятии.

3) Определить структурные компоненты коррекционного занятия, основные виды деятельности и инструментарий в соответствии с программой занятий.

4) Выбрать формат визуального расписания и стиль изображений.

На данном этапе работы необходимо найти ответы на следующие важные вопросы: будет использоваться физическое (карточки на липучках, магнитные карточки) или цифровое (демонстрирующееся на планшете или компьютере) расписание?

Если это физическое расписание: будет ли это настольный вариант или расписание будет крепиться к стене? Как будет выглядеть основа, к которой будут крепиться карточки? Какие слова и указатели будут нанесены на основу? Где будут храниться карточки? Что будем делать с карточками в процессе работы: снимать их с расписания, переносить в раздел «Готово /

Выполнено!», убирать в специальный конвертик внизу расписания?

Если это цифровое расписание: какое устройство необходимо на занятии? Какая программа или приложение будут использоваться? Будет ли голосовое сопровождение, озвученные картинки, анимация?

Какие изображения будут наиболее актуальны для детей, с которыми будет использоваться расписание (пиктограммы, фото, иллюстрации)? В расписании будут использоваться обобщенные картинки, соответствующие структуре занятия или ребенку требуются более конкретные изображения заданий, запланированных на занятии?

5) Изучить основы работы графических нейросетей, найти оптимально работающие под задачи специалиста варианты, освоить работу с ними.

6) Сгенерировать необходимые изображения с помощью нейросетей.

Инструментами для создания изображений могут стать следующие нейросети: Кандинский, Шедеврум, ChatGPT и другие.

Для использования нейросети необходимо пройти авторизацию, ввести текстовый запрос, оценить результат работы. Если сгенерированное изображение соответствует ожиданиям, скачать готовое изображение. В противном случае — повторить генерацию, изменить запрос и попробовать снова или использовать редактор, если необходимо изменить детали.

Важным нюансом работы на данном этапе является формулирование промта для нейросетей. Промт — текстовый запрос, который пользователь задает нейросети для получения определенного результата. Качество и эффективность работы нейросети напрямую зависят от того, насколько точно и подробно сформулирован промт [1].

7) Изготовить расписание.

В случае физического расписания — добавить подписи к изображениям, распечатать основу и карточки, заламинировать материалы, приклеить липучки или магниты.

Для цифрового расписания — приготовить необходимое устройство и приложение, с помощью Google Презентации создать цифровую версию расписания.

8) Использовать расписание на занятии, оценить его эффективность, при необходимости — внести изменения.

Для оценки эффективности расписания можно задать себе следующие вопросы: было ли расписание понятным ребенку? Помогало ли оно структурировать деятельность на занятии? Удобно ли было им пользоваться?

Критериями успешности расписания являются возможность его понимания ребенком без помощи взрослого, желание воспользоваться им (он сам приклеивает карточки, кликает изображения на экране).

9) Адаптировать и персонализировать расписание.

Этот шаг является очень важным на первых этапах введения расписания или если этот процесс вызывает трудности на занятии.

В этом случае важные подсказки может дать анализ когнитивных и сенсорных особенностей ребенка, изучение его интересов, использование подходящих форм поощрений за следование расписанию.

Так, если ребенок не понимает текст, лучше использовать простые пиктограммы. Если понимание пиктограмм затруднено, лучше использовать фотографии предметов или реальных действий. В случае если ребенок любит конкретного персонажа, то с помощью нейросетевых технологий будем использовать его изображение в расписании. Если ребенку важно физически взаимодействовать с расписанием рекомендуется использовать карточки на липучках, тактильные карточки (например, карточка «сон» с мягкой тканью). Для детей с нарушениями речи важны голосовые инструкции, для них желательно использование аудиовизуального расписания (видео-расписание, озвученные картинки). Для ребенка, в работе с которым используются компьютерные технологии, может использоваться цифровое расписание.

Практическое применение

Для исследования возможностей нейросетей для создания и адаптации визуального расписания были отобраны три достаточно известные нейросети: Шедеврум, Kandinsky, чат GPT. Эти нейросети созданы на базе искусственного интеллекта и способны создавать изображения по текстовому запросу пользователя. Остановимся на кратком анализе преимуществ и ограничений, перечисленных выше нейросетей:

Шедеврум — бесплатное приложение, которое генерирует изображения, тексты и видео с помощью двух мощных нейросетей от Яндекса. Первая из них YandexGPT — текстовая, вторая YandexART — графическая. Обе работают на основе искусственного интеллекта.

Возможности нейросети:

- генерация изображений по тексту;
- редактирование картинок после генерации;
- изменение стиля, цветовых решений изображений;
- возможность использования фильтров — креативных режимов, позволяющих перерисовать изобра-

жение в выбранном стиле, сохранив сходство с оригиналом.

Работа с нейросетью возможна на веб-сайте или в мобильном приложении. Веб-версия может иметь точные лимиты на количество генераций, при использовании мобильного приложения ограничения менее жесткие. Для удобства пользователя при работе через мобильное приложение нейросеть предоставляет два варианта изображения к одному текстовому запросу. В приложении работает лента для просмотра созданных другими пользователями изображений.

Преимущества:

- простой интерфейс;
- возможность редактирования и экспериментирования со стилями;
- двойная генерация в приложении и лента для вдохновения.

Ограничения: фиксированное количество генераций изображений при работе на компьютере, наличие искажений в генерациях.

Kandinsky — это бесплатный сервис, разработанный компанией Сбер, который позволяет пользователям генерировать изображения, анимацию и видео, используя текстовые запросы. Нейросеть, лежащая в основе Kandinsky, способна создавать изображения в разных стилях на основе текстовых описаний.

Возможности нейросети:

- генерация изображений по текстовому описанию;
- поддержка разных художественных стилей;
- создание анимации и видео;
- возможность повторной генерации изображения на основе уточненного запроса;
- функция редактирования: возможность совместить несколько изображений или изображение и текст, заменить фон или крупные детали, дорисовать недостающие детали, делать вариации и переносить стиль с изображений.

Преимущества:

- высокое качество изображений;
- широкий выбор стилей;
- возможность тонкой настройки.

Ограничения: если нагрузка на сеть высокая — время обработки запроса может значительно увеличиваться. Иногда нейросеть добавляет ненужные элементы, искажает изображения людей. С июля 2025 года на веб-платформе Fusionbrain.ai введены существенные ограничения для бесплатных пользователей: доступно только 20 изображений, затем требуется платная подписка. Бесплатный доступ сохраняется в Telegram-ботах, VK-ботах и мобильном приложении Сбербанк Онлайн.

Чат GPT — нейросеть, созданная для генерации тексты и изображения в формате диалога от компании OpenAI, является системой искусственного интеллекта, способного имитировать человеческое общение [24]. С марта 2025 года для создания изображений используется встроенная генерация через модель GPT-4o.

Возможности нейросети:

- создание реалистичных и стилизованных изображений;
- редактирование уже сгенерированных картинок;
- генерация более логичных композиций;
- поддержка фотореализма;
- умение учитывать предыдущие сообщения, запоминать важные темы и поддерживать диалог с пользователем;
- сохранение истории запросов;
- создание промптов для других нейросетей.

Преимущества:

- высокое качество фотореалистичных изображений;
- возможность детального описания;
- поддержка последовательной генерации;
- интеграция с текстовым чатом.

Для демонстрации возможностей нейросетей давайте рассмотрим фрагмент расписания для работы с детьми дошкольного и школьного возраста специальной развивающей программы для детей с аутизмом. Дети, обучающиеся по данной программе имеют достаточной высокий уровень развития мышления и обобщения, поэтому для них уместен вариант, отражающий основные этапы работы на занятии.

- На рисунках 1–8 продемонстрирован фрагмент расписания для реализации описанной выше программы:

Рисунок 1. Состав числа

Рисунок 2. Работа по образцу

Рисунок 3. Графо-моторные навыки

Рисунок 4. Счет

Рисунок 5. Пальчиковая гимнастика

Рисунок 6. Артикуляционная гимнастика

Рисунок 7. Дыхательные упражнения

Рисунок 8. Изучение букв

Результатом использования визуального расписания, созданного с помощью нейросетей стали: большая вовлеченность педагогов и детей при использовании расписания, увеличение продуктивности работы, в том числе по развитию коммуникативных и адаптивных навыков, преодолению проблемного поведения на занятии. Нейросети помогают педагогу экономить время на создании расписания, повышают мотивацию и интерес, позволяют творчески решать профессиональные задачи.

Рекомендации

Опыт использования нейросетей позволяет формулировать следующие рекомендации:

1. Искать и изучать возможности и ограничения различных нейросетей, использовать их комбинации для более плодотворной работы;

2. Грамотно формулировать промт, опираясь на следующие принципы:

2.1. Ясность и конкретность. Промт должен быть максимально чётким и конкретным. Чем яснее сформулирован запрос, тем более точный ответ даст нейросеть.

2.2. Контекстуализация. Контекст помогает нейросети лучше понять, в каком направлении должен быть дан ответ. При составлении промпта важно включать дополнительную информацию, которая поможет ИИ сфокусироваться на нужных аспектах темы.

2.3. Использование примеров. Примеры в промпте могут помочь нейросети лучше понять, что именно требуется.

2.4. Ограничение объёма ответа. Если ответ должен быть кратким или содержать определённое количество слов или абзацев, это следует указать в промпте.

3. Уточняйте запрос и повторяйте генерацию по мере необходимости, экспериментируя с различными вариантами.

4. Соблюдайте принципы этики, избегая запросов, которые могут привести к созданию неприемлемого, предвзятого или наносящего вред контента [1].

5. Относитесь критически к результатам работы нейросетей;

6. Используйте спокойную цветовую гамму, понятные хорошо читаемые шрифты, светлые, чистые фоны для рисунков.

7. Старайтесь делать расписание индивидуализированным, учитывающим особенности ребенка, его потребности и увлечения.

Заключение

Визуальное расписание — важный элемент работы, который позволяет структурировать деятельность, развивать коммуникативные и адаптивные навыки детей с нарушениями общения и социального взаимодействия, преодолевать нежелательное поведение на занятии.

Нейросетевые технологии позволяют творчески создавать, индивидуализировать и адаптировать расписание под потребности детей, но требуют осмысленного применения. Внедрение методики требует подготовки педагога, но повышает вовлеченность в повседневное использование визуального расписания.

Литература:

1. Методические рекомендации по использованию искусственного интеллекта в системе среднего образования. Астана: НАО им. И.Алтынсарина, 2024. — 297 с.
2. Ю.Миров. Нейросети ChatGPT и Midjourney дома и на работе. С легким доступом из России. — 95 с.

Ұлттың тілі — сол ұлттың

жаны, жан-дүниесі.

Ол жүректі соқтыртып

тұрған қан тамыры сияқты.

Егерде қан тамыры жабылып қалса,

жүрек те соғуын тоқтатпай

ма?

Мұхтар Әуезов

Эффективное использование Canva AI для моделирования учебного контента в естественно-математическом цикле

1 Введение: Наш вызов в цифровую эпоху

Коллеги, сегодня мы не просто учителя, мы — навигаторы в цифровой вселенной. Признайтесь, всем знакома боль, когда нужно объяснить сложное физическое явление или логику алгоритма, а ученики смотрят с одним вопросом: «А как это работает в реальной жизни?». Современный школьник требует не просто информации, а интерактивного, мгновенного контента. Это наш главный вызов.

Проблема не в том, что мы плохо объясняем, а в том, что традиционные методы часто не успевают за скоростью восприятия наших учеников. В результате, пассивное обучение становится нормой, а нам необходимо внедрять активные методы, где ученик — не слушатель, а создатель. Именно здесь кроется актуальность моей работы. Мы должны показать, что искусственный интеллект — это не угроза, а наш самый эффективный помощник в создании образовательного контента нового поколения.

Цель моего исследования и практического доклада — продемонстрировать, как я, практикующий педагог, использую искусственный интеллект платформы Canva для кардинального изменения подхода к моделированию уроков физики и информатики. Я хочу показать, что Canva — это гораздо больше, чем красивые презентации. Это мощный инструмент для создания интерактивного и кодового контента.

Описание проблемы: Традиционное преподавание физики и информатики сталкивается с двумя ключевыми барьерами:

1. Абстракция и динамика: Сложность визуализации невидимых физических процессов (волны, поля) и неосознаваемых алгоритмических структур.
2. Пассивное восприятие: Отсутствие инструментов для быстрого перевода теоретических знаний в практическую, проектную деятельность с использованием современных цифровых технологий.

Особо хочу подчеркнуть возможности, которые открывает ИИ в Canva для информатики и реализации активных методов обучения. С помощью таких функций, как Canva Code (которая позволяет генерировать интерактивные элементы) и Magic Design, мы можем быстро создавать прототипы HTML-документов и CSS-кода.

Д. К. КАРАБЕКОВА,

учитель физики и информатики,

Е. Н. АКИЖАНОВ,

учитель информатики,

КГУ «ОСШ №73», г. Караганда

Это невероятно! Ученик, изучая тему «Основы веб-дизайна», может за 15 минут сгенерировать каркас сайта по теме, например, «Физика атома», и сразу перейти к редактированию и стилизации. Это моментально переводит теоретическое знание в практический, проектный опыт, позволяя реализовать такие активные методы обучения, как проектная деятельность, перевернутый класс и исследовательский подход.

Таким образом, статья — это практическое руководство по интеграции ИИ для повышения эффективности преподавания и вовлеченности учащихся, направленное на решение обозначенных выше проблем.

2 Canva: Личный AI-ассистент в классе

Canva для образования — это для меня просто спасение. Вместо того, чтобы тратить часы на поиск подходящих картинок, схем и шаблонов, я делегирую эту работу искусственному интеллекту. Мне больше не страшен пустой слайд благодаря Magic Design (Волшебный дизайн): я просто пишу, например, «Презентация на тему «Законы сохранения в механике»», и ИИ выдает мне готовый, профессионально оформленный черновик с макетами и текстом, который становится идеальной стартовой точкой для любого урока (рисунок 1.)

Мой главный помощник — это Magic Media (Волшебные медиа). Раньше я бы часами искала идеальную схему или иллюстрацию, а теперь могу сгенерировать уникальное изображение или даже короткое видео по текстовому описанию. Кроме того, я использую Magic Write (Волшебный текст) для ускорения рутины, мгновенно создавая планы уроков или краткие конспекты, что позволяет мне фокусироваться на педагогической методике, а не на писанине. А чтобы перевести статичные схемы в динамичные модели, я просто пользуюсь функцией Magic Animate, мгновенно «оживляя» диаграммы и графики.

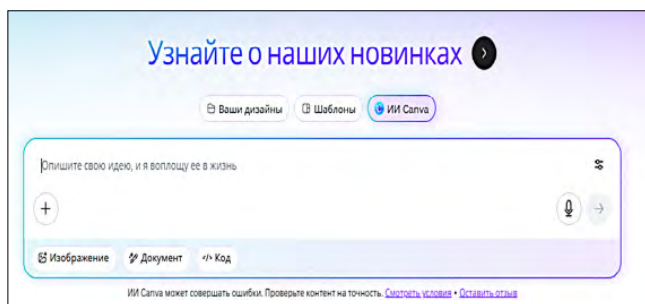

Рисунок 1. Инструмент ИИ Canva

Создание и оценивание заданий: от рутины к эффективности.

Ключевым преимуществом Canva, как образовательной платформы, является её функционал для создания интерактивных заданий и последующего оценивания.

Генерация тестовых и практических заданий: Используя Magic Write, я могу быстро сгенерировать черновики вопросов для формативного оценивания. Например, я прошу ИИ составить 5 вопросов с вариантами ответов по теме «Основы электричества» или разработать практическую задачу по информатике, требующую пошагового алгоритма. Это экономит огромное количество времени на первоначальное составление базы заданий.

Интерактивные рабочие листы: Я создаю рабочие листы в Canva, где ученики могут сами заполнять пропуски, перемещать элементы, выделять ключевые слова или соединять термины и определения. Это моментально превращает обычную распечатку в цифровой интерактивный инструмент.

Использование функции комментариев и обратной связи: Canva позволяет мне оценивать работы учеников, оставляя точечные комментарии и стикеры прямо на их проектах (презентациях, инфографиках, схемах). Это делает обратную связь мгновенной, адресной и наглядной, что соответствует современным требованиям к критериальному оцениванию. Я могу приложить индивидуальный шаблон рубрикатора или оценочный лист, разработанный с помощью Magic Write, прямо в том же документе.

Все эти инструменты в комплексе позволяют мне не просто создавать материалы, а моделировать сам учебный процесс, делая его более интерактивным, а процесс проверки — максимально эффективным и прозрачным. Canva Code — это AI-ассистент, который создает интерактивные веб-приложения по текстовым запросам пользователей. Когда человек описывает, что ему нужно, Canva Code анализирует запрос и понимает, какое приложение требуется создать. В случае с визуализатором алгоритмов сортировки

система поняла, что нужен образовательный инструмент для демонстрации работы различных алгоритмов с пошаговой анимацией.

Процесс создания начинается с генерации специального блока метаданных, который описывает возможности будущего приложения. В этом блоке указывается, нужно ли приложению сохранять данные в Canva Sheet, какие элементы можно будет редактировать через интерфейс Canva, и какие настройки доступны пользователю. Для визуализатора алгоритмов было определено, что сохранение данных не требуется, но пользователь сможет редактировать все заголовки и тексты кнопок через панель редактирования.

После этого Canva Code пишет полностью самостоятельный HTML-файл, который содержит всю структуру страницы, все стили и всю логику приложения внутри одного документа. Это означает, что код не зависит от внешних библиотек или ресурсов и может работать автономно. В случае с алгоритмами сортировки был создан код, который генерирует случайные массивы чисел, визуализирует их в виде столбцов разной высоты, и анимирует процесс сортировки с подсветкой элементов разными цветами в зависимости от их состояния.

3. Практическое моделирование уроков с AI

3.1. Физика: Прозреть невидимое

Физика — это бесконечная борьба с абстракцией. Как показать ребенку движение электрона или ядерный синтез? AI Canva позволяет преодолеть этот барьер.

Я активно использую Magic Media для визуализации динамики, которую сложно продемонстрировать в классе. Например, для астрофизики достаточно задать промпт «Кружащаяся космическая туманность со вспышками ярких пульсирующих звезд», и я получаю впечатляющий фон для мотивации учеников. В теме «Колебания и волны» я генерирую видео-симуляции, которые наглядно показывают распространение поперечной волны на границе двух сред в стиле научной графики. При изучении механики я беру статичный график зависимости скорости от времени и с помощью Magic Animate (рисунок 2) добавляю анимацию, чтобы показать ускорение или замедление, переводя статическую информацию в динамическую модель. Таким образом, я создаю своего рода виртуальные лаборатории в презентациях, используя сгенерированные схемы и анимации для замещения дорогостоящего оборудования, что соответствует современному тренду на виртуальные симуляции в обучении. Ученики перестают просто «читать» про физику — они видят её.

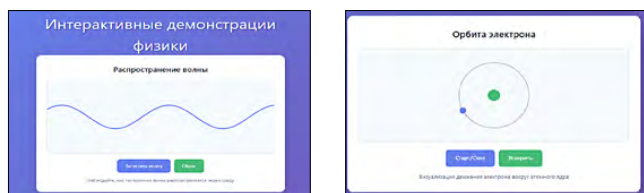

Рисунок 2. Анимированные макеты.

3.2. Информатика: От абстракции к логике

В информатике ключевая задача — наглядно объяснить абстрактные понятия и логику алгоритмов.

Для визуализации сложных концепций, таких как архитектура ИИ, я использую Magic Media для создания метафор, например, генерация «Пиксельная иллюстрация робота-собаки с просвечивающим мозгом в виде нейросети». Это помогает ученикам понять принципы работы, которые иначе остались бы невидимыми. При изучении алгоритмов сортировки, Magic Animate в сочетании с нарисованными или сгенерированными схемами позволяет создать пошаговую анимацию сортировки массива, что является мощным инструментом для наглядного объяснения логики. Кроме того, для лучшей организации знаний, я использую Canva Whiteboards и встроенного ИИ-помощника для совместного создания концептуальных карт, например, по теме «Виды баз данных». И наконец, чтобы сэкономить силы на планировании, Magic Write мгновенно генерирует мне структурированный черновик плана урока и готовый конспект для сложных тем, например, по программированию на Python. (рисунок 3) Созданные приложения работают в безопасной изолированной среде внутри iframe с определенными ограничениями. Поэтому Canva Code никогда не использует стандартные браузерные диалоги вроде alert или confirm, а вместо этого создает красивые встроенные уведомления и модальные окна. Код также не может перенаправлять пользователя на другие сайты, но может открывать ссылки в новых вкладках, что обеспечивает безопасность и предсказуемость работы.

Рисунок 3. Объяснение методов сортировки.

4. Заключение:

Новый горизонт для педагогов

Опыт демонстрирует, что применение инструментов искусственного интеллекта Canva, включая Magic Design, Magic Media и Magic Write, позволяет не толь-

ко существенно сократить временные затраты на подготовку учебных материалов, но и заметно улучшить качество визуализации и наглядность преподавания физики и информатики.

Практическая ценность данного подхода подтверждается тем, что технологии искусственного интеллекта дают возможность создавать образовательный контент, для разработки которого ранее требовалось либо обращаться к профессиональным дизайнерам, либо тратить значительное количество времени. Эти цифровые инструменты характеризуются простотой внедрения в учебный процесс и обеспечивают мгновенный результат в виде повышения наглядности материала.

Инновационность методики заключается в переходе от использования стандартных шаблонных изображений к созданию уникального визуального контента с помощью искусственного интеллекта, который максимально точно соответствует конкретным педагогическим целям и задачам. Такой подход способствует персонализации образовательного процесса и повышению его эффективности.

Перспективы развития данного направления связаны с необходимостью активного внедрения этих технологий в практику моделирования и проведения уроков. Это позволит учащимся воспринимать физику и информатику не как набор абстрактных формул и теорий, а как динамичные, захватывающие процессы, наполненные смыслом и практическим содержанием. Педагогическому сообществу предстоит стать пионерами в освоении этих новых образовательных возможностей и горизонтов.

Литература:

1. Положение Городской научно-практической конференции «Искусственный интеллект в образовании: Новые горизонты для учителя». Караганда, 2025.
2. Ахметов Б. К. Цифровые инструменты и наглядность в преподавании физики в условиях обновленного содержания образования Республики Казахстан // Вестник КазНПУ. Серия: Педагогические науки. — Алматы, 2023. — №3. — С. 88–95.
3. Тасбулатова Г. А. Интеграция искусственного интеллекта в школьный курс информатики: создание HTML/CSS-прототипов с помощью графических редакторов // Информатизация образования и науки. — Астана, 2024. — №1. — С. 45–52.
4. Сейдахметова М. С. Активные и интерактивные методы обучения: формирование проектных компетенций учащихся 7–11 классов. — Алматы: Фылым, 2022. — 160 с.
5. Canva Design School. Руководство по использованию инструментов Magic Design и Magic Media в образовательных проектах. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [Адрес официального сайта Canva / Help Center]. (Дата обращения: 10.11.2025).
6. Кудайбергенов Е. Т. Новые подходы к критериальному оцениванию в эпоху цифровизации: опыт казахстанских школ. — Астана: Білім, 2023. — 198 с.

Применение искусственного интеллекта в развитии стрелковой подготовки уланов военного колледжа

Г. С. КОПБАЕВА,
А. М. БОКЕБАЕВ,

РГУ «Военный колледж
имени Талғата Бигелдинова»
Министерства обороны
Республики Казахстан

В статье рассматриваются возможности использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) для аналитической обработки результатов стрелковой подготовки уланов военного колледжа. В качестве примера реализации разработанных подходов представлены результаты апробации применения ИИ для анализа точности стрельбы и динамики психомоторной готовности уланов 1 курса.

Искусственный интеллект (ИИ) — феномен XXI века. Воздействие технологий искусственного интеллекта становится всеобъемлющим, охватывая как гражданские, так и специализированные области. Согласно Концепции развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы в Республике Казахстан основной целью государственной политики является расширение применения ИИ во всех сферах деятельности современного общества [1]. Особое значение приобретает активное внедрение технологий искусственного интеллекта в образовательный процесс, в том числе в систему военной и технологической подготовки уланов военного колледжа.

Помимо технической готовности, внедрение современных цифровых технологий в образовательный процесс в военном колледже требует научно-методического осмысления их роли в педагогическом процессе. Как отмечается в учебном пособии «Искусственный интеллект в образовании: возможности, методы и рекомендации для педагогов», интеллектуальные системы выполняют аналитические, диагностические и прогностические функции, позволяя педагогу принимать более обоснованные решения и повышать качество обучения [2]. Утверждение актуально и в отношении преподавания начальной военной подготовки, где точность анализа и индивидуальный подход играют решающую роль.

В рамках учебной дисциплины «Начальная военная и технологическая подготовка», преподаваемой на первом курсе, одним из основных компонентов является освоение основ стрелкового дела. Дисциплина формирует у обучающихся навыки внимательности, самообладания, повышает их точность. Помимо этого, в соответствии с при-

казом Министра обороны Республики Казахстан от 29 июля 2017 года №398 «Об утверждении Правил военной подготовки по дополнительным образовательным программам», в каждом взводе дополнительно проводятся часы начальной военной подготовки. Такое комбинирование учебных и внеурочных занятий позволяет эффективно использовать стрелковый тир колледжа для проведения теоретических и практических занятий по развитию у уланов военно-прикладных навыков.

При проведении занятий по стрелковой подготовке искусственный интеллект позволяет преподавателю экономить время, собирать, обрабатывать и анализировать результаты стрельбы даже при отсутствии сложного оборудования и электронных тренажеров.

В ходе проведения занятий ИИ позволяет:

- осуществлять анализ результатов учебных стрельб: количество попаданий, точность, отклонения от центра мишени;
- вести журнал наблюдений преподавателя;
- автоматически оцифровывать данные, которые ранее записывались вручную. Тем самым подтверждая ключевой тезис, что цифровые технологии существенно оптимизируют образовательный процесс. Как подчеркивают Пішенбай А., Байгожанова Д. С. «даже при ограниченной технической базе эффективность обучения можно повысить за счет использования цифровых методов анализа и обратной связи» [3].

Преподавателями колледжа в первом полугодии 2025–2026 учебного года проведен сравнительный анализ отчетов, подготовленных вручную и полученных с использованием ИИ по алго-

ритму: классификация попаданий по зонам мишени; расчет средней точности выстрела; выявление устойчивых отклонений и корреляции между количеством попаданий и временем прицеливания.

В результате заключено, что применение ИИ в работе помогает преподавателю:

1 обрабатывать и анализировать данные. Во время учебных стрельб каждый улан выполняет несколько серий выстрелов. Обычно преподавателю приходится вручную считать количество попаданий, отклонения от центра мишени, средние результаты. ИИ быстро обрабатывает полученные данные в цифровой таблице и показывает: у кого стабильная точность, а у кого есть колебания; какие ошибки повторяются (например, смещение прицела вправо или вниз); как меняются результаты у каждого улана от занятия к занятию. Таким образом, ИИ экономит время преподавателя и дает более точную и наглядную картину успеваемости всей группы;

2 индивидуализировать подход к каждому улану. Каждый стрелок имеет свои особенности — кто-то дольше прицеливается, кто-то чаще ошибается при спуске курка. ИИ помогает увидеть эти различия. С помощью анализа данных можно составить индивидуальные рекомендации: кому нужно тренировать дыхание и устойчивость, кому-то — внимание и концентрацию, другим — технику прицеливания. Такой подход делает занятия адаптированными, а обучение — более эффективным;

3 прогнозировать результаты и мотивировать обучающихся. Вдобавок к анализу прошлых результатов, ИИ способен моделировать будущее. Например, он может показать, что при таком темпе тренировок стрелок улучшит точность на 10–15 % к концу семестра. У уланов повышается мотивация: они видят свой прогресс на графиках, понимают, как растут их результаты;

4 помогать преподавателю в планировании и обратной связи. ИИ формирует отчеты и диаграммы, которые показывают общую статистику взвода; слабые места в обучении; темы, которые необходимо повторить или дополнительно проработать. Преподаватель получает детализированную аналитику, на основе которой строится дальнейшая работа с обучающимися. В учебном пособии «Искусственный интеллект в образовании: возможности, методы и рекомендации для педагогов» подчеркивается, что технологии искусственного интеллекта берут на себя значительную часть рутинных операций — от анализа данных до формирования рекомендаций, — позволяя педагогу сосредоточиться на ключевых профессиональных за-

дачах: индивидуальном сопровождении, воспитании и развитии обучающихся [2]. Данный факт особенно важен в условиях военного колледжа, где преподаватель не только обучает, но и формирует у уланов дисциплину, волевые качества и ответственность.

5 влиять на развитие уланов. Применение искусственного интеллекта помогает формировать у будущих защитников Отечества важные качества: ответственность — за свои результаты и развитие; самоконтроль — способность анализировать свои ошибки; интерес к образовательной деятельности — через видимые цифровые результаты; аналитическое мышление — четкое понимание связи между действиями и результатом.

Модернизация системы военного образования, прежде всего сопряженная с внедрением цифровых технологий, предопределяет значимость изучения эффективности применения искусственного интеллекта в учебном процессе военного колледжа. При этом внедрение ИИ возможно без цифровых тренажеров. Если в тире отсутствуют электронные мишени или автоматические системы фиксации попаданий, ИИ можно использовать в простом виде.

Так, для аналитической обработки данных в учебном процессе используются общедоступные инструменты искусственного интеллекта, не требующие специального оборудования: Microsoft Copilot, ChatGPT и Google Gemini. Инструменты применяются преподавателями для статистического анализа, визуализации и интерпретации результатов стрелковой подготовки. В частности, Microsoft Copilot используется для обработки электронных таблиц, расчета средних значений, построения графиков точности и динамики прогресса; ChatGPT — для анализа текстовых данных, формирования описательных выводов, рекомендаций и педагогических интерпретаций; Google Gemini выполняет функции интеллектуального сравнения результатов между взводами, помогает выявлять корреляции между точностью и временем прицеливания.

Такой подход не требует дополнительного оборудования, но уже дает эффект цифровизации процесса обучения. Таким образом, ИИ становится новым образовательным партнером преподавателя и обучающегося.

Применение технологий ИИ на занятиях начальной военной подготовки позволяет:

- оперативно выявлять типичные ошибки уланов при прицеливании;
- формулировать индивидуальные рекомендации для корректировки техники стрельбы;
- наглядно демонстрировать динамику прогресса каждого улана.

Полученные результаты подтверждают, что ИИ способен выполнять аналитическую функцию преподавателя, освобождая дополнительное время для работы с обучающимся. Кроме того, преподаватели отметили повышение учебной мотивации у уланов: визуальные графики, построенные ИИ, существенно повысили соревновательный интерес и способствуют формированию осознанного отношения к результатам. Анализ данных показал, что после внедрения элементов ИИ-аналитики у 82 % уланов наблюдается повышение точности стрельбы на 10–15 %. Полученные результаты подтверждают современную концепцию, что цифровые методы анализа в военной подготовке не заменяют педагога, а усиливают его роль наставника и аналитика.

Суммируя представленные данные и проведенный анализ, следует отметить следующие выводы:

1. Применение технологий искусственного интеллекта для обработки данных по стрелковой подготовке эффективно в случаях отсутствия цифровых тренажеров.

Педагогическая задача	Как помогает ИИ
Анализ точности стрельбы	Быстро выявляет индивидуальные ошибки
Индивидуализация обучения	Создаёт рекомендации под каждого улана
Повышение мотивации	Отчёты и графики показывают реальный прогресс
Методическая работа преподавателя	Автоматическая подготовка отчётов и аналитики
Развитие цифровых компетенций	Обучение анализу данных и работе с ИИ

2. ИИ-инструменты позволяют обеспечить точность анализа, визуализацию динамики и индивидуализацию процесса обучения. ИИ обрабатывает данные из таблицы, затем автоматически формирует графики, которые демонстрируют динамику точности, характер ошибок; дает индивидуальные рекомендации.

Пример аналитической обработки результатов стрельбы					
№	ФИ улана	Средняя точность, %	Отклонение от центра, см	Время прицеливания, сек	Рекомендации ИИ
1		87	+3 вправо	2,4	Улучшить дыхание
2		92	+1 вверх	2,1	Сохранить технику
3		75	-5 влево	3,0	Устойчивость хвата
4		80	-2 вниз	2,7	Работать над прицеливанием
5		95	0	2,2	Отличный результат

3. ИИ помогает преподавателю начальной военной подготовки решать целый ряд практических задач: анализировать успеваемость, выявлять типичные ошибки, готовить отчёты и повышать мотивацию уланов. Даже при минимальных ресурсах можно использовать ноутбук или смартфон для обработки данных и визуализации результатов.

Сравнение анализа вручную и с использованием ИИ		
Показатель	Анализ вручную	Анализ с ИИ
Время обработки (10 уланов)	3–4 часа	25–30 минут
Точность выявления ошибок	Средняя	Высокая
Визуализация	Требуется ручного построения	Автоматическая
Индивидуальные рекомендации	По усмотрению преподавателя	Генерируются системой
Мотивация уланов	Средняя	Повышенная

Исходя из выявленных закономерностей, могут быть предложены следующие практические рекомендации для дальнейшей работы:

- разработать и внедрить в колледже локальную методику применения инструментов искусственного интеллекта для проведения анализа результатов стрелковой подготовки для обучающихся 2-х и 3-х курсов;
- осуществлять работу по внедрению цифрового анализа в учебный процесс и отчетность преподавателей общеобразовательных и специальных военных дисциплин;
- организовать системную работу по обучению преподавателей применению базовых инструментов искусственного интеллекта с целью дальнейшего использования в аналитике учебных достижений обучающихся.

В заключение следует отметить, что роль искусственного интеллекта (ИИ) в стрелковой подготовке заключается в повышении эффективности, точности и наглядности учебного процесса. ИИ выступает как мощный инструмент поддержки преподавателя, который позволяет отслеживать детальную динамику развития каждого улана, что, в свою очередь, повышает их мотивацию и общее качество подготовки. Кроме того, технологии ИИ обеспечивают современный и точный аналитический учет результатов.

Ключевой вывод заключается в том, что искусственный интеллект не заменяет преподавателя, а существенно дополняет его компетенции. ИИ помогает осуществлять работу преподавателя более эффективно, а процесс обучения — более интересным и технологичным.

Литература:

1. Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2024 года №592.

2. Гребенюк Е. В., Даниелян Д. Г., Даниелян С. С., Крамаров С. О. Искусственный интеллект в образовании: возможности, методы и рекомендации для педагогов. Москва: ООО «Издательский Центр РИОР», 2024.

3. Пішенбай А., Байгожанова Д. С. Современные подходы к персонализации в образовании: роль искусственного интеллекта. // Электронный научный журнал «Central Asian Scientific Journal». — №4 (28) — Октябрь — Декабрь 2025. Том 1. — С. 35–41.

4. Методические рекомендации по применению искусственного интеллекта в системе среднего образования. Астана: НАО им. И.Алтынсарина, 2024.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллект технологиясын қолданудың тиімділігі

Қазіргі уақытта жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының білім беру жүйесіне ықпалы күн сайын артып келеді. Бұл технологияны қазақстандық білім беру жүйесінде, әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолдану оқытудың тиімділігін арттырады, сонымен қатар оқыту процесін интерактивті, әрі оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдейді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының сапасын арттыру, оқу процесін жетілдіру және оқушылардың білім деңгейін жоғарылату үшін инновациялық әдістер мен құралдарды қолдану қажет. Қазіргі білім беру жүйесінде оқыту әдістері мен құралдарына жаңаша көзқарас пен жаңа мүмкіндіктер қосатын жасанды интеллект технологиялары білім беру саласына енгізілуде. Жасанды интеллект — бұл адамның ойлау қабілеттерін модельдеу, талдау және шешім қабылдау процесін автоматтандыратын компьютерлік жүйелердің саласы. Бұл технология білім беру процесін оңтайландыруға және тереңірек білім алуға мүмкіндік береді, сондай-ақ оқушыларға қажетті жеке қолдау көрсетуге жол ашады.

Жасанды интеллект қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында бірнеше маңызды бағытта қолданылуы мүмкін. Ең алдымен, оқу материалдарын тексеру және бағалау жүйелерін құру, грамматикалық және лексикалық қателерді автоматты түрде түзету, жеке білім беру траекторияларын құру және оқушыларға мәтіндер мен әдеби шығармаларды талдауға көмектесу тұрғысынан жасанды интеллект технологияларының көмегімен әдебиет сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады. Мысалы, әдеби шығармаларды талдау кезінде ЖИ жүйелері мәтіннің құрылымын, стилін, тақырыбын және оқырмандардың пікірін талдайды,

соның негізінде оқушыларға аналитикалық ұсыныстар беруге мүмкіндік жасайды.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллектті (ЖИ) қолданудың тиімділігі мен оның білім беру процесіндегі ықпалы туралы өз тәжірибемді сараптау барысында мен ЖИ жүйелерін интеграциялау жолдарының маңызды артықшылықтарын анықтадым. Бұл есепте мен өзімнің тәжірибемде ЖИ технологияларын қолдану арқылы әдебиет сабағында жеткен жетістіктерімді және кездескен қиындықтарымды қарастырып өтемін.

7-сынып оқушыларына қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында «Қазақ әдебиетінің ұлы тұлғалары» тақырыбын өткен кезде ЖИ жүйелерін қолдануды шешкен себебім, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, мәтіндер мен әдеби шығармаларды тереңірек талдай білу дағдыларын қалыптастыру болды. Сонымен қатар, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, әрбір оқушының деңгейіне сәйкес оқу тапсырмаларын жасау, олардың оқу процесін жекелеңдіру қажеттілігі туындады.

С. Т. МУСАТАЕВА,

қазақ тілі мен әдебиеті пәні
мұғалімі,

«№62 ЖББМ» КММ;

Т. Ж. АЛЬЖАНОВА,

қазақ тілі мен әдебиеті пәні
мұғалімі,

«№17 ЖББМ» КММ,

Қарағанды қаласы

Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллектті (ЖИ) қолданудың тиімділігі мен оның оқу үдерісіне ықпалы сарапталады. Автор өз тәжірибесіне сүйене отырып, ЖИ технологияларын оқу материалдарын автоматты тексеру, грамматикалық қателерді түзету, оқушылардың жеке білім алу траекторияларын қалыптастыру және әдеби шығармаларды талдауда көмек көрсету мақсатында пайдаланудың артықшылықтарын көрсетеді. Сонымен қатар, ЖИ жүйелерінің әдебиет сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы мүмкіндіктері қарастырылады. Мәтіннің құрылымын, стилін және тақырыбын талдау арқылы ЖИ оқушыларға аналитикалық ойлау дағдыларын жетілдіруге бағытталған ұсыныстар ұсына алады. Мақалада ЖИ-ді сабаққа интеграциялау барысында қол жеткізілген нақты нәтижелер мен туындаған қиындықтар да сипатталады. Зерттеу қорытындысы ретінде ЖИ технологияларын тиімді қолдану оқу сапасын арттырудың маңызды тетігі екендігі атап өтіледі.

Мысалы, әдебиет сабағында мен оқушыларға «Абай жолы» шығармасы туралы эссе жазуды тапсырдым. Эссе жазу барысында **Grammarly** жүйесін қолдану арқылы олар өздерінің жазбаларын тек-

D-ID — бұл жасанды интеллект негізіндегі платформа, ол суреттерді немесе мәтіндерді пайдаланып анимацияланған бейне немесе «тір» аватарлар жасауға мүмкіндік береді. Қарапайым тілмен айтқанда,

The image contains two side-by-side portraits of a man in traditional Chinese clothing. He has a full grey beard and mustache and is wearing a dark cap. In the left portrait, he holds a brown book. In the right portrait, he does not hold a book. Both portraits have a warm, golden-brown background.

[illegible]

Тағы бір қиындық — ЖИ жүйесінің кейде шығармашылық тапсырмаларды тым механикалық орындауы болды. Мысалы, ЖИ кейбір оқушылардың шығармашылық жұмыстарына қатысты жауаптарды шаблон бойынша беріп, оларды тым стандартты түрде талдады. Осыған байланысты мен тапсырмаларды нақтырақ қойып, жүйеден алынған ұсыныстарды шығармашылық тұрғыдан талдауға бағыттадым.

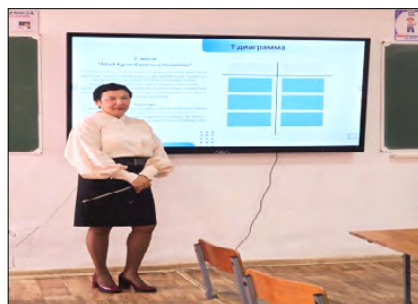
Жасанды интеллекттің қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолданылуы оқу процесін жекелендіруге, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік берді. Әдеби шығармаларды талдау кезінде ЖИ жүйелерінің қолданылуы оқушылардың мәтінге тереңірек үңілуіне және тілдік дағдыларын дамытуға ықпал етті. Сонымен қатар, жүйенің көмегімен оқушылардың әртүрлі деңгейде білім алуына қол жеткізу мүмкіндігі артты.

Дегенмен, ЖИ жүйесін қолданудың бірқатар қиындықтары да болды, оларды шешу үшін сабақта әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану керек. Жалпы алғанда, ЖИ жүйелерін әдебиет сабақтарында тиімді пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып, білім сапасын жақсартты. Жасанды интеллекттің болашағы білім беру саласында зор және оның мүмкіндіктері әлі де толық ашылмаған.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллектті қолданудың көптеген артықшылықтары бар.

Біріншіден, бұл оқу процесін жылдамдатады. Мысалы, автоматтандырылған жүйелер оқушылардың білімін тексеріп, олардың дайындық деңгейін анықтай алады. Бұл мұғалімдерге уақытты үнемдеуге және оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес жеке тапсырмалар мен көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, қашықтан оқыту технологиялары оқушыларға тапсырмаларды өз бетінше орындауға және өздерінің тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Үшіншіден, ЖИ жүйелері оқу процесін әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып жеке-лендіреді. Әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынылады, осылайша білім алу процесі барынша тиімді әрі нәтижелі болады. Төртіншіден, жасанды интеллект жүйелері тіл үйренушілерге тілдік тәжірибесін кеңейту мен оқытуды жеңілдетеді, олардың қателерін тез түзетіп, нақты ұсыныстар береді.

Жасанды интеллекттің тағы бір артықшылығы — оның әртүрлі тапсырмаларды орындау қабілеті. Оқушыларға арналған тапсырмалар олардың деңгейіне сәйкес автоматты түрде жасалып, реттеледі. Бұл да оқу процесін айтарлықтай жақсартады. Сонымен қатар, оқушыларды бір жерге жинаудың және оқу нәтижелерін нақты уақыт режимінде бақылаудың мүмкіндігі оқу процесін жеңілдетеді.

Жасанды интеллектті енгізу мен пайдалану барысында бірқатар қиындықтар туындауы мүмкін. Біріншіден, оқытушылар мен оқушылардың технологиялық дайындық деңгейі әртүрлі болуы мүмкін,

сондықтан жасанды интеллект жүйелерін оқу процесіне енгізу үшін арнайы дайындық қажет. Бұл мәселелерді шешу үшін мұғалімдердің техникалық дағдыларын жақсарту және жүйелі тренингтер өткізу маңызды.

Екіншіден, кейбір мектептер мен оқу орындарында қажетті техникалық инфрақұрылымның болмауы мәселесі бар. Бұл мәселе ЖИ технологияларын тиімді қолдануға кедергі келтіреді. Оқушылардың білім сапасын арттыру және жаңа технологияларды толықтай қолдану үшін білім беру мекемелерінде қажетті ресурстар мен техникалық мүмкіндіктерді дамыту қажет.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллектті қолдану оқу сапасын арттырып, оқушылардың білімін тереңдетуге көмектеседі. Бұл технология оқу процесін жеңілдетуге, оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға және мұғалімдердің уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллект жүйелерінің көмегімен оқыту жеке қажеттіліктерге бейімделіп, оқушыларға жоғары сапалы білім беру процесі жүзеге асырылады. Алайда, жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін арнайы инфрақұрылымды дамыту қажет. Бұл технологияның болашағы өте үлкен және оның білім беру саласындағы әсері болашақта айтарлықтай артуы мүмкін.

Әдебиеттер:

1. Бахтиярова Ш. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында инновациялық әдістерді қолдану. — Алматы: «Білім», 2020.
2. Айтқазина Н., Қуанова С. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары. — Астана: «Қазақ университеті», 2021.
3. Жамбылов М. Жасанды интеллект және оның білім беру саласындағы рөлі. — Алматы: «Тарих ғылымы», 2019.
4. Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы стратегиялық құжаттары. — Астана: «Құқық» баспасы, 2022.

Жасанды интеллект және қазақ тілі сабағы

Г. Р. САРТБАЕВА,

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
«Қ.Сәтбаев атындағы гимназия» КММ, Қарағанды қаласы

XXI ғасыр — ғылым мен технологияның қарқынды дамыған дәуірі. Бұл прогрестің айқын мысалдарының бірі — жасанды интеллект. Жасанды интеллект адамның ойлау қабілетін имитациялайтын, үлкен көлемдегі ақпаратты өңдей алатын және шешім қабылдау үдерісін автоматтандыратын инновациялық технологиялар жиынтығы. Жасанды интеллект қазіргі таңда тек ғылыми-фантастикалық фильмдердің сюжеті ғана емес, ол күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды.

Жасанды интеллект идеясы алғаш рет 1950-жылдары қалыптаса бастады. 1956 жылы Дартмут конференциясында Джон Маккарти алғаш рет «жасанды интеллект» ұғымын енгізіп, бұл салаға жаңа серпін берді. Бастапқыда жасанды интеллект тек математикалық есептерді шешу, шахмат ойнау сияқты қарапайым тапсырмаларды орындауға арналған болатын. Алайда, қазіргі таңда ол медициналық диагностика, білім беру, қаржы саласындағы талдаулар, автокөлік басқару, тіпті шығармашылық жұмыстарда да қолданылады.

Тіл оқыту, тіл үйрету құбылысы үнемі дамуды, жаңа техника мен технологиялар мүмкіндіктерін ұтымды пайдалануды талап етеді. Соның ішінде қазақ тілін оқыту әдіс — тәсілі уақытпен бірге ілесіп, жаңаруда. Қазіргі кезде сабағымызды заманауи технологиясыз елестету қиын. Яғни технология күн сайын даму барысында. Соның бірі жасанды интеллект. Жасанды интеллект бүгінгі таңда білім беру саласында үлкен маңызға ие болып отыр.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі ретінде мен өз тәжірибемде заманауи білім беру талаптарына сәйкес инновациялық технологияларды, соның ішінде жасанды интеллект платформаларын белсенді қолданып келемін. Жеке тәжірибем оқушылардың тілдік дағдыларын жан-жақты дамытуға, олардың қызығушылығын арттырып, білімді практикалық тұрғыда қолдануына бағытталған.

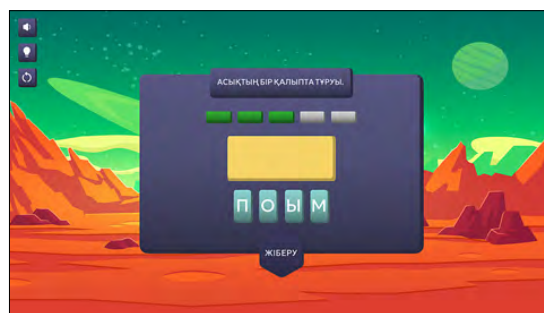
Менің жұмыс тәжірибемдегі негізгі бағыттардың бірі — жасанды интеллект құралдарын сабақ мазмұнына тиімді кіріктіру. Заманауи оқыту үдерісі оқушылардың жеке қабілетіне бейімделген тапсырмаларды қажет етеді. Осы мақсатта бірнеше AI платформаларын жүйелі түрде пайдаланып, оқушылардың оқу мотивациясын, қызығушылығын және функционалдық сауаттылығын арттыруға жағдай жасадым.

Qonzhuyq App — Қазақ тілін үйренуге арналған модульдері бар. Бұл қосымша арқылы мен оқушылардың сөздік қорын дамыту, тыңдау дағдыларын жетілдіру

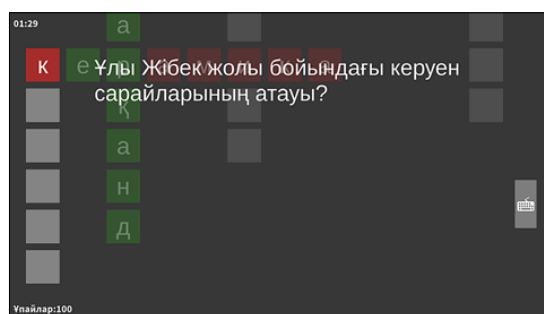
бағытында жеке жұмыстар ұйымдастырдым. Және де 6-сыныпта Абай Құнанбаевтың табиғат лирикасы тақырыбын өту барысында, оқушылар Абайдың «Жазғытұры», «Күз», «Жаз», «Қыс», өлеңдерін тыңдап жұмыс жасады, сонымен қатар осы бағдарламаны оқушылар өздерінің ұялы телефондарына жүктеп алып әр деңгейде жұмыс жасап, сөздік қорларын дамытып отырады. Қазақ тілін тереңірек меңгеру үшін әр деңгейде тапсырмаларды орындадық, сергіту сәтінін де өлеңдерін жаттауға көп көмегін тигізді.

ROQED AI — бұл заманауи білім беру процесін оңтайландыруға арналған жасанды интеллектке негізделген платформа.

Бұл платформа арқылы оқушылар арасында тапсырмаларды орындадық. Және де сабаққа 2-сынып оқушылары арасында «Ұлттық ойындар» тақырыбы аясында «Анаграмма» ойыны жасалып өткізілді. Сонымен қатар 6-сынып оқушылары арасында «Ұлы Жібек Жолы» тақырыбына сөзжұмбақ құрастырылып ойнатылды. Бұл платформаның өте ыңғайлысы ойынның немесе тапсырманың тақырыбын, сыныбын, пәнін жазса болды барлық керек дүниені өзі жасап шығарады. Осы сөздеремі дәлел ретінде төмендегі тапсырмаларды ұсынамын.

№ 1

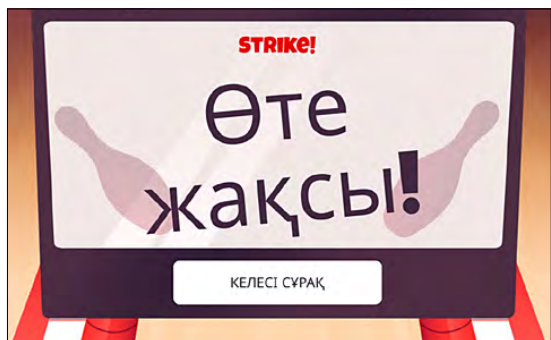
№ 2

GPT-3 немесе GPT-4 негізіндегі платформалар — OpenAI ұсынған API-ларды пайдаланып, қазақ тілінде мәтіндер генерирлеуге және редакциялауға мүмкіндік беретін сайттар мен қосымшалар.

Genially — Қазақ тілінде әр түрлі ойындар, пазл ойындары мен жаттығулар ұсынып, оқушылардың көңіл-күйін көтеруге арналған платформа. Бұл платформада дайын үлгіге өзіңіздің тапсырмаларыңызды құра аласыздар. Мысалы, мен 6-сынып оқушыларымен «Абай Құнанбайұлы» тақырыбын өткенде үй тапсырмасын осы платформа арқылы тексердім. Яғни осы платформадағы «Бинго» ойыны арқылы жүзеге асырдым. Бұл ойын оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, ізденістерін де арттырды.

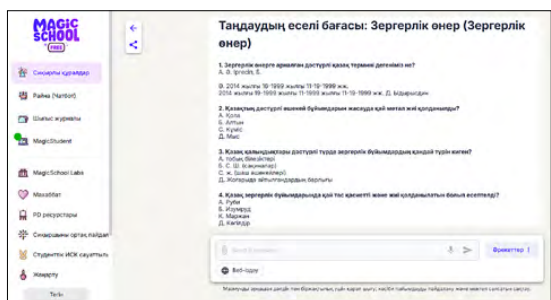

№ 3

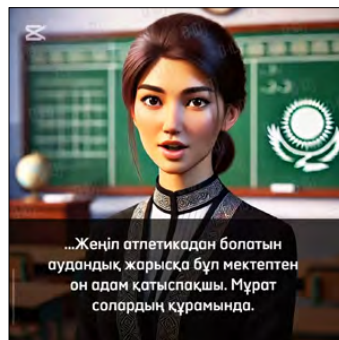
№ 4

Magic school — бұл білім беру процесінде сабақ жоспарын, эссе, тест тапсырмаларын дайындап бере алатын мүмкіндігі бар жасанды интеллектке негізделген платформа. Бұл платформа арқылы да оқушыларға викторина тесттік тапсырмалар құрастыруға болады. Мысалы, 6-сынып оқушыларына «Қазақтың ұлттық қолөнері» тақырыбын қайталау барысында осы платформа арқылы тесттік тапсырмалар құрастырып өткіздім.

№ 5

D-ID — Бұл платформада кез келген суретке жан бітіріп, сөйлетуге, мәтін оқытуға болатын платформа. Оқушыларға түсінікті болу үшін ертегі кейіпкерлерін де сөйлете алатын жасанды интеллект. Мысалы, 6-сыныпта «Спортшылар» туралы тақырып өту барысында, мәтінді осы сурет арқылы тыңдап, тапсырмалар оқындадық.

№ 6

Бұл платформалар мен ресурстар қазақ тілінде білім алуға, тіл үйренуге, және тілдің дамуына жәрдемдеседі. Жасанды интеллекттің көмегімен олардың функционалдық мүмкіндіктері кеңейе беруде.

Жасанды интеллект қазақ тілі сабақтарын заманауи деңгейге шығарып, оқыту процесін тиімді әрі қызықты етеді. Ол оқушылардың қабілеттерін арттырумен қатар, мұғалімдерге де оқу процесін жеңілдетуге мүмкіндік береді. Әрине, жасанды интеллект тиімділігі оның дұрыс пайдаланылуымен байланысты. Сондықтан, мұғалімдер жаңа технологиялармен жұмыс істеуді үйреніп, өз білімдерін жетілдіруге тырысуы қажет. Жасанды интеллект системалары оқушыларға өздерінің жетістіктері мен кемшіліктері бойынша нақты, уақытында кері байланыс бере алады. Мұндай жүйелер, оқушылардың оқу процесінде түзету енгізуге мүмкіндік береді, ал мұғалімдер үшін әрбір оқушының прогресін бақылау оңай болады.

Әдебиеттер:

1. «Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында жасанды интеллектті қолданудың тиімділігі». 2023 ж.
2. Әуелханұлы М. «Ұстаз — жасанды интеллект арқылы сабағын өте қызықты өткізе алады». [https://qazaq.today/ustaz-zhasandy-intellekt-arqyly-sabagyn-ote-qyzyqy-otkize-alady-mejirzhan-aelhanuly-it-maman/?utm_source=chatgpt.com]
3. Жасанды интеллект-орыс сыныптарындағы қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту мен меңгертудегі заманауи құрал.
4. Жасанды интеллектті интеграциялауға арналған қазақ тілін оқытудың әдіс-тәсілдері.
5. «Тіл үйретуде жасанды интеллектті пайдалану тиімді». Мақала. [https://tilalemi.kz/kz/news/til-uyretude-jasandy-yntellektini-paydalanu-tyimdi.html?utm_source=chatgpt.com].

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағында заманауи технологияларды қолданудың тиімділігі

Қазіргі таңдағы білім беру парадигмасы — оқушыны дайын білімді қабылдаушы емес, белсенді ізденуші, шығармашылықпен ойлаушы тұлға ретінде қалыптастыру. Бұл мақсатқа жетуде заманауи технологиялардың алатын орны ерекше. Әсіресе, ұлттық руханиятымыздың өзегі болып табылатын Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) және интерактивті платформаларды тиімді енгізу — дәстүрлі оқыту әдістерінің шектеулерін кеңейтіп, білім беру сапасын жаңа деңгейге көтереді.

АКТ — бұл тек техникалық құралдар (компьютер, проектор, интерактивті тақта) жиынтығы ғана емес, сонымен бірге оқу үрдісін жекелендіруге, саралауға және оқушының танымдық әрекетін арттыруға бағытталған педагогикалық құрал. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында АКТ-ны қолданудың негізгі тиімділіктері:

1. Мотивацияны және қызығушылықты арттыру: Мультимедиялық құралдар (бейнефильмдер, 3D анимациялар, виртуалды турлар) арқылы сабақ материалы әсерлі, көрнекі және есте қаларлық болады. Мысалы, Абай Құнанбайұлының шығармашылығын оқығанда, «Жидебайға виртуалды саяхат» жасау немесе «Қазақтың ауыз әдебиеті» тақырыбындағы ертегілерді анимациялық форматта көрсету оқушылардың пәнге деген құштарлығын оятады.

2. Ақпараттық құзыреттілікті дамыту: Оқушылар электронды кітапханалармен, ғылыми мақалалармен, сөздіктермен жұмыс істеуді үйренеді. Бұл олардың сын тұрғысынан ойлау және ақпаратты сүзіп, талдау дағдыларын қалыптастырады.

3. Саралап және жекелендіріп оқыту: Әр оқушының қабілетіне, оқу қарқынына және дайындық деңгейіне сәйкес тапсырмалар беруге мүмкіндік туады. Бұл әлсіз оқушыларға қосымша көмек көрсетуге, ал қабілетті оқушыларға күрделірек, тереңдетілген материалдар ұсынуға жол ашады.

Оқыту процесіндегі ең серпінді және тиімді бағыттардың бірі — бұл оқу материалының жатталуын және қолданылуын жеңілдететін ойын платформаларын (геймификация) пайдалану. Ойын элементтері арқылы білім беру стрессті азайтып, оқушының қате жасаудан қорықпай, еркін әрекет етуіне жағдай жасайды.

К. Ж. ТАНАШЕВА,

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі,
«Ш. Уәлиханов атындағы мектеп-лицей» КММ, Абай ауданы

Викторина және тестілеу платформалары.

- Қолданылатын платформалар: Kahoot!, Quizizz, Plickers, Quizlet.
- Тиімділігі: Бұл құралдар негізінен лексикалық және грамматикалық ережелерді, әдеби даталар мен терминдерді, шығарманың мазмұнын жылдам тексеруге арналған. Kahoot! — тың ең үлкен артықшылығы — ол сабақ барысында жедел кері байланыс беруге және рейтинг арқылы бәсекелестік орта тудыруға мүмкіндік береді. Quizlet арқылы сөздерді флеш-карталар (карточкалар) арқылы жаттау, сәйкестендіру және тестілеу функциялары қазақ тілінің сөздік қорын молайту үшін өте ыңғайлы.

Интерактивті тапсырма жасау құралдары.

- Қолданылатын платформалар: Wordwall, LearningApps.

- Тиімділігі: Бұл құралдар мұғалімге де, оқушыға да «Жұмбақ сөздер», «Адасқан әріптер», «Сәйкестікті тап», «Кроссворд» сияқты әр түрлі форматтағы ойындық тапсырмаларды өз бетінше жасауға мүмкіндік береді. Әсіресе, тіл сабағында грамматикалық категорияларды (көптік, тәуелдік, септік) ойын арқылы пысықтау жалықтырмайды және есте сақтауды жеңілдетеді. Wordwall-дың «Дөңгелекті айналдыру» (Random wheel) функциясы — сөздерді, тақырыптарды немесе оқушыларды кездейсоқ таңдауда тиімді.
- — Әңгіме құру және рөлдік ойын платформалары.
- Қолданылатын платформалар: Pixton (комикс жасау), Chatbot-тар (жасанды интеллектке негізделген сөйлесу), PowToon немесе Animaker (анимация жасау).
- Тиімділігі: Әдебиет сабағында оқушылар оқыған шығарма желісі бойынша Pixton арқылы комикс немесе PowToon арқылы қысқа анимациялық фильмдер жасай алады. Бұл оларды мәтінді терең түсінуге, кейіпкерлерді талдауға және сюжетті қайта құруға мәжбүрлейді. Тіл сабағында, Chatbot-тарды қолданып, оқушылар грамматикалық қателерді автоматты түрде түзететін виртуалды әңгімелесушімен қазақ тілінде сөйлесу дағдысын жаттықтыра алады.

Заманауи технологиялар оқыту процесін жан-жақты жетілдіруге мүмкіндік береді.

— Аудио-визуалды білім беру: Қазақ тілінің дұрыс айтылуын (орфоэпиясын) меңгеруде аудио-материал-

дардың (мәтіндерді дыбыстау, дикторлардың сөйлеген сөзі) және YouTube, BilimLand сияқты платформалардағы бейне-дәрістердің маңызы зор.

— Жобалық жұмыстар: Технологияларды қолдану арқылы оқушылар ұзақ мерзімді зерттеу жобаларын орындауға мүмкіндік алады. Мысалы, «XX ғасырдағы Қазақ әдебиетінің сандық картасы» немесе «Ежелгі қазақ эпостарының мультимедиялық галереясы» сияқты жобалар оқушылардың академиялық және техникалық дағдыларын қатар дамытады.

Аралас оқыту (Blended Learning): Технологиялар дәстүрлі сыныптық сабақтар мен онлайн оқытуды біріктіретін аралас оқыту үлгісін тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Оқушылардың үй тапсырмаларын орындауы, қосымша материалдарды қарауы, тіпті бақылау жұмыстарын тапсыруы да онлайн режимде жүзеге асады.

Қорыта келгенде, қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабағында заманауи технологияларды және ойын платформаларын қолдану — бұл тек оқытудың әдісі емес, білім беру әдістемесін жаңарту. Технологиялар мұғалімге білімді жай ғана беруші емес, оқушының танымдық әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы және кеңесші ретіндегі жаңа рөлді игеруге көмектеседі. Ойын платформаларының интерактивтілігі арқасында тіл үйрену мен әдебиетті тану процесі қызықты, динамикалық және нәтижелі болып, оқушылардың ұлттық тіл мен әдебиетке деген сүйіспеншілігін тереңдете түседі.

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» журналында жарияланатын мақаланы рәсімдеу талаптары

«ЗАМАНАУИ БІЛІМ» журналына мақаланы қалай жариялауға болады?

1. Мақаланың мазмұны журналдың тақырыптық бағыттарына және ғылыми деңгейіне сәйкес келуі қажет.
2. Мақалалар мынадай тілдердің бірінде беріледі: қазақ, орыс немесе ағылшын.
3. Ақпарат баспа және электрондық түрде беріледі (мәтін: A4 форматы, Times New Roman шрифті, 14 мөлшер, беттің параметрлері: сол алаң — 3 см., оң — 1,5 см., жоғарғы — 2 см. және төменгі — 2 см., жол аралық ара қашықтық — бірлік). Мақала көлемі 6 беттен немесе 15 000 белгіден аспауы тиіс.
4. Мақалаға мыналар қоса беріледі:
 - автор (лар) туралы қазақ және орыс тілдеріндегі мәлімет: автордың аты-жөні, қызметі, ғылыми дәрежесі, атағы (егер бар болса); автор жұмыс істейтін мекеменің толық атауы; автордың пошта және электрондық мекен-жайы; байланыс телефондары, автордың жеке фотосуреті;
 - мақаланың қазақ және орыс тілдеріндегі атауы;
 - 10 жолдан аспайтын қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі түйін.
5. Қолжазба соңында әдебиеттер тізімі беріледі, мәтінде дәйексөз тәртібімен сілтемелер нөмірі көрсетіледі.
6. Кестелер және графикалық материалдар мақала мәтіні бойынша орналасады, бұл ретте барлық кестелер және графикалық материалдар жеке файлға жинақталуы тиіс. Диаграммалар және графикалар Microsoft Excel форматында берілуі және қажет болған жағдайда, олардың ең анық жаңғыртуын қамтамасыз ететін сандық деректермен жабдықталуы тиіс.
7. Басып шығарылған мәтінге автор қол қоюы қажет, ал бірнеше автор болған жағдайда барлық бірлескен авторлар қол қояды.
8. Фотоматериалдар және суреттер мәтіннен бөлек электрондық түрде JPEG, Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Corel Draw, Adobe InDesign форматында, олардың ішінде қолданылатын барлық суреттер мен шрифттерді қоса бере отырып ұсынылады. Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Open Office кез келген нұсқасында жасалған немесе сақталған макеттер және фотоматериалдар жұмыста пайдаланылмайды.
9. Редакция жіберілген материалдарды редакциялау құқығын өзіне қалдырады.
10. Көрсетілген талаптарға сәйкес келмейтін қолжазбаларды редакция қарамайды және қайтармайды.

STEM және жасанды интеллект интеграциясы арқылы географиядағы функционалдық сауаттылықты кешенді дамыту жолдары

С. К. ТУЛЕПБЕКОВА,

«Ғ.Мұстафин атындағы ЖББМ» КММ,
Қарағанды қаласы

Мақалада география пәнінде функционалдық сауаттылықты дамытуда STEM білім беру тұжырымдамасы мен жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын интеграциялаудың тиімділігі талданады. Зерттеу барысында цифрлық құралдарды, деректерді модельдеу әдістерін, геоақпараттық жүйелерді (ГАЗ) және ЖИ негізіндегі платформаларды қолданудың оқу үдерісіне ықпалы қарастырылды. Мақаланың мақсаты — STEM және жасанды интеллектті біріктіре отырып, оқушылардың кеңістіктік ойлауын, деректермен жұмыс жасау қабілетін, талдау және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді әдістемелік модель ұсыну. Зерттеу нәтижелері STEM-ЖИ интеграциясы оқушылардың пәндік құзыреттілігін арттырып қана қоймай, қазіргі әлемдік үрдістерге сай цифрлық және функционалдық сауаттылықтың даму қарқынын күшейтетінін көрсетті. Ұсынылған әдістеме практикалық тапсырмалар, интерактивті құралдар және жобалық жұмыс формалары арқылы географияны оқытудағы инновациялық тәсілдерді тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың тек пәндік білімін ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмірде қолдана алатын функционалдық дағдыларын дамытуды талап етеді. География пәні — кеңістіктік ойлау, деректерді талдау, табиғи және әлеуметтік үдерістердің себеп-салдарлық байланыстарын анықтау қабілетін қалыптастыратын негізгі сала.

Зерттеу өзектілігі. Қазіргі цифрлық дәуірде география пәні тек табиғи-географиялық құбылыстарды оқытумен шектелмей, кеңістіктік ойлау, деректерді талдау, ақпаратпен жұмыс істеу, шешім қабылдау сияқты функционалдық дағдыларды қалыптастыруды талап етеді. STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) тәсілі мен жасанды интеллект технологиялары бұл дағдыларды дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашып отыр.

Зерттеу мақсаты. География сабақтарында STEM және жасанды интеллект интеграциясының функционалдық сауаттылықты кешенді дамытуға әсерін талдау және осы бағыт бойынша тиімді әдістемелік модель ұсыну.

Зерттеу міндеттері:

- STEM және жасанды интеллекттің білім берудегі рөлі туралы ғылыми негіздерді қарастыру;
- Географиядағы функционалдық сауаттылық компоненттерін анықтау;
- ЖИ құралдарын (деректер талдауы, цифрлық карталар, модельдеу, генеративті жүйелер) қолдану мүмкіндіктерін талдау;
- STEM+ЖИ интеграциясына негізделген оқу тапсырмаларының үлгісін дайындау;
- Ұсынылған тәсілдің оқушылардың функционалдық сауаттылығына ықпалын бағалау.

Зерттеу әдістері. Әдебиетке шолу, салыстырмалы талдау, цифрлық деректерді модельдеу, педагогикалық эксперимент элементтері, бақылау және сапалық талдау.

Нәтижелер мен жаңалығы. Зерттеу барысында география пәніне арналған STEM және жасанды интеллект интеграциясының кешенді моделі ұсынылды. ЖИ көмегімен картографиялық талдау, климаттық модельдер жасау, зерттеушілік тапсырмаларды автоматты генерациялау және деректерді визуализациялау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға айтарлықтай әсер ететіні анықталды. Ұсынылған әдістеме оқыту үдерісін зерттеушілік, практикалық және тұлғалық бағдарланған форматқа көшіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту — басты стратегиялық міндеттердің бірі. Әсіресе география пәнінде бұл талап кеңістіктік ойлау, ақпаратты талдау, картамен жұмыс істеу, табиғи және әлеуметтік-экономикалық құбылыстарды түсіндіру сияқты күрделі дағдыларды меңгертуді қажет етеді. XXI ғасырдағы жедел цифрлық өзгерістер, деректер көлемінің артуы және ақпараттық технологиялардың ықпалы географияны оқытудың мазмұнын мен әдістерін жаңартуды талап етуде. Осы тұрғыда STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) тәсілінің мүмкіндіктері мен жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының білім берудегі әлеуеті ерекше маңызды болып отыр.

Тақырыптың өзектілігі STEM интеграциясы мен жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы оқушының аналитикалық, практикалық және зерттеушілік қабілеттерін дамыту қажеттілігімен ай-

қындалады. География пәнінде ЖИ технологиялары климаттық процестерді модельдеуге, географиялық деректерді талдауға, цифрлық карталармен жұмыс істеуге, күрделі табиғи құбылыстарды визуализациялауға мүмкіндік беріп, оқушылардың пәнді терең түсінуіне жағдай жасайды. Сонымен қатар STEM әдісі оқушыларды инженерлік ойлауға, проблеманы әр қырынан қарастыруға және практикалық шешім ұсынуға үйретеді. Бұл ресурстарды біртұтас білім беру жүйесінде біріктіру функционалдық сауаттылықты кешенді дамытудың жаңа деңгейін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Теориялық талдау көрсеткендей, қазіргі зерттеулерде STEM тәсілі ғылыми ұғымдарды практикалық әрекет арқылы меңгертетін интегративті модель ретінде сипатталады. Ал жасанды интеллект технологиялары деректермен жұмыс істеуді автоматтандырып, оқушылардың жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. География ғылымында бұл екі бағыттың тоғысуы табиғи процестерді интерпретациялау, геоаппараттық талдау жүргізу, болжам жасау, кеңістіктік деректерді түсіндіру сияқты дағдыларды дамытудың тиімді құралы болып табылады.

Алайда теориялық негіздерге қарамастан, мәселе мынада: мектеп тәжірибесінде STEM және жасанды интеллект интеграциясы жүйелі қолданылмайды, әдістемелік үлгілер жеткіліксіз, мұғалімдер үшін нақты құралдар мен оқу тапсырмалары толық әзірленбеген. Бұл оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда айтарлықтай қиындықтар туғызады. География сабақтарында ЖИ мен STEM-ді үйлестіре отырып, әмбебап әрі тиімді әдістемелік модель құру — осы зерттеудің негізгі проблемасы болып табылады.

Осыған байланысты, STEM және жасанды интеллект технологияларын біріктіру арқылы географиядағы функционалдық сауаттылықты кешенді дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздерін анықтау зерттеудің өзекті міндеті ретінде алға шығады.

1. Теориялық әдістер: Ғылыми әдебиеттерге шолу: STEM, жасанды интеллект, функционалдық сауаттылық және географияны оқыту теориялары бойынша отандық және шетелдік зерттеулерді талдау. Салыстырмалы талдау: география пәнінде қолданылатын дәстүрлі әдістер мен цифрлық әдістерді салыстыру. Тұжырымдамалық модель жасау: STEM + ЖИ интеграциясының құрылымдық-мазмұндық моделін әзірлеу.

2. Эмпирикалық әдістер: Бақылау: география сабақтарында цифрлық және ЖИ құралдарын қолдану үдерісін бақылау, оқушылардың белсенділігі мен нәтижелерін тіркеу. Сауалнама және интервью: мұғалімдер мен оқушылардан STEM және жасанды интеллект қолдану тәжірибесі мен тиімділігі туралы деректер жи-

нау. Педагогикалық эксперимент элементтері: STEM+ЖИ негізіндегі оқу тапсырмаларын сабақ барысында апробациялау және олардың оқушылардың функционалдық сауаттылығына әсерін анықтау.

3. Деректерді талдау әдістері: Сапалық талдау: тәжірибелік сабақтар нәтижелерін интерпретациялау, оқушылардың тапсырма орындау динамикасын талдау. Сандық талдау: тест, бақылау жұмыстары және диагностикалық бағалау нәтижелерін статистикалық өңдеу. Цифрлық деректерді модельдеу: ЖИ құралдарын (картографиялық сервис, климат моделдері, деректер визуализациясы) қолдану арқылы географиялық ақпаратты талдау.

4. Практикалық әдістер: Цифрлық карталармен жұмыс: Google Earth, ArcGIS AI, Open-Meteo және басқа платформаларда практикалық тапсырмалар орындау. ЖИ-ды пайдалана отырып оқу тапсырмаларын генерациялау: географиялық есептер, климаттық графиктер, картографиялық мәтіндер құрастыру. STEM жобасын ұйымдастыру: оқушылардың шағын ғылыми-зерттеу жобаларын әзірлеу (деректер жинау, модельдеу, қорытынды шығару).

Эксперименттік жұмыстың мақсаты — STEM және жасанды интеллект технологияларын география сабақтарына интеграциялау арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы тиімділікті тәжірибелік тұрғыда тексеру.

1. Эксперименттік жұмыстың ұйымдастырылуы: Эксперимент екі кезеңде жүргізілді:

- 1) Диагностикалық (бастапқы) кезең.
- 2) Негізгі (қолданбалы) кезең.

Зерттеу қалалық жалпы білім беретін мектептің 7–9-сыныптарында өткізілді. Экспериментке 62 оқушы қатысты. Оқушылар эксперименттік және бақылау топтарына бөлінді:

Эксперименттік топ — сабақтар STEM және ЖИ интеграциясы негізінде құрылды;

Бақылау тобы — дәстүрлі әдістермен оқытылды.

2. Қолданылған әдістеме және тәжірибелік жұмыс мазмұны: Эксперимент барысында төмендегі STEM + ЖИ элементтері жүйелі қолданылды:

1) Географиялық деректерді ЖИ арқылы талдау, климаттық графиктерді автоматты генерациялау, WeatherAI немесе Open-Meteo деректері негізінде температура, жауын-шашын динамикасын талдау, ChatGPT немесе Copilot арқылы табиғи құбылыстарды түсіндіру.

2) Цифрлық карталармен жұмыс: Google Earth AI құралымен 3D рельеф талдау, ArcGIS AI көмегімен географиялық қабаттарды салыстыру, онлайн карталар арқылы қоныстану, миграция, табиғи зоналар бойынша тапсырмалар орындау.

3) STEM-жобалық тапсырмалар: Оқушылар шағын зерттеу жобаларын орындады:

- «Менің өңірімнің климаты: ЖИ көмегімен 10 жылдық өзгерістерді талдау».
- «ЖИ модельдеуі арқылы өзендердің тасу қаупін бағалау».
- «Цифрлық картада көлік инфрақұрылымын жобалау».

4) Генеративті ЖИ көмегімен оқу тапсырмаларын құрастыру: Географиялық мәтіндерді қайта жазу және бейімдеу, табиғи-географиялық құбылыстар бойынша тест сұрақтарын автоматты жасау, карта бойынша есептерді генерациялау.

3. Нәтижелерді бағалау көрсеткіштері эксперимент нәтижелілігі төмендегі параметрлер бойынша бағаланды: Кеңістіктік ойлау дағдылары, деректерді талдау және түсіндіру қабілеті. Мәтінмен жұмыс және ақпаратты интерпретациялау, проблеманы шешу және болжам жасау, цифрлық сауаттылық және ЖИ құралдарын қолдану деңгейі. Бағалау үшін: диагностикалық тест, бақылау жұмыстары, практикалық жұмыстар, жобалық тапсырмалар, сауалнама нәтижелері қолданылды.

4. Нәтижелердің талдауы эксперимент қорытындысы көрсеткендей:

- кеңістіктік ойлау дағдылары 37% жақсарды;
- деректерді талдау қабілеті 41%-ға артты;
- картамен жұмыс нәтижелері 33%-ға жоғары болды;
- проблемалық тапсырмаларды шешу тиімділігі 30–35% өсті;

ЖИ құралдарын пайдалану дағдысы дәстүрлі топқа қарағанда 2 есе жоғары болды.

Бақылау тобында: көрсеткіштер тек 8–12% көлемінде ғана өзгерді, күрделі деректерді интерпретациялау барысында қателік деңгейі жоғары болды, карта және графиктермен жұмыс баяу орындалды.

Эксперименттік топ оқушылары ЖИ көмегімен күрделі табиғи құбылыстарды түсіндіру, деректер арасындағы байланысты анықтау, өзіндік жобалар жасау сияқты дағдыларды айтарлықтай жақсы орындады.

Эксперимент соңында оқушылардың нәтижелері төмендегі өзгерістерді көрсетті:

Дағды	Алдын ала деңгей	Эксперименттен кейін	Өсу %
Кеңістіктік ойлау	45 %	78 %	+33 %
Деректермен жұмыс	40 %	81 %	+41 %
Сыни ойлау	52 %	84 %	+32 %
Талдау және интерпретация	48 %	79 %	+31 %

Оқушылардың 86%-ы сабақтардың қызықты да қолжетімді болғанын атап өтті. STEM-ЖИ элементтері әсіресе карта талдау, болжам жасау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау дағдыларын айтарлықтай күшейтті.

5. Шынайы оқу процесіндегі тиімділік. STEM және ЖИ интеграциясы:

- оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырды;
- өздігінен зерттеу жүргізу қабілетіне ықпал етті;
- ақпаратпен жұмыс істеуді жеңілдетті;
- география пәнін практикалық тұрғыдан терең түсінуге жағдай жасады;
- оқыту үдерісін деректерге негізделген, зерттеушілік форматқа көшірді.

Мұғалімдер тарапынан да әдістеме оң пікір алды: сабақ құрылымын жеңілдетті, визуализацияны күшейтті, тапсырмалардың сапасын арттырды.

STEM тәсілі мен жасанды интеллект технологияларын география сабағында тиімді қолдану үшін келесі әдістемелік ұсыныстарды педагогтерге ұсынуға болады:

1. Оқыту мақсаттарын нақтылау және сабақ құрылымын қайта қарау: Географиядағы функционалдық сауаттылық компоненттерін (карта оқу, деректер талдау, интерпретация, болжау) сабақ мақсаттарымен үйлестіріңіз. Сабақтың әр бөлімінде STEM және ЖИ құралдарының қайсысы қандай дағдыны дамытуға бағытталғанын алдын ала анықтап алыңыз. Цифрлық құралдарды қолдану сабақтың табиғи бөлігі болуы тиіс, тек қосымша элемент ретінде ғана емес.

2. Жасанды интеллектті педагогикалық мақсатқа сай қолдану: ЖИ-ды дайын жауап алу үшін емес, деректерді талдау, модельдеу, түсіндіру, визуализация жасау сияқты жоғары деңгейлі тапсырмаларды орындау құралы ретінде пайдаланыңыз. Генеративті ЖИ арқылы тапсырмаларды әр деңгейге бейімдеуге, мысалдар, картографиялық мәтіндер, сұрақтар құрастыруға мүмкіндік беріңіз. Оқушыларға ЖИ қолдануда сыни ойлау, нәтижені тексеру, дерек көздерін салыстыру сияқты ережелерді меңгертіңіз.

3. STEM-жобалық әрекетті жүйелі енгізу: Оқушыларды шағын зерттеу жобаларына тарту арқылы деректер жинау, модель құру, қорытынды шығару дағдыларын дамыту. Жобалардың тақырыбын оқушылардың жергілікті ерекшеліктерімен байланыстырыңыз (мысалы, өз өңірінің климаты, су ресурстары, урбанизация динамикасы).

Жобалау барысында топтық жұмысты, деректермен бірлесе жұмыс істеуді ұйымдастырыңыз.

4. Цифрлық карталармен жұмыс істеудің жаңа тәсілдерін қолдану: Google Earth, GeoGebra (Maps), ArcGIS Online, QGIS AI секілді платформаларды карта, рельеф, табиғи аймақтарды анализдеу үшін пайдаланыңыз. Оқушыларға қабаттармен жұмыс, нүкте-сызық-көпбұрыш құру, географиялық деректерді салыстыру сияқты практикалық дағдыларды үйретіңіз. Цифрлық карталар

арқылы нақты аймақтардағы құбылыстарды модельдеп, оқушыларға зерттеу жүргізуге мүмкіндік жасаңыз.

5. Оқушылардың деректермен жұмыс істеу мәдениетін қалыптастыру: ЖИ құралдарымен алынған ақпаратты тексеру, салыстыру және талдау дағдыларын жүйелі түрде дамытыңыз. Кесте, график, диаграмма, GIS қабаттары бойынша аналитикалық тапсырмаларды жиі енгізіңіз. Оқушыларға деректердің сенімді көздерін таңдауды үйретіңіз.

6. Сабақта тиімді кері байланыс ұйымдастыру: ЖИ көмегімен оқушылардың қателерін талдап, жеке ұсыныстар беруге болады. Қалыптастырушы бағалауды (формативті) STEM және ЖИ арқылы автоматтандыру оқу процесін жеңілдетеді. Оқушылардың өзара бағалау (peer-assessment) дағдыларын дамыту үшін жобаларды бірігіп талдау әдістерін қолданыңыз.

7. Мұғалімнің цифрлық құзыреттілігін арттыру: Мұғалімдерге арналған қысқа курстар, вебинарлар, тренингтер арқылы STEM және ЖИ құралдарын меңгеруді жүйелі жолға қойыңыз. Педагогтар тәжірибе алмасын кәсіби қауымдастықтар құрыңыз. ЖИ құралдарын пайдалану бойынша шағын нұсқаулықтар мен әдістемелік ұсыныстар дайындаңыз.

8. Қауіпсіздік және академиялық адалдық талаптарын сақтау: Оқушылар ЖИ құралдарын қолданғанда академиялық адалдық принциптерін түсіндіру қажет. ЖИ-дың ұсыныстарын автоматты түрде қабылдамау, ақпаратты тексеру, авторлық құқыққа құрмет көрсету дағдыларын қалыптастырыңыз. Оқушының жеке деректері мен құпия ақпаратын енгізбеу жөнінде нұсқау беріңіз.

9. Оқу материалдарын жергілікті контекспен байланыстыру: Жергілікті географиялық ерекшеліктерге негізделген тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырады. ЖИ көмегімен өз өңірінің климаттық өзгерістерін, гидрографиясын, ландшафтын, урбанизациясын талдау өте тиімді. Тақырыптарды өмірмен байланыстыру функционалдық сауаттылықтың негізгі шарты болып табылады.

10. Сабақтағы интеграцияны кезең-кезеңімен енгізу. Алдымен жеңіл құралдардан бастаңыз (AI карталар, деректер талдау, визуализация). Кейін күрделі интеграция — STEM жобалары, болжам жасау, климат моделдеу, GIS карталарына көшуге болады. Әдістеменің бірізділігі мен жүйелілігін сақтау маңызды.

Қорытынды: Зерттеу нәтижелері STEM тәсілі мен жасанды интеллект технологияларын география пәніне интеграциялау оқушылардың функционалдық сауаттылығын кешенді түрде дамытуда жоғары тиімділікке ие екенін көрсетті. Жасанды интеллект құралдары деректерді талдау, модельдеу, визуализация, кар-

*Ақылмен ойлап білген сөз,
Бойына жұқпас, сырғанар.*

*Ынталы жүрек сезген сөз,
Бар тамырды қуалар.*

Абай

тографиялық зерттеу сияқты күрделі оқу әрекеттерін жеңілдетіп, оқушылардың кеңістіктік ойлауын, ақпаратты өңдеу қабілетін, зерттеушілік дағдыларын айтарлықтай арттырды.

Эксперименттік жұмыс нәтижесінде эксперименттік топта оқушылардың деректермен жұмыс істеу, логикалық байланыс орнату, карта оқу, табиғи-географиялық үдерістерді түсіндіру деңгейі бақылау тобына қарағанда едәуір жоғарылағаны анықталды. STEM-жобалар мен ЖИ негізінде құрылған тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, сыни және шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етті.

Зерттеу барысында ұсынылған әдістеме педагогтерге география сабағын заманауи талаптарға сай ұйымдастыруға, оқыту процесін деректерге негізделген, интерактивті және зерттеушілік форматқа көшіруге мүмкіндік береді. STEM мен жасанды интеллекттің үйлесімді интеграциясы географияны тек теориялық пән ретінде емес, нақты өмірмен байланысты, деректерге сүйенетін қолданбалы ғылым ретінде қабылдауға жағдай жасайды.

Сонымен, STEM + ЖИ интеграциясы функционалдық сауаттылықты дамытуда инновациялық, тиімді әрі ұзақ мерзімді нәтижелер беретін әдістемелік бағыт ретінде ұсынылады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының орта білім мазмұнын жаңарту тұжырымдамасы. — Астана, 2022.
2. Bybee R. W. (2013). The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. NSTA Press.
3. OpenAI. (2024). Artificial Intelligence in Education: Pedagogical Uses and Ethical Considerations.
4. ArcGIS Online Documentation. Using AI Tools for Spatial Analysis. Esri, 2023.
5. Google Earth Education. AI-Based Geographic Visualization Tools. Google, 2024.

Ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллектіні пайдалану

А. С. ЦОЙ,
ағылшын тілі мұғалімі,

Р. Ұ. БЕРЕКЕ,

ағылшын тілі мұғалімі,

Д. Б. БЕКТЕМИРОВА,

ағылшын тілі мұғалімі,

«Бауыржан Момышұлы атындағы
жалпы білім беретін мектебі»

КММ

К ірісіне: Қазіргі таңда ағылшын тілін меңгеру аса өзекті, себебі ол халықаралық қарым-қатынас құралы және ақпаратқа қол жеткізудің басты тілі болып отыр. Білім беру саласында жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының дамуы оқытудың жаңа әдістерін ұсынып, оқу үдерісінің тиімділігін арттыруда. ЖИ ағылшын тілін үйренуді дербестендіріп, әр оқушының деңгейі мен қарқынына бейімделе отырып, материалды терең түсінуге және мотивацияны күшейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, чат-боттар мен виртуалды ассистенттер арқылы тілдік дағдыларды шынайы өмір жағдайында қолдануға болады. Осылайша, жасанды интеллектіні сабақта қолдану білім сапасын арттырып, оқыту үдерісін қолжетімді әрі тартымды етеді.

Әдістемесі: Жасанды интеллектті (ЖИ) ағылшын тілін оқыту процесіне енгізу білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Бұл әдістеме дәстүрлі тәсілдерді толықтырып қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін, қызығушылығын және өздігінен білім алу қабілетін дамытуға ықпал етеді.

1 Оқыту процесін дербестендіру. (ЖИ) негізіндегі платформалар әр оқушының білім деңгейін, оқу қарқынын және қателік сипатын талдай отырып, жеке оқу жоспарын ұсынады. Мысалы, *Duolingo*, *ChatGPT*, *Grammarly* платформалары оқушының жауаптарына сүйене отырып тапсырмалардың күрделілігін автоматты түрде реттейді және жеке лендірілген кері байланыс береді.

2 Интерактивті оқыту ортасын құру. ЖИ технологиялары сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу дағдыларын дамыту үшін интерактивті мүмкіндіктер ұсынады. Виртуалды ассистенттер мен чат-боттар оқушыларға шынайы

тілдік тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе ауызша сөйлеу дағдыларын жетілдіруге және тілдік кедергілерді азайтуға тиімді.

3 Автоматтандырылған бағалау және кері байланыс. ЖИ жүйелері оқушылардың жазбаша және ауызша жұмыстарын автоматты түрде талдап, грамматикалық және лексикалық қателерді көрсетеді, сондай-ақ жетілдіру жолдарын ұсынады. Жедел кері байланыс оқушыларға өз қателіктерін тез түсініп, түзетуге мүмкіндік береді.

4 Оқу мотивациясын арттыру. Геймификация элементтері бар ЖИ платформалары (ұпай жинау, марапат жүйесі, деңгейлер) оқушыларды үздіксіз оқуға ынталандырады. Визуалды және дыбыстық қолдау ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді, бұл әсіресе бастауыш деңгейдегі оқушылар үшін маңызды.

5 Мұғалімнің рөлі. ЖИ мұғалімді алмастырмайды, керісінше оның көмекшісі ретінде қызмет етеді. Мұғалім оқыту процесін үйлестіруші және бағыт беруші рөлін атқарады, ал ЖИ құралдарын тиімді қолдану сабақ сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Практикалық қолдану: Жасанды интеллектіні ағылшын тілін оқыту процесінде практикалық тұрғыда қолдану, оқу процесін заманауи технологиялармен үйлестіруге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда ЖИ негізіндегі құралдар мен платформалар әртүрлі оқу мақсаттарына тиімді бейімделіп, оқушылардың тілдік дағдыларын кешенді түрде дамытуға жағдай жасайды.

1 Тілдік дағдыларды дамыту. ЖИ қолданбалары сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу сияқты негізгі тілдік дағдыларды дамыту үшін кеңінен қолданылады.

• **Сөйлеу дағдысы** — *ELSA Speak*, *ChatGPT*, *TalkPal* платформалары ар-

қылы оқушылар дыбыстау мен сөйлеу машығын жетілдіре алады.

- **Тыңдау және түсіну** — *Speechify, LingQ* жүйелері тыңдау қабілетін жақсартады.
- **Жазу және грамматика** — *Grammarly, QuillBot* сияқты платформалары жазу мәдениетін қалыптастырады.

2 Виртуалды тілдік орта құру. Чат-боттар мен виртуалды ассистенттер оқушыларға ағылшын тілін шынайы қарым-қатынас жағдайында қолдануға мүмкіндік береді.

3 Оқыту процесін бақылау және бағалау. ЖИ жүйелері оқушылардың оқу нәтижелерін талдап, үлгерім динамикасын көрсетеді, мұғалімге әр оқушыға жеке бағыт беру мүмкіндігін береді.

4 Қашықтан оқытуда қолдану. Онлайн платформалар мен ЖИ ассистенттер кез келген уақытта және жерде білім алуға мүмкіндік береді.

5 Мотивацияны арттыру және геймификациялау. ЖИ элементтері ойын түріндегі тапсырмалар, байқаулар, марапат жүйесі арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Ұсыныстар:

Мұғалімдердің кәсіби даярлығын арттыру:

1. ЖИ мүмкіндіктерін және сабақта қолдану әдістерін меңгеру.
2. Арнайы семинарлар, тренингтер және онлайн курстар арқылы цифрлық құзыреттілікті дамыту.

Оқыту процесін дербестендіру:

1. ЖИ құралдарын әр оқушының оқу қарқыны мен деңгейіне бейімдеу.
2. Тапсырмалардың автоматты бағалауы мен жеке кері байланыс жүйесін енгізу.

Оқу материалдарын жаңарту және бейімдеу:

1. ЖИ арқылы оқу контентін жаңартып, интерактивті элементтер қосу.
2. Заманауи платформаларды оқу бағдарламасына енгізу.

Интерактивті оқыту ортасын қалыптастыру:

1. Чат-боттар, виртуалды ассистенттер және онлайн тесттер арқылы оқушылардың белсенді қатысуын арттыру.
2. Шынайы тілдік жағдаяттарды модельдеу және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту.

Бақылау және кері байланыс жүйесін жетілдіру:

1. Оқушылардың үлгерімін автоматты түрде талдауын жүйелерді қолдану.
2. Мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысты нақты және жедел ету.

Қауіпсіздік пен этикалық аспектілерді сақтау:

1. Дербес деректердің қауіпсіздігі мен академиялық адалдық қағидаларын сақтау.

« Ана тілі — халық болып жасалғаннан бері жан дүниесінің айнасы, өсіп-өніп, түрлене беретін, мәңгі құламайтын бәйтерегі.

Жүсіпбек Аймауытұлы

2. Технологияны көмекші әдіс ретінде қолдану, толық алмастыру құралы ретінде емес.

Қорытынды: Жасанды интеллект платформаларын ағылшын тілі сабақтарына енгізу оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту процесін дараландыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдістер оқушылардың тілдік құзыреттілігін кешенді түрде дамытып, оқу үдерісін заманауи әрі қызықты етеді. Болашақта заманауи технологияларды кеңінен қолдану үшін мұғалімдер мен оқушылардың даярлығын арттыру және ЖИ-дің білім беру саласына әсерін де зерттеу маңызды. Оқырмандарды ЖИ технологияларын оқу процесінде қолдануға ұсынамыз, себебі бұл білім сапасын арттырудың тиімді жолы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Cai W. Using Artificial Intelligence in Language Education: Principles and Prompting Activities. — [қала белгісіз]: Bloomsbury Academic, 2026. — 256 б. [bloomsbury.com].
2. Mitchell M. Artificial Intelligence: A Guide for Thinking Humans. — Нью-Йорк: Farrar, Straus and Giroux, 2019. — 448 б. [en.wikipedia.org].
3. Zulkarnain N. S., & Md Yunus M. Primary Teachers' Perspectives on Using Artificial Intelligence Technology in English as a Second Language Teaching and Learning: A Systematic Review // International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development. — 2023. — №12(2). — беттері белгісіз. [ijarped.com].
4. Toshmurodova D. J., Zubaydova N. N., & Azamova N. R. The importance of artificial intelligence in teaching reading and writing skills to young children // Modern Education and Development. — 2024. — №12(4). — 199–203 б. [scientific-jl.org].
5. Yang Y. The Role of AI in Middle School English Reading Class // Journal of Education, Humanities and Social Sciences. — 2024. — Vol. 45. — 183–188 б. [drpress.org].
6. British Council & Crompton, H. Artificial intelligence and English language teaching: Preparing for the future // TeachingEnglish (British Council). — 2025 (жеке белгісіз, бірақ вебсайтта жарияланған). — беттері белгісіз. [teachingenglish.org.uk].
7. Article: Artificial intelligence literacy education in primary schools: a review // International Journal of Technology and Design Education. — 2025. — Vol. 35. — 2175–2204 б. [link.springer.com].

Жасанды интеллектіні биология сабағында пайдалану

А. М. ШАЛДЫБАЕВА,

биология пәні мұғалімі,

«№74 ЖББМ» КММ,

Қарағанды қаласы

Қазіргі білім жүйесінде жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары оқыту процесіне жаңа серпін беруде. Әсіресе биология пәнінде ЖИ мүмкіндіктері күрделі ұғымдарды көрнекті, интерактивті және тиімді түсіндіруге ықпал етеді. Бұл технологиялар оқушылардың өзін-өзі өзектендіруіне, жеке оқу траекторияларын дамытуға мүмкіндік береді.

ЖИ-ді қолдану биология сабақтарында келесі артықшылықтар қамтамасыз етеді.

I. Көрнекілік пен модельдеу

Күрделі биологиялық процестер мен құрылымдарды визуализациялау оқушылардың оларды түсінуін жеңілдетеді. Мысалы, ЖИ негізіндегі виртуалды зертханалар жазуша құрылымын зерттеп, генетикалық тәжірибелерді қауіпсіз жағдайда орындауға мүмкіндік береді.

Жасуша құрылымы — биологиялық негізгі ұғымдарының бірі. Жасанды интеллект негізінде жасалған 3D визуализация құралдары оқушыларға жасушаның ішкі бөліктерін зерттеуге мүмкіндік береді.

Мысалы:

1. *Cell Explorer: The Animal Cell 3D Visualization* қосымшасы жасушаның мембранасынан бастап ядроға дейін құрылымдарды үш өлшемді түрде қарауға және олардың қызметтерін оқып — үйренуге көмектеседі.

2. *BioDigital Human* платформасы адам жасушаларының және ағзалардың интерактивті үлгілерін ұсынады, бұл жасуша деңгейіндегі процестерді жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді [3.30]

3. *Geniverse* — оқушыларға виртуалды зертханалық ортада генетикалық эксперименттер жүргізуге мүмкіндік беретін бағдарлама. Оқушылар айқас тозаңдандыруды жүзеге асырып, ұрпақтар арасындағы белгілердің тарау заңдылықтарын зерттей алады.

4. *GRISPR Classroom* — GRISPR гендік редакциялау технологиясының жұмыс

істеу принципін көрсету үшін ЖИ құралдарын пайдаланады. Бұл бағдарламада оқушылар гендік инженерияның негізгі әдістерін меңгереді.

Жасанды интеллект арқылы модельдеу білімалушылардың эволюциялық процестерді түсінулеріне көмектеседі. Жасанды интеллект қолданылатын симуляциялар табиғи сұрыпталу және бейімделу процестерін көрсетеді.

5. *PhET Interactive Simulations* биологиялық популяциялардың эволюциясын модельдеуге арналған құралдар ұсынады, бұл оқушыларға популяциялардағы өзгерістердің қоршаған орта факторларына тәуелділігін зерттеуге мүмкіндік береді. Жоғарыда аталған мысалдар ЖИ-дің биология сабақтарындағы көрнекілік пен модельдеу мүмкіндіктерін кеңейтетінін және оқушылардың пәнді меңгеруіне үлкен мүмкіндік береді. [10. 15]

II. Жеке оқыту траекториялары

ЖИ оқушылардың оқу жылдамдығы мен оқу қабілеттерін талдай отырып, әрқайсына бейімделген, сараланған тапсырмалар ұсына алады. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалауына, білім алудағы әлсіз тұстарын анықтауына, өз оқуындағы олқылықтарын қалай жетілдіруге болатыны нақтылауына ықпал жасайды.

Жасанды интеллект (ЖИ) биология сабақтарында оқушыларға жеке оқыту траекторияларын құру арқылы оқу тиімділігін арттыру. ЖИ әр оқушының білім деңгейін, оқу жылдамдығын және оқу стилін талдай отырып, жеке бейімделген тапсырмалар мен оқыту материалдарын ұсынады. Төменде бұл тәсілдің нақты мысалдары келтірілген.

1. *Smart Sparrow* платформасы

Бұл адаптивті оқыту жүйесі оқушылардың жауаптарын талдап, олардың қателіктерін анықтайды. Егер оқушы биология тақырыбына байланысты сұрақта қате жіберсе, платформа түсіндірмелер

береді және қосымша тапсырмалар ұсынады. Мысалы, гентикалық есептерде қателіктер қайталанса, жүйе тұқым қуалау заңдарын түсіндіретін интерактивті модульдерді қосады.

2. *Knewton Alta платформасы*. Бұл платформа оқушылардың оқу материалдарын меңгеру деңгейін бағалайды және қажетті тақырыптарда қосымша тәжірибе тапсырмаларын береді. Биология сабағында жасушаның бөліну процестерін меңгере алмаған оқушылар үшін митоз бен мейоз тақырыбындағы түсіндірме бейнематериалдар мен интерактивті тесттер ұсынылады.

3. *Coursera немесе EdTech платформаларындағы бейімделген курстар*.

Биология курстарына ЖИ тест нәтижелерін талдай отырып, қандай бөлімдерде оқушының қиындық көріп отырғанын анықтайды. Мысалы, егер «ферменттердің жұмысы» тақырыбындағы сұрақтарда төмен нәтиже көрсетсе, жүйе автоматты түрде қосымша бейне сабақтарды немесе жаға тапсырмаларды ұсынады.

Жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін жүйелер әр оқушының қажеттіліктеріне бейімделген оқыту траекторияларын құру арқылы білім алудың тиімділігін арттырады. Бұл оқушылардың әлсіз тұстарын дер кезінде анықтап, оларға бағытталған көмек көрсетуге мүмкіндік береді.[6.40]

III. Автоматтандырылған бағалау

Білімді бақылау және бағалау үшін ЖИ құралдары тест нәтижелерін талдай алады, эсселер мен жобаларды бағалайтын жүйелер жасалады. Бұл оқытушыларға уақыт үнемдеуге көмектеседі.

Жасанды интеллект (ЖИ) биология сабақтарында автоматтандырылған бағалау жүйелерін енгізу арқылы білімді бақылауды жеңілдетеді және оқытушылардың уақытын үнемдейді. Бұл технология тест нәтижелерін жылдам талдауға, шығармашылық жұмыстарды бағалауға және қателіктерді талдап, кері байланыс беруге мүмкіндік береді. Нақты мысалдар:

1. *EdTech Test Assessing Systems*

Бұл жүйелер көп таңдаулы тест тапсырмаларын автоматты түрде бағалайды. Мысалы, оқушы биология пәнінде экология тақырыбында арналған тестті аяқтаған соң, ЖИ барлық жауаптарды талдап бірден баға қойып, дұрыс жәке қате жауаптарды талдау нәтижелерімен бірге ұсынады. Оқушылардың қай бөлімдерде қате жібергенін және қандай тақырыптарды қайталау керектігін көрсетеді.

2. *Turnitin платформасы*

Бұл жүйе эсселер мен ғылыми жобалардағы плагиат деңгейін, ЖИ алгоритмдерді мәтін құрылымын, грамматиканы және мазмұнның логикалық реттілігін бағалай-

«*Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы — тіл.*

Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады, өз ұлтына басқа жұртты қосамын дегендер әуелі сол жұрттың тілін аздыруға тырысады.

Ахмет Байтұрсынұлы

ды. Мысалы оқушылар «Эволюция және табиғи сұрыпталу» тақырыбында реферат жазғанда, жүйе мәтіннің сапасына байланысты балл береді және жақсартуды қажет ететін тұстарға ұсыныстар жасайды.

3. *Gradescope*

Биология пәні бойынша графиктерді салу, суреттерді белгілеу немесе диаграммаларды тотыру сияқты тапсырмаларды автоматтан бағалауға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылардың митоз процесінің кезеңдерін дұрыс реттілігімен орналастыру тексеріліп, нәтижелер дереу шығарылады.

4. *ROQED AI*

Бұл платформада биология сабақтарында бөлім бойынша оқушыларға 3D түрінде, әр сыныпқа көрсетуге болады. Мысалы, «Ас қорыту жүйесі» әр ас қорыту бөліктерін жеке — жеке үлкейтіп, бөліп қарастыруға болады. Видеолар да көрсетуге болады.

Биология сабақтарында қол жетімді ЖИ ресурстары (Kahoot, Wordwall, Genially, PhET, Google Classroom) жүйелі пайдалану;

Әдебиеттер:

1. Сарбасова Қ. Цифрлық технологияларды білім беруде қолдану. Алматы: Қазақ университеті баспасы 2021 ж.
2. Қуанышбеков Н.Ж, Айдарова Г.С. STEM — білім берудегі жасанды интеллектің рөлі. Нұр-Сұлтан «Парасат» ғылыми журналы 2020 ж.
3. Мұстафина Л. С. Биологияны оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану. 2019 ж.
4. Google Classroom, Jamboard, Kahoot, Wordwall, Genially;
5. YouTube видеолары.

« Жасанды интеллект бұдан былай
ғылыми фантастика емес,
өмірдің ақиқатына айналды.

Қазақстан Республикасы Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев

